
HDI
HW 2AON 1

VE RI TAS
SIGILLUM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VYFDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET

VYFDE DEEL

DER

VADERLANDSCHE

HISTORIE

VAN

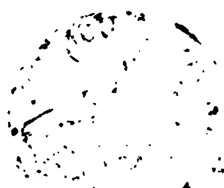
JAN WAGENAAR.

DOOR

Mr. H. van Wyn, Mr. N. C. Lambrechtsen,
Mr. Ant. Martini, E. M. Engelberts
en anderen.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCI.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VYFDE DEEL.

Bl. 2. r. 8. v. o. „ *Onder den loop deezer onlusten*, verspreidde zig de Leer der Hervorminge, meer en meer."

LUTHER, die, gelyk men te regt heeft aangeteekend, (*a*) zig, in deeze Duitsche onlusten, zeer bescheiden hadt gedraagen en zo de Edelen en Overheden, als den Boerenstand, opgezet door zynen afgevallen' Leerling MUNTZER, getragt hadt te bevreedigen, met den eersten meêr zagtheid en toegeeflykheid, den laatsten, (die zig op hem beroepen hadden,) meêr gehoorzaamheid en ondergeschiktheid in te boezemen, (*b*) en geen burgerlyke geschillen, met den naam van Godsdienst, te dekken, LUTHER, herhaal ik, verzuimde niet zyne godsdienstige gevoelens, eigenhandig, den Nederlanderen mede te dee-

(*a*) ROBERTSON. *Hist. of Charles V. Vol.* 4.

(*b*) GNODAL. *Rustican. tumult. in German.*, apud SCHARDIUM, in *German. Antiq. Tom.* 2. *fol. m.* 1037—1044.

déelen en hadt, reeds ten jaare 1523, met dat inzigt, eenen Brief *aan alle Broederen in Christus, in Holland, Braband en Vlaanderen,* afgezonden; (c) 't geen, zo als ook de overzetting in 't Nederduitsch, ten zelfden tyde, van zyne Hoogduitsche Vertaaling des nieuwen Testaments, niet nalaaten kon zyne Leer voort te planten; te mêer, daar sommige Grooten, hier te lande, zig, sints lange, over de noodzaaklykheid van Hervorming, van welke men, in vroeger eeuwen, reeds was overtuigd geweest, ook in deeze, gunstig hadden uitgelaaten: onder welken, byzonder, de naam van Graave HENRIK VAN NASSAU, die, van den jaare 1515 tot 1522, Stadhouder van Holland geweest was, gespeld wordt (d).

Geheel anders, egter, dagt omtrend dit werk KAREL, Hertog van Gelre, die, hoe zeer een gezwooren vyand van den Keizer, des niet te min en, zo men meent, om den Koning van Vrankryk te believen, zig den grootste yveraar voor het Pausdom, onder de Nederlandsche Heeren, betoonde. Hy hadt, onder anderen, eerst in 't Latyn en, kort daarna, ten jaare 1523, in de Overlandsche Taal, of plat Geldersch, op zyne kosten, zeker Werkje, waar van ik een Afdruksel be-

(c) TE WATER, Kort Verhaal der Reform. van Zeel. *bl.* 4.

(d) TE WATER, *l. c.* en WAGEN. Vaderl. Hist. 4 *D. bl.* 402 en 443. op de aangehaalde *bl.* 402, wordt gezegd, dat HENRIK *van Nassau* de onmiddelyke Opvolger niet geweest is van den Stadhouder Graave JAN *van Egmond*, maar dat FLORIS *van Egmond*, Heer van Ysselstein, Neef van Graave JAN, het Stadhouder-Ambt, reeds voor zyns Ooms overlyden, heeft bekleed. Doch, dat onze WAGEN. zig hier vergist heeft, en FLORIS van Egmond slegts *Lieutenant* van Graaf JAN is geweest, vindt men aangewezen, by VAN DE WALL. *Privil. van Dord. bl.* 889. (*b*)

bezitte, doen ter persſe brengen, 't geen geſchikt was, om onder 't Gemeen verſpreid te worden en, in het welke, overeenkomſtig het opſchrift, gehandeld wierdt *van de verveerlicke aenſtaende tyt Endechriſtes*; (d: i: *des Antichriſt*) *van Endechriſtes Voerlopers* enz. De Schryver, die, zig te *Mariengarden* ophoudende, zynen naam verbergt, (*e*) doch zig een *arm Prieſter* noemt, behoorende tot de orde van *Franciscus*, gevoelde wel de ongegrondheid der Voorzeggingen van zekeren Starrekyker, genaamd BARTHOLOMEUS FRIST en van anderen, waar mede men, toen ten tyde, veel op hadt en, door welken, de komst van den Antichrist bepaald wierdt, tegen den jaare 1500 of 1503, onder het verſchynen van dien Staartſtar, van wien ik elders reeds, met een woord, gewaagd heb; (*f*) maar oordeelde, egter, dat men thans, van jaar tot jaar, den Antichrist te wagten hadde, en meende deszelfs Voorloopers te vinden in MARTINUS LUTHER (dien hy *Margius Lucer* heette,) en in deezes Aanhangelingen, welken hy de Scheltwoorden van *Martiniaensclanten*, *Martiniaens Broeders*, *Luſige Capbruederkens*, *Duuelstrauanten*, *onreynen honden*, *de nycht werdich en ſynt dat men ſe menſchen nomen ſall*, en, ik weet niet, wat al mêer, toewierp. ERASMUS mede, die thans zeer in het oog liep, bleef, onder den naam van *Roterodamus*, niet ongeſchend en zelfs de Keurvorst van Saxen, dien men, ſpot-

(*e*) Sommigen meenen, dat zyn Voornaam HENDRIK was; zyn Toenaam is my nergens voorgekomen, *Vid.* PONTAN. *Hiſtor. Gelr.* f. 720. 762. 774. *et* 777.

(*f*) Zie deeze *Aanmerk.* op WAGEN. 4 *D. bl.* 293. *r.* 9.

ſpottende, *Schoerforst* noemde, zo wel als de overige Duitſche Princen, die 't gevoelen van Luther begunſtigden, hevig gelasterd en ter helle geweezen, midlerwyl de Godsdienſtigheid van Hertoge Karel, ten hoogſte, geroemd wierdt. Om egter te doen zien, hoe weinig ontzag voor 't Roomſche Opperhoofd, tegenwoordig, in den grond der zaake, ook zelfs by de Verdeedigers van het Pausdom befustte, verdient het opmerking, dat de Schryver geen zwaarigheid maakte Paus Leo, en deszelfs Prelaaten, zeer nadruklyk te berispen, dat zy, tegen de Leer van 't Evangelie, God verzogten, met het aanroepen der Heiligen *in den Hemel*, tot het uitroeien der Ketteren, daar 't, egter, veel natuurlyker was, in deezen, eerst toevlugt te neemen tot de heiligen, die *op aarde* wandelden; met naame, tot den Keizer, den Koning van Frankryk, den Hertoge van Gelre en eenige andere Duitſche Vorſten (g). Ondertusſchen ont-

(g) Ik zal, om de zeldzaamheid, een deel der woorden hier doen volgen, uit *bl. 90. Vſo.* „ O hilge Vader wat is „ dyt ropen uñ kermen to den lyven hilghen *in den hemel?* „ weet gy nicht wat Chriſtus Jeſus geleert heeft in den heil- „ gen euangelio? *Nõ tentabis dñm deum tuum*, Du en ſalst „ God dynẽ herẽ nicht bekorẽ. Dat is, wat mẽ natuerlick „ *un* myt menſchelicken troeſt kan doen, daer en ſal men „ God Almechtig uñ den lyvẽ hilgen nicht to ſeer omme „ bekorẽ. Daeromme alrehillichſte Vader *un* gy anderẽ gu- „ den gelouigẽ Prelaten, ropet erſt an de hylgen *de myt ju* „ *wunderen up erden.* als den mechtigen uñ ouerwynlicke „ Keizer K. unde den alren Chriſteſten Koninck van Franck- „ rick Unde andre Chriſtẽ Konyngen. Uñ hier in Duytſchẽ lãde, „ daer deſſe Ketterye meeſte is v'breydet, to den Criſten „ Furſtẽ, de bouẽ den geeſtlicken Prelaten een deels ſynt to „ pryſen, dat ſe de Ketterye ſynt wederſtaende, als byſunder „ den Durluchtigẽ und hoech geboren Furſtẽ H. K. vã Gelre „ uñ vã Gulich, unde Greue vã Zutphẽ, wellekoer de Ket- „ ters nicht liden en wyl in ſynen landẽ."

ontmoette Hertog KAREL zeer veel tegenſtand in zynen geloofs yver en hadt, eenigen tyd bevorens, aan den Opſteller van dit Boekjen geſchreeven, dat het *reformyren* — *ſwaer to doen was.* Om, evenwel, meêr gezag aan het Werkjen by te zetten, hadt Hy zyne Geſlagt-wapenen voor en agter het zelve doen drukken, en een' ieder, die in zyn Land wilde verkeeren, doen waarſchouwen aan het zelve geen hinder toe te brengen (*h*).

Bl. 7. r. 5. v. o. „ *De* Kamerykſche *Vre*„ *de.*" Deeze was (*i*), op den 5. van Oogstmaand, tusſchen den Keizer en de Koningen van Vrankryk en Engeland, geſlooten, en is, by de Franſchen, onder den naam *la paix des Dames* (*k*), bekend, om dat het hoofdbeſtuur deezer handelingen was toevertrouwd geweest aan 's Keizers Moeie, MARGARETE, Landvoogdesſe der Nederlanden (by welke men drie Stadhouderen van byzondere Gewesten, t: w: JACOB VAN LUXEMBURG, Heer van Fienne, Graave van Gavre, Stadhouder van Vlaanderen; ANTONI VAN LALAING (*l*), Graave van Hoogſtraaten, Stadhouder van Holland en JAN, Heer van Bergen, Stadhouder van Na-

(*h*) Zie *l. c.* op 't einde. „ To weten dat de durluchtige hoech „ geboren Furst H. K. van Gelre — dyt boeck, to dude ut „ to Latino, bekoſtiget heuet to prenten, tegen den Ketters ende „ Endechriſtes Voerlopers, in een teycken der waerheyt is dat „ wapen des hoech geboren Furſtē hier in der beſlutinge „ mede inghedrucket, daeromme waer ſych een gywelick dat „ hy de brengers desſer boken in andere lande geen hynder „ off verdryet en doe, de des Furſten lant dencket to bruken. „ Gheſant ut Mariengarden." *enz. l. c. p.* 119.

(*i*) Vaderl. Hiſt. 4 *D. bl.* 504.

(*k*) GARNIER, *Hiſt. de France. p.* 384.

(*l*) Zo moet men leezen en niet DE LA CAINNE, ge'yk kwalyk gedrukt ſtaat, by DU MONT, *Corps Diplom. Tom.* IV. *P.* II. *fol.* 43. *Col.* 1.

Namen, hadt gevoegd,) en aan LOUISE VAN SAVOYE, Moeder van Koning FRANÇOIS I.

In de aanschryving van den plegtigen dankdag, welke, in Wynmaand deezes jaars 1529, hier nopens, van 's Keizers wege, mede in de Nederlanden, was afgekondigd, beval men, „ oick te bidden dat God Almachtig, by zyner „ Godlycker goedertierenheyt, de Ondersaeten „ ende Inwonende van dese Landen, ende de „ ghene, die daerinne verkeeren, bewaeren „ wille *van der zweetender siecten*, ende „ andere pestilencien ende smettelycke siecten „ (*m*)." De zweetende ziekte, van welke men hier gewaagt, wierdt ook de *Engelsche swetighe ziekte* of *Swet* gezegd; om dat ze, in de Nederlanden, voorheen, onbekend (*n*) en, reeds in de vyftiende eeuw, aan de Fransche, maar byzonder aan de Engelsche, kusten, zeer gewoed hadt (*o*). Een vervaarlyke zweetslaap overviel, plotsling, de menschen, en 't gevaar ontwikkelde zig, meestal in vieren-twintig uuren. Zy, welken dien stond te boven kwamen, herstelden zig doorgaans; doch, hoe zeer men alles ter hulpe tragtte aan te wenden, sleepte, in 't eerst, deeze heillooze kwaal verscheidenen, zeer spoedig, weg, en, in den Haage alleen omtrend vyftien of zestien honderd menschen. Antwerpen, toen de rykste Koopmarkt der waereld, wierdt 'er sterkst door aangetast. Veele Kooplieden vluchteden van daar naar andere plaatsen; maar, de ziek-

(*m*) SCHWARTZENB. Groot Plac. en Charterb. van Friesl. 2 *D. bl.* 562.

(*n*) EGGER. BENINGA. Hist. van Oost-Friesl. *bl.* 640 en 641.

(*o*) PONTAN. *l. c. Lib.* 9. *fol.* 762, en WAGEN. Beschryv. van Amst. 2 *D. bl.* 598.

ziekte onder de leden hebbende, bleeven ze, onder weg, op wagens en in herbergen, dood. Omftreeks van St. Michiel, of den negen - en - twintigften van Herfstmaand, ftierven in de Stad zelve, binnen drie of vier dagen, vier of vyf honderd Lyderen (*p*). Men wist deeze bange en gruuwzaame ziekte, niet lange na deezen, te ftuiten (*q*) en, in Holland, voornaamlyk door zeker middel, 't geen men waardig geägt heeft, in de *Memorialen* van den Hove, ten deezen tyde, te voegen, en 't geen ik, dierhalven dienftig gereekend hebbe, om, nevens zekere, daar voor ftaande, aanmerking, hier toe betreklyk, een plaatz in de Bylaagen te geeven (*r*).

Bl. 9. r. 5. v. o. „ Zy (de Steden) vereerden den Stadhouder een gefchilderd Glas, *in de Kerke te Hoogftraten*, op dat hy hunne zaak voortzetten zou. Aan andere Hovelingen, deeden zy, insgelyks ryklyke gefchenken."

De Kunst van Glasfchilderen, door middel van ingebrande Verwen, 't geen de kolеuren beftendig deedt zyn, is vry oud (*s*), zo hier te Lande, als elders, maar door den tyd en gebrek aan aanmoediging, buiten zwang geraakt, fchoon niet geheel verlooren (*t*).

Voor

(*p*) Excell. Chron. van Brab., *gedrukt* 1503. op 't jaar 1529, HARÆUS *Annal. Brab. Tom.* 1. *fol.* 581.

(*q*) CHAPEAVILLE *Gesta Pontific. Leod. Tom.* 3. *pag.* 297.

(*r*) Zie, hier agter, Bylaage A.

(*s*) GUASCO. *Differtat. Hiftor. Tom.* 2. *pag.* 249.

(*t*) Daar men, egter, die Kunst, dikwyls voor geheel verlooren aanziet, zal 't genoeg zyn aan te merken dat, zo my verzekerd wierdt, de beroemde Schilder REYNOLD, te Londen, in dezelve uitmunt.

Voor 't overige, was het aanneemen van Geschenken, ter voortzetting van wettige Verzoeken, ten Hove en by de groote Ambtenaaren, een der vlekken, welken de regeering onzer laatste Graaven, met naame van KAREL V, onteerden (*u*). WILLEM VAN CROUÏ, Markgraaf van Aarschot en Heer van Chievres, een doorzigtig, maar zeer geldzugtig, Man, aan wien s'Vorsten opvoeding, geduurende deszelfs minderjaarigheid, was opgedraagen (*v*) en naar wiens oog, ondanks 't gezag der Landvoogdes MARGARETA VAN OOSTENRYK, in de Nederlanden, en dát van den Kardinaal XIMENES, in Spanje, de grootste zaaken draaiden, schynt 'er, ten dien tyde, den voornaamsten grond toe gelegd te hebben; immers hem gaat na, dat, onder zyn bestuur, de Ambten en andere zaaken, als ware het in een' openbaaren Winkel (*w*), te koop stonden aan het Hof van Brussel; alwaar ook, om dit in het voorbygaan te zeggen, toen, zo wel het Spaansch, als Nederlandsch, goud rolde; nadien KAREL, meest aan de Nederlanders, onder welken hy geboren en opgevoed was, het oor plagt te leenen (*x*), zo als, naderhand, PHILIPS aan de

(*u*) Zie WAGEN. alhier *bl.* 13. 21. 135. 136 enz.

(*v*) GER. MORINUS. *in vita* HADRIANI. *C.* 16, JOVIUS *in vita* HADRIANI *C.* 3. *apud* BURMANN *in Analect* *p.* 42 *seqq.* *et p.* 20 *seqq.* 't was CHIEVRES, door wiens toedoen ADRIAAN, sedert Paus van Rome en toen Leermeester van KAREL V, naar Spanje gezonden wierdt, onder den naam van 't Ryk met XIMENES te helpen bestuuren, maar, in der daad, om hem van de hand te hebben. *Vid.* MORING. *l. c. Cap* 14. *et* Jov. *Cap.* 4.

(*w*) *Vid* BURM. *Notam.* (1) ad MORING. *Cap.* 16. *pag.* 45. en ROBERTSON. *Histor. of Charl.* V. *Vol.* 3.

(*x*) MORING. *l. c. Cap.* 14. *p.* 36 *et* 37, *ubi* BURM. *Not.* 4. et *Cap.* 46. *p.* 44 et 45.

de Spanjaarden, by welken hy leevenslicht en opvoeding ontvangen hadt, gewoon was te doen.

Bl. 13. r. 7. „ *Het* Zeewater — *in* Holland *en in* Zeelland, liep over de Dyken." enz:. De nauwkeurigſte opgaave der Landen, welken, by deeze gelegenheid, ondervloeiden, is my voorgekomen in een der gelyktydige Registeren van de Leenkamer van Holland. Ik zal dezelve, als, mynes weetens, nooit gedrukt, om die reden, hier agter voegen, onder de Bylaage B.

Bl. 14. r. 9. „ *De* Landvoogdes MARGAREET *van* Oostenryk, *s' Keizers moeie, die de Nederlanden nu verſcheiden' jaaren* wyslyk *beſtuurd hadt*, overleedt te Mechelen, enz." Wylen de Heer VAN LIMBURCH, in den tyd, Fiscaal der Domeinen van hun Ed. Gr. Mog:, met wiens kundigheid WAGEN., in het ſtellen zyner Vaderlandſche Historie, meermaals te raade ging en die hem veel merkwaardige ſtukken heeft medegedeeld, ſchreef hem, zo voorheen, als byzonder by het ontvangen der twee eerſte blaaden van dit Deel, dat 'er, naar zyn begrip, nu en dan, eenige weinige uitweidingen in dit werk noodig waren, „ om de eenpa„ righeid van eene Volkshistorie, door de „ beſchryvinge van zonderlinge voorvallen „ of perſonagien, een weinig te ſchakeeren;" en dat dit ook, byzonderlyk, plaatz diende te vinden in dit Deel, „ waar in de on„ ophoudelyke bezwaarnisſen des Lands, die „ de gedurige Beden van den Keizer deden „ voordragen, met weinige veranderingen ge-

„ durig voorkwamen"; waarom hy onzen Schryver in bedenking gaf „ of, ter gelegen-
„ heid van het affterven der ſchrandere *Mar-*
„ *go*, — niet een kort uitſtapje zou mo-
„ gen plaatz hebben, om haar ook in deeze
„ goede historie te kunnen kennen, door by-
„ voeginge van eenige omſtandigheden, haar
„ betreffende, en welken hier en daar ver-
„ ſpreid gevonden worden; waar van (ver-
„ volgt hy) ik iets noteer op de nevens-
„ leggende Memorie (*y*)."

Wat het begrip van den Heere VAN LIMBURCH, omtrend het maaken van eenige weinige uitweidingen in dit werk der Vaderlandſche Historie, betreffe, onze Schryver, ſchoon wigtige redenen geevende, waar omme hy dit minder gedaan hadt, was, egter, edelmoedig genoeg te belyden, dat deeze aanmerking (en, zo 't my voorkomt, te regt) „ ge-
„ wislyk, haare bedenking, ten hoogſten,
„ verdiende (*z*)." Wat, ondertusſchen, de overgezondene Memorie aangaa; in het antwoord op den bovengemelden Brief, 't geen een geruimen tyd daar na inliep, gewaagt WAGEN. van dezelve niet (*a*) en 't is my onbewust, of dit ſtuk, al dan niet, aanweezig zy. By de onder aangehaalde (*b*) en andere Schryveren,

(*y*) Zie Brieven van en aan WAGEN., agter zyn Leeven, *bl.* 22, 23. 26. vergel. *bl.* 12.

(*z*) Brieven *l. c. bl.* 12.

(*a*) *l. c. bl.* 27.

(*b*) LE MAIRE DE BELGES, dans ſa *Dame infórtunée* et *La Couronne Margaritique*. Deez was haar Hiſtorieſchryver. *Poëſies du xv Siecle. p.* 209—244. PASQUIER *Recherches de la France p.* 587. MORERI. *Dictionaire, Hiſtorique.* MIERIS, *Hiſtorie der Nederlandſche Vorſten.* 2 *D. bl.* 335. CERISIER, (maar die, myns meenings, te ongunſtig van haar ſpreekt) *Tableau des Prov. Un. Tom.* 2. *p.* 447. en de verdere, by bovengemelde Schryveren aangehaalde, Geſchriften.

ren, kan men egter, des begeerende, eenige meerdere byzonderheden nopens haar leeren, dan onze treflyke Schryver, *zo hier, als in zyn voorgaande Deel der Vaderlandfche Historie, goedgevonden heeft aan te teekenen. MARGARETE, in de wandeling zig *Margo* noemende en genoemd wordende, fchynt, hoe ongunftig fommigen van haar mogen oordeelen, met alle menfchelyke gebreken, een zeer geestige, verftandige, letter- en kunstminnende Vorftin geweest te zyn, uit haaren aart, tot gul- en zagtheid overhellende, hoe zeer haar toon, als Landvoogdes, dikwyls klonk naar de fnaaren, die haar, omringt van bedorven Hovelingen en booze Geestelyken, (welken zy niet genoeg, naar het fchynt, dostt wederftaan,) van s'Keizers wegen voorgefpannen waaren. Met welk eene rondheid zy, die, in haar jeugd, het *bloemken Marguerite* gezegd wierdt (c) door onze Land-

za-

(c) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 4 *D. bl.* 78. Men weet dat de *Bloem*, dien wy *Madelieve* (misfchien voor *Maagdelieve*, zie KILIAAN) noemen, in de Franfche Taal den naam van *Marguerite* draagt; van waar, mooglyk, aan MARGAREET, in haare jeugd, den naam van *Bloem*, *edele en beroemde Bloem*, is gegeven, enz. zie *l. c.* en *Poëfies du xv Siecle pag.* 2. *pag.* 214 Dan, wie weet, of hier nog niet een byzondere reden voor is. Een zeer geagt Schryver, (ik meen PASQUIER *l. c. Liv.* 6 *f.* 587. verhaalt,) als een aanmerkelyk geval, dat, toen MARGARETE, aan KAREL den VIII. ondertrouwd, nog in Vrankryk wierdt opgevoed, zy, op zekeren nagt, gedroomd hadt zig te bevinden in een ruim Park, waar in een *Madelief* (*Marguerite*) geplant was, welkers bewaaring aan haar was toevertrouwd; doch dat, terwyl zy 'er, ten zorgvuldigfte, op paste, een ezel (*Asne*) gekomen was, die, na haar verfcheiden fchoppen gegeven te hebben, eindelyk de bloem hadt opgeflokt. MARGAREET was, over dit gezigt, een tyd lang, zeer ontdaan geweest, en de Echtverbintenis tusfchen Koning KAREL met ANNE VAN BRETAGNE, zo wel als de te huiz zending van MARGARETE zelve, was 'er kort op gevolgd. 't Verhaal van zoodanig een' droom, 't zy waar of valsch,

ten, fomtyds, wierdt aangefproken, kan, onder anderen, blyken, uit de Latynfche Voorreden, met welke GERARD VAN NIEMEGEN, aan haar, zekeren Geflagt-lyst van het huiz van Bourgondie en het leeven van PHILIPS van dien naam, haaren bastaard Oud-Oom, opdroeg, en, in welke, hy zig dus uitlaat, „ieder „ is edel, (zegt hy) onder de Christenen, zo „ dra hy, door onfchuld, goedertierenheid en „ weldaadigheid, uitmunt, en die gaaven van „ Christelyken adeldom zouden, in U, helderer „ uitblinken, indien de valfche, kapdraagende, „ in 't wit en 't zwart gekleedde, „ Vleiers, van uw Hof en, teffens, van uw „ oor, geweerd wierden; die, om eigen „ voordeel, op 't gezag van uwen naam, „ hunne geweldenary, niet zonder bloedftorting „ ('t geen verfchriklyk is om te zeggen) „ uitoeffenen. Indien ik deezen volgen wilde, „ moest ik," (dus gaat hy voort) „ op den „ volgenden trant fchryven. Zie daar, doorlugte, „ vergode, MARGARETE! uwe moederlyke „ afkomst, die aan U niet meer „ roems, dan gy aan haar, byzet. Aan U, „ die eens Konings en Keizers Dogter, Gemalin „ en Zuster van een Koning, Moeie „ van een Koning en Keizer zyt! en wat „ diets meer is. Maar my dunkt, dat ik, „ eenvoudiger, liefderyker en meêr naar „ waar-

valsch, maar, fchielyk, onder 't Gemeen verfpreid en, door de gelykheid in klank en van *Asne* en *Anne*, (naar den Franfchen uitfpraak) en van *Marguerite* met de *bloem* van dien naam, ftraks voor een Prophetie gehouden, kan der Vorftinne den bynaam van *bloem* gegeven hebben; fchoon dit, egter, een invallende gedagte is en niets meerder. Zekerder is het, dat zy met de Marguerite of Madelieven bloem op de penningen verbeeld wordt. Zie MIERIS. *l. c. bl.* 330. 355.

„ waarheid, dus ſpreeke; Ge ontvangt hier,
„ *goedertierenſte* MARGARETE! uwe moeder-
„ lyke oorſprong, die, zo ge dezelve niet,
„ *gelyk ge doet*, door weldaadigheid, zagt-
„ moedigheid, en mildheid, verſiert, U,
„ eeuwig, tot ſchande zal verſtrekken (*d*)."

Bl. 15. „ *Men bevroedde ligtelyk, dat hy* (de Keizer) *niet gekomen was, zonder voorneemen* om nieuwe Beden aan de Landen te doen." Die van Vriesland, ſchoon men, met hun, wel eer, was overeengekomen geene Beden te ligten, waren egter bevreesd, dat men, aan 's Vorsten zyde, geen woord houden zou. Men hadt KAREL, in dit gewest, nog geen geſchenk, ter zyner blyde inkomſte, gegeven en nu dagt men dat, hier toe, van 's Keizers wege, verzoek en, by die gelegenheid, ook gewag van eene Bede zou gemaakt worden. Men was dan in de voorbaat en, begrypende, dat men de Eeregift ter blyder inkomſte niet konde afſlaan, oordeelde men
„ dat het *nutter en profytelyker* gedaan wa-
„ re, om dat, *by de Landen eygen vrye wille*
„ toe geſchyen, eñ denſelven, van 's Lants
„ wege, een *propyn* te preſenteeren *zonder*
„ *eysch*; ende dat, om voor te komen ende
„ te ſecluderen alle oirſaicken ende conſequen-
„ tien van die beeden, die in andere onſe
„ naeste Landen geſchyeden, — ſoe dat ment
„ nyet daer toe ſolde laeten komen, dat de
„ Keyſerlycke Majeſteyt yemant ſchickte; oick
„ misſchyen de Keyſerlycke Majeſteyt ſoude
„ hooger eysch ende beede mooge ſtellen,
„ daer

(*d*) Vid. in MATTH. *Anal. Tom.* I. *p.* 216 *et* 217. *in Oct.*

„ daer die landen, althans, na hoere eige
„ believen ende moderatie, mochten aan-
„ ſtellen." Overeenkomſtig dit beſluit, zonden zy vier Leden, uit 's Lands Regeering, naar den Keizer, en lieten hem een ſomme van veertien duizend Karolus Guldens, van twintig ſtuivers 't ſtuk, aanbieden, teffens den afgezondene eenige grieven, omtrend 's Lands beſtuur, mede gevende, op welken zy zyner Majeſteits gunstig antwoord verlangden (e). 't Is wel denkelyk, dat het geſchenk zal ontvangen zyn, doch de grieven wierden allen niet even zeer uit den weg geruimd ook liet de Keizer, in 't volgende jaar, den Friezen eenige voorſtellen doen, welken zy meenden niet te kunnen inwilligen, als tegen haare Privilegien loopende, en welke voorſtellen tot die grieven ſchynen betreklyk te zyn geweest. De Volmagten en *Gedeputeerden* van Frieslant ſtelden toen *agttien* Leden aan, om 's Lands zaken, in hunnen naam, te behandelen en de Privilegien te beſchermen (*f*). Welken, daar na, op *vier* gebragt wierden (*g*). Men leert, wyders, uit deeze ſtukken, dat de Nederlanden aan hunnen Vorst, by zyn jegenwoordig aanwezen aldaar, „ meer dan
„ dartich honderdt duizenten" of drie millioenen, hadden opgeſchooten.

Bl. 25. r. 4. van ond. „ De Keizerlyke Kommisſaris SASBOUT was benoemd, om de ſtedelyke Coſtuimen in geſchrift te brengen, ook hadden 'er de Staaten in bewilligd."

Met

(*e*) Groot Plac. en Charterb. van Vriesl. 2 *D. bl.* 579.
(*f*) *l. c. fol.* 610, 611.
(*g*) *l. c. p.* 613.

Met regt kon, meen ik, dit verzoek, aan de eene, en de toeſtemming aan de andere, zyde, geſchieden. De Vorsten van den Lande, zo als meermaals uit oude ſtukken blykt, beriepen zig, nu en dan, op hunne onkunde nopens sommige plaatzlyke gewoontens, als men hun zeide, dat zy 'er van afgeweeken of tegen aangegaan waaren: om dit niet mêer te doen, konden zy, billyk, de Koſtuimen in geſchrift eiſchen, en den Staaten was 'er aan gelegen dit toe te ſtaan, (byzonder, indien het, zo als bedongen werdt, buiten hunne kosten geſchiedde *(h)*) op dat, langs dien weg, de onkunde niet meer voor een glimp zelfs voor een glimp, om, ſomtyds, 't onregt te dekken, zou kunnen dienen. Met dat alles, was men 'er, by de Staats-Leden, niet zeer voor; waar toe zy gewigtige redenen zullen gehad hebben en, onder anderen, dat de Keizer de meeste Koſtuimen (ſchoon ieder belang reekende te hebben by de zynen,) op een' gelyken voet wilde brengen, en ſommigen, als inkruipingen, vernietigen. De Landvorst, midlerwyl, na, op den 15. van Oogstmaand 1531, den Hove van Holland, by het 3. punt van deszelfs Inſtructie, gemagtigd te hebben, kennis te neemen van en te mogen vernietigen de Koſtuimen, Gewoonten en Keuren, die zy ondeugdelyk bevonden, geboodt in Wynmaand van dat zelfde Jaar 1531, den Landzaten, het geen hy, in den jaare 1526, verzogt hadt; doch, dat hy ſlegts van weinigen ge-hoor-

(h) *l. c. fol.* 613.

hoorzaamd wierdt, daarom, in den jaare 1540, zyn bevel liet vernieuwen en, in laater tyd, hier van aanſchryvens deedt aan den Hove, is, nevens het geen 'er op volgde, door een kundige pen, elders, aangewezen *(i)*.

Bl. 30. r. 8. v. o. „ De Hollandſche Graaven, met naame die uit de huizen van Bourgondie en Oostenryk, hadden reeds verſcheiden' poogingen gedaan, om zaaken, die voor de byzondere Regtbanken, zo ter platten Lande als in de Steden, zonder dat 'er beroep van viel, plagten geweezen te worden, by Beroep, voor Geregtshoven, die geheellyk van hun afhongen, te doen brengen." Voor de regeering, egter, der Vorsten uit de bovengemelde huizen, en voor de opregting van, vaste, Vorſtelyke Gerigtshoven, hier te lande, was 'er nog een' andere wyze, op welke, ſommige zaaken, by voorbeeld klagten der Ingezetenen in de Steden en op 't platte Land, van hunnent wege, buiten de Vierſchaar der Stede of Landen, wierden afgedaan; te weeten, door, daar toe benoemde, Kommisſarisſen, meest al genomen uit s'Graven Raaden, met byvoeging van eenige Leden uit de Stedelyke Regeeringen. Voor zodanig eene *perſoneele Commisſie*, gelyk wy thans zouden zeggen, ſtonden de Klaagers en Beklaagden te regt. Zo vindt men niet alleen dat, in de 14. eeuw, op last van Hertog ALBREGT, Heer HENDRIK VAN DEN ABEELE, Heer ADAM VAN BERWAERDE en JAN ARNTSZOON VAN ABBENBROEKE, *inquiſitie* (met

(i) VAN DE WALL. *l. c. bl.* 1328. *en volgg.*

(zo noemt men het reeds) deeden over de kneevelaryen en wreedheden, nopens welken Bailiuwen, Rentmeesters, Schouten en Boden in Noordholland (naar de Landsbepaaling van dien tyd) door de In- en Opgezetenen beschuldigd wierden, en waar over die Heeren, in de Steden Ouwater, Leiden, Delft, Rotterdam, Schiedam en onderhoorige Dorpen, te regt zaten, voor zig roepende Burgemeesteren, Schepenen, Raaden en vrye Ingezetenen der bovengemelde Plaatzen (*k*), elk onder haaren eed; maar ook, dat Hertog WILLEM de V., ten jaare 1353, zodanig eene Commissie benoemde, bestaande uit twee zyner Raaden en twee Leden der Regeeringen van Delft, Leiden, Haarlem, Amsterdam, Alkmaar en Medenblik, om alle overdaad *te berigten* (*l*); dat is, niet slegts van dezelve kennis te neemen, maar daar in vonnis te slaan; uitgezonderd in zeer zwaare zaaken, *zyner heerlykheid raakende*, die zy vermeenen zouden aan den Graave te moeten brengen.

Bl. 31. r. 11. „*Welken de* Graaven — *den gewoonlyken* Regtbanken onttrokken." Dat alle Regtbanken van de Graaven afhongen en uit hunnen boezem voortkwamen, na dat deezen in 't bezit der hooge Landsheerlykheid gekomen waren, is, door anderen, duidlyk genoeg, beweezen (*m*). Even als zulks ook plaatz

(*k*) Register van de Leenkamer E. L. 21.

(*l*) Regist. E. L. 25. *fol.* 44 en 74. *Berigten* wordt, in de instelling der Negen Raaden, door Hertog PHILIPS, gezegd „*recht ende bescheyt te doen.*" MIER. *Charterb.* 4 *D.* *bl.* 993.

(*m*) VAN SPAAN, over 't hooge Rechtsgebied onder de Graaven. 1. *St.* 2. *Hoofdd.* RENDORP. *de Orig. et potest. Ordin. sub. Comitib.* p. 18.

plaatz hadt omtrend de stedelyke Regeerders. Te regt heeft dan een groot Man gezegd, „ dat de Graaven, – om niet te zeer aan de „ Eedelen gebonden te zyn, de Steeden, naar „ maate dat die, de eene voor, de andere „ na, toenaamen in welvaart en neeringen, „ of niet meer onder byzondere Vasalheeren „ waren, begunstigd hebben met haar eige „ Magistraatsbestelling, en met andere Voor-„ regten, en, nevens de Eedelen, toegelaaten „ tot de Deliberatien, waar aan de Edelen „ eerst alleen deel hadden (*n*)." Van hier ook, dat, by de aankomst van eenen nieuwen Graave, de Lastbrieven van den voorgaanden moesten vernieuwd worden, en gereekend wierden, zonder zodanige bevestiging, op te houden (*o*).

Bl. 32. r. 16. „ *Waar uit ligtelyk is op te maaken, hoe zeer een* Hof, 't welk zo veel gezag kreeg, *of liever, hoe zeer de* Graaf, *van wien het afhing*, door den tyd gedugt moest worden *by de* Landzaaten, *en by* de Staaten *zelfs*".

De magt, den Hove toegestaan, om te kunnen vernietigen, zodaanige Kostumen, Gewoonten en Keuren, als waar over, voor het zelve, geschil ontstondt, vermeerderde, zekerlyk, deszelfs gezag; maar, nopens de meeste overige, door onzen treflyken Schryver aangehaalde, punten, schynt het zo zeker niet, dat de *Graaf* en het *Hof*, uithoofde der Instructie van den jaare 1531, thans

(*n*) Slingel. Staatkund. Geschr. 1 *D. bl.* 32 *en* 33.
(*o*) Rendorp, *l. c. p.* 20.

thans meer by de Staaten gedugt wierden, dan zy, reeds voorheen, geweest waren; ten welken opzigte men, onder anderen, kan aanmerken.

Eerstelyk; dat wel de Graaven, by derzelver inhuldiging, met eede, verbonden waren tot nakoming van de Privilegien, door hunne Voorzaten gegeven, en van de wel herbragte Kostumen, maar dat, des niet te min, deeze Landen, van ouds, en, byzonder, na dat de Duitsche Keizers van allen aanspraak op dezelven, de leenroerigheid uitgezonderd, afstand gedaan hadden (*p*), hun erfgoed waren, over 't welk, daarom, by voorbeeld, FLORIS V., MARGARETE VAN HENEGOUWEN, WILLEM de VI., en JACOBA VAN BEIEREN (*q*), even als zedert Keizer KAREL de V., vrye beschikkingen maakten; terwyl, voor 't overige, de Edelen en Steden hen, reeds lange, voor hunnen *Opperften Regter* en *Souvereinen* Heer (*r*) erkenden; zo als ik, in 't vervolg, nader zal aanroeren.

Ten tweeden; dat de Graaven, by hun afwezen, reeds zeer lange voor Keizer KAREL den V., 't bestuur der Landzaaken, in hunne plaatz, aan eenen *Raad* (*s*) en, met naame, aan dien Raad, welke, in 't vervolg, het *Hof van Hol-*

(*p*) MIER. Groot Charterb. 2 *D. bl.* 145.
(*q*) MIER. *l. c.* 1 *D. bl.* 412. 2 *D. bl.* 824. 4 *D. bl.* 383 en 1012. Deeze *Aanmerk.* 3 *St. bl.* 62.
(*r*) MIER. *l. c.* 4 *D. bl.* 953. RENDORP, *Differt. de Orig. ac potest. Ordin. sub Comit. p.* 14. SLINGEL. *Staatk. Geschrift.* 1 D. bl. 9. en volg. Vergelyk myne Aanmerk. op WAG. 3 D. bl. 140. *r.* 4. *van ond.* en op dit 5 *D. bl.* 339. *r.* 6. *van ond.*
(*s*) Zie deeze Aanmerk. op WAG. 3 *D. bl.* 357.

Holland is gezegd geworden, hebben toevertrouwd; zo als, b: v:, het Hof, door PHILIPS den Goeden, geleezen wordt *gesteld te zyn*, „ *ten saken onser lande van Hollant ende* „ *Zeelant (t).*"

Ten derden; dat, uit hoofde van deeze magt, die Raaden of dat Hof, met eenen Stadhouder of President, aan 't hoofd, als Vertegenwoordigers van den Opperheer, dus moeten veronderfteld worden, ook reeds toen, kennis te hebben mogen neemen van de Privilegien (*u*) der Onderzaten, van onlusten, in de Steden en ten platten Lande, gepleegd, en zelfs van zaaken, vrede en oorlog betreffende; waarom ook, by voorbeeld, zig de Staaten, tot het verkrygen van brieven van *Schaeverhaaling*, tegen de Onderzaten des Hertogen van Holftein en zes Hanzee-Steden, ten jaare 1448, aan den Hove vervoegden, en het Hof, hier op, zodanige brieven, „ *aan de gemeyn Ridderscap ende Steden* „ *van Hollant, Zeelant ende Vrieslant*" verleende (*v*). Ja, 't gezag van den Hove was, lange voor den jaare 1531, zo groot, dat, zelfs wanneer het Graafschap openftondt, of gerekend wierdt open te ftaan, en dus de Steden, natuurlyk, den meesten invloed hadden, egter de beveelen tot invordering van ingewilligde Beden enz., op den naam van den *Raad, houdende Kamer in den Hage*, af-

(*t*) Zie *Chart. van* 15 *July* 1445. in *Mémor.* T. 1445—1453. *Kas N.* van de Leenkamer.

(*u*) Groot Plakaatb. 2 *D. Kol.* 657.

(*v*) BORIJ, Verhandel. der Oudh. van den Hove van Holl. 1 *St. bl.* 108.

afgekondigd wierden (*w*); met welken Raad, maar, in rang, na denzelven, de Steden, van ouds, by den Graave beschreven wierden, als hy tegenwoordig was (*x*), of, in zyn afwezen, by deszelfs Stadhouder of Stadhouders, (want 'er waren 'er wel eens méêr dan een (*y*)) 't zy, om hun gevoelen te hooren, 't zy om, over gewigtige zaaken, met naame op 't stuk der lasten, hunne toestemming (want, naar het Duitsche Landregt, mogt een vry man tegen zynen wil geen Schatting opgedrongen worden) in te winnen; 't welk alles een teeken uitleeverde van 't vroeg gezag van den Hove, boven de Staaten (*z*). De tyd en plaatz laat niet toe hier meerder by te voegen, dan alleen, dat het van zelve spreekt, hoe, uit het gezag en de hoedanigheid van het Hof, de Staaten en Steden, on-

(*w*) BOEIJ. *l. c. bl.* 107.

(*x*) Deeze Aanmerk. op WAGENAARS 3 *D. bl.* 557.

(*y*) Deeze Aanmerk. op WAG. 3 *D. bl.* 510. *r.* 5. *v. o.* Zo vindt men, ter Leenkamer van Holland, in de *Blaffaert van Arkel*, fol. 2. *Vso.* een Brief van 10 July 1405. van den Burggraave van Leiden, en PHILIPS VAN DORP, toen s'Graaven Stadhouders, by welken zy van de Steden Haarlem, Leiden, Gouda, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Ouwater, Rotterdam en Schiedam, „ *begeeren, dat gy twee of drie van* „ *uwen medegezellen, uten Gerechte, by Ons senden wilt, in den* „ *Haghe, alse dat sy aldaer syn op en Woensdage tavonts* — „ *naestcomende, om, des anderen dages, Ons, in alle saken, tot* „ *ons liefs heeren behoef, ten besten te helpen raden, als dat* „ *oirberlycste wesen sal; dit en wilt niet laten.*" enz.

(*z*) SLINGEL. *l. c.* 3 *D.* Hoofdst. 2. *bl.* 84 en 85. Ik heb boven vergeeten aan te roeren, dat onze WAGENAAR, te regt, gezegt heeft, dat „ der *Baljuwen* Vierschaaren niet gespannen „ mogten worden met zulken, die des *Baljuws* Knaapen „ waaren." Doch 't is, niet te min, zeker en bekend, dat de Graaven zelve, van de oudste tyden af, met hunne Edele Leenmannen, die, in meer dan in een opzigt, van hun afhangelyk waren, plagten regt te doen in s'Lands hooge Vierschaar. Vergel. VAN SPAAN, *Verhandel. over 't hooge Regtsgebied in Holland*: &c. 1 St. bl. 77.

onder de Regeering van 's Lands Graaven; en uit al het geen ik, hier omtrend, overeenkomſtig myne bevinding, aangemerkt hebbe, geen het minſte beſluit moet getrokken worden tot het gezag, het regt of den ſtand van zaaken, onder de Gemeenebest Regeering van hun Ed. Gr. Mog.; na de afzweering de eenige Souverainen van den Lande.

Bl. 34. r. 5. „ *De Dagvaart hadt egter voortgang.* De Staaten benoemden *den Advokaat* VAN DER GOES, enz." Men zou, evenwel, myns meenings, de zaak niet wel begrypen, indien men oordeelde, dat deeze, en vorige, bezendingen naar, en dagvaarten met, de Afgevaardigden van buitenlandſche Mogendheden, geſchiedden, zonder vooraf-gaande vergunning van den Graave. Dat deez zoodanige vergunning van ouds verleende, wordt, in ſommige, zeer oude, oorſpronglyke Stukken, duidlyk vermeld (*a*). Van hier, dat ook de Briel, zonder verlof van haaren Heer, niet voor den Raad van Holland, ter dagvaard, met andere Steden, dorst verſchynen (*b*).

Bl. 44. r. 9. v o. „ *De* Schouten *en* Burgemeesters der Steden monſterden 't Volk." Dit is een blyk, dat men thans, hier omtrend, nog dezelfde gewoonte hadt, welke, in vroeger tyden, met naame onder de Bour-

(*a*) Zie by BOEIJ. *l. c.* 1 St. *bl.* 101.

(*b*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 *D. bl.* 454. *r.* 12. De hooge taal, welke (zie *l. c.*) Dordregt, toen, tegen JAN VAN BEIEREN voerde, ſproot, misſchien, uit de verwarring van dien tyd, in welken Dordrecht, op zeer gunſtige Voorwaarden, zig verdraagen hadt, met JAN VAN BEIEREN, die zig hadt opgeworpen tot Graaf van den Lande; 't geen men, ſedert, myns meenings te regt, begreep, dat hy nooit was. Zie by VAN DE WALL. *l. c. bl.* 884.

Bourgondische Regeering, plaatz greep, en waar nopens ik reeds, voorheen, gesproken heb (c).

Bl. 49. r. 10. „ *De* Landvoogdes *vergunde hun* (den Zeeuwen) *uit* s'Keizers *naam*, vier jaaren agter een, jaarlyks, twee duizend vyf honderd ponden — *van de* Keizerlyke bede te mogen inhouden, *om dezelven*, tot herstelling der Dykaadjen, *te gebruiken.*" Uit dit en den onderstand in geld, voorheen, om gelyke reden, aan die van Lodyke, van wegen den Keizer, den Landzaaten verschaft, kan men besluiten, dat KAREL de V., hoe inhaalig ook en hoe zeer den Lande, tot het voeren zyner uitheemsche Oorlogen, uitmergelende, egter zig, aan de Dykagien, zonder welker behoorlyk onderhoud hy zeer wel wist, dat het Land moest verlooren gaan, liet gelegen leggen; zo als hy dan ook, uit dien hoofde, reeds in den jaare 1515, KAREL VAN POITIERS, Heere van Dormans, in Holland, tot Opper-opzigter van dezelven hadt aangesteld, gelyk onze WAGEN., in het begin van het XVI. Boek zyner Vaderlandsche Historie (d), heeft verhaald, teffens aanmerkende, dat men, egter, niet weet, dat deez, die tot 1540, (en dus ook nog in dit jaar 1532) in die Bediening bleef, hier een' voet lands bezat; (*) 't

(c) Aanmerk. op WAGENAARS 4 D. bl. 48 en 84.

(d) *l. c. bl.* 396–398.

(*) Thans blykt my, dat, op 10 February 1532 (1533), de Heer VAN ASSENDELFT, Ridder en President van den Hove van Holland, „ nevens enige anderen, by de Keys: May:, „ op 't Stuck van der Dyckaigen van geheel Hollant is ge„ committeerd." 1e. *Memoriael* van DE JONGE. *bl.* 156 en 157. *VJo.*

't geen, zeker, ten zy hy in bekwaamheden boven de Landzaaten uitſtak, dat kwalyk te denken is, met s'lands nut, en den aart onzer Dyk-Regeering, die, van de oudſte tyden af, *Land-ge-erfdens* vereischte (*e*), niet over een kwam. Ik haal, ondertusſchen, deze plaatz (van welke ik, in het vorige Stukje, niet geſproken hebbe) te meer aan, om, in 't voorby gaan, iets te kunnen opmerken, nopens het, verder, aldaar (*f*) gezegde van onzen Schryver; te weten, „dat „ de Schouw en de zorg voor het onderhoud „ der Dyken in Holland, van de tyden van „ WILLEM den II. af, toevertrouwd geweest „ was aan Dykgraave en Heemraaden, die „ uit de voornaamſte Ingelanden gekooren „ werden," en dat, „ Hertog PHILIPS van „ Bourgondie *de eerſte is geweest, die hier*„ *in, verandering maakte*; in 't jaar 1466, „ den Stadhouder en Raaden van Holland „ last geevende, om, nevens Gemagtigden „ des gemeenen Lands, opzigt te hebben op „ de verbetering der Zeeweeringen in 't „ Noorden van Holland." Men heeft, na WAGENAARS ſchryven, tegen dit gevoelen, verſcheiden, gewigtige, bewyzen ingebragt; en 't komt my, behoudens beter oordeel, voor, dat, ſints Koning WILLEMS tyd, de gewoone zorg voor de Dyken, wel aan Dykgraave en Heemraaden is toevertrouwd, maar, egter, zo, dat het oppergezag, altyd, aan den Souverain bly-

(*e*) Zie, by voorbeeld, Chart. van FLORIS V. van 1 April 1277. in MIER. Groot Charterb. 1 *D. bl.* 389.

(*f*) *l. c. bl.* 396.

blyvende, de Raad, in deszelfs afwezen, het zelve te meermaalen oeffende; ook blykt het, dat wel de aanſtelling van Dykgraave en Heemraaden van Rynland, op den tweeden van Hooimaand des jaars 1515, aan POITIERS wierdt verleend, maar dat, gelyk de Keizer zelve, op den 25. van Wynmaand, daar aan volgende, een' nieuwen Dykgraave en Heemraaden van Rynland aanſtelde, zoo ook, (en wel uit hoofde van zekeren Bevelbrief van den 12. Wynmaand 1516,) in den jaare 1532, dat is, volgens onzen kundigen Schryver, nog onder 't Opper-opzichterſchap van POITIERS, niet meer deez, maar de Stadhouder van Holland, naamens den Graave, een' Dykgraave van Rynland, uit drie Ingelanden, op benoeming van Hoog-Heemraaden, gekooren heeft, dien 't Hof aan dezelve Heemraaden gelastte te ontvangen (*g*). Ondertusſchen, hoe het hier mede mogt gelegen zyn geweest, en al hadden eens de Heemraaden, 't zy in het aangehaalde jaar 1466, of zelfs vroeger (*h*), en daar na, ten

(*g*) Privilegie en Handvesten van Rynland bl. 120—129 en BOEIJ *l. c.* 1 *St. bl.* 52 en *volgg.* en 2 *St. bl.* 23. en *volgg.* alwaar ik egter zie, dat onze Vaderlandſche Hiſtorieſchryver verondersteld wordt de *Memorialen* van den Hove van Holland te hebben gebruikt, 't geen my, tot nog toe, niet gebleeken is; zo als zy ook, in de Voorreden voor het 1 en 6 D. der *Vaderl. Hiſtor.*, niet genoemd worden, onder de, door hem, gebruikte Schriften. Indien WAGEN. indedaad die Werken zelven niet zag, maar hem ſlegts, zo als ik reden heb te denken, 't een en ander Stuk, door een gunſtige hand, was medegedeeld, ſtrekt dit, in allen gevalle, zeer tot 's Mans verontſchuldiging; en hier geldt zyn eigen zeggen, in de Voorreden van het 6 D. *bl.* 8. „ Nooit is eenige Hiſtorie zo volkomen geſchreven, of zy „ kan, door laatere ontdekkingen, verbeterd worden".

(*h*) Reeds in den jaare 1435 hadt men, met opzigt tot het Land van Heusden, aan PHILIPS geklaagd, „ dat die Dycken, „ daer

ten tyde van Karel den V., waarlyk, de Dykaadjen deezer Landen, niet behoorlyk bestuurd, schynt het, egter, een hardheid geweest te zyn, dat de gezegde Keizer, zonder hier omtrend te veranderen, aan sommige Heemraadschappen het voorregt benam, om zelven het getal hunner afgestorvene Medebroederen te vervullen; een voorregt hun, reeds door Floris den V., ten jaare 1285, vergund. Onder de Graaflyke en, nog langen tyd zelfs, onder de Gemeenebest Regeering, zyn zy hier van verstooken gebleeven; tot dat zy, hier over, by de Heeren Staaten van Holland, in den beginne des jaars 1654, klagtig vallende, door hun Ed. Gr. Mog., op den 8. van Wintermaand van dat jaar, in hunne oude Regten zyn hersteld geworden (*i*).

Bl. 49. r. 15. „ *In verscheide Hollandsche en Zeeuwsche Steden heerschte, ten deezen tyde*, eene besmettelyke Ziekte." Die Ziekte zal, denklyk, de *Pest* zelve geweest zyn; immers zy heerschte, thans, in het nabuurig Friesland, alwaar de Stadhouder, Schenk van Tautenburg, nevens President en Raaden van dat Gewest, op den 10 van Herfstmaand, naamens den Keizer, bevoolen, dat, wyl zy onderrigt geworden waren, „ dat de *haestige siecte* oft *Pestilentie*, an „ allen oerde van desen Lande, nu regnerende „ is

„ daer ontrent, qualyken geregeert ende versorcht werden." *Beschryv. van Heusden*, *bl.* 377.

(*i*) Zie, nevens de daar opgegevene plaatzen, *Staat der Nederl.* 6 *Deel. bl.* 221. Kwalyk aangehaald in myne *Dissert. de jure Agger. p.* 48. §. 5.

„ is, men, in elk dorp — daer 't van noden „ was, een off twee (ſoude) ordineeren, „ die den crancken hueren gerieff doen, „ ende die van den rycken aelmoeſſen ver„ gaderen, daer mede men de arme crancken „ mach onderhouden;" ook wierdt „ den„ ſeluen perſoonen, ende oick allen anderen, „ woonende in de huyſen daer die crancte „ is, bevoolen, als zy vuyten huyſe gaen, een „ witt roeyken in de handt te draghen, „ ende voire denſeluen huyſen enen ſtro„ wisch te hangen, by verbeurte van drye „ Karolus Guldens, ſo wye des in gebreke „ bevonden ſal worden, ende mechtig te „ betaelen; ende die des nyet mechtich en „ zyn, by verbeurte van geſruſtreert te zyne „ van der armen aelmoesſenen (*k*)." De Pest heeft, ſedert dien tyd, nog eenige jaaren, nu en dan, deeze Landen gedrukt, en men nam 'er, ook in Amſterdam en elders, ten jaare 1534, voorzigtige behoedmiddelen tegen, die met de bovengemelde, gedeeltelyk, over een kwamen (*l*).

Bl. 63. r. 17. „ Fors genoeg *hernamen* (de Keizerlyke Gemagtigden) *dat de* Keizer, *geld willende ligten op* ingewilligde *Beden*, zulks den Steden niet behoefde te vraagen." Onze WAGEN. ſchryft zeer wel, „ *fors genoeg;*" 't geen niet zegt, dat de Gemagtigden, naar het regt dier tyden, dus niet vermogten te antwoorden. In der daad, het ſtondt s' Lands Staaten vry, eene Bede, al of niet, in

(*k*) Groot Charterb. van Vriesl. 2 *D. bl.* 622.
(*l*) WAGEN. Beſchryv. van Amſterd. 3 *D. bl.* 27.

in te willigen; zo dikwyls men op die vryheid eenigen inbreuk deedt, (en men deedt het, byzonder onder KAREL den V, en zyn' Zoon PHILIPS, meêr dan te veel) pleegde men een daad van geweld en de Graaven zelven hebben, meêr dan eens, uitdruklyk erkend, dat zy hier niet toe bevoegd waren. Maar, als eene Bede ingewilligd was, hieldt de magt der Staaten, op; die verkreegen Bede was, dan, het goed van den Graave geworden, en hy, by wien, alleen de uitvoerende magt was, kon zodanig handelen nopens de heffing, ligting, korting, kwytschelding enz:, als hy billyk oordeelde. Hier toe kan men betreklyk maaken het zeggen van den Raadpensionaris VAN SLINGELAND, „ alles, „ wat, in het stuk der Schattingen, zweemde „ naar oppergezag, en na compulsive magt, „ residerde geheel by den Graaf; sodanig „ egter, dat die dezelve magt niet konde „ oeffenen, als met *consent* der Staaten:" welke laatste woorden hy, egter, alleenlyk tot het inwilligen der Bede betreklyk maakt, waar omtrend hy, te voren, gezegd hadt, „ het *consent*, door de Staaten, gedraagen „ zynde, deedt de Graaf directelyk de *ge-* „ *consenteerde Penningen* innen." Men zie breeder over deeze stof de hier onder aangehaalde Verhandelingen (*m*); alwaar ook, te regt, wordt aangemerkt, dat, in vroeger tyden, de Graaven gewoon waren in persoon de

(*m*) SLINGEL. *l. c. bl.* 15. HENEMAN, Verhandel. over de Graafl. Beden. 8 *Hoofd.* § 6. *bl.* 101—106. en § 8. *bl.* 108—112. § 10. *bl.* 116.

de Beden te verzoeken, en dat, daarom, onze WAGEN., reeds elders, te regt heeft aangeteekend (*n*), hoe PHILIPS van Bourgondie, in wiens tyd en voor wiens tyd, men reeds, door s'Graaven Stadhouders, nu en dan, die Beden deedt vraagen, ten jaare 1452 beloofde, „ voortaan geene Beden te zullen „ vorderen in s' Graaven afwezigheid;" zo als ook, uit hoofde van dat zelve regt, de Staaten, aan Koning PHILIPS den schoonen, deszelfs Beden weigerden, toen hy, naar Spanje vertrokken, dezelven, door Plaatsbekleeders, hadt doen vorderen. De Staaten, egter, dorsten zig hier minder tegen verzetten, onder KAREL den V., toen, zekerlyk, en nog meerder onder PHILIPS zyn' Zoon, de Beden, uit hoofde van s'Vorsten uitlandigheid, meest al, of door de Landvoogdesse, of den Landvoogd in der tyd, of door de Stadhouders der byzondere Gewesten of door hunne Vertegenwoordigers, plagten te geschieden; zo als ons de loop der zaaken van dit V. Deel, met verscheiden bewyzen, leeren kan.

Bl. 72. r. 17. „ Heimelyk zonden zy Booden uit, om hunne Aanhangers, van alle kanten, ook uit Holland, naar Munster te ontbieden." Een zeer merkwaardig afschrift van zodaanigen Brief heeft WAGENAAR, elders, opgegeven (*o*).

Bl. 74. r. 10. van ond. „ 't Blykt egter niet, dat hy iets opdeedt." Schoon VIGLIUS in

(*n*) Beschryv. van Amsterd. 2 *D. bl.* 249.
(*o*) Beschryv. van Amsterd. 3 *D. bl.* 17.

in deeze onderneeming weinig ſlaagde, en de Bisſchop, by 't inneemen der Stad, ſlegts drie duizend Knegten en drie honderd paarden by een hadt (p), onttrok men zig, hier te lande, niet geheel aan zyne hulpe. Immers, dat eenige Nederlanders in s'Bisſchops dienst geweest zyn, blykt uit een' Bevelbrief des Keizers, van den eerſten van Lentemaand 1535, by welken, Burgemeeſteren en de verdere Regeering van Franeker gelast worden, openlyk en ſcherpelyk, te verbieden, „ dat geen luyden van oerloge, „ te peerde noch te voete, weſende tegen- „ woirdelyk binnen der Stadt, hem en „ vervorderen te gaan ende te trecken in „ den dienſt van vreemde Princen, Heeren „ oft Gemeynten, ſunder onſen oirloff ende „ conſent, op te verbeurte ende confiscatie „ van liue ende van goeden, *hier aff* „ *gereſerveert ende vuytgeſundert de ghene,* „ *die, jegenwoirdelyk, dienen den Biſſcop* „ *van Munſter, tot verdriuinge van den* „ *vermaledide Secte van den Herdoopers* (q)."

Bl. 87. ond. r. „ Zelfs voor 't overgaan van Munster, *verwekten* de Herdoopers *in* Holland, *met naame te* Amſterdam, *verſcheiden' opſchuddingen.*" Een gedeelte van hun hadden het ook op de Zeeplaatzen gemunt. Immers, hoe zeer my niet heugt dit, elders, ontmoet te hebben, blykt het egter uit ééne plaatz, door my, voorheen, aangeteekend uit de *Reekening der Theſaurie van den Briele,* loopende van den eerſten van Wynmaand

(p) Vaderl. Hiſt. 5 *D. bl.* 83.
(q) Groot Placaatb. van Friesl. 1 *D. bl.* 665.

maand des jaars 1534, tot den laatsten van Herfstmaand 1535, en dus luidende „ alzoe „ de Stede gewaerscouwet js geweest, by „ den Hove van Holland, van dat de *Haer-„ doopers* ende de ghene *die voor Munster „ geleghe hebbē*, in meenighe waren, teu „ hadde, deur de hulpe van God almachtich, „ anders verkeert, te *arriveren ende om te „ slaen anderselver Stede ofte Goedereede, „ om hem lieden aldaer te berghē eñ tont-„ houden*, soe hebben die van den Gerechte, „ tot bewaernisse ende toegesicht van desel-„ ue Stede, geordonneert voor elcke Poorte „ zekere daechwaeckers, die reguard nemen „ zoudē vp de ghenē, die binnē derselver „ Stede passeerden, van waer dat die „ quamē, ende ooc waerwerts dat zyl: heen „ wilden." Jammer is het, dat het tydstip, van en tot het welk die waaking duurde, (voor welke elk man vyf of zes grooten, daags, trok,) niet anders is aangeteekend, dan met deeze algemeene woorden „XLIX *daghen;*" gelyk ook, in 't gansche Hoofdstuk, waar in de bovengem. plaatz voorkomt, geheel geene dag- of maandteekening wordt gevonden. Dan, daar hier gesprooken wordt niet van het *overgaan van Munster*, 't geen den drie- en- twintigsten van Zomermaand 1535 voorviel, maar alleen van hun, die *voor Munster gelegen hebben*, zoude ik dit geval liefst brengen tot het voorjaar van 1535, en tot dat soort van Herdoopers en hunne Aanhangelingen, die zig, voor 't innemen dier Stad, door hunne Geloofsgenooten, wel derwaarts begeven hadden, maar, of niet bin-

binnen geraakt, of niet binnen gebleeven waren, en thans, even als JAN VAN GEELEN en de zynen (*r*), door 't land zworven, om zig van andere bezittingen, gewapenderhand, te verzeekeren. Ja, daar onze WAGENAAR heeft opgemerkt, (*s*) uit een' geloofwaardig' Schryver, dat, in 't begin van Bloeimaand, eenigen deezer Zwerveren voor den Boom van Amſterdam gekoomen, met inzigt om de Stad te helpen bemagtigen, op 't verneemen der nederlaage van de hunnen, ſedert naar Engeland zeilden, kan het, zeer ligtelyk, weezen, dat deeze zelve Luiden, in 't eerst, ſlegts een landing op Oost- of West-Voorne in den zin hebbende, of, ten minſten, dit den Hove, als derzelver voorneemen, aangebragt zynde, hier op het Hof de bovengemelde waarſchouwinge daar tegen heeft doen afgaan.

Bl. 91. r. 18. „ JURGEN SCHENK, *Stadhouder van Friesland*, herwon het Klooster." Na dien tyd, nam men, in dat Gewest, de ſtrengſte maatregelen tegen de Herdoopers. De Staaten van den Lande booden den Stadhouder aan, voor 't vervolg, tegen dezelven, met den derden, ja, des noods, met *den anderden*, (dat is den *tweeden*) man te dienen; de ordonantie voor het oprigten van den derden man, is nog voor handen en, ook met opzigt tot het Krygswezen van deezen tyd, vry opmerkelyk (*t*).

Bl.

(*r*) Vergel. WAGEN. alhier, *bl.* 72, 73, 80, 81, 91 en 99. DE VEER, Kronyk. *bl.* 39 en 40.
(*s*) alhier, *bl.* 99. en Beſchryv. van Amſterd. 3 D. *bl.* 44.
(*t*) Charterb. van Vriesland. 2 *D. bl.* 671—676.

Bl. 99. r. 5. „ De ſtrengheid, *met welke men handelde* enz." Ik vinde, met opzigt tot Amſterdam, in geſchreeven Aanteekeningen van de zestiende eeuw, onder anderen, deeze woorden, „ Item ſyn int generael ſoe voor „ den oploop als in den oploop ende nae „ den oploop — ſoe gheſlagen als gheiuſti- „ ceert *hondert ende ſeſtien mansperſonen* „ ende *xxv. vrouwen*, bedragende den „ nomber tſamen ſoe mans als vrouwen „ *hondert een ende veertigh perſonen* int „ ghenerael (*u*)."

Voor 't overige, ging men zoo heviglyk tegen de Wederdooperen in 't algemeen te werk, dat de Prokureur-Generaal van Holland, aan de Koninginne Landvoogdesſe en den geheimen Raad, te kennen gaf, dat, zoo wel de Raaden van Holland, als andere Regters, verzogten, nu en dan, als de zaaken het ſcheenen te vorderen, met eenige meerder gematigdheid te mogen handelen, byzonderlyk zwaarigheid vindende, om, naar ſtrengheid der Plakkaaten, zig te gedraagen in het ſtraffen met de dood van Vrouwen, Kinderen en jonge Lieden, die, door derzelver Mannen, Vaders en anderen verleid waren geworden, maar, ſedert dien tyd, door 't bywoonen van den Roomſchen Godsdienst en het gaan ter Miſſe en ter Biegte, blykbaar berouw hadden getoond. Dan, de Landvoogdesſe, bedugt voor den list der Herdooperen, en meenende, dat, in deeze tyden, alle maa-

(*u*) *Nieuwe Mare, dat geſciet is binnen Amſtelredam, ſedert den jare* 1534. MS.

maatiging gevaarlyk ware, gelastte 't Hof, zeer nadruklyk, op den vierden van Bloeimaand des jaars 1535, 's Keizers Plakkaten, zonder eenige *dissimulatie*, *dispensacie oft moderatie*, uit te voeren (*v*).

Bl. 101. r. 7. v. o. „ De Landvoogdes *hadt, te Brussel — het* Schiet-ſpel van St. Joris *bygewoond, en was* Schutter-Koningin *geworden.*" WAGENAAR heeft reeds (bl. 22. van dit Deel) doen zien, dat zy zeer op de Jagt verſlingerd was; 't was dan geen wonder, indien zy, handig, met het geweer konde omgaan en den vogel trof, die, aan een mast, of ſteng, wel eens gezet aan een molenroede, (*w*) ofte iets dergelyks, zodaanig was vastgehegd, dat hy, by het treffen, ligtelyk omdraaide, maar kwalyk af te ſchieten was. In Braband, daar het nog niet buiten zwang is, vierde men voornaamlyk zulke ſpeelen, die ook PHILIPS de Schoone, ALBERT en ISABELLA zeer beminden (*x*). 't Uitmuntenſte, zegt men,

(*v*) *Tweede Memoriaalboek* van de JONGE. *bl.* 3. *Vſo.* 5 *Vſo*; kwaalyk aangehaald in 't *Repertor. der Placaat.* bl. 31.

(*w*) Theſaur. Reek. der Stad Briele, *exper. ult. Sept.* 1448. Capitt. „ *ander uuytgaue van alberhande parcelen.*" Item betaelt „ den Molenaer vp te Langeſtraetſche Moelen van dat de „ Papegay an de Moelen opgericht worde 1 ß. gr." Op dit zetten van den Vogel aan een *roede*, ziet men, in 't bovenaangeroerd Werkjen „ *Van de verveerlicke aenſlaende tyt.*" alwaar, *bl.* 2., „ nympt een exēpel unde gelickniſſe, van enē holtē Papegoy der Scuttē, waneer de opgeheuē is in d'lucht daer komē vele Scuttē, eñ doē grotē vlite mȝ. ſcietē. De ene Scut em dat houet of de and' dē ſtert, de derde de vlogelē; — mer op dat leeſte kumpt een, uñ *Schut de Vogel vā de roden*, uñ de wart geert uñ geholdē vor den Koninck."

(*x*) MATHÆI. *Anal. Tom.* 1. *p. m.* 300 *et* 301. E. DE VEER. Kron. *bl.* 47. In deezen tyd waren alle Schutterlyke Oeffeningen en byzonder den Jagt, by veele Vorſten en Vorſtinnen, in aanzien. Als, *Katharina de Medicis*, Koningin van Frankryk,

men, in 't jaar 1444 en te Brusfel, gegeven te zyn (*y*). Hier te Lande was het niet minder bekend, en men weet, dat Jacoba van Beieren, te Goes, in Zeeland, den Papegaai trof. De zugt voor deeze Oeffeningen was zo groot, dat men, by 't fchieten van een' Vogel, de Schutters, niet alleen van 't platte Land rondomme, maar, uit ver afgelegen Steden, in menigte zag opgekomen, en dat men, behalven de eer van den Vogel te hebben gefchooten, ook, veelmaals, andere pryzen aanboodt. Zoo verzogten en verkreegen de *oude Schutteren*, van Amfterdam, van den Hove van Holland, ten jaare 1534, door geheel Holland te mogen doen aankondigen, „ dat zy „ van meyninge waren te ftellen zekere „ ziluere pryfen, te winnen mitten buffen „ ofte cloeuere, tot ene oeffeninge ende „ onderhoudinge van den Konfte (*z*)." In de Reekening der Stad Briele, eindigende met den laatften van Herfstmaand 1548, leeze ik, „ gefcenct *den Schutters vā* „ *Amfterdamme*, alfoe fy luyden *meeft in* „ *getale* quamen fchieten naar *den prys van* „ den grooten Os, vier fteden Kannen Wyns. „ bet. VI ß. III gr. (*a*)." Wanneer 't geluk

ryk, in 't veld wandelde, liet zy zig een voetboog (*arbalête*) nadraagen, om geen fchoot te misfen. Men vondt, zelfs in godsdienftige Gefchriften, van dien tyd, Spreuken, uit de Jachtgebruiken ontleend. *Voyez* La Curne de St. Palaye *Memoir. Hiftor. fur la Chaffe.* p. 322—328. *Cat.*

(*y*) *Excell. Chron. vā Brab.* (gedr. in 1517.) op 't jaar 1444.

(*z*) I. *Memor.* van de Jong. *bl.* 227. *Vfo.* (17 Juny.)

(*a*) Capitt. „ *ander vuytgheuen van Schenken.*" Zie ook Kron. van Antwerp. *bl.* 35. en *l. c.* Capitt. „ *ander vuytgaue* „ *van*

luk in 't Vogel treffen aan groote Heeren te beurt viel, schonk men hun, veeltyds, een' Kovel, die, op sommige plaatzen, met zilver versierd, de *Zilveren Kovel* genaamd wierdt; hoedanig een men leest, aan den beroemden FRANK VAN BORSELEN, in den Briele te zyn geschonken geweest (*b*).

Bl. 102. r. 11. „ Ook werdt 'er, omtrend de Unie, niets geslooten." Hier toe zal in den weg gestaan hebben, dat sommige Gewesten 'er zeer tegen waren. Immers, die van Friesland hadden hunne Gemagtigden niet naar Mechelen afgezonden, dan voorzien van een sterken last, tegen dit werk der Unie. (*c*).

Bl. 119. r. 18. „ *Schoon* CHRISTIAAN de III. — *den Gelderschen, in Appingadam, ook* twee duizend man hadt toegezonden, *konden deezen, egter, 't overgaan der plaatz geenzints verhinderen.*" Op 't gerugt, dat deeze Manschap, veel al uit Holsteineren bestaande, in aantogt was, schreef de Stadhouder SCHENK, Vryheer van Tautenburg, den Steden, om eenige Manschap. Aan Leeuwaarden, verzogt hy, *om hondert van den*

„ *van alberhande parcelen*, Betaelt Claes op den Thoorn, „ van dat hi *de Leeuen hielp maecken*, doe men den Papegay van „ den Os schoot, *daer de Cloeviers op rusten*, VI gr." *Cloeviers* agte ik bedurven uit *Colevrines*, dat is *Haakbussen*. Vergel. BURM. Aanm. op de Nederd. Taal. 2 *D. bl.* 468 en 464. Zie ook over deeze stof, Chron. van Arnhem. *bl.* 101 en 102.

(*b*) Thesaur. Rek. Briel. *expir. ult. Sept.* 1439. „ Ge- „ scenct mynen genadigen Heere van Oesteruant een *Seats-* „ *caproen*, coste mit laken, zilver, bedurea en van maken „ III lb. IXß. IIII d: gr:" Zie verder de plaatzen, aangehaald by VAN HASSELT, in de uitgaave van KILIAEN, op 't woord *Kovel*.

(*c*) SCHWARTZENB. Groot Charterb. 2 *D. bl.* 679.

den besten Borgers, welken hem ook wierden toegeschikt. Onder aan den Brief, die gegeven was op den 26. van Hooimaand des jaars 1536, en, sedert, uit het oorspronklyke, is in 't licht gebragt, hadt hy de volgende woorden geschreven, die my voorkoomen den gullen aart van deezen Krygsman, eenigzints, te teekenen. „ Gude Frunde, „ ick bit ghy sult my aber nyt vorlaten; „ my dunckt myne Fiende (vyanden) walden „ my gerne vordrucken ende vordempen, „ syn nochthans der hoepeninge ghy ende „ ander myne frunde wuden my alhier mytter „ yle by stant duen, als ick my des gans- „ lick tot v myt guder herten betruwe, „ ende alle tyt weder vorschulden wil; *hier* „ *myt hebt hundert dusent guder nacht.* „ Geschreuen *myt myn eigen handt.* TAU- „ TENBURG (*d*)." De Stad liet niet na, aan dit verzoek te voldoen; waar voor hy, sedert, dank zeide (*e*). Ook kwamen de Friesche Burgers en Landluiden zeer te stade. SCHENK, hunne versterking gekregen hebbende, plaatste dezelven, naar 't schynt, nevens de overige Burgeren en Huisluiden uit Groningen en Groningerland, voor het belegerde Appingadam en, toen, met zyne Ruiteren en Knegten, naar *Heiligerlee* snellende, wagtte hy, aldaar, de komst der Holsteineren af. Naauwlyks waren zy genaderd, of SCHENK ging 'er op af en, hun geen tyd gunnende om zig in behoorlyke slagorde te stellen, bragt hy ze, ylings, op de

(*d*) SCHWARTZENB. *l. c. bl.* 685 en 686.
(*e*) *l. c. bl.* 686 en 687.

de vlugt en veel Holſteinſche Jonkeren, gevankelyk, naar Groningen, terwyl de Drost van *Wedde*, die zig mede by hun bevonden hadt, naar Leeuwaarden gevoerd wierdt. Deeze Slag viel voor twee dagen voor *Sint Laurens*, en dus op den 8. van Oogstmaand des jaars 1536 (*f*).

Bl. 126. r. 5. „ Eene groote menigte van Hollanders en Zeeuwen, hadden hem met hunne Schepen, op deezen togt verzeld." De Nederlandſche Schepen begaven zig naar Barcelone, daar zy den Keizer zelve vonden, die, op de Galei van ANDRè DORIA, Admiraal van s'Keizers Vloot, van daar, met hen, naar Barbaryen overſtak. Zy voerden, behalven een aanzienlyk getal van Krygsluiden, ook een meenigte voorraad mede, welke, zo voor eigen onderhoud, als van een gedeelte van s'Keizers verdere Legermagt, ſtrekken moest (*g*). Ook was de toeloop van hier te grooter, om dat de Keizer het beſtryden van *Barbaroſſe*, ſchoon, in den grond, geſchied om zyne Staaten van dien gevaarlyken Roover te bevryden, den glimp van eenen Kruistogt gaf; waarom hy ook, in plaatz zyner gewoone Wapens, witte damaste Vaanen voerde en, daar in, een rood Kruiz (*h*). 't Is aanmerkelyk, dat men, by 't overgaan van Tunis, alwaar KAREL twintig duizend Christen Slaaven verloste, onder anderen, nog verſcheidene Wapenen vondt, die den

(*f*) E. BENINGHA, Hiſt. van Oost-Friesl. 4 *Boek*, *Cap.* 77. *bl.* 692.
(*g*) HARÆUS. *Annal. Brab. Tom.* I. *fol.* 599.
(*h*) E. DE VEER, Kron. *bl.* 41.

den Christenen, in de dertiende eeuw, op den ongelukkigen togt van LODEWYK, gezegd den Heiligen, Koning van Vrankryk, ontnomen waren (*i*).

Bl. 128. r. 5. „ De Kryg werdt, wederzyds, voortgezet." Hoe zeer 't gebruik, om *Leenmannen* ten kryge op te roepen, thans, minder in zwang was, wierdt egter het Hof van Holland, op den een en twintigsten van Oogstmaand des jaars 1536, gelast openlyk aan te kondigen en „ scerpelic te beueelen, „ dat alle Edele *Leenmannen*, *Mansmannen* „ ende anderen, die gehouden ende verbon„ den zyn, ter cause van heuren leenen, „ achterleenen, ende andere goeden, ons in „ oerlogen te dienen, mitsgaders die ghene, „ die Renten vp te voorsz Leengoederen heb„ ben, hen *toerusten*, *vpstellen* ende *houden* „ *gereet*, *om Ons te dienen*, jn der vorme „ ende maniere, begrepen jn de Instructie, „ die wy hebben doen maicken ende ouer „ seynden sullen; op te peyne, die des in„ gebreke wesen sullen, te arresteren ende „ in onsen handen te stellen alle die Vruchten „ ende Incomen van den voirsz Leenen ende „ Achterleenen, zoemen, jngelycke saicken, „ gewoenlick js." De Instructie zelve is my niet voorgekomen, en de opgevolgde vrede met KAREL VAN GELDER heeft, mooglyk, verandering, in de uitoeffeninge van dit streng gebod gemaakt (*k*).

Bl. 132. r. 7. v. o. „ *De Staaten van Holland hielden* (op de vereeniging met het

Sticht,)

(*i*) HARÆUS. *l. c. fol.* 601.
(*k*) 2. *Memor.* VAN DE JONGE. *bl.* 80.

Sticht,) — *aan by den Stadhouder*, onder anderen, in de jaare 1535 en 1536." De Brieven van KAREL den V, om Holland met het Sticht te vereenigen, waren reeds (als onze WAGEN. wel gezegd heeft, bl. 131) in Grasmaand *van den jaare* 1534, gegeven. Het is aanmerkelyk en, denkelyk, aan de tusschen beide gekoomen strubbelingen, mede door hem alhier aangevoerd, te wyten, dat, hoe zeer, naar s' Keizers beraaming, de Stad, Steden en Land van Utregt, aan deeze zyde den Ysfel, door den Stadhouder van Holland, sedert dat jaar 1534, zouden moeten worden bestuurd, egter de Lastbrief voor deezen laatsten, thans ANTONI *van Lalaing*, Graave van Hoogstraten, eerst geteekend is op den dertienden van *Hooimaand des jaars* 1536 (*l*).

Bl. 139. r. 7. „ Bestand van tien maanden." Men hadt dit bestand, zo als anderen reeds hebben aangemerkt, meest te danken aan de tegenwoordige Koninginne van Vrankryk, LEONORE, en haare Zuster, MARIA, Koninginne Weduwe van Hongarye en thans algemeene Landvoogdesse der Nederlanden; welke beide Vrouwen deeze verderflyken oorlog niet, dan met den uitersten tegenzin, zagen voortduuren, en geen gepaste middelen lieten voorby gaan, om, door vereeniging der partyen, 'er een gelukkig einde van te maaken (*m*).

Bl. 143. r. 4. „ De Hertog van Gelder

(*l*) „ Uit een Geschreven Lyst van *Stukken de Provint. van* „ *Utregt raakende*." op dat jaar.

(*m*) DANIEL. *Histoire de France. Tom.* 5. *p.* 352.

der — *schreef* — *aan Burgemeesteren van* Amsterdam, *dat men hem, ten onregte, van* eenen aanslag op Enkhuysen verdagt hieldt" *enz.* WAGENAAR en, voor zo ver ik zie, de door hem aangehaalde en andere Schryveren, regelt zig hier naar 't vervolg op de Hollandsche Kronyk, door E. DE VEER; alwaar, deeze zaak, omstandiglyk, verhaald wordt, en men, by het gewaagen van den brief van Hertoge KAREL, dien Vorst in den eersten persoon doet spreeken; waar uit men zeggen zoude, dat de Kronykschryver dien brief zelven gezien en nageschreven hadt.

't-Schynt, dat de Regeering van Amsterdam dit Geschrift, terstond, aan den Hove van Holland heeft medegedeeld; immers, in de gelyktydige Memoriaalen van dat Hof, wordt 'er een afschrift van gevonden; maar het geen, in bewoordingen, vry veel van de opgaave van DE VEER verschilt. De Hertog, zonder *Enkhuizen* te noemen, of van eenige verdenking omtrend, laat staan verontschuldiging van, zynen persoon te reppen, geeft, alleenlyk, de zaak den glimp, als hadden zyne Schepen den Kardinaal van Bourbon, die hem bezoeken wilde, op de, door deezen bestemde, plaatz, niet gevonden, maar, uit een klein, hun toegezonden, Vaartuig verstaan, dat die Geestelyke de reiz naar Gelderland, in den tegenwoordigen oorlog met Vrankryk, niet verder dorst voortzetten, zonder, alvorens, genoegzaame zekerheid of vrygeleide van Amsterdam en andere Steden, welken hy voorby moest

 vaa-

vaaren, bekomen te hebben; om welke reden dan, de Hertog nu vrygeleide en voor den Kardinaal, en omtrend twintig Lieden van deszelfs Gevolg, in één Schip, zeide te verzoeken, geduurende ongevaar, veertien dagen. Ik heb dit Stuk, 't geen, myns weetens, nooit gedrukt is, hier agter doen plaatzen, in de Bylaage E.

Bl. 144. r. 4. „ Te Hoorn, te Enkhuizen, en andere Waersteden *was men zeer op zyne hoede*, de plaatsen versterkende enz." Niet alleen geschiede dit aan de zyde der Zuiderzee, welke hier meest beoogd wordt, maar ook aan die der Maze en Noordzee. De Stadhouder van Holland deedt den Zeedyk van 't Land van Voorne bezorgen; men deedt een omslag in gelde, om de vestingwerken van den Brielle, onder 't opzigt van eenen *Walmeester*, te herstellen en te verbeteren, men zondt 'er, uit Holland, ook Geschut, met naame zwaare *Bussen*, en, daar toe, eenige *Busmeesters*; ook waakten Stads Waakers, by dag en nagt, op de Toornen „ om de Stede te „ waerscouwen voer enighe viande die ouer „ zee mochten anslach doen, byzonderlyk, „ tegen de Fransoysen ende andere Viande „ s'Lants (*n*)."

Voor 't overige, schynt men op het versterken der Grenz- en andere Plaatzen, thans, door geheel Holland, bedagt geweest te zyn, en zulks niet tegenstaande, daar omtrend, de noodige zorge was aangewend, tien

(*n*) Thesaur. Rek. Briele, *exper. ult. Sept.* 1537. Capitt. „ *ander vuytgheuen van alrehande parcelen.*"

tien jaaren bevoorens, te weeten in den jaare 1527, toen men vreeze hadt voor een inval der Gelderschen. Onze WAGEN. roert, op dat jaar, en in zyn 16. Boek, die zaak, kortelyk aan, uit het geen hem de Registers van s'Lands Advokaat, VAN DER GOES, aan de hand gaven; dan, daar my, (die, door een zwaare krankte belet wierdt, op dat Boek iets aan te teekenen,) onder 't schryven deezes, hier omtrend een zeer aanmerklyk Stuk voor handen komt, 't geen niet ondienstig is ter nader kennis van den staat der Vestingen voor de helft der 16. eeuw, heb ik verneemd het zelve in de Bylaagen te moeten plaatzen. In Friesland hieldt men ook wagt (*o*), en dit schynt, 't geheele land door, plaatz gevonden te hebben.

Bl. 147. r. 9. v. o. „ *De oude Hertog* (KAREL) *viel* — *in eene Krankheid die hem* uit het leven rukte." Hy was ook, in den jaare 1522, door een Beroerte overvallen geweest, maar herstelde toen weder. Men zie, nopens deszelfs begraaving, de hier onder aangehaalde plaatz (*p*).

Bl. 158. r. 8. „ BOSSU, *herwaards afgezonden, om* in Holland en Zeeland —— *Scheepen in gereedheid te houden.*" Zyn last strekte zig uit tot de *Landen van herwaerts over*, dat is tot *alle* de Nederlanden, daar Schepen te krygen waren, met naame ook

(*o*) Bylage D. alhier, Vergelyk Reg. AERT VAN DER GOES. *bl.* 48, 44, 50, 51 en 52. en SCHWARTZENB. *l. c. bl.* 703 en 706.

(*p*) VAN HASSELT, Chron. van Arnhem. *bl.* 108. vergel. *bl.* 86.

ook tot Friesland, alwaar, uit dien hoofde, in Sprokkelmaand van den jaare 1539, gelyk verbod aan de Schippers gedaan wierd, als hier, nopens Holland, te regt, vermeld wordt (*q*).

Bl. 162. r. 7. v. o. „De Staaten (*van Holland*) gaven hunne toestemming tot de Bede enz." In Holland was 't gunnen van Beden, thans, zo gewoon als bezwaarend; maar in Friesland, daar het vraagen van dien tegens het twaalfde Artikel des Traktaats van den jaare 1524 aanliep, hadt men, zo als ik reeds heb aangeteekend, getragt dit voor te koomen, door een Geschenk. Men vondt zig egter in zyne meening bedroogen. Reeds op den zeventiende van Hooimaand des jaars 1737, was, aan dat Gewest, voorgeslagen, zyner Majesteit te gemoed te komen, omtrend de kosten, welken hy, in den Franschen Oorlog, ter beveiliging van Friesland tegens de invallen van KAREL VAN GELDER, moest doen; en, toen hier een stilstand van wapen op volgde, zondt men PHILIPS VAN LANNOY, Heer van *Molenbaix*, naar Leeuwaarden, die, aldaar, op den 10. van Oogstmaand, des jaars 1537 aandrong, den Keizer eenige Penningen toe te staan, voor de gemaakte Onkosten by 't bemagtigen van Groningen en Ommelanden met Drente. De Friezen beriepen zig op hunne armoede, 's Keizers woord, hun Traktaat, het vrywillig aanbod eener Gifte en meerder andere redenen, ver-

(*q*) SCHWARTZENB. *l. c. bl.* 716.

verhoopende, dat men, met dit antwoord, zig wilde vergenoegen, ten zy men hun liever ontheffen wilde van zekere bezwaaren, welken zy opgaven. Dit een en ander hieldt het werk sleepende; doch, na verscheiden handelingen, stondt men, eindelyk, den Keizer, in Zomermaand des jaars 1539, eenen *gracelyken penning of propyn* toe, van 40000 Karolus Guldens eens, mits hy zig, voortaan, verbonde tot onderhouding des Traktaats van 1524, en tot afdoening van de daar op gedaane inbreuken. De Keizer verbondt zig, sedert, en deedt een Plakaat afkondigen, doch kwam zyn woord niet altyd na (*r*).

Bl. 169. r. 6. „ *Sommige Schryvers, ook de nauwkeurigsten, verhaalen zelfs, dat Zy* (de Gentenaars) – *den Koning van Frankryk, Gend en gansch Vlaanderen zouden hebben aangebooden.* Doch de Schryver, dien wy hier voornaamlyk volgen, rept hier van geen woord." 't Gezegde van onze WAGEN. is gegrond en naauwkeurig. Of men, egter, uit het stilzwygen van JAN *den Hollander*, zynde den Schryver, door onzen WAGEN. bedoeld, zou moeten besluiten, dat, waarlyk, de Gentenaars hunne Stad en Vlaanderen den Franschen Koning *niet* aangeboden hebben, is een andere Vraag, die, ontkennender wyze, zo ik my verbeelde, mag beantwoord worden; te meer, daar die zaak zeer wel heeft kunnen geschieden, al vindt men 'er zelfs geen melding van in het

(*r*) SCHWARTZENB. *l. c. p.* 703, 708, 713, 727, 753; 757, 759, 762, 766. enz.

het, hier mede aangehaald, Strafvonnis, 't geen KAREL, naderhand, tegen die van Gent uitsprak; nadien de Keizer, thans in vriendschap met FRANÇOIS den I. zynde, opzetlyk kan hebben nagelaaten, een aanbod, aan dien Vorst gedaan, als strafbaar te doen voorkomen, in een openbaar Vonnis. Zo veel is zeker, dat, by 't zwygen van JAN *den Hollander*, (een' Gentenaar van geboorte en Kanunick van *S. Waltrude* te Bergen in Henegouwen,) verscheide andere, gelyktydige, Schryveren, niet alleen van dit aanbod der Gentenaaren, aan FRANÇOIS den I., gewaagen, met byvoeging, dat de Dauphin van Vrankryk, uit geheime inzigten, door middel van den Heere van Montmorency, den Koning (altyd vlammende op het Hertogdom Milaan) hadt weeten te beweegen, om de Vlaamsche Bezending, met veragting, af te wyzen en 'er den Keizer, terstond, opening van te geeven, maar dat ook, onder deeze Schryveren, zig bevindt GUILLEAUME DU BELLAY (*s*), beroemd door Pen en Degen, die, aan 't hoofd der Benden van FRANÇOIS den I., den Keizerlyken, dikwyls, veel nadeel hadt toegebragt, en te boek staat, zig, meer dan iemand zyner Tydgenooten, te hebben toegelegd op de geheimen der Vorsten van Europa (*t*), tot welker ontdekking ook zyn aanzien hem byzondere gelegenheid gaf. Zo, ondertusschen, dit aanbod is gedaan, en FRANÇOIS 'er KAREL kennis van gegeven heeft, begrypt men

(*r*) DU BELLAY, *Mémoir. p.* 263.
(*s*) MORERI. *Diction. Histor.* Articl. DU BELLAY.

men te ligter, waarom, na dit blyk van goede trouw, de laatstgemelde Vorst in zyne reiz door Frankryk, zig op het bloote woord des Konings heeft durven verlaaten, zo als onze WAGEN. (bl. 180.) te regt aanteekent. Ondertusschen, schoon de Keizer, in Vrankryk, met de meeste eer ontvangen wierdt, en men hem zelfs, de Sleutelen der Steden, welken hy doortoog, aanboodt, had zyn verblyf te *Amboise* hem het leeven kunnen kosten.

Hier, naamelyk onder een menigte Toortslichten, naar het koninglyk Slot geleid, en even nedergezeten, deedt een der Toortsdraageren, 't zy met moedwille, 't zy met ongeluk, brand ontstaan in het Kasteel, welke zo zeer toenam, dat, straks, den damp door de Tapyten der Kamer slaande, waar in de Keizer, nevens de Koning en Koningin van Frankryk, zig bevonden, het Gezelschap in gevaar kwam, van te stikken. Men ontvloot, by tyds, egter, het uiterst onheil. De Daader, sedert, gevat zynde, wierdt tot den strop veroordeeld, maar hem, op 's Keizers bede, genade geschonken (*v*).

Bl.

(*v*) HARÆUS. *l. c. fol.* 614. en *Nieuwe Chron. van Vlaand.* 3 *D. bl.* 207. My lag in 't hoofd (maar ik vinde de plaatz niet en ik kan my bedriegen) dat een der Toortsdragers het Tapyt van den Eetzaal, in brand hadt gestoken, met zynen Toorts; in welk geval men zou kunnen vraagen, hoe iemand, met een Toorts, in 't Vertrek kwam? Dan, hier op, zou men de gebruiken der tyden moeten in agt neemen. Men hadt, reeds onder de Franken, de gewoonte, om de Vertrekken, by de Avondmaaltyden, te doen verlichten, niet door Kaarssen op Kandelaaren, zogezegde *Lusters* of iets diergelyks, maar, door verscheiden Bediendens, elk met een Toorts in de hand. Deeze gewoonte, hoe zeer 't gebruik der Kandelaaren niet onbekend was, hieldt nog stand, niet alleen onder PHILIPS den Stouten, Hertoge van Bourgondie,

Va-

Bl. 183. „ *De* Advokaat *der Gentenaaren.*" Hy wordt elders (*u*), hunne *Pensionaris* genoemd. Zyn Voorzaat, SEVERYN BLOM, schynt zig op de vlugt begeeven te hebben; immers ik leeze, in zeker Uittrekzel der Stads Reekening van Gouda, over den jaare 1539. „ gescenkt den *Pensionaris* van „ Gent, als hy ter Goude was, *als men* „ *seyde fugitief*, twee Steden kannen wyns." Dit schenken van eere Wyn, aan Luiden van eenig aanzien, was men, hier te Lande, gewoon.

Bl. 187. r. 7. „ *De Advokaat* VAN DER GOES *antwoordde, uit naam der Staaten.*" Op den Dagvaart, van welken hier WAGENAAR spreekt, en die in den Haage gehouden wierdt, zo als ook, op den volgenden, te Haarlem, verscheen mede de *Bisschop van Utrecht.* Hy wordt onder de *Edelen* en *Heeren* opgenoemd, en wel, op den 5. van Oogstmaand, in deeze ordre. „ *De Bisscop van Utrecht; Egmont; Brederoede*; enz.; doch, op den 11. en 12. dier maand, aldus, „ *die* „ *Heeren van Brederoe; Bisscop van* „ *Utrecht; Assendelft.*" enz. 's Bisschops tegenwoordigheid sproot uit de vereeniging van Holland en Utregt, waar van WAGEN. reeds gewaagd heeft, en geschiedde, zeker, ter eere van den Keizer. Voor of na is my, tot nog toe, geen Utrechts Kerkvoogd op

Vader van onzen Graave PHILIPS den Goeden, maar, in de kostbaare Feesten, die LODEWYK de 14., ten jaare 1664, te Versailles gaf, wierden de Zaalen verlicht, onder anderen, door twee honderd zulke Toortsdraagers. *Voyez* LE GRAND D'AUSSY. *Hist. de la Vie privée des François.* (een Werk, hier te Lande, te weinig bekend) *Tom.* 3. *p.* 142—144.

(*u*) Zie WAGEN. alhier, *bl.* 166. *Nieuwe Chron. van Vlaand. bl.* 208.

op de Hollandsche Dagvaarten voorgekomen.

Bl. 187. r. 9. v. o. „ *De Landvoogdes wilde*, met de meerderheid, *tot eene* volle bewilliging besluiten.” In ’t groot Privilegie van Vrouwe Maria, ’t welk, ’t zy men het al of niet afgeschaft agte, in allen gevalle, verleend was op aandrang der Staaten van dien tyd, en dus, duidlyk, doet zien, waar in deezen vermeenden het regt van den Lande te moeten bestaan, wordt vastgesteld, onder anderen, dat, indien de Steden den Vorsten eenige Beden hadden toegestaan, egter, „ de overigen, die in „ dezelven niet geconsenteert nog beliefs „ en hadden, ongehouden ende onverbonden „ zyn en blyven yet daer in te gelden, con„ tribueeren of betaalen, niet tegenstaande „ ook dat die meerendeel der voorsz. Steeden „ daer inne geconsenteert ende belieft had„ den (*v*).” Dat dit begrip der Staaten, ten dien tyde, niet nieuw was, dunkt my, vry klaar, te blyken, uit het denkbeeld, ’t welk de Graaven zelven van deeze overstemming schynen gemaakt te hebben. Immers, indien zy ’t anders begreepen hadden, zoude het minder strooken, die van Haarlem, ten jaare 1492, tot een straf op te leggen, dat, „ so wanneer *twee* van de groote Steden „ van Hollant consenteerden, zy, ten allen „ tyde, de *derde* moesten wezen in ’t con„ senteeren, sonder eenige weygeringe (*w*).

De Beden, naamenlyk, zynde verzoeken van den Graave aan ’s Lands Staaten, behoorden, uit

(*v*) Gr. Prov. van Maria. *Art.* 34.
(*w*) Lams, Privileg. van Kennemerl. *bl.* 76.

uit haaren aart, tot zaaken, welker toeſtemming uit ongedwongen gunst geſchieden moest; of, om my, met de woorden van vroeger' tyden, uit te drukken, tot *gratieuſe* zaaken, in welken *geen overſtemming mochte vallen* (*x*): moetende men, egter, 't gevolg der overſtemming, zo men 'er, des niet te min, toe beſloot, uitleggen naar den aart dier tyden; waar omtrend men, te regt, gezegd heeft, „ dat het effect der contradic-„ tie van één, of meerder, Leeden, in materie „ van Conſenten, in die tyden (de Graaflyke) „ niet was, gelyk hedendaags, *de Concluſie te beletten*, maar alleen, *het contradiceerend Lid of Leeden te bevryden van te contribueeren*, in haar weerwil, met de meerderheid (*y*)."

Bl. 188. (7.) „ Haarlem, *vind ik, onder deeze Steeden niet.*" Die van Rotterdam hadden zig, byzonder, bevlytigd, om Haarlem, Leiden en Gouda, in hun geſchil over het Stapelregt, tegen Dordregt, te trekken; 't geen, egter, niet gelukte (*z*).

Bl. 190. r. 1. „ *'t Welk men, als een byzondere gunst, die de Amſterdammers en anderen, door het ſpoedig inwilligen eener zwaare Bede, verwierven, aanmerken mag.*" Men meent te regt (*a*), dat de reden deezer vryheid veeleer moet gezogt worden in oudere Handvesten, byzonder in twee proviſio-

(*x*) Mr. Aert v. d. Goes, *bl.* 49. op 't jaar 1545.

(*y*) Slingel. *l. c. bl.* 40 en 41. vergel. Heenem. over de Beden. *bl.* 112–114. en Vaderl. Hiſtor. 5 *D. bl.* 220.

(*z*) Van de Wall. *l. c. bl.* 991–1019, ook *bl.* 1021. en volgg.

(*a*) Van de Wall. Handv. van Dord. *bl.* 1010.

sioneele Uitspraaken van Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE, van den 22. April 1453 en 28. January 1456 (1457) (*b*), by welken, met zoo veele woorden, was gezegd: „ *soe* „ *wie, in Noorthollant off in Vrieslant* „ *gezeten, die Yssele, die verby der Goude* „ *loopt, nedervaren, off van beneden die* „ *Yssele opvaren, met wat goede dattet sy,* „ *die en sullen mit hoeren Scepen noch* „ *goeden Tordrecht niet gehouden wesen ter* „ *Stapele te comen, noch aldaer aen te* „ *varen gehouden wesen, wtgenomen soe wes* „ *Canthout, Cromhout of eyken planken men* „ *die voornoemde Yssele wtvoeren sal, die* „ *sal men Tordrecht ter stapele brengen.*"

Bl. 192. r. 1. „ In Herfstmaand (1540) *droeg de Keizer het Stadhouderschap* den Prinse van Orange *op.*" Op den 15 Mei bevoorens, hadt Karel V. den Heere van *Destournaix* tot Gouverneur van 't Kasteel, Stad, Steden en Lande van Utrecht aangesteld (*c*); dan deeze aanstelling schynt maar voor een tyd te zyn geweest. In Holland, vindt men, zelfs in de *Memoriaalen* van 't Hof, geene andere, dan die by WAGEN. is vermeld.

Bl. 192. r. 11. „ *'t Land van* Voorne *en den* Brielle *werdt*, afzonderlyk, *genoemd.*" Van hier, dat men, in de Tresoriers Reekeningen dier Stad, den Stadhouder van

(*b*) Ibid. *bl.* 588 en 606.
(*c*) Geschreven Lyst van Stukken, betreffende de Provintie van Utrecht.

van Holland, dikmaals, alleenlyk noemt *Gouverneur van Voorne* (*d*).

Bl. 193. r. 6. „ FLORIS VAN EGMOND — *die lang* Kapitein Generaal *was geweest, overleedt. — Zyn Zoon*, MAXIMILIAAN, *volgde hem op in zyn Graafschap.*" Men moet dit *Kapitein Generaalschap* niet betreklyk maaken tot *Holland* alleen, maar tot alle de Nederlanden (*e*). Dat MAXIMILIAAN, sedert, ook die bediening erlangde, heeft onze WAGEN. reeds aangeteekend. Hy was, teffens, Stadhouder Generaal van *Friesland*, *Overysſel*, *Groningen en Groningerland* geweest, zo als hy, in 't zelfde verly en elders, sedert Bloeimaand des jaars 1540, voorkomt (*f*). In dit ambt volgde hy op aan GEORGE SCHENK, Heer van *Tautenburg*, één der beroemdste Krygsluiden van dien tyd, die, op den tweeden van Sprokkelmaand deszelven jaars 1540, op het

(*d*) Reken. Thesor. Briel, *exper. ult. Sept.* 1536. Capitt. „ *Ander uuytgheuen van alrehande parceelen*;" Over den aart van dit Landschap, wensch ik, 't eeniger tyde, zo God my leeven en kragten geeft, nader te handelen. Hier zal 't genoeg zyn aan te merken. *Eerſtelyk*; dat de oude Graaven van Holland het zelve, afzonderlyk, plagten te houden van den Ryke en, weder, aan byzondere Heeren uit te geeven, tot dat het, na 't afsterven van FRANK VAN BORSELEN, in hunnen boezem te rug keerde en bleef. *Ten tweeden*; dat, gelyk dus 't Land van *Voorne* een Leen van Holland en een Agterleen van 't Ryk was, zo, weder, het daar by gelegen Land van *Putten* een Leen was van Voorne. Ik weet niet, dat dit, by onze Schryvers, is aangemerkt; by 't beschryven des Leevens van Heer NIKLAAS VAN PUTTEN was het my niet bekend en, in deeze Aanmerkingen op WAGEN., heb ik vergeeten 'er vroeger van te gewaagen. Dat het egter zo is, blykt, ontegenzeggelyk, uit de Bylaage C, agter dit Stukje gevoegd.

(*e*) Nieuwe Regist. 1536—1554. Kas H. Titel *Zeeland en Voorne. bl.* 19. van de Leenk. van Holland. WAGEN. alhier, 5 *D. bl.* 326.

(*f*) SWARTZENB. *l. c. bl.* 792.

het Slot van Vollenhove, overleden was (*g*), en 't getal moet vergrooten der voornaame Perſonagien, welker ſterfgevallen WAGEN., op dit jaar, vermeldt.

Bl. 209. r. 3. „*In Sprokkelmaand* — 1541, *werdt 'er, in* Holland, *een* Verdrag *afgekondigd, omtrend dezen tyd, met* JACOB *den* V., *Koning van* Schotland, *geſlooten*." Waarſchynlyk heeft MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Heer van Veere, deeze gelegenheid waargenomen, om den ſtapel van den Schotſchen handel, die, ſedert verſcheiden jaaren, binnen Veere gevestigd was (*h*), met aanzienelyke voorregten te begunſtigen (*i*). Ook hadt de Landvoogdes MARIA, by een' Brief van den 9. January 1541, aan de Schotſche Kooplieden, te Veere, reeds vrydom van Tol gegeeven voor eenig Koper en gegoten Yzer, om, uit die Stad, naar buiten 's Lands te voeren (*k*).

Bl. 225. r. 13. „ *Als vertoonende de* Gemeene Steden *in* Zeeland." De zes Vaſalle Ste-

(*g*) E. DE VEER, Chron. *bl.* 52. *Vſo.* en SCHWARTZENB. *l. c.* 2 *D. bl.* 805. alwaar men de breede Inſtructie van *Maximiliaan van Egmond*, als Stadhouder van Friesland, enz. zal vinden.

(*h*) Sommigen zoeken den oorſprong van den Schotſchen Stapel te Veere, by gelegenheid van het huwelyk van WOLFAART VAN BORSELEN, Heere van Veere, met MARIA STUART, Dogter van JACOBUS den II., Koning van Schotland, en dus omtrend den jaare 1444; zie in *Tegenwoord. Staat van Zeeland.* 2 *D. p.* 177. en ERMERINS, over de Heeren van Veere, uit den Huize van Borsſelen, *bl.* 66 en 91. Terwyl anderen die brengen tot het jaar 1528; Z. YAIR *an account of the Scotch trade in the Netherlands and of the Stapel Port in Campvere.* p. 11. Waarmede inſtemt de Heer M. J. VAN VISVLIET. *in Diſſert. inaug. de origine Privil. Mercatoribus Scoticis, in Urbe Vera, Conceſſorum; edita Lugd. Bat. A.* 1786. p. 33—36.

(*i*) VISVLIET. *l. c. p.* 37.

(*k*) Zie ERMERINS, Beſchryv. van Veere. 2 *D. bl.* 73. en Bylage. 2 *P*

Steden van Zeeland, als, Veere, Vlissingen, Westcappel, Domburg, Brouwershaven en St. Martensdyk wierden, in deeze Bede, te samen aangeslagen tot eene somma van 2400 Guldens, waar in Veere 800 Gl. draagen moest. Doch deeze Stad, het zy dan dat zy zelf, of haar Heer, MAXIMILIAAN, daar niet in bewilligd hadt, weigerde haar aandeel op te brengen: egter, zy wierdt 'er toe genoodzaakt, door den Rentmeester bewesten Schelde, die de Persoonen en Goederen der Veerenaars, te Middelburg, met arrest bekommerde; zo dat zy, eindelyk, den 20. Maart 1544, voor het geweld zwigten moest (*l*).

Bl. 225. ond. reg. „ *De Gelderschen — noodzaakten hem* (Oranje) *met agterlaating van 't grootst gedeelte zyner manschap*, de wyk te neemen naar Antwerpen." In Braband, met naame te Brussel, ontstondt, weinige dagen hier na, een groot misverstand tusschen de, zig aldaar bevindende, Hollandsche Benden, ('t zy deezen met den Prinse van Orange, dan op eene andere wyze, aangekomen waren,) en de Walsche; men roerde, van wederzyde, de trom en trok, in slagordre, tegens een, op de Markt. Onze Hollanderen worden beschuldigd een kwaad voorneemen gehad te hebben, 't geen ik, egter, niet vinde waar in bestonde. De Heeren van MOLEMBAIS en MELVIN gaven last 't geschut aan te voeren, 't welk, voorbedagtelyk, niet op, maar over, de Knegten gelost wierdt. Men verdreef, eindelyk, de Hollanders, met ge-

(*l*) Zie ERMERINS, Beschryv. van Veere, 2 *D. bl.* 75 en 76.

geweld, uit de Stad, en veelen van dezelven raakten om 't leeven (*m*).

Bl. 226. r. 3. v. o. „ *Zy werden (te* Leuven) *zo ontfangen, dat zy afweeken.*" 't Is zeker, dat de Gelderſchen, ſchoon de Stad Leuven, in naam des Konings van Vrankryk, opgeeiſcht hebbende, eindelyk, genoodzaakt waren de belegering op te breken. Dan het is twyfelagtig, of de eer daar van aan de dapperheid der belegerden alleen zy toe te ſchryven. De Regeering, althans, zig verlaten ziende van de hulpbenden, die de Landvoogdes, tot verdediging der Stad, derwaarts gezonden hadt, neigde tot een Verdrag, en deedt, door haare Afgevaardigden, aan VAN ROSSEM, 50000 Goude Lelien, behalven den noodigen voorraad van Wyn en Levensmiddelen, aanbieden. De Burgery, in tegendeel, of liever de Studenten, wilden de Gelderſchen met geweld te keer gaan, en ſchoten 'er op, geduurende het Beſtand; daar in, byzonder, geholpen door de Vrouwen der Burgeren. Ook hielden zy den Voorraad te rug, die, agtervolgens het Verdrag, uit de Stad naar het Leger gezonden wierd, daar toe, byzonder, aangehitst door de Studenten SEVERYN FEITEN, een Harlinger, HUGO VAN HILTYL, een Groninger en DAMIAAN GOES of VAN GOES, een Portugeeſch Edelman (*), welke laatſte zelf, ſtaande de on-

(*m*) E. DE VEER. Kron. *bl.* 54. *vſſ.*

(*) Deez DAMIAAN GOES, VAN GOES, of DE GOES, by GOUDHOEVEN (*Kron. bl.* 213.) genaamd *een vermaart en ge-*

onderhandelingen, zig naar het Leger der Gelderschen begeeven hadt, en zoo grooten ophef gemaakt van den moed en 't voorneemen der Burgery, om Leuven te verdedigen, dat VAN ROSSEM, eindelyk, aftoog. Denkelyk zal het hem ook aan grof geschut ontbroken hebben, daar hy, met zyn Volk, de Rivier de Neethe, op tonnen en dergelyk ligt vlotwerk, was overgetrokken. Ondertusschen wierden HILTYL en VAN GOES voor de voornaamste bewerkers der bewaaring van Leuven gehouden en, tot erkentenis daar van, door Keizer KAREL V, tot den Adelstand verheven (*n*).

Bl. 244. „ *Dat de Staaten in* de Tienden *hebben moeten bewilligen.*" Dat die van Zeeland mede verpligt geweest zyn in twee Tienden te bewilligen, blykt uit een Acte van *non præjudice*, door den Keizer, den 21. Maart 1543, gegeeven aan MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, ten aanzien zyner Steden Veere, Vlisfingen, Westcappel, Domburg en Brouwershaven; als welken nimmer voorheen, in dergelyke Belastingen, plegen te draagen (*o*).

Bl.

geleerd Edelman uit Portugal, was gehuwt aan JOHANNA VAN HARGEN, (Dogter van SPLINTER VAN HARGEN, Ridder, Heer van Oosterwyk, en MACHTILD van DER DUYN) en heeft de Geschiedenis der Belegering van Leuven, ook by WAGEN. aangehaald, sedert, in Druk uitgegeven. PONTAN. *Histor. Gelr. fol.* 826 *et* 827. en DAMIAN: Gois de obsid. Lovan. *apud* SCHARD. *T.* 2. *p. m.* 18.

(*n*) SLIGTENHORST, Geld. Geschied. 12. *B. bl.* 458 en 459. en GOUDH. Kron. *bl.* 612.

(*o*) Men vindt deze aanmerkelyke Acte onder de Bylagen by EMMERINS, Beschryv. van Veere. 2 *D. numero* 2 Q.

Bl. 246. r. 7. „ Anderen schryven — *dat hy* (MAARTEN VAN ROSSEM) — *den Hertoge van* Aarschot — *drie duizend man afsloeg.*" Dit nadeel, door ROSSEM en LONGUEVAL, een' der dapperste Fransche Veld-Oversten (*p*), den Hertoge van Aarschot (PHILIPS VAN CROUÏ) toegebragt, wordt, door geloofwaardige en gelyktydige Schryveren, bevestigd (*q*).

Bl. 247. r. 8. „ De plundering werdt — afgekogt." De waarheid was, dat men, bovendien, hem twee aanzienlyke schuldbekentenissen moest ter hand stellen, waar voor hy Gyzelaars met zig nam. De Stad ging niet den 6., maar 9., July, over (*r*).

Bl. 251. (2) r. 2. v. o. „ *In een Placaat van* den jaare 1471. — Excyns op 't Zout *gesteld.*" Het instellen van een Excyns op het *Zout*, was, zeker, veel ouder. Toen Vrouw JACOBA, ten jaare 1418, een Vloot oprigtte, tegen haaren Oom, JAN VAN BEIEREN, wierdt 'er, over de Steden en Landen, die haare zyde volgden, eene raaming gemaakt, om, ter betaaling van de Soudeniers, eenige Grooten Vlaamsch te heffen. „ Op Byer, Wyn, *Zout*, Granen ende „ Wol" (*s*); ook heeft men, voor my, aangetekend, dat aan onzen, anderzints, zoo oplettenden Schryver, hier ontschoten was, 't geen vroeger, door hem, was geboekt; naamenlyk dat, reeds in het jaar 1441, hier

te

(*p*) BRANTOME, *Vies des Capitain: étrangers. Tom.* 2 *p.* 4.
(*q*) JOVIUS, de Bello Juliac. *apud* SCHARDIUM. *Tom.* 2. *fol.* m. *et* BROZ. *Annal. Jul. Tom.* 2. *fol.* 57. *seqq.*
(*r*) VAN BEMMEL. Beschryv. van Amersf. *bl.* 936 en 937.
(*s*) Regist. B. Kas R. *fol.* 29. *Vso.* van de Leenk. van Holland.

te Lande Excynſen geſteld waren op Bier, Kooren, *Zout* en Turf (*t*). Als dan de Raad van Holland, in de, alhier, by WAG., aangehaalde plaatz, uit de Hollandſche Reſolutien van den jaare 1543., met zo veel woorden, zegt, „ van 't *Zout* en „ heeft men geen excyns gegeven," is de billyke vraag, by Hem en anderen, hoe dit zeggen des Raads met de ondervinding kan ſtrooken? waar omtrend ik, behoudens beter oordeel, vermeenen zoude; *voor eerst;* dat de woorden van den Raad, zo als ook onze WAGEN. giſt op 't einde van deeze Noot, alleen betreklyk zyn tot een Excyns, op 't Zout, over *het ganſche Land;* 't geen, duidlyker, blykt, wyl, in den tekst der aangehaalde Hollandſche Reſolutie, mede geſproken wordt van 't invoeren van een excyns op 't *Bier*, 't welk men weet, dat, op byzondere plaatzen, reeds in de 14. eeuw, in zwang was (*u*); *ten tweede*, dat, uit dit zeggen, dat van 't Zout nooit belasting is *gegeven*, niet volgt, dat, insgelyks, de *ophef* van dien nooit zou *bevoolen* geweest zyn, maar alleen, dat aan dit bevel, niet, of niet volkomen, was *voldaan* geworden: zo als dan ook onze WAG. zelve, voorheen, heeft opgemerkt, dat de belasting op 't Zout, in den jaare 1441, „ niet algemeen genoeg ſchynt te „ zyn *ingevorderd* (*v*).

Bl.

(*t*) PAULUS. Verhandel. over de Unie. 1 *D. bl.* 215.
(*u*) Zie deeze Aanmerk. op WAGEN. 4 *D. bl.* 120.
(*v*) Vaderl. Hiſt. 3 *D. bl.* 546. Dat de woorden van den Raad letterlyk moeten worden opgevat, en dus, alleenlyk, zien

Bl. 261. „ *'t Is zeer waarschynlyk, dat de verbonden Vorsten*, by 't sluiten van dit Ver-

zien op het *niet geeven* van deezen Excyns, schoon die, voorheen, *bevoolen* was, blykt klaarder, uit het geen my, van goeder hand, berigt wordt, nopens deze Belasting van den jaare 1441. gevonden te worden in de *Memoriaalen* van den Hove op den jaare 1444., en 't geen hier op neder komt; dat, op den 23. van Louwmaand, des jaars 1543 (1544,) op eene Vergadering van Ridderschap en Steden, door den Stadhouder, was voorgedragen, dat, tot vinding van gelden, „ welken benodigt waren, om te betalen, die zoene „ tot Coppenhagen gemaakt, zekere Ordinantie was *op-* „ *gesteld* van Penningen, te neemen op 't Bier, Coorn, *Zout*, „ Turf, *gelyk die* by myns G. H. brieven (in 1441) *geconditiebt* „ *waren*, en, in *sommige Steden, badden begonnen geweest te* „ *ontfaen, mer, op dezen tyt afgedaen waren.*" Dat, daarom, de Stadhouder „ heml: (Ridderschap en Steden) „ van M. G. H. „ wege, op dese tyt hadt doen comen om hem selue te quy- „ ten, nadien de settinge ende Ordinancie voorsz *geen voort-* „ *ganck hebben en conde*; wairt dan dat zy eenige *andere* „ wegen of vonden vinden oonden, dair mede dat men die „ Zoene ende Tractate voersz onderhouden en voldoen „ mochte, die woude hy gaerne hooren."

De Ridderschap antwoordde hier op, „ hoe zy, by voorigen „ dagvaard, begreepen hadden, die Penningen te moeten vinden „ uit een pondgeld van alle Koopmanschappen, die men, in „ Pruissen en in Lyfland, voeren en van daer haalen zoude, „ en, *dit geen voortgang gehadt hebbende*, hadden zy, naderhand, „ geraamd, dat men van elke vate Biers, tzy binnen- of bui- „ tenlandsch, IJ grooten neemen soude, en dat zy nog geen „ beter middel wisten, maer gaarne beter wouden hooren."

Haarlem en Delft antwoordden, „ dat hunne Steden met „ de setting op het bier te gronde verderft zouden wezen, „ en dat niet mede en hadden om eenige wegen te ope- „ nen; maar wou men hem iets goeds mede geuen, dat „ wouden sy geerne thuis brengen an hoeren Medegesellen, „ Vroedschap en Rycdom."

Leiden antwoordde, „ dat, wes by de Ridderschap en „ Steden van Haerlem en Delf, ende anderen geordineerd en „ ouerdragen zou worden, daer inne hoepten sy dat die „ Stede van Leiden wail willic wesen soude."

Gouda (in welker Stads-Papieren my hier niets van is voorgekomen) en Rotterdam spraken, gelyk die van Leiden (*Memor.* IX Roza *fol.* 64. *Vso.*).

Voorts is op te maaken, uit zekeren Brief van *St. Pauli Conversie* (25. van Louwmaand 1444.) tot opschrift hebbende „ *'t Gunt by die Stede van der Goude geschiet is*," dat men, met den Burgemeester DAPPER, aldaar, (en, op andere plaatzen, denklyk, met andere voornaame Regenten) „ gespro- „ ken hadt, ten dien tyde, welke settinge soude dienen ge- „ ordineert te worden, om te betaelen de zoene, die tot „ Cop-

Verbond, reeds voor hadden; tegens 't volgend jaar, *een aanzienlyker Leger in 't Veld te brengen.*" Koning HENDRIK den VIII., wierdt, niet *na*, maar eerst *in*, 't volgend jaar 1544, door den Keizer, overgehaald om, met een gezamentlyk Leger van tagtig duizend mannen, in Vrankryk te vallen en, konde het zyn, tot Parys door te dringen. De Engelsche Vorst was, toen van nieuws, op FRANÇOIS I. verstoord geworden, doordien deez het reeds met de Regeering van Schotland gesloten' huwelyk, tusschen zynen Zoon en de jonge Koningin MARIA hadt weeten in duigen te werpen, en de Schotsche Natie weder oneenig met de Engelsche te maaken (*w*); waar uit de Oorlog voortsproot, van welken ook, in den tekst der Vaderl. Historie alhier, bl. 267, gewaagd wordt.

Bl. 263. r. 5. v. o. „ De Amsterdammers *werden, in alle de Privilegien, hun, door de voorgaande Koningen van Denemarken, verleend, uitdruklyk* bevestigd." Gelyke-

„ Coppenhagen gemaeckt is? " Hier over waren verscheide dagvaarden vrugteloos gehouden, en de zaaken, eindelyk, in handen van den Stadhouder gesteld. Dewyl, egter, het Geld 'er zyn moest, gaf Gouda zyne stem in eene Setting van

„ ½ gr. op een Scepel Coorn, dat men eet.
„ 2 gr. op een Scepel *Sont*, dat men besicht.
„ 1 gr. van een kleen Last Turf; eñ, niet toecomende, dan
„ 1 gr. op elc vat Biers; te gaderen daer men tdrinckt.

(*Memor.* Roza *fol.* 68 *vso.*)

Op den dagvaard, gehouden den 23. van Bloeimaand desselven jaars 1444. (Roza, *fol.* 7—10.) wierdt niets nieuws, nopens dit werk, voorgebragt. De Ridders bleeven by haar advis, voegende 'er alleenlyk by, dat 't meeste deel der Steden van Holland en Friesland (West-Friesland) zig voor 't pondgeld verklaard hadden: de Steden „ hebben geen ant„ woirde gegeven." De zaak dan bleef steken.

(*w*) ROBERTSON, *l. c. Tom.* 5. *pag.* 38. van de Fransche Uitgaave.

ke bevestiging greep ook plaatz nopens de drie Steden van Overysſel en de Stad Groningen, ten opzigte der overeenkomſten, tusſchen hunne en de Deenſche Gemagtigden, weinige jaaren bevoorens, eerst te Gend, toen te Regensburg, geſlooten (*x*).

Bl. 270. r. 10. „ De Prins van Oranje — overleedt, des anderen daags, aan de wonde." Sommigen ſchryven hem nog drie dagen leevens toe. Het verlies van RENÈ VAN CHALONS, een jong, maar wakker Krygsman, trof den Keizer; hy bezogt den gekwetſten, op 't uiterst liggende, in deszelfs Tent; ſprak hem trooslyk toe, kuste hem op de wang en vertrok met de traanen in de oogen (*y*). Zodanig een daad kon KAREL, die verdienſten wist en dorst te ſchatten, ondanks al zyn' heerszugt, aangenaam maaken by zyne Nederlandſche Onderzaten. Het hart van PHILIPS was voor zo veel gevoel te bekrompen.

Bl. 270. r. 16. „ Hy was niet ouder dan 32 jaaren." Dien ouderdom kan RENÈ VAN CHALONS niet bereikt hebben. Hy was gebooren ten jaare 1518. Zyn Vader HENRIK, Graaf van Nasſau, was in, of kort na, den jaare 1516, gehuuwd met CLAUDE VAN CHALONS, zo als onze WAG. zelfs ſchryft (*z*). Hy kan dus, toen hy in 1544 ſneuvelde, pas 26 jaaren bereikt hebben.

Bl. 271. r. 4. „ LODEWYK — *Heer van* PRAAT,

(*x*) DU MONT, *Corps Diplom. Tom.* 4. *pag* 2. *pag.* 275. *Col.* 2.

(*y*) BRANTOME. *Vies des Grands Capitain. étrangers. T.* 1. *p. m.* 204. *et p* 225.

(*z*) Zie ook HERING. Aanhangz. op de Vaderl. Hiſt. *bl.* 169, en de daar aangehaalde plaatſen.

Praat, werdt *met het* Stadhouderschap *van* Holland, Zeeland *en* Utrecht *beschonken.*" Tot Stadhouder van *Gelderland* wierdt, in plaatze van René van Chalons, aangesteld Philips van Lalaing *(a)*.

De nieuwe Stadhouder van Holland wordt, in de Leenregisters, gezegd, *Lodewyk van Praat* ende van *Moerkerken*, *Heer van Carnisse*, en, op den 21. van Lentemaand des jaars 1537, verlyd met de helft der Ambagtsheerlykheid van *Puttershoek* en *Westbarendrecht*; welke goederen hem aangekoomen waren „ by doode ende maickinge van Heeren „ *Lodewyck van Praat* ende van Moerkercken, „ in zyn leeven Ridder, ende — Castelain „ van Schoonhouen, *zynen Vader*," die, kort te voren, gestorven was, en wiens uiterste wil, zynde van den 20. van Sprokkelmaand 1536 (1537) toen hy *fieclyk van lichame in 't bedde lag*, mede nog aanweezig is *(b)*: Ik teeken dit aan, om daar door een' misslag weg te neemen van den naarstigen Goudhoeven, die den Stadhouder, Lodewyk, wel vermelt, als gehuuwd, maar zynen Vader niet noemt; geevende eenen Lodewyk van Praat, *die sterf An.* 1537, wel een' Zoon, meede Lodewyk genaamd, maar dien hy, verkeerdelyk, zegt, ongehuuwd te zyn gestorven *(c)*. Die Zoon, egter, was geen ander, dan onze Stadhouder van Holland, die, in het zelve Register *(d)*, op den

(a) Kron. van Arnh. *bl.* 98 *en* 99. Pontan. Rer. Gelr. *L.* 12. *f.* 841.

(b) Nieuw Reg. 1536—1545. *Cas* H. titel *Arkel*, *Putten en Stryen. bl* 3—4 *Vso.* van de Leenk. van Holl.

(c) Goudh. Kron. *bl.* 190

(d) *l. c. bl.* 21.

den zestienden van Oogstmaand 1540, genoemd wordt „Heer LOYS VAN VLAANDEREN, Heere „ van Praet, Ridder van der ordene van den „ Gulden Vliese, ende tweede Camerlinck „ van de Keizerlycke Majesteit (*e*)," alwaar ook gewag gemaakt wordt van JOSYNE VAN PRAET, *zyne Huysvrouwe*, en PETRONELLE VAN PRAET, gehuuwd aan Joncker HERMAN VAN. BRONKHORST, *Heer tot Batenborch* (*f*).

Bl. 274. r. 7. „ Nagemaakte Lakens — opentlyk verbrand." Gelyk het maaken van Laakenen, hier te Lande, van ouds, een zeer voornaame tak van bestaan en handel was, lei men zig, ook thans, byzonder toe, om dezelve, door Buitenlanders niet te doen bederven, noch hun, door Inlanders, iets te doen toevoeren. 't Eerste toont hier onze WAGENAAR, van het tweede vindt men een aanmerkelyk voorbeeld, in de Stad Arnhem, alwaar drie *Drapeniers*, die, tegens hunnen Burger-eed, die neering naar Munster gebragt hadden, in den jaare 1539, by Schepenen gevonnisd wierden de oogen uitgesteeken, en twee vingeren afgehouden te worden; welk Vonnis, by de uitvoering, alleen die verzagting onderging, dat zy vry kwamen met het afhouden der vingeren (*g*).

Voor 't overige wierden, byzonder in Holland en West-Vriesland, de meeste Laakens gemaakt te Haarlem, Delft, Leiden, Amster-

(*e*) Hy was ook Hoofd van s'Keizers Finantie. *Memor.* van VAN DAM, *bl.* 70. *Vso.* en *bl.* 246.

(*f*) Nieuw Regist. 1536—1545. *Cas* H. *bl.* 6. *Vso.*

(*g*) VAN HASSELT Kron. v. Arnhem. *bl.* 94.

ſterdam, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Hoorne, Naarden en in den Haage (*h*).

Bl. 275. r. 1. „De Preſident van SCHOORE hieldt dit dringen voor 't werk meest van Amſterdam." 't Blykt, egter, uit 's Lands Registers, dat ook de andere Steden op 't afſchaffen van den honderdſten Penning, welken hy bedoelde, niet minder dan die Stad geſtaan hadden, en de Advocaat VAN DER GOES tekent, daarom, op dit zeggen van den Preſident, aan „ contrarie van den wel„ken ik hem, by reële middelen, geremon„ſtreerd hebbe (*i*).

Bl. 284. r. 2. v. o. „Zy (de Landvoogdes) *begaf zig naar* Leeuwaarden, *ongetwyffeld met oogmerk om* den Frieſen — eene bede te doen." Op den eerſten van Hooimaand des jaars 1545, liet zy, in haare tegenwoordigheid, by monde van den Preſident SCHOORE, den Staaten, (dat is Geestelykheid, Edelen en Steden) van Friesland, (die zy *Eerwaarde*, *Edele*, *Ernfeste*, *Vrome*, *Wyze* ende *Voirzichtige*, *goede Heeren ende Vrienden* noemde) hoofdzaaklyk, voordraagen, dat den Keyſer, door een lastigen kryg, ten beste zyner Erflanden, met naame *Friesland*, *Overyſſel* en *Groningen*, zig meester gemaakt hadt van *Gelderland* en *Zutphen*, die, voortaan, met zyne overige Nederlandſche Bezittingen onafſcheidelyk vereend zouden blyven; dat hy, door vrede te maaken met den Koning van Denemarken, den handel op de Oostzee voor de Nederlanders in 't algemeen,

(*h*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 D. *bl.* 56.
(*i*) Regr. VAN DER GOES, *bl.* 54. 55. 59.

meen, en de Friezen in 't byzonder, hadt open gezet; dat hy, voor het welvaaren der Christenheid, zig bevredigd hadt met den Turk en, ter bevordering der Koopmanschap, met den Koning van Frankryk; dat zyne Majesteit niet ontzien hadt, het liefste pand, 't geen hy ter waereld hadt, te weeten zyn' Zoon PHILIPS, en de Prinsessen, zyne Dogters, mitsgaders zyne Koningryken en Landen, te verlaaten en over zee te reizen, om zyne Nederlandsche Erflanden te beschermen; dat zulks hem onuitspreekelyke moeiten en kosten hadt veroorzaakt, in de hoop, egter, dat het nut, hier uit voor deeze Landen te spruiten, die moeiten en kosten zou te boven gaan; dat Friesland, in dit alles deelende en, alleenlyk, tot onderhoud van twee Vaankens knegten, tien duizend guldens zyner Majesteit opgeschooten hebbende, zy dierhalven hun voorsloeg, den Keizer, ten bewyze hunner dankbaarheid, te willen toestaan de som van zestig duizend Karolus gulden, binnen drie jaaren, t'elken jaare, een derde deel van dien. Zy verklaarde verder, vernomen te hebben, dat de eed van gehoorzaamheid aan den Keizer, als Heere van Friesland, sedert den jaare 1524, ondanks de vroegere overeenkomst, niet was afgelegd, waarom zy nu begeerde, en den noodigen last zou afvaardigen, dat zy, die tot den ouderdom van vyftien jaaren gekomen waren, zig, ten spoedigsten, van deezen hunnen pligt zouden kwyten (*k*).

De

(*k*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3. *D. bl.* 63—65.

De Staaten, gevoelende de moeite om zig van den geldelyken eisch, hoe zeer tegen de oorspronglyke overeenkomst met den Keizer aanloopende, te ontslaan, stemden in de voorgeslagene Bede, op den agtsten der reeds genoemde Hooimaand; mits dezelve niet in drie, maar in vier termynen, elk van agtien duizend guldens (beginnende met *Martini*, dat is, den 11. van Slagmaand, des jaars 1545, en eindigende met *Martini* 1548) werden opgebragt; 't geen, van s' Keizers wege, wierdt aangenomen. *Zy* waren 'er, egter, niet toe gekomen, dan na, alvorens, herstel van eenige grieven, zo ten behoeve der Geestelykheid als der Edelen en verdere Ingezetenen, verzogt te hebben, die, evenwel, niet allen wierden ingewilligd, blyvende, onder anderen, de Koningin by het Verbod, 't geen de vervreemding van goederen den Geestelyken ontzeide; doch vergunnende zy den Edelen en Heerschappen, die, ten opzigt hunner Meyers, tot nog toe, vry gebleven waren van den jaartaks, 't aanhoudend gebruik dier vryheid, voor hun en hunne nakomelingen, mede vrye heerschappen zynde. Zelfs stondt zy den overigen Edelen, die den Vorst van Saxen, in der tyd, en, daar na, den Keizer altoos getrouw gebleven waren, gelyke vryheid toe, nopens zodanige goederen, als deezen, sedert den jaare 1515, bezeten hadden, en verklaarde, verders, de Ingezetenen vry van den honderdsten penning, op goederen en koopwaaren, die, uit Holland, Zeeland en Braband inkoomende, in Vriesland gebruikt wierden, mits de Staaten toelieten,

dat

dat deeze Belasting van alle uitgaande goederen naar vreemde Landen betaald wierdt, met uitzondering van Boter, Kaas en diergelyken. Een geschenk van zes honderd guldens, kort te voren, den President VAN SCHOORE gedaan, hadt, zekerlyk, tot dit een en ander niet ongunstig medegewerkt. Voor 't overige, deeden de Staaten den ge-eischten Eed aan den Keizer, als hunnen natuurlyken Erfheer, by volmagt, op eenigen uit den hunne verleend. De Ingezetenen deeden dien Eed in handen van den Stadhouder van Egmond, en alles geschiedde onder voorwaarden, dat, hier door, geen nadeel aan de verbonden en privilegien, den Friezen, door den Keizer, gegund of bevestigd, zou worden toegebragt (*l*).

Bl. 290. r. 13. „ KAREL schaarde zyn Leger" Dat is, hy liet het doen, door den Hertoge VAN ALVA, denzelfden, die, in laateren tyd, zynen heldhaftigen naam, met het onschuldig bloed der Nederlanderen, bevlekte en, thans, onder den Keizer, als Veltheer geboodt. ALVA geleidde, nevens den Graave van Buuren, (die de Nederlandsche Ruiteren onder zig hadt, waar by veel Spaansche Knegten gevoegd waren) de voorhoede: de Keizer zelve, schoon, thans, heevig met het fleresyn, aan den regten voet, gekweld, liet het pynlyk been, wel omzwagteld, in een' linnen doek (*dwale*) (*m*) hangen, in plaatz van den steegelreep, en, te paarde gewapend zyn-

(*l*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3. *D. bl.* 63—78. SCHOTANUS, Friesche Histor. 20. *Boek. bl.* 685—687.
(*m*) Zie HUYDEC. op STOKE. 31. *D.*

zynde, geboodt hy, in dien ſtand, het middelſte en grootſte deel, of, zo gezegden, *geweldigen hoop*, des Legers, waar na de agterhoede, onder 't geleide van den Markgraave van Brandenburg Anſpach en den Grootmeester van Pruisſen, volgde, en wel, zo digt moogtyk, op dat het niet ſchynen zoude, als hadde men, in 't voor of agter plaatzen, op de vromigheid van eenige Bevelhebberen minder vertrouwen geſteld; een zorgvuldigheid, die KAREL veel in agt nam (n).

Bl. 291. r. 18. „JACOB, *of, volgens anderen*, Joos van KRUININGEN:" Hy draagt, in gelyktydige Schriften (o), den eerstgemelden Voornaam en men leest, in de verlyën van de Hollandſche Leenkamer, dat, op den 29 van Herfstmaand des jaars 1549, met de erfleenen van *Kruiningen*, *Heenvliet* en een „uitgors, geheeten *Bornisſe*, gelegen tusſchen „*Heemvliet* ende *Zwartewale* (p)" verlyd wierdt Jonkheer JOHAN, Heere van *Cruiningen*, en dat deeze heerlykheden „hem „waren *angecommen ende beſtoruen*, *by dode* „*van Jonckheer* JOOST, *in zynen leuen heere* „*van Cruininghen*, *zynen Broeder* (q)."

Heer

(n) DE VEER, Kron. *bl.* 71. *Vſo.* 72. *Vſo.* 73. en 73. *Vſo.* HORTENS. *de bello German. l. c. f. m.* 1634 *et* 1635.

(o) CAMERARIUS, *de bello German*, *apud* SCHARD. *l. c. f. m.* 1644.

(p) Ik teeken dit aan, ten einde, met één woord, te zeggen, dat dit Uitgors, BORNISSE, verland is uit den ſtroom, van welken ik geſprooken heb in deeze *Aanm.* op WAGEN. 2. *D. bl.* 251. *r.* 21; als mede, om een geringen misſlag van een zeer kundig Man, ik meen wylen den Heer van GRYPSKERKE, te herſtellen, die vermeent heeft, dat ook *Zwartewaal* tot de Heerlykheid van Heenvliet, in de Hollandſche Registers, behoorde. Zie Hem, by TE WATER, *Hoog-Adel. Zeel.* bl. 28.

(q) Roode Regiſt. 1544—1553. Cas H. titel Zeel. en Voorne, *bl.* 17. *Vſo.*

Heer Joost ſtaat, voor 't overige, reeds in den jaare 1531, als Heer van Heenvliet, elders bekend. Hy was een zeer dapper en doorzigtig man en draagt, by ſommige hoogduitſche Schryvers, den titel van *Stadhouder van Zeeland*, 't geen zy zullen ontleend hebben uit die van *Burggraave*, welk ambt, ten deezen tyde, in het Geſlagt van Kruiningen berustte en, door Hem, bekleed wierdt (*r*). Hy hadt eenëntwintig Vaandelen knegten en twaalf honderd Ruiters by zig, met welken hy de plaatzen, door WAGEN. genoemd, onderbragt; tot dat hy, na vyf weeken de Stad Breemen belegerd te hebben, aldaar, in een uitval der Belegerden, doodlyk getroffen wierdt en, zeer kort daar-na, overleedt (*s*).

Bl. 292. r. 12. „De Keurvorst werdt eerst ter dood veroordeeld." Hy wierdt, niet naar de Duitſche regten, voor de Stenden des Ryks, dat is voor zyns *Gelyken*, te regt geſteld, maar, door een' Krygsraad (zeldzaam voorbeeld in die tyden) van Spaanſche en andere vreemde Bevelhebberen, onder voorzitting van den reedsgemelden Hertoge van ALVA, gevonnist om onthoofd te worden; op geen' anderen grond, dan dat hy, door den Keizer, in den Ryksban gedaan, hun, uit dien hoofde, ſcheen doodſchuldig te zyn.

Bl. 297. r. 6. v. o. „Doch dit gelukte niet." Die van Zeeland moesten zes Oorlogſchepen in Zee brengen, bemand met 400 hoofden, 't geen, voor den tyd van 3 maanden;

(*r*) Rentebrief op de Lyſt van Stukken van de Rekenkam. van Zeel. *ſeq.* 9. ALKEMADE, Beſchryv. van den Briel. 2 *D. bl.* 303.

(*s*) HAMELMAN *Oldenburg. Chronic.* bl. 352.

den, berekend wierdt op 24000 Gl. Zy vonden hunnen aanslag niet geëvenredigd aan die van Vlaanderen en Holland: 'er was nog zeer veel op te brengen over voorgaande en nog loopende Beden: ook vereischten de fortificatien en het Zeeweezen groote sommen gelds. De Afgevaardigden uit de Zeeuwsche Steden, daar thans de Haringvissery gedreven wierdt, bewilligden wel in een belasting van 2 Gl., op ieder last Haring en Visch; dan men voorzag dat zulks niet toereikend zyn zou, om de benoodigde penningen te vinden. De Prelaat, de Edelen en die van Middelburg wilden, daarom, nog daar en boven, over geheel Zeeland, ligten twee ponden grooten vls. op iedere Zoutpanne, en 10 Schell. grooten vls. op elk honderd witzout, van buiten in Zeeland aangebragt; kunnende het te kort, naar het gevoelen van die van Middelburg, gevonden worden over de Steden en Plaatsen, daar de Haringbuyzen wierden uitgerust. — Die van Ziericzee, Reymerswaal, Goes en Tholen, als weinig voordeel hebbende van de Vissery, sloegen de voorgeslagen belasting op de Zoutpannen af, doch wilden heffen 12 stuivers op elk honderd grof Zout, 't geen de Hollanders in Zeeland zouden aanbrengen, binnen de eerste 5 of 6 maanden en, daar en boven, 3 stuivers op iedere Ton vreemden Haring. — De Landvoogdes bekommerde zig weinig over de weigering der vier gemelde Steden, en *octroyeerde* de Staaten van Zeeland, by een' Acte van 13 October 1547, om, tot vinding van de kosten der uitterusten' Oorlogschepen,

te

te ligten 2 Guldens op ieder last Haring en Visch, geduurende dien teelt gevangen en aangebragt, en, nog daar en boven, twee ponden grooten Vlaams eens, op iedere Zoutpanne, over geheel Zeeland; ofte anders, zo de meerderheid der Staaten zulks beter mogt oordeelen, één pond op ieder Zoutpanne, en twee fchellingen van ieder 100 grof zout, in Zeeland zynde of, door Zeeuwfche Schepen, aangebragt wordende, tot den 25 July van 't volgend jaar 1548; terwyl het te kort komende zou worden gevonden, op zoodanige een' wyze, als de drie Staaten 's Lands van Zeeland, na 't hooren der rekening van den togt, ten minften nadeele en laste van den Lande en der Inwoonders van dien, zouden vinden te behooren; en dit voor deze reize alleenlyk, onverminderd de Privilegien van den Lande van Zeeland (*t*).

De Vloot zal, op dien voet, uitgerust zyn, doch niet voor 't volgend jaar, en in minder getal van Schepen. Den 26 July 1548, wierdt, in tegenwoordigheid van MAXIMILIAAN *van Bourgondie*, ter Veere een dagvaart gehouden van byna alle de Zeefteden in Vlaanderen, Holland en Zeeland, zig met de Haringvaart geneerende; als *Nieupoort*, *Duinkerke*, *Ooftende*, *Delft*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Enkhuizen* en *Waterland*; *Middelburg*, *Vlisfingen*, *Brouwershaven*, *Zoutelande*, *Westcapelle* en *Bommenéde*, welker Afgevaardigden met Eerenwyn, van 's Heeren

en

(*t*) Zie *Bylage* 3 B. *by* ERMERINS *Befchr. v. Veere* 2. Deel.

en Stadtswegen, beschonken wierden (*u*); sluitende voorts een Verdrag, om twee Guldens op ieder last Haring en Visch, ter bescherming van de Neeringe en Visfery, op te brengen (*v*). In gevolge hier van wierden, in Holland, vyf Schepen van Oorlog uitgerust, in Vlaanderen vier, en in Zeeland drie (*w*).

Bl. 299. r. 15. „ KAREL de V. lei dus de grondslagen *van eene volslagen' overheersching der Nederlanderen.*" Daar men reeds gezien heeft, dat het invoeren van bestendig en geregeld Krygsvolk, 't geen, by vrede zo wel als oorlog, dienen zoude, en in eed van den Graave, als Souverain van den Lande, stondt, aan KAREL den Stouten, is toe te schryven, en dat reeds de Staaten van die tyden, met grond gevreesd hadden, dat *die* Vorst hen, door dat middel, in meerder onderwerping zogt te brengen (*x*), kan, mynes oordeels, KAREL de V., door het bestendig in dienst neemen, van eenige manschap, en wel van maar vier-, of eigenlyk *drie* duizend (*y*) paarden op de grenzen, niet ge-

(*u*) ERMERINS *l. c.* bl. 85.

(*v*) Zie *Vyfde Copulaat ter Rekenkamer van Zeeland f* 222.

(*w*) AERT v. D. GOES, *Register*, 7 *Aug.* 1548. 2. D. *bl.* 510.

(*x*) Zie myne Aanmerk. op WAG. 4. D. *bl.* 119. r. 13. en RENDORP over de *Milit. Jurisd.*, *bl.* 65. Zie ook WAG. VI. D. *bl.* 44.

(*y*) In 't *Repertor.* der Plakk. by WAG. aangehaald, staat 4000, doch *drie duysent* in de Duitsche overzetting der Ordonnantie zelve (de Fransche is niet geboekt) in het 2. *Memor.* van VAN DAM, *bl.* 278, ook te vinden by VAN DER KEMP, *Verzamel. van Stukk. nopens de Milit. Jurisd.* 1 D. *bl.* 12. In 't *Plac. Boek v. Vlaend.* 1 D. *bl.* 737, wordt de oorspronglyke Fransche Tekst, die, by de overzetting, in veelen deele bedorven is, gevonden. Zoo leest men in de laatste (v. D. KEMP. bl. 19.) *Prouoosten van den Quartiere*, daar in 't Fransch staat *Prevots des Mareschaux du Quartier.* Wie deeze waren zie by COMMINES *l'Estat de Charles le Hardy*, p. 659. en by MATTH. *Annal.* Tom. 1. (in qto.) *pag.* 44.

geoordeeld worden den grondſlag van volkomen' overheerſching in de Nederlanden gelegd te hebben; te minder, daar het bekend is, dat, in 's Keizerstyd, de beſoldiging van vaste manſchappen, by alle Mogendheden, zo zeer in zwang was, (*z*) dat geen Land dezelve, zonder gevaar, misſchen konde. Dit belet niet, dat de wyze en de voet, waar op dit Volk gebragt wierdt, van de voorgaande verſchilde, voor zo verre, byzonder, (en dit is, door kundigen, reeds voor my, opgemerkt,) by de Ordonantie van Keizer KAREL, den Krygs-overheden meêr gezags wierdt gegeven, zo omtrent de monſtering, als het ſtraffen hunner onderhoorigen, ook in *gemeene* misdaaden, mits zy het leeven niet raakten (*a*); daar, onder KAREL den Stouten, *alle* misdaden, door den Regter der plaatze, wierden geſtraft (*b*).

Bl. 315. r. 7. v. o. „ *'t Welk (de toeſtemming en bezegeling van het Verdrag van Augsburg)* „ in Holland geene kleine moeite in hadt." Men ſtemde 'er, in dit Gewest, eerst toe, tegen den Zomer des jaars 1549, toen ook, kort daar na, de bezeegeling zelfs, door Dordrecht, op s' Keizers aanſchryving en der Staaten bewilliging, geſchiedde (*c*). Hoe 't

(z) ROBERTS. *l. c.* I *Vol. pag.* 154. *ſeqq.*

(*a*) Zie *Antwoord op de Misſive van een Regent — over de Memor. van Amſterd.* bl. 11 *en volg. Brief, nopens de Pro Memoria over de Milit. Jurisd.* bl. 18 *en volg.* enz.

(*b*) *Memoir. pour l'Hiſt. de Bourg.* p. 289 & 290. „ *Se ils (les Gens de Guerre)* „ *font ou commettent aucunt cas* criminels *ou* autres, *ils ſeront pugnis & corriges par les* Juſtices des lieux, *ou* les dits cas auront été commis.

(*c*) ADR. V. D. GOES, Regiſt. *op 's jaar* 1549. bl. 15, 16. 81. vergel. SCHWARTZENB. Fr. Charterb 3. D. bl. 158. en VAN DE WALL, Privileg. v. Dordr. bl. 1139.

't in Gelderland ging, zegt ook, in 't vervolg, onze WAGEN. (*d*). Doch, nergens, ontmoette men zo veel tegenstand, als in Friesland (*e*).

Bl. 321. r. 19. „*De* dooling, *dat de Hollandsche Graaven* niet leenroerig van 't Ryk *waren.*" Te regt noemt WAGEN. dit *eene dooling;* waar aan men thans te minder kan twyffelen, nadien, byzonder na zyn schryven, deeze zaak tot genoegzaame klaarheid is gebragt en, opzettelyk, aangetoond, dat niet alleen Holland, maar alle de Neder-

(*d*) I D. bl. 319. en Handvest. van Nymeg. I. Stuk. bl. 251—255.

(*e*) SCHWARTZENB. *l. c.* 166—172. 174. 176. 181. 186—188. De Staaten, naamenlyk, van dat Gewest, hadden, na voorgaande weigering, den elfden Octob. 1549, op sterk aanhouden der Koningin-Landvoogdesse, wel een ontwerp van *Ratificatie* gemaakt, onverminderd de voorgaande Traktaaten, Privilegien enz., 't geen men, door vier Afgezondenen, met naame *Pieter van Dekema*, *Jaucke van Douwema*, *Georgien van Roorda* en *Idzard van Grouwestins*, den Keizer liet aanbieden, maar het voldeedt ten Hove zo weinig, dat de Graaf VAN AREMBERG, Stadhouder van Friesland, op den zeventienden van Louwmaand des jaars 1550, namens den Keizer, verklaarde, dat hy, van zyner Majesteits wegen „hoere antwoordde nyet en acceptierde; ende gemerct die Landen hen mitten anderen zyne Majesteyts „Erfnederlanden nyet en hadden willen conform maicken, „ende die reuersaelen, hem gepresenteert, accepteren, dat „zyn Mayesteyt in dezen saike den Lande van Vrieslandt „voorder nyet in meeninge was te gratificeeren, maer dat zyne „Mayesteyt, in den naem ende qualiteyt als Keyser, verstont, beroerende die selue saike, te bliuen in zyn geheel, „ende dat die Landen mochten ouerleggen ende bedeyncken, wat hen in toecommende tyden, vuyt oersaike van „deezen mochte overcommen; ende hoewel die voorschreven „ratificatie, op ten naem van de Generalité aller deezer Nederlanden, 't Heylich Ryk overgesonden was, achtervolgende huer Consent, dat men, dies nyet jegenstaende, *soude* „*die van Vrieslandt laaten op hen selven, sonder te letten ofte* „*tarresteeren op huerleyder refuys, wygeringe ende difficulteyt.*" My is niet gebleeken, dat Friesland hier door bewoogen is geworden om, op een andere wyze, haare toestemming te geeven.

derlanden Leenen des Roomſchen Ryks, oudtyds, geweest zyn (*f*).

Bl. 323. r. 9. v. o. „ FERDINAND de III. verklaarde *op den zesden van Hooimaand*, (1648), — *dat hy de Staaten der Vereenigde Nederlanden hieldt voor* zyne Vrienden *en* goede Nabuuren; *waar uit*, *met grond*, *beſlooten wordt*, *dat* de Keizer, ten dien tyde, ſtilzwygens, van alle oppergezag over de Vereenigde Nederlanden afgeſtaan heeft." Beroemde Luiden, onder de Duitſchers zelven', hebben die woorden mede zo begreepen (*g*): doch, als men let, dat, volgens het 53. artikel der Munſterſche Vrede, waar in dezelve voorkoomen, geſprooken wordt van *aanhoudende onzydigheid*, *vriendſchap* en *goede nabuurſchap* (*h*), dat ook de Staaten, reeds ten jaare 1578, door den Heere van St. Aldegonde, by den Ryksdag, lieten aandringen, hoe de Nederlanden van Duitschland, uit hoofde der oude verbintenisſen, niet konden geſcheiden worden, en de Stenden, daarom, de onheilen van derzelver *Vrienden* en *Nabuuren* behoorden aftekeeren, en als men 'er, eindelyk, byvoegt, dat die Stenden, ten jaare 1654, verklaarden, met de Staaten te willen onderhouden *dezelfde onzydigheid*, *vriendſchap* en *goede nabuurſchap*, die zy, *geduurende den Spaanſchen oorlog*, *met hun on-*

(*f*) MEERMAN, *Diſſert. de Solut. Vinc inter S. R. Imper. & Foeder. Belg. Reſpublic.* Zie ook ISAAC VAN DER DOES *de Vinculo quod, olim, inter Dioeces. Traject. & Regn. Franc.*), *ac deinceps Imper. Rom. Germ.*, *intercesſit.*

(*g*) CONRING. *de Finib. Imper.* C. 28. p. 776.

(*h*) CONRING. *l. c.* C. 28. p. 778.

onderhouden hadden, schynt het my duidlyk genoeg, dat de benaaming van *vriend-* en *nabuurschap*, noch by den Keizer en de Stenden, noch ook by de Staaten, in dien tyd, het denkbeeld van *alle vereeniging met het Ryk* en deszelfs Opperhoofd, in deeze landen, uitsloot; waarom ik het geheel ophouden van die vereeniging, en s'Keizers stilzwygende erkentenis van geen oppergezag over deeze Landen meer te hebben, liever op andere gronden zou bouwen; waar onder men tellen kan, dat de Keizers en het Ryk, ondanks de sterkste aanzoeken der Nederlanderen om hulp en bystand tegen Spanje, hun, nimmer, dezelven verleend hebben, hoe zeer zy egter, zoude het Verbond van Augsburg blyven stand grypen, daar toe waarlyk, verpligt waren; dat de Keizers en 't Ryk, deeze nalaatigheid gevoelende, ook, lang voor den jaare 1648, geen Rykslasten van deeze Landen meerder gevorderd hebben; dat de Keizers, na den jaare 1641, hebben afgezien de Staaten, met den titel van *onze en des Ryks lieven en getrouwen*, te benoemen en, dat FERDINAND de III., in het meergem. jaar van 1648, zig niet verzet heeft tegen de benaaming van *Heeren*, een bewoording van onafhanglykheid, welke hun, in het 53. artikel van het Tractaat van Munster, gegeven wordt, maar, integendeel, hetzelve artikel heeft bevestigd: (*i*) zo als hy dan ook, ten jaare 1710, geen zwarigheid gemaakt heeft, de algemeene Staaten *Hoog Mogende Heeren* te

(*i*) DU MONT, *Corps Diplom.* T. 6. p. 1. fol. 446.

te noemen; terwyl de Ryksftenden dezelven, reeds in den jaare 1653 (*k*) en, by de bevestiging van het gezegde 53 artikel des Tractaats van Munfter, ten jaare 1654, mede *Heeren* en *Hoogmogende Heeren* genoemd hebben. Doch, over deeze ftof, misfchien, in het vervolg, nader.

Bl. 326. reg. 14. „ MAXIMILIAAN VAN EGMOND, Graaf van Buuren, gaf, *na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen*, zittende en gekleed, den geest" een Fransch Schryver, van de zestiende eeuw, heeft dit affterven breeder verhaald, en hoe zeer men hem, fomtyds, met voorzigtigheid leezen moet, en zyn verhaal van dien aart is, dat men, voor en na dien tyd, meer foortgelyke gevallen ontmoet, is het, egter, zeldzaam genoeg, om hier ter neder te ftellen, byzonder daar het een perfonaadje raakt, tot wien en zyn geflagt de Nederlanders zulke naauwe betrekking hadden. De zaak dan droeg zig, volgens BRANTOME, in dezer voege toe. MAXIMILIAAN, 't zy door fterk drinken, ('t geen ten dien tyde zeer in zwang was, en waar aan hy niet gewoon was zig te onttrekken) (*l*) of, door een ander toeval, fchielyk aangetast en te bed geftort zynde, binnen Brusfel, kondigde ANDRIES VAN WEZEL, *(Vezalius)* lyf-arts van den Keizer, hem aan, dat, zo de regels van zyne konst niet faalden, hy, binnen vyf of zes uuren, fterven moest; hem daarom, raadende zy-

(*k*) Vid. MEERMAN, *l. c.* Cap. 3 & 4. & *ibi alleg. Auctor.*

(*l*) LAMB. HORTENS. *de bell. Germ. f.* 1639.

zyne zaaken te beschikken. De Graaf, zonder zig te ontzetten, zondt, terstond, om zyne twee voornaamste Vrienden, den Kardinaal VAN GRANVELLE, en den Graave VAN AREMBERG, maakte zyn' uiterslen wil en nam het ouwel. Dit verrigt zynde, gaf hy last hem uit het bedde te tillen, van 't hoofd tot de voeten in 't harnas te steeken, en, in zyn best gewaad, met de orde van 't Vlies om den hals, op een' zetel, te draagen naar de groote zaal van 't huis, waar in hy zig bevondt ('t geen dat van GAASBEEKE was (*m*)) en werwaarts veele, aanzienlyke en andere, luiden t'zaamgevloeid waren, om hem, die men nu, door geheel Brussel, verhaalde, dat zo spoedig sterven moest, het laatst vaarwel te zeggen. In de zaal gekoomen, liet hy allen, waar onder zyne meêr en mindere Bedienden, tot zig naderen, sprak ze vriendelyk aan, beval ze den Kardinaal en den Graave VAN AREMBERG, lei hun eenige gedagtnissen toe, reikte hun de hand en eischte, daar op, den rykversierden Beker (*Godet*), dien hy, in zyne vrolyke gastmaalen, gewoon was te gebruiken. Midlerwyl een verhaal van zyn leeven en 's Keizers gunstbewyzen, jegens hem, gedaan hebbende, gaf hy het orden-teken van den Vlieze aan AREMBERG over, om het zelve den Keizer te behandigen en, door twee zyner Edelluiden, zig de armen doende ondersteunen, dronk hy den laatsten teug, ter eer van KAREL den V., deszelfs weldaaden roemende, en verklaarende, nimmer, hoe zeer daar toe aangezogt, het

(*m*) E. DE VEER, *l. c. bl.* 95.

het gezigt van zynen Meester gekeerd, noch met de *Protestanten* gedronken te hebben. Toen, zig haastende, om GRANVELLE en AREMBERG ook voor den jongsten dienst te danken, nog eens de omstaande Hop- en Edelluiden vaarwel zeggende en VEZALIUS omhelzende, geboodt hy, dat men hem weder te bedde zou draagen, en gaf, onder 't nederleggen, den geest (*n*). Zyn sterfdag wordt vermeld op den 23. van Wintermaand des jaars 1548, 's morgens om vier uuren. In Friesland, daar hy Stadhouder was, wierdt zyn overlyden plegtig gevierd (*o*).

Bl. 330. r. 13. „ *Zy bewilligden in een geschenk, ter zyner* (PHILIPS) *blyde inkomste, van* vyftig duizend Filips guldens." Friesland stondt, op voorslag van den President van den Hove aldaar, HIPPOLYTUS VAN PERSYN, hem een *gratuiteit* toe van „ tien duizend Carolus guldens ende, daer toe, „ tien of twaelef der alderbeste eñ excellenste „ peerden, die men in *Groningerlant* zal „ weten te crygen, voor de summa van „ twaelef hondert, off daer omtrend, Carolus guldens (*p*)." De Groningsche Paarden dan wierden, toen ten tyde, de uitmuntenste gerekend, en men ziet hier nog een zweem der oude Friesche gewoonte, om die dieren, in plaatz van geld, den Vorsten aan te bieden (*q*).

Bl.

(*n*) BRANTOME, *Memoir. des Capit. estrang.* T. 1. p. 275—280.

(*o*) DE VEER *l. c.* en SCHWARTZENB. *l. c.* 3. D. bl. 147.

(*p*) SCHWARTZENB. *l. c.* bl. 161 en 162.

(*q*) Zie deeze Aanmerk. op WAG. 2. D. bl. 8. r. 9.

Bl. 331. r. 6. „*De inhuldiging geschiede – te* Reimerswaal." En wel met groote pragt en ſtaatſie, volgens verhaal van Reigersberg (*r*), in tegenwoordigheid van de Zeeuwſche Edelen, *Maximiliaan van Bourgondie; van Kruiningen; van Renesſe; van Haamſtede; van Botland; van Thuil van Serooskerke; van Romerswale; van den Abeele* en *van Borsſelen* (*s*).

Bl. 332. r. 9. „*De* Graaf van Aremberg — *heeft, eerst in den* aanvang des volgenden jaars, *de hulde, in 's Prinſen naam, in Friesland* —— ontvangen." De Staaten, die eerst, en daar na de Stadhouder, zwoeren, deeden den Eed te Leeuwaarden, op den zeventienden van Louwmaand des jaars 1560, en hadden, thans, eenige verandering in den ouden eed, door Karel den V., ten jaare 1515, gedaan, ontworpen; maar Philips begeerde ze, op geen anderen voet dan zyn Vader, te doen. De eeden der byzondere Steden wierden, kort daar na, afgelegd (*t*).

Bl. 334. r. 7. „Die van Delft en Leiden – merkten aan, dat men, vooraf, behoorde vast te ſtellen, *hoe 't met de opvolging gaan zou, als een Dogter ouder was dan een Zoon.*" 'Er ſtaat, eigenlyk, in de Hollandſche Reſolutien, „die van Delf „ende Leyden ſeyden geraden te weſen, „*te vernemen, wat 'er gediſponeert was* „*ofte ſal werden*, weſende ouwer Doch- „ter

(*r*) 2. D. bl. 494—499.
(*s*) Zie Ermerins over Rommerswale. bl. 51.
(*t*) Schwartzenb. *l. c. bl.* 175. 176. 178. 182. 185.

„ ter dan Soon." (*u*) Dit *vast stellen* dan, waar van WAGENAAR spreekt, moet tot den *Keizer* gebragt worden; zo de Staaten dit zelfs deeden, kwam geen *verneemen* te pas (*v*).

Bl. 334. r. 16. „ KAREL de V. *heeft*, — „ *ongetwyffeld*, — *beoogd*, *de Regeering der* „ *Nederlanden* in zyn Stamhuis erfelyk te maa„ ken." Ik vertrouw, reeds meer dan eens, te hebben doen zien, dat Holland en Zeeland, van ouds, erfelyk waren, (*w*) waarom ook 's Lands Graaven en Graavinnen, door de Edelen en Steden, *geboren Landsheeren* en *Landsvrouwen* gezegd wierden, (*x*) en dit hadt ook plaats nopens andere Gewesten (*y*). De Keizer, dan, behoefde in zyn huiz niet te brengen, 't geen 'er reeds was; maar, daar hy, te regt, begreep, dat de plaatsvervulling, hier te Lande, niet overal gebruik vondt, was het geruster voor zyn Geslagt, de erf-opvolging, dat is de wyze van dien, in de Manlyke en Vrouwelyke, in de regte en in de zydlyn, door alle Nederlanden, (die, voor het eerst, onder zyn gebied vereenigd waren,) op één persoon uit hetzelve, nader te verzeekeren en te bepaalen. Dit strekte, teffens, ten nutte van deeze Landen, die, in vroeger tyden, dikwerf, van een gescheurd en op den rand van 't verderf gebragt waren, door de twisten en oorlogen, welken, in de byzondere Gewesten, de

(*u*) ADR. V. D. GOES, Regr. *bl.* 26. *op 't jaar* 1549.
(*v*) Vergel. alhier de Aanm. op WAGEN: *bl.* 430. *r.* 12.
(*w*) MIER. Charterb. 4 *D. bl.* 383. WAGEN. 2 *D. bl.* 432.
(*x*) Zie deeze Aanmerk. *bl.* 84. (*l.*) en KEMPENAAR. *Diss. h c p* 37—52. *et* 60.
(*y*) Zie, by voorb., Handv. van Niemeg. 1 *D. bl.* 127. HOYNCK VAN PAPENDR. *Annal. Belg. Tom.* 3. *pag.* 8 *et* 44. *Cat.*

de nagebleevene Bloedverwanten onzer Graaven of Graavinnen (die elk hunnen aanhang onder de Landzaaten hadden) over de erfopvolging, onder den anderen, hadden gevoerd.

Bl. 339. r. 13. „ *De Hollanders beloofden 's Prinsen Amptenaaren onderwerping en hulp*, als zy zig van hunne Ampten, naar behooren, kweeten." Ik las liever, in plaatz der tien laatste woorden, eenvoudig dus, „ *in* „ *'t waarneemen hunner Bedieningen*," als stemmende best, myns oordeels, met de woorden van den eed „ *heuren dienst doende en de* „ *exerceerende*" (bl. 338. r. 16.); die, voor 't overige, ook in de eeden, aan vroeger' Graaven gedaan, plaatz greepen, en voor welken men ook zeide, „ *horen officie doende* (z)" dat is, wanneer zy beezig waren hun Ambt te verrigten. Daar de gehoorzaamheid, in dit geval, van zelve sprak, lieten, misschien om die reden, de Friesen 'er deeze bewoording af, eenvoudig beloovende, 's Vorsten *Stadthouder*, *President*, *Raaden* en *Officieren* te zullen *eeren* ende *obedieeren* (a).

Bl. 339. r. 6. v. o. „ De Staaten vermydden, zorgvuldiglyk, deeze laatste benaaming." My is zelfs niet gebleeken, dat in de Eeden, aan vroeger Graaven gedaan, de Edelen en Steden, hunnen geboren Landheer, den naam van *Overſten Heer*, van welken WAGEN. hier spreekt, gegeeven hebben, en ik geloof, gaarne, met hem, dat zy, byzonder thans, gevoelende, hoe zwaar het juk

(z) *Privil. Duc. Karol.* 1496—1495. voor aan. *Van de Leeuw.* WAGEN. Beschryv. van Amsterd. 2 *D. bl.* 432 en 437.
(a) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 183.

juk hunner Landsheeren hen drukte, en welke een' breede en verkeerde uitlegging, tot nadeel van 's Lands Privilegien en het welvaaren der Onderzaaten, men, ten Hove, aan der Vorsten Oppermagt toeschreef, niet onbedagtzaam de benaaming van *Overften*, of *Souverainen*, Heer, nalieten. In minder plegtige gelegenheden, dan eene openbaare inhuldiging, maakten de Staaten, egter, zo min als de Vorsten, eenige zwaarigheid die benaaming te beezigen. Onze treflyke Schryver zelve heeft dit (*b*), elders, doen zien; verhaalende, op het jaar 1537, uit de Registers van Holland, hoe men begreep, dat de Vrygeleibrieven moesten worden overgegeven aan de Landvoogdesse, „ *als* „ *Souveraine*, in plaatze van de *Keyzerlicke* „ *Majesteyt*." In een ontwerp der bevestiging van het Verdrag van Augsburg, ten jaare 1548, spreeken de Staaten van „ den Keyzer, onzen „ aldergenadichsten ende *Overften Heere*, als „ *Furst ende Erffheeere van zyne Majesteyts* „ *Neder-erflanden*;" (*c*) en, daar my niet blykt, dat, in dit Ontwerp, eenige verandering gekomen zy, is het verder zeker, dat de Staaten, op den 17 van Herfstmaand des jaars 1549, en dus weinige dagen voor de inhuldiging van PHILIPS in Holland, (*d*) eendragtelyk beslooten, ten antwoord op 's Keizers voorstel, nopens de plaatzvervulling by overlyden, te zeggen, „ dat zy, volgende de begeerte van „ de Keyzerlyke Majesteyt, te vrede zyn, „ dat, by syne Majesteyt, gemaeckt werde „ een

(*b*) 5 *D.* Vaderl. Histor. *bl.* 140.
(*c*) SCHWARTZENB. *l. c. D. bl.* 138.
(*d*) Regist. ADR. V. D. GOES. *bl.* 31.

„ een pragmatique, daer by gedefinieert zy, „ dat, zo verre als aengaet de succesſie van „ den *Overſten Prince* alleene, *in den Lan-* „ *den van Holland en Westvriesland*, overal „ repreſentatie ſtadt grypen ſal:" enz. welke woorden, *Overſten Prince*, zy ook, op den 24 van die maand, en op den 1. van Slagtmaand des zelven jaars, herhaalen (*e*). Van hier ook noemde het Geregt van Amſterdam, reeds ten jaare 1497, den Aartshertoge PHILIPS, „*Prin-* „ *ce* ende *Souverein Heer* van der Stede." Vroeger voorbeelden gaa ik, (*f*) om niet te lang te worden, opzetlyk voorby, en heb ze reeds, elders, aangeroerd (*g*); hier alleenlyk by zullende voegen, dat de benaaming van *natuurlyken Heer*, met welken men den Vorst, en hy zomtyds zig zelven (*h*), ook benoemde, zeer oud was. Niet alleen noemden de Bourgondiers dus reeds KAREL den Stouten; (*i*) maar de Abt REGINO, die, ten jaare 908. overleedt (*k*), zegt dat, na den dood van KAREL den Dikken, ten jaare 888, zyne Ryken in dier voege verdeeld werden, dat men niet uitzag naar een' *natuurlyken Heer*, maar dat elk uit den zynen een' Koning wilde kiezen (*l*).

Bl.

(*e*) ADR. V. D. GOES. *l. c. bl.* 26. 29. 36.

(*f*) WAGEN. Beſchryv. van Amſterd. 2 *D. bl.* 396. vergel. Leven van WILLEM den I. 1 *D. bl* 288.

(*g*) Zie deeze Aanmerk op WAGEN. 5 *D. bl.* 19.

(*h*) SCHWARTZENB. *l. c. f.* 183.

(*i*) PARADIN DU CUYSEAULX, *Annal. de Bourg. Liv.* 3. *p.* 976.

(*k*) Saxe *Onomaſtic. Litter. Tom.* 2. *p.* 133.

(*l*) Vid. *Chron.* Reginon. *ad annum* 888 *apud* STRUV. *rer. German. Tom.* 1. *fol. m.* 88. 't woord *natuurlyk* wordt, dikwyls, genomen voor *ingebooren*, en dan ſluit het zeer op PHILIPS, die, door deezen titel, ſchoon elders ter wereld gekomen, voor een *Nederlander* verklaard wierdt. In dien zin ſtelt

Prins

Bl. 342. r. 7. v. o. „ Onder beding, dat de Fransche Wynen, vryelyk herwaarts gebragt zouden mogen worden." Men bedong nog, dat deeze belasting niet alleen hier, maar door alle de Nederlanden, zou geheven worden (*m*). Men gevoelde ligtelyk, dat 'er, anders, geene genoegzame penningen, tot uitrusting van Oorlogschepen, uit komen zouden, of, ten minsten, dat men dit zou voorwenden. Het middel voldeedt ook niet volkomen by vervolg (*n*). De Keizer was over het draalen, in het toestemmen deezer belasting, zeer op de Staaten van Holland verstoord geweest; hy hadt, in Kogrammen, moede (*arrenmoede*), aan de Koningin Landvoogdesse zig doen ontvallen, „ *wat willen zy zeggen! zy zullen by de* „ *navigatie offensive gedefendeerd zyn.*" Ook meende men ten Hove, dat de Hollanders, thans, de meeste magt van Schepen hadden (*o*).

Bl. 352. r. 3. v. o. „ De oudste Berigtschriften *voor de Gemagtigden tot de* Verpondingen, — *met naam:* dat van den jaare 1448." Onze WAGEN. brengt, ook elders, (*p*) de *oudste* Quohieren der Verponding tot deezen tyd; doch my is, noch by het naleezen der

Prins WILLEM de I., in de Voorred. van zyne Verantwoordiging des jaars 1581, een *natuurelick Onderdaen* van den *Koning van Spaegnien*, tegens een' *Vreemdeling*.

(*m*) ADR. V. D. GOES, Regist. *bl.* 43 en 52.

(*n*) *l. c. bl.* 40. *op 't jaar* 1550. en op 't jaar 1552. *bl.* 56. alwaar VIGLIUS zegt „ dat men met den wynst, gekomen van „ de Wynen gedroncken in Holland, niet en soude mogen „ toerusten een Schip van oorloge, ja geen Jacht."

(*o*) V. D. GOES. *l. c. bl.* 42.

(*p*) 4 *D. bl.* 20. en aldaar de Note (*v*).

der Resolutien van Holland, door hem aangehaald, noch elders, onder 't oog gekomen, dat deezen de *oudsten* genoemd worden, en anderen hebben reeds aangemerkt, dat men niet alleen, ten jaare 1436, gewag van eene verdeeling over de *schilttaalen* vindt, (hoedanige verdeeling, onder den naam *verponding*, ook hier wordt bedoelt (q),) maar dat dezelve, denkelyk, reeds in de veertiende eeuw heeft plaatz gehad (r). Voor 't overige blykt hier uit, dat men, door Verponding hier niet verstaan moet een belasting op de onroerende goederen alleen, zo als zy thans is, maar, integendeel, zodanig eene, die ook over roerende, en persoonen, die geen vrydom van lasten konden aantoonen, zig uitstrekte (s).

Bl. 355. r. 13. „ Der Visfery *werdt een Lastgeld, van twintig stuivers op* ieder last Harings, *afgevorderd.*" Hier toe kwamen, op beschryving van den Hove, de Plaatzen, *hen geneerende met de Visserye*. welken thans waren die van *Delft*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Briele*, *Vlaardingen*, *Enkhuizen*, *Wormer*, *Jisp*, *Grootenbroek* en *Veenhuizen*, op den 24. van Oogstmaand des jaars 1550, in den Haage by een; verklaarende in deezen last te stemmen, voor elk Schip, dat zig, na den eersten dier maand, in zee hadt begeeven. Door gebrek aan bescherming, hadt

(q) Daarom wilden de Staaten „ dat de *Verpondinge* ge„ maeckt mach werden op de veertich duysend *Schilden.*" Regt. Adr. v. d. Goes, op 't jaar 1550, *bl.* 29 en 32.

(r) V. d. Pot, Verhandeling over de Verponding, *bl.* 267 en 278.

(s) V. d. Pot, *l. c.* §. 8. *bl.* 265–280.

hadt geen Schip zee kunnen kiezen, voor den 5. van Hooimaand laatstleden (*t*).

Bl. 368. r. 11. „ *Men was bedugt, voor eenen aanſlag op* Walcheren." Men vreesde byzonder voor dit Gewest, en ook voor anderen. PHILIPS VAN LALAING, Graaf van Hoogſtraaten, Stadhouder en Kapitein Generaal van Gelre en Zutphen, was, met eenig volk van oorloge, buiten 't Land en op de grenzen gezonden, om de Vyanden den ingang te beletten (*u*).

Bl. 378. r. 3. v. o. „ Agtentwintig Oorlogſchepen." Zy waren elk tagtig Lasten groot (*v*).

Bl. 380. r. 16. „ Den Heere VAN BEVEREN, Stadhouder" enz. By zyn afwezen egter was, thans, de Heer VAN ABBENBROEK door de Landvoogdesſe gelast, orde op de zaaken te ſtellen (*w*). Eerlang deden die knegten, liggende *in de gaerden* (*x*), dat is, ten platten Lande, „ *te Stolwyk, Haestrecht, Bergambagt* en *andere dorpen in Zuidholland, omtrend Gouda,*" den Opgezetenen zo veel overlast en geweld, (niet willende te vrede zyn, on-

(*t*) ADR. V. D. GOES, op 't jaar 1550. *bl.* 44 en 45.

(*u*) Kronyk van Arnhem, *bl.* 106 en *bl.* 108. vergel. ADR. V. D. GOES, *l. c.* op 't jaar 1551. *bl.* 4. 't Is te beklaagen, dat men, in dat Register, een vak heeft ſedert den 20. van Wintermaand des jaars 1550, tot den 3. van Oogstmaand 1551. De afwezigheid van den Advokaat veroorzaakte ook elders gemis; byzonder van 4 April, tot 31 Mey 1553, door 't breeken van zyn' Arm. (Regist. *l. c pag.* 18.)

(*v*) Regist. ADR. V. D. DOES, *bl.* 54. *op 't jaar* 1552.

(*w*) ADR. V D. GOES, *op 't jaar* 1552. *bl.* 35.

(*x*) *Gaerde* is, eigenlyk, 't zelfde als 't Franſche *Jardin*; doch wierdt, ten deezen tyde, in 't algemeen verſtaan, van 't platte Land. 't Werkwoord *gaerden*, is dan *'t platte Land afloopen, op den Boer leeven*, zo als onze WAG. het zeer wel verklaart. Zie KILIAEN, op dit woord.

onder anderen, met *dubbelt bier* en *Huismans kost*,) dat men den Raad van Holland verzogt, den Heer VAN BREDERODE, of der Landvoogdes, voor te draagen, dat het platte Land van deeze gaerdingen ontslagen, en de knegten elders mogten geplaatst worden (*y*).

Bl. 381. r. 3. „ *Wat hy* (de Graaf VAN AREMBERG) *tot beveiliging des Landschaps* (Friesland) *verrigt hebbe*, is my niet gebleeken." Ook my is hier, na gedaan onderzoek, niets van voorgekomen.

Bl. 384. r. 16. „ In — Wynmaand, kwam men tot — bewilliging in de volle Bede." Ik vinde, onder myne geschrevene stukken, van dien tyd, een' oorspronglyken *Staat van Oorlog*, houdende s' Keizers ontvang en uitgave, voor dit jaar, te Lande en ter Zee. De Ontvang was 3641200, de uitgave 4191339 ponden, van veertig grooten, weshalven 'er aan te kort was 550139 ponden. Men vindt 'er, verders, in opgeteld, wat in dit jaar, door elk der meeste Gewesten, in de Bede was opgebragt; en daar dit, myns weetens, niet bekend is, agt ik het te aanmerklyk, om hier niet in te voegen (*z*). Het blykt, volgens deezen *Staat*, dat Bra-

(*y*) Regist. ADR. V. D. DOES, op 't jaar 1552. *bl.* 11 en 51.

(*z*) *Recueil de divers Manuscripts*, N°. 18 *fol.* 18 *Vso.* „ *Estat „ en brief des deniers, payez et receuz pour les Gaiges, Soldées „ durant l'année, fini le dernier jour de Decembre* XVC *cinquante „ troiz.*" „ Item, les Deniers procedans des Aides accordeos „ par les Etats des pays de par deca, durant l'année de cest „ estat, asscavoir *Brabant* — VIIIC m £ *Flandres* — IXCLXm £. „ *Artois* — CLXm. £. *Haynneau* — IICXVIm VIC £. *Hollande* „ — IIIIC m £. *Zeelande* — LXm £ *Namur* — XXXIIm £. „ *Lille* — CXXm. £. *Tournay* — XXXm £. *Malines* XXVIIJm £. „ *Vuytrecht* — XLm. £. *Putte et Voirne* — XVm. IIC £. „ *Oueryssel* — VIIIm. £. *Groeningen* — VIm. £ et *Drenthe* „ IIIJm. £.

„ *Fait ensemble* — IJ ONS VIIJC LXXVIIJm VIIIC £."

Braband gaf	. .	800000 £
Vlaanderen	. .	960000 £
Artois	. .	160000 £
Henegouwen	. .	216600 £
Holland	. .	400000 £
Zeeland	. .	60000 £
Namen	. .	32000 £
Rysſel	. .	120000 £
Doornik	. .	30000 £
Mechelen	. .	28000 £
Utrecht	. .	40000 £
Voorne en Putten	.	15200 £
Overysſel	. .	8000 £
Groningen	. .	6000 £
Drente	. .	3000 £
	te ſamen	2878800 £

't Is aanmerklyk, dat hier van *Gelderland* nog *Friesland* niet gewaagd wordt, ook vinde ik elders niet, dat zy thans, betaalen moesten. Holland hadt dit jaar, blykens WAGEN. alhier, vyfmaal honderd duizend guldens ingewilligd; maar alles zal, hier en elders, niet even ſpoedig in s' Keizers ſchatkist gebragt zyn, en, buiten dien, betaalde men in termynen (*a*); zo dat zelfs, wel eens, 't eene jaar in 't ander liep.

Bl. 400. r. 6. v. o. „ *Men hadt*, — in 't voorleeden jaar, *reeds begonnen* de Koopmanſchappen, *welken* Westwaarts naar Spanje *verzonden moesten worden, te doen laaden in* Oorlogſchepen, *die* enz." Ik vinde, dat men toen vierentwintig Hulken, verzeld van drie

(*a*) Regiſt. v. D. GOES, op 't jaar 1553. *bl.* 16, 22, 23 en 33.

drie Oorlogschepen, onder 't geleide van den Heere van WAKKENE KAPPELLE, in Sprokkelmaand, derwaarts deedt stevenen, die, op 't eind van Herfstmaand, te rug keerden (*b*).

Bl. 401. r. 6. v. o. „*Anderen willen, dat de Nederlanders — 't vuur in hun eigen buskruid hebben geworpen.*" Men heeft, zeer wel, aangemerkt, dat het in de lucht springen onzer Schepen hier van 't natuurlyk gevolg hadt moeten zyn; waar van de Schryver, die dit verhaalt, egter niet gewaagt (*c*). 't Is dan denklyker, dat, volgens eenen anderen (*d*), de vlam, door den wind, uit de Fransche zeilen, in de onzen, zal zyn overgeslagen.

Bl. 402. r. 5. v. o. „ Losrenten, *tegen den penning twaalf*, — Lyfrenten, tegens den penning zes." De eersten, dan, gaven een *rente* of *intrest* van agt en een derden, de tweeden van zestien en twee derde penningen, ten honderd. Men kan, hier uit, de schaarsheid van gelden berekenen; die, zo als de Staaten getuigen, te grooter was, wyl de Keizer, buiten de Bede, ook in de groote Steden en voor haare byzondere Rekening, groote sommen hadt opgenomen, en daar voor een deel zyner domeinen verpand (*e*). Nog steeg de rente, buiten s'Lands, wel eens hooger. KAREL de agtste, Koning van Frankryk, nam geld op, by de Genueezen, tegen twee en veertig ten hondert (*f*). Men merkt uit dit alles, ondanks

(*b*) *Recueil de divers* Ms. *l. c. fol.* 18.
(*c*) Neêrl. Heldend. *ter Zee.* 1 *D. bl.* 103.
(*d*) DE VEER, *l c. bl.* 128.
(*e*) Regist. ADR. V. D. GOES, *op 't jaar* 1554. *bl.* 5. en V. D. WALL. *l. c. bl.* 1171 *en volgg.*
(*f*) ROBERTS. *l. c. Tom.* 1. *pag.* 185.

danks alle lasten, den toeneemenden bloei van de Nederlanden, ten deeze tyde. Men zal, zo straks, by onzen Schryver zien (bl. 403.), dat het Land nu, jaarlyks, 47000 guldens aan renten geeven moest, voor den schuld van 480000 guldens, 't geen, niet wel, tien ten honderd bedraagt, waar op, door een gereekend, de geleende gelden thans, al veel, kwamen. In den jaare 1535 en 1537 hadt men, in den Briele, reeds Lyfrenten voor elf, Losrenten voor twaalf penningen, beiden op twee Lyven, gekogt (g).

Bl. 417. r. 9. „ *De Pest had den beroemden* MARTEN VAN ROSSEM *in 't Graf* „ *gerukt.*" DE VEER en, uit hem, GOUDHOEVEN (h) bepaalen zyn' dood op *Sinxen*, dat is Pinxteren, van den jaare 1555.

Bl. 424. r. 6. „ Men zeide, – *dat hy*, „ *gelyk de gelukkige Dobbelaars, 't spel hadt* „ *willen afbreeken, toen 't hem begon tegen* „ *te loopen:*" dat zyne tegenspoed onder de redenen zynes afstands moet geteld worden, (die, voor 't overige, veelvuldig waren, zo als straks onze WAGEN. zal zeggen,), is ook aangeweezen, door den laatsten; en beroemden, Schryver van KARELS leeven (i). De Kei-

(g) Reken. Briel. *expir. ult. Sept.* 1535 en 1537. *Cap. Ontfang van Lyfrenten.*

(h) DE VEER. Kronyk *bl.* 131. GOUDH. Kronyk bl. 620.

(i) ROBERTS. *l. c. Tom* 6. *fol.* 100—104. die, wyders, *bl.* 102., uit Dom. L'EVESQUE, *Mémoires du Cardinal* DE GRANVELLE, *Vol.* 1. *pag.* 14 *&c.*, hoofdzaaklyk, aanteekent; dat Karel de V, aan zyn' Zoon het Koningryk Napels en 't Hertogdom Milaan hebbende afgestaan, Philips niet alleen de oude Dienaars dier twee Staaten, ondanks zynen Vader, hadt afgezet, maar ook „ opentlyk en zonder agterhouding, deel eisch„ te aan 't bestuur der Nederlanden," en dat hy, den Keizer in alles den voet dwars zettende, deez hier op begreep, dat

Keizer zelve wist, egter, de slagen van 't geval, met veel gelaatenheid, zo als 't behoort, te draagen. De Fortuin zeide hy, ('t beleg van Metz, ten jaare 1552, moetende opbreeken) gelykt aan alle Vrouwen; zy geeft haare gunsten aan de jeugd en veragt de gryze hairen (k). De

dat hem niets anders overschoot, dan, of voor zynen Zoon te moeten wyken, of strenge middelen tegens hem gebruiken, om welke reden, hy, tot den afstand zyner Staaten, en 't verlaaten der waereld besllooten hadt. ROBERTSON voegt 'er by, dat deeze zeldzaamheden, by geen' ander' Historieschryver voorkomende, en *l'Evesque* dezelven maar kort voordraagende, als getrokken uit de Handschriften van den Kardinaal VAN GRANVELLE, hy, derhalven, niet beslissen konde, hoe veel geloof dit zeggen verdiende; nadien deeze talryke en schoone Verzameling (van welke ik, in 't 6. Deel, nog met een woord zal spreeken) nog niet is uitgegeven. Dit zeggen is voorzigtig; maar laat ik, met eerbied voor zulk een' ervaren Schryver, 'egter mogen aanmerken; *eerstelyk*, dat dom. l'Evesque, ter aangehaalde plaatze, na van den afstand van Napels en Milaan, door KAREL aan PHILIPS, en 't afzetten der oude Staatsdienaaren gesprooken te hebben, 'er, onmiddelyk, op doet volgen, „ et, par un procedè, qui parut tenir autant „ de l'ingratitude, que de l'obstination, on ne put le résoudre „ a aller voir l'Empereur, a Bruxelles. Il ne se donna, pas même „ le soin de chercher d'autres motifs a ce refus qu'une „ hauteur deplacée, en cependant, *qu'il ne partiroit pas pour* „ *aller dans les Pays Bas, si l'on ne régloit, auparavant, quelle* „ *autorité il y auroit, & de quelle maniere l'Empereur seroit* „ *obligé de le traiter.*" Woorden, die ik, in de oorspronglyke Taal, aanhaal, om dat ik in dezelven geen uitgemaakt bewyz vinde, dat PHILIPS deel aan 't bestuur der Nederlanden eischte, zo hy 'er niet kwam. *Ten tweeden*, dat, wyders, L'EVESQUE wel verhaalt, dat PHILIPS, niet te vrede met den afstand van 't Stedehouderschap van Italien, door den Keizer, 'er onafhanglyk wilde zyn, waar toe die Schryver, op den kant, aanhaalt *Memoir, de Granvelle*, *Vol.* 5. *p.* 48 & 53., en 'er, hoofdzaaklyk, op doet volgen, „ dat de aandoeningen over „ dit alles den Keizer deeden besluiten zyn Staaten af te staan; „ en zig in een Klooster te begeeven. en dat de Staatskennis „ zig, vergeefsch, zou uitputten hier eene andere reden voor „ te vinden," maar, zonder dat het blyke, of hy ook deeze reden van 's Keizers afstand in de Papieren van GRANVELLE gevonden hebbe, dan wel, of hy dit, als eene aanmerking van zig zelven, opgeeft; zo als de laatste woorden schynen aan te duiden. In dit geval verdienen zy wel overweeging, maar hebben, egter, minder zekerheid.

(k) ROBERTS. *l. c. pag.* 13.

De moed, evenwel, ontzonk den, anderzints, kloeken Vorst, toen hy, zwaar met de jigt gekweld, op een draagbed, in een' donkeren nacht en by toortslicht, uit Inſpruk, voor Keurvorst MAURITZ van Saxen, moetende vlugten, zig, onder den naam van GEORGE, verborg, maar, door een armelyk wyf, hoorde zeggen, „ hoe wel gelykt deez man den „ Keizer." Ylings veranderde hy zyn' weg en kwam, door de ongebaandſte paden, in den grootſten angst, te Villach, in Karinthie, aan. *(l)*

Bl. 430. r. 12. „ My is niet gebleeken, dat 'er, ten Hove, over gehandeld is geworden." De Staaten van Holland waren over de zwarigheid, *die 'er zoude mogen vallen in de ſuccesſie deezer landen, indien Philips voor Karel overleedt*, wel in den hunnen bedagt geweest, maar zy beſlooten, ſedert, 'er zelfs den Stadhouder niet van te ſpreeken; weshalven ook, hier over, ten Hove, niet zal gehandeld zyn *(m)*.

(l) DE VEER, Kronyk. *bl.* 119. Voyez auſſi. ROBERTS. *l. c. Tom.* 5. *pag.* 317 *et* 318.
(m) ADR. V. D. GOES, *op 't jaar* 1555. *bl.* 53.

BY-

BYLAAGEN

A.

Extract uit het *derde Memoriaelboeck* van den *Griffier* SANDELYN, *bl.* 282 en 283 *Vſo.* Houdende een Beſchryving van de, in den jaare 1529, hier te Lande, woedende ziekte, bekend onder den naam van *Engelſche Zweetziekte* (*a*); benevens het Middel, daar tegen, ten dien tyde, gebruikt.

Zie deeze Byvoegz. en Aanm. *bl.* 6 en 7.

„ Uptē dach van Octobri A. XV^c XXIX ende was op enen Sonnendach (*a*) heeft belyff Godt Almachtich te ſenden jn den Haghe ſyn godlike hant ende gaue (*b*) ende heef dezelue plaetſe geuiſiteert met eender ſiecte die men noemde de *Ingelſche Swetighe* off in Latyn *Morbus Anglicus* (*c*), ende worde ten ſeluen daghe dair off twee perſonen ſieck, des woensdaechs ende donderdachs daer nae wordender ſeer veel perſonen ſieck ende veel ſtoruen daer van Vrydachs

(*a*) De Zondagen vielen in deeze Maand op 10, 17, 24 en 31, de Zondags Letter C. zynde.

(*b*) Dit woord plagt, oudtyds, te meermaalen, in een nadeeligen zin genomen te worden.

(*c*) My is niet bewust, dat de byzonderheden, in dit Extract vermeld, nopens deeze zo ſchroomlyke ziekte hier te Lande, elders, te vinden zyn; ſchoon veele Geneeskundigen over de ziekte zelve geſchreven hebben; onder welken, ten deeze, uitmunten P. FORESTUS *Oper. omnia T.* 1. *C.* 6. *Obſervat.* 7. J. WIËRI. *Oper. omn. p.* 981 *ſeqq.* G. HORSTII. *Oper. omn. T.* 3. *p.* 115. *Quæſt.* 6. Toen Engeland, voor de vyfde reize, door deeze ziekte, ten jaare 1551, wierdt aangetast, ſchreef de beroemde J. CAJUS, hier over, een byzonder Werkje, onder den naam van *Ephemera Brittannica*, en droeg het op aan den Kardinaal VAN GRANVELLE. Ik leer uit het zelve, dat de Nederlanden, behalven in het jaar 1529, nooit aan deeze heillooze kwaal zyn onderheevig geweest. Zie ook FREIND *Hiſt. de la Medecine Tom.* 3. *p.* 186.

dachs ende Saterdachs ende oick Sonnendachs dar an, seer veel personen worden sieck ende oick steruen, nae estimacie wel xv^c of xvi^c personen sieck, het was een gruwelike sieckte ende een ser banghe tydt. De lydere waren seer desperaet ende gingen als de os voir de biele, alle Ambochten cesseerden men en ginćg niet te rade, een ygelyke stelde hem hoe hy leuen ende steruen zoude. Daer worde gegan processie general, alle menschen gingen meest al te biechte up enen sekeren geordonneerden dach ende ter hoochst werdich Sacrament, dair geschiede diuerse votiue misse met goede predicatie ende veel deuotie om de hant ende thoirn Gots te versoenen. Dese sieckte duurde in dat heetste van den voersz Woensdag tot Dinsdag off Maendag daer an ende dar nar cesseerde die allenskens soe dat 'er niet soe veel sieck en worde tseuents als die voorsz andere daghen voerg: , niet te min dar worde alle daghen thien xii etc. sieck mer of min in estimacie den xx^n man en is in den Haghe niet gestoruen van dese sieckte.

Item dese sieckte hadde te vorens geweest in Oistlant Hamburch ende dar omtrent ende nar wy verstan bouen in den lande oick seer sterck, dar datter seer veel personen off gestoruen syn mit dat sy de remedie nyet en wyste. dar nar is die gecomen daer men eerst in dese landen off gehoort heeft te Campen Swol ende Deuenter dar nae in den lande van Cleeff ende Gelre dar naer te Gorinchem en te Dordrecht te Utrecht ende naer vier off vyff daghe te Dordrecht geweest ende te   is die gecomen in den Haghe, Amsterdam Delff Rotterdam Lyen en Horen al genoech op enen tydt ende isser in elke Stede seer veel tseuents sieck geworden ende oick wel gestoruen in den plaghe mar
anderen, op geliken tydt is de siecte gesprongen in Brabant te Antwerpen Mechelen Brusel etc. soe dat Godt nyemant ongeraect en heeft gelaten   mar   sy ende heeft getoont dattet syn hant geweest is. Dese sieckte

en heeft niet lange geduert in elke plaetse in d'een langer dan in d'anderen ende dat heetste was swoendachs de eerste acht off seuen daghe ende daer nae saterdachs XIIII daghe mer ende min.

Dar syn diuerse remedien ouer gegeuen dar syn boecxkens uytgegeuen , mar dat remedie in den Haghe dat hier nar volcht is meest (*d*) ende syn die lydere wel off gheuaren"

„ *C O P I E.*

„ Off u Godt visiteerde met dese *nyeuwe siecte*
„ soe weest onversaegt want t is sonder sorge
„ als ghy u wel bewaert ende gaet van stonden
„ aen te bedde leggen, ende laet u wel warm
„ decken dat gy geen windt aen u keel noch
„ up u borst noch onder uwe armen en ontfanct
„ ende blyft zoe legghen zweeten XII XIII
„ XIIII of XV uren lanc daer nae dat ghy slaauw
„ ofte starc zyt. Bouen al en moet ghy binnen
„ desen tyt nyet slaepen ende wanneer ghy nyet
„ langer leggen en condt ofte die hette verdra-
„ gen en condt soe laet u enen warmen doeck
„ onder die dekenen langhen daer ghy dat
„ zweet mede aff droecht en laet u dan een
„ warm laecken omme slaen ende v cleederen
„ omme hangen. ende soe by dat vuer gebrocht
„ nyet langer dan dat men dat bedde om en
„ werpt ende legghet daer twee versche lakenen
„ op wel lange by dat vuer gedroecht ende
„ helpt dan den crancken wederomme te bedde
„ ende laet hem dan rusten ende slaepen off
„ hy can maer die wylen dat hy by den vuer
„ is sal men hem wat warms maken off hy
„ dat mach , oick moet men hem dick lauen
„ die wylen dat hy jn dat zweete bedde leyt met
„ lau bier vuyt een pypkanne ende geuen hem
„ suyker candye in den mont , die dat hert
vucht

(*d*) **De hier telkens, openstaande bewoordingen waren in byna het slegste Schrift, dat ik ooit zag, voor my, en kundiger, onleesbaar.**

„ vucht maickt. Ende bouen al dat hy nyet
„ en slaept ende daer geenen windt onder die de-
„ kenen en compt dan salt wel goed worden
„ ende sonder sorghe wesen. Maer off yemandt
„ zeyde dat ghy moste xxiiij uren in dat zweet
„ leggen dat is al te mael gelogen daer hebben
„ zy die luyden jammerlicken mede bedrogen
„ ende gedoot. In onsen huyse isser vier zieck
„ geweest maer met die hulpe van Godt soe
„ zyn zy weder te passe gekomen maer wy
„ hebbense xii off xiii vren vuyt dat zweete
„ genomen. Ende soe wye dese ziecte gehadt
„ heeft moet sich x of xii dagen jn den huse
„ houden ende vuyten luchten ende windt
„ houden ende en moet in achte dagen gheen
„ vleysch noch eyeren eeten zy en mosten gedopt
„ zyn ende gheen heeten dranck drincken. Item
„ tot dese siecte en doet anders nyet dan ick
„ v hier en scryve; ende wanneer ghy in dat zweete
„ light soe moet ghy matich ouer hebben nyet
„ te veel noch niet te weynich dat dat zweet
„ nyet in en slaet, ende dese siecte comt aen
„ met scuveringe off met hette off met zweeten
„ off in den rugge off in dat hoeft zoe gaet
„ van stonden aen te bedde leggen vuyt den windt
„ als voorscr. js. tsal wel goed worden wilt Godt."

B.

Extract uit het Register der Leenkamer van Holland, getiteld „ CAROLI, *Impera-* „ *toris Germaniæ,*" 1528—1536. Kas H. *bl.* 2.

Houdende eene Opgaave van de Landen en Plaatzen, die het meest geleden hebben, by den grooten Vloed van den 5. van Slagtmaand des jaars 1530.

„ Vp ten Ven dach van Nouember, *anno* xv^e^ dertich, was de groote Vloet dat meest alle de Pol- *Zie deeze Byvoegs. en Aanm. bl.* 9.

Polders jn *Hollant*, te weten jn *Zuythollant*, Landt van *Voorne* ende *Zeelant*, jnne vloyden met eene Sprenckuloet mitter volre Mane, daer menich menschen ende beesten jnne verdroncken, ende was twater hoochgher binnen der Stede van *Dordrecht* dant ye jn andere hoochste vloeden, by staende lande, men bevinden can wel derdhalue voet; ende den Rinck van *Noortholland*, mit *Kennemerland*, *Vrieslant*, *Waterlant* ende *Amsterlant* en bevloyde niet dan alleent dat den *Velserdyck* ende den dyck tot *Assendelft* doerbrack.

Hier naer volghen de Landen die mitten seluen storm innebraecken ende bevloyden.

Eerst tgeheele land van *Oost-* ende *West-Voorne*, mitten dorpen daeromme ende jn gelegen, vuytgenomen *Heemvliet* (*a*), *Abbenbroeck* ende *Dirxlant*.
tLant van *Putte* mit alle den Dorpen daeromme gelegen, ende nyeuwe landen.
Alblasserwaert, mit allen den Dorpen daer jnne gelegen, toten *Arckelsendyck* toe.
Zwindrecht, mit allen den dorpen daer jnne gelegen.
Catendrecht, mitten nyeuwe landt.
Cralinger Polder.
tLandt *van Stryen* oudt ende nyeuw.
Myns Heeren Landt van *Moerkercken*.
De *Moerkant*.
tLant van *Altena*.
de *Zwaluwe*.
tLant van *Zeuenbergen* mitten bylanden.

ZEELANT

tHeele lant van *Schouwen*.
tLant van *Noortbeuelant*
tLant van *Zuytbeuelant*
Walcheren
der *Thollen*
Ste *Martinsdyck*."

Ex-

(*a*) Dit woord spelt men, in dit Register, overal met een w; in andere met een v.

C.

Extract uit het Regîster, gezegd *Putten en Stryen met houten berderen*, 1294-1441. *fol.* 33. van de Leenkamer van Holland.

Houdende Bewyz, dat *Putten* en *Puttenland* een Leen was van 't Land van *Voorne* en daar aan weder verstorven, by doode van Heer NIKOLAAS VAN PUTTEN.

„ Wy DIRC, here van *Monjoy*, van *Valkenburch* van *Voorne* eñ Borchgrave van Zeelant, eñ Mechtelt onze Gezellinne maken cond allen luden dat wi verstaen hebben dat een Edelman here Hughe van Zotteghem, Borchgraue van Ghend Here van Putte eñ van Stryen wilenar eñ die Vrouwe van Putte syn Gezellinne betaelden onsen lieuen Here eñ Vader, heren Gherarde, Here van Voorne Borchgr. van Zeelant daer God die ziele of hebben moet, neghen duzent pont zuart. tornoys als van den lande van Putte eñ van Putterlant eñ van dat daer toe behoirt, *dat die Here van Putte eñ die Vrouwe van Putte en haer Voirvorders van onsen Here onsen Vader en van sinen Voirvorders te Leen hielden eñ sii noch van ons te Leen houden sullen als syt ontfangen hebben, dat verstoruen was ende ledich worden van eens edels mans doot des Heren van Putten wilen eer heren Nyclais aen onsen Heren onsen Vader*, om dat die Vrouwe van Putte, die nv is, niet te tide dat Leen verzocht en hadde aen onsen here onsen Vader voirgenoemt, want om dat hi dat voirseide lande ende goed ane gevaen hadde eñ in bezitte daer of was eñ om dat die Here van Voorne onse lieue Vader dat land eñ goede verlyen soude weder der Vrouwen van Putten die nv is so zeide een hoghe Edelman, onse lieue here die graue van Heneg: eñ van Hollant daer God die ziel of hebben moet een zeggen dat die here van Zotteghem Borchgraue

per Litteram.

Zie deeze Byvoegs. en Aanmerk. bl. 58. (*d*).

van Gend, Here van Putte eñ van Stryen, eñ die Vrouwe van Putte die nv is dat voirghenoemde goed weder ontfinc te leene van onsen here onsen Vader, eñ zi zouden dese neghen duzent pont voirsz. ghelden eñ betalen onsen lieuen here den here van Voorne Borchgraue van Zeelant dicke voirghenoemd. Ende dat voirseyde gheld hebben wy verstaen dat betaeld is. In oirconde hier of so hebben wy desen brief opene besegelt mit onsen zegele. Gegeuen tot Voorne, des Woensdaechs na dertiendach int jair ons heren duzent drie hondert eñ acht eñ dertich."

Men kan dit alles nader bevestigd zien in Regist. *l. c. fol.* 41. *Vso.* n. 1. zonder jaer- of dagtekening, maar schynende tusschen 1339 en 1340.

D.

Extract uit het *derde Memoriaalboek* van den Griffier SANDELYN, *bl.* 191. *Vso.* 198. *Vso.*

„ Ordonnantie omtrent de Defensie van den Lande gemaict in tjaer XXVIJ in Novembri."

„ Alsoe myn Heere de Graue VAN HOOCHSTRATEN *etc.* Stadthouder Gñaal jn den landen van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, jn den seluen Landen gecommen zynde geaduerteert es geweest, dat in sommige Steden derseluer Landen quade toesicht gedragen worde totte bewarenisse derseluer steden ende dat oick eenige van dien geen goede gereescap en hadden ofte gefurneert vant gundt dat tot defencie der seluer mochte dienen, daer deur niet alleen de voirsz. Steden maer oick mede tgemeen ende tgeheel Lant in peryckele soude mogen comen, soe is by myn voirsz. Heere hier van eerst gecommuniceert hebbende mitten Gedeputeerden van den Steden van Hollant ende Vrieslant ende oick gesien tgundt dat sommige van henluyden by geschrifte ouergegeuen hebben geordonneert ende gestatueert tgundt dat hier naer volcht.

Zie deeze Byvoegs. en Aanmerk. *bl.* 42.

„ Jn den eersten zoe verre het roert de Stede van

van *Rotterdam* ordonneert myn voirsz. Heere dat die Regeerders derseluer Stede van stonden aen zullen doen maecken aan die *Whetpoort* een strecke (*a*) *Ameyde* met twee vloegelen tot int water gaende an beyden zyden ende ysser teynde van de vloegelen eenige ondiepte de selue zal gediept worden, ende sal dese Ameyde besflooten ende beneden gecleet worden mit plancken tot een borstweringe mit spiegaten omme duer te schieten ende bouen up mit ysteren weerhaecken. Rotterdam.

„Item noch zullen die voirsz Regeerders doen maecken een *Gaelderye* vpten Muer tusschen de twe thorn ter beyder zyden wel gedect mit leyen ende gehoecht tot anden Lysten van den oestwer (*ooster*) thoorn, zoe wel die binnen mueren als die buyten mueren ende Gaelderye moertgaten (*zo leez ik*) maecken, gelyc zy gemaect zyn jn de wester thoern vp te Haven.

„Item oft nv te laet jnt jaer waer omme die voirsz. Gaelderye te metselen soe zullen die voirsz. Regeerders van stonden aen doen maecken een *Haspele* van houte, omme steen daer inne te leggen, tot dat gelegen tyt zal wesen te metselen als voirsz. es.

„Item zullen die voirsz. Regeerders alle die thoern van den Vesten doen decken mit harden daicke ende beginnen eerst an den geenen die bequaimelixste staen totter defencie van der Stede.

„Item zullen aen alle poorten doen maecken *Valbruggen* behalven an de Dyckport.

„Item zullen die voorsz. Regeerders jn elck poort der voorsz. stede doen maecken *Scotdueren* die vallen zullen mogen gelyck een olystamper, elck balck byzonder met eenen ysseren pinne.

„Item alsoo myn voorsz. Heer verstaet dat goet ware een *Bolwerk* gemaict te worden an de Oostpoort der voorsz. Stede, soe heeft myn voorsz.

Heer

(*a*) Zo staat 'er; maar moet, misschien, *Bercke* zyn. Vergelyk over *Amelde* alhier bl. 106. reg. 6.

Heeft geordonneert myn Heere van CASTRE, te reysen binnen der voorsz. Stede ende te visiteren tbegryp van tselue Bolwerck, ende daer jnne te ordonneren als hem goetduncken zal tzy van volmaickinge van dien ofte anders.

,,Item zullen die voorsz. Regeerders doen scerpelycken onderhouden dordre van den waickinge oplancx by hem luyden gemaict omme te weten up alle getyden den lydende Coopman vuyt ende in gaende oft comende binnen die voirsz. Stede, ende dat die geene van de Wet, wiens buerte zal zyn op te staen, omme den reysbaren man vuyt oft jnne te laten tselue in persoen doen zal oft yemants anders van der Wet in zyn plaetse daer toe verwilligen ende dat vp te verbuerte van den geenen die gebreckelick bevonden zal worden van zes Karolus Guldens dair van een derden deel geappliceert zal worden tot behoeff van den Keyser het ander derden deel tot reparatie van der voorsz. Stede ende het derde derdendeel tot prouffyte van den aenbrenger.

,,Item ordonneert voirt myn voirsz. Heere dat men jnder nacht de poorten der voirsz. Steden niet open doen en sal dan by bywesen van den geenen van der Wet, wyens buerte als dan wesen zal die welcke by hem zal moeten hebben ten minsten vier Poorters derseluer Stede ende bouen dien gehouden wesen ten minsten tot twe reyssen de waecke van alle andere poorten te visiteeren vp peyne als bouen.

,,Item omme te eviteeren de perikelen die vuyt de Scepen by nachte comende souden mogen gebueren soe heeft myn voirsz Heer geordonneert dat alle nacht waicken zullen twee Poorters der voirsz. Stede jnt *Waeckhuys* staende vp thoeft buyten die Waterpoort, welcke waeckers die aencomende Scippers zullen vragen van waeren zy geladen hebben mit dat daer toe behoort ten eynde zy eenige onraet of suspicie vernemende de Waeckers vp ter Poorte daer van adverteeren.

,,Item zullen oic op tselue Waeckhuys by daege we-

wesen vier Waeckers gewapent en geharnast als tbehoort, dewelcke aldaer gaen zullen jnt open doen van de Poorte ende aldaer blyven tot dat men deselue Poorte zal gaen sluyten ende dat vp peyne als bouen.

,, Item sal die dach ende nacht waicke van der Poorten der voorsz Steden gedurende d'orloghe *tusschen den Heere ende Bysschop van Vuytrecht* ende *Kaerle van Gelre* gedoubleert worden.

,, Item zullen de voorsz Regeerders *tgescut* der voorsz Stede leggende jn de thoornen ende poorten van dien of doen schieten, ten eynde tselue gereet mach wesen ende gerepareert tgunt dat daer aen gebreecken sal.

,, Item indien eenige vorst ouercompt, soe sal men die waecke noch eens verdoubleeren ende die Vesten al op doen byten ende open houden als tbehoirt.

,, Item om te schouwen jnconuenienten die gebueren souden moegen jnt open doen van der Poorte soe zal men eerst vuyt die eerste Poorte doen gaen twee Persoonen oft Waickers metten Poortier, die welcke gehouden zullen zyn die eerste Poorte als dan toe te doen aleer zy die ander Poorte open doen ende dat gedaen sal een van hem beyden buyten gaen ende visiteeren mitten buyten Waecker die Scepen, ende zien oft alomme clair es. Ende dat gedaen sal de selue metten buyten waeckers jngelaten worden by de Poorten staen sal ende jn wesende sal die buyten Poort toegedaen worden ende binnen geopent.

,, Item de nachtwaicke en sal nyet of gaen ten zy dat de Poorte van der Stede eerst upgeset ende de Waecker van den dage daer by zyn.

,, Item dit volbracht zynde sal myn voorsz Heer doen versien op te Oost ende Delffe Poorten, die onbewoont syn, naden tyt eysschen zal.

,, Alzoo myn voirsz Heer van Hoogstraten mede geadverteert is dat goet waere dat men de Stede van *Wesep Nairden Muyden* ende andere daer omtrent gelegen betyersage dan deselue verzien zyn soo heeft myn Heere voorsz, de voorsz. Steden *Wesep*, *Naerden*, *Muyden*.

 aen-

aengaende ge-ordonneert de poincten hier naer volgende.

„ Eerst sal Heer *Gwydo van Blaesvelt* reysen up thuys te *Muyden* ende by eede hooren elcken knecht leggende up tselue huys ende van hem vernemen hoe lange zy elcx vp tselue huys geweest ende gedient hebben ende wat hen voir sout (*Soldy*) daechs glooft es. Ende dat gedaen sal de zelve Heer van Blaesvelt maicken goeden Inuentarys van den brant proviande gescut cruyt loot ende andere geweeren wesende vp tselue huys ende deselue Inuentarys leueren den heere van *Castro*, omme die by hem gesien dair voirt ihne te ordonneren alst behooren sal.

Wesp. „ Item of gebuerde dat die oorloge ouerquame soe sal men in de Stede van *Wesp* leggen meer knechten tot hulpe van de geenen die daer zyn zulcx als men dan beuinden zal van node te wesen men zal oic als dan deselue Stede voirsien van XL *Haeckbussenen van één loot* van zes *Zerpentynen met cameren* drye tonnen groff cruyts een tonne cleyn cruyts ende sekerloot, al twelk geleuert zal worden in handen van een van den Burgermeesters derselner Stede die daer van gebonden zal wesen te leueren recepis vp tie camere van der Rekeninge alhier in den Haege.

Monickedam. „ Item die van *Monickendamme* zullen hen reguleeren ende achteruolgen tgundt dat hem luyden by den Heere van Castre geordonneert ende daer nae by den Raide beuolen es.

Edam. „ Item omme te eviteeren dat die Stede van *Edam* in eegéne peryckele en comme soo es geordonneert ende ordonneert myn voorsz Heer mits dezen dat men afbreken zal de huysen staende voir an den Poirten indien t nyet gedaen en es. Ende dat die Schippers zullen huere Scepen leggende voir de Stede buyten die sterckte doen bewairen ende bewairen zulcx dat daer daer geen last of perycule comme, daer toe die Regeerders der voirsz Stede mede regard neemen ende huer handt daer aen houden zullen.

„ Item alsoe myn voirsz Heere verstaet dat de or-

ordonnantie, hier voirtyds gemaict vp te onderhou- deniſſe van zekere *Scepen van oorloge*, qualyc onderhouden wordt ende veel van den Steden ende Dorpen de Scepen daer zy vp gezet waeren nyet en hebben noch die gereetſcap daer toe dienende ſoe heeft myn voirſz Here geordonneert ende beuealt elcken jn den zynen de Scepen daer zy vp geſet waeren indien die jn weſen zyn van ſtonden an toe te ruſten ende gereet te maicken. Ende als van den geenen die de Scepen daer zy vp geſet waeren nyet en hebben zullen die zelue doen maicken oft gecrygen tuſſchen dit ende den eerſten dach van Aprille naeſtcomende, wel verſtaende dat ſe binnen middelen tyde hen zullen behelpen met coggen Scepen oft anderen alſt behoort omme daer mede te mogen behelpen jndient noot waire. Roerende de Scepen van oirlogen.

„ Item omme te beſenden ende te verhoeden tpericule ende onuerwinlicke ſcade die ſoude moegen gebueren ande groote Scepen die althans thuys gecommen zyn leggende voir *Amſterdam* oft dair omtrent ſo es geordonneert ende geſlooten by goetduncken van de Gedeputeerden der Stede dat myn Heer van Caſtre van wegen der Keyſerlicke Majeſteyt ende by expreſſe Laſt ende Commiſſie van mynen Heere de Graue VAN HOOCHSTRATEN, als Stadhouder deſer Landen, reyſer ſal op die plaetſe daer die ſcepen leggen dieſeluen beſien ende ordonneeren aldaer by goetduncken van die van Amſterdam ende andere die ſulc aengaen zal zulcke prouiſie ende remedie dat die ſcepen bewaert mogen weſen. Van den groeten Scepen leggende voor Amſterdam.

„ Item jnsgelycx zal men achteruolgen de ordonnantie hier voirtyts gemaict uptwaecken snachts vp die *Dycken van Watterlant* ende dair van ſpreken JAN BENNINCK Raedt etc. ende dien achteruolgende ſcryven aen elck Dorp wat zy behoiren te doen. Dycken van Waterlant.

„ Item men ſal oic ſcryuen aen myn Here van Vuytrecht ten eynde dat zyne E. voirſie thuys te *Loenerſloot* op dat daer deur geen Inconueniënt en comme. Loenerſloot.

„ Item volbrengende allereerst voirgaende articu-

len

len zal genoech voirsien zyn vp tgundt dat die van Haerlem roerende de defensie van de Lande ouergegeven hebbe.

„Item ordonneert voirt myn voorsz. Heer dat alle de Steden deser Landen die geen *Stotdueren* oft *Ameyde* en hebben deselue zullen doen maecken jn der vorme ende manieren als bouen (*b*) geseyt es ende van gelyck de waecke dan ordonneeren doubleeren ende anders vermeren na den tyt eysschen zal.

Huesden. „Item men zal binnen der Stede van *Huesden* leggen tsestich Ruyteren ende vpt Huys thien Knechten indien die daer nyet en zyn. Ende men sal de Ruyteren een maendt op te handt ende voirts betaelen van drie maenden tot drye maenden.

Blockhuys vp den drye Pypen. „Item men sal een *Blockhuys* maken vptie drye Pypen by *Oudewater*, item men sal repareeren de moelen vp thuys te *Woerden*, ende sal myn Heer van Castre aldaer noch seicken een Busschut. *Woerden.*

„Item es noch geordonneert dat alle die Steden die Slooten ende Slootelen van den steden Poorten terstont zullen doen vernyeuwen ende veranderen, oft ten minsten voor kersmisse naestcomende omme te scouwen jnconuenienten die daer duer souden mogen comen.

„Item indien die oorloige v preemt (*c*), soe zal myn Heer van Castre terstont doen afbrecken oft ofbranden die huysen die buyten de Stadtpoorten van *Oudewater* staen, daer men nae *Montfort* gaet. Ende als van den huyzen in der Stad ende ander Stadt muer getimmerd sal men jeegens desen nacommende somer ordonneeren dat men die Mueren vernyeuwen zal ende een wech houden tusschen de mueren ende huysen, wel verstaende dat men die huysen aldaer nv staende met hart dack zal decken oft met leem ouerplecken drye duymen of een palme dick. *Slootelen te veranderen.*

Item

(*b*) Zie bl. 101. regt. alhier.
(*c*) d: i: *prienpt*, *prangt*, of *bedaarvd*.

„ Item van gelycke zal myn Heere van Castre tegens den Somer visiteren die *Linschoter Poorte* ende oic ouerleggen waer bequamelyc een nyeuw Huys oft Slot soude mogen leggen ende van als myn Heere den Stadhouder aduerteeren. *Oudewater.*

„ Item men zal oick scryven anden Heeren van *Asperen* ende *Heucklom*, dat zy off doen steecken *Weirlant* tusschen die stad-mueren ende die graften. *Heuckelom.*

„ Item die van der *Goude* ende oic van *Oudewater*, zullen off doen breecken die wingaerden staende aen de stadmueren, ende dergelycx zullen die van der Goude doen affbreecken die hoennige ende arden ander stadmueren, vp drie off vier voeten nae. *Goude.*

„ Item zullen die van der *Goude* die huyzinge in de lins bane ander Stadtmueren geheel of breecken.

„ Item die van der *Goude* zullen prouisie maecken van cruyt ende een last Salpeters ende een Moelen omme cruyt te maelen als jnde Vroetscap geslooten es.

„ Item zullen oic de Huysen vpte graften staende met tuynen gemaict ontdecken ende gaten daer jnne maicken omme duer te zien off deselue ofbreecken; ende van gelycken die Huysen ande Stadtpoorten staende die met riedack gedeckt zyn doen ontdecken ende met harden daicke decken.

„ Item zullen die van de *Goude Corthaerlem* voor de Stede begrauen, als hen by myn Heere van Castre geordonneert es.

„ Item zullen die graften van *'sHuys* an de Yselzyde doen diepen tusschen thuys ende die Stakettinge ende maicken met een Verlaet dat men twater daer inne houden mach als die Castellayn alderbest zeggen zal. *Hier van te spreeken met Mr. Vincent omme te scryven aen den Castellayn tzelve te volbrengen.*

„ Item oft d'oorloge op quaeme zoe sal men buyten de Poorten van alle Steden die huysen aldaer staende ontdecken.

„ Item men sal de huysinge buyten der Stadtpoorten van *Gorinchem* van nyeuws getimmert off *Gorinchem.*

offbrecken of aen den brant steecken zoe verre die staen binnen die verboode limiten.

„ Item myn voorsz heere de Stadhouder sal met onse G: V: (*genadige Vrouwe*) spreken beroerende de Stadt van *Worchem* thuys van *Louvesteyn* ende de Stad van Heusden dat die selue voirsien mogen worden van tgundt dat hem luyden gebreecken mach.

Worchem.

„ Item men sal de Huyverwerts putten buyten *Woorden* daer pericule jnne gelegen js setten ouer de grasten ende vesten van der Stade ende varde van dien. Ende beueelt myn voirsz Heere de Stadhouder de Burgers van Woorden den Castellayn die aldaer geset is beter te obedieren dan zy tot noch toe gedaen hebben.

Woorden.

„ Item zal ooic een *Borstweringe* gemaict worde vp te *Camerycker Sluys* ende van gelycken vp *Heymans Brugge.* mits off breken van deselue brugge.

Cameryckersluys.

„ Item zullen de huysingen an de Stadtmueren van *Naerden* staende die met Riet gedect zyn ongedect worden ende met harden dack gedect off het Riet bouen met Leem ouerplecken drye duymen oft een palme dick, off geheel off breecken.

Naerden.

„ Item zullen oick slechten die Walle an de Houen buyten de Poorte naer Goeylant gaende ende van gelycken den Dyck ouer de Vecht naer Wesp.

„ Item myn Heere van Castre heeft vp thuys te *Cranenburch* noch doen leggen vier Knechten tot sterckenisse van dien.

Cranenburch.

„ Item alsoe die van *Hoern* seggen jn als volbrocht te hebben tgundt dat hem luyden by mynen heere van Castre beuolen es geweest soe sal men tselue visitieren ende doen volbringen tgund datter an gebrect indien daer enich gebreck is men sal oick ordonneeren te maicken de *Stakettinge* die sy seggen van noode te wesen tot fortificatie ende verseeckertheyt van der Stadt vp tie Zee.

Hoorn.

„ Item men sal by den Heere van Castre ende den Raidt van Hollant maicken een ordonnantie hoe ende in wat manieren ende met wat geweere de Dorpluyden binnen Hoorn zullen comen waicken.

„ Item also die van *Enckhuysen* nyet en hebben gesepareert huere *Stakettingen* ende *Wallen* naer d'or-

Enckhuysen.

d'ordonnantie van den Heere van Castre voirsz, ende oic nyet en waecken zulcx als hen by den zeluen Heere van Castre beuolen es geweest soo ordonneert ende beueelt hemluyden de voirsz Heere van Hoochstraten tselue als noch te doen, vp dat geenen noot en zy voerder daer inne te voirsien.

„ Item alsoe myn voorsz Heer noch geblecken es dat *thuys tot Medenblick* van als genoch voersien es ende dat daer goede toesicht gedragen wordt by den Castelleyn zo een wordt voir dese tyt aldaer nyet voorder geordonneert. *Medenblick.*

„ Item men sal vernyeuwen de *fortificatie* by *Oudewater* ende *Haestrecht* hier voirtyds gemaict, ende desgelycxs *t Amers* by *Liesveld*, ende van gelycken de *Renboomen* in den lande van Arckel. *Oudewater.*

„ Item omme te voirsien de Stede van den *Briel* ende *Goedereede* sal aldaer gesonden worden Heer *Gwyde van Blaesvelt*, ende mitten Bailliu van Voorn visiteeren de gebreecken binnen der voirsz. Steden zynde. Ende daer van Rappoert doen den Heere van Castre die voorder daer inne voirsien sal alst zal behooren. *Briell.*

„ Item de Heere van Castre ende die van den Raide zullen decerneeren als zy des versocht zullen zyn Ordonnantie by den welcken die Dorpluyden omtrent die Steden van Hollant ende Vrieslant geseten beuolen zal worden te commen waicken binnen de Steden daer zy geseten zullen zyn alst van noode wesen zal.

„ Item die Stede van der Goude Scoonhoven Oudewater Worden Yselsteyn Aspren Leerdam Hueckelom ende Gorcum zullen huerluyden *veurteyckenen* houden ende malcanderen te kennen gegeuen als myn Heere voirsz. hem dat gescreuen heeft. *Vuurteykenen.*

„ Item die Heere van *Heucklom* sal buyten ende omtrent der Stadt alle die Huysingen doen afbrecken boomen afhouwen ende andersins doen stichten ende clairen tgunt datter Stadt hinderlyc soude moegen wesen gelyc myn voirsz. Heere hem dat oick gescreuen heeft. *Hueckelom.*

„ Item de Heere Castre sal reysen vp tie Huysen van den Keyser in dese Landen, deselue visiteeren *Roerende de Gemeenbey-*

zen ende Casteelen van den Keyser binnen deeze Landen.

ende maicken Inventarys jnt generael van tgundt daer hy vp dezelue Huysen ende elcken van dien beuonden sal hebben ende voirts stellen by goede verclaringe jn gescrifte wat op elc van der voirsz Huysen dienende tot defensie ende bewarenisse van dien hem van noode dunct te wesen ende al tselue den voirsz Heer van Hoochstraten ouersenden omme daer jnne te remedieren.

Precautien.

„ Item omme te scouwen Jnconuenienten ende vpspraick die deur jndiscretelyc scryuen souden mogen gebeuren. Soe ordonneert myn voirsz heere, dat soe wanneer eenige Steden deser Landen oft oic Castellayn van den Huysen Brieuen willen oft hebben te scryuen aen eenigen Vorsten buyten desen Landen, dat zy daer van eerst zullen communiceeren met den Raedt van Hollant ende denseluen van den Raide oic laten visiteren die brieuen die an hemluyden gescreuen zullen worden by de voirsz. Vorsten oft andere vuytheemsche Steden omme die gesien prefecte antwoirde gemaict te worden alst behoren zal.

Roerende de vitalie

„ Item myn voirsz Heere van Hoochstraten geaduerteert zynde dat sommige Steden deser Landen *vytalien* vuyt voeren anders dan dat by onse G. V. geordonneert js ordonneert ende beueelt dat een yegelyc van de Ondersaeten deser Landen hem zal regulieren achteruolgende de voirsz. Ordonnantie.

Leyden.

„ Item myn voirsz Heere es mede geinformeert dat tot die Poorten van der Steden van *Leyden* quade toesicht gedragen wordt ende dat die selue poorten cranck zyn sonder *Schotdueren* oft *Voirgaed Ameyde* ofte *Ronden* te hebben ordonneert daer omme dat die Heer van Castre reysen sal binnen der voirsz Stede ende de Poerten van dien visiteeren ende tot sterckenisse van dien ordonneeren alst behoiren zal ende ordonneert den Regeerders van Leyden tgundt dat by den voirsz Heere van Castre gedaen zal zyn te achteruolgen ende voorts jnt open oft toedoen van der Steden Poorten by nacht hem reguleeren als voeren van die Rotterdam geseyt es.

„ Item myn Heere van Hoochstraten sal doen

vi.

visiteeren d'jnformatie gedaen by mrs JAN VAN DUVENVOIRDE ende ABEL VAN COLSTER vp die menichte van den Cloosters binnen Hoern, ende die gesien sal men sien oft men parthyen macht accordeeren met vruntschap. Jndien niet soe sal myn Heere van Castre reysen binnen der voorsz. Stede ende van die vyff Cloosters doen maicken twee Cloosters jndient hem zoe dunct oirbaer te wesen ende voir al maken dat men bequamelic tusschen de Mueren en de Cloosters sal mogen gaen. *Roerende de Clooster binnen Hoern.*

„Item men heeft geordonneert die van der *Woorden Naerden* ende *Oudewater* dat zy die Ruyteren gracelicke tracteren ende den prys van tvoer verminderen daer van zy last genomen hebben Rapport te doen. *Woerden, Naerden ende Oudewater.*

„Item myn Heere van Castre sal gaen visiteeren de *zes groote Steden* omme te bezien hoe zy gefurneert zyn van *attelreye* ende ander gereescap dienende tot defensie van der stede ende daer te ordonneeren tgundt datter gebrecken sal jngelycx alle die cleyn stede. *De zes groote Steden.*

„Item te ordonneeren de Ruyteren dat zy by buerte by dage zullen waicken ende die poorten bewaeren sulcx als de Heere van Castre ordonneeren sal.

„Item alle die Officiers van den platten Landen zullen doen *wapenscouwingen* ouer huere Jourdictie ende van als maicken een Monsterceel. *Wapenscouwinge.*

„Item alsoe den tyt nu nyet en es omme de Graften van *Naerden* te maicken zoe sullen zy voer nu patiencie hebben ende den doren wel onderhouden ende oec sullen mogen maicken een *Stakettinge* in de Graften ende hen daer mede behelpen. *Naerden.*

„Item zullen oic doen maicken de *Schotdueren* alst hen beuolen es, daer toe mede contribueren sullen die Dorpen van *Goylant*, naer taxatie die het Hoff geuen zal.

„Item men geeft die van Naerden een sout daer vp zy gehouden sullen zyn tonderhouden twe Waickers vp die Kerckthoern te weeten een by dage ende twe by nachte ende sullen een van die Nachtwaickers tot hueren coste betaelen.

„Item

„ Item men sal zeynden een van de Rekenmeesters alomme binnen de Steden van Hollant ende Vrieslant die gracie hebben omme te nemen informatie of zy achteruolgende huerluyden maniere die Reparacie van der Steden gemaict hebben oft nyet.

't Placcaet te vernyeuwen. „ Item men sal vernyeuwen t Placcaet daer by dat verbooden werdt dat geen Monneken ofte Leprosen en sullen comen in eenige Steden deser Landen sonder te bringen paspoort van huere oncosten.

Reerende Ruyteren aen te nemen. „ Item zoe verre die oorloge vp compt soe sal men noch nemen tot ende bouen die Ruyteren die nv in tLant zyn noch hondert Ruyteren jndient noot es, dewelcke angenomen sulen worden by denCappitayn Vos oft yemant anders ende gesonden in Hollant.

De Voetknegten. „ Item indien gevalle sal men oic noch aennemen dusent Voetknechten bouen die gheene die nu jn soudyen zyn ende die leggen in twe vaenken elk Vaenken vyf hondert, ende zullen geleyt worden midden jnt Lant daer tbeſt bequaem zal wesen. Ende men zal aduiseeren wie dat Cappitaynen dair van wesen zullen.

De Scepen. Item jn dese geualle zal men oec aennemen vier *Hoeden* elck met thien mannen ende twe van dien leggen voir ende omtrent *Schoonhoven* ende dandre twe omtrent *Gorcum*, oft *Zentschepen* in de plaetse van dien.

Item men sal oic breeken alle die *bruggen* daert van noot wesen zal.

Huesden. Item van gelycken alle die *Voorburchten* ende die *Gapelle* voor Huesden.

Bredenrode. „ Item men sal moeten oic vernemen van den Heere van Bredenroede wat hy seggen ofte doen wil van *Vyanen* en der *Ameyde*.

Gouverneur van Vrieslant. „ Item ingevalle van oorloge zal men moeten spreeken mitten Gouverneur van Vrieslant omme te weten wat assistentie hy zal moegen doen oft hebben ende oic hoe hy hem sal hebben met die van Oueryssel ende Groeningen.

„ Item men sal alsdan mede doen expedieren Placcaten dat geen Knechten en gaen dienen buyten den Lande vp peyne van gebannen te worden ende dat men hem luyden dyenst geuen zal van sKeysers wegen.

Item men zal alsdan oic spreeken metten Heer van

uan Büeren (*a*) ende die van den Bosch (*b*) ende hen communiceeren omme te weeten wat assistentie zy zouden mogen doen achteruolge de conclusie tot Antwerpen genomen ende van gelycke met die van Zeelant.

Item men sal oic moeten recouwreren een half dosyn *gegooten Serpentynen* ende als van Cruyt ende Loot tselue sal men tot Amsterdam wel crygen, en men sal ouersien den Inventarys die op te Rekencamer es, omme te weeten waert Cruyt ende Loot ende ander gereetscap van den voirgaenden oirloge gebleuen es. *Voerende de zes Serpentynen.*

Item men sal alsdan mede moeten doen eenen omslach vpte geestelicke goederen, ende ander geestelicke persoonen hebbende goet int Lant van Heusden omme te employeeren tot sterckinge ende fortificatie van der stede.

Item men sal ordonneeren aen alle die Steden, dat zy doen goede prouysie van Vytalie Gescut ende andere stucken dienende tot defencie ten eynde indien sy belegen worden dat sy souden moegen behouden tot dat men soude ontsetten.

Item men sal voor alle de poorten van der *Goude* vernyeuwen de *Ameyde*. *Goude.*

Item men sal doen maicken *tWeesp* achter tCloester jn de graft dairt zeer droech es een nyeuwe *Stakettinge*. *Weesp.*

Item men sal recouureeren d'jnformatie gedaen by Mrs. FLORIS OEM en FRANCHOIS COEBEL vp te veelheyd van de van de Cloosters.

Item men zal myn Heer VAN HOOCHSTRATEN zeynden t proces van Schoenmaker van Dordrecht wel ende perfect ge-jnstrueert alst behoirt ter diffinitiue toe excluyz by eenich van den Rade oft Secretaryssen naer die van den Rade goet duncken zal omme tzelue te doen vysiteren by den Deeken van Loeven ende andere van den Raide van den Keyser.

Item men zal scryuen aen alle Tollenaers dat zy nyet en gedoogen eenige *Attellerye* oft ander geree- *De Tollenaers.*

(*a*) Hy was Kaptein Generaal van de Nederlanden.

(*b*) Met dezen was, te Antwerpen, in den jaare 1524, een Tractaat van Alliantie aangegaan, zie Aert v. d. Goes, *bl.* 34. (an. 1527.)

reescap van oirloge gevoirt te worden verby den tollen ende vuyten Lande maer deselve houden jn arrest tot dat by den Hove anders geappoincteert zal zyn.

Horn. Item myn Heer van Castre ende een van den Raide sullen reysen binnen *Hoorn* ende nemen jnspectien van de Cloosters ende ordonneeren eenen bequamen wech omme aen de *weeren* van der Stede te comen zulx als zy bevinden zullen te behoiren ende oick ordonneeren vptie hoocken van der Steden een *Gasthuys* jndien die Stede zulcx begeert te hebben. Ende voorts van den viuen van den Cloosters nemen jnformatie ende behoeuen zy daer toe breeder auctoriteyt van den Keyser sullen myn Heer den Stathouder daer van aduerteeren.

Item men sal scryuen an die van *Vuytrecht* dat sy restitueren die goeden die zy aff genomen hebben die van *Oudewater* ende anderen. Ende jndien zy die Restitutie nyet en doen te nemen de waerde ende estimatie van den seluen goeden omme die te doen restitueeren zoe wanneer die van Vuytrecht zullen begeeren ofgedaen te hebben de arreste vp alle huere goeden jn desen Landen gestelt. Ende men sal ter cause van desen scryuen an die van *Oudewater* ende anderen die eenige goeden aff genomen zyn ende deze waerde ende estimatie zal blyven in de Greffe.

Alsoe myn voirsz. Heere de Stadthouder wil ende begeert dese ordonnantie onuerbrekelicken gehouden te worden soe committeert ende beueelt hy den Heere van Castre met die van den Raide deselue jn als te doen executeeren ende procedeeren tegens den ouertreders van dien achteruolgende die peyne hier jnne begrepen ende bouen dien zulcx als zy beuinden zullen behooren. Gedaen jn den Haige den XXen dach jn Novembrj Aō XVC zeuen ende twintich. My jegenwoordich (c)."

Es by guetduncken van myn Heere de Graue VAN HOOCHSTRATEN als Stadthouder van Hollant by myn Heere van Castre ende der Gedeputeerden van den Steeden van der *Gouwe* van *Schoonhouen* van *Oudewater* ende van *Woorden* gesloten

(c) NB. 'Er staat niet by, welk Secretaris tegenwoordig was.

ten ofter vehede (*d*), oorloge oft ander verloop quame dat zy deen den anderen mit vuerteyckenen wysen ende vercundigen zullen wes zy van den vyanden vernemen moegen jn der voegen ende manieren hier naervolgende. Te weten zoe wanneer eenige van derseluen Steden verneempt dattet Vergaderinge van Knechten gemaict werdt om eenen anslach sonder te weeten waer dat gedaen wil, soe sal de waecker aldaer maer één vuerteycken doen ende steecken tlicht recht vuyt één reyse alleenlyck dat die ander hum daer nae mogen weten te wachten ende oft enige van den seluen Steden de knechten vp ten toch vernaemen hun verby treckende alsdan zal die Waecker drie vuerteyckenen doen telken tlicht dryemael vpbueren ende recht nederwaerts dalende, mits tusschen elcke vuyerteycken driemael alsoe gedaen een half vierendeel van eenen vren vertueuende. Ende zal die waecker die vuerteyckenen passen te doen ter seluer zyde vuyt daer hy vernemen zal de knechten te trecken. Ende desen vuyerteyckenen alsoe gedaen soe sal die Stadt daer sulcke teyckenen vuyt gedaen zullen zyn bouen deselue vuerteyckenen de andere Steden sunderlincx die gheene daer zy voor beduchten noch schriftelic ofte mitten monde daer van waerschouwen ende aduerteeren. Gedaen Jn den Haige den XIXen Novembris Ao XVCXXVIJ."

E.

Extract uit het *tweede Memoriaelboek* van den Griffier DE JONGE, *bl.* 123. en 123. *Vso.*

Brief van Hertog KAREL VAN GELDER aan die van Amsterdam, by gelegenheid eener mislukte aanslag.

„ KAERLE Hertoige van Gelre ende van Guylich Greue van Zutphen Here van Grueningen der Omlanden to Coeuerden ind Drenth." etc.

„ Eersame wyse ind voirsichtige lieue bysondere wy hebben eynen Neuen den Cardinael van Bourbon die een aldt Heer is ind ons noch eens be- Zie deeze Byvoegl. en Aanmerk. bl. 41.

(*d*) di i: *veede*, *vyantschap*.

begeert heeft to ſien ind to ſpreken ind ſoe idt yt zout (*a*) tuſſchen Key. M[t]. ind Koninscklycker weerden van Franckryck oirloch ind crych is heeft derſelue onſe neue ſich nyet to lande doeruen ergeuen dan to water by ons to koemen onderſtaen ind by der Ko. M. van Franckrycxs Scepe vp der Zee weſende gecomen ind ons ontbaden van ſyner lieffden twee off drie hondert mannen onder vegen ſchicken wilden hem auer te veeligen, ſoe hebben wy durch ſyner lieffden begeerte hem ongeuerlick twee hondert perſoenen to ſcepe onder vegen geſchict ter plaetſen dair hy die onſe beſcheyden hadde. Aldair komende hebben zy onſen Neuen nyet gevonden dan een cleyn ſcip onder veugen gecregen ind daer van zyner lieffden wegen vernamen hy ſich geenſins ſoe hy een aldt geeſtelick man js voerder to Zee nae ons voegen durffte *ſonder yerſt van v eñ anderen Steden daer hy vur by faeren ind beſorcht js* (*b*) wie wael zyne lieffden, weten wy, mitter veheden geyn doen en hebben noch ons onderwinden geleyde to hebben js hier omme onſe guetlicke begerte dat ghy onſen te geuallen jnd to lieue onſen voirſz. Neuen tot XX perſoenen toe off daer onder jn eyn ſcip veertien daigen ongeuerlich aff und an to komen vry ſtrack veylicheit ind geleyde geuen jnd ons mit deſen onſen baide toe ſcryuen dat willen wy jn dergelycken ind voelen meereren ſaicken vmme v ind den uwen mit gnaden altyt erkennen ind wederomme vur oegen hebben ind hier van uwe weder beſcreuen antwoirt omme onſen Neuen dair van te aduertyeren waer nae hy ſich ſal mogen weten te richten dess verſien wy ons guetlick alſoe tot v. Gegeuen jn onſer Stadt Herderwyck den XXIII Juny Anno etc. XXXVIJ. Onderteyckent CHARLES, ende noch laeger ROEMER. Ende vpten rugge ſtaet geſcreuen den eerſamen voirſichtigen ind wyſen onſen lieuen byſonder Burgermeeſteren Scepen ind Raedt der Stadt Amſterdam."

(*a*) Zo ſtaat 'er; en ik weet 'er geen behoorlyken uitleg aan te geven, zo het niet zegg *nu ter tyd*.

(*b*) Hier ontbreekt iets; miſſchien *geleide te hebben*.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESDE DEEL.

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
ZESDE DEEL
DER
VADERLANDSCHE
HISTORIE
VAN
JAN WAGENAAR.

DOOR
M^r. H. VAN WYN, M^r. N. C. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCII.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESDE DEEL.

Bl. 1. reg. 16. „ Privilegien *en* oude Handvesten — *die* s'Lands Staaten — by een zogten *en* — bewaarden."

Toen de Vorsten deezer Landen, meêr en meêr, zig wikkelden in buitenlandsche Oorlogen en, ondanks hunne oorspronglyke, sedert, veelmaals, verpande (*a*) rykdommen en

(*a*) Vergel. VAN DER POT, over de Verponding, *bl.* 247. 't Verpanden en vervreemden der Graaflyke Goederen, die zeer veele waren, (MIER. groot Charterb. 1 *D. bl.* 70.) ging zo sterk in zwang, dat 'er, dikwyls, voorzieningen tegen gedaan wierden en, ook onder KAREL den V., deszelfs Raaden, te meermaalen, bedagt waren, hoe dezelven af te losfen. Zie *Recueil de divers MSS. touchants les gaigieres des pays de par deça.* Vergel. alhier WAGEN. *bl.* 16, 21 en 24. Sterker was het, dat zyn Zoon PHILIPS, als gedeeltelyk Eigenaar van eenige Goederen, die, voor 't overige, aan byzondere Persoonen behoorden, niet alleen dezelven op gelyken voet als zyne andere Domeinen wilde doen bestuuren, maar ook den Raad der Geldmiddelen voorstelde, of hy niet bevoegd ware, zo wel het deel zyner Medebezitters, als het zyne, te mogen verkoopen, zonder dat deezen zig hier tegen mogten stellen? Die Raaden naamen, hier op, 't Advis in van negen Regtsgeleerden, en ik heb het zelve, oorspronglyk, onder myne Papieren. (*Recueil de divers MSS.* N°. 12. *c. d.*) Zy be-

en goederen, verpligt geworden waren de Edelen en Steden, dat is, de Staaten (b), van Holland, telkens te doen beschryven, ter verkryging hunner inwilliging op, steeds aanwasschende, Beden, begonnen deeze Vertegenwoordigers der In- en Opgezeetenen, by 't vermeerderen hunner, ook hier uit, spruitende beezigheden, allengskens meerder aanzien te krygen en een byzonder ligchaam uit te maaken, voorzien van, daar toe behoorende, Ambtenaaren, onder welken, voornaamlyk, waren, een Advokaat, die hunne mond en hand was, en

beantwoordden de vraag bevestigender wyze, mits den byzonderen Eigenaaren de waarde hunner gedeelten wierde uitgereikt, en grondden zig, voornaamlyk, op de *L.* 2 *Cod. de Commun: rer. Alienat.* Deeze plaatz is niet geschikt om te onderzoeken, in hoe verre dit met het regt onzer Nederlandsche Vorsten strookte; hoe zeer ik, voor my zelve, aan de eene zyde begrypende, dat deeze vraag niet uit vreemde, maar inlandsche, Wetten en Gewoonten moet worden beslist, aan den anderen kant groot onderscheid maaken zoude tusschen Goederen, die de Landheer, als Landheer, bezat, en welke hy, als de nood dringt, ten nutte van den Lande zou verkiezen te vervreemden, en tusschen zodanigen, welken aan hem, als een byzonder persoon, toekwamen; in welk laatste geval onze Souverainen, en zelfs de Frankische Koningen, gewoon waren, aan de daaglyksche regten zig te onderwerpen. Zo als ik in deeze *Aanmerk.*, voorheen, heb doen zien.

(*b*) Onze Wagen. heeft ergens, voorheen, aangeteekend, dat hem de naam van *Staaten*, voor het jaar 1428, niet is ontmoet, en ze is my ook, nopens de thans vereenigde Gewesten, niet vroeger voorgekomen, dan in 't begin der 15e. Eeuw. 't Kan egter zyn, dat zy eerder plaatz greep; nadien niet alleen de verschillende Ordres van Geestelykheid, Edelen en Steden veel vroeger dien naam droegen in Vrankryk, maar men onlangs heeft aangemerkt, dat, in zeker, zeer oud, Handschrift, getiteld *Brabandsche Gesten.* (wiens Schryver tot de XIII eeuw behoort,) 7 *Boek*, *Cap.* 51. nopens den Bisschop Henrik van Luik en Graave Otto van Gelre, die naar de Voogdy van Hertog Jan I. stonden, deeze woorden voorkoomen;

„ Maer sy worden van den *drie Staeten*
„ Des lants van Brabant soe onderwesen
„ Dat sy te vrede bleuen van desen.

V. *Observations Histor. sur l'Epoque de l'Admission des Ecclesiast. aux Etats de Braband.*

en een Gemeene-Lands Ontvanger, die, met dien van den Graave, even min als met de byzondere Ontvangers der Steden of, onder Holland liggende, Landstreeken, (als Zuidholland, Rynland, Delfland, enz:) moet verward worden (*c*).

Toen de Staaten tot zodanig een ligchaam gegroeid waren, leiden zy, meen ik, zig eerst en byzonderlyk toe, om ook, in eigene bewaaring, te krygen zodanige Privilegien en Handvesten, als, in vroeger tyden, aan eenige Steden en 't Gemeene Land waren geschonken, en welken zy te yveriger voor stonden, naar maate dezelven, onder de laatste Graaven, feller bestreeden wierden. Nog in het jaar 1545, zo als, elders, onze WAGEN., te regt, meldt, bezaten zy niet dan zeer weinige zulke Stukken; geen wonder, daar deezen, oorspronglyk, niet aan hun gegeven zynde, daarom, natuurlyk, op andere plaatzen, berustende waren; waar omtrend men 't volgende kan aanmerken.

De Privilegien en Handvesten, hier te Lande, wierden van ouds, in navolging zelfs der Frankische Koningen, (*d*) gewoonlyk bewaard, zo by de *Begiftigers*, als by de *Begiftigden*.

De *Begiftigers*, s'Lands Graaven, hadden, daar toe, in *Holland*, binnen de voornaamste plaatzen van hun verblyf, byzondere *Charterkameren* (*e*), *Tresoriën*, *Kanse-le-*

(*c*) VAN DE WALL. *l. c. bl.* 845. (*a*). SLINGEL. Staatk. Geschrift. 1 *D. bl.* 59: RENDORP, *Dissert. de Ordinib. p.* 21.

(*d*) *Gesta* DAGOBERT, *apud* DU CHESNE, *Tom.* 1. *fol.* 585. *Acta sanctor. Belg. Tom.* 5. *pag.* 135.

(*e*) Men vindt, ter Leenkamer van Holland, nog verscheide, zeer oude Inventarissen van oorspronglyke Stukken, dat is, Privilegien van Handvesten en Verbonden, tusschen onze en andere Vorsten enz. gesloolen; welken in Kasten, Kisten en Doo-

leriën, *Regiſter-* en *Leenkameren*, met naame, ook in den *Haage*, ſedert de 13. eeuw, van welken tyd de meesten onzer, nog overige, Gunstbrieven beginnen te tellen. Na 'er een beſtendig zittende Raad in Holland wierdt aangeſteld, diende ook hier toe de *Griffie* van den Hove. By vervolg van tyd is een groote meenigte *charteren*, *brieven*, *titulen* en *munimenten* gebragt naar Gouda en, op het Slot aldaar, ('t geen, na 't affſterven der Heeren van die Stad, een Graaflyk huiz geworden was, waar op de Graaf een' Slotvoogd ſtelde) bewaard. De tyd en gelegenheid der overbrenging deezer Stukken derwaarts, heb ik niet kunnen ontdekken. Uit den Inventaris van dezelven, welke, ten jaare 1551, op last van Keizer KAREL den V., gemaakt wierdt en voor my ligt, blykt wel, dat veele Koffers met *Bourgondiſche Kruisſen* wa-

Doozen, die meest al zekeren Spreuk tot opſchrift hadden, (by voorb. *Libertas ficta*; *Solutio tarda*; *Valor modicus* enz.) bewaard wierden. De aanzienlykſte dezer Charter-Lysten is het, zogezegd, *Repertatorium*, van 't welk ik, in het 3 en 4 Stukje deezer *Byvoegſ. en Aanmerk.*, gewaagd heb. Mr. PIETER BEOOSTEN-ZWEEN VAN RENISSE (dien ik nu zie, ook elders, als Registermeester van Holland voor te komen; zie *Regiſt. in Beyer.* ix. 1420—1430. *Cas* F.) getuigt, dat dezelven, in zynen tyd, dat is voor de helft der 15 eeuw, onder PHILIPS den Goeden, in een' bajaart van verwarring waren (*in forma cujusdam chaös*; Prohem: *f.* 3.) 't geen niet te verwonderen is, als men de Landberoerende twisten, onder PHILIPS zelve met JACOBA, van JACOBA met haaren Oom, JAN VAN BEIEREN en, lang bevoorens, van MARGARETA met WILLEM den V., om van geen vroeger tyden te ſpreeken, naargaat. Volgens een' Schryver, die het laatstgemelde tydſtip beleefde, waren 'er toen zo veele Graaflyke Charteren weg geraakt, dat 'er de uiterſte verwarring uit zoude ontſtaan zyn, zo niet GERARD ALEWYNSE, voorheen Geheimſchryver van Graave WILLEM den III., eenige Afſchriften der oude Stukken den nieuwen Graave hadt ter hand geſteld. *Vid.* PHIL. A LEIDIS *de cura Reï Publ. Cas.* 63. *p.* 248.

waren getekend, doch dit is geen bewyz genoeg, dat, juist onder *die* Regeering, deeze Charteren naar Gouda vervoerd zyn.

Gelyk, ondertusschen, 's Lands Graaven, na het uitsterven van het *Hollandsche* huiz, zig, dikwyls, in hunne andere Landen ophielden, lieten zy ook, te meermaalen, eenige Stukken, uit dit Gewest, derwaarts brengen, en bewaarden 'er die geenen, welken zy zelven gaven. Van hier is het dat, onder de *Henegouwsche* Regeering, veele Charteren, tot Holland en Zeeland betreklyk, te *Mons* en te *Quesnoi* (*f*) wierden geplaatst; onder de *Beiersche*, somtyds, ook aldaar, en, zo men meent (*g*), op zeker Beiersch Kasteel, *Photisheim* gezegd; onder de *Bourgondische* en *Oostenryksche* te *Brussel*, toen den zetel van het algemeen Nederlandsch Bestuur. Sedert zyn deeze Stukken naar *Vilvoorden*, en, eindelyk, naar *Rysfel* vervoerd, alwaar, nog heden ten dage, een groot aantal, ook onzer oudste, Charteren berust.

Zo stondt het met de *Begiftigers*.

Wat de *Begiftigden* aangaa; my heugt niet geleezen te hebben, dat de Hollandsche Privilegien, onder de Edelen, op eene byzondere bewaarplaatz, berusten.

Maar, zo de algemeene als stedelyke Privilegien en Handvesten wierden, aan de zyde der Begiftigden, meest al bewaard in de

(*f*) MIER. Gr. Charterb. 1 *D.* Voorred. *bl.* 15.

(*g*) Op een los papier, vinde ik, in zekere MS. *Index Repertoriorum.* met de, my kenlyke, hand van den Heer G. SCHARP, aangetekend: „ *sub — Bavariæ Ducibus — Hollandiæ Archiva* „ *plurima translata sunt in Castellum* PHOTISHEIM, *in Bava-* „ *ria.*"

de vier, en, naderhand, in de zes, eerste en groote Steden van Holland; zo naamlyk, dat van die geenen, welken het Land betroffen, niet alleen Afschriften in de stedelyke Secretaryen wierden gemaakt, maar ook, somtyds, gezegelde dubbelden der oorspronglyken uitgegeven. Dit laatste greep plaatz nopens het groot Privilegie van Vrouw MARIA, 't geen te Dordregt, Haarlem, Delft en Amsterdam berustte (*h*); en dit zal ook de reden geweest zyn, waarom men het Privilegie *de non evocando*, ten jaare 1555, als elders onze WAGEN. zegt, te Delft vondt; schoon ik liefst denken zoude, dat het, ten minsten voorheen, ook op andere plaatzen, berust hebbe; even als ik, onder 't schryven deezes, en 't naslaan myner papieren, uit den Lyst der Charteren van de Rekenkamer van Zeeland, ontwaar worde, hoe aldaar, nog hedendaags, berust een oorspronglyke en gezegelde Brief van PHILIPS VAN BOURGONDIE, gegeven op 4. September 1462, en houdende, dat men, in dat Gewest, regt zou mogen doen zonder handsluiting of *evocatie*.

Na de Staaten van Holland, byzonder sedert den jaare 1545, allen vlyt aangewend hadden, om, zo niet de oorspronglyke, immers een groot deel Afschriften der voornaamste vroe-

(*h*) VAN DE WALL *l. c bl.* 662. Het maaken van dubbelden was zeer oud *Gesta* DAGOB. *apud* DU CHESNE *T.* I. *f* 588. *Annal Loisel. ad ann.* 813. BLAKSTON *Law tracts Vol.* 2. *Introd. p.* 27. Zy werden dikwyls ook, behalven in de Raadhuizen, in de Kerken bewaard. BLAKSTON *l. c. T.* 2. *p.* 122. BALUZ. *Præfat. ad Capitul. Reg. Francor.* §. 17. *Chronic Gotwicense T.* 2. *p* 73. *seqq.* Vergelyk, nopens onzen Landaart, WAGEN. Beschr. v. Amsterd. 2 *D. bl.* , en MIERIS *l. c.* 4. *D. bl.* 994.

vroegere Gemeene - Lands en andere Charteren, meest in de groote Steden berustende, te vergaderen (*i*), wierdt hun de toegang, tot die genen, welken, aan de Graaven behoorende, binnen derzelver Charterkameren in den Haage aanweezig waren, gemaklyker gemaakt, zo dra deeze plaatz, in den Zomer des jaars 1572, de zyde van Prins WILLEM den I. omhelsd hadt; ook hadden zy, kort te voren en, uit de omſtandigheden, 't aanſtaande vertrek der Spaanſche Raaden uit de Hof-plaatze, kunnende rieken, s'Prinſen Lieutenant SONOY, doen aandienen, dat hy voor de zekerheid van alle deeze Stukken zou hebben te zorgen; beſluitende verder, om ook van de Privilegien en Stukken, 't gemeene Land en Holland betreffende en, op 't Graaflyk Slot, te Gouda, berustende, met verlof des Prinſen (dien zy, als wettigen Stadhouder des Konings, onlangs, hadden aangenoomen, in welke hoedanigheid hem, als zyner Majeſteits vertegenwoordiger, ook d'opperſte hoede der Graaflyke Goederen, waar onder deeze Charteren, toekwam) een Lyst en Afſchriften te doen maaken, en aan de Steden mede te deelen; waar toe zyne Doorlugtigheid hen ook, nog ten zelfden jaare, magtigde (*k*). Ik twyffele egter, of, waarlyk, toen zodanige Afſchriften gemaakt zyn. Immers, wanneer, op den 15. van Oogstmaand des jaars 1589, door den Heere van Noortwyk, Mr. DIRK PAU-

(*i*) Vergel. WAGEN. Vaderl. Hiſt. 5. *D. bl.* 410. en den, daar aangehaalden, DE RIEMER, Beſchryv. van den Haage, I. *D. bl.* 390—392.

(*k*) WAGEN. alhier. 6. *D. bl.* 378, 379 en 986.

PAULI, en DIRK JORISZ DE BEY, die allen tot dit werk, *Gecommitteerd* waren, den Staaten vertoond was „ de Inventaris, die op „ den Thoorn te Gouda is gevonden, ende „ zekere gouden Zegelen (*l*) (daar af „ eene verlooren) ende eenige van wasch, „ die van de origineele Brieven, door 't ver- „ gaen van de Staerten, los geworden waren," wierdt, teffens, door die Heeren, gemeld, „ dat „ de Stukken, op den voornoemden Thoorn „ beuonden, zulks waren vergaen, dat van veele „ brieuen ende munimenten niet één leesbaer „ was, ende dat zulks van de geenen, nog „ leesbaar zynde, behoorlyke *Vidimus* ge- „ maeckt fullen moeten werden, aleer de- „ zelve verder vergaen." Dit was ook de reden, waarom de Staaten beflooten de Regeering van Gouda aan te fchryven, en met hun, door *Gecommitteerden*, eene vriendelyke fchikking te maaken, om de voornoemde Charteren naar den Haage te doen overbrengen; 't geen ook, op den vyfden van Lentemaand des jaars 1590, onder handteekening van den Heere van Noortwyk, is gefchied, na die van ter Goude bedongen hadden, dat dezelve Charteren, na 't maaken van *Vidimus* „ weder „ op den voornoemden Thoorn — gefchikt „ zouden worden (*m*)." Of 'er, federt, *Vidimus* van die Charteren zyn getrokken, is my onbekend; doch, daar my, noch in de Refolutien van Holland, noch onder de Stedelyke Papieren van Gouda, nimmer iets van

(*l*) Denkelyk van Keizerlyke Brieven.

(*m*) Zie, kortheidshalven, MIERIS Groot Charterb. *Voorred.* I. *D. Bl.* 5—7. en de aldaar aangeh. plaatzen.

van de te rug gaave deezer oude Stukken is voorgekomen, agt ik, met anderen, dat dezelven, in den Haage, zullen gebleeven zyn, maar zeer te onderscheiden (*n*) van die geenen, welken, op zekeren „ *Inventaris* „ van Stukken eñ Charteren, bevonden eñ „ gehaelt uit den Sterfhuize van Mr. JOHAN „ VAN OLDENBARNEVELD, in zyn leeven Ad„ vocaet eñ Bewaerder vañ Chartres van „ Hollant, gescr. by – Mr. ANTHONIS VAN „ WOLFF, Soon vañ Secr. vañ Heeren van Sta„ ten van Hollant op 1 April 1641 (*o*)" vermeld staan; nadien deeze laatste Inventaris geen Stukken van de XIII., zeldzaam van de XIV., meest van de XVI. en XVII. Eeuwe bevat; daar veelen der Goudsche Charteren de XIII., XII., ja, somtyds, de XI. eeuw, bereiken. Gelyk, ondertusschen, deeze laatsten, blykens de aangehaalde Resolutien van Holland, reeds in de XVI. eeuw, gedeeltelyk, vergaan waren, en men zulks ook, nopens andere oude Stukken, in Geschriften van dien zelfden tyd, (*p*) vermeld vindt, zal het wel te beklaagen, maar niet te verwonderen zyn, wanneer, in onze dagen, veel meerder oorspronglyke Charteren, onder den tand des tyds mogten vermaald en geheel bedorven weezen; te meêr, daar de zorg voor dezelven, op de Graaflyke Charterkamers, voor het midden der XVII eeuw, (toen men ze tegen den Spaanschen Koning niet meer, telkens, behoefde te ver-

(*n*) MIER. *l. c. bl.* 7.

(*o*) Zo staat 'er in het Afschrift, 't welk ik gebruike; by MIER. leest men 1631. Zie *l. c.* Voorred. *bl.* 7. vergel. *bl.* 4–8.

(*p*) Regr. van SUYS. MS. *Tit.* Heusden.

verdeedigen,) merkelyk is verflapt; zo als ik zoude opmaaken uit het tafereel, 't geen Mr. GERARD SCHAEP, PIETERSZOON, Raad in de Vroedschap van Amsterdam (*q*), man van voorbeeldelyke kunde en naarstigheid, ons van zyne bevinding heeft nagelaaten, wanneer hy, ten jaare 1649, de Laaden, waar in toen s'Lands Charteren, op den Zolder, boven de *Audientie* van de Rol van 't Hof, bewaard wierden, naauwkeuriglyk bezogt (*r*).

Bl. 3. r. 5. v. o. „Hier aan *moet men* — *toeschryven* — *het invoeren van* de Inquisitie, *hier te Lande*." De Inquisitie was van zeer hoogen ouderdom en, uit het geen ook onze WAG.

(*q*) Zie breeder van hem WAGEN. Beschryv. van Amsterd. XI. *St. bl.* 288—290. vergel. 5. *St. bl.* 73.

(*r*) In zeker Handschrift, op den rug geteekend „*Hollandt*, „*Index Repertoriorum Q*," houdende, byzonder, een oud Afschrift van den „Inventaris, *gemaeckt op s' Keysers huys ter Goude en in de Registerkamer van Hollandt*" als mede van den geenen, die gevonden was ten sterfhuize, van 's Lands Advocaat VAN OLDENBARNEVELD, heeft de Heer SCHAEP deeze volgende woorden, eigenhandig, op *bl.* 374, geschreeven. „In Augusto A°. 1649. hebb Ick, met Consent van Mr. HERB. „VAN BEAUMONT, Secretaris van Hollt. en oock met eenen „Bewaerder van de Archiven en Chartres van Lande, gevisi„teert alle de Laden daer deselve in bewaert waren, welcke „Laden berusten en geset stonden in sekere Casten op de „Solder boven de Audientie van de Roll van't Hoff v: Hollt:, „en voorts noch eenige in den Toren, daer naest aen synde, „daer LEDENBERG v: Utert A°. . . . . (*) gevangen gelegen „hadde en sich selven den hals affnede. De Chartres in „Laden syn seer qualyk geconditioneert en door quade toe„sight soo verdorven, soo verrot, en sonder segels, dat de „meeste deel niet handel- noch leesbaer syn, en waren in „selve Laden de brieven en segels d' aff, als Ick sommarie „— hebbe aenget. —— Nª. de Chartres in de Toren hebb „Ick niet gevisiteert, maar alleenlyk de Laden als vorer. „1°. *Ppter Hiemem insequentem*. 2°. *Ppter abitum in Angliam*."

(*) Men weet, dat dit ten jaare 1619. voorviel. In den tekst staat het jaartal niet uitgedrukt.

WAGEN. zelve, op 't begin der XIII. eeuw, nopens den Kruistogt van onzen Graave FLORIS den IV, tegen de Stadingers (*s*), gezegd heeft, kan men ligtelyk opmaaken, dat onze vroege Graaven van dezelve niet afkeerig waren. In de overige Nederlanden, met naame in Vlaanderen, wierdt het verſchillen van 't begrip der Roomſche Kerk, mede al vroeg, met vuur en ſtrop geſtraft (*t*). En, om nader by huiz te blyven, toen Paus BONIFAAS de IX., ten jaare 1404, zekeren Dominikaan, met naame Mr. EILAERT SCHONEVELD, door het Duitſche Ryk, byzonder ook door deeze Nederlanden, afzondt, zo om 't gedrag der Kloosterlingen, als de gevoelens der Ingezetenen, te onderzoeken, nam de, toenmaalige, Landsheer, Hertog ALBREGT VAN BEYEREN, hem en deszelfs Onder-Inquiſiteurs niet alleen in zyne beſcherming, maar beval en geboodt allen Landzaaten, hoog en laag, geestelyk en waereldlyk, op verbeurte van zyne gunst, ja van alles, 't geen men tegen hem verbeuren konde, en dus van lyf en goed, den voornoemde EILAERT, met de zynen, „ ruſtelic te laten „ *onderſoeken en corrigieren;*" zo zelfs, dat zy hem, in alles, zouden byſtand moeten bieden, de gevangenisſen, elk in zyn bedryf, voor hem

(*s*) Vaderl. Hiſt. 3 *D. bl.* 369.

(*t*) J. v. MAERLANT ziet hier op, als hy, in den *Wapen-Martyn*, MS., zig dus uitlaat.

„ Bringſtu ongheloue voert
„ God ſiet alle dinck ende hoert,
„ Wilſtu den duuel maken?
„ Wat heuet dyn herte bekoert
„ Dattu houdeſ aen tlagher boert,
„ Die Papen ſullen tſmaken;
„ *Soe werſtu verbrant of verſmoert,*
„ Ic en ghaue om v ſiele niet een oert."

hem openen, en zorge draagen, dat deszelfs gevangenen wel bewaard waren (*u*).

Men moet dan, uit de bovengemelde en andere plaatzen van onzen Schryver (*v*), niet opmaaken, dat de Inquisitie, hier te lande, niet zou bekend, of immer uitgeoeffend zyn, voor den tyd van Keizer KAREL V., maar wel dat, sedert dien tyd, dezelve een bestendige Regtbank is geworden; die, naar veel strenger regelen, op een' Spaansche leest, geschoeid, zonder behoorlyk onderzoek, by buitengewoone rechtspleeging, met voorby gang van den gewoonen Regter, en vertreeding van s' Lands bezwoorene Wetten, ondanks de Vertoogen der Overheden en der Staaten; van 't Hof van Holland zelfs (*w*), alles aan haare Bloed-Plakkaaten onderwierp.

Bl. 7. r. 18. „ *Waarna de* Markgraaf van Veere *en de* Heer van Brederode, voor hunne Zoonen, *te vergeefs, gestaan hadden.*" 't Is waar, VIGLIUS verhaalt, dat de Abt van St. Baaf, zig by hem beklaagd hadt, dat hy, door verscheiden voornaame Heeren, wierdt lastig gevallen, om hem een hunner Zoonen toe te voegen, als Coadjutor zyner Kerk; naamlyk, door den Markgraaf van Veere en den Graaf van Bossu, van de eene, den Heer van Brederode, van de andere zyde, en nog

(*u*) Vaderl. Kron. *bl.* 582 en *volgg.* en het daar aangehaalde *Memoriaal* B. I. van de Leenkamer van Holland.

(*v*) Vaderl. Hist. 4 *D. bl.* 472 en 428.

(*w*) EREMUNDUS, *Tumult Belg. pag.* 41, 91. 10 *et seqq.* BOR. Nederl. Oorl. B. *bl.* Dat men zig, ook in andere Landen, tegen deeze Spaansche Inquisitie versettede, is bekend. Vergel. DE VEER Kron: *bl.* 81. *Vso. Voyez aussi* VELLY *Hist. de France.* Tom. 10. *p.* 249 & *suiv. p.* 337 & *suiv.*

nog eenige anderen (*x*). Daar nu MAXIMILIAAN van Bourgondie, Markgraaf van Veere, geen Kinderen hadt (*y*), is het waarschynlyk, dat hy, met en benevens JAN DE HENNIN, Graave van Bosfu, gehuuwd met zyne oudste Zuster, ANNA van Bourgondie, het Coadjutorschap van St. Baaf begeerd zal hebben voor zynen Neef MAXIMILIAAN DE HENNIN, tweeden Zoon van zynen Zwager, en zynen vermoedelyken Erfgenaam (*z*); of, misschien, voor zynen Neef, MAXIMILIAAN VAN KRUININGEN.

Bl. 9. reg. 4. van ond. „ Benden van Ordonnantien, *beloopende* drie duizend Paarden." Zie myne Aanmerk. op WAGEN: 4 *D. bl.* 299. *reg.* 15. Ik bezitte een' oorsprongl͏yken Staat van Oorlog den jaars 1553, waar in de kosten deezer Benden (daar genoemd *Gens d'armes des Ordinances*) over dat jaar gerekend worden 306792 en x ß, van veertig gr. Vlaamsch het pond, te bedraagen (*a*).

Bl. 15. r. 19. „ De Franschen — *verlooren 'er wel* twee duizend vyf honderd, *andere schryven* — vier duizend man, de on-

(*x*) VIGLII *Vita*, *N.* 68. *pag.* 31.

(*y*) Dat hy geen Kinderen naliet, erkent ook WAGEN. 6 *D. bl.* 36. De Heer ERMERINS egter, in de *Beschryv. van 's Leven van Maximiliaan van Bourgondie. bl.* 112: meent, dat zyn huwelyk, met LOUISE DE CROIJ, niet geheel onvrugtbaar geweest zy.

(*z*) Vergel. *Recht van Zyn Hoogheid op Veere en Vlissingen. bl.* 13. en ERMERINS, Beschryv. van Veere. 2 *D. bl.* 98. 99.

(*a*) *Recueil de divers* MSS. N°. 18. (79) „ *Aux* quinze Bendes d'Ordinances *en nombre de* trois mil chevaulx, *soubz divers Seigneurs, a esté paije pour leurs gagies, depuis le premier Jour de Janvier XV*c. *cincquante deux, jusques au dernier Jour de Decembre ensuite XV*c. *cincquante troiz* — IIIJc. VIm. VIIc. IIIJXX. XII £. X ß. Men lette, dat de Reekening gedaan is naar den Franschen Styl, in welken Louwmaand van den jaare 1553 nog tot het jaar 1552 behoorde.

onzen, *naauwlyks*, vyftig." 't Getal der Gevangenen en Gesneuvelden, aan 's vyands zyde, ter deezer gelegenheid, wordt, by verschillende Schryvers, verschillend opgegeven. Men hieldt, over deeze luisterryke overwinning, die, te regt, by die van *Creçy* en *Azincour* vergeleken wordt en, zonder twyffel, meest aan 't beleid en de vuist van EGMOND te danken was, hier te Lande, een' plegtige Dankdag. In de aanschryving-Brief, daar toe, aan die van Leeuwaarden en, denklyk, ook aan de andere Nederlandsche Steden en Gewesten afgezonden, en nog aanweezig, wordt gezegd, dat 'er „ van den Vyanden „ zoo doot, verslaegen als geuangen zyn „ omtrent die acht ende veertich Vendelen „ Knechten ende vyff duysent peerden, daer „ onder een groot getal van groote Meesters", (Hoofd-Officieren) „ ende Princen van „ Vranckeryke geuangen zyn; ende zyn by „ den Vyanden in tvelt gelaeten ende by den „ onsen gecregen zesthien stucken Geschuts, „ ende een groot getal van Wagenen, ge- „ laeden mit cruyt, clooten ende munitien; „ ende is by zyne Majesteyt gratie verleent „ vyff duysent duytsche Knechten, die in „ den Slach syn geuangen geweest, mits „ eet gedaen hebbende, binnen zes maenden „ naestcomende jegens zyn Mayesteyt nyet „ te dienen. Ende daer en bouen vyffthien „ hondert Franchoizen, mede in denselven „ Slach geuangen, zyn opgehouden voir den „ tyt van twee maenden naestcomende, op „ dat zyne Mayesteyts Vyanden geduyrende „ denzeluen tyt hen daer mede nyet en

„ zou-

„ zouden moegen behelpen, als ghy luiden „ breeder vuyte *Copie*, hier by geuoeght, „ verstaen zult (*b*).” Die Kopie (uit welken men, misschien, ook ’t verliez der Onzen, ’t geen sommigen op omtrent *tagtig* man schatten, zou kunnen ontwaaren) is my nooit voor gekomen; maar, daar deeze Brief geteekend is op den 23. van Oogstmaand, en dus, byna veertien dagen na den Slag, toen men alles naauwkeurig hadt kunnen opneemen, en hy, boven dien, strekken moest om zig in de dankzegging aan ’t Opperwezen naar te regelen, moet hy plaatz vinden, naast, of boven, de beste opgaaven der Historie-Schryveren van dien tyd (*c*).

Bl. 17. r. 5. „ *Men scheen — te begrypen, dat de* plaatzen, die onder ’t onmiddelyk bewind der Graaven *en* Graaflyke Amptenaaren stonden, of beter beschermd, of zagter geregeerd werden, *dan de plaatzen, die* onder byzondere Heeren *behoorden.*” Behalven de redenen, by onzen uitmuntenden Schryver, opgegeven, was ’er nog eene andere, om welke, myns bedunkens, de Ingezetenen ’t onmidlyk bewind van de Graaven, boven dat der byzondere Heeren, verkoozen. Deeze laatsten, naamlyk, hadden, in verscheiden Heerlykheden, het regt van Bede te doen, zo zy ten oorlog moesten trekken, huuwelykten, Ridder wierden, enz. (*d*); doch, wanneer, en wel in vervolg van tyd, de algemeene Landheer

(*b*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 416.
(*c*) Vergelyk ROBERTSON. *l. c. Vol.* 5. *pag.* 145—149.
(*d*) HENEMAN, over de Bede. 2 *Hoofdst. bl.* 87. 88.

heer om geld verleegen was, deedt deez mede zyne Bede en, in dat geval, wierden de Ingezeetenen met dubbele lasten geplaagd, waar van zy, natuurlyk, beveiligd waren; indien zy alleen onder den Graave ſtonden. In andere Landen; met naame in Vrankryk, tragtte men, om die zelve reden, te meermaalen, eeniglyk, en onſcheibaar, onder de Domeinen van de Kroon te behooren (*e*).

Bl. 20. r. 11. „ *Deezen* (de Friezen) *verſchoonden zig*, om hunne armoede.” De Staaten van dat Gewest hadden wel alle moeite aangewend om aan het ſchriftelyk verzoek van Holland, ter uitrustinge; *vergelding* en *onderhoudenis*, van twee of drie Scheepen te voldoen, maar de Reeders waren niet te beweegen geweest, zig beroepende op de geringheid van hunnen handel ter Zee (*f*).

Bl. 21. r. 6. v. o. „ *De* Hofhouding.” In 't Stuk zelve, 't geen in de Franſche taal is geſteld, leest men „ *l'Eſtat des Pays de par deça*,” dat is *de Staat van de Landen van herwaarts over*. Men ſpreekt wel, in dien Staat, van 't geen betreklyk is tot *Wedden* en *Jaargelden* (*gages, traictements & penſions*) maar ik vinde van geene *Hofhouding* gewaagd. Voor 't overige, zou deeze Lyst, hoe zeer met feilen in de Hollandſche Notulen gedrukt, verſcheiden aanmerkingen, nopens den geldelyken toeſtand van deezen tyd, kunnen aan de hand geeven, die ik, kortheidshalven, overſlaa. Dit alleen zal ik 'er byvoegen, dat de Schul-

(*e*) Velly, *Hiſt. de France. Tom.* 14. *pag.* 186 *et* 187.

(*f*) Reſolut. van Holland van 5, 19 en 21 *May* 1557. *bl.* 47, 58 en 61.

Schulden van den Vorst, ondanks de aanzienlyke hem toegestaane Beden, in kort zo zeer toenamen, dat het oorlogsvolk alleen, zo in dienst als afgedankt, op den laatsten van Zomermaand des jaars 1559, en dus slegts twee maanden na deezen tyd, van hem een som te eisschen hadt van agt millioen zes honderd negen-en-tagtig duizend vyf honderd een-en-tagtig ponden, elf schellingen en vier deniers. De korte Staat, uit welken dit blykt en een oorspronglyk Stuk, in de Fransche taal, van dien tyd is, berust in myne Boekery *(g)*. Men lette, ondertusschen, dat, hoe zeer de Fransche taal, sints lange, by onze Vorsten 't meest in gebruik was, de Staaten, egter, thans, meêr dan voorheen, verpligt wierden, zo aan 't Brusselsche Hof, als op de algemeene Vergaderingen met de Staaten der andere Nederlandsche Gewesten, (die veel al het Nederduitsch niet kenden) in dezelve te raadpleegen. Op den derden van Oogstmaand wierdt hun, by den Heere van LALAING, op bevel van den Koning, voorgehouden, agt Gedeputeerden, der Fransche Taale magtig, derwaarts te zenden, en hunne belangens vorderden hier aan te voldoen; doch de zorg voor de Vaderlandsche Spraak deedt hun, op den 19. van Wynmaand deezes jaars 1557, het waardig besluit neemen, 't geen', met deeze woorden, in de Resolutien van Holland staat uitgedrukt; „ Is geresolveerd, „ dat de Gedeputeerden, ten Hove komende, „ niet en sullen treden in communicatie met „ de

(g) *Recueil de Divers MSS.* N°. 9.

„ de Gedeputeerden van de andere Staten, „ nog ook yet pogen in Walſch te beſoigneren, „ dan mids eerſt hebbende Acte van *non* „ *præjudicie* (*h*).” Ook beſlooten zy, weinig dagen daar na, te weten den 20. derzelver maand, zyne Majeſteit, by Requeste, te verzoeken, hun zodanige Acte te verleenen, „ gemerkt de Staaten Privilegie hebben niet te „ beſoigneren, ofte eenige antwoord te doen, „ dan in Duytſche tale.” Ook ſtelden zy, den 31. van Wynmaand, een begrip van zodanige Acte op, onder verbetering van den Preſident VIGLIUS. My is niet gebleken, of hier, verders, iets van gekomen zy. Men zal in 't vervolg zien, dat PHILIPS zelve, ſedert, de kennis der Nederlandſche Taal, in zyne Baſtaart-Zuster MARGARETE, als eene reden voordroeg, om welke hy vertrouwde, dat zy den Nederlanderen te meêr aangenaam zyn zoude (*i*).

Bl. 27. r. 5. v. o. „ ADOLF VAN BOURGONDIE, Heer van Wakkene Capelle.” Hy was niet alleen Stedehouder van den Nederlandſchen Admiraal, maar, daar by, Hoog Bailliu van Gend en gehuwd met JAQUELINE BONNIERES *de* SOVASTRE, by welke hy geen' Kinderen won (*k*). Hy was een Zoon van ANTONIS VAN BOURGONDIE, Heer van Capelle, en van MARIA ANDRIESSEN, Dogter van den Rentmees-

(*h*) Regist. Mr. ADR. v. D. GOES. 1557. *bl.* 57. 103, 105, 110, 111. Vergel. Regist. ADR. v. D. GOES, op 7 January 1530. *bl.* 151. en 14 April 1531. *bl.* 169.

(*i*) WAGEN. alhier, *bl.* 50.

(*k*) GOUDH. Kronyk, 2 *D. bl.* 29. *Conf.* P. HEUTERUS, *Genealog. lib.* 6. *pag.* 6. *et* 7. Vergel. PAQUOT. *Memoires pour servir a l'Hiſt. Littr. des Pays-Bas. Tom.* 14. *p.* 84.

meester Generaal van Zeeland, ANDRIES ANDRIESSEN, Heer van Wakkene, en dus een Kleinzoon van ANTHONIS VAN BOURGONDIE, bygenaamd *den grooten Bastaart* (*l*). ADOLF hadt een Broeder, ANTHONIS genaamd, die Admiraal en Gouverneur van Zeeland was, en ten jaare 1573 sneuvelde (*m*). HOYNCK VAN PAPENDRECHT (*n*) vergist zig dus, wanneer hy, door verkeerde toepassing van 't getuigenis van SANDERUS (*o*), omtrent laatstgemelden ANTHONIS VAN BOURGONDIE aantekent, dat hy, door zyn Huwelyk met de Dogter van ANDRIES ANDRIESSEN, de Heerlykheid Wakkene in zyn Geslagt zou hebben overgebragt. Dit deedt zyn Vader. Zyne Egtgenoote was KLARA VAN DER MARK (*p*).

Bl. 29. reg. 8. „ MARIA, Koningin van Engeland, *overleedt. — De Koning van Spanje vondt zig dus versteken van den naam en waardigheid* van Koning van Engeland." Ook van *Vrankryk*; welken titel MARIA voerde. De Hertog van Savoyen, thans Lieutenant- en Kapitein-Generaal der Nederlanden, geboodt, daarom, op den 1 Maart 1559, naamens den Koning, aan 't Hof van Holland, zig van die titels in Regtzaaken niet meer te bedienen, „ alsoe, (schreef hy) ouermids „ den affsteruen wylner hoochloffelicker ge- „ dachtenissen der Coninginne van Engelandt, „ wiens

(*l*) BOXH. op REIGERSB. 2 *D. bl.* 324 en 357.
(*m*) WAGEN. Vaderl Histor. 6 *D. bl.* 440.
(*n*) In een *Nota* op een' Brief van VIGLIUS aan HOPPERUS. in *Analect. Belg. Tom.* 1. *P.* II. *pag.* 752.
(*o*) Verheerlykt Vlaanderen, 2 *D.* 1 *B. bl.* 23.
(*p*) REIGERSB. 2 *D. bl.* 357. en *Nobiliaire des Païs-Bas. Tom.* 1. *pag.* 158. daar zy egter genaamd wordt ANNE DE LUMENE, *dite* DE MARKE.

„ wiens ziele God genadich zy, onſe heere „ de Coninck nyet geraden en vindt voirtaen „ te gebruycken van den tytle van *Conynck* „ *van Engelandt* ende *Vranckryk.*" Ook gelastte hy hun, naamens als voren, die titelen na te laaten in het nieuwe zegel van den Hove (*q*).

Bl. 35. r. 1. v. o. „ *Omtrend dezen tyd overleed ook* MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE." Hy ſtierf den 4 Juny 1558, op het Slot Zandenburg (*r*), by Veere, en is in de Kapelle van Zandenburg begraven, hebbende, naauwlyks, den ouderdom van 44 jaaren bereikt (*s*).

Bl. 40. r. 1. „ MARGARETE, Hertoginne van Parma." Zy was, als WAGEN. op de voorgaande bladzyde zegt, „ *bastaart-Zuster* van PHILIPS." Keizer KAREL hadt haar, ten jaare 1522, verwekt, by eene adelyke Jongvrouwe van Oudenaarden in Vlaanderen, gezegd MARGAREET VAN GEEST, en doen opvoeden door twee Landvoogdesſen der Nederlanden, eerst door zyne Moeie MARGAREET, en, daar na, door zyne Zuster MARIA. In vorigen egt was zy verbonden geweest met ALEXANDER DE MEDICIS, Hertog van Florence (*t*).

Bl. 40. r. 14. „ De Raad van Staaten — *was*,

(*q*) 1. *Memoriael* van B. ERNST. *bl.* 192. *Vſo.* en 193.

(*r*) Zie ERMERINS, die een aaneengeſchakelde Beſchryving van 't leven van MAXIMILIAAN gegeven heeft, in zyne *Zeeuwſche Oudheden*, *bl.* 110.

(*s*) De Beſchryving van het Kaſteel en Kapittel *Zandenberg* geeft de Heer ERMERINS, agter 't leven *der Heeren van Veere, uit den Huize van Bourgondien. bl.* 163 *en volgg.*

(*t*) DOM L'EVESQUE, *Mémoires du Cardinal de* Granvelle. *Tom.* 1. *Chap.* 3. *pag.* 37—47.

was, sedert dat FILIPS *de Regeering aanvaard hadt*, den klem des gezags kwyt geweest, welken de Koning geheellyk aan zig hadt getrokken." Vergelyk alhier *bl.* 8. *r.* 4., en zo drukken zig ook verscheiden Historieschryvers uit (*u*). Wyl onze Vorsten nimmer, uitsluitender wyze, 't hoog gezag aan de, door hun aangestelde, Raaden gegeven hadden, sprak het ook van zelve, dat de klem van deezer bewind ophield, by 's Vorsten tegenwoordigheid, tot wien alle zaaken, als den opperften Regter, behoorden (*v*). Dit denkbeeld spruit uit dat der Souverainiteit; en dit was, veelligt, de grond ook, waarom men, in Braband, geen byzondere Stadhouders gewoon was aan te stellen, wyl aldaar de Opperlandvoogden, die den Vorst vertegenwoordigden, hun Hof hielden; zie hier WAGEN. *bl.* 42. Voor 't overige, zegt onze WAGEN. te regt, dat de Raad van Staaten *voor* den tyd van PHILIPS aanwezig was. Het Berigt-schrift, toen, voor deezen Raad gemaakt, is nog voor handen, en hy hadt, oorspronglyk, veel hooger ouderdom (*w*).

Bl. 41. (4.) „ Zyn Lastbrief was in 't Fransch opgesteld." Zy is thans, door anderen (*x*), en s' Prinsen Berigt-schrift (*Instructie*) door WAGEN. zelven, uitgegeven (*y*).

Bl. 44. r. 9. „ *Het Stadhouderschap van Gel-*

(*u*) BURGUND. *Histor. Belg. Lib.* 1. *pag.* 9. *Supplement. sur* BUTKENS, *Trophées de Brab. Tom.* 3. *fol.* 166

(*v*) VAN DE SPIEGEL, over de Hooge Vierschaar in Zeeland, in Verhandel. Zeeuwsch Genoodschap. 2 Deel, bl. 100 en 105.

(*w*) NENY, *Mémoires Historiq. et Politiq. des Pays-Bas Autrich. Tom.* 2. *Chap.* 16. *pag.* 89. *seqq. Voyez aussi Supplement sur* BUTKENS, *l. c. fol.* 165.

(*x*) BORY, Woordenboek. *bl.* 689.

(*y*) WAGEN. Beschryving van Amsterdam, 3 *Deel*, *bl.* 485.

Gelderland en Zutfen was, by voorraad, *bekleed geweest, door den Graave van Hoorne.*" Dat deeze bekleeding slegts *by voorraad* geschiedde, is my, nog uit de aangehaalde plaats, nog van elders, gebleeken." Hy wierdt, ten jaare 1555, aangesteld, in plaatze van wylen den Graave van HOOGSTRAATEN. De Graaf MEGEN volgde hem op, in Hooimaand des jaars 1560 (*z*). De Stadhouderschappen wierden, als andere Ambten, ten dien tyde, bekleed tot s'Vorsten wederzegging toe, en stonden open, by de aankomst eenes nieuwen Vorst, die aan en afstelde, naar zyn goedvinden. Langs deezen weg, geraakte nu Hoorne uit zyne Bediening. AREMBERG wierdt in 't Stadhouderschap bevestigd, 't geen hy, reeds onder KAREL den V., hadt bekleed, zo als onze WAGEN. zelf, elders, geleerd heeft (*a*). Na Hoorne, als Admiraal, den Koning, naar Spanje geleid hadt, hieldt deez hem, hoe zeer ligt geveinsdelyk, in eere, en plaatste hem aldaar, twee jaaren lang, in den Staatsraad der Nederlanden, waar na hy herwaarts te rug keerde (*b*).

Bl. 51. r. 4. v. o. „ *'t Een en ander* Verzoek, *was met — redenen bekleed.*" Dit Vertoog wordt, ook in 't Register van VAN DER GOES, *Verzoek* genaamd; maar de ernst der Staaten, die in 't Stuk zelf doorstraalt, houdt meer in, dan een gewoon Verzoek. Zy zeiden, dat zy „ met de grootste onderdanig-
„ heid en eerbied, ter voldoening ook aan
„ hun-

(*z*) Kronyk van Arnhem. *bl.* 108, 110, 112 en 113.
(*a*) Vaderl. Histor. 5 *D. bl.* 332. 380. SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 178.
(*b*) Verantw. van Hoorne, by BOR. Authent. Stukk. 1 *D. bl.* 50. en 61.

„ hunnen eed, zyner Majesteit, hunnen na-
„ tuurlyken en Souverainen Heer, deeze zaaken
„ wel hadden willen voordraagen, ten einde,
„ indien uit s' Konings handelwyze eenig
„ nadeel sproot, zyne Majesteit geen reden nog
„ gelegenheid zoude hebben het zelve den
„ Vertoonderen (*Remonstrants*) te wyten."
De Koning antwoordde, hoofdzaaklyk, in-
dier voege, als onze WAGEN. meldt: zo
egter, dat men, in den ophef van dien,
den algemeenen Staaten toebeet, dat men
hun, „ nopens 't indringen van Vreemdelin-
„ gen in de Regeering, op eene slinksche
„ wyze en tegen de waarheid aan, onderrigt
„ hadt (*c*)." Waar uit men, niet onduidlyk,
s' Konings inwendig ongenoegen over het
Vertoog konde opmaaken, schoon 't overig
gedeelte van zyn Antwoord in de zagtste,
maar, zo als de uitkomst leerde, nooit
gemeende bewoordingen, vervat was.

Bl. 46. reg. 13. „ Hy (PHILIPS) was,
sedert eenigen tyd, te raade geworden, '*t
getal der Bisschoppen in de Nederlanden te
vermeerderen.*" Onze Schryvers zetten dit op
reekening van PHILIPS, en te regt, mits men
het, egter, zo niet opneeme, als of hy de
eerste en eenigste onzer Vorsten geweest zy,
welken op die gedagten kwamen. Na den
dood van den Bisschop van Atrecht, sedert
meer bekend geworden onder den naam van
Kardinaal van GRANVELLE, is het groot
getal der eigenhandige Brieven en andere
Stukken van verscheide Koningen, Vorsten
en voornaame Staatsluiden, welken zyn
Va-

(*c*) Resolut. van Holland. des jaars 1559. *bl.* 96—98.

Vader en hy, zo nopens de tyden en regeeringen van KAREL den V, en PHILIPS den II., als nopens die der drie laatste Hertogen van Bourgondie, (JAN, gezegd den Onvertzaagden, PHILIPS den Goeden, en KAREL den Stouten) verzameld hadden, geraakt in handen van den Abt BOISOT, en, sedert, in de, door hem gestigte, openbaare Boekery der Abdy van St. Vincent, te Besançon. Uit deeze Verzaameling, die LXXX deelen, *in folio*, uitmaakt (*d*), heeft men, byzonder, ontwaard, dat (om van PHILIPS van Bourgondie en KAREL den Stouten (*e*) niet te spreeken) Keizer KAREL de V. reeds bedagt was geweest de Nederlanden van nieuwe Bisdommen te voorzien, en dat hy, ook hier toe gemagtigd door Paus PAULUS den III., reeds verscheide plaatzen, met naame, onder anderen, *Haarlem*, *Middelburg*, *Leeuwaarden*, *Deventer* en *Groningen*, tot Bisschoplyke zetels, en *Mechelen* tot den eersten zetel der Nederlanden, bestemd hadt; maar dat zyne veelvuldige zaaken, hem, in 't uitvoeren van dien, hinderlyk zynde, hy, by zynen afstand, dit werk zynen Zoon PHILIPS bevolen hadt, die 'er, op een meer uitgebreide wyze, aan voldeedt (*f*). De Onzen meenen, gewoonlyk, dat de Bisschop van Atrecht 'er den Koning toe aangezet hadt,

(*d*) *Mémoires de l'Acad. de Bruxell. Tom.* 2. *pag.* 44 *et* 45. *au Journal.*; alwaar men ook vindt, dat Granvelle, boven veele aanmerklyke Stukken geschreeven hadt het woord *Uratur*.

(*e*) STRADA, *de Bell. Belg. Dec.* I, Kerklyke Oudheden. *Tom.* 6. *bl.* 428.

(*f*) DOM. L'EVESQUE, *Mémoires du Cardinal de* Granvelle. *Tom.* 1. *pag.* 2. *Chap.* 7. *pag.* 313—315. welk Werk, te Parys, in 1753. uitgegeven, een zeer gering Uittrekzel der bovengemelde Verzameling behelst. *Voyez aussi.* Histoire *du Cardinal de* Granvelle (*à Paris* 1761) pag. 274. *et suiv.*

hadt, maar PHILIPS zelf verklaarde aan den Heere van MONTIGNY, toen deez in Spanje was, dat die Geestelyke hier van geen kennis hadt bekomen, voor hy (PHILIPS) den Inquisiteur SONNIUS naar Rome hadt gezonden (*g*). Een zaak, waar aan men, uit hoofde van den aart en invloed des Atrechtschen Bisschops en der veinzery van PHILIPS (die, aan denzelven MONTIGNY ook, valschelyk, verzekerde geen inquisitie in deeze Landen te willen inrigten) hooglyk, zou mogen twyffelen, zo als sommigen doen (*h*), indien niet, in een' Brief der Landvoogdesse MARGARETE, gevonden wierdt, dat de Bisschop, hier in, alleen s'Konings bevel en s'Pausen meening was gevolgd (*i*); 't geen te mooglyker is, daar de zaak, als ik zeide, deezen laatsten, reeds door den Keizer, zynen Vader, was aanbevolen. Hoe het zy, schoon de Bisschop 'er al geen oorzaak, ja, zo eenigen denken, 'er zelfs, in den beginne, tegen geweest mogt zyn (*k*); moet hy egter, voor een heevige uitwerker van den last zyns Meesters, aangezien worden, 't geen de haat der partyen tegens hem scherpte (*l*).

Bl. 56. r. 1. „PHILIPS *begaf zig naar* Gend." De Heer WAGEN. hadt hier nog by kunnen voegen, dat de Koning, te Gend, voor zyn vertrek, den 29 July en vier volgende dagen, eenige Ridders van het Gulden Vlies

(*g*) *Mémoires pour l'Histoire de* Granvelle. *l. c. Tom.* 2 *Chap.* 1. *pag.* 20. *Sonnius* was genoemd naar het Dorpje *Son*, in de Brabandsche Kempen, naar welken hy ook *de Campo*, of *van den Velde*, gezegd wierdt. (FOPP. *Biblioth. Belg.* Tom. 1. *pag.* 311.)

(*h*) *Histoire de* Granvelle. *l. c. pag.* 274. *seqq.*

(*i*) *Mémoires pour l'Histoire de* Granvelle. *l. c. pag.* 11.

(*k*) *Mémoires de l'Academ. de Bruxell.* Tom. 4. (*Journal*) pag. 3. (*a*).

(*l*) Vergel. Vaderl. Hist. alhier. *bl.* 67.

Vlies aanstelde, naamelyk FRANÇOIS II, Koning van Frankryk; GUIDOBALD VAN MONTFELTRÈ, Hertog van Urbin; MARCUS ANTONIUS COLUMNA, Hertog van Paliane; PHILIP VAN MONTMORENCY, Heer van Hachicourt; BOUDEWYN VAN LANNOY, Heer van Tourcoing; WILLEM VAN CROY, Marquis van Renty; FLORIS VAN MONTMORENCY, Baron van Montigny; PHILIPS, Graaf van Ligne; KAREL VAN LANNOY, Prins van Sulmona; ANTHONY VAN LALAING, Graaf van Hoogstraaten, JOACHIM, Baron van NEUHAUS, Kancellier van Bohemen (*m*). Waarby anderen voegen KAREL, Prins van Spagne; Hertog KAREL van Oostenryk; de Hertogen van Parma, van Aarschot, van Mantua, van Arrascon en van Naiera (*n*).

Bl. 56. r. 12. „ KAREL DE TISNACQ, *aangesteld tot 's Konings Raad in Spanje.*" Zie van hem *in notis ad vitam* VIGLII *p.* 187. en *in Analectis Hoynck van Papendrecht T.* 1. *P.* 1. Hy heeft geschreven Memorien of Commentarien over de Onlusten in de Nederlanden, waar van NICOLAUS BURGUNDIUS, in de Voorrede voor zyne *Historia Belgica*, erkent zig bediend te hebben. — Over den Geheimschryver JOOST DE COURTEVILLE, zie dezelve noten *ad vitam* VIGLII *p.* 175.

Bl. 59. reg. 18. „ *Tot dat zy — 't Spaansch Krygsvolk last gaf, om zig — naar Walcheren te begeven.*" Zy schynen ge-

(*m*) N. BURGUND. *P. ubi* 26.

(*n*) HOOFT, *Nederl. Hist. Bl.* 25. BOR, *Nederl. Oorl.* 1 *B. fol.* 13. eerste Druk. *Hist.* de Granv. *p.* 289. CHIFFLET, *Insign. Ord. Vell. aur. p.* 133–137., een zeer naarstig Schryver, meldt van geene andere, thans, te Gend verkoorene Ridders, dan tot den Graave van *Hoogstraaten* ingesloten.

gelegen te hebben ten platten lande van Walcheren; als te Zoutelande, West-Cappelle, Domburg en Koudekerke. Te Veere had men hen buiten gehouden; doch 'er lagen twee Vendelen op Zandyk. — De Staaten van Zeeland, genegen de Ingezetenen van deezen overlast te ontslaan, schynen, in October 1560, de Regeeringen der drie Walchersche Steden te hebben aangeschreven, om de noodige Wagens en Schuiten, tot 't vervoeren van de Bagagie der Spanjaarden, naar de gereed liggende Schepen te verzorgen. Dan dit ontmoette, te Vlissingen, alwaar men voor hadt hen in te schepen, eenige zwarigheid, vermits de Spanjaarden, byzonder de twee Vendelen, die te Domburg lagen, liefst aan den Polder, of omtrent Veere, ingescheept wilden worden. De Afgevaardigden dier Stad bragten, daarom, de zaak ter kennis van den Vice-Admiraal van Zeeland, Adolf van Bourgondie, met dat gevolg, dat, de Staaten van Zeeland nader orde gesteld hebbende, de Spaansche Benden, op den 24 derzelve Maand October, den weg namen naar Arnemuiden, alwaar zy egter, door tegenwind opgehouden, verbleeven tot in December 1560 (o). Waarschynelyk zullen de Spanjaarden, die in den Briel, Geervliet, Heenvliet, Abbenbroek, Sommelsdyk, de Tonge enz. gelegen hadden, onder de orders van Juliaan Romero, tegen het midden dier maand, mede te Arnemuiden zyn aangekomen (p). Buiten twy-

fel

(o) Ermerins, *Beschryv. van Veere*, 2 *D. bl.* 102—104. en *de Bylagen*. 3 T. en 3 U.
(p) Adr. v. d. Goes, 4 *D. bl.* 532—537.

fel zullen de Ingezetenen van Arnemuiden weinig reden gehad hebben, om het vertrek deezer Gasten te vertraagen; en het is zeer vermoedelyk, dat de onbegrypelyke afkeerigheid en haat tegen het Spaansche Krygsvolk, die men, eenige jaaren laater, byzonder ten jaare 1572, by hun, zoo wel als by die van den Briel, Vlissingen en Veere bespeurde, ter dezer gelegenheid ontstaan zy, immers grootelyks toegenomen.

Bl. 61. r. 5. v. o. „ De Staaten van Holland —— *hunnen* Advokaat, ADRIAAN VAN DER GOES verlooren hebbende." Hy was, op den dertigsten van Louwmaand des jaars 1544, tot Advokaat van *Holland* en *Westvriesland*, aangenomen, door de Afgevaardigden der Edelen en zes groote Steden, vertegenwoordigende de Staaten van den Lande, in plaatze (als ook onze WAGEN. reeds heeft aangeteekend (*q*),) van zynen Vader, Mr. AART VAN DER GOES, die, by deszelfs afstand, door dezelve Staaten, beschonken wierdt met eene somme van twee honderd guldens, om „ *te recompenseeren de menichfuldige getrouwe diensten, by denseluen Mr.* „ AERNT (zo staat 'er) VAN DER GOES, *jnt* „ *voirsz. zyn Officie, den voirsz. Lande* „ *gedaen* (*r*)."

Bl. 61. r. 5. v. o. „ *De Staaten* —— *traden* — *tot het opstellen van eene Instructie of* Berigtschrift *voor zynen* Opvolger." Wat het

(*q*) Vaderl. Hist. 5 *D. bl.* 295.

(*r*) 1 *Memor.* van VAN DAM. *bl.* 58. Hy heet aldaar, in 't opschrift van dit Stuk „ Mr. AERNT V. D. GOES, *wylen* Advo„ caet van den Lande." 't Is zeker dat het woord *wylen*, op deeze plaatz, eenvoudig beteekend *voorheen*, als meermaalen elders. Mr. AERT, of AERNT, was ook, nog eenigen tyd na deezen, in 't leeven. St: der Nederl. 4 *D. bl.* 140.

het *Berigtschrift* betreffe; gelyk dat van den, laatst overledenen, Advokaat, Mr. ADRIAAN VAN DER GOES, breeder gesteld was, dan van zynen Vader, Mr. AART (*s*), die aan AALBREGT VAN LOO was opgevolgd, wierdt het zelve, nu, voor den aanstaanden Opvolger of Opvolgers, merkelyk vermeerderd (*t*). Ik zegge, met opzet, Opvolgers, in 't meerder getal, om dat, hoe zeer de besluitende keuze alleenlyk viel op Mr. JACOB VAN DEN EINDE, men, by de eerste beraadslaaging, bedagt was geweest, om, des noods, twee Advokaaten aan te stellen. De Hollandsche Resolutien spreeken 'er dus van, „ Naer „ communicatie op de voorschrevene Voor- „ waer-

(*s*) Zie deeze beide Stukken by RENDORP, *Differt. de orig: Ord. in append.* litt. B et C.

(*t*) In 't, zo even aangehaald, Berigtschrift van Mr. AART, wordt Mr. AALBREGT VAN LOO, duidlyk, *zyn Voorsaete, in officie*, gezegd. Men vindt, midlerwyl, op den 15. van Wintermaand des jaars 1560, in *de Resolutien van Holland. pag.* 98. dat aan „ DIRCK COBBEL VAN DER LOO is toegevoeght een „ Wambais van Satyn, ofte twaelf ponden daer voor, mits „ dat hy de Staten leueren sal alle de Registeren ofte Me„ morialen, by syn Vader, Mr. FRANS COBBEL, zaliger ge„ dachtenissen, *in zynen tydt, Advocaet van den Lande.*" En daar men, ondertusschen, VAN LOO, al omtrent 1510, Advokaat van den Lande vindt, en van het bekoomen der Papieren van COBBEL, reeds in de Resolutien van Holland van 9. Maart 1526, *bl.* 35. (Zie ook 18 en 19 April 1555. *l. c. bl.* 19.) werk gemaakt wierdt, agtten sommigen, misschien niet te onregt, dat deeze laatste, korten tyd tusschen VAN LOO en AART V. D. GOES, gediend hebbe. (Staat der Nederl. 4. *D. bl.* 138 en 139.) (*u*) Ten zy men liever oordeele, dat COBBEL en Mr. AART, te gelyk, aan VAN LOO opgevolgd zyn, doch COBBEL spoedig overleden. Ik durve, by mangel van genoegzaame kunde, hier niets beslissen. 't Is ondertusschen aanmerkelyk, dat Mr. AART, schoon eerst op den zestienden van Bloeimaand 1525, blykens de Hollandsche Resolutien, op den geldelyken voet van VAN LOO, aangesteld, egter, reeds *voor* dien tyd, door de Staaten van Holland, in hunnen dienst, als een' Lands-Advokaat was gebruikt; zo als men op kan maaken uit zyn eigen Register, 't geen met den 31. van de, voorafgaande, Louwmaand, begint.

(*u*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 424. 480.

„ waerden, ende Electie van eenen nieuwen
„ Advocaet van het gemeene Landt, is die
„ saecke uytgestelt tot den achtienden der
„ voorsz maendt November" (des jaars 1560)
„ des avondts in de Herberge, omme als
„ dan daar van eyntelyck te resolveren, het
„ ware op den Ontfanger COEBEL, ofte op
„ den voornoemden SANDELYN, *ofte beide*,
„ of, by gebreecke van dien, op Mr. JACOB
„ VAN DEN EYNDEN, gevende *elcks* Wedden
„ van vier hondert pont van XL grooten,
„ ofte meer, eer dat achterblyven soude,
„ by faute van suffisant Salaris (*u*)." Uit welke laatste woorden, men zou kunnen opmaaken dat, by de duurte dier tyden en het, hoe langs hoe meêr, omslagtelyke en gevaarlyke, 't welk thans de bediening van eenen Lands-Advokaat verzelde, men de luiden niet, dan met moeite, tot het bekleeden van dien, heeft kunnen beweegen.

Zo stondt het in Holland.

In Friesland waren de gemeene Volmagten van Staat, op den 23. van Grasmaand des jaars 1558, mede reeds bedagt geweest, een *Lands Aduocaet* aan te neemen; dan, my is niet gebleeken, dat hier van, sedert, iets gekomen is.

Laat ik, voor 't overige, in 't voorbygaan, mogen aantekenen, dat de naam van *Advokaat*, ten dien tyde, niet alleen gegeven wierdt aan den Staatsdienaar, die thans den naam voert van *Raadpensionaris* van dit Gewest; maar dat ook de stedelyke *Pensionarissen*, oorspronglyk, *Advokaaten* en *Advokaa-*

(*u*) Resolutie van Holland, 11 November 1560. bl. 93.

kaaten-Pensionarissen genoemd wierden; tot dat, met nalaating van het eerste en zelfstandig woord, alleen het laatste en byvoeglyke is in zwang gebleven; even als men, nog heden, zegt *Fiskaal*, voor *Advokaat Fiskaal*. Joost Bets, *Pensionaris* van Dordrecht, heet, by voorbeeld, in s' Lands Resolutien van den jaare 1530, *Advokaat* (*v*).

Bl. 65. r. 7. „ Lindanus, *die — ook* Onder-Inquisiteur *wierdt*." Hy kreeg zyne aanstelling van Jodocus Ravesteyn *de* Tilrto, (geboortig van *Tiels*) Kanunnik der Kollegiale Kerk van S. Pieter te Leuven, en Michael du Bay *ab* Aeth, (geboortig van *Aath*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aldaar, die Opper-Inquisiteurs deezer Landen waren. Ik teken dit alleen aan, om dat deeze naamen, in het, by Wag. aangehaald, *Repertorium* der Plakaaten, kwalyk gespeld zyn (*w*).

Bl. 66. r. 3. „Nicolaas a Castro, *Bisschop van Middelburg*." Nopens deezen man, anders genaamd Nicolaas Verburch, geboortig van Leuven (*x*), voormaals Kanunnik van St. Maria's Kerk, te Utrecht, zie men een Werkje, genaamd *Naauwkeurig Verhaal van de aanstelling des Eerwaardigen Heere* Nicolaas de Castre, *tot eersten Bisschop te Middelburg in Zeeland, ten jaare* 1561, *door*

(*v*) Resolutien van Holland, *bl.* 131. *Confer.* Moens, *Differt. inaug. de munere Pensionar. Civitat.* §. 1. Vergel. Nieuwe Kronyk van Vlaanderen, 3 *Deel*, *bl.* 208.

(*w*) *Memor.* van Ernst. *bl.* 38. *Vso. Conf.* Paquot, *l. c. Tom.* 16. *pag.* 306.

(*x*) H. van Heusden, Oudheden en Gestigten van Zeeland. 3 *D. bl.* 110. *en* W. te Water, Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland. *bl.* 865. *en volg.*

door den Regtsgeleêrden Heere Quintyn Weytsen, *Raad in den Hove van Holland, en door Koning* Philips *gemagtigd tot het invoeren van den nieuwen Bisschop*; uitgegeven te Leiden, ten jaare 1757, en waar van de Uitgever word gehouden te zyn de Heer Frans van Mieris (*y*).

Bl. 68. r. 13. v. o. „ Weigerende, — om dat men, niet hem (Granvelle), maar Karel van Lalaing, — tot Stedehouder hadt aangesteld (*z*).” Dom L'Evesque zegt, dat Strada, hier aangehaald, zig bedriegt; dat Granvelle nooit weigerde in den Raad te komen, ter oorzaake van den Graave van Lalaing, maar aan den Koning geschreven hadt, 'er niet te zullen verschynen, zo lang men, ten allen tyde, tegen de belangen zyner Majesteit, in voordeel der Nederlanderen, besloot. Doch de Kardinaal kon anders schryven en anders denken; ook is het zeker, dat hy met Lalaing oneenig was (*a*).

Bl. 69. r. 4. „ Oranje — betoonde hem ook blyken van afkeer.” Voorheen waren zy groote vrienden. Aan Hieronymus Perenot, Heer van *Champagney*, Broeder van den Kardinaal, was ook, tot den jaare 1554, de opvoeding van den Prinse van Oranje toebetrouwd geweest. Na dien tyd wierdt hy een der Bevelhebbers onder den Prinse, en

(*y*) Zie Voorrede van den Heer J. W. te Water, voor 't Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, van zyn' Vader W. te Water. *bl.* 9.

(*z*) *Mémoire de* Granvelle, *Tom.* 2. *pag.* 45.

(*a*) *Histoire de* Granvelle, *pag.* 298. Zie, egter, ook Hopperus, *Recueil des Troubles. Chap.* 7. *pag.* 36.

en volgde hem in de Belegering van MONTREUIL, alwaar hy sneuvelde (*b*).

Bl. 70. r. 13. v. o. „ *Zo deeden, vervolgens, ook* Utrecht, Haarlem *en* Middelburg." De inwyding van den eersten Bisschop te Middelburg is geschied door den Kardinaal VAN GRANVELLE, Aartsbisschop van Mechelen, den 26 December 1562, volgende de staatige inhaling, daar op, den 4 January des volgenden jaars (*c*). De Staaten van Zeeland schynen zig deeze zaak niet te hebben aangetrokken, schoon men voor hadt langs dien weg, de Inquisitie in hun Gewest in te voeren, en een Vreemdeling in hunne Vergadering in te dringen (*d*). Men zei, het was een Geestelyke zaak, en ging daarom den Staaten niet aan. Die van Middelburg maakten wel veel zwaarigheid tegen de uitgestrekte magt, den Bisschop toegekend, dog waren eindelyk genoodzaakt toe te geeven. Nogthans niet anders, dan onder uitdrukkelyke belofte van onverkort te blyven, aangaande de Jurisdictie en Politie hunner Stad, agtervolgens de bevelen der Landvoogdes, en onder Acte van den Bisschop, even als te Haarlem geschied was, tegens alle „ schaeden „ ende zwaerichheden, die hen luyden zoude „ mogen opcomen, by de erectie van den „ voorsz: nyewen Bisdomme, zoe wel van „ den Aartsbisschop van Colen als van „ Utrecht (*e*)." Hoe veel alle deeze schoone be-

(*b*) *Mémoires pour l'Hist. de* Granvelle. *Tom.* 1. *pag.* 204.

(*c*) *Oudheden en Gestigten van Zeeland.* 1 *D. bl.* 110.

(*d*) BOXH. op REIGERSB. 1 *D. bl.* 155. meent, dat zulks ook streedt met de *Keuren van Zeeland C. V.* §. 8.

(*e*) Zie *Aanstelling van N. de Castro bl.* 26. *en in de Bylagen.*

beloften waard waren, heeft de droevige ondervinding geleerd.

Bl. 70. r. 11. v. o. „ *Steden, welker meesten haare* Bisſchoppen ontvingen." Of, wanneer en op welke wyze, het ontvangen der Bisſchoppen, en der hier opgenoemde Bisdommen gebeurde, kan men, nader, ontwaaren uit de byzondere beſchryvingen der Steden en, hier onder, aangehaalde plaatzen (*f*).

Bl. 71. r. 15. „ *'t Volk* kreunde zig luttel *aan deze bevelen.*" De Heer WAGENAAR bedoelt hier, waarſchynelyk, het Plakaat van Koning FILIPS, van den 26 van Louwmaand 1559, te vinden in *'t Groot Placaatboek I. D. bl.* 463, en, zaakelyk, aangehaald in de Verhandeling van den Heer W. KOPS, genaamd *Schets eener Geſchiedenis der Rederykeren* (*g*).

Bl. 72. r. 12. „ Hem *ging na, dat hy den* Kardinaal, *in Spanje,* zeer ſwart gemaakt hadt." MONTIGNY, van wien hier geſproken wordt, hadt, nevens de Brieven der Landvoogdesſe, ook heimelyke Brieven by zig van Orange, Egmond en Bergen, voor den Koning, en was veel meer de zyde der bovengemelde Heeren, dan die des Kardinaals, toegedaan. BARLAIMONT, man van zeer doortrap-

(*f*) Zie, nopens ANTWERPEN, *Hiſtor. Episcopat. Antv. pag.* 56. nopens ROERMOND, KNIPPENB. *Hiſt. Ecleſ. Gelr. pag.* 181. *ſeqq.* DEVENTER, Kerkelyke Oudhed. 6 *D. bl.* 440. GRONINGEN, *l. c.* 5 *D. bl.* 293. LEEUWAARDEN, *l. c.* 5 *D. bl.* 73 en 74. s'HERTOGENBOSCH, *Hiſtor. Episcop. Sylvaeduc. pag.* 87. en by V: HEURN. Beſchryv. van s'Bosch, 2 *D. bl.* 16. UTRECHT, Kerkl. Oudh. *l. c.* 1 *D. bl.* 353. HAARLEM, *l. c.* 4 *D. bl.* 16. MIDDELBURG, *l. c.* 4 *D. bl.* 28. (Uitgaave in Folio.)

(*g*) In de Werken van de Maatſchappy der Nederl. Letterkunde, 2 *D. bl.* 215. *en volg.*

trapten, maar haatlyken imborst, en die, het eigen belang botvierende, schynvriend der Heeren en teffens der Landvoogdesse was, wist van de laatstgemelde Brieven, en gaf 'er der Vorstinne, heimlyk, kennis van; waar op zy niet naliet, PHILIPS 'er tegen te waarschuuwen, door nader, nog aanweezig zynde, letteren, die den komst van MONTIGNY voorkwaamen, en in welken zy 't gedrag des Kardinaals verdedigde. Om, midlerwyl, Orange te mommen en eigen misdryf te dekken, zegt men, dat BARLAIMONT deezen, als in vertrouwen, aandiende, hoe hy vernomen hadt, dat de Landvoogdesse deszelfs Brieven ontdekt en, in geschrifte, 'er haare gevoeligheid, aan haaren Broeder, over betuigd hadt. Orange zou, hier op, zig van 't Hof verwyderd hebben, om van den tyd de noodige kalmte (*h*), in 't gemoed der misnoegde Landvoogdesse, weder te wagten; welke afwezigheid, sedert, de Hertogin, op 's Konings raad, waarnam, om oneenigheid (*i*), tusschen den Prinse en Egmond, te zaaien, doch zonder vrugt. Ook droeg men, met voorbygaan van den Prinse, het gezandschap naar den Ryksdag te Frankfort den Hertoge van Aarschot op, die met hem zeer oneens was. Orange en Egmond bezogten toen, op eigene beurse, den Ryksdag, in hoop, 't belang der Nederlanden by de Ryksvorsten, te bevorderen, dan waar in zy, en de verdere Heeren, die met hen waren, (aan welken, in stukken van deezen tyd, zo ik, be-

(*h*) *Mémoires de* Granvelle. *Tom.* 2. *pag.* 13.
(*i*) *Mémoires de* Granvelle. *l. c.*

behoudens beter oordeel, agte, min waarschynlyke Vertoogen worden toegeschreeven) (*k*) door bewerking der Landvoogdesse, mede niet slaagden (*l*).

Bl. 72. reg. 6. van ond. „ Bondel Pylen." Men droeg dien, aan den hoed en den mantel; den zotskap, op de nestelingen van den arm (*m*).

Bl. 76. r. 10. „ Orange — (*hieldt voor*) *dat men* — *over de* algemeene Regeering des Lands *moest raadpleegen.*" Sommigen verhaalen, dat Orange, om deezen tyd, by de Staaten van Braband hadt zoeken te bewerken, en der Landvoogdesse voorgeslagen, om dat Gewest, 't welk geen byzonderen Stadhouder hadt, eenen Opper-Ambtenaar, onder den naam van Beschermer (*Protecteur*), toe te voegen; dat de Landvoogdes geen moeds genoeg hadt hem te weder staan, maar dat, die voorslag in den Raad gebragt zynde, en s'Prinsen Vrienden hem, tot die Bediening, stemmende, GRANVELLE 'er zig, met zo veel kragt, tegen verzet hadt, dat dezelve, door de meerderheid, was verworpen (*n*); al 't welk den Prinse, en die met hem gevoelden, hoe langer hoe afkeeriger van den Kardinaal maakte, en hem, nevens Egmond en Hoorne, te eerder bewoog, om den brief aan den Koning te schryven (*o*);

(*k*) Ik doel, byzonder, op de aanspraak, welke BREDERODE, hier tegenwoordig, op het Graafschap van Holland zoude gedaan hebben. Zie TE WATER, Verbond der Edelen. 1 *D. bl.* 22; en 2 *D. bl.* 187.

(*l*) *Mémoires de* Granvelle, *Tom.* 2. *pag.* 3—17.

(*m*) HOPPERUS. *Liv.* 1. *Chap. pag.* 35. *Mémoir. de* Granvelle. *Tom.* 2. *pag.* 60. „ sur l'épaule des ailes des Domestiques."

(*n*) *Mémoires de* Granvelle. *pag.* 331—333. *et Histoire de* Granvelle. *pag.* 366—369.

(*o*); van welken onze WAG. (bl. 78. alhier) gewaagd.

Bl. 80. o. r. „ *Wyders maakten de drie Heeren hun werk, om — aanhang, —* zelfs onder de Vrienden van GRANVELLE, *te winnen.* Veelen vielen hun toe." Onder deezen was, byzonder, SIMON RENARD, Lid van Staatsraad, voorheen 's Konings Gezant in Engeland en, door GRANVELLE, wiens Landsgenoot hy was, daar toe bevorderd. Hy, een der gesleepenste lieden van zyne eeuw, en die, eerlang, voor den voornaamen handelaar der geheimste en gewigtigste zaaken van het driemanschap wierdt gehouden, hadt, zeide men, de geest van EGMOND bedorven. De Kardinaal brouwde, sedert, zyn' ondergang, by 't Hof van Spanje, werwaarts hy wierdt opontbooden en, in 1573, zyn kwynend leeven eindigde. Men lag hem ook te laste de uitvinding eener mommery, by den doop des jongen Graave van Mansfeld, alwaar een man in Kardinaalskleeding vertoond wierdt, die, door een' Duivel, met vossen staarten, (*queuës de Renards*) verjaagd wierdt (*p*).

Bl. 85. r. 6. v. o. „ Gerugt — *'t welk, veelligt,* —— weinig grond hadt." Dat, egter, de Kardinaal zelve, aan soortgelyke gerugten, geloof sloeg, maar, des niet te min, met zyne zaaken doorging, blykt uit een' Brief, den 27 van Wintermaand des jaars 1567, door hem, uit Besançon, aan zekeren CLAU-

(*o*) *Mémoires de* Granvelle. *l. c. pag.* 333.

(*p*) *Mémoires de* Granvelle. *Tom.* I. *pag.* 97–114. & *pag.* 325. *Conf. Hist.* de Granvelle, *pag.* 413.

Claude Belin Chasney (*q*), (dien hy, onder 't bestuur van Alva, de Bediening van Fiscaal, by de Regtspleeging der Graaven van Egmond en Hoorne, bezorgd hadt,) geschreeven „ Gy moet (zegt hy) zo kleinmoedig en „ vreezagtig niet zyn. Indien gy in myne plaatz „ geweest waart, — toen men, *twee jaaren* „ *lang*, – daaglyks voorspelde, dat sommigen „ *my poignards steeken geven zouden*, gy „ waart van angst gestorven; en, *zelfs hier*, „ *moet ik nog op myne hoede zyn.* Die „ voort wil komen, moet voor zyn huid „ niet vreezen (*r*)."

Men hadt, geduurende deeze onlusten, een zeldzaam Schietgeweer in zwang gebragt; bestaande in kleine, yzeren, Voetboogjes, ter lengte, veelal, van een voet of daar omtrend; welken, zeer bedektelyk, gespannen en gelaaden met een yzeren pyl, gedraagen wierden. 't Hof van Holland, bevroedende, dat deeze Werktuigen nergens toe dienden, dan, „ om „ secretelicken te vermoorden, gelyk men al„ reets gezien heeft dat zommige, tot dien „ eynde, zulcke over hem gedragen hebben," liet, op den 26. van Wynmaand des jaars 1561, een scherp Verbod uitgaan, tegen het maaken, verkoopen of verspreiden, binnen den huize houden en bedektelyk draagen van, of schieten met, dezelven; stellende op het laatste „ 't zy dat deselve „ yemanden geraect hebben ofte nyet, ver-

(*q*) *Memoir. de* Granv. *T.* 2. *p.* 83; elders heet hy *Biese.* (Wagen. *bl.* 251 alhier.)

(*r*) *Mémoires de* Granvelle. *l. c. Tom.* 2. *pag.* 97 *et* 98. *Voyez aussi.* Vergelyk, alhier Wagen. *bl.* 88. *r. bl.* 7–14.

verbeurte van lyf en goed, ter plaatze daar verbeurtenisſe ſtand greep (*s*).

Bl. 86. r. 17. „ *De* inhoud *word nergens gemeld.*" Mogelyk is de Verbintenis der misnoegde Edelen ſlegts mondeling aangegaan, ſchoon by eede geſtaafd. *Zy* kunnen hier toe, genoopt geweest zyn, eensdeels, door eene pryſelyke voorzigtigheid, anderdeels, door de bewustheid, die zy hadden van elkanders goede trouw en ſtandvastigheid. Dan, hoe dit mag geweest zyn, de verwydering van GRANVELLE zal de hoofd-inhoud der Verbintenis hebben uitgemaakt (*t*).

Bl. 88. r. 17. „ *Men heeft geloofd, dat de* Kardinaal zelf om zyn ontſlag, by den Koning, heeft aangehouden." 't Schynt, volgens egte en, deels, by WAGEN. onbekende, Stukken, met deeze geheele zaak, omtrend in deezer voege, gelegen te zyn geweest. Na de Heeren, en byzonder Orange, de gunst der Landvoogdes gewonnen hadden, door betoon van hoflykheid en beleeftheid nopens, en vertrouwen op, haar; na zy der Vorſtin de ſchadelykheid en 't gevaar van een langer verblyf des Kardinaals, in de Nederlanden, hadden doen gevoelen, volgde, hier op, een verkoeling van MARGARETE jegens GRANVELLE. Hy merkte dit ſpoedig, ontveinsde het in 't openbaar, maar vroeg haar, heimelyk, by geſchrifte, de

(*s*) 2. *Memor.* van ERNST. *bl.* 116.

(*t*) TE WATER, *Verb. der Edelen.* 1 *D. bl.* 15—25. Die nogthans meent, dat, niet omtrend deezen tyd, zoo als WAGENAAR ſchryft, maar reeds vroeger, het zinnebeeld van den bondel Pylen by de Edelen ingevoerd zy.

de reden, met aanbod van zig te regtvaardigen. Doch 't gety was verlopen, en 's Konings Zuster liet zig bewegen, haaren Geheimschryver, ARMENTEROS, naar Spanje te zenden, met eenen last, geheel geschikt, om 't gedrag der Heeren aan te pryzen, en den Koning de noodzaaklykheid van 't vertrek zynes eersten Staatsdienaars te doen zien. PHILIPS antwoordde, hoofdzaaklyk, dat hy wist, wat nayver doen konde; dat hy des Kardinaals Aanklaagers regt zou doen, zo deez schuld hadt; maar dat de Landvoogdes en de Nederlanders zig gerust moesten stellen, en dat hy, op de beste wyze, zoude voorzien.

De Heeren, gevoelende, dat dit antwoord geenzints voldeedt aan hun verlangen, (de volstrekte verwydering des Kardinaals), verlieten het Hof, Egmond uitgezonderd, die 'er bleef, om de noodzaaklykheid van die verwydering, by haare Hoogheid, leevende te houden. PHILIPS, ondertusschen, wist van geen buigen; maar GRANVELLE, geen kans meêr ziende, om het gevoeglyk uit te houden, schreef zelve den Koning, op dezen zin: „ dat het volk zig aan s' Konings gezag, hem toevertrouwd, begon te onttrekken; dat de nayver des Prinsen van Orange dit vermeerderde; dat de twisten niet ligt zouden te stillen zyn, ten zy zyne Majesteit zelve zig naar de Nederlanden begave; dat, het, midlerwyl, geraaden zyn zoude, door de Landvoogdesse, vyf of zes Benden in de Nederlanden, onder 't bevel van geringe Edellieden, die men, langs dien

weg,

weg, winnen zoude, te doen aanwerven; dat de Party van den hoogen Adel bestuurd wierdt door twee Hoofden, Orange en Egmond; dat de laatstgemelde een goed Dienaar van zyne Majesteit was, opregt van imborst, vast in 't geloof, maar de eerste gevaarlyk, doorsleepen, de gunst van 't volk boven s' Konings Edikten bejaagende en, naar 't hem te stade kwam, Katholyk, Kalvinist of Lutheraan; dat deez, niet te vrede met drie of vier Gouvernementen, alles zogt en tot alles in staat was; dat men hem in de Nederlanden niet laaten moest, maar, of als Gezant, of als Onderkoning, naar elders verzenden, of wel naar Spanje ontbieden; dat Egmond, als door Oranje verleid, dan, ligtelyk, zou zyn te rug te brengen, mits men hem wel betaalde, beleefd handelde, op zyne aanbevelingen agt gaf, en toonde hem boven Oranje te stellen; dat men, wyders, een aanzienlyke somme gelds, in 's Konings Nederlandsche Schatkist, moest zien by een te brengen, om 'er zig, by nood, van te bedienen, waar door men den voortgang der verdeeldheden zou stuiten, en de bewerkers van dezelven in ontzag houden.

Philips met antwoord draalende, nam Granvelle, 't gevaar ziende aanwakkeren, een nader besluit en verzogt zig te mogen begeven naar *Franche Comté*; dan, ook hier op, kwam geen antwoord, voor de Heeren, de Landvoogdesse bewoogen hadden, Armenteros, nog eens, naar Spanje te zenden; die, eindelyk, met s' Konings brieven

te rug kwam, by welken aan GRANVELLE wierdt toegestaan, voor zo lang als hy goedvondt, naar Franche Comtè te mogen vertrekken. De Kardinaal, om den schyn van s' Konings ongunst weg te neemen en zyne partyen ongerust te laaten, verzogt, straks, aan de Landvoogdes een verlof van slegts drie of vier maanden, 't geen hy, ligtelyk, verkreeg, doch waar uit zal voortgesprooten zyn 't gerugt, dat men hem, binnen dien tyd, weder te rug te wagten hadt; waar van ook WAGEN. (*bl.* 95.) gewaagt. Den 10. van Lentemaand des jaars 1564, vertrok hy, in gezelschap van zynen Broeder, THOMAS PERENOT, Heere van Chantonay, naar Besançon, in 't gezegde Landschap. Onder zyne Papieren heeft men een brief gevonden van PHILIPS, waar in deez betuigde, hoop te hebben, dat s' Kardinaals terugkomst en 't einde der geschillen naby waren; ook vindt men gewaagd van een' laateren Brief der Landvoogdesse, die, toen zy, in 't vervolg, weder tegenzin in de party van Orange kreeg, zig beschuldigde GRANVELLE's vertrek begunstigd te hebben.. Ook schynt zy geen oorzaak van s'Kardinaals reiz naar Rome geweest te zyn; werwaarts hy, in Wintermaand van den jaare 1565, uit eigen beweeging, een keer deedt, doch, kort daar na, zig weder naar Besançon begaf, daar blyvende tot den jaare 1571, wanneer hy, door PHILIPS, tot Onderkoning van Napels en, door den Paus, tot Apostolisch Legaat wierdt aangesteld. Hy bleef te Napels

tot

tot den jaare 1575, toen de Koning hem naar Madrid en aan 't hoofd der Spaansche zaaken riep. Hy wierdt, sedert, Aartsbisschop van Besançon; maar stierf, eer hy van dat Bisdom bezit konde neemen, te Madrid, in 't hoogste aanzien, op den 22. van Herfstmaand des jaars 1586, oud zynde zeventig jaaren. Onze Voor-Ouders ondervonden in hem een Geloofsdwinger, door welke feil, en die eener te groote eerzugt, hy den lof bezwalkt, dien hem, anders, als een' groot' Staatsdienaar en Voorstander der Letteren, niet kan geweigerd worden (*u*).

Bl. 90. r. 1. „ Ook vertrok Hy." Daar het zeker gaat, dat GRANVELLE, in 't jaar 1564, deeze Landen verliet, moet men zich verwonderen, als men hem, agter de Landvoogdesse, te Brussel, in 't jaar 1566, ziet staan, in de schoonste Schilderyen en Kunstplaaten, ook in dit VI. Deel van WAGENAAR.

Bl. 90. r. 19. „ Wiens Grootvader, naar men zeide, — een Smid geweest was." STRADA, LE PETIT en anderen, waren van deeze gedagten. Uit de beëedigde proeven, welken GRANVELLE, aan het Kapittel te Luik, ten jaare 1540, doen moest, alvoorens tot Kanunnik aldaar te kunnen worden toegelaaten, blykt duidelyk, dat zyn Grootvader, PIERRE PERENOT, Burg-Regter of Hoog-Bailiu was van het Stedeken Ornans, in Franche Comté. Deez was gehuuwd met ETIENNETTE PHILEBERT, en, zo hy, als zy, wor-

(*u*) *Mémoires de* Granvelle. *Tom.* 2. *pag.* 39—126. *Conf. Histoire de* Granvelle. *pag.* 79—443. *pag.* 515, 517 *et suiv. pag.* 589 *et* 590. ROBERTS. *Hist. de* CHARL. V. *Tom.* 5. *p.* 49 *et* 79.

worden gezegd van adelyke geboorte te zyn geweest (*v*). Dit is, egter, ten opzigte van Pierre, niet buiten tegenſpraak; want, hoe zeer Dom l'Evesque den adeldom van den Kardinaal doet reiken tot zynen tweeden Overgrootvader, (*w*) merkt egter de Schryver van s' Kardinaals leeven, niet alleen, te regt, aan, dat men hier toe geene genoegzaame bewyzen bybrengt, maar doet 'er op volgen, dat des Kardinaals Vader, Nikolaas (*x*), die, ſedert, Kanſelier wierdt, ten jaare 1518, door het verkrygen eener Raadsheersplaatze in het Parlement van Dôle, veradeld zynde, eerst ten jaare 1524, van Keizer Karel den V., verzogt en verkreeg brieven van adeldom voor zynen Vader Pierre, die, daar na, ook den titel van Ridder voerde, en Heer van Cromary, by Beſançon, wierdt (*y*). 't Is hier de plaatz niet, en, buiten dien, moeilyk, zonder inzien der oorſpronglyke Stukken, over dit en 't geen 'er meerder, voor en tegen den adeldom van dit Geſlagt, gezegd wordt, breedelyk te handelen. Dit, egter, ſchynt zeker genoeg, dat, zo 't geſlagt van Perenot niet tot den Adel van het *Franche Comté* behoord hebbe, het, ten minſten, aan 't hoofd der aanzienlykſte Burgers en Re-

(*v*) Dom L'Esvesque, *Mémoires pour l'Hiſtoire de* Granvelle. *Tom.* 1. *pag.* 167 *te ſeqq.*
(*w*) *Mémoires l. c. Tom.* 1. *pag.* 165. *ſeqq.*
(*x*) De Kardinaal was de 5. Zoon van deezen Nikolaas, die, by Nicole Bonvallot, *elf Kinderen*, t: w: *vyf* Zoonen en *zes* Dogteren, verwekt hadt. *Mémoires de* Granvelle *l. c. Tom.* 2. *pag.* 165.
(*y*) *Hiſtoire de* Granvelle. *pag.* 6 *et* 42—49.

Regenten van Ornans, met adelyke Vrouwen gehuuwd, moet geplaatst worden (z).

Bl. 91. r. 13. „ Zelfs ging hem na, dat hy den Koning enz." Wie, zonder vooroordeel, naleest het onderzoek van den Heere LAMBRECHTSEN, of FILIPS zig ooit, door den Roomſchen Paus, hebbe doen ontſlaan van den eed, dien Hy, by het aanvaarden der Regeeringe, gedaan hadt, zal genoegzaam durven beſluiten, dat zulks, waarlyk, plaats gehad hebbe. Zie *Verhandel. van 't Zeeuwsch Genootſchap, IX Deel, bl.* 438 *en* 470. En, wat den Kardinaal GRANVELLE betreft, de Prins van Oranje getuigt, rondelyk, in zyne eerſte Apologie, *bl.* 13, dat de Koning, naar 't zeggen van den Kardinaal, de Nederlanden niet wel kon behouden, zonder zig, door den Paus, te doen ontſlaan van den eed, by het aanvaarden van dezelve Landen gedaan.

Bl. 96. r. 8. „ FILIPS antwoordde, *dat hy* niets ten zynen (Orange's) nadeele *vernomen hadt.*" Hoe zeer dit antwoord tegen de waarheid ſtreedt, zal men, ontdekken, by de herinnering van den Brief, door den Kardinaal, aan PHILIPS geſchreeven, en van welken ik reeds gewaagd heb (a).

Bl. 97. r. 12. „ Verbetering — *in de behandeling der* Geldmiddelen." 't Zag 'er zo ſlegt met deezen uit, dat, reeds ten jaare 1562, 't Hof en de Rekenkamer van Hol-

(z) *Hiſtoire de* Granvelle. *pag.* 43. Vergel. TE WATER, Verbond der Edelen. I *D. bl.* 16. (b) en WAGENAAR in Voorred. *bl.* 12.

(a) Zie deeze Aanmerk. *bl.* 41.

Holland, zig aan den Raad der Geldmiddelen vervoegd hadden, klaagende, dat zy, voor 't meerendeel, ſedert anderhalf jaar, geen wedden ontvangen hadden, nadien het Komptoir der Domeinen van Noord-Holland, op 't welke zy ſtonden, jaarlyks, tusſchen de agt en negen duizend ponden van veertig grooten te kort kwam. Men beſloot, daar op, dit kort om te ſlaan over de Rentmeeſters van Kennemerland, Heusden en den Ontvanger van Zuid-Holland, ten einde den Klaageren te voldoen. De uitſchotten in de Regtpleeging * werden toen ook op beter voet gebragt (*b*).

* *Miſen van Juſtitie.*

Bl. 114. r. 2. „*Eerlang geſchiedde de afkondiging der Kerkvergadering (van Trente)*, niet zonder veel tegenkanting der Geeſtelyken." Niet alleenlyk waren de Geeſtelyken, in veele plaatzen, maar ook de Burgerlyke Overheden, in verſcheiden Nederlandſche Steden, ongezind, om de hand aan de afkondiging van de Beſluiten der Kerkvergadering te Trente te leenen, zeer wel begrypende, dat, hier door, de gevloekte Inquiſitie geſterkt, en de Gewetensdwang bevorderd zou worden. Zie *Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, bl.* 33-42.

Bl. 120. r. 11. v. o. „*Dat men hem, in een zaak van zo veel gewigt en gevolg,* geen raad gevraagd hadt." Om dit gezegde van den Prins met het getuigenis van VIGLIUS en HOPPERUS, hier aangehaald, over een te brengen, heeft men, onlangs, gegist, of niet s' Prin-

(*b*) 2 *Memor.* van ERNST. *bl.* 176. *Vſo.*

s'Prinſen beklag van eene byzondere raadpleeging te verſtaan zy (*c*)? 't Is mooglyk; welligt ook kan s'Vorsten Brief, vermoedelyk in het Fransch geſchreeven, kwaalyk zyn vertaald.

Bl. 122. r. 11. „ *Het vermaard* Verbond der Edelen." Nopens dit Verbond, en 't geen onze WAGEN. omtrend het zelve aanteekent, moet men, byzonderlyk, naar zien, het geen, door den Hoogleeraar TE WATER, met zo veel oordeel als kunde, geboekt is, in een werk, daar toe opzetlyk ingerigt, en ook door onzen Schryver geprezen (*d*). Men zal 'er, om die reden, zig omtrend kunnen bekorten; doch de verbeteringen op WAGEN., hier en daar, op geeven.

Bl. 122. r. 16. „ Op den tweeden van Slagtmaand, *s'daags voor de Bruiloft van Parma* enz." De Prinſes van Portugal, met welke Parma zou trouwen, is, eerst op den derden November, te Vlisſingen aangeland, naar het eenſtemming berigt van STRADA, BURGUNDIUS en anderen. Het Huwelyk wierdt, te Brusſel, den dertigſten van die Maand, voltrokken; het Bruilofts-Feest kan, derhalven, niet tot den tweeden November gebragt worden. WAGENAAR, is door BRANDT, misleid, en deez, door zekere Aanteekeningen, die, op naam van JUNIUS (*e*), uitgaan. Bl.

(*c*) TE WATER, Verbond der Edelen. I *D. bl.* 129. (*k*).

(*d*) *Zie* TE WATER, Hiſtorie van het Verbond en de Smeekſchriften der Edelen. Middelb. 1776. twee Deelen *in Octavo*; wordende het Vervolg van s'mans arbeid, met verlangen, in 't kort, te gemoet gezien.

(*e*) Hiſtor. van 't Verbond der Edelen, I *Stuk. bl.* 59–62. Vergel. PONT. HEUTER. *Lib.* XVI. *Rer. Auſtriac. Belgar. Cap.* 8 *et* 9.

Bl. 123. r. 4. v. o. „*Of dit Verbond door* FILIPS VAN MARNIX enz." Dewyl alle Historieschryvers, in 't byzonder zy, die kort na deezen tyd geleefd en geschreeven hebben, het Opstel van 't Verbond der Edelen aan MARNIX toekennen, schynt men daar aan niet te kunnen twyfelen; doch het is niet zo zeker, of het eerste Smeekschrift der Edelen ook door hem ontworpen zy (*f*).

Bl. 125. r. 12. „*Dit Verbond wierdt — geteekend door* een groot getal van Edelen." Uit vier, na WAGEN., gedrukte Lysten (van welken de eerste, behelzende de eigenhandige onderteekeningen der Brabanderen, Gelderschen en Hollanderen, tot de Papieren van Bredenrode behoort heeft en, thans, by de Heeren gecommitteerde Raaden der Heeren Staaten van Holland, in s'Hage, onder de Viaansche Documenten, berust) heeft men een aantal van vier honderd naamen van zo veel verbondene Edelen ontdekt; by welken nog eenige anderen, by gegronde gissinge, gevoegd zyn (*g*). Zeldzaam is het, dat men geen Zeeuwsche Ondertekenaars, onder dezelven, vindt; waar van men, als oorzaaken, opgeeft, dat de voornaamste Zeeuwsche Edelen nu, en lange daar na, den Roomschen Godsdienst nog bleeven toegedaan; dat de twee Vertegenwoordigers des Graave van Buuren, eersten Edelen van dit Gewest, teffens Ambtenaaren des Konings waren; dat de Bisschop van Middelburch in de Staats-Vergadering 't eerste Lid was en men de Zeeuwsche Edelen niet genoodigd hadt. Rede-

(*f*) Verbond der Edelen. I *Stuk*, *bl.* 56—58; en *bl.* 142—148.
(*g*) Verbond der Edelen. *c. l. bl.* 226—279.

Redenen, omtrend welken het my ligter zoude vallen eenige tegenwerpingen te maaken, dan het bygebragte te verbeeteren. 't Is, midlerwyl, zeker, dat men, aan s' Konings zyde, ook door andere middelen, op andere plaatzen, den voortgang van het Bondgenootschap tragtte te stuiten; waar toe behoort, dat hy, by eenen Brief van den 31. van Hooimaand des jaars 1566, de Friesche Edelen, die zig tot de onderteekening niet hadden doen overhaalen, hooglyk prees, met byvoeging van hun vefrigte, ten allen tyde, in goede gedagtenis te zullen houden (*h*).

Bl. 125. r. 3. v. o. „ OBDAM." Dezelfde, die, op de volgende bladzyde, genoemd wordt GYSBREGT VAN DUIVENVOORDE.

Bl. 126. r. 8. „ KORNELIS VAN ALKEMADE." WAGENAAR zelve heeft, sedert, begreepen, dat hy hier moest geschreven hebben KORNELIS VAN ASSENDELFT (*i*).

Bl. 126 r. 16. bl. 127. „ Maar Oranje, die enz." Indien men het aangaan van 't *Verbond* en het overleveren van 't *Smeekschrift* aan de Hertoginne wel onderscheidt, en de omstandigheden van dien tyd wel in agt neemt, is 'er geene strydigheid, tusschen de eerste en tweede Verantwoordinge van den Prins en, nog minder, eenige reden, om zyne goede trouwe te verdenken (*k*).

Bl. 129. r. 5. van ond. „ *Ook kwam*, omtrend deezen tyd, *in 't licht de Geloofsbelydenis der* Kalvinisten." De Geloofsbelyde-

(*h*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 672.
(*i*) Histor. van 't Verbond der Edel. 1 *D. bl.* 146 en 147.
(*k*) Histor. van 't Verb. der Edel. 1 *St. bl.* 105—111.

denis der hervormde Kerke in Nederland was, reeds in 't jaar 1561, opgesteld, en kwam, in 't volgende jaar 1562, zo in 't Nederduitsch, als in de Walsche taal, te voorschyn (*l*). Zelfs is het ontegenzeggelyk, dat die Geloofsbelydenis, al in 't jaar 1562, overhandigd is aan den Prinse van Oranje, de Graaven van Egmond, Lodewyk van Nassau, en aan andere voornaame Heeren in Brabant; dat zy, langs een' heimelyken weg, aan den Raad der Stad Antwerpen, met een bygevoegd Smeekschrift, is bezorgd en, ten zelfden tyde, aan den Koning van Spanje toegezonden, te gelyk met een' alleraanmerkelykften brief, die nog voor handen is (*m*). Uit het gezegde kan elk opmaaken, dat de verklaaring der Hervormden, aan PHILIPS gedaan, en door WAGEN., bl. 130, vermeld, te weeten dat zy, in de Nederlanden, wel 100,000 sterk waren, niet eerst in 't jaar 1565, maar drie jaaren vroeger, geschiedde.

Bl. 132. r. 10. v. o. „ Eenige dagen laater," leez, „ *den volgenden dag.*"

Bl. 138. r. 6. v. o. „ *Wat Oranje en die 't met hem hielden, — in deze Raadsvergadering gestemd hebben, is my*, uit geene egte bescheiden, *gebleeken.*" Ik zie geen reden, waarom juist, in dit Stuk, het getuigenis van BUR-

(*l*) Het *eerste* blykt uit de volzekere Berigten van H. MODED, in zyn Berigt van de Wederdopers. *bl.* 270. H. A. VAN DER LINDEN, in zekeren Opdragtsbrief aan de Staaten der Nederlanden, herdrukt in *Miscell. Groning. Tom.* 4. *p.* 47., en M. SCHOOKIUS, de *Cavens Ultr. pag.* 520, 621. Het *laatste* wordt onwraakbaar bewezen door J. LE LONG, Kort Verhaal van den oorsprong der Nederl. Geref. Kerk. *bl.* 84, 86-88.

(*m*) Zie ook SARAVIA, *in præstant. viror. Epistol. Ecclesiast. p.* 294, 559.

BURGUNDIUS (*n*) alleen niet voldoende zyn zou. Hy tog bediende zig, in 't samenstellen zyner Geschiedenis, van de Papieren van VIGLIUS, die thans in den Raad tegenwoordig was, en die, zoo wel als de Hertog van Aarschot en de Graaf van BARLAIMONT, 't gedrag en de gevoelens van den Prins van Orange, in dit neetelig tydsgewrigt, naauwkeurig zal hebben opgemerkt. 't Kan wel zyn, dat BURGUNDIUS de redenvoering van den Prins hier en daar hebbe opgesierd en, daar toe, 't een en ander ontleend hebbe uit het Vertoog van FRANCISCUS BALDUINUS, 's Prinsen byzonderen Vriend (*o*). Maar 't zaaklyke komt over een met s' Vorsten bekende gevoelens, en strydt geenzins met 't geen HOPPERUS, VAN DER HAAR en STRADA (*p*) 'er van aanteekenen. Voegende deeze laatste zelf 'er nog by, dat Orange zig bitter beklaagde wegens 's Konings ondankbaarheid jegens hem, die, benevens de andere Edelen, zoo veel voor den Lande hadt gedaan, daar PHILIPS zelf zig niet ontzien hadt, om, met sommigen, die het geslagt van Nassau ongenegen waren, te handelen, over 't doen ombrengen van hem en 't verbeurd verklaaren zyner goederen; wagtende slegts naar

(*n*) *Lib.* II. *p.* 126—131.

(*o*) Dit Vertoog was, op verzoek van den Prins van Orange en anderen, ten jaare 1565 (naar het schynt) in de Fransche Taal (uit welke het in Nederduitsch wierdt overgezet) aan PHILIPS gezonden. Men zie het by LE PETIT. *Grande Chroniq. Liv.* IX *pag.* 75—87. Vergel. aldaar *bl.* 62. BURGUND. *Liv.* II. *pag.* 66—67. FOPP. *Biblioth. Belg. Tom.* I. *pag.* 281.

(*p*) *Dec.* I *Lib.* V. *p.* 213—215.

naar eene goede gelegenheid, om de uitvoering van deezen aanslag te gebieden (*q*).

Bl. 145. „ *Sommigen hebben geschreeven enz.*" Men kan vermoeden, doch niet bewyzen, dat PHILIPS VAN MARNIX het Smeekschrift, zo wel als 't Verbond, ontworpen heeft. Dit is, ten minsten, waarschynlyker, dan dat BALDUINUS 'er de Schryver van zou geweest zyn. Anderen houden SIMON RENARD, Heer van Bermond, (*r*) voor den Opsteller van 't Smeekschrift (*s*).

Bl. 154. (2.) „ Hy (BREDERODE) *en de Graaf van* EGMOND *werden*, ingevolge van een Besluit, eerst voor drie jaaren genomen, *op alle algemeene Dagvaarten van Holland — beschreeven.*" By de Resolutie van den 22. van Bloeimaand des jaars 1563, hier aangehaald, blykt, dat de twee Heeren geklaagd hadden „ dat zy beyde niet en werden beschreven „ tot *de daghvaerden van de Staten* — „ so nochtans, *van ouden voorleden tydt*, „ *gewoonlyck was* te geschieden," waar op de Staaten besloten hun te antwoorden, dat zy „ anders niet en wisten, of ist selue, „ *altyds*, by den *Griffier van Hollandt*, na „ *ouder gewoonte*, gedaen geweest, in alle „ *generale* beschryvingen van de Staten:" beroepende zy zig op de aanschryving van den 21. van Oogstmaand en den 3. van Herfstmaand des jaars 1562, en 'er byvoegende,

(*q*) Vergel. TE WATER. Historie van 't Verbond der Edel. *bl.* 156—178.

(*r*) Zie deeze Aanmerk. op WAG. 6 *D. bl.* 80. *ond. reg.*

(*s*) Zie *Histor. van 't Verbond der Edel.* I *St*, *bl.* 143—148.

gende, dat geen *generale* beschryvinge van de Staaten geschiedde „ dan *in mercklycke* „ *saecken van importantie*, als van *Beeden* „ *en de diergelycke*, so andere loopende „ saecken, dienende tot beleyd van de proces- „ sen ende andere diergelyke, zyn gedaen, „ ende gevorderd by de Gedeputeerden van „ de zes Steden ende eenige Edelen, die „ naest geseten zyn," maar dat „ zy, niet te „ min den voorsz. Griffier sullen doen adver- „ teeren, ende regard daer op nemen, dat, „ in toekomende tyden, *in alle generale* „ daghvaerden de voorschreve twee Persona- „ gien mede beschreven werden, *naer ouder* „ *gewoonte*." Waar uit, onder anderen, blykt; *voor eerst*, dat het beschryven van EGMOND en BREDERODE, op de *algemeene* Vergaderingen, thans geen nieuwigheid was; *ten tweede*, dat die *algemeene* Vergaderingen in Holland, door den *Griffier van 't Hof*, (want, by vergunning of last van Stadhouder of 't Hof, als wy zagen, plagt dit, gewoonlyk, te geschieden) beschreeven wierden; *ten derde*, schynt my toe, dat het gewigtig Vertoog der Staaten, en 't redentwisten over s' Konings Plakkaaten, naar 't inzien van VIGLIUS en EGMOND (*bl.* 153. alhier), hun niet voegde, ten zy zy, wegens den Landheer, op eene *algemeene* Vergadering by een geroepen waren; en, daar dit hier niet was geschied, daar de *Advokaat*, op last der Staaten, (als onze WAGEN. wel aanmerkt,) deeze Vergadering schynt be- schreeven te hebben, daar het dus geen algemeene Vergadering kon ge-agt worden,

 en

en egter, alleen op zulk eene algemeene Vergadering, EGMOND en BREDERODE gewoon waren beschreeven te worden, schynt my hier op te sluiten de vraag van VIGLIUS en EGMOND, (die zeer wel wist, dat men hem niet beschreeven hadt, en dien, daarom, het aanwezen van BREDERODE, by de Staaten, te meêr moest verwonderen) „ Wie de „ Staaten beschreeven hadt, om op dit „ Vertoog te raadplegen? Hoe de Heer „ van *Brederode* daar kwame, en of men „ den Raad van Holland en den Stadhouder, „ van 't houden derzelve, vooraf, kennis „ hadt gegeven (*t*)?"

Bl. 155. r. 10. „ Het antwoord — vind ik niet aangeteekend." De Staaten zeggen, „ dat hare Hoogheyt, by Apostille, gegeven „ op de voorsz: Requeste, onder anderen, „ verklaerde, aengaende 't formeel Verzoek „ van de convocatie van de *generale* Staten (waar op men, in 't Vertoog, mede hadt aangedrongen) „ geschreven te hebben aen syne „ Majesteyt, ende daer van te verwachten een „ kort antwoord (*u*)."

Bl. 161. r. 4. v. o. „ In Hooimaand (*begon men, openlyk, te Prediken*) in Holland enz." De juiste tyd wanneer, en de wyze waar op, is, na den tyd van onzen WAGEN., in bekende Schriften, breeder behandeld, waar aan ik my gedraage (*v*).

Bl.

(*t*) Resolut. van Holl. 28 July 1566. *bl.* 82. *Conf.* REIGERSB. *de Origine Ordin.* p. 54. *seqq.*
(*u*) Resol. Holl. 23 Aug. 1566. *bl.* 39.
(*v*) Zie byzonder TE WATER; Verhaal der Reformatie van Zeel. 8 *Hoofdst.*, en alle die Jubilé-Preeken, welken, in deeze eeuw, ter gedagtenis onzer verlossing uit de Spaansche dwin-

Bl. 168. r. 5. v. o. „*Te Veere.*” Nopens den Staat der Hervorming in Zeeland, ten dezen tyde, zie men de onderaangehaalde Schryveren (*w*).

Bl. 174. r. 7. „*In Zomermaand, te St. Truyen.*” Hoe zeer hier onze WAGEN. de woorden van 't Proçes van EGMOND volgt, moet men egter aanmerken, dat, in de uitgaave by BOR, een en andere feil schynt ingeslopen. Deeze Vergadering schynt omtrend het midden van Hooimaand aangevangen; (*x*) 't geen overeenkomt met een Luiksch Schryver, die ze, uitdruklyk, in de maand van *July* stelt (*y*).

Bl. 179. r. 6. van ond. „*Doch 't heeft weinig schyn van waarheid &c.*” Een Schryver, die de eer der verbondene Edelen, en vooral van den Prins van Orange, te regt, buiten verdenken stelt (*z*), gewaagt nog van een ander verdigtsel, van geen beter alloy, als of, naamlyk, de Edelen, te St. Truyen, een voorslag zouden gedaan hebben, om alle de Geestelyken, binnen de Nederlanden, op éénen nagt, te vermoorden. —— 't Is niet vreemd, dat de verslaafde Aankleevers van PHILIPS diergelyke konstgrepen, ter dier tyd, te baat namen, om de goede poogingen hunner Medwingelandy, in de meeste Plaatzen der Nederlanden, gedaan zyn.

(*w*) TE WATER, Kort Verhaal der Reformatie van Zeel. *bl.* 66 en volgg. I. VAN IPEREN, twee hondjaar. Jubelfeest te Veere. 2 *D. bl.* 105—108. 115. 118—120. ERMERINS, Beschryving van Veere. 2 *D. bl.* 105—108; 115; 118—120. I. VAN IPEREN. *l. c.* Bylaage B. C. D. en Redenvoering over MIGGRODE, *passim*, en in de Bylaagen.

(*x*) W. TE WATER. *l. c.* 1 *D. Bl.* 371. (q).

(*y*) CHAPEAVILLE. *Gesta Pontific. Leod. Tom.* 3. *pag.* 421.

(*z*) TE WATER. Verbond der Edel. 1 *D. bl.* 378—383. *en* Kort Verhaal der Reform. in Zeel. *bl.* 132, 133.

Medeburgeren, tot verdeediging hunner Regten en Privilegien, te stremmen. In onze tyden hebben wy 'er meer dan een voorbeeld van gezien.

Bl. 182. r. 12. „ *Aangezet of voorgegaan door eenigen uit den* Kerkenraad." De Predikant D'HOORNE, vergezeld van sommigen uit den Kerkenraad, verklaarde, in tegenwoordigheid van Wet en Raad der Stad Middelburg, dat zy, op verzoek der Regeeringe, gezogt hadden, de schandelyke beeldenbreekinge te beletten; dat zy niemand der Leden van de *Konsistorie* wisten, die daar toe raad of daad gegeven hadt, en dat zy zouden willen gedoogen, dat over diergelyke Verstoorders van de gemeene rust en Overtreders der bevelen van Burgemeesters en Schepenen, regt geschieden zou; ten voorbeelde van alle anderen (*a*).

Bl. 182. r. 5. „ *Te* Middelburg *hief zy aan, op den* 22. *van Oogstmaand.*" Byzonderheden, nopens de beeldstorming te Middelburg, zie in de onderaangehaalde plaatz (*b*). N. BURGUNDIUS (*c*) verhaald, dat de woede van den Beeldenstorm aanvang nam te Vlissingen en Veere; waar aan, nogthans, de Heer TE WATER (*d*), zoo veel de Stad Veere aangaat, twyfelt, vermits de uit Veere gebannenen, daar mede, by de Vonnissen van

(*a*) MS. Regifter ten Raade der Stad Middelb. 18 Octob. 1566.

(*b*) S'GRAVEZANDE, *Histor. Aanteek.* bl 36—40. en *Opheld.* §. 3, 4, 5 en 21. TE WATER *Reform. van Zeel.* bl. 129 - 132 en *in de Bylagen agter de Aanspr.* van *N. de Castro*, bl. 194—197.

(*c*) *Lib.* 3 *pag* 226.

(*d*) *Reform. van Zeel.* bl. 131.

van ALVA, niet beschuldigd worden. Het komt my voor, niet onwaarschynelyk te zyn, dat een woeste hoop Volks, uit Vlaanderen te Vlissingen aangeland, en gesterkt door den aanhang, die zy daar ter Stede vondt (e), aldaar het eerst, in het Eiland Walcheren, zyne woede heeft aangevangen; vervolgens, ten zelven dage, getrokken is naar Middelburg en, na aldaar de Kerken en Kloosters verwoest te hebben, zig begeeven heeft naar Veere. Intusschen zal de schrik reeds naar Zandyk zyn overgeslagen, zoo dat men noodig vondt, 't goed uit de Kerk in veiligheid te brengen (f). Te Veere zal 'er, denkelyk, weinig schade gedaan zyn, vermits de waakzaamheid der Regeering, die, reeds een jaar te voren, wanneer 'er eenige Beelden geschonden waren in het Klooster van St. Clara, even buiten de Stad, haare afkeerigheid van deezen dollen yver getoond hadt (g). Het is ook opmerkelyk dat, in het Vonnis van GELEIN JANSZ. DE HOORNE, hem alleen te laste gelegd word, dat hy zou geweest zyn de voornaamste bewerkstooker van den Beeldenstorm te *Middelburg, Vlissingen* en *omliggende plaatzen*, zonder dat van de Stad *Veere* melding gemaakt wordt (h).

(e) In een Vonnis, by de Weth van Veere gewezen, den 19 Decemb. 1566, te zien by ERMERINS, *Beschryv. van Veere.* 2 *D. Bylage.* AB. word zekeren JAN JANSZ. te laste gelegd, dat hy verhaald zou hebben, dat, in Walcheren, wel 800 Mannen waren, die geld ontfangen hadden om de Geusen te dienen, en daar onder 48 zulken binnen Veere.

(f) ERMERINS, *Beschryv. van Zandyk. bl.* 13.

(g) *Ibid. Beschryv. van Veere.* 2 *D. bl.* 120—122.

(h) *Sententien van Alba. bl.* 63.

Bl. 188. r. 10. „ De Briel (is geheel vry gebleeven *van de* Beeldstorming), voor deezen tyd." Dat, in den jaare 1566, de Beelden en Outaaren in de Zuideindsche-Gasthuis-Kerk gebrooken zyn, leeren duidlyk de Brielsche Archiven; doch, zonder melding van maand of dag (*i*). Daar men, egter, in dezelven ook vindt, dat, *op den* 25. *van Oogstmaand* deszelfden jaars, aan ANDRIES CORNELISZ:, zyn verzoek, „ om het rechte Euangelium Christi te prediken (*k*), *voor die* „ *reize, was geconsenteerd*," en dat de volgende verzoeken van hem en de zynen, ten dien einde, en ter inruiming der Maerlandsche Kerke, nog wierden toegestaan nog afgeslaagen, maar de Verzoekers naar de Plakkaaten geweezen, komt het my aanneemelykst voor, dat op de bovengemelde tyd en Predikatie gezien wordt, in de indaaging, van voornoemden ANDRIES CORNELISZ. (*l*) en negen anderen, (toen allen voortvlugtig) door JAN VAN DE WERVE, Baillu van Voorne, op den 19. van Hooimaand des jaars 1567; in welke men leest, „ dat, „ *daechs daer aen*" (dat is, na de preeke van *Andries Cornelisz*) „ int openbare en de „ secreete, de Gemeente gebragt is in zul- „ ken erreur ende beroerte, dat zy *gestokt* „ *en gestaeft, met groete menigte ende ge-* „ *weld gecoemen waren, oploepende die Cloe-* „ *steren*

(*i*) Verlyd en Pandsettingb. van Briele, op 25 *Juny* 1569.

(*k*) CLEYN, Dank-Offer. *bl.* 48.

(*l*) Zyn volle naam schynt my *Andries Cornelisz. Hegius*, en hy, na de omwenteling van 1572, de eerste Predikant in den Briel geweest te zyn. Zie, by v. IPERÈN, Redenvoer. over MIGGRODE, myne Aanmerk., *Voorred. bl.* 9 en *volgg.*

„ *fteren ende Conventen alhier, binnen ende* „ *buiten de ftede, ende,* fonder vreefe ende „ veneratie te hebben voer God almachtig, „ *hebben de Beelden,* die daer tot geheuch- „ niffe ende ter eeren Gods ende fynder hey- „ ligen en vuytvercoerene gefteld waren, „ *afgeworpen ende gebroecken, prophaneeren-* „ *de zyne Sacramenten ende Autaeren* (*m*).

Bl. 187. r. 3. v. o. „ *'t Zelfde ('t voorkoomen der Beeldenftorming) gelukte* te Gouda, *den Slotvoogd,* KORNELIS VAN DER MYLE." Dit geflagt is, om 't ftillen der oproeren en bewaaren der rust, ten jaare 1570, door PHILIPS veradeld (*n*).

Zo de Slotvoogd, die teffens Baliu was, als de overige Leeden der Regeering, fchynen my, in het weeren der Buitenpreeke, en Beeldftormery, zeer voorzigtig te werk gegaan te zyn. Op den 27 van Lentemaand deezes jaars 1566, maakte men eene vry ftrenge Keur tegens *ftraetfchenderye, huysftotinge, aenfichtfnyderie, ende meer diergelycke fortfe feyten,* van welken men, thans, op veele plaatzen, hoorde; doch beflot, denkelyk om allen fchyn van misvertrouwen op de Burgery te weeren, Stads Poorten of Raadhuiz niet, openlyk, te doen bewaaken. Toen, egter, op den 23 van Oogstmaand, kennis was gegeven, ter Vroedfchap, van „*di-*

ver-

(*m*) Verlyd en Rantfoeningh. *L. c.* op 19 *July* 1567. In de Thefauriers Reken. van den Briele, *expireer. Bamis* 1567, wordt verhaald, dat de Wybisfchop KRUYF „ in beyde de Prochie „ Kerken 26 Altaren hadde geconfacreerd, en xx in Sinte „ Catharyne Kercke, en de *fes* in de Maerlandfche Kercke." Dit is, denkelyk, na den Beeldftorm gefchied.

(*n*) VAN DE WALL. *l. c. p.* 132 *en volgg.*

gersche invasien, in Brabant ende elders gedaen," en de plundering, ook in Holland, aanvong, veranderde men van maatregelen, doende het Stadhuiz, door vyf en twintig, elke Poort, door twee Schutters, bezetten; met last, niemand, dan bekende Luiden, in de Stad te laaten, en anderen, op eene vriendelyke wyze, buiten om te leiden. Geen schepen mogten geschut worden, dan na behoorlyk onderzogt te zyn, en men geboodt de Poorten „*te sluiten, oft gebeurde, dat men omtrend dezer Stede begonst te prediken.*" Met dit al, oordeelde men niet raadzaam den Eed der Schutters te vernieuwen, maar hun eene *lyeffelicke* (d: i: zagte) *vermaninge te doen*; en zo gemoed was de Regeeringe, dat, op den 27 van Herfstmaand, ter Vroedschap wierdt vastgesteld, om, ondanks den *dangereusen tyd*, de gewoone Jaarmarkt te doen houden, waar toe men, egter, Stadhuiz, Poorten en de Groote Kerk, van buiten en binnen, op 't zorgvuldigste, deedt bewaaken, agt geevende, dat, van de Kermisgangeren, alleenlyk die geenen buiten gehouden wierden, „*die teycken van de Geussen, openbaerlic, over hen drougen*": welk teeken of penningje, aan een rooden Sluyer hangende en, zo eerlyk, op de borst der verbondene Edelen passende, ook het plunderziek Graauw, somtyds, van den verbeurden hals, schynt afgezwaaid te hebben.

Langs deeze middelen, en, zo als sommige meenen, maar ik in de Stadsschriften niet vinde, door het in zekerheid stellen der

Beel-

Beelden (*o*), wist men, in Gouda, de kalmte te bewaaren; en hier op steunde de last der Vroedschap, in Slagtmaand daar aan volgende; „ *dat* (zeggen zy) *onze Gecommitteerden* (ter Vergadering van Holland) *verclaeren sullen dat* —, *binnen deser Stadt, gheen vproer ofte turbel als noch* (*deur Gots gratie*) *geweest en is, verhopende onse gemeente te houden jn goeden ruste pays ende tranquiliteyt*"; welk laatste hun ook gelukte (*p*).

Bl. 196. r. 9. v. o. „ *Dat 'er weinig reden over blyft, om hier aan* te twyfelen." Na WAGEN., heeft men, onzes oordeels, alle reden van twyfeling uit den weg geruimd (*q*).

Bl. 200. r. 5. v. o. „ *De Prins bragt de zaaken tot een* Verdrag." Ik leeze dat, omtrend deezen tyd, te weeten op den eersten van Slagtmaand, te Utrecht, by den Prinse, besllooten wierdt „ *twee hondert Lants-knechten*" te doen aanneemen, „ *wegens de Co. Mat.* "; maar 't blykt my niet, of deeze manschap alleenlyk voor 't Sticht zou dienen? De Artikelbrief, (die niet verward moet worden met den geenen, van welken onze WAGEN. spreekt, alhier *bl.* 262.) is meede nog aanwezig, en ik vinde, met een gelyktydige hand, 'er naast geschreeven, „ N°. dese Lants-„ knechten syn, opten XXVJ^e January 1566 „ *Stil. Cur.* Jn den Haege gecommen ende „ heb-

(*o*) WALVIS, Beschryv. van Goud. 2 *D. bl.* 37.

(*p*) Vroedschapboeck van Gouda Resol. van 27 *April*, 3 *July*, 25 *July*, 23 *Aug.* 26 *Aug.* 27 *Sept.* en 26 *Nov.* 1566. *bl.* 25 *Vso.* 27, 27 *Vso.* 28 *Vso.* 29, 29 *Vso.* 30, 31—32. Resol. van Holl. 20 *Nov.* 1566. *bl.* 53.

(*q*) Verb. der Edel. 2 *D. bl.* 7—10. en *bl.* 15—28.

„ hebben aldaer, op costen van den jnwoon„ ders, gelegen toten XVⁿ Aprilis daer aen „ volgende, dat die selue afgedanct syn (r).

Bl. 204. r. 7. v. o. „*Het was door veele Onroomschen Edelen* — getekend." Onder een, nog voor handen, Afdrukzel van dit Smeekschrift, vindt men, behalven JOSUA VAN ALVERINGEN en MAXIMILIAAN VAN BLOIS, de oorspronglyke handteekeningen van HENDRIK VAN BREDERODE, ALBRECHT VAN HUCHTENHOEK, JACOB VAN HUELE, LODEWYK VAN NASSAU, FILIPS VAN MARBAIS, BERNARD VAN MERODE, JAN VAN MARNIX, ADRIAAN VAN BERGEN, C. VAN HOUCHIN en MARCUS PEREZ (s).

Bl. 208. r. 12. v. o. „ *De Landvoogdes gaf last tot ligting van* Krygsvolk." De Edelen moeten, omtrend het eind van den jaare 1566, een oogmerk gehad hebben, om te Heusden te samen te komen. Althans de Hertogin waarschuuwde, by Brieven van den 22. van Wintermaand deszelven jaars, den Slotvoogd van Heusden, daar tegen, hem bevelende goede wagt te houden (t).

Bl. 210. r. 10. „ De verdeeldheid *der Lutherschen en Kalvinischen.*" Het verschil nopens de plaatselyke tegenwoordigheid van het lighaam van Christus, by het Avondmaal, het voornaame struikelblok onder de Protestanten, was ook een der voornaamste redenen, waarom de zaak der verdrukte Nederlanderen minder

(r) 4. *Memor.* van ERNST. *bl.* 99 *Vfo.*
(s) Historie van 't Verbond der Edel. II *St. bl.* 47, 48. en Bylage *bl.* 134.
(t) TE WATER. *l. c.* 2 *D. bl.* 68 *en* 69.

der voortgang maakte. Verdraagzaamheid was, in dien tyd, eene, by weinigen bekende, zaak. Hadden de Ryksvorsten hun eigen belang, dat hunner Onderdanen en van den Godsdienst gekend, of hadden de Calvinisten in Nederland zig durven beroepen op de Augsburgsche Confesfie, als hoofdzakelyk instemmende met hunne gevoelens, 's Lands zaaken zouden een' anderen keer genomen hebben. Een voornaam Ryksvorst, wiens naam niet wordt opgegeeven, schreef, met dat oogmerk, een' Brief aan de hoofden der Hervormden in Nederland, dezelven vermaanende, vermits het *Calvinismus*, by den Keyzer, de meeste Ryksvorsten en Deelgenooten der Augsburgsche Confesfie, zeer haatelyk was en uitgelegd wierdt, om, ten minsten, den naam en titul der Augsburgsche Geloofsbelydenis in te roepen, als het eenige middel om spoedige en toereikende hulp by het Ryk te erlangen (*u*). Ook schreef zekere ANTONIUS CORRANUS, gezegd *Bellerive*, een Spanjaard van geboorte en Leeraar onder de Calvinisten te Antwerpen, in Louwmaand van den jaare 1567, uit die Stad, een nadrukkelyken Brief, aan de Opzienders der Lutherfche Gemeente aldaar, ten einde dezelven op te wekken tot onderlinge liefde en verdraagzaamheid (*v*). Te Vianen was mede, denkelyk door bestuur van BREDERODE, een Boek gedrukt en verkogt, houdende Voorslagen ter vereeniging van die van de Augsburg-

(*u*) BOR. *l. c.* 3 *B. f.* 84 *en* 85.
(*v*) BOR. *l. c.* 3 *B. f.* 100. *en* 105.

burgsche Belydenis en de Calvinisten (*w*). Na de inneeming van Valenchyn, op den 24. van Lentemaand 1567, waren ook eenige Duitsche Godgeleerden van de Augsburgsche Confessie te Antwerpen gekomen, om het verschil, over het Avondmaal, met de Calvinisten by te leggen. — Maar alles vrugtloos! (*x*).

Bl. 213. r. 4. „ *Kort hier na verzogt* BREDERODE *gehoor by de Hertoginne.*" Het oogmerk van BREDERODE was, om het derde smeekschrift der Edelen te overhandigen; 't geen, in Sprokkelmaand van den jaare 1567, niet door hem, maar door TRESLONG, geschiedde.

Bl. 222. r. 13. „ In Friesland, *bragt de Graaf van* AREMBERG *het zelfde te wege.*" Byzonder deedt hy dit, volgens den, hier aangehaalden, BOR, in Overyssel. In Friesland zelve schikte de zaak zo sigt niet. Hier was, sedert eenigen tyd, veel beweeginge geweest. Na dat de Landvoogdesse, in Oogstmaand des jaars 1566, 't Verdrag, door haar met de verbondene Edelen aangegaan, aan 't Hof hadt gezonden, met byvoeging, dat de Koning te vrede was, de Inquisitie doen ophouden; dat 'er verzagtende beveelen nopens de Religie zouden worden gemaakt; dat men ook den verbondenen Edelen 't voorledene niet zoude wyten, mits men nieuwe Verbonden schuuwde enz., kwam 'er, den 16 van Herfstmaand, niet alleen een tegenstrydig en strenger Plakaat uit, houdende algemeene last, op verbeurte van lyf

(*w*) *l. c.* 3 *B. f.* 104.
(*x*) *l. c.* 3 *B. f.* 100 *vso.*

lyf en leeven, om met de *Rebellen* niet te handelen, koopmanschap te doen, of, onder eenig voorwendsel, penningen te schieten, (al 't welk, onder anderen, zal gezien hebben, op 't geen WAG. *bl.* 220. r. 1 en 2. aanvoert,) maar ook wierdt, op den 2 van Wynmaand, door den Stadhouder AREMBERG, aan de Friesche Steden, gelast, openlyk te doen afkondigen en zorge te draagen, dat de Priesters den Roomschen Godsdienst, in de Kerken, zouden verrigten, en men de naamen der onwilligen hem moest overschryven. Hoe zeer de Stads Overheid van Leeuwaarden aan die afkondiging voldeedt, belette dit niet, dat, door den yver veeler Ingezetenen, in de zaak zelve weinig verandering kwam, en in de Kerken, op veel plaatzen, de hervormde Godsdienst wierdt verrigt. De Staaten, op den 17 van Slagtmaand, over deeze wigtige zaak vergaderd, wierden, ten volgenden dage, voor 't Hof ontboden, 't geen hun zeide, dien zelfden morgen, by brieven van AREMBERG, vernoomen te hebben, dat de Hertogin geen verandering in 't stuk van den Godsdienst konde toelaaten, d'afkondiging der Geloofs-Plakkaaten niet langer schortsen, en dat men de Vergaderingen der Friesche Edelen moest beletten. Dit klonk den Staaten hard in de ooren. *Zy* besllooten, twee daagen daar aan, drie hunner Leden aan den Stadhouder, of, des noods, aan de Landvoogdesse zelve, met voorschryving aan VIGLIUS, „ *als ingebooren Eygenërfden, en zonderlingen Liefhebber van Vrieslandt,*" te zenden, om de afkondiging der Plakkaaten, waar door 't geheele Land in

 on-

onrust stondt te raaken, af te bidden, tot dat, daar in, nader, by s'Konings komst hier te lande, met kennis der algemeene Staaten, zoude voorzien zyn. Dan alles was vrugteloos. Den 26 van Slagtmaand vernieuwde AREMBERG scherpelyk het bevel, van geene verandering in den Godsdienst en deszelfs uitoeffening te gedoogen; en toen, op den 29 van die maand, de Gedeputeerde Staaten, ootmoedigst, den Hove van Vriesland om hulp en bystand smeekten, wierdt dit, den 3 van Wintermaand, slegts gevolgd van eene Waarschouwing, zo van den Stadhouder, als 't Hof, aan die van Franeker en, zeker, ook aan andere Steden, dat men, by langer tegenstreeving, zig 's Konings ongenade *„tot zwaere last en onuerwinnelike schae-*
„ van de voersz. Stad ende Inwoonders van
„ dien, op den hals zoude haalen." De Regeerders der Steden, egter, met naame die van Leeuwaarden, bleeven de afkondiging weigeren; wordende daar op, den 15. van Wintermaand, het Avondmaal, te Leeuwaarden, op een zeer plegtige wyze, overeenkomstig de nieuwe Leere, gehouden (*y*). Toen men, evenwel, kort hier na, de aanstaande komst van ALVA, met een aanzienlyk Leger, naar de Nederlanden vernam; toen Orange, daar op, besloot naar Duitschland te vertrekken, en AREMBERG schielyk, uit Overysfel, met vier vendelen Knegten en zestig ligte Paarden, naar Friesland stoof, schikten zig de gemoederen om den Stadhouder eenige voldoeninge te geeven, en

(*y*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 675— ; WINSEMIUS. *fol.* 70—85. Zie ook TE WATER. *l. c.* 2 *D. bl.* 51—57.

en die van Leeuwaarden flooten met hem, den 13 van Louwmaand des jaars 1567, een Verdrag, op 't welk hier onze WAGEN. schynt te zien (z).

Bl. 223. r. 11. „ *De oorzaak en 't beleid van den aanslag, die op Walcheren was aangelegd*, is nergens klaarlyk beschreeven." Dit blykt, zeker, niet duidelyk; byzonder niet, of deeze woeste onderneeming geschied zy met voorkennis en toestemming van den Prins van Orange. Het komt my voor, zeer mogelyk te zyn, dat hy 'er geen deel aan hadt; al is het ook, dat hy 't Volk van Tholouse in Antwerpen zou hebben kunnen opsluiten. Mogelyk oordeelde hy dat zulks, voor de rust en zekerheid der Stad, waar in 't Volk zoo stout was, niet min gevaarlyk, dan voor zyn

(z) Dit Verdrag behelsde, onder anderen, dat de Predikanten der nieuwe Religie, binnen de eerstkomende drie dagen. uit Friesland, en, binnen drie dagen daar na, uit Overysfel, Groningen en Lingen, zouden moeten vertrekken; dat de Kerken in den ouden staat hersteld zouden moeten worden; dat men van alle gemaakte, of te maakene, Verbonden zou moeten afzien, en voortaan alle s' Konings Plakkaaten afkondigen. Hier tegen zou het Landschap, mits, ter nakooming van 't beloofde, aan haare zyde genoegzaame borgen geevende, vrydom van Inquisitie, en der strenge Plakkaaten op de Religie, genieten. overeenkomstig het Verbond met de Edelen gemaakt; welke laatsten, door Notaris en Getuigen, den 31. van Louwmaand, een plegtig *protest* deeden, dat zy nimmer van voorneemen geweest waren, of nu waren, iets *tegen den Koning* te onderneemen, of 't Land, door aanneeming van Knegten, in eenige schaade te doen koomen, maar, in tegendeel, zig te gedraagen als goede Onderdaanen zyner Majesteit, waarom zy verzogten, in vrede en rust te mogen blyven in hun Vaderland, 't geen eenigen, egter, kort daar na, om voor eigen veiligheid te zorgen, verlieten; neemende, deels, dienst onder BREDERODE, zo als uit het vervolg, by WAGEN, (*bl.* 231 en 232.) kan blyken. SCHWARTZENB. 3 *D. bl.* 675—710. WINSEMIUS. *Histor. Fris. Lib.* 1. *fol.* 70—85. BOR. *l. c.* 3 *B. bl* 145 en 146. SCHOTAN. 21 *B. bl.* 736—742. Vergel. TE WATER. Verb. der Edel. 2 *D. bl.* 51—57.

zyn' persoon, zou geweest zyn. De Prins was te schrander en te voorzigtig, om zulk eene gewigtige onderneeming te doen, met een hoop slegt en ongeoeffend Volk. Ware het anders geweest, zou hy dan niet, veel eêr, den Slotvoogd van Rammekens bevolen hebben, hen in te neemen; daar hy, gewaarschuwd van een' beraamden aanslag op Zeeland, den Heer VAN BOXTEL, voorbedagtlyk, hadt afgezonden, om het inneemen van eenig Krygsvolk, buiten zyne toestemming, te verbieden (*a*)? Hoe 't zy, de onderneeming was slegt beraamd, en nog erger bestuurd. Zy mislukte dan ook, en kostte meest allen den onderneemers het leeven, en veelen der medepligtigen vryheid en goederen (*b*).

Bl. 229. r. 10. „ MAXIMILIAAN VAN HENNIN, *Graaf van* BOSSU, *werdt*, by voorraad, *tot Stadhouder van* Holland, Zeeland en Utrecht, *aangesteld*." Blykens zynen Lastbrief, die van den 14. van Hooimaand des jaars 1567 is, wierdt hy, alleenlyk, aangesteld tot Stadhouder van *Holland*; en wel, „ *by provisie ende geduyrende de absentie*" van den Prinse van Orange, dien de Koning, aldaar, den gewoonen titel nog geeft van *zeer lieuen en getrouwen Neue* (*tres cher & feal Cousin*); zo als ook de Hertogin in den brief, ter geleide van den Lastbrief van Bossu, den Hove van Holland toegezonden, hem meede noemt „ *onsen goeden Neue, onlancx* „ *vertrocken* — *naar Duitschland*, *om som-* „ *mige affaires hem grootelicx aengaende* (*c*)."

Men

(*a*) *Verantw. van den Prins in* 8°. *Druk van* 1568. *bl.* 46—51.

(*b*) *Histor. Aaneenschakeling. bl.* 65—85. en *twee honderdj. Gedagt. bl.* 66—96. *en* 73 *in notis.*

(*c*) 4. *Memor.* van ERNST. *bl.* 147 en 148.

Men kon het laatste, zeker, aan beide zyden, met veel nadruk dus noemen.

Het Stadhouderschap van *Zeeland* wierdt, op gelyke wyze, den 17. van Zomermaand 1567, gegeeven aan den Heere van *Wackene*, (ADOLF VAN BOURGOGNE) en, op den 16 van Hooimaand des zelven jaars, aan den Graave van *Megen* (*d*); dan, de laatste schynt het, maar voor korten tyd, geweest te zyn (*e*).

Bl. 230. r. 18. „ Sommige schryven." Daar deeze woorden alleen verhaalender, niet bevestigender, wyze zyn voorgesteld, en het sterk drinken, ten deezen tyde, by voornaame Lieden, minder vreemd was, zie ik niet, waarom een laater Schryver heeft kunnen goedvinden, hier onzen WAGEN. te gispen (*f*).

Bl. 208. r. 8. „ *Den* vyftienden *van Sprokkelmaand.*" VIGLIUS (*Epistol.* 28. *p.* 411. *ad Hopperum*,) noemt *den zestienden.*

Bl. 247. r. 11. „ Hem (ALVA) *was 't opperbewind over 't volk van oorloge*, *als* Kapitein Generaal *der Nederlanden opgedraagen*, *blyvende de overige zaaken* 't bewind der Landvoogdesse *aanbevolen.*" 't Hong, onder de Graaflyke Regeering, zeker, van den Landvorst, dit bewind byeen te voegen, of te verdeelen. Van hier, dat hunne Stadhouders, somtyds al, somtyds niet, *Kapiteinen-Generaal* waren (*g*). Men kan hier uit zien, wat men te houden hebbe van de leer der geenen, die, uit de *Commissien* der *Graaflyke* Stadhouderen, opmaaken, dat „ de *vereenigde waardigheden* van *Stadhou-*

(*d*) *Memor. l. c.*
(*e*) VIGLII. *Epist.* 102. *pag.* 752. (55).
(*f*) KOK's Woordenb. 8. *D.* op 't woord *Brederode.*
(*g*) VAN DE WALL. Privil. van Dordr. *bl.* 889.

houder, *Kapitein* en *Admiraal Generaal* tot *onze Constitutie* behooren (*h*)."

Bl. 250. r. 9. „ GRANVELLE, *die toen te* Romen *was*." Leez te *Besançon*; alwaar hy zig, van 1565 tot 1571, heeft opgehouden (*i*).

Bl. 250. r. 6. v. o. „ Omtrend *honderd duizend*." Volgens het Vertoog van BALDUINUS (by LE PETIT *Chronicq. l.* 9. *p.* 83.) waren 'er meêr, dan dat getal.

Bl. 255. r. 12. „ *Eenige hebben een* Geschrift *geteekend*." enz. 't Oorspronglyk stuk is, denklyk, nog aanwezig (*k*); dan, behalven dit Geschrift, komt nog voor zeker Verdrag, tusschen eenige Edelen aangegaan, den 15. van Oogstmaand 1569, by 't welke zy zig nader verbinden, om den Spaanschen alle mogelyken afbreuk, te water en te lande, te doen. Dit Verdrag is geteekend door ALBRECHT VAN EGMOND, LANCELOT VAN BREDERODE, CRISPINUS VAN SOLBRUGGE, BARTHOLD ENTENS VAN MENTHEDA, JELLE EELSMA, die allen onder de verbondene Edelen behoorden. Men zal dit Verdrag vinden onder de *Bylagen tot de Hist. van 't Verbond der Edel.*, *bl.* 276—278.

Bl. 257. r. 5. „ ALVA — verheven tot de Opperlandvoogdy." Zyn Lastbrief lag, eigenlyk, „ *by voorraad*, *tot 's Konings overkomst*" (*l*).

Bl. 260. r. 5. „ *De* Staaten van Holland — *besllooten*, — ALVA — *te Brussel te*

(*h*) By HERING, *Tooneel der Staatsgeschied.* 1 *D.* 1 *St. bl.* 54. (10).

(*i*) Zie deeze Aanmerk. *bl.* 42 en 43. *Conf. Memoires de* Granvelle. *Tom.* 2. *pag.* 82. *Histoire de* Granvelle. *p.* 419—441.

(*k*) TE WATER. *l. c.* 2 *D. bl.* 106—118.

(*l*) Resol. Holl. 8 January 1767. (1768.) *bl.* 1.

te gaan gelukwenſchen, gelyk zy — Staatsgewyze, op Gouda na, — *deeden.*" Zeer vreemd kan dit ſchynen, ten zy men weete, dat de reden der afwezigheid van deeze Stad alleenlyk ſproot uit het ingevallene ſtrenge vriesweder, waar door de Edelen en Steden, de een na den ander, te Bruſſel aankwamen. Gouda was onder de eerſten geweest, die 'er zig bevonden; doch vermeenende niet gehouden te zyn, na den vastgeſtelden dag, langer te vertoeven, waren zy weder naar huiz gekeerd, met kennis van den Staatsraad, en wierden, daarom, ten Hove begreepen, „*van haer diligentie te hebben doen blyken* (m)."

Bl. 261. r. 7. v. o. „Hy (s' Lands Advokaat VAN DEN EINDE) *was, in* Louw- *of* Sprokkelmaand – in den Haage – *vastgehouden.*" BOR, hier aangehaald, plaatst deeze vasthouding op 't eind van Louwmaand; doch dit is onmogelyk; wyl de Advokaat den Dagvaard te Bruſſel waarnam, die, van den 3 van Sprokkelmaand, tot den 2 van Lentemaand, des jaars 1568, gehouden en toen verlegd wierdt naar den Haage, tegen den 13. van Lentemaand, daar aan volgende (*n*). In die maand, dan, ſchynt men 's mans vasthouding te moeten ſtellen; zoo als ook, omſtreeks deezen tyd, gelyk geweld, wegens ALVA, gepleegd wierdt aan verſcheiden' andere Advocaaten, of Penſionariſſen, van Provintien en Steden; „in 't einde," (zegt BOR) „hen meest te last „leggende de ſaken, die ſy luiden van wegen „hun-

(m) Zie hier over, breeder, Reſol. Holl. 3, 8 en 9 Febr. 1567. (1568) *bl.* 10. In de Vroedſchapsboeken der stad Gouda, komt my, 't geen vreemd is, hier niets van onder 't oog.
(n) Reſolut. van Holl. van 1586. *bl.* 6–13.

„ hunne Heeren en Meesters hadden gedre-
„ ven (*o*)."

Bl. 266. r. 2. „*Welk* ongehoord Vonnis *de Koning, den zesentwintigsten, bevestigd hadt.*" Is 'er iets meer noodig, om Filips, in weerwil van al het regt, 't geen hy op deeze Landen hadt, zoo uitgestrekt men het neemen wil, voor den wreedsten Dwingeland te houden, die immer de oppervlakte der Aarde betradt, waardig, om, *van regtswege*, te verliezen alle bewind en gezag over zyne Erflanden en Ingezetenen? — Hadt slegts de magt van Filips die zyner Onderdaanen niet zoo hemelsbreed overtroffen, of was dit verschil, door den bystand van andere Mogendheden, eenigermaate vereffend, wat zouden de Nederlanders zig anders te verwyten hebben, „ *dan dat zy te veel tyds hebben laaten verloopen, eer zy de wapenen in handen namen, en dat zy niet verkoozen gebruik te maaken van 't geen hun, by Krygsregt, en by het Regt der Volkeren, toekwam?*" Om de woorden te gebruiken van den Prins van Orange (*p*).

Bl. 266. r. 4. „ *Ook kwam*, omtrend deezen tyd, *een ontwerp in 't licht.*" Dit ontwerp kwam, in 't jaar 1567, gedrukt te voorschyn. Op welken grond Languetus (*Epist. Secret. pag.* 39, 41.) de egtheid daar van in twyfel trekke; kan ik niet bepaalen. Zeker is 't, dat wy, in de Brieven van Alava, by Wag., *bl.* 98, gemeld, ook duidlyke voetstappen van dit zelfde ontwerp aantreffen.

Bl. 271. r. 24. „ '*t Is te denken, dat hy*, eer-

(*o*) Bor, Nederl. Oorl. 1 *D.* 4 *B. bl.* 209.
(*p*) Apologie, *bl.* 56. Druk van Leid. 1581. in 8vo.

eerlang *den Hervormden Godsdiens*, openlyk, heeft beginnen te belyden." De voorzigtige Prins, ging, hier in, meen ik, van ſtap tot ſtap. Niet lange voor den 23. van Wynmaand des jaars 1573, hadt hy, *openlyk*, 't Avondmaal, met de Gemeente, hier te lande, gehouden; maar de gelyktydige Schryver, die dit vermeldt, noemt de plaatz niet, waar het geſchiedde (*q*).

Bl. 288. r. 15. „ Het ganſche Leger — trok behouden over." De verwondering van ALVA zelve, omtrend deezen overtogt, toont genoeg, dat zy een meesterſtuk was. Hy weigerde, zegt men, geloof aan BARLAIMONT, toen deez hem 't eerst die tyding aankondigde, en vroeg hem, „ of hy dan dagt, dat „ 's Prinſen Leger uit Vogelen beſtonde, en „ over de Rivier konde vliegen (*r*)? ".

Bl. 302. r. 22. „*Hun voorbeeld werdt, met meerder of minder bepaalingen*, door anderen gevolgt." Hoedanig men, in Zeeland, aangaande den Tienden Penning, ten dezen tyde, dagt, kan men afneemen, uit de Advyzen der Leden, die daar van bekend zyn. De Prelaat en Edelen ſchynen genegen geweest te zyn, om den Tienden Penning af te koopen, mits men bewilligde in een belasting van 8 grooten op 't Gemet Steenſchietens, en 6 grooten by der breedte, voor den tyd van vier jaaren. Die van Middelburg hadden, den 22. van Grasmaand, bewilligd in den honderdſten en twintigſten penning, onder zekere bepaalingen, dog geenzins in den Tienden, begrypende dat dezelve volſtrekt on-

(*q*) Zie by v. D. WALL. Privilegie van Dordr. *bl.* 149 N°. 7.

(*r*) STRADA. *de Bell. Belg. Dec.* I. *l.* 7. *p.* 388.

onuitvoerlyk was. Die van Zierikzee vereenigden zig met Middelburg, doch waren bereid, indien de andere Steden zig mogten vergelyken met het gevoelen van Prelaat en Edelen, zig ook daar by te voegen. In allen gevalle, moest men, hunnes, oordeels, het besluit zoo lang mogelyk uitstellen, ten einde de Advyzen der andere Provincien te kunnen weten (*s*).

Bl. 330. r. 4. „ *'t Welk —— indruk op de Wethouderschap* (van Middelburg) maakte." Hoe zeer Middelburg en eenige andere Zeeuwsche plaatzen, thans, van bezetting ontbloot waren, doch, kort daar op, in staat van verdeediging gebragt wierden, zie men breeder, by den onderaangehaalden Schryver (*t*).

Bl. 335. r. 9. „ *De byzondere Staaten — maakten geen' haast, met het invoeren des* Tienden Pennings." In Zeeland hadt men, in Herfstmaand 1571, besloten, om ALVA, in plaats van den X. en XX. Penning, aan te bieden een jaarlyksche Quote van 67500 guldens, voor vier jaaren, in te gaan met den 13. van Oogstmaand te voren. Dan, de Afgevaardigden hadden, te vergeefsch, hier op aangedrongen, gelyk bleek uit 's Hertogen Plakkaat van den 3. van Slagtmaand, 't geen, welhaast, alomme in Zeeland wierdt afgekondigd. Niet te min bleef men by de voorige begrippen. Zelf na-

(*s*) TE WATER, *tweede Eeuwfeest. Bylage. D.* Hoedanig de andere Steden op dit Stuk dagten, is my niet gebleeken. Hunne gevoelens zullen, waarschynelyk, niet gunstig geweest zyn, aangaande den Ophef van den Tienden Penning. Althans men vind nog een Afschrift van *Doleancien en Grieven, door den Prelaat, Edelen en Steden van Zeeland over den X Penning in* 1569 *ingediend*, berustende ter Rekenkamer van Zeeland, in 't Copulaat van 1293—1580, en in 't Gulde Register der Stad Middelburg Zie s'GRAVEZANDE *l. c. bl.* 130.

(*t*) s'GRAVEZANDE, *Hist. Aanteensch ak. bl.* 133—147.

namen de Staaten, den 21. der zelve maand, met eenpaarige ftemmen, het merkwaardig befluit (*u*), *om de uitvoering van den X. en XX. Penning te fchorten, ter tyd toe, dat dezelve, generaalyk, over alle deeze Nederlanden van herwaarts over geconfenteert en te werke gefteld zou worden.* Hier meede liet ALVA zig niet affchrikken. Hy zondt GUILLEAUME NORMAND, Geheimfchryver van den Grooten Raad, opzettelyk naar Zeeland, ten einde, in alle de Steden, zig te doen onderrigten, aangaande de poogingen en werkzaamheid der Regeeringen, tot het doen invorderen deezer gehaatte belastingen. Zelf fchreef hy, of deedt, door den Heer VAN WAKKENE, de onderfcheidene Steden aanfchryven, om de hand daar aan te houden, en de aangeftelde Collecteurs by te ftaan, by middelen van bedwang (*v*). ALVA tragtte zelf de algemeene afkeerigheid te overwinnen, door een nieuw Plakkaat van den 24. van Sprokkelmaand 1572. Maar alles zonder vrugt. De Staaten van Zeeland fchynen 'er, in die en de volgende maand, nog over geraadpleegd te hebben, fchoon het niet blykt, welk befluit 'er genomen zy. Denkelyk, zyn zy by het voorige, van den 21. van Slagtmaand 1571, verbleeven (*w*).

Bl. 337. r. 7. „Na *dit Befluit, is 'er*, ter Staatsvergaderinge van Holland, niet meer *over den* tienden Penning *gehandelt.*" Niet alleen alle, voor zo ver ik weete, onze Hiftoriefchry-

(*u*) ROXH. I. *D. bl.* 467. TE WATER, *tweede Eeuwfeest. Bylage* D.

(*v*) VAN IPEREN, *Jubelfeest. Bylage* G *en* H. ERMERINS, *Befchryv. van Veere*, 2 *D. bl.* 140—145.

(*w*) S' GRAVEZANDE. *bl.* 143—152.

ſchryvers, maar ook de gedrukte Reſolutien van Holland, zwygen 'er van, *na* deezen tyd, en ik ben dus, zeer lange, in 't gevoelen van onzen Wag. geweest. Dan, de oorſpronglyke Vroedſchaps-Notulen der Stad Gouda hebben my, ſedert, geleerd, dat de Staaten van Holland, den 19. van Grasmaand des jaars 1572, in den Haage, vergaderd zynde, de Afgevaardigden van die Stad, en eenige andere Leden, gelast waren, hunne toeſtemming wel te kunnen geeven aan 't verzoek tot uitrusting van eenige Scheepen tegen de Watergeuzen, doch, met deeze byvoeging, „ *mits doende zeeckere demonſtrantie aen den* „ *Stadthouder, dat d'Ex^tie van den Hertoch* „ *ſoude belieuen te deſiſteeren van de exercitie* „ *van den* X^en ende XXe *Penninc, mits de* „ *Ma^t byſtaende by andere middelen.*" Ook kreegen zy, ſedert, last, zig by *drie* (niet genoemd wordende) Leden der zes groote Steden te voegen, welken geſtemd hadden den Hertoge weder voor te ſlaan de ſomme van 271000 Ponden (*x*), jaarlyks, voor vier jaaren lang; in welk beſluit zy bleeven, niet tegenſtaande de Stadhouder Bossu, kort hier op, hun, nevens de Steden Dordregt en Delft, hadt afgeraaden, „ *dat de Staten voor deſen tyt doen ſouden* „ *eenige vorder Offitie om zyn Ex^tie te doen* „ *deſiſteeren van den tyenden Penninc.*" Of 'er, ſedert, den Hertoge over geſproken wierdt, is my niet duidlyk gebleeken (*y*).

Bl. 340. r. 7. „ *De gelegenheid van dit* inneemen (der Stad Briele) *moet thans* omſtan- dig-

(*x*) Vergel. Wagen. alhier. *bl.* 332.
(*y*) Vroedſchaps Reſol. van Gouda van 18, 22, 29 April, en 10 Mey 1572. *bl.* 99 *Vſo.* 102.

diglyk *ontvouwd worden.*" Hoe zeer onze WAGEN. hier 't voornaamste aanteekent, 't geen onze Schryveren opgeeven, eischt egter deeze, alleropmerkenswaardigste, zaak 'er eenige, veel al onbekende, byzonderheden by te voegen.

Wat de *Engelsche Haven* betreffe, uit welke VAN DER MARK, herwaarts steevende, schynt men, zoo niet om *Douvres*, immers om een nabygelegen oort, te moeten denken: want, schoon onze oudste Schryvers de plaatz niet noemen, getuigt egter één hunner, dat de Watergeuzen zig, meestal „ onderhielden onder Engeland „ *in de Duinen*, ende tot *Doeveren* (*z*)." Ook zegt een Schryver der XVII. eeuw (*a*), dat de Vloot in *Douveren* was vervaardigd. Hier toe zoude ook kunnen dienen zekere Zinneprent, meede (zoo ik, uit de beeldtenissen, kleeding enz., denke) van die eeuw; op welke, in 't verschiet, een Kasteel, op een rotz, vertoond wordt, met het byschrift *Douris*, waar voor vier driemast-Schepen liggen, en daar over de Stad *Briel:* doch ik vinde geen genoegzaamen grond om vast te stellen, dat die Schepen der Geuzen Vloot bedoelden, of op deezen overtogt, aldaar, gezien wordt (*b*).

Dat de tyd der inneeming op den *eersten April*, (die op een *Dingsdag* viel) moet geplaatst worden, blykt, om geene Schryveren aan te haalen, ontegenzeglyk, uit het hoofd eener oorspronglyke Thesaurie-Reekening der Stad Brie-

(*z*) V. METEREN. Nederl. Histor. *bl.* 681. die door GRIMESTON, *Histor. of the Netherl. fol.* 351. wordt uitgeschreeven.
(*a*) BOXHORN. Toneel van Holland. *bl.* 283.
(*b*) Vergel. CLEYN, Dank-Offer. *bl.* 32 en 72; en I. VAN IPEREN, Histor. Redenvoer. over MIGGRODE, *Voorred. bl.* 13—17. Vergel. *bl.* 35—37.

Briele, alwaar men leest, „ expireerende den „ *eerſten Aprilis* anno twee ende tzeventich, „ *als den Grave van der Marck binnen derzel-* „ *ver Stede quam* (c)."

De Watergeuzen, den koers naar Texel zettende, waren gekoomen tot voor *Egmond aan zee.* Op deeze hoogte draaide de wind; zy keerden toen weder en liepen, met klein zeil, de Maze in; alwaar, des middags om twee uuren, *by ſchoonen dage*, (*d*) de Hopluiden Brand en Daam, voor den Briel ſtreeken, kort daar op, door de rest, gevolgd. Brand was een Veerenaar, en Daam, eigenlyk gezegd Adam van Haren, een Luiksch Edelman, die het Verbond der Edelen, voorheen geteekend hadt.

Naauwlyks lagen deeze twee voor Anker, of Brand begaf zig naar Haren, hem vraagende, of hy wat te eeten hadde? Waar op deez hem 't laatſte ſtuk Kaas, 't geen hy aan boord hadt, toereikte (*e*). Ik teekene dit aan, om

(*c*) Buiten op deeze Reekening, beginnende met 1 *Octob.* 1571. ſtaan, met eene andere, mede gelyktydige, hand, deeze woorden, „ expireerende *den* 1 *Aprilis* xvc. twee eñ tzeven- „ tich *dat de Graeff* van der Marck *den Briel invadeerde.*" Het neemen van twée, en, byzonder, één zeer ryk gelaaden, Spaanſche Scheepen, door de Watergeuzen, zal op *Palmzondag*, den 30 Maart geſchied zyn, en de dag deezer overwinning, met dien der overwinning van den Briel, door Strada en anderen, verward zyn. Vergel. Cleyn. *l. c. bl.* 77 en 78. Te Water. 2. *Feuwfeest*; *Bylage*, *bl.* 48 en 49.

(*d*) Van de Spiegel, Hiſtor. der Satisf. Van Goes. *bl.* 111-113. 't Kan zyn dat het ſchoon weder was; misſchien, egter, zegt deeze bewoording niets anders, dan by *helderen*, of *klaaren* of *lichten* dage.

(*e*) „ *Et vint a mon Bort* Marin Bran *de* Camuber, *le quel me dl a tu a mangè? et lui donnois mon dernier Fro-* „ *mage.*" Deeze woorden ſchreef my wylen Jonkheer O. Z. van Haren (wiens ſtaal geheugen aan veelen nog bekend is) meêr dan eens geleezen te hebben in, en onthouden uit, het *Journal*, 't geen door zyn' (in den tekst, hier boven, vermelden) Voorvader, Daam van Haren, van deezen en andere togten, eigenhandig was gehouden. Dit onwaar-

om dat die schaarsheid een gevolg schynt van het streng verbod der Koninginne ELISABETH, aan haare Onderdaanen, om den Watergeuzen geen leevensmiddelen meerder te verkoopen (*f*); 't geen deezen dwong te vertrekken.

Dat niemand, in den Briel en Maaslandsluis, thans aan Watergeuzen dagt, dan de Veerman, JAN PIETERSZ KOPPELSTOK, (zo noemen hem Stads Archiven) schryven HOOFD en BOR, voor onze WAGEN. (*g*). Doch men heeft, voor eenige jaaren, te regt, opgemerkt, hoe het, in deezen oort, geene vreemdigheid kon gerekend worden, thans aan deezen te denken; daar zy (reeds in 1569 bekend en overal gevreesd) in den Zomer des jaars 1571, een landing gedaan hadden in het nabuurig Ooltgensplaat; alwaar zy, na 't berooven van zekeren Biersteeker, GYSBRECHT HENDRIKZ gezegd, den Bel of Klok der Kerke (*h*) met zig gesleept hadden (*i*). Ook blykt het zeker,

waardeerbaar Handschrift, 't geen men zegt veele byzonderheden te hebben bevat, wierdt, met de Boekery, op WOLVEGA, in den nagt van den 1: van *Louwmaand* des jaars 1733, door de vlammen verteerd. De tyding hier van zou den toenmaligen Heer Griffier van Hun Hoog Mog., Mr. FRANCOIS FAGEL, zo getroffen hebben, dat hy verklaarde, zyn halve Bibliotheek te hebben willen missen voor 't behoud van dit Stuk. *Brieven van* O. Z. v. HAREN, *van* 21 *January en* 27 *Mey* 1777, *aan my.* De laatste, in hogen Ouderdom overleden, Heer Griffier, Mr. HENRIK FAGEL, die dat Geschrift in zyne jeugd behandeld hadt en de Geschiedenissen van zyn Land kende, heeft 'er my, te meermalen, met lof, van gesprooken. —— 'Er is, zo ver men weet, geen Afschrift van

(*f*) v. METEREN. *l. c. bl.* 69. BOR. 6 *B. bl.* 365. HOOFD. 6 *B. bl.* 229.

(*g*) HOOFD, *l. c.* 6 *B. bl.* 229. BOR. *l. c.*

(*h*) Ook, nog lang na dien tyd, pasten de Watergeuzen de Klokken der Dorpen weg te haalen. BOR 6 *B. bl.* 367.

(*i*) *Verlydboeck van den Briele*, op 8 Juny 1571, en CLEIN. *l. c. bl.* 34. alwaar men ook vindt, dat men, in Oogst-

ker, dat die van binnen, al ras, op onraad, en niet flegts op Koopvaardyfchepen, zo als sommigen meenen, bedagt waren, wyl KOPPELSTOK, by zyn' komst aan Land, de Poort gesflooten en den Raad vergaderd vondt. Maar op welken onraad, kon men natuurlyker denken, dan op de Watergeuzen? daar Engeland ALVA, sedert een pooz, te wille was, en men, thans, ter Zee, geen andere buitenlandsche Vyanden hadt.

Dan, dit zy hoe 't wil; KOPPELSTOK, die, volgens de beste Schryveren, uit eigen beweeging, TRESLONG aan boord voer, schynt geen vreez voor de Watergeuzen, welker Bode hy straks wierdt, gehad te hebben, en dus, denkelyk, één van die Burgers geweest te zyn; die 's Prinsen zyde en der nieuwe leer waren toegedaan; dezelfde, die men, als Ouderling, in den Briele, reeds ten jaare 1569 (*k*), vermeld vindt.

My is gebleeken, dat deeze Veerman, of *Binnevaerder*, (zo als hy meede genoemd wierdt) een kregel en stout kaerel, veelmaals, met deezen en geenen, byzonder over de haringneering, welke hy hanteerde, in geschil was; in zo verre, dat hem, in de,

Oogstmaand des jaars 1567, eenige Basfen op de Muurtoorens gebragt, en de Stad toen mede 't haare gedaan hadt, ter uitrusting van twee Oorlogschepen en een Jagt „ ter defensie „ van de Vissery, om te beletten die inuasie der *Piraten* „ eñ *Zeerovers.*" 't Geen nader blykt uit het *Memoriaelbouck* van den Briele, op 16 Aug. 1567, en de *Resol. van Holl.* van 14 Maart en 14 April 1567. Dat, egter, door *die* Piraten en Zeerovers, de Watergeuzen niet verstaan wierden, hebben anderen reeds doen zien (s'GRAVEZANDE, *Histor. Aaneenschak. bl.* 158.). Ik zou 'er liefst de Engelschen en Deenen door verstaan, met welken wy, toen ten tyde, oneens waren.

(*k*) CLEYN. *l. c. bl.* 74.

Wynmaand des jaars 1570, door Schepenen, was gelast, op bedreiging van gyzeling, III £, voor een ton harinck, te betaalen aan WILLEM CORNELISZ BROUWER, die toen Raad en, by de komst der Watergeuzen, regeerend Schepen van den Briele was (*l*).

TRESLONG, een Brielenaar, zal hem en zynen Stouten aart, denklyk, gekend en, op die gronden, by LUMEI, aangepreezen hebben, „ als de regte man, om hem dienst te doen."

't Is natuurlyk te denken, dat de Regeering zig zeer beklemd vondt op den eisch der Vlootelingen. Zy wist dat, behalven de geringen, veele aanzienlyken de nieuwe leer omhelsd hadden, onder welken ook de geweezen', nu gebannen', Bailiu SANDYCK (*m*), Oom van TRESLONG, behoorde; die, thans voortvlugtig, openbaarlyk was ingedaagd. De Wet hadt, zoo 't my toeschynt, dit werk, ten allen tyde, wel met veel bescheidenheid behandeld en, nog onlangs, aan den Bailiu, Jr. JOHAN VAN DUVENVOORDE, verklaard, de zaak van zekeren AERT PIETERSZ, „ *gebannen ter* „ *cause van troubelen voorleden*", niet te kunnen afdoen, dan „ *in 't volle Collegie* (*n*): maar, op last van ALVA, hadt men, somtyds, stren-

(*l*) Verlyd en Pantzettingb. 14 *Oct.* 14 *Nov.* 1570 en 1 *Oct.* 1571.

(*m*) ELISABETH, Zuster van JASPER VAN TRESLONG, Bailiu van Voorne en den Briele, Vader van onzen TRESLONG, was gehuwd met NIKOLAAS VAN SANDYCK dien WAGEN., *bl.* 254. alhier, SANTWYCK noemt, (welken naam hy ook wel eens in de Archiven draagt. *Reken. Cathar. Kerk.* gesloten 8 Aug. 1562.) en, van 1558 tot in 1568, 't zelve Ambt bekleedde. VAN LEEUWEN in *Batav. Illustr. bl.* 112. noemt hem, kwalyk, *Schout van Hoorn.*

(*n*) Verlyd en Panzettingboeck. 26 Maart 1574.

ſtrenger moeten handelen, eenigen ter dood brengen en de goederen van anderen aanſlaan. 't Huiz van SANDYCK was, weder, onder deeze laatſten geweest, en den Spaanſchen Knegten, ter logeeringe, ingeruimd moeten worden (*o*); al het welke de Watergeuzen, zo zy binnen kwamen, met woeker konden verhaalen. Die inkomst, egter, was niet ligt te ſtuiten, daar 't ontzet ver af, en zy voor de poorten waren; te minder, daar veelen, ſchoon de woede van LUMEI's benden dugtende, heimlyk verlangden, door eenen eerlyken glimp, zig van ALVA's juk te kunnen ontſlaan, en Roomsch en Onroomsch zynen tienden penning en Spaanſche benden vloekte. Die Benden hadden, nog onlangs, der Stede op 't hart gelegen. Men hadt ze, zo wel als een, in de Maaze gelegen hebbende Spaansch Oorlogſchip, onder zekeren Hopman SCHULENBURCH (*p*), byna van alles moeten voorzien en, op Stads kosten, zekeren JOOST CORNELISZ moeten aanneemen, „ *voor dat hy die Burgers in 't Spaenſch* „ *jegens de Soldaeten vertolkte.*" De Stad hadt, ſedert, de tusſchenkomst van 't Hof van Holland by den Hertoge gebeden, en was, langs dien weg, eerst op den 19. van Slagtmaand des jaars 1571, dit Volk kwyt geraakt (*q*), 't geen toen naar Utrecht gezonden wierdt.

Na

(*o*) *l. c.* 2, 28, 30 Juny 1569. en Theſ. Rek. van 1 *Oct.* 1571. 1 *Apr.* 1572.

(*p*) Hy maakte zig ſedert, in Noordholland, aan 'sKonings zyde, berugt. Zie WAGEN. alhier. *bl.* 356.

(*q*) Theſaur. Reken. Briel. van 1 Oct. 1571— 1 April 1572. Artic. „ *Vuytgeuen van Schenkagien.*" Ik teeken dit te meer aan, om dat 'er uit blykt, dat onze Schryvers (Zie BOR. *l. c. bl.* 366. *Col.* 2. METER. 4 *B. bl.* 69.) niet wel zyn onderrigt ge-

Na veel raadpleegens egter, waar onder ook 't gevaar van 's Konings ongenade, by de overgave, niet zal vergeeten zyn, kwam men tot besluit. JAN PIETERSZ NICKER (dien ik ook JAN PIETERSZ TINNEGIETER genoemd vinde (*r*)) ging voor. 't Is te vermoeden, dat hy één der afgezondenen van den Raad geweest was, om met LUMEI, kort na KOPPELSTOKS boodschap, te spreeken (*s*). De vreez van geplunderd te worden en de zorg, om zig en 't zyne, door de vlugt, te redden, was by hem, zyn' medegenoot JAN JANSZ KOEKEBAKKER en de andere Regenten, veelligt de hoofdreden, waarom zy in de overgave stemden en, daar op, den Raad verlieten, zonder de Vlootelingen daadlyke kennis van 't beslootene te geeven; waar door deezen verpligt wierden, zig zelven ruimbaan te maaken, LUMEI, door RÔBOL, de Noortpoort deedt opbranden, en TRESLONG zig naar de Zuidpoort begaf; 't geen niet kan geschied zyn, zonder andere Poorten en Muurdeuren (*t*) voorby te trekken, die dus, denkelyk, allen geslooten waren.

By d'inneeming, die hier op volgde, vondt men, volgens onze Schryveren, d'aanzienlykste inwoonderen gevlugt; één zelfs hunner vermeent, dat 'er naauwlyks vyftig weerbaare mannen in de Stad gebleven waren (*u*). TRESLONG we-

geweest, wanneer zy de zaak in dier voege hebben voorgesteld, als of slegts ALVA het Krygsvolk, ten deeze tyde, uit den Briel hadt genomen, om die van Utrecht te plaagen, en het, daarom in hem als een feil aanmerken, den Briel, in zulk een baglyken tyd als deeze, van manschap te hebben ontbloot.

(*r*) Thesaur. Rek. Briel. *exper. Bamis.* 1573. *bl.* 4.

(*s*) METER. *l. c.* 4 *B. bl.* 69.

(*t*) Dat 'er zodanige waren, leeren de Stads Archiven.

(*u*) BOR. *l. c. bl.* 366.

wederhieldt, als ook onze WAGEN. zegt, den vlugtenden JOAN VAN DUVENVOORDE. Hy was niet alleen Rentmeester, maar, zo als wy straks in 't voorbygaan zagen, ook Bailiu. In zekeren brief, vier dagen hier na geschreeven, verhaalt men, dat verscheide Regenten naauw bewaard wierden (*v*). De tweede Burgemeester, KLAAS JANSZ KOEKEBAKKER, schynt het met de vlugt te zyn ontkoomen. Hy was nog afwezig in den jaare 1575; maar in 1577 bevondt hy zig weder in den Briele (*w*).

Dat, by 't overgaan der Stad, de woede der plundering, alleen op de Kerken en Kloosters, maar geenzints, op de Burgery, viel, is 't eenpaarig gevoelen van alle Schryveren, voor zo ver my bewust is, even als van onzen WAGEN. (bl. 345.) Dat de bovengemelde Geestelyke Gestigten zeer slegt behandeld wierden, is zeker, ook schynen de Hoofden der Watergeuzen hun deel uit den buit gehadt te hebben en, daar onder, VAN HAREN *een schoone geborduurde Casuyffel* (*x*); maar, wat de Burgery betreffe, zo de minderen al vry

(*v*) VAN DE SPIEGEL. *l. c. bl.* 112.

(*w*) In de Thesaur. Reken., gedaan op 11 Juny 1575, over 1 *July* 1572 tot *Ult. Oct.* 1572, leest men „ van *Claesz Jansz*, „ voorgaande Burgemeester Tresorier, dewelcke zyne Reke- „ ningh nyet gedaen en heeft, *maer es tot noch toe absent.*" Doch, in 1580, deedt hy zyne Rekening over 1. Oct. 1571 tot 1 April 1572; die ik onder Stads Papieren gevonden heb. In een geschreven *Formulier van den Eedt by de uuytgeweeckenen, „ theurder weder comste in Hollandt, te doen.*" vinde ik, dat *Nicolaes Jansz Kouckebakker* dien eedt heeft gedaan op *viij Martii* 1577. Hy zal dus toen reeds te rug gekeerd zyn.

(*x*) „ *Un beau Casuffle Brodè*" Brief van Jonkheer O. Z. v. HAREN *van* 27 *Mey* 1777, aan My. Men beschuldigt, dat hy aan boordt, geene andere dan gewyde Kelken enz. uit de geplunderde Kerken, gebruikte, CAROLUS. *l. c. p.* 9 *et* 10. Toen TRESLONG, den 20 van Bloeimaand, naar Vlissingen, met drie Schepen overstak, was zyn Volk met Kappen en Kasuyffelen der Geestlykheid gekleed. BOR. *l. c.* 6 *B. bl.* 370.

vry kwamen, kan dit, in 't algemeen, niet van de aanzienlykſten, met naame van de Leden der Regeering, worden gezégd. Immers in de Theſauriers Reekening, eindigende met 1°. *April* 1572, en gedaan ten jaare 1580, wordt, nopens den voorzittenden Burgemeester NICKER, geleezen, „ dat *de pennyngen van* „ *de wyn excys, met zyne goederen, int in-* „ *comen van* Lume, *binnen dezer ſtede van* „ *den Briele, genomen ende hem afhandigh* „ *zyn gemaect.*" Scheldende men hem, vervolgens, die gelden kwyt, nadien hy „ *pre-* „ *ſenteerde zulx by eede te affirmeeren.*" Ook leez ik, in de Reſolutien van Holland, ten jaare 1579 (*y*), een verzoek der Erfgenaamen van den bovengem. „ *Jr. Johan van Du-* „ *venvoorde, in zyn leven Rentmeeſter van* „ *Voorne, om Rembourſement van f* 6000, „ *ten tyde van den Graef* van der Marck, *uit* „ *deſſelfs comptoir afhandich gemaect.*" Dat ook, by de inneeming, eenige huizen in brand geraakten, b. v. dat van PIETER PAUWELSZ STEURS, op den Timmerwerf, en andere (*z*), leeren de Stads Boeken van den Briele; die, voor 't overige, ſedert den 1. April tot den 1. van Hooimaand, meestal ontbreeken en, (*a*) zelfs een pooz daar na, zeer verward en door een loopende, gehouden zyn. De Huizen der voor-

(*y*) *l. c.* op 17 *Oct. bl.* 244.

(*z*) In *Heilig Geeſt. Reken. Brielle van* 13 *avond* 1573— 13 *avond* 1574.

(*a*) 't Geen ik hier zeg van den Briel, heeft, dat zeer te beiammeren is, ook elders, omtrend deezen tyd, plaats. De *Memoriaalen* van 't Hof van Holland worden vermist van 31 July 1571 tot 4 Decemb. 1572. en de *Reſolutien* der Staaten van den 7 *Decemb.* 1571 tot den 25. *August.* 1574. Zie eene noot op *bl.* 376. alhier.

voornaamſte Vlugtelingen, dienden terſtond voor Lumei en zyne Hopluiden. De Onder-Admiraal, Bartel Entens, hadt zyn' intrek in dat van den geweeken Schepen, Karel Gansz, alwaar Lumei en andere Bevelhebberen, dikwyls, eene vrolyke maaltyd hielden (*b*).

Wat de Inneemers van den Briele betreffe, men heeft 'er, na onzen Schryver, uitvoeriger Lyst van gemaakt, die in de hier onder aangehaalde Schryveren (*c*), kan nagezien worden; by welken men nog voegen kan Willem en Frederik van Dorp, en een Edelman uit het Geſlagt van Rengers. Wagen. ſpreekt van Oom Hedding d'Ovelens, als van één' perſoon; doch ik zoude ze liever voor twee houden; zo, om dat Hoofd en Bor (*d*) duidlyk leezen „ Oom Hedding, en d'Ovelens," als, om dat Hommo Hettinga (*e*), en

(*b*) By deeze Maaltyden waren, nu en dan, Mayken en Aachje, Dogters van wylen den Schepen Willem Heermans, tegenwoordig, en ſchynt Mayken, ſedert, over eene te ſtoute gemeenzaamheid van Lumei zig beklaagd te hebben. Deez dagvaardde, hier op, de Zusters, nevens twee Dienstmagden voor Schepenen van den Briel en won. eerlang in een verklaaring van de Dienstmaagden, onder anderen houdende, (Verlydb. op 5 en 27 *Aug.* 1572.) „ dat Mayken *nooyt* „ *kwaad van hem en ſprak, maar altyd bly en vrolyk van hem* „ *ſcheydde*; — en *dat hy haer nooyt handt off vinger, mit ghewelt, hadt aangeraakt*, en men van hem „ *niets anders wiſt*, „ *gehoord of gezien hadt, dan van een Heer mit eeren.*" Sedert ſchynt deeze twist afgedaan. Hoe zeer ik niet gewoon ben my 's Lands Hiſtorie met een altyd gefronsd gelaat te verbeelden, zoude ik my, egter, gewagt hebben dit Verhaal, by den ernst der overige zaaken, te voegen, indien het niet, eenigzints, ſtrekken konde, om het vreemde en ruuwe mengzel van zedige en onzedige begrippen, in den woesten Lumei te kenſchetzen; die, op deeze zaak teder, voor 't overige het rooven, branden en moorden, voor daaglyks ſpel hieldt.

(*c*) Van Haren, Geuzen. In 't *Hiſtor. Verbaal.* Cleyn, Dankoffer. *bl.* 73. en 74. Te Water, tweede Eeuwgety enz. *bl.* 28—36.

(*d*) Hoofd, *l. c. bl.* 230 Bor *l. c.*

(*e*) Carolus *de reb. Geſt.* Casparia Robles, *pag.* 11, die zynen naam door Homerus overzet; doch de naam van *Hom-*

me

en LA DOUVE, by andere gelyktydige Schryveren, onder de Scheepskapiteinen der Watergeuzen worden geteld. 't Kan zyn, dat ook zekere VAN TOL, C. MUSIUS en VAN DER LAAN (*f*), tot deezen behooren.

Na LUMEI, in 't vervolg, de Stad tegen den aanval van BOSSU, verdeedigd hadt, wierdt zy meêr gesterkt, de Noord- en Zuidpoort hersteld en, voor deeze laatste, een nieuw Bolwerk gelegd, sedert LUMEI's Bolwerk genoemd (*g*), doch 't geen, met de beide oude Poorten, niet meêr aanweezig is. TRESLONG wierdt, sedert, *Gouverneur* en *Kapitein-Generaal* der Stad. Hy komt dus reeds voor op den 17. van Hooimaand des jaars 1572 (*h*). De Regeering, met naame ook JAN PIETERSZ TINNEGIETER, bleef, na den eersten April, meest buiten bewind (*i*) en op den 1. van Hooimaand, wierden nieuwe Leden aangesteld. DUVENVOORDE, egter, behield het Bailiuschap, waar in hem TRESLONG ook, naderhand, opvolgde (*k*).

Bl.

mo was, voor lang, in Friesland bekend. Men vindt *Hommo van Castra. l. c. p.* 191, *Nyepke Hommez. p.* 192, *enz.* en dit *Homme*, kan, in onzen tongval, ligtelyk in *Oom* veranderd zyn; ook droegen meer Lieden dien Voornaam. In 1504 vinde ik een Schout van de oude Tonge *Oom Gillisz* gezegd (*Origo monaster. de Rugge* MS. *p.* 92 *et* 93). *Hedding* kan, op gelyke wyze, van *Hettinga* komen; ten zy men liever dagte op *Hiddinck*, 't geen een Geslagt in Groningen was. CAROLUS. *l. c. p.* 221. Ik weet sommigen Oom HEDDING een' Zwollenaar heeten. (HAREN's *Geuzen*, in 't *Histor. Verb.*) maar ik vinde geen genoegzaam bewyz voor die gedagten.

(*f*) CLEYN. *l. c. bl.* 74.

(*g*) Verlydb. van den Briele 13 en 17 July 1572. *bl.* 12. Thesaur. Rek. Briele 1 *July ult. Oct.* 1572. *bl.* 12—15 *Vso.*

(*h*) Verlyd en Panzettingb. van dien tyd.

(*i*) Thesaur. Rek. *expir.* ult. April 1573. *bl.* 4.

(*k*) Thesaur. Rek. van 1 *July ult. Oct.* 1572 Vergelyk verder, nopens deeze Stof, myn medegedeelde aan den Heere TE WATER, Verb. der Edel. 2 *D. bl.* 224—227, 239 en 451.

Bl. 347. r. 13. „ Rochus Meeuwzoon." 's Lands vryheid is een' onsterflyken dank aan deezen Burger en Stads Timmerman verpligt. Zyn Geslagtnaam schynt Coninck geweest te zyn (*l*) en hy, op 25. van Bloeimaand 1585, zestig en dus, in 1572, omtrent zeven en veertig jaaren oud (*m*). De Staaten van Holland gaven hem, by vervolg, LXXII £ 's jaars, tot onderhoud; blykens verscheiden', door hem, met den naam van Rocus Bartelmeesz en Rocus Meesz, eigenhandig onderteekende Kwytingbriefjes; by my, onder losse papieren, gevonden (*n*).

Bl. 329. r. 12. v. o. „ 't Bemagtigen *van* Rotterdam. Dit viel voor op den 9. van Grasmaand des jaars 1572 (*o*).

Bl. 350 r. 12. „ *Naar* Vlissingen *zondt de Hertog*." Zie de byzonderheden, hier nopens

(*l*) *Memoriael* van oud en nyen Gerecht, op 7 Mey 1580, „ *Accort gemaeckt by die van der Steden van den Bryelle* — eñ „ Rochus Meeussoon Coninck timmerman."

(*m*) *l. c.* op 25 Mey 1585. „ wierdt by myn Heeren geor„ donneerdt Rochus Meeuszoon, timmerman, vry te laaten „ van de Wagt ende dit jn regart van zyn ouderdom van LX „ jaaren *en syn gebreck ende oock dat hy een stomme Vrouwe* „ *in huys heeft.*"

(*n*) 't Laatste was van den 5. van Slagtmaand des jaars 1609 en, door hem, die thans vier-en-tagtig jaaren kan bereikt hebben, met een, byna onleesbaren letter, onderteekend. Het luidde dus, „ Ick Rocus Meesze timmerman, *bekenne* „ *by desen ontfangen te hebben vuyt handen van den Rentmr.* „ *Alleblas een somme van ses ponden grooten vlaems* eñ dat ter „ cause van mynen dienste tlant gedaen, volgens myne Or„ donnantie by myne E. heeren de Staten van Hollant my „ verleent *verschenen alderheilgen voorleden sestien' hondert eñ* „ *negen. Actum onder mynen hantschryf ofte merck opten 5e Nο-* „ *vember aº voorsz.*"

„ By myn Rocus Meesz."

„ *Ick ondergesz. attestere dat* „ *dese Psoon noch is int leuen* „ *eñ dat hy dese zyn naem heeft* „ *ondertseyckent.*" „ Jacob Egberts."

(*o*) Bor. *l. c.* 6 *B. bl.* 367.

pens, by de onder aangehaalde Schryveren (*p*).

Bl. 351. r. 6. „*Die* – *verbaasd naar* Middelburg *weeken.*" Daar de Geſchiedſchryvers verſchillende plaatſen opnoemen, werwaards zig de, van Vlisſingen verdreevene, Spanjaarden zouden begeeven hebben, ſchynt het der waarheid naast by te komen, wanneer men aanneemt, dat zy, van Vlisſingen gevaaren zyn naar de zyde van Middelburg; dat zy, daar en te Veere, het hoofd geſtooten hebbende, gevaaren zyn naar Goes, maar ook daar afgewezen, na dat men hen egter van eenigen leeftogt voorzien hadt; dat zy vervolgens vertrokken zyn naar Bergen op den Zoom, alwaar zy, door list van PHILIBERT VAN SEROOSKERKEN, Rentmeeſter van Zeeland Bewester - Schelde en Gouverneur van die Stad, den 16. van Grasmaand, in weerwil der Burgery, wierden ingelaaten (*q*).

Bl. 353. r. 2. „*Doch veelligt heeft men*, met zulk een uitſtrooiſel, *de ſchandelyke ſtraf*, *hem aangedaan*, *willen verſchoonen.*" De getuigenisſen van BOR, HOOFT, VAN METEREN (*r*), maar vooral dat van de Staaten van Holland en Zeeland, in hunne *Supplicatie aan den Koning* (*s*), neemen hier omtrend, onzes oordeels,

(*p*) BRAHÈ, *Vlisſings Eeuwvreugde* op – 6 van *Grasmaand* 1772. en *Kerklyke Redenvoering van het tweede Eeuwgetyde der Vryheid*; ook TE WATER *tweede Eeuwfeeste van de Vryheid*; *en Inhuldig. van Zyn D. H. Willem* V. *als Erfſtadhouder. bl.* 18 en volgg.

(*q*) Verg. 's GRAVEZANDE, *Hiſt. Aaneenſch. bl.* 169. 189. *en Ophel.* §. 41. – *Satisfactie van Goes. bl.* 114–124. en Bylage A. agter de Nederduitſche Vertaaling der Redevoering van A. CAMPHUIZEN, *over lieven Janſſen Keerſemaker.*

(*r*) BOR. *l. c.* 6 *B. f.* 268. HOOFD. *l. c.* 6 *B. f.* 236. METEREN. *l. c. f.* 71.

(*s*) By BOR. 6 *B. f.* 347. &c.

deels, allen twyfel weg. Ook heeft de Heer WAG., naderhand, zyn gevoelen veranderd *(t)*.

Bl. 353. o. r. „ *De Burgers van* Veere *wankelden reeds.*" Eenige uitgeweekenen van Veere en Arnemuiden hadden reeds, den 13. van Grasmaand, te Koudekerke, een verbintenis aangegaan met de Vlisfingers, mitsgaders die van West-Cappel, Zoutelande, Domburg en andere Dorpen *(u)*. De Stad ging ook, den 3. van Bloeimaand, aan 's Prinfen zyde over.

Bl. 354. r. 11. v. o. „ Na dien tyd, *kwamen de Spanjaards, van Middelburg en Arnemuiden, dagelyks ftroopen tot voor Veere &c.*" De Gefchiedfchryvers, die onze WAGEN., op dit tydperk, zal hebben geraadpleegd, verwarren de gebeurtenisfen binnen het Eiland van Walcheren, na de omwenteling van Vlisfingen en Veere, op eene zonderlinge wyze.

Om, egter, het berigt van WAGEN., ter deezer plaatz, eenigzins klaarder te maaken, zal het volgende genoeg zyn.

Na dat de Vlisfingers, den 20 van Grasmaand, onder aanvoering van TRESLONG, een vrugteloozen aanval gedaan hadden op Middelburg, en Veere nu ook hunne zyde gekoozen hadt, befluit men, de belegering van Middelburg, met vereenigde magt, aan te vangen. Den 4. van Bloeimaand maakt TRESLONG 'er een

(t) Zie dit breder by den Heer LAMBRECHTSEN, *Differtatio inaugural. fiftens defenfionem Civitatis Vlisfinganæ. anno* 1572. *in libertatem fe vindicantis. Edit. Traj. ad Rhen.* 1775. Alwaar men, aangaande het Geflagt, bedryven, oogmerken en te regt ftelling van den ongelukkigen, doch ftrafschuldigen, PACHIECO, verfcheiden byzonderheden zal aantreffen.

(u) LE PETIT. *l. c. Lib.* 10. *p.* 225. Vergel. ERMERINS, *Befchryv. van Veere* 2 *D. bl.* 146—158. Zie breder by VAN IPEREN, *twee Honderdj. Jubelf.* en Redevoering *ter eere van* JOANNES VAN MIGRODE.

een begin meede, aan de zyde der Arnemuidsche Poort, verzeld van een goed aantal Krygsvolk en Landlieden, terwyl de Haven, door de Vlissingsche en Veersche Schepen, wierdt bezet gehouden. SANCHIO D'AVILA, tot ontzet van Middelburg afgezonden, met 5 Oorlog- en verscheiden' heude-Schepen, de Haven bezet ziende, neemt den weg naar Schouwen, en, van daar, naar 't Fort den Haak, en doedt zyn Volk, ten getale van 500 Spanjaarden, en even zoo veel Waalen, in 't holle van den nagt, aan den Vrouwen Polder, landen. Terstond begeeven zy zig naar Middelburg, 't geen zy, met weinig moeite, ontzetten, daar de Belegeraars verrast wierden, en tusschen twee vuuren geplaatst. Veelen koomen jammerlyk om, andere vlugten naar Arnemuiden, maar worden daar vervolgd, en dat Dorp, daar die van Veere reeds eenige bezetting in gelegd hadden, den 8. van Bloeimaand, ingenoomen.

Intusschen was een gedeelte der Schepen van D'AVILA naar den kant van Zierikzee gezeild en, voor de Haven dier Stad, door het beleid van den Burgemeester KEERSEMAKER, vernield. Het ander deel was aan den Vrouwen-Polder blyven liggen. D'AVILA, moedig op den zegepraal, dien hy op TRESLONG en zyn Volk bevogten hadt, besluit een kans te waagen op Veere.

Dit onderneemt hy, den 9. of 10. van Bloeimaand. Hy nadert de Stad aan de noordzyde, langs den Dyk van de Vrouwen-Polder, daar een deel zyner Schepen nog ten anker lag. Men hadt in de Stad, zoo veel de tyd toeliet, aan die zyde, een Verschansing gemaakt van Haring-

en

en Vischtonnen, welken, niet beſtand tegen zoo woesten aanval, ſpoedig begeeft. Hier valt een ſcherpe ſtryd voor, 't gevegt van *Tonnenburg* genaamd. De Ryk, om een afwending te maaken, zendt eenige Sloepen naar de Spaanſche Schepen, en ſteekt ze in brand. Intusſchen was de Vyand ter Stad ingedrongen, alles vermoordende, wat hem ontmoette; maar, ziende den rook van zyne Schepen opgaan, ſtaakt hy zyne onderneeming en vlugt naar Middelburg. De Ryk vervolgt toen de vlugtenden, en rigt 'er een deerlyke ſlagting onder, zo dat 'er tusſchen de 600 en 700 omkoomen. Men vegt ter wederzyden met de uiterſte wreedheid; zoo als door Wagenaar kortelyk is aangeteekend, daar in volgende het naauwkeurig berigt van Hooft, die, omtrend de Veerſche gebeurtenisſen, byzonder geloof verdiend (*v*).

Bl. 365. r. 5. v. o. „ Het verrasſen van Bergen in Henegouwen *deedt den Hertog van opzet veranderen &c.*" Het was, buiten twyfel, niet voorzigtig gehandeld, gelyk ook de uitkomst leerde, dat Alva, door de verrasſing van Bergen, zig liet aftrekken van zyn voorneemen, om Vlisſingen te herwinnen en zig meester te maaken van Zeeland, vooral, daar hy niet onbewust was van de groote aangelegenheid van Vlisſingen, 't geen voor de Sleutel der Nederlanden wierdt gehouden, en 't welk hy zelfs, door den aanleg van een ſterk Kaſteel, en

(*v*) 's Gravezande, *Hiſt. Aaneenſch. Opheld.* §. 37. en van Iperen, *twee Honderdj. Jubelfeest. Bylage* K. ſchoon laatstgemelde ten aanzien der omſtandigheden van 't gevegt van Tonnenburg, hier en daar, heeft misgetast.

en de vermeerdering der bezetting, getoond hadt te kennen (*w*).

Bl.

(*w*) Laat ik by het, door my, hier boven, kortelyk gezegde, nog de volgende uitbreiding mogen voegen.

Tusſchen den 6. van Grasmaand en den 24. van Bloeimaand, wanneer Bergen verrast wierdt, was 'er reeds zoo veel tyds verloopen, dat de beſlisſing dagelyks moeielyker wierdt. Veere en de meeste Walcherſche Dorpen hadden nu reeds een gemeene zaak gemaakt met die van Vlisſingen. Deeze Stad was verſterkt geworden met Krygsvolk, van alle kanten toegevloeid, met Schepen ten oorloge uitgerust, die zoo gelukkig als ſtout waren in hunne onderneemingen. Zy zworven overal langs de Zeeuwſche Stroomen, en bezetteden, als 't waare, het Eiland Walcheren, van alle zyden. ALVA, daar en tegen, hadt geene gewapende Schepen, immers niet genoegzaam om den Vyand het hoofd te bieden; geen Bevelhebbers of Bootsvolk, 't welk met de Zeeuwen kon vergeleeken worden. De laatſten, daar en boven, kenden, overal, den loop en diepte der Stroomen, hadden ſchuilplaatſen, in geval van nood, by der hand, en vogten als wanhoopigen, beſlist te ſterven of te overwinnen. —— Deeden deeze of dergelyke redenen, mogelyk, in het eerst, den Hertog aarſelen, NOIRCARMES hadt, naderhand, voor de herovering van Bergen in Henegouwen 'er nog meerder by te voegen. —— (BENTIVOGLIO, *Nederl. Oorl. bl.* 186—189. DE TASSIS. P. 150) Dan, ſchoon ALVA zig door hem liet overhaalen, men denke egter niet, dat hy de herovering van Vlisſingen geheel verwaarloosd hebbe. —— De Hertog, door den Heer DE BEAUVOIS (die ooggetuige geweest was van den afval van Vlisſingen en, op last van den Heer VAN WAKKEN, zoo het ſchynt, naar ALVA gezonden was) ('s GRAVEZANDE, *l. c. bl.* 189.) van alles omſtandig onderrigt, beſloot, het koste wat het wilde, zig weder van Vlisſingen meester te maken. Hy gaf orders om een Leger van 10000 mannen, te Bergen op Zoom by een te brengen, met de noodige Scheepen tot derzelver vervoering. (BOXH. op REIGERSB. 1 *D. bl.* 195.) De Heer DE BEAUVOIS verzamelde 400 Waalen, waar mede hy, nog voor het eind van Grasmaand, vertrok en, na 'er 250 te Goes gelaten te hebben, welhaast te Middelburg aan kwam; *Satisfactie van Goes, bl.* 123. LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 225. Maar de nood dier Stad meerder dringende, zondt ALVA, niet lang daarna, onder SANCHIO D'AVILA, nog 500 Waalen en evenveel Spanjaarden naar Walcheren, die 'er ook, in 't begin van Bloeimaand, aankwamen, en TRESLONG noodzaakten het beleg van Middelburg optebreken. Dat D'AVILA op Vlisſingen geen kans waagde, mangelde zeker niet aan zyn' yver. Die Stad was reeds te wel verſterkt, en kreeg gedυurig nieuwen byſtand. (BENTIVOGLIO, *bl.* 129—131.) Na de vrugtelooze onderneming op Veere en het gevegt van TONNENBURG, daar hy meer dan zes honderd dooden liet, wierd zulks te meer onmogelyk, ſchoon hy niet naliet die van Vlisſingen en Veere, zo veel mogelyk, afbreuk te doen, blykens de inneming van het

Ka-

Bl. 366. r. 4. „ *Zeeland en Holland kreegen ruimte enz.*" Daar Zierikzee niet overging, voor den 8. van Oogstmaand, en Tseraarts twee aanvallen waagde op Goes, eêr hy de beleegering dier Stad, opzettelyk, ondernam, zal het verhaal van onzen Geschiedschryver hier eenige verbetering behoeven.

Tseraarts, zig voorstellende om Bergen in Henegouwen te ontzetten, of misschien Gend of Brugge te doen omslaan, begaf zig, met een hoop Krygsvolk, naar Vlaanderen, maar was genoodzaakt, onverrigter zaak, weder te keeren, den weg neemende over Zuidbeveland, met oogmerk, waarschynlyk, om zig van Goes meester te maaken. Door den aanhang van den Prins van Orange zig vleiende hier te slaagen, schynt hy geen geweld gebruikt te hebben, doch stiet ook hier het hoofd en keerde terug naar Vlissingen; daar men, over de mislukking van zoo veele onderneemingen, zoo misnoegd was, dat men hem, ter naauwernood, wilde binnen laaten.

Deeze togt kan gebeurd zyn in 't begin van Zomermaand.

In 't laatst der volgende maand, waagde Tseraarts een' tweeden aanval op Goes, en deedt de Stad opëisschen; maar men antwoordde met geschut. De Stad was voorzien van eene taamelyk goede bezetting, en wel versterkt door den Gouverneur Isidoro Pacheco, waar voor Alva, al ras na den overgang van Vlissingen, gezorgd hadt. Na dat men, eenigen tyd, over en weder hadt geschooten, besloot Tse-

RAARTS

Kasteel van West-Souburg en den aanval op Tseraarts te Zoutelande. (le Petit, *Liv.* 10. *p.* 227 en 228.)

RAARTS af te trekken. 't Geen hy ook, in goede orde volvoerde, (zoo het schynt) in 't begin van Oogstmaand, den weg neemende naar Vlissingen, daar men hem, egter, de poort voor 't hoofd sloot en noodzaakte de wyk te neemen naar Zoutelande (*x*).

Tot nog toe, hadt Zierikzee geen aanstoot geleden.

Terwyl de Vlissingers, aan de eene zyde, die van Zierikzee poogden over te haalen in hun belang, tragtte ALVA, door behulp, voornaamelyk, van den Rentmeester van beooster Schelde, BRUININK VAN WYNGAARDEN, hen te beweegen tot inneemen van eenig Krygsvolk. In het eerste mislukte die toeleg, door tegenkanting van het Volk en 't beleid van den Burgemeester LIEVEN JANSSON KEERSEMAKER; maar de Regeering, voor 't meerderdeel de zyde van ALVA houdende, stuurde 't zoo, dat 'er, den 12 van Bloeimaand, drie vaandelen Waalen van BEAUVOIS wierden ingelaaten. Deezen zouden, denkelyk, van meerder Krygslieden gevolgd zyn, indien de Voorstanders der vryheid, in Walcheren, den slag niet gekeerd hadden. Na dat ROLLÉ, een en andermaal, door brieven, getragt hadt de Zierikzeenaars te beweegen, om de zyde der Staatsgezinden te kiezen, schoon vrugtloos, besloot DE RYK te beproeven, of men, door geweld, de Stad tot overgaaf dwingen kon. Dit gelukte, en, na een kort beleg, ging de Stad, den 8. van Oogstmaand, over (*y*), op voorwaarden, by BOXHORN (*z*)

te

(*x*) *Satisfactie van Goes. bl.* 136—141.

(*y*) *Tegenw. Staat van Zeel* 1 *D. bl* 303—305. *Redevoering van* A. CAMPHUIZEN, *over Lieven Jansson Keersemaker met Bylagen.* en s'GRAVEZANDE, *Unie van Utrecht herdagt, in de Byvoegsels. bl.* 149—155.

(*z*) BOXH. OP REIGERSB. 2 *D. f.* 548—551.

te zien, en door den Prins van Orange, den 29. der zelve maand, goedgekeurd.

Bl. 366. r. 9. „ *Twee dagen laater overmeesterde hy* Gouda." Jonkheer ADRIAAN, Heer van *Zwieten*, die dit deedt, was een van de verbondene Edelen geweest, ten jaare 1565 en hadt, sedert, den Briel helpen inneemen (*a*).

Gouda ging het eerste over van de zes groote Steden in Holland. Kort na de inneeming van den Briel, was hier reeds veel beweeging onder de Gemeente geweest, welke, nu en dan was gestild, maar geduurig weder uitborst. De Regeering hadt, op den 29. van Bloei- en den 7. van Zomermaand deezes jaars, reeds last gegeeven, alle de Poorten te sluiten, met uitzondering der Tiende- en Dykspoorte, die, egter, door eenige Schutters, onder 't opzigt van een Lid van de Wet en een van den Raad, wierden bewaakt (*b*). Dan, dit alles kon den slag niet keeren. Door verstand met eenigen van binnen, waagde ZWIETEN, slegts ven 69 gewapende manschappen en een' kaerel, op een ongezadeld paard zittende, verzeld (*c*), zig, op den 21. van Zomermaand, vroegtydig, te vertoonen voor de Kleipoort, welke, als niet bewaakt wordende, hy daar toe schynt uitgekooren te hebben, en die, by zyne verschyning, door eenige Burgeren

(*a*) Vergel. TE WATER, Verbond der Edel. 1 *D. Bl.* 256 en WAGEN. alhier *bl.* 345.

(*b*) Vroedschapsb. der Stad Gouda. Resol. van 29 Mey en 7 Juny 1572. *bl.* 103 en 103 *Vso.*

(*c*) Men zie deeze en verdere byzonderheden, die ik, als meêr bekend, overslaa, by WALVIS, Beschryv. van Gouda. *bl.* 238 en *volgg.*

ren wierdt opgerukt, en hy met de zynen, welker getal, door den byval der Gemeente, ras tot zes of zeven honderd man aangroeide, ingelaaten; by welke gelegenheid slegts één man gekwetst, en een Schutter, die losbranden wilde, door anderen ter nedergezet wierd. Men trok terstond naar het Raadhuiz, daar, egter, het doen van den eed zo gemaklyk niet toeging, als men uit de, tot nog toe, gedrukte stukken heeft opgemaakt. De Heer van Zwieten „ als dese Stede (om de woorden der Vroedschap's Resolutien te gebruiken) „ vuyt crachte van „ zyne Commissie ingevadeert hebbende van „ wegen Co. Mat., ons alre G. H., ende *den* „ *Princhе van Orangien als syne Mat. Stadt-* „ *houder van Hollandt,*" hadt der Vroedschap, terstond, „ *voorgehouden zekeren schriftelyken* „ *Eed, dien hy gedaen wilde hebben,*" en waar van de inhoud niet vermeld wordt; doch, omtrend welken, de Leden, begrypende, aan de eene zyde, dat die eed „ *importeerde groote* „ *zwaricheyt ende pericule*" en, aan den anderen kant, lettende „ *op de dreygementen van den* „ *voorsz.* Zwieten," besllooten „ *hem vriendeli-* „ *ken te bidden* met den voorsz. eed te verdrac- „ gen vier of vyf dagen, *om midlertyd met den* „ *anderen deshaluen breder te communiceeren.*" Zwieten nam hier genoegen meede, doch deedt de Regeering en de Hoofden der Schutteren, terstond, in zyne handen, zweeren, aan Koning Philips, mitsgaders „ *aan den Stadthouder van* „ *Hollandt, van syne Mat. geordonneert,*" als mede aan de Stad van Gouda, gehouw en getrouw te zyn; zo egter, dat, van wederzyden, de Godsdienst vry en alle geestelyke en waereldlyke Persoonen en Gestigten onbeschaadigd zouden

blyven. Dan, naauwlyks was de bestemde tyd verloopen, of Hy vervoegde zig, en wel den 25. van Zomermaand, weder ter Vroedschap, te kennen geevende, dat hy 't gemaakt Verdrag, nopens het niet beschaadigen van geestelyke of waereldlyke persoonen en gestigten, niet langer kon doen onderhouden, ten zy men den, door hem, ter voorgaande Vroedschap, voorgehouden eed, alvoorens afleidde; Hier op, besloot eindelyk, de Raad „ *tot voorkominge van alle* „ *in convenienten ende kerkroyinghe, die doer* „ *trefuseeren van den voersz. eed moghen ge-* „ *schieden*" den zelven (*d*), gezamentlyk, in zyne handen te doen; mits hy, aan zyne zyde, mede, hoofdzaaklyk, zweeren zoude, dat aan niets of niemand eenig nadeel zou worden toegebragt, of gedoogd, dat die van *de nieuwe Religie* zouden „ *invadeeren, spolieeren ofte* „ *beschadyghen eenighe Kercken, Cloosteren* „ *ofte Godshuyssen; ofte dat, jngevalle hy* „ *deshaluen ofte jn eenich poinct jn gebreec-* „ *ke waere, jn sulcken geualle*, myn Hee- „ ren van de Vroedsschap van hoiren eedt „ voorsz. ontslaghen ende bevrydt sullen we- „ sen (*e*)."

Of

(*d*) 't Is vreemd, dat die Eed, nog in de Resolutien der Vroedschap, nog in de aanspraak VAN ZWIETEN aldaar, (uit zeker oud Verhaal, in de Beschryving van Gouda geboekt, en door my, in 't oorspronglyke, gezien) vermeld wordt: denklyk, kwam zy overeen, met dien, welken men vindt by BOR. *6 B. bl.* 391. Als men in 't oog houdt, dat ZWIETEN de Stad hadt ingenomen, ook op naam van den *Prince van Orange*, *als s'Konings Stadhouder*, en teffens leest dat, in den eed, die hier op de Regeering besloot te doen, alleen en met algemeene woorden „ *de Stadhouder, door zyne Ma^t. geördonneerd*," genoemd wordt, zal hier misschien 't geheim der weigering schuilen, en die van Gouda zwarigheid gemaakt hebben, nu reeds den Prinse, in plaatz van BOSSU, dus openlyk, voor s'Konings Stadhouder te erkennen.

(*e*) Vroedschapsb. van Gouda, *bl.* 1—4. *Ms.* Resol. van 21 en 25 Juny 1572.

Of ZWIETEN, sedert, dien *Eed* deedt, is my niet gebleeken; maar wel dat hy zig, door *Belofte*, tot nakooming van de voorgeslaagen punten hadt verpligt; 't geen men, den 12. van Hooimaand deezes jaars, besloot aan hem, toen afwezig zynde, onder 't oog te brengen; wyl, ondanks die belofte, de Hervormden, in de Gasthuis Kerke, begonnen te Prediken en, twee dagen bevorens, in de S. Jans Kerke, „ *was geschiet Spoliatie; — ende bouen dyen dreygemente van den brandt jn de Kercke te steecken* (*f*)."

De VROEDSCHAP van Gouda, derhalven, ging niet geheellyk aan de hand, dan na het treffen van een ernstig Verdrag; 't geen zy nog wist te bedingen, na ZWIETEN reeds werkelyk Meester van de Stad was. Men leedt hier niet te min, onlangs daar na, oneindig veel, door 't baldaadig geweld van veele vreemde Knegten, die, geduurende 't Oppergezag van den woesten LUMEI, en zo lang haare Leeningen nog niet geregeld waren, den Burger, tot in 't gebeente, uitmergelden. Hoe goed de zaak der vryheid was, de Uitwerkers van dien waren altyd niet even deugdzaam (*g*).

(*f*) *l. t.* Resol. van 12 July 1572. *bl.* 4 *Vso.* en 5. Vergel. met *bl.* 8 *Vso.*

(*g*) Vroedschapsb. van Gouda. 6, 7, 14, 16, 18, 25 *Aug.* 18, 29 *Oct.* enz. 1572. In een *Tresor. Rek.* dier Stad, sedert 1572—1574, leeze ik deeze woorden, *bl.* 16 *Vso.* 17 *Vso.* „ Item alsoe die GRAUE VAN DER MARCK met syn Hofgesinne, mitsgaders syne Guarde, 't witte Vendel van den „ Briel, ende omtrent tsestich Ruyteren, jn 't laetste van „ Octobri XV^cLXXII binnen de Stede van *der Goude* is gecoe„ men ende zoe voor als nae tijnnemen van Schoonhouen „ aldaer met alle tselue Volck, die tsamen ten minste wel „ seuen hondert sterck waren, js geweest den tyd van derthyen „ dagen, ende middelertyt *by de Burgers geneuch tot heur„ lix bederffenisse die cost gegeuen ende onderhouden. Maer „ gemerkt d voorsz. Knechten ende andere geuelg van syne Genade heur„ luyden nyet en hebben willen laten vernoegen in redelickeit en*

 „ *sulck*

Bl. 367. r. 2. „ Dordrecht — *ging — een Verdrag aan.*" Zie hier onder (*h*).

Bl. 374. r. 17. „ De Vlisſingers *en andere Zeeuwen waren met een Vloot, onder* BOUDEWYN EWOUTSZOON, *uitgeloopen.*" EWOUT PIETERSZ. WORST, Admiraal der Vlisſinger-Zeemagt, hadt het bevel over deeze Vloot (*i*), met JAN DE MOOR, Vice-Admiraal. BOUDEWYN EWOUTZ. van Vlisſingen, was toen ſlegts een Scheeps-Kapitein, voerende een groote Hulk. De Hertog van Medina Celi hadt hem, vermits zyne groote kundigheid in de Zeevaart (*k*), het bevel over de Koopvaardyſcheepen aanbevolen. Dan, de Vlisſingers de Zeemerken in 't Zwin hebbende weggenomen, vervielen eenige zyner Schepen op een droogte, de *Paardenmarkt* genaamd, alwaar zy welhaast, door de Vloot van WORST, omringd en vermeesterd wierden, 't geen te ligter geſchieden kon, daar BOUDEWYN EWOUTZ. zyne Stadgenooten genegen en behulpzaam was. Een opkoomende ſtorm verhinderde den aanval op 12 groote Scheepen met Krygsvolk; zo dat deezen, de wind bedaarende, hun-

„ *ſulcx gemeenchſaem den Burgeren gedwongen hen luyden te moeten dienen naa heuren appetyte in eeten ende drincken, nyet jegenſtaende wat contentement hen luyden in ſpys ende dranck werde aengeboeden. Ende ſoe boven dien de gemeene Burgers by extorſie en anderſins van 't voorſz. Volck groote onnerwinlicke ſchaede gevoelt, overlaſt ende verdryet is geſchiet alle de werelt notoir, welck d'voorſz. gemeen Burgeren in zoedanigen ſchyn nyet weder en ſouden willen verwachten om geen goet van de werelt maer liever de Stadt en haere goederen verlaten ſouden*, ſoe werdt alhyer voor afleeneringhe, als in de plaetſe van 't voorſz Volck heurluyder tractement, gereſerveert het tractement van ſyne Genade, eens geſtelt die ſomme van iiii.m. ponden."

(*h*) VAN DE WALL. Privileg. van Dord. *bl.* 1371 en *volgg.* Vergel. SCHWARTZENB. Charterb. van Vriesl. 3 *D. bl.* 896.

(*i*) LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 230. VAN METEREN. *fol.* 65.

(*k*) DE TASSIS. *p.* 154.

kunnen weg vervolgden, gevolgd door een groote Vloot Hollandsche Koopvaarders, koomende van Lisbon en geladen met kostelyke Koopwaren. De groote Schepen kwamen veilig voor Rammekens, terwyl de meeste Koopvaardyschepen den Vlissingers in handen vielen. Drie Schepen alleen zeilden de Honte op, waar van 'er nog een door EVERT HENDRIKZ. (den Stamvader der EVERTSENS) genomen wierdt (*l*). De buit van de Lisbonsche Vloot was zoo aanzienlyk, dat men verzekert, dat, indien voor alles behoorlyk had kunnen gezorgd worden, men de kosten van den Oorlog tegen den Koning, voor een geheel jaar, daar uit zou hebben kunnen goedmaken (*m*). Om te zwygen van de genomene Schepen, waar door de Zeeuwsche Vloot, tot een getal van 150 Schepen, vergroot wierdt.

Bl. 376. r. 13. „ *Zo verre, uit de* Registers der Staatsbesluiten van Holland *is af te neemen, was 'er,* na Wintermaand des voorleden jaars, geen Dagvaart gehouden." 't Is zo; maar men moet aanmerken dat, in de gedrukte Registers, welken WAGEN. hier bedoelt, de daaglyksche Besluiten, sedert den 7. van Wintermaand des jaars 1571 tot den 24 van Oogstmaand des jaars 1574, ontbreeken; hebbende men slegts eenige Plakkaaten tusschen beiden gevoegd; van welken 't eerste was vastgesteld, op eene Staatsvergadering, begonnen den 10. van Oogstmaand des jaars 1572.

Denkelyk, heeft men, by het drukken der Staats-Resolutien, de ontbreekende Stukken niet onder s'Lands Papieren gevonden, en dit is ook, voor

(*l*) 's GRAVEZANDE, *Hist. Aanteeksb. bl.* 232—237 en *Opheld.* §. 53 en 54.
(*m*) LE PETIT. *l. c.*

voor, zo ver my bekend is, na dien tyd niet geschied; zonder dat ik weet of, en in hoe ver, dit wezenlyk verliez, zou kunnen hersteld worden, uit de *geschreevene* Staatsbesluiten, die men, voorheen, en eêr men tot het drukken besloot, gewoon was aan de Steden te zenden en my, te meermaalen, in handen gekoomen zyn. Uit andere egte Stukken van de zestiende eeuw, heb ik, evenwel, ontdekt, dat de Staaten van Holland, *voor* den 15 van Hooimaand des jaars 1572 (van welke WAGEN. alhier bl. 375. spreekt) door 't Hof, niet alleen beschreeven waren, en wel, reeds op den 19 van Grasmaand deszelven jaars, maar dat zy, ten dien tyde, ook werkelyk by den anderen kwamen en, tot aan 't einde dier maand, ja, daar na, ook een groot gedeelte der volgende Bloeimaand, vergaderd bleeven. Het blykt, dat men, geduurende dien tyd, voornaamlyk gehandeld heeft over 't uitrusten van Schepen en Knegten tegen de Geuzen; 't afschaffen van den X en XX. Penning; 't regelen van Gelden voor s' Konings zaak; 't aanneemen van een Lands Advokaat en soortgelyke, gewigtige, zaaken (*n*).

Bl. 378. r. 17. „*Besluit om den Prins, voor* s'Konings wettigen Stadhouder, — *te erkennen.*" Den grond van die erkentenis zogten de Staaten, hier in, dat Orange, tot die Bedieninge, te voren, „*van de Coninclyke Majesteyt, wettelyk* „*ende behoorlyk is gecommitteerd geweest,* „*sonder dat naderhand, eenig wettiglyk en der* „*Costumen des Lants gelyksamige afstelling of* „*verandering zy gevolgd* (*o*)." De Aanstelling was

(*n*) Vroedschapsb. van Gouda. *Resol. van* 18, 19, 22, 29 April, en 10 Mey 1572. *bl.* 99 *Vso.* 100, 101, *Vso.* 101 *Vso.*
(*o*) BOR. *l. c.* 6 *B. bl.* 387.

Was zeker, naar gewoonte, door den Koning, op eene wettige wyze, door 't geeven van eenen behoorlyken Lastbrief, geschied en in de Memorialen van den Hove gevoegd; maar, nopens de afstelling, gewaagden die zelfde Memorialen, wettige Registers van den Lande, alleen (als reeds aangemerkt is) dat de tegenwoordige Stadhouder, Bossu, slegts *by voorraad* en *geduurende 't afweezen van den Prinse naar Duitschland*, in zyne plaatz was aangesteld; waar uit volgde, dat die aanstelling verviel, zo dra Orange, die deeze Landen ook als zyn *Gouvernement*, bleef beschouwen, weder gekeerd was (*p*). 't Is waar, ALVA ontzette hem, op s'Konings naam, van alle Bewind; maar elk weet, dat men, al 't geen van deezen kwam, voor onwettig aanzag, en strydig met de belangen des Konings zelven; die men getrouw wilde blyven; maar oordeelde verleid te zyn (*q*).

Bl. 392. r. 13. „ TSERAARTS, *die zig by* Zuidland *gelegerd hadt.*" Zo zegt WAGEN., in navolging van HOOFD en anderen. Hy was gelegerd te *Zoutelande*, een Dorp in de Duinen, tusschen West-Kappelle en Vlissingen. Dit gevegt, 't geen met de uiterste wreedheid en hardnekkigheid, van wederzyde, gevoerd wierdt, in 't begin van Oogstmaand, verdient in zyne byzonderheden te worden nagezien (*r*).

Bl. 392. r. 15. „ TSERAARTS *ondernam 't Be-*

(*p*) Zie deeze Aanmerk. op *bl.* 229. *r.* 10. van WAG. en BOR. *l. c.*

(*q*) Ik bind' dit laatste niet verder aan, om dat het bekend is. Van hier dat men, tegen ALVA, Plakaaten, op s' Konings naam, deedt uitgaan. *Resol. van. Holl.* 10 Mey 1574. *bl.* 87. terwyl sommigen schreeven, dat ALVA's Last, als *Kapitein-Generaal*, door 't Hof van Rome verdigt was. BOR. 4 *B. bl.* 251.

(*r*) By LE PETIT. *l. c. Livr.* 10. *p.* 228.

Beleg van Goes." Men zie, nopens deeze gedenkwaardige Belegering, den onder aangehaalden Schryver (*s*).

Bl. 398. r. 13. „ *Een* Raad nevens zig." Behalven deezen Raad, was 'er nog ingesteld eén *Raad van Finantie* en een *Raad van Admiraliteit;* welke drie *Collegien*, te samen met de Staaten, den Prinse s' Lands zaaken hielpen bestuuren (*t*). Alle de drie bovengemelde Raaden, voerden den titul (*u*) van *nevens zyne Excellentie*, schoon dezelve, byzonderlyk, aan den eersten gegeven en deez ook de *Secreete* Raad gezegd wierdt (*v*).

Bl. 398. r. 14. „ *Uit al het welke af te neemen is, dat de Prins alles, als* Graaf, *bestierde.*" Ik zeide liever als *Graaflyk Stadhouder.* Die Stadhouders, toch, vertegenwoordigden den Souverain, by zyn afwezen. Men zie hunne Instructien (*w*). Ook waren zelfs reeds vroegere Stadhouders dan Orange gewoon, nu en dan, de Ordonnantien, op eigen naam, te doen uitgaan en *te willen* en *te begeeren*, dat dezelven *onverbreekelyk zouden gehouden worden:* woorden, die de aangehaalde, nopens den Prinse (*bl.* 397. *r.* 5. *v. o.* alhier.) „*want* „ *onse intentie ende begeerte sulcks es* (*x*)," volkoomen opweegen en, egter, meêr dan eene eeuw ouder zyn.

Bl.

(*s*) VAN DE SPIEGEL. Satisf. van GOES. *bl.* 147—170. en s' GRAVEZANDE, Unie van Utr. Herdagt. *Byvoegs. bl.* 184—189.
(*t*) SLINGEL. Staatk. Geschrift. *bl.* 89—94.
(*u*) Resol. van Holl. van den 8 en 9 Jan. 1557. Vergel. 8 en 13 Sept. 1574. *bl.* 89 en 91.
(*v*) Resol. van Holland. 15 Febr. 1574.
(*w*) VAN SLINGEL. *l. c.* I *D.* 3 *Hoofdst. bl.* 71. en *volgg.* VAN SON. *Dissert. inaugur. de Cur. Holl. orig. pag.* 80 *et seqq.*
(*x*) Zie myne Bylaage D. in 't 5 St. deezer Aanmerk. *bl.* 100 en 114.

Bl. 399. r. 11. „ Verlofgeld." Dat het voorheen bekend was is zeker genoeg; 't zelfde kan men van de *Geleigelden* zeggen, schoon de gelegenheid by welke, de algemeenheid en de wyze van de invordering deezer middelen, niet altyd dezelfde was (*y*).

Bl. 435. r. 14. „ LUMEI — werdt op 't Slot te Gouda gezet." De Staaten zonden derwaarts, om hem te bewaaren, zekeren Kapitein REYNIER VAN MYNDEN, met vyftig man. *Zy* wierden op het Slot geplaatst en, *om alle onwilligheid* van dezelve *guarde* te verhoeden, schoot de Stad hun, terstond, 50 £ in mindering van Soldy (*z*).

Bl. 437. r. 3. v. o. „ Middelburg, *in Zeeland, bleef nog al de Spaansche zyde houden, onaangezien* &c." De lotgevallen der Stad Middelburg, geduurende de belegering, zyn in veelen opzigte aanmerkelyk geweest en, sedert WAGEN., door een kundige pen (*a*), na tyds orde, naauwkeurig aangeteekend. Aangaande 't doorsteeken der Dyken in Walcheren, tot benaauwing van Middelburg, waar van WAG. spreekt, merken wy alleen aan, dat zulks zig schynt te bepaalen tot een gat in den Dyk der Westwatering, door die van Vlissingen gestoken, in Herfstmaand 1572, en 't geen eerlang, op orde der Staaten van Walcheren, aan wien de Landzaten zig met een Smeekschrift vervoegt hadden, hersteld werd (*b*).

Bl.

(*y*) VAN DE WALL. Privileg van Dordr. *bl.* 57, 105, 108. enz. Vaderl. Histor. 5 *D. bl.* 9, 105, 198.

(*z*) Vroedschapsb. van Gouda. *Resol.* 18 *Febr.* 1573 *Stilo communi*; en Thes. Reken. expir. in 1574. Capitt. *C. van Mynden:*

(*a*) s'GRAVEZANDE. *Histor. Aanmerkingen. of tweede Eeuwfeest der Middelb. Vryheid bl.* 170 *en volgg.*

(*b*) *Ibid. bl.* 267. *en Opheld.* §. 56.

Bl. 438. r. 18. „*Kwam* D'AVILA, *met eenige zwaare Schepen voor Walcheren, daar een hevige waterstryd voorviel.*" Daar 'er onderscheiden pogingen, door D'AVILA, gedaan zyn, tot ontzet van Middelburg, en dus de Spaansche en Zeeuwsche Schepen, verscheiden maalen, slaags geraakten, heeft dit de Geschiedschryvers aanleiding gegeven tot verwarring der Gebeurtenisſen en, daar door, is onze WAGEN. ook wel eens van 't spoor geraakt. Het schynt dat alles, kortlyk, hier op neerkomt. —

Na het ontzet van Goes, hadden de Vlisſingers, in 't najaar van 1572, 't geluk gehad eerst 21 of 22 ligte *Asſabres.* (Smakschepen, denke ik) koomende van Sluis in Vlaanderen, met voorraad voor Middelburg, in 't gezigt van Rammekens te verbranden (*c*) en, naderhand, 6 van de 20 groote Schepen, die van Antwerpen naar Middelburg, met voorraad en krygsvolk, waren afgezonden, te vermeesteren (*d*). Een strenge Winter, hier op volgende, staakte, voor eenigen tyd, de krygsbedryven te water. Maar naauwlyks was de Vaart open, of D'AVILA begeeft zig, met eene wakkere Vloot, van Antwerpen naar Middelburg, maar is genoodzaakt, met verlies, te rug te keeren. In 't begin van Lentemaand, hervat hy den togt; dog weder vrugteloos, door den aanhoudenden tegenstand der Zeeuwen, met wien D'AVILA verscheiden maalen, omtrend ter Neuse en Borsfele, schutgevaarte hieldt, met dat gevolg, dat hy genoodzaakt wierdt, tegen het einde der maand, naar Antwerpen weder te keeren, koomende al-

(*c*) VAN METEREN, *f.* 76 Vso.
(*d*) HOOFT, 7 *Boek. bl.* 282 en 283.

alleen eenige kleine Schepen, ter fluiks, te Middelburg behouden aan (*e*). Welhaast wordt één nieuwe Vloot gereed gemaakt, die, onder D'AVILA en den Vice-Admiraal, Heere VAN BLICQUY, den 17 van Grasmaand, de Hont afvaart. Binnen weinig dagen ontmoet zy, op de hoogte van Vlissingen, de Zeeuwsche Vloot, onder bevel van den Burgemeester KEERSEMAKER, de Admiraalen WORST en DE MOOR ziek zynde. De Schepen van D'AVILA zetten het door op Rammekens, doch worden van de Zeeuwen aangevallen, die 'er vyf groote Schepen van namen, één op 't strand zetteden en één verbrandden. Een Zeeuwsch Matroos hadt de stoutheid om het ankertouw te kappen van het Schip des Spaanschen Vice-Admiraals, DE BLICQUY, 't geen, door de ebbe, afdryvende, van de Zeeuwen omringd en, na een bloedig gevegt, vermeesterd wordt. D'AVILA zelf ontkomt ter naauwer nood. Hy volvoert egter zyn oogmerk, en verzorgt Middelburg, Arnemuiden en Rammekens van zoo veel voorraad, dat de belegerden, voor een' langen tyd, daar aan genoeg hadden (*f*).

Bl. 439. r. 13. v. o. „ *In* Oogstmaand *gelukte het* Rammekens *in te nemen.*" De Vlissingers hadden reeds, in Lentemaand deezes Jaars, een aanslag gemaakt op Rammekens, die vrugtloos was uitgevallen (*g*). Nu wierdt dezelve, met meerder magt en beleid, ondernomen en, binnen vyf dagen, gelukkig voltooid. Het Kasteel ging, den 5 van Hooimaand, over

by

(*e*) LE PETIT, *Liv.* 10. *p.* 246. DE TASSIS. *p.* 176. en 177.

(*f*) LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 248. *Antw. Chronyk. bl.* 249. VAN METEREN. *f* 81. *Vso.*

(*g*) LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 247.

by verdrag, wordende de bezetting, met hunne wapenen en bagage, naar Middelburg geleid (*h*). De bemagtiging van deeze Vesting, vooral ter zaake van 't beleg van Middelburg, was van 't grootst belang voor de zaak des Prinſen van Orange, en diende byzonder ter zyner bemoediging; gelyk, uit zynen Brief aan SONOI, den 9 derzelve Maand, te Dordrecht geſchreeven, kennelyk is (*i*).

Bl. 439. r. 8. v. o. „ *Maar* — BEAUVOIS — *zeilde door de Roompot.*" BEAUVOIS, den 5. van Oogstmaand, met zyn Vloot van Antwerpen vertrokken, was, den 9., in 't gezigt van Vliſſingen, daar de Zeeuwſche Vloot hem opwagtte. — Doch, 't kwam tot geen hoofdtreffen, om dat de Zeeuwen last hadden niet anders te vegten, dan onder beſcherming van 't geſchut van Rammekens en het ander Bolwerk, op den hoek des Dyks. BEAUVOIS, na een vlugt Kogels in Vliſſingen gezonden te hebben, zeilt naar Zoutelande en zo vervolgens naar West-Kappel, alwaar MONDRAGON ſchynt aan Land gezet te zyn. Hier, egter, geen gelegenheid zynde tot losſing der Schepen, zeilt hy zeewaarts, en keert met een gunſtigen wind, door het Veergat, weer naar binnen; koomende voor 't Fort den Haak of de Vrouwen Polder, ten anker. Hier hadt hy het geluk omtrend twee derde deelen van den ingeſcheepten voorraad te losſen: dan, een opkomende ſtorm doedt hem drie groote Schepen en een Galei verliezen, behalven het Vice-Admiraal-Schip, 't geen, in een Scheepsſtryd met

(*h*) *Ibid. bl.* 256 en 257.
(*i*) BOR. 6 *B. f.* 328.

met de Zeeuwen, genomen wierdt, en negen Schepen met levensmiddelen, die zig, op de Vlaamſche Kusten, op 't Strand zetten, om de Vliſsingers niet in handen te vallen (*k*).

Bl. 439. r. 3. „ *Een aanſlag op* Thoolen." Men moet (zoo het ſchynt) twee aanſlagen op Tholen onderſcheiden. De eerſte in 't begin van Mey, onder 't beleid van den Gouverneur van Veere, HIERONYMUS ROLLÈ, die 'er, met de meesten van zyn Volk, jammerlyk ſneuvelde (*l*). De andere, in 't begin van Slagtmaand, onder beleid van AREND VAN DORP, Gouverneur van Zierikzee, die mede ongelukkig uitviel (*m*). Hoe jammerlyk, intusſen, het in de Stad en het Eiland van Tholen 'er uitzag, kan men opmaaken uit het Smeekſchrift, 't geen zy, in Herfstmaand 1573, den Hertoge van ALVA aanboden, en waarby zy verzogten, dat hunne tilbaare Goederen in 't openbaar mogten verkogt worden, en de Penningen, daar van koomende, onder de Soldaten uitgedeeld, mits de Ingezetenen, daar mede, van verdere lasten van 't Krygsvolk ontheven zouden zyn (*n*).

Bl. 439. r. 2. v. o. „ *Twee maanden te vooren.*" Hy ſneuvelde, den 21 van Zomermaand; ter gelegenheid, dat een gedeelte der Middelburgſche bezetting handgemeen was met die van Vliſsingen, welken bezig waren zekeren uithoek van den Zeedyk, tusſchen Rammekens en Vliſsingen, te verſterken, en den Nasſauſchen Schepen waren toegeſchoten, tot hulp der Vliſsingers (*o*). Bl.

(*k*) LE PETIT. *Liv. p.* 258. en s'GRAVEZANDE. *bl.* 345—349.
(*l*) VAN METEREN. *f.* 81. Vſo. HOOFT. 8 *B. f.* 305.
(*m*) *Tegenw. Staat van Zeel.* 2 *D. bl.* 76. VAN METER. *f.* 83.
(*n*) *Satisf. van Goes. bl.* 175 en 176.
(*o*) s'GRAVEZANDE. *bl.* 325—327.

Bl. 447. r. 11. v. o. „*Op den* agtentwintigsten *van Oogstmaand.*" Dus schryft Wagenaar, die van Meteren, Hoofd, Bor en anderen volgt. Doch de inneeming van Geertruidenberg moet gebragt worden tot den *eenendertigsten* van Oogstmaand (*p*).

Bl. 452. 1e. r. „*Ook hadt hy zig daar diep in* schulden *gestoken.*" Alva hadt niet alleen zyne schulden te Amsterdam onbetaald gelaaten, niettegenstaande de Regeering hem drie Afgevaardigden nagezonden hadt, om hem daartoe aan te maanen, maar zelfs de Stad eenige Voorregten geweigerd, op welken zy by hem lang aangehouden en, wegens haare goede diensten aan den Koning, zekerlyk hadt mogen staat maken. Requesens schynt het gedrag van zynen Voorzaat, hier in gehouden, niet goedgekeurd te hebben; althans, in 't begin van zyn bestuur reeds, den 2 van Wintermaand 1574, deedt hy, aan die van Amsterdam, by drie opene Brieven, de verzogte gunsten verzekeren (*q*).

Bl. 458. r. 2. „Agttien duizend Menschen." Dat, volgens het getuigenis onzer Voorvaderen zelven, de Hertog „tusschen de 18000 en „19000 Persoonen heeft om doen brengen," is, voorheen, door een kundige hand (*r*), aangetoond en, teffens, dat dit getal, verkeerdelyk, tot wel 40000, door anderen, vergroot is. Men legt Alva ook te last, dat hy, geduurende zyn bestuur in de Nederlanden, den Ko-

(*p*) I. van Nuyssenburg, Korte Beschryv. van Geertruydenb. *bl.* 37—39. De Heer van Poyet, die de inneeming deedt, heet, somtyds, *Lieutenant Generaal* van den Prinse. Vroedsch. Resol. van Gouda. 7 *Jan.* 1574. *pag.* 53. V*so*.

(*q*) Zie Wag. *Amsterdam.* 8 *B. bl.* 349—351.

(*r*) Zie van de Wall. *l. c. bl.* 1315 (8).

Koning en het Land meer dan 52 Millioenen Guldens zou hebben doen verspillen (*s*). Op wat grond is my onbekend.

Bl. 459. r. 19. „*Zoo stonden 's Lands zaken*, in den aanvang des jaars 1574, *toen* REQUESENS *'t ontzet van* Middelburg *ondernam*." In Slagtmaand van 't voorige jaar, hadt men reeds, op last van ALVA, te Antwerpen, een aanzienelyke Vloot van Oorlog- en Voorraad-Schepen begonnen gereed te maken, om, daar mede, 't ontzet van Middelburg te onderneemen. De Vloot vertrok den 17 dier maand, en dus, op denzelfden dag, dat REQUESENS te Brussel aankwam, onder bevel van BEAUVOIS, die dezelve, by Lillo, in twee smaldeelen scheidde, doende de groote Schepen de Honte afzakken, en het ander deel den weg neemen voor by Bergen op den Zoom, na, alvorens, te Reimerswaal, eenigen voorraad en 600 Walen aan land gezet te hebben. De Zeeuwsche Vloot, geankerd by Rammekens, door de Zierikzeesche Wagtschepen, hier van onderregt, zeilt de Spanjaarden te gemoet en treft hen aan by Wolphaartsdyk: dan, de Spaansche Schepen ontwyken 't gevegt en neemen de vlugt naar Bergen, daar zy door de Zeeuwen worden ingeslooten, na hun eenige Schepen ontnomen te hebben. Reimerswaal wordt, na een kort beleg, ingenoomen, en de ongelukkige Stad, welke men vreesde dat, door ALVA, met meerder bezetting zou voorzien worden, aan koolen gelegd (*t*).

Het

(*s*) Oude Holl. Chron. 2 *D. Bl.* 14. Nopens hem zie men verder, eenige byzonderheden by BRANTOME. *Vies des Capitain. illustr. étrang. Tom.* 1. *p.* 70. Voyez *aussi*. DOM. L'EVESQUE. *Mémoir. de* Granvelle. *T.* 1. *p.* 57. en BOR. 6. *B. bl.* 474.

(*t*) HARÆI *Annal. Belg. p.* 194. LE PETIT *Liv.* 10. *p.* 267.

Het ander Smaldeel der Spaansche Vloot, eenigen tyd tegen over Baarland ten anker gelegen hebbende, was naar Antwerpen te rug gekeerd, en wierdt, aldaar, op nieuw gereed gemaakt en versterkt, op last van REQUESENS, die, na aan JULIAAN ROMERO een naauwkeurig Berigtschrift, den 23 van Louwmaand 1573, te Antwerpen gegeven te hebben (v), de groote Vloot in eigen persoon den volgenden dag afvaardigde. Haare lotgevallen zyn, door WAGEN., kortlyk beschreven, dog meer uitvoerig door s'GRAVEZANDE (w). Alleenlyk meenen wy hier te moeten aanteekenen, dat de Zeeuwsche Admiraal LOUIS BOISOT, in deezen fellen stryd, door een kogel zwaar gekwetst, met verlies van één oog, 's daags daar aan, den 30 van Louwmaand, te Vlissingen wierdt binnen gebragt (x).

Bl. 461. r. 14. „ *Daar men groot gebrek aan* Mondbehoeften *hadt.*" De honger was in Middelburg zoo hooggaande, dat men zig niet alleen met paardevleesch moest voeden, maar zelf honden, katten, rotten en muizen, greetig naar binnen sloeg, en verkogt (y).

Bl. 461. r. 3. v. o. „ 't Verdrag *wierdt, den* 18. *van Sprokkelmaand, getroffen.*" Dit geschiedde op Rammekens, tusschen de Gemagtigden van den Prins en van MONDRAGON, die het Verdrag ook wederzyds bevestigden (z). Ten zelven dage, wierden de Burgemeester ADRIAAN JACOB JOOSEN, de Pensionaris ZONNIUS

(v) LE PETIT. *Liv.* II. *p.* 271—273.
(w) *Hist. Aaneensch.* *bl.* 384—398.
(x) LE PETIT. *l. c. p.* 274.
(y) s'GRAVEZANDE, *Histor. Aaneenschak. bl.* 402—404. *Opheld.* §. 67. en 71.
(z) Men vind dit Verdrag by BOXH. 2 *D. bl.* 553 en 554. en LE PETIT. *p.* 276.

NIUS en de Oud-Secretaris DE JONGE, na een gehouden Vergadering met Wet en Raad; mitsgaders Weesmeesteren, Kiezers, Thezauriers, Dekens en Beleders van de Schutteryen en verdere notabele Ingezetenen der Stad; gemagtigd om de onderhandelingen verder met den Prins voorttezetten; met dat gevolg; dat zyne Excellentie, die verklaarde niet gezind te zyn met de Burgery der Stad eenige Capitulatie te maken, dan alleenlyk uit zyne eigen Vorstelyke genade te verleenen, 't geen hy goeddagt, den 19. derzelve maand, te Vlissingen, een Verkláringe gaf, behelzende de Voorwaarden, welke hy der Stad toestond, en waar mede de Regeering, den volgenden dag, genoegen nam, in hoope, dat zyne Excellentie de Privilegien en Vryheden der Stad, uit den naam van de Koninglyke Majesteit, vermeerderen en niet verminderen zoude (*a*).

Bl. 463. r. 14. „ *Zyne* Doorlugtigheid *verklaarde eerlang* Vlissingen *en* Veere *voor* vrye Graafelyke Steden enz." De Prins van Orange was, in Wintermaand 1573, van Delft vertrokken naar Zeeland en, den 30 dier maand, na Zierikzee en Veere bezogt te hebben, te Vlissingen aangeland (*b*), daar zyne komst de grootste vreugde baarde. Hy deedt de drie Steden, die zyne zyde hielden, beschryven, om den 9 van Louwmaand des jaars 1574, te Vlissingen, Staatsgewyze by een te komen, ten einde een vasten voet van Regeeringe, geduurende de onlusten, te beraamen. De Afgevaar-

(*a*) s' GRAVEZANDE. *bl.* 411—417. en BOXH. 2 *D. bl.* 555—557.
(*b*) LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 267. HARÆI *Annal.* *L.* 3. *p.* 195.

vaardigden, 's Prinsen voorslag gehoord hebbende, bragten, vervolgens, den last in van de Magistraat, Raaden Schutteryen hunner Steden; waarop, den 2 van Lentemaand, de eerste Instructie voor het Collegie van Gouverneurs en Raaden van Zeeland, Staatsgewyze, wierdt vastgesteld, waar toe, behalven de Gouverneurs van Zierikzee, Vlissingen en Veere, VAN DORP, BOISOT en JUNIUS, uit de drie Steden benoemd wierden CORNELIS WERKENDET LIEVENSZ., ANTHONIS VAN DER SICKELE en JACOB CAMPE, behoudens het regt van den Prins, om een' zevenden 'er by te voegen (*c*). Ten zelven dage, wierdt, door den Prins, als Stadhouder en Kapitein-Generaal over Holland, Zeeland, West-Friesland en Utrecht, in naam en van wegen zyne Majesteit, met Advys en Consent van de Gouverneurs van Zierikzee en Veere, en van de Raden nevens den Prince, aan de Stad Vlissingen, te Middelburg, gegeven een zeer aanmerkelyk Privilegie (*d*) en, den 11 derzelve maand, een dergelyk aan de Stad Veere, met Advys en Consent van de Gouverneurs van Zierikzee en Vlissingen. (*e*) Zo als ook zyne Doorlugtigheid, twee dagen te vooren, by een ander Privilegie, het Dorp Arnemuiden beschonken hadt met Stads regt en andere Vryheden (*f*). Het schynt dat de Regeering van Middelburg, welke eerst den 22. van Lentemaand veranderd wierdt (*g*), in deze Raadspleegingen geen deel gehad hebbe, en dat de

(*c*) *Satisfactie van* Goes. *bl.* 89—97.
(*d*) BOXH. op REIGERSB. 1 *D. bl.* 195—203. en 2 *D. bl.* 555
(*e*) BOXH. 1 *D. bl.* 228—235.
(*f*) BOXH. 2 *D. bl.* 557—559.
(*g*) s'GRAVEZANDE. *bl.* 522—528.

de Prins zig tot deeze zaken heeft bevoegd geoordeeld, uit hoofde van het beding, by de overgave dier Stad, door hem uitdrukkelyk gemaakt.

Bl. 463. r. 10. „ Zonder dat my, *wegens 't gevolg hier van*, iets gebleken is." Uit het Register ten Raade der Stad Middelburg blykt, dat ook de overige 40,000 guldens betaald zyn (*h*).

Bl. 464. r. „ DE RYK." Elders, handelt WAG. breeder over de wyze van zyn ontslag (*i*).

Bl. 465. r. 3. v. o. „ Hy *en* nog eenigen werden onthalsd en gevierdendeeld; anderen, *om hunner jonkheids wille*, verschoond." De oorspronglyke Stukken leeren my, dat, in Gouda en voor den Regter van die Stad, alleenlyk ADRIAAN PIETERSZ. en PIETER JANSZ. *Slootemaker*, gevonnisd waren, om, „ *op 't Schavot* „ *agter 't Stadhuis, met den zwaarde te worden* „ *gestraft.*" 't Hoofd van den eersten moest „ *op* „ *een staeck bouen 't Casteel worden vuyt-* „ *gesteecken, syn lichaem gequartiert en* „ *die vierendeelen de vyer poorten deeser Stede,* „ *vuytgehangen;*" terwyl dat van den tweeden moest worden gesteld „ *op een staeck op 't Vla-* „ *minspoortgen en zyn lichaem begrauen* (*k*)." Welk Vonnis ook zal zyn uitgevoerd (*l*). Op den 26. van Grasmaand daar aan, wierdt, by de Vroedschap, beslooten, den Zoon van HEY GERRITSZ., *geaufugeerden*, (anders gezegd JAN HEY) door den Hoofdschout, des avonds,

(*h*) s'GRAVEZANDE. Tweede Eeuwgedagt. enz. *bl.* 432, 483, 525.
(*i*) Beschryv. van Amst. 3 *D. bl.* 354—357.
(*k*) Crimineel Vonnis Boeck der Stede van der Goude, beginnende met den jaare 1559. *bl.* 59—60 *Vid.* op 20 *Febr.* 1574. *Stilo communi.*
(*l*) BOR. *l. c. bl.* 487. *Col.* 1.

avonds, buiten de Stad te doen leiden (*m*). Voor 't overige, (doch waar van my niets blykt by onze Schryvers,) wierdt de zaak der verdere Gevangenen, die, gedeeltelyk, hunne Maagschap onder de Regeering hadden, door de Wet, onverminderd Stads Privilegien, gesteld in handen van den Prinse (*n*). Of zyne Doorlugtigheid 'er, sedert, eenigen deedt straffen, is my niet gebleeken, maar wel, dat de Raad nevens hem, alvoorens 'er gevonnisd wierdt, de gedagten der Stads Regeering innam, en dat de Prins, op den 29 van Wynmaand en den 27 van Wintermaand des jaars 1574, vergifnis schonk aan CLAES DIRCKSZOON DIERT, en HEYNRICK GYSBRECHTSZ, om dat zy *simpel* waren, en het verraad niet zelfs bedreeven, maar slegts geweeten en 't niet geopenbaard hadden

(*m*) Vroedschapsb. Gouda. 26 Aprilis 1574. *bl.* 69 *Vso.*

(*n*) Dit leert men breder uit de Vroedschaps Resolutie van den *xvij May* 1574, in deeze woorden „ *Gebeurt by my Heeren de* „ *Burgerm̄ren het versouck ende aengeuen van zyn̄ Pr.e Excellen̄* „ *Raede, belangen̄ den Persoonen alhyer vuyt zaecke van tverraet* „ *gevanckelick zyn̄, off zyl. met Schepen̄ daer ouer Justitie souden* „ *willen administreren, hebben Burgerm̄ren dienvolgende met* „ *Scepen̄ daer ouer onderlinge geaduyseert, dwelcke nyet lyeuer* „ *en saegen, dan Justitie te mainctineren ende redresseeren, Bevyn-* „ *den nochtans, door veranderinge van Vroedschappen en̄ Wetshou-* „ *ders, t Collegie van vyer neutrale Burgerm̄ren, en̄ seuen Schepe-* „ *nen nyet te mogen becomen, en̄ in der seluer zaeke voorsz. te* „ *mogen sententieren*, Aengesien het meerendeel van 't jegen- „ woordige Collegie van de Burgem̄ren en̄ Schepenen zeer „ nae gemaechtaelt en̄ bloetbewanten zyn van ettelycke der „ voorsz. gevangenen, *mits welcke myn Heeren voorschreuen* de- „ ser zaecke gantselicken zyn stellen̄ in handen van zyn̄ F. „ G., omme daer inne gedisponeert en̄ gedaen te werden, „ gelyck zynder F. G., dat best bevynden sal te behoeren, „ Mits dat tzelue nyet prejuditieren en sal het Preuilegie de- „ ser Stede, en onuermindert dien. *Actum ter Camer den xvi*en „ *May* 1574. *Pnt. Burgerm̄ren en̄ Schepenen.*" *l. c. bl.* 69 *vso.*

den (*o*). Ik weet niet of CLAES DIRCKZ dezelfde is, van wien de Resolutien van Holland, en, uit dezelven, onze WAGEN. spreeken, onder den naam van REINIER DIRCKSZ. 't Is zeker dat de tyd vry wel overeenkomt. Ik vinde wel van eenen CLAAS DIRCKSZ, maar niet van REINIER DIRCKSZ, by de Schryveren gewaagd (*p*).

Bl. 487. r. 9. v. o. „*Met den aanvang van Herfstmaand, waren te Rotterdam gekomen de Admiraalen* LODEWYK VAN BOISOT *en* ADRIAAN WILLEMSZOON, *met eenige welbemande vaartuigen, mond- en oorlogsbehoeften*, in Zeeland verzameld." Gouverneurs en Raaden van Zeeland hadden eerst, door middel van een bede aan de vier Steden, getragt eenigen voorraad van penningen, voor het ontzet van Leiden, te verzamelen. BOISOT hadt, vervolgens, door een leening by de Kooplieden, getragt daar in te voorzien; maar zyn yver hadt hem het misnoegen van Middelburg op den hals gehaald. Deeze Stad bleef nogthans niet in gebreke, om, hoe zeer nog zugtende onder de gevolgen van een langduurig beleg, de poogingen der Zeeuwsche Vlootvloogden kragtdadig te ondersteunen, zo dat zy zelf besloot de klokken der Stad te verkoopen, en daar voor in te koopen yzer kanon (*q*).

Bl. 498. r. 5. „*De* Prins, *de* Edelen *en* Steden booden, eerlang —, *den* Leidenaaren —, vryheid van tollen — *of* eene Hoogeschool — *aan*." Behalven 't zeggen van HOOFD, hier aan-

(*o*) Memoriael van ERNST. *bl.* 57. *Vso.* en 69 *Vso.* Vergel. Resol. Holl. 18 Oct. 1574. *bl.* 146 en 147.

(*p*) Zie BORT. *l. c. bl.* 486. en WALVIS. *l. c. bl.* 360.

(*q*) s'GRAVEZANDE. *Unie van Utrecht herdagt. Bylage A.*

aangehaald, blykt my niets zekers van deeze aanbiedingen, *na 't overgaan* der Stad; maar, alleenlyk, dat, *geduurende de twee Belegeringen*, de Staaten den Leidenaaren beloofd hadden van veele Lasten, zo zy 't Beleg uithielden, te zullen ontslaan; waar op de Ingezetenen, nog ten jaare 1577, aandrongen en; als toen, een vryen Jaarmarkt verkregen (*r*).

Wat, byzonderlyk, het aanbod eener Hoogeschool betreffe, men heeft, reeds voor my, aangemerkt (*s*), dat, in de Resolutien van Holland, hier voor geen' grond te vinden is. De Staaten verklaarden, op den 4. van Louwmaand des jaars 1575, aan den Prince, dat zy „nopens het op-
„ rechten van een publique Schole ende Univer-
„ siteyt *binnen den lande van Hollandt*, wel
„ *eertyds, goede wille gehadt*, ende ook *eenigh*
„ *concept hadden gemaeckt*, maar dat hetzelve,
„ *tot noch toe*, te rugge gesteld was geweest door
„ de dagelyksche zwarigheden der kryghsbe-
„ roerten; dan dat zy, *als nu*, ter voldoening
„ van zyner Excell: schryven en salutaire ver-
„ maninge, *eintelyk*, besllooten hadden desel-
„ ve Universiteit te doen vorderen, en de Stad
„ Leiden, tot de plaatz van dien, verkosen."

In de Vroedschaps Resolutien der Stad Gouda, van den 22. van Wintermaand des jaars 1574 (*t*), leest men deeze woorden: „ Up
„ huyden js ter Vroetschap by de Burgemren
„ geproponeert, hoe *dat zy verstaen dat men*
„ *jn Hollandt van meeninge es een Uniuersi-*
„ *teyt op te stellen*, Ende soe dese stede jegen-
„ woor-

(*r*) MIER. Handv. van Leiden. *bl.* 328 en 329.
(*s*) s'GRAVEZANDE, Unie herdagt. *bl.* 130. (*e*).
(*t*) *l.* 6, *bl.* 88.

„ woordelick van fobere weluaerte, ende nerin-
„ ge es; js tzelue jn cojcatie (*communicatie*)
„ geleyt ende, ome gevraecht, off men *Jn ge-*
„ *ualle als bouen van Stats wegen folliciteren*
„ *zal, om dvoorfz. Uniuerfiteit alhyer te heb-*
„ *ben, Waerop geresolveert Js fulcx te doen*
„ *verfoucken.*" Gouda, fchoon één der Hoofd-
fteden, hadt dan, ten deezen tyde, denkelyk,
aan Leiden nog geen aanbod gedaan.

Ik zoude den loop der zaaken, omtrend de oprigting van Leiden's Hoogefchool, voor my, op grond der bovengemelde en andere reedenen, tot nog toe, dus opvatten. Dat men, reeds een geruimen pooz *voor de Beleegering* van Leiden, ernftig gedagt heeft een Hoogefchool, in *Holland* of *Zeeland*, op te rigten, waar toe men zelfs, by de Staaten van Holland, met betrekking tot hun Gewest, een fchetze gemaakt hadt, doch 't geen egter de tyds omftandigheden verhinderden werkftellig te maaken; dat men, *na 't ontzet* van Leiden, meer lugt krygende, toen ook dat denkbeeld weder wakker is geworden, waar op Burgemeefteren van Gouda (uit welker Regeering Mr. JAN JACOBSZ. (*u*) één der Raaden was *nevens zyne Excellentie*) 'er aan de Vroedfchap kennis van gaven, op den 22 van Wintermaand, boven gemeld; dat, ondertusfchen, de Staaten van Holland zig toen nog niet bepaald hebbende nopens de juiste Stad of plaatz, de Goudenaaren, hier op, begreepen aan hunne eigene Stad te mogen en te moeten denken; dat de last van Gouda, ('t geen eenige daagen gedraald hadt, ter dagvaard te komen) (*v*), aan

(*u*) Vroedfchapsb. van Gouda, Refol. van 20 *Maart*, en 15 *Sept.* 1574; Vergel, WAGEN. alhier. *bl.* 599. *r.* 13.
(*v*) Refol. van Holland. 17 Dec. 1574. *bl.* 251.

aan den Prinfe, nu in Zeeland zynde, denklyk niet tot op den 28. derzelve maand, zal zyn verborgen gebleeven, te minder, daar de Vergadering van Holland by een was en, ter zaake van een voorgeflagen Verdrag door Requesens, de Heeren Van Wyngaarden en Kamerling, op den 25., naar hem gezonden wierden, die fpoedig reisden (*w*) en hem ook van dit werk, gelyk men, met grond, vermoeden mag, zullen gefproken hebben. Dat de Vorst, op dien 28. van Wintermaand, een brief afzendende aan de Staaten van Holland, daar in, wel de noodzaaklykheid der oprigting eener Hooge School, binnen *Holland* of *Zeeland*, aanprees en zyne keus op *Holland* liet vallen (*x*), maar zig egter, nopens geene bepaalde Stad of Plaatz, uitliet, vermydende, langs deezen weg, één, of, misfchien, meêr Hoofdfteden, in haare verzoeken, opentlyk, voor het hoofd te ftooten en, teffens, zig zelve bloot te ftellen, indien men eens 't oor, meêr naar een andere plaatz dan Leiden, liet hangen; dat hy, des niet te min, voor zig zelven, en als beloofd hebbende der Leidenaaren dapperheid, aan hunne Kinderen en Kindskinderen, te zullen gedenken (*y*), tot die Stad neigende, en deeze zyne byzondere meening, door Mr. Jacques Tayaert, (dien hy, voorzigtiglyk, ten dien einde, met zynen Brief herwaarts gezonden hadt) aan eenige Leden van Staat hebbende doen open leggen, hier op de zaak een gunftiger keer

(*w*) Refol. Holl. 22, 25, 28 *Dec.* 1574. s'Gravezande, *l. c. bl.* 138.
(*x*) Mieris, Handv. van Leid. *bl.* 518.
(*y*) Bor. *l. c.* 7. *B. bl.* 560.

keer voor Leiden nam en 't geheele werk, reeds op den 4. van Louwmaand des Jaars 1575, naar 's Prinſen wensch, ter Vergadering van Holland, wierdt beſlooten: welke ſpoed, voor 't overige, van daar kwam, dat men, ten zelven tyde. (gelyk ik reeds aanroerde,) handelde over een Verdrag met REQUESENS en, by 't ſluiten van dien, naar meening van zyne Doorlugtigheid, een' ſtilſtand van wapenen zou geboden, en de hoop afgeſneeden worden tot oprigting der Hooge Schoole (z). In de Goudſche Reſolutien, vinde ik niet, (en 't verdient eenige opmerking) dat van de bovengem. Stads last, en 't geen 'er op gevolgd was, eenig *Rapport* is gedaan.

Bl. 498. r. 4. v. o. „ Heidelberg en elders in Duitschland, van waar *hy de eerſte Hoogleeraars in de Leidſche Akademie* herwaards bragt. " LANGUET ſchryft wel, dat MARNIX naar *Heidelberg* kwam, om Bedienaars des Woords en Hoogleeraars op te zoeken, terwyl men zig, zo veel mogelyk, ſpoedde, om de Akademie te Leiden plegtiglyk te ſtigten; doch hy ſchryft niet, gelyk WAGEN. hier te kennen geeft, dat MARNIX de eerſte Hoogleeraars, van Heidelberg en elders in Duitschland, met zig bragt. Ja, indien LANGUET dit laatſte geſchreeven hadt, zou hy gedwaald hebben: want, onder de eerſte Hoogleeraars te Leiden, was 'er niet één, die van Heidelberg of elders in Duitschland kwam, gelyk, uit MEURSIUS en anderen, bekend is.

(z) Reſol. Holl. *bl.* 1, 2, 4, 5. 2e en 4. Jan. 1574.

B Y-

BYLAAGE.

Extract uit het 5. *Memoriaelbouck* van Mr. B. ERNST, *fol.* 220—221.

„ Beroerende d'Jnundatie geuallen op alderheylligen dach in t' jaer XVc ende Tseuentich." *

„ Verclaringe van de vaste Landen, Eylanden, Polderen ende anders mitten watere ende Storm geinvndeert ouerloepen ofte wechgeslagen jn den Graefiscappe van Hollandt ende dependentien van dien als Voiren ende Putte etc. Zeelant daer jnne nyet begrepen. Welcke verclaringe corts nair d'Jnvndatie by den Houe van Hollant aen de Excie van den Hartoch van Alue by Missiue ouergezonden es."

* Men heeft, in deeze *Byvoegs.* en *Aanmerk.*, toevallig vergeeten van dit Stuk te gewaagen. Het dient tot een Byvoegsel op dit VI. Deel van WAG. *Bl.* 323. *r.* 3. *v.* *o.*

„ Noorthollant."

„ In den eersten Thontbosch tot drie ofte vier plaetsen ouergeloepen ende duergespoelt mitte Noortzee zonder grontbraecken nochtans dair jnne ende wordt die Zee geschut aan de oude Slaeper diet gehouden heeft ende noch houdt.

Die Zypedyck js meestendeel wech ende tvolck dair op wonende mitzgaders die beesten meest al verdroncken ouer die hondert persoenen ende men ziet aldaer zes huysen.

In Huysduynen loopt het water voor jn vuyt die Noortzee ende achter weder vuyt in die Zuyderzee ende daer zyn wechgespoelt wel hondert huysen ende verdroncken wel LX Persoenen.

In Tooch zyn wech gedreuen omtrent LXX huysen ende drie persoenen verdroncken ende es geinundeert.

Tot Egmont op Zee zyn afgespoelt omtrent vyftich huysen.

Tex-

Texel js geinnundeert, Wieringen van gelycken.

Tot Zantfoort
Tot Catwyck
Tot Scheueninge
Ter Heyde

} zyn merckel. getal van huysen mitte duynen affgespoelt.

Ende die geheele Noortzeeus tinge (*a*).

Die vier Noordercoggen Drechterlant Schager ende Nyecopperkoggen geheel Waterlant ende Zeevanck zyn gejnnundeert.

Die Velserdyck by Haerlem ende Sinte Aechtendyck jn de Beuerwyck zyn deurgebroecken dair deur die Stede van Haerlem, in haer poorten ende mueren groote schade geleden heeft.

Den Huygendyck buyten Alcmaer wordt gehouden deurgebroecken, daer deur die twee groote Meeren als die Waert ende Schermer in een comme.

Diemerdyck bouen Amsterdam js deurgebroecken omtrent Naarden ende zyn daer jnne negen gaten daer jnne het diepste js derthien vamen ende het minste drie vamen, daer deur geinnundeert zyn Amsterlant ende een groot deel van Rynlandt tot aen den Ryndyck by Leyden, die noch gehouden wort mit crachte van Volck vuyt Delfflant Rynlant ende Schielandt, anders zouden dieselue Landen van Delfflant Schielandt ende een deel van Rynlant dat noch nyet gejnundeert en es mede jnunderen.

Suyt Hollant.

Die groote Waert genoempt d'Alblasserwaert js gejnundeert deur een gat geuallen omtrent Papendrecht tegens Dordrecht ouer.

Die Crimpenewaert es gejnundeert deur zeuen gaten.

Noch Zeuembergen tNyewelant js gejnundeert.

Tgeheele landt van Voorn beoisten tVlacke js gejnundeert vuytgezondert een Polderken ofte twee.

In

(*a*) Zo leez ik, zonder te durven verzekeren of het *tonge* beduide, (ziende op den *Hoek van Holland*) of iets anders.

BYLAAGE.

In Voorn ouer tVlackee zyn xvij Polders jnnegeloepen, als dUytslach van de Bomel de Noortzyde van de Plate. Die Galenthee, doude Tonge, Battenoort Clinckerlant oudt Herkinge ende nyeuw Herkinge Aertsdyckwal die Molenpolder, Tzuyrnyenlant doude Plate beneffens Dircxlandt Melissant Rouxenisse Ouwaert met Ste. Christoffels Polders.

Tgeheele landt van Putte js gejnundeert als Geeruliet Spyckenisse Hekelinge Symonshauen Biert Schuddebeurse Zuytlandt Coorndyck Piershil Roon Portugal Oudevliet Pernis ende Charlois mit alle die omleggende Polders. Ende zyn alhier tmeestendeel van alle die Beesten verdroncken jnt Zuytlandt die Sluyse vuyt die Putte gesprongen, ende wel xxv Persoenen verdronken. Ende dit al behalven dat tot onser keunisse tot desen daege toe nyet gecoemen en es, dat wy wel beduchten dat noch vallen sal bouen tgundt voorsz. es (*b*)."

(*b*) My is geen nader Opgaave, in de Memoriaalen van den Hove, voorgekoomen.

NB. In zekere Memorie van den Grave VAN DER MARK, by *Bor 6. B. bl.* 430, leez ik, dat hy beschuldigd was over volstrekte „*Vrouwenkragt* (forcement) *van een dochter in den Briele*." Deeze plaatz was my niet onder 't oog gekoomen, by 't maaken der *Note* alhier, *bl* 86. (*b*). Zo zy op het, daar vermelde, geval, zo als 't my voorkomt, ziet, hadt LUMEI ernstiger reden tot zyn pleitgeding, dan ik, voorheen, dagte.

De Drukfeilen, welken in het 4 en volgende Stukjes deezer Aanmerkingen geslopen zyn, zullen, in het vervolg, worden opgegeven en verbeterd.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZEVENDE DEEL.

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
ZEVENDE DEEL
DER
VADERLANDSCHE
HISTORIE
VAN
JAN WAGENAAR.

DOOR

Mr. H. van Wyn, Mr. N. C. Lambrechtsen,
Mr. Ant. Martini, E. M. Engelberts
en anderen.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCII.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZEVENDE DEEL.

Bl. 3. o. r. „ *Hy* (WILLEM de I.) *voerde, onder den naam van* 's Konings Stadhouder, *geen minder gezag, dan* de Koning — zelf" *enz.* Men herinnere zig, dat de Graaflyke Stadhouderen, als Plaatsbekleeders van hunne Heeren, dezelven, by afweezigheid, ook in opzigt der wetgeevende magt te water en te lande, vertegenwoordigden (*a*) en, hier uit, als mede uit den Aanſtellingsbrief (*Commisſie*) van den Prinſe (*b*), moet men verklaaren verſcheiden daaden van gezag, door onzen WAGEN., op de voorgaande bladzyde, aangevoerd. Ik weet wel, dat by de Lastbrieven (*Inſtructien*), door den Koning, daags voor de aanſtelling zyner Doorlugtigheid, geteekend (*c*) en den Prinſe, om 'er zig na te rigten, ter hand geſteld, dit gezag mer-

(*a*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 6 *D. bl.* 398. *r.* 14., alwaar men, in plaatze van 't woord *Inſtructien*, moet leezen *Commisſien*, en, in de Note (*w*), SLINGEL. 1 *D.* 4 *St. bl.* 74 en *volgg.*

(*b*) Memoriaalb. van den Griffier ERNST. *f.* 212. *Vſo.*—214.

(*c*) WAGEN. heeft ze, ſedert, uitgegeven, in de *Beſchryv. van Amſt.* 3 *D. bl.* 483. en *volgg.*

merkelyk besnoeid is geworden, voor zo verre hy, naamenlyk, verscheiden' zaaken niet mogt onderneemen, buiten den wil der Hertoginne van Parma, toen Opper-Landvoogdesse der Nederlanden, aan welker *brieven* en *beveelen* hem *gehoorzaamheid* en *onderwerping* bevolen wierdt; doch, na die Vorstin uit het Bewind was geraakt, na men de gehoorzaamheid aan PHILIPS, als een misleid Vorst *(d)*, hadt geschorst, en den Hertoge van ALVA, met den verderen Spaanschen aanhang, voor Vyanden, Oranje alleen voor 's Konings wettigen Stadhouder, hadt erkend, sprak het van zelve, dat, nu ook, de laatstgemelde van alle verpligtingen zyner Instructien, byzonder van die, welken hem aan de Opperlandvoogdy onderschikten, wierdt ontslagen geagt, en hy gehouden voor den onmidlyken Vertegenwoordiger van den Landsvorst, die alle beveelen geeven en al dat geen verrigten mogt, 't welk men begreep, dat de Koning zelve zou hebben moeten en kunnen verrigten, indien hy 't waare welzyn van den Lande beoogd hadt.

Bl. 4. r. 4. „ De Staaten — *plagten, onder het bewind* der laatste Graaven, *genoegzaam in geene zaaken* van Regeeringe, *gekend te worden.*" Onder de *vroegere* Graaven, hadt dit, myns oordeels, meêr of minder plaatz, naar den verschillenden aart dier Vorsten, en de omstandigheden, in welken zy zig bevonden. In de daad, schoon het hoogbestuur onzen Graaven, als Souveraine

(*d*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 6 *D. bl.* 378. *r.* 17.

taine Erfheeren van den Lande, toekwam; schoon zy ook, voor zodanigen, door de Landzaaten, gehouden wierden, en schoon de stelregel, dat de wet, niet alleen door 's *Vorsten wil*, maar ook door *toestemming der Voornaamsten*, gemaakt wierdt, by de onzen, in de middeleeuwen, niet even zeer, als voorheen by de Franken (*e*), (welker gewoonten hun anders niet vreemd waren (*f*)) in zwang schynt geweest te zyn, begreepen egter verscheiden onzer Landsheeren, dat het byeenroepen eerst der Edelen, daar na ook der Steden, en het beraaden met, en 't verkrygen der toestemming van, deeze Vertegenwoordigers des Volks, niet minder noodig was tot styving en vermeerdering van hun gezag en ter betere inrigting en nakooming van belangryke besluiten, dan tot het bewaaren van den inwendigen rust en aangroei van 's Volks genoegen en welvaaren, waar aan het hunne zo naauw verbonden was. Men herinnere zig, onder anderen, de Regeering van FLORIS V., WILLEM IV. en ALBREGT VAN BEIEREN; (*g*) zo als ook, wegens WILLEM VI, de Steden, ten jaare 1405, ontboden waren, om, „ *in* allen saken, *tot ons lief Heren* „ *behoef, te helpen raden* (*h*).” 't Moest, sedert, den Staaten zeker hard vallen, al meêr en meêr, ik zegge niet tegen den aart der *Neder-*

(*e*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 2 *D. bl.* 22. *r.* 8.

(*f*) VAN DE SPIEGEL. Histor. der Vaderl. Recht. 3 *Hoofdst. bl.* 88 en *volgg.*

(*g*) Zie WAGEN. Vaderl. Hist. 3 *D. bl.* 359 en *volgg.* en myne Aanmerk. op 3 *D. bl.* 357., en 5 *D. bl.* 32. *r.* 16. Zie ook de Aanmerk. op 4 *D. bl.* 296. *r.* 10.

(*h*) BLAFF. van den Arkelsche Oorlog, ter Leenkamer van Holland. *fol.* 2. *Vso.* N°. 1.

derlandſche en *Duitſche*, maar der *Europeeſche* Regeeringsgronden, niet alleen, onder den naam van Beden, gedwongen te worden, tot het opbrengen van hooge en onverpligtte geldſommen (*i*), maar ook die gelden te zien beſteeden tot zaaken, die zy, als de meeste kennis van 't belang der Ingezetenen hebbende, voor de hand zagen, tot 's Lands bederf te moeten ſtrekken, zonder dat men hen, egter, met de minſte raadpleeging verwaardigde, hoe zeer zy niets meerders dan, ſlegts, dit wenschten en, nog ten jaare 1556, ten opzigte der Privilegien van vrydom, by den Koning, daar omtrend, aangehouden hadden, zig niet willende aanmaatigen een beſluitende ſtem, maar, eenvoudig, zeggende, „ *dat* „ *zyne Majeſteit, de Staten gehoord hebbende,* „ *als dan noch doen mach, dat ſyn Majeſteit* „ *gelieft, ende, mitsdien, ſyne handt daer* „ *door niet geſlooten en wordt* (*k*).

Bl. 5. r. 18. „ *Die van* Holland *hadden* zelfs *een* nieuw Reglement op de Regeering *ontworpen.*" Dit Stuk was eerst „ *beraempt* „ *by*

(*i*) Vergel. myne Aanmerk. op WAGEN. 5 *D. bl.* 187. *r.* 9. *van ond.* De woorden van den beroemden COMMINES, een' Schryver der 15. eeuw, die in dienst van PHILIPS den Goeden en KAREL den Stouten geweest was, zyn aller aanmerkenswaardigst. Na, in 't algemeen, geſproken te hebben van de noodzaaklykheid om, by gewigtige gelegenheden, den raad der Staaten in te neemen, vraagt hy *Tom.* 1. *Liv.* 5. *p.* 354. „ *Y a 't il Roy, ne Seigneur, ſur terre, qui ait pouvoir, outre* „ *ſon Domaine, de mettre un denier ſur ces Subjets, ſans Octroy* „ *& Conſentement de ceux qui le doivent payer, ſi non par ti-* „ *rannie & violence?*" en hy doet 'er ſtraks opvolgen. *p.* 355. „ *Notre Roy* (de France) *eſt le Seigneur du monde, qui le* „ *moins a cauſe d'uſer de ce mot de dire, j'ay privilége de lever* „ *ſur mes Subjets, ce qui me plaiſt*, car ne luy ny autre la," en verder, *p.* 357. „ *nul Prince ne le peut autrement lever, que par Octroy*,.. „ *comme dit eſt, ſi ce n'eſt par tyrannie.*"

(*k*) Reſolut. Holl. 1556. *bl.* 96.

„ *by den Gedeputeerden van Dordrecht*, „ *Delft eñ Gorinchem, ten bevele ende upt* „ *behagen van den gemeenen Collegie van de* „ *Staten* (*l*). De Staaten verbonden zig, nog nader, tot de nakooming van dien, op den 7. van Louwmaand des jaars 1575.

Bl. 10. r. 14. „ *Terwyl men dus om meer gezags in de Regeering woelde*, — *wist men, eerlang, niet* aan wien *men zig moest vervoegen; om dat men niet wist* waar, *of* in wien, *de* opperste magt *in Holland geplaatst was.*" De eerste deezer twee zinsneeden is genoomen, uit de eigen' bewoordingen van den Prinse, te vinden in deszelfs, by WAG. straksvolgend, Voorstel, aan de Staaten, op den twintigsten van Wynmaand des jaars 1574, gedaan; alwaar hy, dezelven deedt zien „ *den grooten ende hooghdringenden noodt van eenige goede ordeninge te stellen, beyde in* „ *saecken des Politycquen Gouvernements ende* „ *des Kryghs, op dat een yeghelyck mochte weten*, aen wien *dat hy hem behoordt te addresseeren* (*m*)." Voor 't overige, spreekt het van zelve, dat de onkunde, van welke hier onzen Schryver gewaagt, alleenlyk betrekking hadt op de *Gemeente*; want, wyl de Staaten den Koning nog niet hadden afgezwooren (*n*), en den Prinse, als zynen wettigen Plaatsvervanger, erkenden en gehoorzaamheid beloofd hadden, zo als hy ook, uit dien hoofde,

voor-

(*l*) Vroedschapsb. der Stad Gouda. Resol. van 15 Sept. 1573. *bl.* 48 en 43 *Vso.* Zie ook BOR. 7 *B. bl.* 482.

(*m*) Resol. van Holl. 20 Oct. en 1 Nov. 1574. *bl.* 148 en 176.

(*n*) Vaderl. Hist. 6 *D. bl.* 378. *r.* 17., en myne Aanteek. aldaar.

voorheen, orde op 's Lands bestuur en de verrigtingen der Staaten hadt gesteld (*o*), volgde hier uit, hoe aan deezen, niet verborgen konde zyn, dat de opperste, zo wetgeevende als uitvoerende, magt, by zyne Doorlugtigheid berustte; waarom ook deszelfs naam in de openbaare Plakkaaten, *voor* die van den Staaten wierdt gesteld en zy, als *Vertoonders* (*p*), den Prinse hunne Ordonnantien, ter bevestiging, aandienden. Maar, daar Orange te voorzigtig was, om van alle de magt, die de Stadhouders onder de Graaven plagten te hebben en aan hem, boven de Staaten, by zyne Commisfie, toekwam, op de volleedigste wyze gebruik te maaken (*q*); daar hy, met hun, begreep, dat de Koning zyn' magt in verscheidene zaaken was te buiten gegaan, en men dit, voortaan, in deszelfs Stadhouders niet zoude kunnen dulden; daar hy wist, dat de Spaansche aanhang hem uitkreet, als wilde hy zig voor *Heer van den Lande* opwerpen; daar (zo als 't my 't voorkomt) hy, ook, byzonderlyk, om die reden, niet meer, gelyk in 't eerst, beveelen op eigen naam uitgaf; daar zyne Vrienden, ten betoon dat hy zig geen heerschappy, dan *by raade*

(*o*) Bor. 6 *B. bl.* 292.

(*p*) Resol. Holl. 15 Febr. 1573. *bl.* 23; en Slingel. *l. c. bl.* 92 en 93. alwaar hy zegt, dat 'er „ geen Placcaaten gevonden worden, voor de afzweering van den Koning van „ Spagnien, die den naam der *Staaten* draagen, of geteekend fyn „ door derzelver *Secretaris*;" 't geen men, egter, met voorzigtigheid moet opvatten. Immers, na de Vredehandeling van Breda was afgebroken, deeden de *Staaten*, *by forme van Acte*, zo als men het toen noemde, met Advise van den Prinse, een Placaat uitgaan ter heffing van den 20e. Penning (Resol. Holl. 5 Octob. 1575. *bl.* 675.) door hunnen *Secretaris* onderteekend.

(*q*) Slingel. *l. c. bl.* 92.

raade der Staaten, wilde onderwinden, reeds in 't voorjaar van 1573, ter Vergadering hadden voorgeſlagen, dat men hem wel *volkomen magt* en *gezag*, in Geſchrifte, moest geeven, maar teffens *Inſtructie*, hoe ver dezelve zou ſtrekken (*r*), en daar, in de daad, de Prins (die, kort daar aan, by Raade der Staaten, en op benoeming der Steden, een' Raad nevens zig ſtelde (*s*)) zig, al vroeg, hadt ver-

(*r*) Ik leere dit uit de Vroedſch. Reſol. der Stad Gouda, van 3 Maart 1573. *Stilo communi*, en, daar my niet heugt, het, aldaar vermeldde, elders gevonden te hebben, zal ik het woordelyk doen volgen. „ *Is ter Vroetſchap opgeleſen ſeeckere* „ ſchriftelicke Propoſitie *by* Phls (PHILIPS) Heere van St. „ Aldegonde, in de Vergaderinge der Staten gedaen, *ſoo Gerrit Fransz Kegelluck, als de laetſte dachuaert te Delft mede* „ *bewaert hebbende, geraipporteert heeft, inhoudende onder andere, ten eynde de Landen van Hollant in goeden Gouuernemente ende Politie geregeert moegen werden, dat de nootwendicheyt veryeſſchende is*, dat dExtie van den Prince van Orain„gien volcomen macht ende auctoriteyt by den Staten ge„geuen dient te worden, by Geſchrifte, miтsgaders Inſtructie, „ hoe verre dſelue auctoriteyt ende macht, zall ſtrecken, op „ dat ſynder Extie hem daer mede jegens eenen yegelicken „ behelpen zouden moegen, dat hy hem als geen Heer van „ den Lande en heeft willen opwerpen, noch eenige heer„ ſchappie heeft onderwonden, dan by Advys van den Staa„ ten, *alles breder in de voirſz Propoſitie vuytgedruct*, Ende „ dat men dyen volgende aen ſyne Extie ſoude ſuppliceren „ dvoirſz Laſt te willen aengrypen, *mits dat dvoirſz Heere van* „ *St. Aldegonde verclaert heeft dvoirſz Propoſitie gedaen te* „ *hebben vuyt ſyn ſelffs gemoet, ſonder beuel van ſyne voirſz* „ *Extie, overmits de goede affectie, dien hy draegende es tot de* „ *weluaerte van den Lande.*" 'T gevolg hier van was, dat, „ *dvoirſz Propoſitie onderlinge gecojeceert ſynde, gereſolveert es,* „ *dat men*, tſtaetsgewyze, aen ſyne Extie verſoucken ſall hem te „ willen begeuen tot een Protecteur ende Beſchermer van „ den Lande van Hollant, ten dienſte van ſyne — Mat. *mits* „ *dat onſe Gedeputeerde, op* dInſtructie, *die by de Staten geconcipieert, ſall worden, nemen ſullen Rapport, omme, dye geſyen,* „ *vorder daer inne gedaen te worden wat behooren ſal.*" Ik vinde, voor 't overige, van die *Inſtructie*, in de voorn. Reſolutien, nog elders, iets meerder gemeld, en my is onbewust of, daar omtrend, iets naders is bepaald geworden, voor den nieuwen Opdragt van den jaare 1574. (by WAG. alhier *bl.* 12.)

(*s*) BOR, 6 *B. bl.* 450 (*b*). In de Vroedſch. Reſol. van Gou-

verbonden om, met de Gemagtigden der Staaten, over zaaken van oorloge, zo te water als te lande, te handelen, 't Krygsvolk mede aan hun te doen zweeren, enz. (*t*), nam, door dit alles, de invloed en 't gezag der Staaten, (by wie ook de Kas, het groote steunzel van den oorlog, was, en die de middelen, ter belooning van betoonde dapperheid, in handen hadden (*u*)), allengskens, zo zeer toe, dat zy, ten deezen tyde, dat van zyne Doorlugtigheid op- of overwoogen, waar door de Regeering van den lande een gemengde gedaante kreeg. Tot al het welke ook de veelmaalige en noodzaaklyke, afweezigheid van den Prinse, niet weinig aanbragt; nadien men de Staaten, als dan, zodanige daaden zag pleegen, welken, in vroeger tyden, de Oppergezaghebber alleen uitoeffende. Dit greep, veelmaals, plaatz, maar byzonder ook, sedert het laatst van Oogst- tot het eerst van Wynmaand des jaars 1574, omtrend welken tyd de Prins die krankte schynt gehad te hebben, van welke ook onze WAGEN., elders, gewaagd heeft (*v*). Immers ik vinde, dat de Staaten, als toen, en, zo ik niet anders kan bespeuren, op eigen naam, last gaven tot

Gouda, zo even onder (*r*) aangehaald, leest men, op het Slot, 't geen dus op dien tyd past. „ *Ende nopende de vier* „ *off vyff persoonen, die men by synder Ex*[tie] *vougen soude,* „ *om in des gemeen Lants saecken by beurluyder Aduys te raetslagen, js geresolueert ende onsen Gedeputeerden die ter dachuaert reysen sullen volcomen last gegeuen, hem deshaluen* „ *te conformeeren met de meeste opinien van den anderen Staten.*"

(*t*) Vaderl. Hist. 6 *D. bl.* 5.

(*u*) Resol. Holl. 27 Oct. 1574. en 10 Nov. 1574. *bl.* 162 en 171. 178.

(*v*) Vaderl. Hist. 6 *D. bl.* 486.

tot het veranderen van Guarnisoenen (*w*) en het aanneemen van een Vaandel Pionniers (*x*); dat zy den Heere van NOYELLES, het Kollonelschap aanbooden over vyf Vaandelen Waalen, *ordonneerende*, den zelven, daar toe, Brieven van Bestellinge te geeven (*y*); dat zy, op 't aandienen en Advis der Admiraliteit, besllooten eenige Bootsgezellen, tot ontzet van Leiden, te werven, „ sonder dat „ de Capiteinen eenig Volck sullen mogen „ aennemen, wesende in dienst van syn Ex„ cell: (*z*);" dat zy buiten dienst stelden (*casseerden*) een Kapitein met zyne Manschap (*a*); verleenden vrywaaring (*sauvegarde*) en bescherming aan eenige Dorpen (*b*); gelastten den Heemraadschappen de Sluizen te openen (*c*); regelden de Verlofgelden (*Licenten*) (*d*). enz.

Dit duurde tot den tweeden van Herfstmaand deszelfden jaars, toen de Staaten „ be„ slooten, voortaan, hunne Vergaderingen „ dagelyks te doen bywoonen, door die van „ den Raade nevens syne Excellentie, Finantie „ ende Admiraliteit (*e*)." My is niet gebleeken, dat deeze Raaden, hoe zeer vroeger in

(*w*) Resol. Holl. 26 Aug. 1574. *bl.* 60.
(*x*) *l. c.* 29 Aug. 1574. *bl.* 59.
(*y*) *l. c.* 28 Aug. 1574 *bl.* 64.
(*z*) *l. c.* 31 Aug 1574. *bl.* 66. Men beschreef, anders, het Krygsvolk thans te staan, „ in den dienst van 't gemeene „ Land, onder 't Gouvernement ende bestellinge van syne „ Excellentie." *l. c.* 25 Oct. 1574. *bl.* 159.
(*a*) *l. c.* 27 Aug. 1574. *bl.* 64.
(*b*) *l. c.* 29 Aug. 1574. *bl.* 65.
(*c*) *l. c.* 1 Sept 1574. *bl.* 68.
(*d*) *l. c.* 2 Sept. 1574. *bl.* 70.
(*e*) *l. c.* 2 Sept. 1574. *bl.* 71.

in 't bewind (*f*), voor dien tyd, dagelyks, met de Staaten vergaderden en, daar het niet te vermoeden is, dat dit zonder 's Prinsen kennis zal geschied zyn, komt het my voor, dat zyne doorzigtigheid dit middel, toen, kan beraamd hebben, om de zaaken, langs deezen weg, nader aan haare vroegere vorme te brengen. Men ziet ook, straks na dien tyd, dat men, tot verleggen of het afdanken van Krygsvolk, het doorsteeken van dyken enz., meestal met zyne Doorlugtigheid te raade ging, of hem, daar toe, verzoek deedt (*g*), en dat men, wanneer de aanschryvingen aan de Steden geen' genoegzaamen klem hadden, besloot dezelven te doen op 's Prinsen naam (*h*). Doch, met dit alles, wankelde telkens 's Prinsen gezag, waar van niet alleen zyn Voorstel, 't geen by onzen Wagen. volgt, ten betooge strekt, maar ook, onder anderen, de *onwilligheydt ende inobedientie* van die van Leiden, om zeker *schryven ende believen van zyne Excellentie te achtervolgen* en, om 't welk te herstellen, de Staaten derwaarts eenige uit de hunnen zonden, op den 29. van Wynmaand des jaars 1574, alzo zulks was (zeggen zy) „*een* „ *saecke van grooten gewichte, ende quade* „ *consequentie, directelyk tegens het Verbond* „ *ende gehoorzaamheydt, die syne Excell. soo* „ *vastelick beloofd is* (*i*).

Bl. 14. r. 2. „ *De* Prins begeerde, *dat hem*

(*f*) Vaderl. Hist. 6 *D. bl.* 398, *r.* 13. en myne Aanmerk. aldaar.
(*g*) Resolutie Holland, 7, 8 en 12 September 1574. *bl.* 78, 79 en 89.
(*h*) *l. c.* 30 Sept. 1574. *bl.* 120.
(*i*) Resol. Holl. 29 Oct. 1574. *bl.* 165. 174 en *volgg.*

hem vyf en veertig duizend *guldens* ter maand *werden opgebragt, ter betaalinge van het Krygsvolk —; maar hiertoe konden de Staaten* niet verstaan. *Zyne Doorlugtigheid* nam dit zo euvel enz." 't Geval droeg zig, hoofdzaaklyk, dus toe. By antwoord op 's Prinsen Voorstel, zo even by WAGEN. gemeld, hadden de Staaten aangeboden, omme, ter betaaling der agterstallen voor de Knegten, door de Steden Dordrecht, Delft, Gouda, Rotterdam en Briele (die 'er ook voor in stonden) op goede reekening en in gereeden gelde, binnen den tyd van agt dagen, aan zyne Doorlugtigheid, te doen opbrengen een som van *drie en twintig duizend zes honderd ponden*, in dier voege, dat, boven dien, elke Stad, binnen veertien dagen „*behoorlycke reec-* „*keninge ende reliqua zoude overbrengen, van* „ *'t gunt zy tot noch toe, zo wel op haar* „ maandgeld, *als op haar* quote van de 60000 „ kronen, *noch schuldig waren* (*k*)." De Prins verklaarde, hier op, dat, daar het Krygsvolk, voor 't meerderdeel, vyf maanden ten agteren was, de aangebodene 23600 niet genoegzaam waren, en dat hy de Regeering niet konde aanneemen, „ *ten zy de Staten* „ *hem verseeckerden de somme van vyf en* „ *veertig duysent guldens gereet op te bren-* „ *gen, ende voorts hun zelven verbonden, van* „ *maent tot maent, succesfivelyk dezelve som-* „ *me te fourneeren* (*l*). De Leden, dit voorstel, elk in den haaren, overneemende, stel-

(*k*) Resol. Holl. 1 en 12 Nov. 1574.
(*l*) Resol. Holl. 12 en 13 Nov. 1574. *bl.* 192 en 196.

ſtelden op den 19. van Slagtmaand, vast, „ *omme, eyndelyck, te resolveren ende te be-* „ *ſluyten tot contentement van zyne Excel-* „ *lentie op het furnisſement van* gereede „ penningen *ende de* maendelyke contribu- „ tie (*m*)." 't Liep, egter, tot den 25. dier maand aan, eer men tot beſluit kwam, 't welk toen, alleenlyk, hier in beſtondt; dat wel de bovengemelde Steden de aangeboodene 23600 gereed zouden opbrengen, maar zo, dat die penningen ſtrekken zouden voor „ *twee deelen van haarluyder maandgeld,* „ *uit haerluyder reſtant in de* 60000 *kroo-* „ *nen;*" waar by nog kwam, dat Gouda verklaarde, „ *dat hunluyden onmogelyck was* „ — *hare portie te fourneeren, ſuſtineerende* „ *daarinne met* twee duyſent *guldens te mo-* „ *gen volſtaan.*" Op dit laatſte beſlooten de Staaten, om Gouda tot 3263 ℔ en 12 ß, ('t geen haare quote was) in geval van onwil-ligheid, te doen *executeeren,* geevende verder, door eenige Leden, terſtond, aan zyne Door-lugtigheid, kennis van den ſtand der zaaken. Dan deezen bragten, hier op, 't volgend be-ſcheid „ *dat ſyne Excellentie*" ('t zyn de eigen woorden der Reſolutie van Holland) „ *hem geenzints met der voornoemde Staten* „ *advis en conformeerde, nochte genoeghde,* „ *immers ter contrarie daer door was gemo-* „ *veert ende ontroert; dat hy hem beklaeghde* „ *grootelycks van der Staten* traegheydt, „ lichtvaerdigheydt *ende* fauten, *die ſyluyden* „ *gebruycken in het volkomen van hare* ſo- „ lem-

(*m*) *l. c.* 13 Nov. 1574. *bl.* 195.

„ lemnele belofte, overdrachte, ende voor-
„ gaande bewilliging, *zo van het* maendt geldt
„ *als van de* tseftigh duyzent kroonen; *waer*
„ *door de ghemeene ſaecke ſeer verachtert, de*
„ *Landen en Ingezetenen in grooten pericu-*
„ *le, ende ſyne Excellentie in ſchande wer-*
„ *de;*" dat hy „ *mits dien, opentlyck verklaer-*
„ *de, van geene meeninge te zyn, in ſulcker*
„ *voege, hem de Regeringhe der Landen te*
„ *onderwinden, maer veel eer gheraden te*
„ *vinden,* indien de Staten hare belofte ende
„ toeſegginge niet van meeninge, nochte ver-
„ mogen, en waren met der daed te volbren-
„ gen — *oorlof van de Staten te nee-*
„ *men* (*n*), *omme, met haren danck ende*
„ *conſervatie van ſyne eere,* uyt den Lande
„ te vertrecken, *met den geenen, die hem*
„ *ſouden willen volgen, ſtellende ende lae-*
„ *tende alle ſaecken* in handen der Staten."
Die hartige taal hadt zo veel invloeds op de Staaten, dat zy, terſtond, beraamden de 45000 ƒƒ op te brengen, voor nog *vier*, na de *zes loopende*, maanden (*o*). De Steden namen 't over, doch men ſchynt, ſedert, niet alleen hier toe, maar ook tot de gereede toelaagen der 23600 guldens, en 't overſchietend aandeel in de 60000 kroonen, gekoomen te zyn (*p*), hoe zeer de betaling moeilyk ging, byzonder ook in Gouda, alwaar men, egter, nader by kwam (*q*), doch in welke Stad, door

(*n*) *l. c.* Reſol. 25 Nov. 1574. *bl.* 206 en 207.
(*o*) *l. c. bl.*
(*p*) *l. c.* 2, 3, 4 en 10 Dec. 1574. *bl.* 221, 222, 223 en 239.
(*q*) Vroedſchaps Reſolutie van 29 Nov. 1574, *bl.* 86. 'T blykt, uit de verdere Reſolutien, genoegzaam, dat men

door 't inloopen van 't water, by de Belegering van Leiden, het afbranden van eenige huizen op de Goukade, enz: 't verkrygen van gelden zo moeilyk ging, dat men de Ontvangers, niet dan op hooge boeten, kost beweegen (*r*) tot het innen van dien. Al het welk, gevoegd by haare toenmaalige weigering van genoegzaam guarnizoen in te neemen en te betaalen, haar in zulk een kwaade reuk by zyne Doorlugtigheid bragt, dat men, op den 20. van Hooimaand, aan de Vroedſchap te verſtaan gaf, hoe „zyne Ex-
„cellentie begeerende was te hebben ant-
„woort abſoluyt. Te weeten, off wy eerst
„gaen willen vuyter Gemeenſchap, ofte Ver-
„bontenisſen van den anderen Steden; Item,
„off wy ons lyever jn handen van den Viandt
„ouergeuen; ende ten derden off wy onſe
„Stat willen verlaten?" Men be-antwoordde dit alles niet ſtelliglyk, maar toonde zig bereid zo veel in te brengen, als men, ſchoon met

men de Stad niet uitwon (*l. c.* Reſolutie 27 Decemb. 1574. *bl.* 88 en 88 *Vſo.*); en toen de Staaten, in 't begin van 't volgend jaar, beſlooten zodanig een uitwinning by al de agterlyke Steden te doen, wierdt, in Gouda „*gere-*
„*ſolueert*, (*te*) *perſiſteeren by de voorgaende Reſolutien*, *en*
„*dat wy onſe doleañ en Romenſtran doen ſullen*, *dat ons nyet*
„*megelick es t zelue jn den ovſen op te brengen eñ maentelick*
„*te furneeren.*" *l. c.* Reſol. 25 Febr. 1574. *bl.* 92 en 92 *Vſo.* Ik vergeet aan te teekenen, dat de Staaten, reeds te voren, dat is op den 3. van Wintermaand des jaars 1574, hadden vastgeſteld, om de Gedeputeerden der Steden, welken gebrekkig mogten bevonden worden in 't opbrengen van haar Aandeel in de 23600 *f*, „*in arreſte te houden*," dan ook dit, kwam, myns weetens, zo ver niet; 't Land betaalde de Knegten, gedeeltelyk, door Lakeren in Engeland te doen koopen, die men hier te Lande weder verkogt. Reſol. Holl. 14 Febr. 1557. *bl.* 661 en 16 Maart 1575. *bl.* 150.

(*r*) Reſol. Vroedſch. 21 Aug. 1574. *bl.* 78 en 78 *Vſo.* 22 Oct. 1574. *bl.* 81 en 81 *Vſo.*

met de uiterste moeite, doen konde (*s*) en hieldt, hierin, zyn woord.

Bl. 14. r. 12. v. o. „ *Vorm der Regeeringe — in Holland.*" Te regt, meen ik, zegt WAGEN. *geraamd.* Immers, dat het stuk, 't welk hy hier bedoelt en, bl. 12 en 13, breeder vermeld is, tot een eindlyk Besluit zou zyn gebragt, is my niet gebleeken, dan voor zo ver byzonder de gelden, daar by gemeld, (en in myne voorgaande aanteekening breeder omschreeven) betrof. Zyne Doorlugtigheid hadt, al vroeg, en eenige Steden nog in Slagtmaand des jaars 1574, eenige aanmerkingen op dit Stuk (*t*). Geduurende de Vredehandeling van Breda, schynt het ook niet yverig doorgezet, voor dat men bemerkte, dat die handel vrugteloos zou afloopen en nader orde op de zaaken behoorde te worden gesteld. Men ging toen van dit plan, egter, af en omhelsde, in stede van dien, de Ordonnantie op de Regeering, van welke onze WAGEN., op bl. 16 enz., gewaagt (*u*).

Bl. 15. r. 15. „ *Terwyl de Prins in Zeeland was, stondt het Opperbewind aan die van den Raade.*" Met deezen, egter, geraakten de Staaten, al ras, oneens. De laatsten hadden, op den 4. van Wintermaand, en dus weinige dagen voor den Raade het Oppergezag was toevertrouwd, vastgesteld, dat, voortaan, by zyne Doorlugtigheid, aan geene uit-

(*s*) *l. c.* 22 July 1574. *bl.* 75 en 75 *Vso.*

(*t*) Resol. Holl. 13 Nov 1574. *bl.* 196 Resol. Vroedsch. van Gouda. 8, 16 en 18 Novemb. 1574. *bl.* 82 en 84

(*u*) Resol. Holl. 18 en 24 Febr. 1 Maart, en 9, 10 en 13 April, 16 Mey, en 20 Sept. 1575. *bl.* 75, 76, 91, 107, 131, 135, 227, 291 en 647.

uitgeweekene, of by den Vyand zig onthouden hebbende, perfonen, eenige brieven van Pardon of Paspoort zouden worden gegeven, dan na, hier op, het Advis van de Regeeringen der Steden, of der naaste Stad hunner voormaalige inwooning, was verzogt en gezien (v). De Raaden weigerden dit na te koomen; doch de Staaten, na hen, meêr dan eens, zeer ernftig, maar vrugtloos, daar toe te hebben doen aanmaanen, befloten, dat, „ *door deeze ongehacheydt ende het misverftandt der voornoemde Raden, gefchapen* „ *ware groote verachteringe ende fchade in de* „ *gemeene faecke geleden te werden,*" en verklaarden „ *de kenniffe daer aff aen hen luyden* „ *(d. i.* aan zig zelven) *te houden, ende de* „ *voorgaende Refolutie, in den haren, voortaen* „ *in alles te willen doen volkomen ende obferveren, en,* op 't Advis der Regeeringe, „ *te disponeeren* (*w*);" zo als zy, federt, ook werkftellig maakten (*x*) en dit punt, in de Ordonnantie op de Regeering, ten jaare 1575, zaaklyk, vastgefteld wierdt (*y*). Zy deeden thans ook verfcheiden andere daaden van hooge Overigheid en befloten, niet alleen, dat „ *fonder* „ *vertrek, in afwefen zyner Excellentie, geprocedeert fal werden tot caffatie ende afdankinge vun eenige Vendelen,* alzo de 45300 £, ter maand ingewilligd, niet kon worden opgebragt, waar uit groote wanorde konde fprui-

„ ten

(*v*) Refol. Holl. 12 Nov. 1572. *bl.* 192.
(*w*) *l. c.* 12 en 14 Jan. 1575. *bl.* 21 en 23.
(*x*) *l. c.* 11, 18 en 26 Febr. 1575. en 5 Maart *bl.* 78, 77, 95, 107 en 116.
(*y*) WAGEN. alhier, *bl.* 47. *r.* 6 en 7.

ten (z), maar verleenden ook Brieven van bestellinge aan „ *sekere Bevelsluyden, die,* „ *by kennisse en believen van syne Excellentie,* „ *alreeds eenigen tyd vertoefd hadden, die* „ *wel van meeninge souden zyn, ende oock* „ *middelen hadden, omme eenige exploicten* „ *aen te rechten op de Steden, in den quar-* „ *tieren van Vrieslandt ende Overyssel gelegen;*" daar by voegende deeze nadruklyke woorden; „ *Is mede raedtsaem bevonden ende ge-ordon-* „ *neert, dat de voorsz brieven van Bestellinge* „ *sullen werden gedateert van den sesthienden* „ *December, wesende voor dato van de* „ *aankomste van den Gesante Doctor* „ ELBERTUS LEONIUS, ende naer het „ vertrek van syne Prinselycke Excellentie; „ *sulcks dat het selve,* alleenlyk op den naem „ ende door last van den Staten, *mach werden* „ *gedaen* (a). Toen de Prins, egter, kort daar op, de Staaten aanmaande tot betaaling der Kapiteinen, kwam men nader by, en gelastte eenige Leden „ *omme* met syne Excellentie „ *te aduiseren, of niet geraden en ware* „ *eenige Vendelen te doen casseeren* (b)."

Bl. 15. r. 9. v. o. „ *In* Zeeland, *hadt Oranje ook eenige orde gesteld op de Regeering.*" WAGEN. doelt hier, waarschynlyk, op de *Instructie* voor Gouverneurs en Raaden in Zeeland, op den 2. Maart 1574, te Middelburg, Staatsgewyze vastgesteld; agtervolgens welke, 't Land van Zeeland, zo in Burgerlyke als Oorlogszaaken, geduurende de

(z) Resol. Holl. 7 Jan. 1575. *bl.* 8.
(a) Resol. Holl. 14 Jan. 1575. *bl.* 36 en 37.
(b) *l. c.* 6, 8 en 14 Febr. 1575. *bl.* 50, 53 en 66.

de beroertens, zou geregeerd worden (c). Zy heeft geduurd tot dat, na de inneeming van Zierikzee door de Spanjaarden, een nieuwe Instructie noodzaakelyk wierdt; welke ook, op den 22. September 1576, is vastgesteld (d).

Bl. 16. r. 20. „ Bezettingen leggen *en* verleggen." Dit hadt, veelmaals, tegenstreeving ontmoet, doch nu wierdt zyner Doorlugtigheid vergund zulks te mogen doen, „ zonder „ eenigh advis ofte bewilliging van de Staaten, „ Magistraten van de Steden, ofte van yemandt „ anders, daer toe te verwachten (e)." Veelligt stondt dit eenigen tegen de borst; immers, ook nog na deezen tyd, bleef de Vorst, hier omtrend, zeer omzigtiglyk te handelen, en was gewoon, nopens de plaatzing der Guarnizoenen, zig te schikken naar de meening der Edelen en Steden, die ook de verdeeling der Knegten, na zy dezelve goedgekeurd hadden, somtyds, onderteekenden (f).

Bl. 21. r. 12. „ *Men vindt niet, dat die van Leiden* geteekend hebben; *doch wel, dat die Stad in 't Verbond* heeft bewilligd." Dit is zo, blykens de Resolutien van Holland; alwaar men, verders, ziet, dat het Verbond, door zyne Doorlugtigheid en de Stad Dordrecht gezegeld was (g). Van waar het kwame, dat Leiden niet teekende, is my onbewust. Vos, één haarer Afgevaardigden was tegen-

woor-

(c) Zie deeze, onder de Bylagen, *sub Litt* A.A. agter PAULUS, *Zeelandsregt tot het stigten eener Hooge School.*

(d) Satisf. van GOES. *bl.* 95. vergel. Resol. van Holl. van 9 en 10.

(e) Resol. Holl. 18 Mei 1575. *bl.* 295. §. 4.

(f) *l. c.* 1. 8, 9 Mei, 19, 20 en 21 Aug. 1575; *bl.* 256, 263, 267, 580, 582, 588 en 599.

(g) *l. c.* 4 en 6 Juny 1575. *bl.* 356 en 362.

woordig (*h*); doch, uit vergelyking der ſtedelyke Onderteekenaars, met die geenen, welken, ten gezegden dage, als tegenwoordig ter Vergadering, worden aangetekend, blykt, dat deezen, ook wegens *Delft* en andere Plaatzen, verſchilden. Voor 't overige, waren de Punten van vereeniging ontworpen, uit last der Staaten, door die van Leiden, Gouda, en eenige Noordhollandſche en Zeeuwſche Afgezondenen, met 's Lands Advokaat BUYS (*i*). In Gouda, was, reeds bevorens, een driftig verlangen naar deeze vereeniging. Op den 5. van Grasmaand deezes jaars wierdt 'er beſlooten; „ *dat men onſe Gedeputeerden,* „ *die wederom tot Dordrecht reyſſen zullen,* „ *laſt geuen zal te Inſiſteeren, dat die Vnie* „ *zyn voortganck mach ſorteren, om jn deſe* „ *jegenwoordige Crychshandelinge (jndient* „ *noot zy) te continueeren; ende indien* „ *tzelue nyet gevordert en werdt, js onſe* „ *Gedeputeerden expreſſelyck belaſt te zeggen,* „ dat Wy van egeene meeninge nochte jntentie „ en zyn, voorts aen jn een Vergaderinge „ van dachvaerden meer te compareren (*k*)." 't Stuk zelve, egter, voldeedt, ſedert, der Stad niet en, daar de overige Leden 'er, eendragtelyk, in bewilligden, deedt zy dit, alleen onder byvoeging, dat de, daar in voorkomende, bewoordingen, „ *alle queſtien* „ *ende proceſſen, tuſſchen de voorſz Landen* „ *ende Steden voor dato van deſe beroerte* „ *gereſen ende aengeheven, ſullen voortaen* „ *noch geſchorſt ende gehouden werden in* „ *zul-*

(*h*) *l. c.* 5 Febr. en 4 Jan. 1575. *bl.* 48 en 358.
(*i*) Reſol. Holl. 19 April 1575. *bl.* 239.
(*k*) Vroedſch. Reſol. Gouda. 5 April 1575. *bl.* 95 *Vſo.*

„ *ſulken ſtate, als die waren ten dato als* „ *boven,*" behoorden *geroyeert* en, buiten dien, de belastingen, by algemeene middelen, maar niet by *quotiſatie*, gevonden te worden (*l*). Dit laatſte ſtrookte, zeker, meerder met den ouden vorm der vrye ſtemming in de belastingen, en met een Beſluit, nog onlangs, by de Staaten genomen, om de middelen, niet dan by gemeen beraad en bewilliging der Steden, te doen omſlaan (*m*). Wat de eerſte aanmerking betreffe, men hadt het oog op 't geſchil, omtrend het begin van dit jaar, uitgebersten tusſchen de Steden Dordrecht en Gouda, ter eenre en die van Delft, ter andere zyde. Die Stad hadt, onlangs, beſtaan, aan den Leidſchendam, zeker Verlaat te leggen, in plaats van den Overtogt, die, wel eer, aldaar geweest, doch, ſedert, door den Vyand vernield was. Dordrecht in haar Stapelrecht, Gouda in haaren Scheepsvaart langs den Yſel, grootlyks benadeeld wordende door dit Verlaat, 't geen een nieuwe Binnenvaart, tot nadeel ook van 's Lands Tollen, opende, trokken de twee Steden de zaak niet alleen voor 't Hof van Holland, maar de verwydering reez, eerlang, zo hoog, dat de Staaten, bedugt voor verderen tweedragt, en 't verſpreiden van dit vuur, waar mede de Vyand, „ *die ſyne Verhoorders en Verſpieders aan* „ *allen oorten hadt,*" denkelyk zyn voordeel zou-

(*l*) Reſol. Holl. 4 Juny 1575. *bl.* 356 en 360. Vroedſch. Reſol. van Gouda. 28 Apr. 1575. *bl.* 96 *Vſo.*

(*m*) Reſol. Holl. 28 Maart 1575. *bl.* 183. vergel. *l. c. bl.* 239, 277 en 279.

zoude doen, zig tusschen beiden stelden, en de twee vereende Steden poogden te beweegen, omme het Verlaat te gedoogen, tot den tyd, dat Haarlem of Amsterdam weder met Holland zoude vereenigd zyn, wanneer men het stoppen zoude (n); naar welk Vertoog, egter, noch Dordrecht, noch Gouda, ooren hadden, in tegendeel aandringende ter daadlyke vernietiging van 't Verlaat. Dan zy bereikten haar oogmerk, thans, niet. Hoe deeze zaak, (om welke Gouda, te meermaalen, een wyl tyds, de Vergadering van Holland verliet) sedert, een twistappel tusschen wederzydsche Steden is gebleven, hoe Haarlem by de twee eerstgemelden, Leiden by Delft zig gevoegd heeft, en wat verder hier omtrent voorgevallen zy, kan elders, met nut, worden nagezien (o).

Bl. 22. r. 10. v. o. „*Toen tradt men tot 't aanstellen des* Landraads." Men moet deezen Landraad niet verwarren met dien, welke, ten jaare 1581, is opgevolgd den Raad der nadere Unie (p).

Bl. 24. r. 5. v. o. „ *Dat zy altyd beoogd hadden, den Prinse op te draagen de volkomen Regeering — zelfs onder*" (*den naam van*) „ Graave van Holland." Men neeme dit niet in dier voege, als of de Staaten, met den naam van *Graave*, teffens voorneemens geweest waren meerder gezag aan den Prinse te geeven. 't Kwam niet op den titul, maar

(n) Resol. Holl. 7 Jan. 1575. *bl.* 9.

(o) VAN DE WALL Privil. Dordr. *bl.* 948, 993, 994 en MIERIS en VAN ALPHEN, Beschryv. van Leid. 2 *D. bl.* 766—792 en 822,

(p) BOR, 16 *D. f.* 8. SLINGEL. Staatk. Geschriften. 1 *D. bl* 94—98. en PAULUS Verkl. der Unie. 1 *D.* Bylage *B.*

maar op de zaak aan, en men heeft, te regt, aangemerkt, dat, zelfs toen de Staaten de Graaflykheid aan den Prinse, kort voor zyn overlyden, ſtonden over te draagen, men hem, niet meerder wilde geeven, dan hy, onder den naam, van *Hoofd* en *Hooge Overigheid* (*q*), reeds voorheen verkreegen hadt.

Bl. 25. o. r. „ LEONIUS *of* LEONINUS." Den laatſten naam draagt hy, gewoonlyk, by de oudſte Latynſche en zelfs Nederduitſche Schryveren (*r*). Zy ſtemt over een met dien van LEONIN, zo als hem REQUESENS, in zekeren Paspoort, en de Koning zelve, in de Commisſie tot Vreedehandeling, noemen (*s*). In de Reſolutien van Holland leest men, zelfs by zyne Handteekening, meest al, LEONIUS (*t*), 't geen ik nergens anders vinde en, door een drukfeil, kan geſprooten zyn uit LEONIUS, d. i. LEONINUS. Dat hy van Bommel geboortig was en zyn geſlagtnaam VAN LEEUWEN, in 't Fransch LE LEON, is, voor my, reeds opgemerkt (*u*).

Bl. 27. r. 3. „ Bommel *en* Buuren, *welken*, — *in egte Stukken van deezen tyd, genoemd wor-*

(*q*) SLINGEL. *l. c.* 1 *D. bl.* 101. *vld. et* BURMANNI. Anal. *Tom.* I. *præfat. pag.* 3.

(*r*) VIGL. *ad* HOPP. *Epiſt.* L *et* CCXX, *pag.* 458 *et* 789. BOR. 8 *B. bl.* 592. HOOFD. 10 *B. bl.* 411.

(*s*) Reſol. Holl. 14 Febr. 1575. *bl.* 64 en 65; en *l. c.* 7 Maart 1575. *bl.* 120.

(*t*) Zie op 't jaar 1574. *bl.* 254 en 264; op 't jaar 1675. *bl.* 5, 7, 30, 32, 40, 44, 49 enz.

(*u*) VAN HASSELT, Stukken voor de Vaderl. Hiſt. 1 *D. bl.* 282. Beſchryv. van Bommel. *bl.* 120—126. Voor 't overige zyn, in de Reſolutien van Holland, meêr Drukfeilen; byzonder, nopens Geſlagtnaamen. Dezelve *Leonius* heet, op 4 Jan. 1577. *bl.* 2., *Debertus Leonnis*; en, op 't jaar 1575. noemt men Heer van CHAMPAGNE, die Heer van *Champagnei* was. *l. c. bl.* 34. *Lille* voor *Lille*, *l. c. pag.* 120.

L.

worden — Bondgenooten der Staaten van Holland." 't Blykt my, dat dit Verbond zyn' aanvang genomen heeft, in de Lente van den jaare 1574; na een Voorſtel van den Prinſe, die, volgens onzen WAGEN. (*w*), toen in de Bommelerwaard lag. Daar ons de Notulen van Holland, over dien tyd, ontbreeken en, zo 't my toeſchynt, de Schryveren zwygen, kan men, tot verſtand van zaaken, ze uit het onderſtaande Stuk, ten deezen opzigte, aanvullen (*x*). Zyne Doorlugtigheid vertegenwoordigde, ſomtyds, die van Buuren, ter Staatsvergaderinge der Bondgenooten (*y*).

Bl. 30. r. 14. „ *De Landvoogd zond — naar Dordrecht* — Gyzelaars." In deezen, kwam nu en dan verandering, ook hielden zy zig niet allen te gelyk, in Dordrecht, op. Zy wierden, midlerwyl, aldaar, in de *drie Koningen, en de huyzen aan wederzyde*, geherbergd en, door een genoegzaam aantal Knegten, bewaakt, welker getal, vermeerderd, en op hunne bewaaring naauwer agt genomen wierdt, toen men vermeende, dat zy en die van hun gevolg, waar onder veele Spaanſche Kapiteinen waren, van

(*w*) Vaderl. Hiſt. 6 *D. bl.* 469.

(*x*) Vroedſch. Reſol. Gouda. 12 *April* 1574. *bl.* 66. „ *Op* „ *huyden hebben Gerrit Huygesz Hopcoper, Dirck Jansz* „ *Locq, Burgermren ende Floris Gysbertsz Schepen, als de* „ *voergaen dachuaert tot Dordrecht bewaert hebbende, ter Vroet-* „ *ſchap gedaen heur rapport* —, *als eerſtelicken* de Pro- „ poſitie, die dExtie van Prinche van Oraingnen, Stathouder „ ouer Hollandt etc. in der voorſz Vergaederinghe gedaen „ heeft, *mitsgaeders* tVerbont daer vuytgevolcht, ende by „ den gemeenen Staten van Hollandt, Zeelant, Noordelant, „ Bomel en Buyren onder elckanderen gemaeckt, *en de* „ *middelen geconcipieert en voortgeſlegen tot den onderhoudinge* „ *ende beleyt des jegenwoordigen Chrychs.*"

(*y*) Reſol. Holl. 5 Febr. 1575.

van zekere, hun toegestaane, Vryheden, misbruiken begonden te maaken, die men, voor de gemeene zaak, nadeelig oordeelde (*a*).

Bl. 35. r. 17. „ Oranje *en de* Edelen *en* Steden antwoordden." De Staaten waren van het laatste antwoord der Spaanschen zo weinig voldaan, dat zy den Prinse aanraadden de handelinge te doen afbreeken, ten zy de afgezondenen eenige nadere voordragt begeerden te doen; doch zyne Doorlugtigheid was van andere gedagten, en, hier uit, sproot dat antwoord (*b*), 't geen nu, by WAGEN., volgt.

Bl. 41. r. 1. „ Glimpig *antwoord.*" De Graaf van SWARTZENBURG oordeelde, reeds op den 4. van Grasmaand, dat het voorstel der Koningschen geen weg, tot eene vaste vrede, koste baanen (*c*). En, zeker, men hadt, aan onze zyde, zig, nopens 't werk van den Godsdienst, wel bepaald tot een verzoek ter schorsing der Plakaaten en byeenkomst der algemeene Staaten; maar, doordien de Koningschen verklaarden niets, nopens den Godsdienst, te zullen toegeeven, volgde hier uit, dat ook de toegestaane byeenkomst dier Staaten het, aan deeze zyde, bedoelde oogmerk, niet konde uitwerken; geen wonder dan, dat de Onzen zig, door een bedrieglyk aanbod, niet lieten misleiden.

Bl. 43. r. 12. „ *De Staaten hadden* hem

(*a*) Resol. Holl. *bl.* 85, 86, 94, 115, 138, 145, 304, 325, 332, 338, enz.
(*b*) Resol. Holl. 18 Maart. 1575. *bl.* 164.
(*c*) *l. c.* 4 Apr. *bl.* 211.

hem (den Graave van SWARTZENBURG) *en* zyner Gemaalinne, — *een geschenk toegelegd* in Juweelen, *ter waarde van* drie duizend *of* vyf en dertig honderd guldens." Tot dien prys wierden wel, in 't eerst, de schenkagien bepaald (*d*), maar men kwam, sedert, op voorslag van den Prinse, tot omtrend zeven en een half duizend guldens (*e*). Een Lid uit de Edelen en zeven uit de Steden van Holland en Zeeland wierden benoemd, om deeze *propine*, den Graave en deszelfs Gemalinne, by eene Latynsche aanspraak, aan te bieden. Die wyze hadt ook plaatz nopens 't geschenk voor den Graave van HOHENLO (*f*). De Prins, naar 't schynt, beschonk HOHENLO, buiten dien, met drie groote Drinkkoppen, en ZWARTZENBURG met drie der schoonste Koeijen, één Varre en vier Paerden, welken men, in West-Friesland (*g*), hadt kun-

(*d*) Resol. Holl. 5 Maart 1575. *bl.* 115.

(*e*) Op den 14 Maart 1575, *l. c. bl.* 146, hadt men toegestaan, voor den Graave te doen koopen, aan Zilverwerk, 6 Schaalen, 6 Kandelaars, 6 overdekte Koppen, 3 Beekers, en 3 Lampetten, waardig 2600 tot 2700 guldens. Dit *tresoor* wierdt, sedert, by *Hans Duyck*, te Antwerpen, gekogt, nevens een' ring, ter waarde van *f* 400:-:-, sedert, wierdt 'er bygevoegd een groot verguld Bekken, met een Waterpot, waardig over de *f* 1600:-:-, door denzelfden Meester gemaakt; „ daer op seer konstelyk gegraveert stondt de expeditie van „ de keyserlycke Majesteyt voor Argil," nog eenig Zilverwerk, ter somme van 800 guldens, en een Karkan, van omtrend 1000 guldens. *l. c.* 9 Apr. 1575. *bl.* 219.

(*f*) *l. c.* 17 April 1575. *bl.* 237.

(*g*) Verstaa hier, door *West-Vriesland*, het Westerdeel van het tegenwoordig Friesland, of *Westergo*, 't geen van Noordholland, ook elders, onderscheiden wordt. BOR, I *D.* 8 *B. bl* 654. Volgens denzelven BOR, I *D.* 8 *B. bl.* 606., wierdt het, in den Tekst vermelde, Vee, aan *Hohenlo* geschonken; maar, volgens anderen, aan *Zwartzenburg*, (Leeven van WILLEM I. I *D bl.* 541.); en te regt, zo ik meene, na dien de Resolutien van Holland leeren, dat de Prins den Staaten verklaard hadt van meeninge te zyn, Hohenlo, met *drie groote Koppen*, te beschenken. Resol. Holl. 13 Apr. 1575. *bl.* 237.

kunnen bekomen. Aan dit gefchenk zal, byzonder met opzigt tot de Runderen, de toenmaalige fchaarsheid van dit Vee een grootere waardy hebben bygezet. Die fchaarsheid, veroorzaakt door den „ *langduy-* „ *righen oorlog, in welken de landen van* „ *Hollandt, in haer Beftiael ende Vee, groo-* „ *telyks befchadight ende beroofi waren,*" was tot zulk eene hoogte geklommen, dat men, ter herftelling van dien, en bevordering der Visfery, op den 22 van Sprokkelmaand deezes jaars 1575, een Plakaat, op 's Konings naam, deedt uitgaan, by het welke een iegelyk, fcherpelyk, verboden wierdt, „ *tusfchen dit en Paafchen toekomende,*" eenig Vee, 't zy Osfen, Koeien, Kalveren, Hamels, Schaapen, Lammeren, Hoenderen enz., te flaan, fteeken of verkoopen, de Eendvogels alleenlyk uitgezonderd (*h*).

Bl. 43. r. 5. v. o. „*Men gaf het (antwoord) op den naam van* den Prinfe, *van* de Edelen, *en van* de Wethouders," enz. 't Luidde, eigenlyk, blykens de aangehaalde Refolutien van Holland, op den naam van den *Prinfe*, de *Edelen* en de *Ridderfchap* van den Lande van Holland, *Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Raaden* en *Oud-Raaden*, *Vroedfchappen*, *Dee-*

(*h*) Refol. Holl. 28 Febr. 1575. *bl.* 97. Zelfs fchynt 'er, al vroeger, foortgelyk Verbod plaats te hebben gegrepen, *l. c.* 22 Febr. 1575. *bl.* 87. en de duurte nog eenigen tyd aangehouden; waar van ik, zo my 't geheugen niet bedriegt, voorheen, in het doorzien der Stadspapieren van den Briele, eenige opmerklyke, voetftappen gevonden heb, in een Lyst van 't geflagte Vee en Gevogelte, aangekogt voor de Bruiloft van Prinfe WILLEM den I. met CHARLOTTE van Bourbon, welke Bruiloft in Zomermaand 1575., (Zie hier WAGEN., *bl.* 67.) in die Stad, gevierd wierdt.

Deekens, *Schutteryen*, *Gildens* en *gemeene Neeringen* van de Steden *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Schiedam*, *Briele*, *Schoonhoven*, *Woerden*, *Ouwater* en *Geertruidenbergh*. Aan die van Noort-Holland en Zeeland wierdt een dubbeld afgestaan, om, in den haaren, bezegeld en *gegrosseerd* te worden (*i*). 'Er is geen twyffel, of die van Noort-Holland teekenden mede; maar hoe, of wanneer, valt my niet onder 't oog (*k*). In Zeeland teekenden, wegens Middelburg, *Burgemeesteren*, *Schepenen* en *Raad*, de drie *Schutteryen* en *Rhetorica*, *representeerende het gantsche Corpus der Stede*. By de verderen Onderteekenaars, t. w., *Zierikzee*, *Vlissingen* en *Veere*, vindt men van *Rhetorica* geen gewag gemaakt (*l*).

Bl. 70. r. 10. „ *Eenige uitgeweeken Zeeuwen hadden Don* Louis." enz. Deeze onderneeming van Mondragon was, zeker, onvergelykelyk stout, en zy zou, met regt, den naam van roekeloos mogen draagen, indien men geen reden hadt om te onderstellen, dat de dappere Spanjaard, door den goeden uitslag eener dergelyke, schoon min gevaarlyke, onderneeming op Zuidbeveland, ten jaare 1573, tot deezen aanslag zal zyn aangemoedigd. Isidoro Pacheco, Gouverneur van Zuidbeveland, zal 'er, denkelyk, ook toe geraaden hebben. Althans hy woonde den

(*i*) Resol. Holl. 19 April 1575. *bl.* 240.
(*k*) *l. c.* 21 April, 7 Mei 1575. *bl.* 250 en 260.
(*l*) *l. c.* 19 April 1575. *bl* 240. de overige Steden Goes, Tholen en Reimerswale, waren, nevens de Bisschop van Middelburg en eenige Edelen, thans nog aan de Spaansche zyde. *Satisfactie van Goes. bl.* 97, 211 enz.

den togt ook by, doch liet 'er het leven, sneuvelende door een kanons kogel (*m*). Bovendien was de Landvoogd, door den Rentmeester Generaal van Zeeland, PHILIBERT VAN SEROOSKERKE, die te gelyk Gouverneur was van Bergen op Zoom, tot deeze hagchelyke onderneeming aangespoord; gelyk, ten klaarsten, blykt uit een Vertoog van denzelven, aan Don LOUIS DE REQUESENS; dienende om aan te wyzen, welke middelen men, veiligst, by der hand te neemen hadt, om Zierikzee en 't Land van Schouwen, weder, onder de gehoorzaamheid van zyne Majesteit te brengen (*n*).

Bl. 74. r. 12. „Bommenede *werd dan beschoten.*" enz. Bommenede was, ten dien tyde, een klein Stadje, naby Brouwershaven, gelegen op den punt van drie, naast elkander' strykende, Dyken, en wel versterkt met Wallen en Gragten. Aan 't hoofd der bezetting was een Fransch Hopman, genaamd NIVELLE (*o*), die 'er ook, nevens al het Krygsvolk en Ingezetenen, op drie of vier na (*p*), met de Wapens in de vuist, sneuvelden. De plaats hadt lang, door de Vissery, gebloeid; maar wierdt nu geheel verwoest en, eindelyk, in den jaare 1682, een prooi voor de Zee. Thans is 'er niets meer van te zien, en slegts de naam daar van bewaard in een buurt van huizen, een weinig verder, op den Dyk van Zonnemaar, van tyd tot tyd, gestigt (*q*). Bl.

(*m*) BOR, 8 *B. f.* 124.
(*n*) Bylage I. by VAN DE VELDE, *twee honderdj. Jubelfeest.*
(*o*) BOR, 8 *B. f* 126.
(*p*) LE PETIT, *Chronique Liv.* 10. *p.* 304.
(*q*) *Tegenw. Staat van Zeeland. D. bl.* 434—436.

Bl. 75. r. 12. „ Holland *werdt van verscheiden' oorden bedreigd.*" Behalven 't hier aangeteekende, door WAGEN., verdient het opmerking, dat HIERGES, den 20. van Wynmaand, reeds Schattingbrieven uitzondt over eenige Dorpen van Rynland, daar toe gebruikende zekeren FREDERIK UYTENHAM, die zig Bailliu van Rynland noemde. De Staaten verboden wel alle gemeenschap met den Vyand; doch, om den zwakken stand der zaaken, moesten zy het opbrengen van gelden, aan denzelven, door de vingeren zien, mits de Landzaaten eene gelyke som in 's Lands Schatkist bragten; en zo deezen de, door den Vyand geëischte, penningen tot eigene verdeediging wilden gebruiken, beloofde men hun, zo veel mooglyk, by te staan (*r*).

Bl. 79. r. 4. „ *De Prins hadt voorgeslaagen* — Hertog, JOAN KAZIMIR, — te beweegen, enz." Ik vinde, nopens deeze zaak, in de Resolutien van Holland, zonder dat 'er van KAZIMIR gewaagd wordt, alleen gezegd, dat de Prins den Staaten van Holland en Zeeland hadt voorgedraagen het opbrengen der, in den Tekst gemelde, 120000 *gl.*, „ *waar door, apparentelyk,*
„ *met Gods hulpe, te verhopen was, dat de*
„ *Landen, uit haare tegenwoordige uiterste*
„ *benaeuwdheid ende noodt,* tot eene on-
„ voorzienige ende gewenschte ontsettinge,
„ met grote versekertheid ende bevrydinge,
„ *souden worden gebragt* (*s*)." Men bewilligde, zo als WAGEN. zegt, sedert, in

(*r*) Resol. Holl. 26 Oct. 1575. *bl.* 711. vergel. *bl.* 728.
(*s*) Resol. Holl. 12 Dec. 1575. *bl.* 735.

in dien voorslag, hoe zeer niet dan met de uiterste moeite, en weder onder verkooping van veele Domeinen des Konings; van welken Rotterdam, onder anderen, 'er verscheiden aankogt (*t*). Indien die penningen, egter, opgebragt zyn, schynt men ze tot iets anders besteed te hebben; ten minsten, KAZIMIRS Leger kwam eerst herwaarts, ten jaare 1578 (*u*). De onverwagte dood van REQUESENS, in Lentemaand van 't volgend jaar, kan, ligtelyk, veroorzaakt hebben, dat men, voor eerst, niet nader, by den Duitschen Vorst, aandrong.

Bl. 83. r. 2. „ DANIEL ROGERS." De Prins, onderregt wordende, dat den Engelschen Gezant, in Braband, door REQUESENS veel vriendschap en geschenken gedaan wierden, beweegde de Staaten, aan ROGERS, een Gouden Ketting, ter waarde van duizend guldens, te vereeren (*v*).

Bl. 85. r. 14. „ Het Huiz der Gemeente." Men drukt dit, in de Besluiten van Holland, uit, door de woorden „ *de Gemeene Staten* „ *binnen haren Koningryke* (*w*)."

Bl. 87. r. v. o. „ Gouda — *wilde nimmer tot het aanzoeken van* uitheemschen onderstand *bewilligen.*" Reeds op den 5. van Wynmaand deezes jaars, besloot de Vroedschap (en men hieldt zig, sedert, aan dien last) dat, wyl het inroepen eener vreemde Mogenheid, met verlaating van den Koning, was „ *eene* „ *zwae-*

(*t*) *l. c.* en BOR. 8 *B. bl.* 658.
(*u*) WAGEN. Vaderl. Hist. 7 *D. bl.* 230.
(*v*) Holl. 13 Maart 1576. *bl.* 11.
(*w*) Resol. Holl. 21 Nov. 1575. *bl.* 731.

„ *zwaere en gewichtige saecke van grooter*
„ *importantie*, —— *men daerome tselue*
„ *gantsselick affslaen*, *ende in geender ma-*
„ *nieren daer overstaen ofte in consenteeren*
„ *sal* (*x*)." Terwyl zy, voor 't overige, in de Staatsvergadering deedt voordraagen, dat de Stad „ *geen vermogen meêr hadt*,
„ *om desen crych te helpen sustenteeren*, *en*
„ *dat het goed soude wesen*, *omme alle*
„ *toecomende periculen*, *die door gebreecke*
„ *van gelde soude moegen coemen*, *te verhoe-*
„ *den*, *eenich middel voor te wenden* om tot
„ een goede pacificatie te geraecken (*y*)." De bewustheid, dan, van 't gebrek aan geld, deedt de Goudsche Vroedschap neigen om zig met den Koning te bevreedigen, en was de grond, op welke zy zig, tegen 't aanvaarden van vreemde hulp, aanhoudend, bleef verzetten, begrypende, dat, al kwam ook die hulp, de Landzaaten groote sommen, by 't voortduuren van den oorlog, zouden moeten opbrengen. Elisabeth's antwoord, van slegts Walcheren ten haaren koste te zullen kunnen beschermen (*z*), versterkte, zekerlyk, de Stad in haare gedagten; maar haare grootste vreez zal ontstaan zyn, uit eigene, hoogst-kommerlyke, omstandigheid; nopens welke tot een schetz kan strekken, dat, op last der Staaten en, om haar voor den Vyand te dekken, de rondsom liggende Landen, sedert het laatste van Hooimaand des jaars 1575,

(*x*) Vroedsch. Resol. Goud. 5 Oct. 1575. *bl.* 109 *Vso.*
(*y*) *l. c.* 6 Juny 1576. *bl.* 139 *Vso.* en 140.
(*z*) Wagen. 7 *D. bl.* 85.

1575, onder water waren gezet; dat, na 't inneemen van Ouwater en Schoonhoven, de Spanjaarden, den Ysfel geheel hielden afgeflooten; dat de Inwoonders, toen, neeringloos en genoegzaam belegerd, by de Staaten moesten aanhouden, om, even als die van Zierikzee, Woerden, Geertruydenberg en meer andere Grensfteden, van Graanen en Vestingwerken voorzien te worden, „ *vuyt dien* (feiden zy) *Wy* „ *ingelycx*, *jegenwoirdelyck*, *een* Frontier-„ Stad *zyn*, *en van cleynder machte*, fit-„ tende defolaet, midden jn den water, en „ fonder neeringe (*a*)." Deeze nood fteeg, eerlang, zo hoog, dat Gouda geen maatige fom, dan tot twintig ten honderd, ter betaaling van haar aandeel in 's Lands lasten, kon opbrengen (*b*) en, hoe zeer betuigende, „ *dat zy gaerne de gemeene zaak zou helpen* „ *vorderen*," eindelyk, zelfs dat aandeel, aan 's Lands, daar toe, opzetlyk, Afgezondenen, zynde geweest den Advokaat Buys en Claes Hugesz: Gael, Burgemeefter van Leiden, nadruklyk en aanhoudend moest weigeren; waar op de Staaten, nu meer van 't gevaar overtuigd, der Stad vergunden fommige penningen, tot eigen, in plaatz van algemeen, gebruik, te mogen befteeden (*c*).

Bl. 87. r. 18. „ Hertoge van Alencon."

Zyn

(*a*) Vroedfch. Refol. 20 July, 5 Sept. 5 en 18 Octob. 29 Dec. 1575, 24 April *bl.* 101. *Vſo.* 105, 109, 111, 1 *Vſo.* 131.

(*b*) *l. c.* 14 en 24 Mei 1576. *bl.* 136 *Vſo.* 137 en 138 *vſo.*

(*c*) 8 Mei 1576; *bl.* 135 en 135 *vſo.* en 11, 17 en Juny 1576. *bl.* 140 *vſo.* — 142 en *volgg.*

Zyn voornaam was FRANÇOIS. WAGEN. noemt hem, by vergisſing, KAREL (*d*).

Bl. 88. r. 2. v. o. „ *Men wil*, dat hy — (WILLEM I.) den wanhoopigen voorſlag zou gedaan hebben *van*, *na 't verbranden der molens*, *en 't doorſteeken der dyken* —, *met Vrouwen en Kinderen en 't beste der tilbaare haaven*, *ſcheep te gaan*, *en een veiliger verblyfplaatz te zoeken.*" Diergelyke denkbeelden zweefden, al in 't begin des oorlogs, in ſommige herſenen. De Burgery van den Briele verzogt, reeds in 't laatst van den jaare 1572, aan 't Geregt dier Stad, „ *huys* „ *ende hof te mogen verlaeten* (*e*)," en zelfs 's Prinſen Lieutenant, SONOY, ſchreef, ten jaare 1573, kort na 't overgaan van Haarlem, aan deezen, „ *ſo uwe Vorſtel:* „ *Gen: geen andere middelen en heeft*, is „ het beſt, dat ons getrouwe Vrienden ende „ toegedaane, met Wyf, Kinderen ende „ haer armoetken, dat ſy wech kunnen „ krygen, te ſchepe hem wech maekten." Dan, dit ſtrookte, meen ik, nimmer, met die doorzigtige ſtandvastigheid en bedaarden moed, die, ook in de grootſte gevaaren, den Prinſe altyd verzelde en hem, ook toen, SONOY deedt ter neder zetten (*f*). 't Is waar, dat ORANGE, in 't najaar van 1575, in een nadruklyk Vertoog, aan de Staaten, het Land voordroeg, als in de *uyterſte gevaaren des doods*, wanneer men, naamlyk, zig *na-*

(*d*) Vaderl. Hiſt. 6 *D. bl.* 467.
(*e*) Verlydb. der Stad Briel, op 18 *Novemb.* 1572.
(*f*) BOR. 6 *B. bl.* 295 en 207.

nalaatig of *ſlaphartig* gedroeg (*g*); maar, juist dit byvoegzel, dit *wanneer*, bragt met zig, dat de Prins 'er dat gevaar niet in zag, in het tegengeſteld geval. En, waarlyk, hoe ver WILLEM was van wanhoop inteſcherpen, leert men, duidlyk, uit een ander Vertoog, 's Lands Staaten, omtrend deezen tyd, voorgehouden. „ Overmits twyf-
„ felagtigheydt, irreſolutie ende wanhoope,
„ (zegt de Prins) konden onſe ſaken, nimmer-
„ meer, eenen goede ofte voorſpoedigen
„ voortgang neemen; door zulke begrippen
„ deedt men Gods almogenheid geweld en
„ overlast aan, als of God niet die geen wa-
„ re, die de ellendigen en verdrukten, in
„ haaren uiterſten nood, beſchermde. Men
„ moeſt dan, van onſe zyde, gene kleinmoe-
„ digheid betoonen, maar God ootmoediglyk
„ bidden, ende zig geheel ſyner goedertieren-
„ heid onderwerpen; want, ſo veel deezen
„ onzen kryg ende oorloge aenging, de
„ redelykheid derſelve was voor ons, de
„ regtvaerdigheid was het ſteunſel onzer
„ zaaken, ende onze onſchuld ende onno-
„ zelheid was het geene ons, in alles, ver-
„ ſterkte en bekragtigde (*h*)."

Ik agte dan liefst, dat, indien ooit iets diergelyks, door zyne Doorlugtigheid, gezegd zy, het, misſchien, in een byzondere 't ſamenſpraak, met deezen of geenen, zal aangeroerd zyn, als iets, waar toe men, zyns ondanks, eindelyk, *zou* moe-

(*g*) Reſol. Holl. 15 Oct. 1575.
(*h*) Reſol. Holl. 13 Maart 1576. *bl.* m.

moeten koomen, indien de zaaken niet, met meêr eendragt (*i*) en, daar uit voortspruitende, toereikende middelen van tegenweer, wierden aangetast. En dan was dit zeggen geen blyk van wanhoop, maar van aanmoediging. In de gedrukte Besluiten van Holland, wordt van dit gantsche geval geen het minste gewag gemaakt (*k*).

Bl. 89. r. 9. v. o. „Hy (REQUESENS) overtrof ALBA in beleid enz." Anderen denken hier, op goede gronden, eenigzins anders over (*l*).

Bl. 91. r. 14. „*Het* jaar, — *met den* eersten van Louwmaand, — *aan te vangen*." In Holland en Zeeland is, byzonder, die styl, by de politique Ordonnantie, van den jaare 1580, aanbevolen (*m*).

Bl. 98. r. 20. „*Beleg van* Zierikzee." De byzonderheden van dit Beleg zyn, sedert, zeer opgehelderd, in 't onder aangehaalde Stuk-

(*i*) Over 't gebrek van die eendragt klaagde zyne Doorlugtigheid, meêr dan eens, zeer nadruklyk, aan de Staaten zelve. De Vyand, zeide hy, „wordt daar door oorzake gegeven, „ons te bespringen ende te invadeeren, alsoo (om de „waerheydt te seggen) voorleden jaar is gebeurt; want „hebbende den Vyandt gesien, hoe lange de Staaten deses „Lands als toen versamelt waren, ende die altercatien, „questien en geschillen, tusschen henluyden geresen, heeft „daar door oirsake genomen, ons alsoo tot diversse plaetsen „aen te tasten." Resol Holl. 15 Maart 1576. *bl.* 14.

(*k*) 't Is waar, die Besluiten loopen, over 't jaar 1575, in de gedrukte uitgaave, maar tot den 12 van Wintermaand, en my blykt, uit andere egte en gelyktydige, Stukken, dat de Staaten nog laater in 't jaar, met naame den 23. dier maand, moeten vergaderd geweest zyn (Vroedsch. Resol. Gouda. 29 Decemb. 1575. *bl.* 115. *vfs.*), toen men, onder anderen, bezorgd was, om Zierikzee van leevensmiddelen te voorzien; maar, ook in die Stukken, vindt men van den gezegden voorslag weder niets.

(*l*) Histor. der Satisf. van Goes. *bl.* 205.

(*m*) MIERIS, Verhandel. over de Histor. *bl.* 182—187. HUYDEC. op STOKE. I *D.* *bl.* 318—320.

Stukje; alwaar men ook de Onderhandelingen, tusschen de Stad en MONDRAGON, aantreft (*n*).

Bl. 99. r. 5. „ *De Schans der Spaanschen, op den Dyk te* Borndam." Dit *Borndam*, of *Borrendamme*, was oudtyds een Dorp in 't Poort-Ambagt van Zierikzee, ten westen der nieuwe Haaven; thans, door de Zee, geheel vernield (*o*).

Bl. 99. r. 5. „ *Zyn toeleg was, de Schans der Spanjaarden, op den Dyk te Borndam, te bestooken.*" In deezen aanval, den 27. van Bloeimaand, sneuvelde de Admiraal van Zeeland, LOUIS DE BOISOT, wiens Schip, aan den grond geraakt zynde, door den vyand, reddeloos en in brand geschooten wierdt (*p*). Zyn broeder, KAREL DE BOISOT, Gouverneur van Middelburg en Vlissingen, den 29. van Herfstmaand des voorigen jaars 1575, ter gelegenheid van den overtogt der Spanjaarden, op Duveland, ongelukkig omgekomen zynde, leedt het Vaderland een zoo aanmerkelyk verlies, dat het sneuvelen van ISIDORO PACHIECO, CHIAPIN VITELLI en GABRIEL DE PERALTA, die, (van 's vyands zyde, ter deezer gelegenheid, mede omkwamen) naauwlyks in aanmerking scheen te komen.

Bl. 100. r. 4. „ *Den Graave van* HOHENLO *toen* zulk eene opening gevende van derzelver gelegenheid, *dat men ze, daar na*, te eerder we-

(*n*) VAN DE VELDE, twee hond. jaar. Jubelf. van Zierikzee, in 1776. *Litt.* F en G.

(*o*) BOXH. op REIG. I *D. bl.* 305.

(*p*) LE PETIT. *Liv* 10. *p.* 309. en Bylage A. by VAN DE VELDE, *bl.* 107. alwaar verhaald wordt, dat de Admiraal BOISOT, hier bleef, met zyn Familie, die hem niet verlaaten wilde, benevens nog wel 300 Soldaaten en Bootsgezellen, met hunne Kapiteinen.

weder kreeg." Hoe zeer het Verhaal van WAGEN., nopens de gebeurtenisfen van Zierikzee en 't gedrag van den Heer VOSBERGEN, als fteunende op 't gezag van den Nederlandfchen Gefchiedfchryver HOOFT, zoo veel te meer geloof verdiend, om dat de Zoon, GASPAR VAN VOSBERGEN, na het leezen dier Gefchied-verhaalen, den edelen Schryver, deswegens zynen dank betuigde (q), laat het zig, egter, zoo als WAG. in de *Nota* aanmerkt, naauwlyks begrypen, hoe VOSBERGENS opening, aan HOHENLO, iets heeft kunnen toebrengen, tot het weder krygen der Stad Zierikzee, daar zy reeds, door MONDRAGON en de Waalen, verlaaten was, toen zy, door 's Prinfen Volk, bezet wierdt; te minder, daar HOOFT zelf getuigt, dat de Prins, toen hy vernomen hadt, "dat MONDRAGON, op den 3. van Slagtmaand, Zierikzee en al de Sterkten in dien oort geruimd hadt, aan den Graave van HOHENLO, (die zig, met eenig Krygsvolk, te Ooltjensplaat, op 't Eiland Flakké, bevondt) last zou gegeven hebben, om zig van die Stad te verzekeren.

Trouwens, geloof te geven aan het verhaal van zekeren BAREND JANSZ. VAN TER GOES, uit het Konvent van de Predikheeren, behelzende dat, een dag of twee na zekere plegtige Procesfie, den 1. van Wynmaand 1576 gehouden, de Stad Zierikzee, door een Leger der andersgezinden, beflooten was, en dat, daar op, die van binnen 's Konings Soldaten verdreeven had-

(q) HOOFT's Brieven. N°. 685. Vergelyk ook, aangaande de naauwkeurigheid van HOOFT's Berigten, betreffende het gebeurde te Veere en Zierikzee, VAN IPEREN, *twee honderdj. Jubelfeest. Bylage* K. en *Hist. der Satisf. van Goes. bl.* 209. *in Nota.*

hadden, welken onmagtig waren, met hun klein getal, zulk een menigte tegenstand te bieden (*r*), strookt niet met de waarheid der geschiedenis. MONDRAGON verliet de Stad niet voor den 3. van Slagtmaand, schoon het grootste deel van zyn Volk reeds in Hooimaand verloopen was; en 't was 'er zoo ver af, dat de Regeering en Burgery van Zierikzee genegen zou geweest zyn, om 's Prinsen Bezetting in te neemen, dat zy, veel eer, 'er toe moest worden gedwongen (*s*).

Bl. 100. r. 14. „ *In* Hooimaand, *kreeg men de lugt van eene* onderneeming *op* Gouda." Volgens BOR, schreeven die van Gouda, op den 12. dier maand, den Prinse, over 's Vyands aanslag (*t*).

Uit egte Stukken blykt my, dat de Heer VAN HIERGES, op den 13. dier maand (*u*), uit het Leger te Nieuwerbrugge, door een Tromslager, een Brief aan de Stad hadt doen brengen, welke, eerst op den 19 daaraan, (dan waar van ik de reden niet vinde,) ter Vroedschap wierdt opengebroken en geleezen. De inhoud wordt niet gemeld; maar, daar men, op den 16., reeds wist, dat de Vyand het oog op de Stede hadt (*v*), kan men dien ligtelyk gissen. Men besloot, „ *deselue* (*Misiue*) „ *den Staeten ouer te seynden, ende daer by* „ *schryuen. Alsoe, vp te Vredehandel, tlaetste* „ *afscheid geweest is, dat men, alreheyligen* „ *lestleden, weder* a nouo, *soude versamelen,* „ *ende*

(*r*) *Oudh en Gestigt. van Zeel.* 2 *D. bl.* 34.
(*s*) HOOFT 11 *B. bl.* 470.
(*t*) BOR *l. c.* 9 *B. bl.* 960.
(*u*) Vroedsch. Resol. Gouda. *p.* 147 *Vso.* 19 July 1576.
(*v*) *l. c. bl.* 146 *Vso.*

„ *ende vpte laetste retroacte voortvaeren*, *dat* „ *wy daerom in den onsen raetsaem beuinden* „ *d'voorsz Missiue*, *Staetsgewys*, *beantwoordt* „ *zall worden*, op dat men, *alle periculen* „ *voercommende*, tot een goede Vrede ofte „ Pacificatie mochte comen," en dit laatste was, thans, 't verlangen van veele Landzaaten. Met dit al, nam men, ten zelven dage, vier Vaandelen binnen, herwaarts geschikt, door de Staaten, „ *naedien sy*" (zeggen de Besluiten der Vroedschap) „ *waerachtige advertentie* „ *gecregen hebben*, *dat de Viant*, dese aen- „ staende ofte morgen nacht, *deser Stede sal* „ *beleggen* (*w*)." Eerlang, egter, verdween alle zwarigheid en, daar men de Knegten, niet dan by nood, hadt ingenomen, en niet in staat was veelen te onderhouden, verzogt en verkreeg men, eerlang, eenige verligting, nopens dezelven (*x*).

Bl. 104. r. 18. „ *Hy hieldt*, *te Middelburg*, *een waakend oog*, *enz.*" Der Vlissingsche Visfery was, ten deezen tyde, eenige schade toegebragt, door de Ostendenaars. Zy beslooten deeze te verhaalen, rustende, ten dien einde, in 't geheim, eenige Scheepen uit, die, van Krygsvolk voorzien, de Vlaamsche Kust bestooken zouden en Ostende overompelen. Maar zy wierden genoodzaakt, onverrigter zaak, weder te keeren, na zy Blankenberg verbrand hadden, waar van slegts 15 huizen overbleven. Deeze togt geschiedde in 't laatst van Oogstmaand (*y*). Het schynt egter dat zy on-

(*w*) *l. c.* 19 July 1575. *bl.* 147. *Vso.*
(*x*) *l. c.* 4 Aug. 1575. *bl.* 149.
(*y*) *Gentsche Gesch.* 1 *D. bl.* 252.

ondernomen was, buiten last van den Prins, en op de aandryving van byzondere Bevelhebbers, voornaamlyk van den Gouverneur van Vlissingen, ALEXANDER DE HAULTAIN, en dat men bekommerd was, dat deeze daad het misnoegen der Vlamingen vermeerderen zou (z).

Bl. 106. r. 2. v. o. „*De geslaakte Leden des Raads* verklaarden *toen de Muiters* — *voor Vyanden.*" Die Verklaring vindt men, in een openbaar geschrift, 't geen nog aanwezig is en onlangs uitgegeeven (*a*).

Bl. 107. r. 8. „*De* Staaten *te Brussel* byeengekomen." De Staaten van verschillende Gewesten waren derwaarts opontboden, door 's Konings Raad van Staat, als, overeenkomstig ook de gewoonte van vroeger tyden, by afwezen van den Landvoogd, 't hoog bewind voerende (*b*), en by welken, daarom, als zodanigen, ook die van Gelderland, reeds bevorens, hunne klagten, over den kommerlyken stand van zaaken, ingebragt hadden. Die van Henegouwen, byzonder, drongen aan op de algemeene vereeniging der Nederlanden, zo als zy ten jaare 1548, door Keizer KAREL V, was vastgesteld (*c*).

Bl. 109. r. 11. „WILLEM OOM." Hy was bygenaamd *van Papendrecht* (*d*), een be-

(z) *Illust. & Clar. Vir. Epist. Cent.* 2. *p.* 698.

(*a*) VAN DE SPIEGEL. Bundel van onuitgegeven Stukken. 1 *D. bl.* 18—25.

(*b*) Histor. der Satisf. van GOES. *bl.* 210 en 214. BONDAM. Verzamel. van onuitgegev. Stukken. 1 *D. bl.* 7—14; en *bl.* 15. en volgg.

(*c*) BONDAM. *l. c. bl.* 14 en 15.

(*d*) Resol. Holl. 31 July en 27 Novemb. 1576, *bl.* 127 en 196.

bekende tak van 't Geslagt der Zuid-Hollandsche *Ooms* of *Oems*, en wordt vermeld onder de Regenten van Rotterdam (*e*). Na hy den Staaten verslag van zyn wedervaaren gedaan hadt, wierdt hem, by dezelven, gelast, zig te Rotterdam, „in synen huise, te houden, „ende dat niemant tot hem acces sal verleent worden, op poene van drye duysent „ponden, by hem te verbeuren." Op al 't welke de Regeering scherpelyk moest letten (*f*). Doch het bleef daar niet by, want, onlangs hier na, beval men hem naar 's Haage te brengen en „*in de Conchergie*, in goede verseeckertheit te houden (*g*)." Ook wierdt hem, eerst na de vredehandeling van Gend en als een gevolg van dezelve, in Slagtmaand deezes jaars, op zyn verzoek, toegestaan „uit „de hechtenisse te worden ontslagen, mits „betaelende de kosten syner gevangenisse, „ende doende den eed van getrouwigheydt „na behooren (*h*)." Uit al het welke genoegzaam blykt, dat hy aan 's Konings zyde en, denkelyk, by de Staaten verdagt was, 't Gemeen, tot den vredehandel, te zullen opruiën, daar men thans, integendeel, voorzigtigst oordeelde, de zaaken, zo stil mooglyk, te doen behandelen, vaststellende dat, op de *Missiven*, ten deezen tyde, „van der Vyanden zyde „ontvangen, en geene antwoort, in 't particulier, by yemandt, sal werden geschreven, „maar dat, by syne Excellentie ende de „Staten geadviseert sal werden, of geraden „sal.

(*e*) BALEN, Dordr. *bl.* 178.
(*f*) Resol. Holl. 17 July 1576. *bl.* 44.
(*g*) *l. c.* 31 July 1576. *bl.* 127.
(*h*) *l. c.* 27 Nov. 1576. *bl.* 196.

„ ſal ſyn, dat, in 't generael, antwoord ge-„ ſchreven werde, ten eynde alle oproer ende „ geroep onder de Gemeente mach cesſeeren (*i*)." En, hier op, wierdt in Herfstmaand, de beleiding van 't Vredenswerk met de algemeene Staaten, aan eenige Staatsleden, nevens den Prinſe, toebetrouwd; zo als, by WAGEN., zal volgen. Ook liet men, byzonder in Dordrecht en Gouda, onderzoeken, of, aldaar, eenige luiden met den Vyand handelden (*k*). Sommige Knegten, met naame de Schotten, liggende binnen Krimpen en 't Elshout, hadden zig hier aan, onlangs, ſchuldig gemaakt (*l*), en die van Jonker AALBREGT VAN EGMOND en Hopman GONSVOORT de Schans, te Alexander-Veen, vyandelyk aangetast (*m*).

Bl. 110. r. 5. „ *Punten van den Godsdienst en van de* verzekerdheid." Die *verzekerdheid* of *aſſurantie*, zo als zy, gewoonlyk, in de Hollandſche Staatsbeſluiten genoemd wordt, hadt geen betrekking tot de Onderhandeling met de algemeene Staaten, maar tot eene andere, met de Oosterſche Steden; welken men hadt aangeboden, des noods, een bekwaam getal gyzelaars te zullen afſtaan, wanneer zy den Staat 200000 daalders, tegen 16 ten honderd, voor tien jaaren, wilden opſchieten en voor een genoegzaam getal Ruiteren en Paarden zorgen (*n*). My is niet gebleeken, dat dit, ſedert, tot ſtand kwam.

Bl.

(*i*) *l. c.* 28 Juny 1576. *bl.* 124.
(*k*) Reſol. Holl. 30 en 31 July 1576. *bl.* 126 en 127. Vergel. Vroedſch. Reſol. Gouda. 12 Aug 1576. *bl.* 149 *Vſo.*
(*l*) Reſol. Holl. 7 en 8 Aug. 1576. *bl.* 121 en 129
(*m*) Reſol. Holl. 8 Sept. 1576. *bl.* 148.
(*n*) Reſol. Holl. 10 July 1576. *bl.* 112 en 118. Vroedſch. Reſol. Gouda 12 July 1576. *bl.* 105 *Vſo.*

Bl. 110. r. 8. „ *Brieven — naar* Amſterdam *en naar* Utrecht." Die, naar Amſterdam, hielden aan „ *de gemeene Schutterye en Burgerye;*" die, naar Utrecht, aan de „ *Staaten en de gemeene Schutterye en Burgerye* (*o*)."

Bl. 110. r. 10. „ Gemagtigden *naar* Gouda." Ik vinde hier niets van, in de Reſolutien der Vroedſchap of andere Boeken dier Stad, hoe zeer de aangehaalde Beſluiten van Holland leeren, dat ook, ten dien einde, een Gemagtigde door de *Magiſtraat van Gouda*, zou worden geſteld. Dit doet my, met kundigeren (*p*), denken, dat deeze Byeenkomst, te Gouda, geen voortgang hadde; hoe zeer, egter, over de algemeene bevrediging en den voorſlag der Staaten van Holland, door de Amſterdammers, omtrend deezen tyd, met het Hof van Holland, nu te Utregt zittende, en met den Raad van Staate, gehandeld wierdt (*q*).

Bl. 110. r. 15. „ Gelderland *en* Zutphen *toonden gelyke begeerte.*" Schoon deeze Landſchappen, door de moeite, welke men, met den, in 't hart Koningsgezinden, Stadhouder, HIERGES, hadt, de Gendſche vrede, thans, niet teekenden, namen zy, ſedert, egter, dezelve aan, en zo deedt ook Vriesland en Groningen (*r*).

Bl. 118. r. 13. „ *Ik meen, dat* de eed, naderhand, *door de Staaten van Holland en Zeeland, eenpaariglyk*, verzagt wierdt." Dit geſchiedde ook, waarlyk, op den 4. van Louw-

(*o*) Reſol. Holl. 3 Oct. 1576. *bl.* 163.

(*p*) BONDAM, Verzamel. van onuitgegeven Stukken. 1 *D.* *bl.* 56. (*yr*).

(*q*) WAGEN. Beſchr. v. Amſt. 2 *D.* 9 *B.* *bl.* 404. en *volgg.*

(*r*) BONDAM, Onuitgegeven Stukken. 1 *D* *bl.* 93, 141—148. *bl.* 161—168. *bl.* 178, 232, 240, 298 en 298.

Louwmaand des jaars 1577, en de algemeene Staaten volgden, sedert, dat voorbeeld (*s*), op den 18. dier maand. Ik heb, egter, thans, een affchrift van den eersten eed voor my liggen, in 't welke men, onder aan, deeze woorden leest, met de gelyktydige hand van een' Brielsch Secretaris; „*Govert Andriesz*,
„ *Jacob Roelofsz*, *Anthonis Jansz*, *Mr.*
„ *Seruaes Alin Hubrechtsz*, *Niclaes Jansz*
„ *Kouckebacker*, den vj[en] Marty. 1577,
„ volgens desen gedaen den eed."

Bl. 124. r. 15. „ GONZAGA, *voor wiens* Paadje *hy* (Don JAN) *zig, op reize, uitgaf.*" Op gelyke wyze, omtrend, was, voor ruim twee eeuwen, Graaf WILLEM V., onder 't geleide van den Grave CATZENELLEBOGE, herwaarts gekomen (*t*). Don JAN kwam, in een rytuig met vier paarden, „ *te post, zyn derde*," dat is, in gezelschap van nog twee andere Heeren, waar van GONZAGA 'er één zal geweest zyn, naar de Nederlanden (*u*), uit Spanje; werwaarts hem de Koning, alvoorens, uit Italie, ontboden hadt.

Bl. 125. r. 10. „ Hy verzogt gyzelaars *van de Staaten.*" Hy vroeg eerst gyzelaars, op den 1. van Louwmaand 1577; doch, te vooren, en wel den 22. van Slagtmaand, vroeg hy eene Wagt van 10 Vaandelen Voet- en 4 of 5 Paardevolk; waar op de Staaten hem een gelyke Wagt aanbooden, als FILIPS zelve gehad hadt, t: w:, vier of vyf benden

(*s*) BONDAM, Verzamel. van onuitgegev. Stukken. 2 *D. bl.* 79—83.
(*t*) WAG. Vaderl. Hist. 3 *D. bl.* 271.
(*u*) BONDAM, *l. c.* 1 *D. bl.* 82 en 85.

den van *Ordonantie*, mits 'er geen Hoogduitsche Knegten onder waren, als die zig, onlangs, met de Spanjaards hadden vereend. Ondertusschen steeg de wantrouw, terstond, zo hoog, dat, toen Don JAN de Staaten, kort hier na, naar Namen ontboodt, men 'er tegen opzag, als was 'er een tweede Parysche moord te vreezen. HENDRIK VAN THIL, één der Geldersche Afgezanten, by de algemeene Staaten, schreef thans, „ Woe ons ooc te moede „ is, kenne God; dan, *dulce est mori pro* „ *patria*; come ic niet weder, mogen U. L. „ my een sielmisse nae laeten doen (*v*)."

Bl. 128. r. 2. „ *Hy zogt dezen,* —— *allen Verdrag, voor dat het uitheemsch Krygsvolk vertrokken zou zyn, met kragt van reden* te ontraaden." Hier toe diende, voornaamlyk, het nadrukkelyk Vertoog, naamens den Prins van Orange, den 24. van Slagtmaand 1576, aan de algemeene Staaten, te Brussel, overgegeven, door den Heer van St. Aldegonde (*w*).

Bl. 131. r. 17. v. o. „ Men zag om *naar middelen, om* (DON JAN) *'t hoofd te bieden.*" Men gebruikte ze zelfs. Die van Limburg, met de algemeene Staaten vereenigd, hadden zig, reeds voor zyn' komst, over de baldaadigheid der, aldaar liggende, Spanjaarden beklaagd, en men hadt hun hulp toegezegd. Nu deedt men, werkelyk, op den 2. van Louwmaand des jaars 1577, 17 Vaandelen Engelschen en Schotten, in dienst van Oranje, nevens één Kornet Paar-

(*v*) BONDAM, *l. c.* 1 *D. bl.* 174—177, 183—188, 244, 283 en 284. METER. *l. c. bl.* 126.

(*w*) BONDAM, Onuitgegev. Stukken. 2 *D. bl.* 188 en *volgg.*

Paarden van 400 man, by Luik, over de Maaze, naar 't Limburgsche trekken, om 't land, tegen verdere strooperyen, te dekken. De Staatsche Benden hadden zig naauwlyks drie uuren neergeslagen, of de Spaansche bezetting uit Maastrigt, sterk 17 Kornetten en 600 Musketiers, ging op hen los, maar wierdt, met verliez, te rug gedreeven. DON JAN klaagde hier over, als eene schending der Vredehandeling, aan de Keizerlyke en andere Gezanten, die toen, te Marche in Famine, by een waren en 't werk zogten te bemiddelen. De Spanjaards, egter, hadden geen volle reden tot klaagen, nadien, daags te vooren, dat is op 1. van Louwmaand 1577, de Antwerpsche bezetting, met grooter magt, op de Sterkte by het *Tolhuiz*, aan de Schelde, was gevallen, doch mede geslagen (*x*).

Bl. 131. r. 5. v. o. „ *Onder anderen, verkreeg men, in Engeland* 40000 *Angelotten, in ongemunt Zilver, ter leen, en toezegging tot* 100000 *Ponden Sterlings.*" De Geldersche Afgevaardigden tot de byeenkomst der algemeene Staaten te Brussel, zeggen, in hun Verbaal, dat de Heer VAN SWEVIGHEM, wegens de laatsten naar Engeland gezonden, den 15. van Louwmaand 1577, met zig bragt, de waarde van 160000 Carolus Guldens in geld, gouden en zilveren Plaaten, met toezegging van nog 100000 *Angelotten*, ter leen, voor zes maanden, zonder rente (*y*).

Bl. 134. r. 6. v. o. „ De Gemagtigden der Stad (Haarlem) verscheenen — op de Dagvaart."

(*x*) BONDAM, *l. c.* 2 *D. bl.* 23—26 en 51—57.
(*y*) BONDAM, *l. c.* 1 *D. bl.* 321. WAGEN. alhier. *bl.* 198.

vaart." Op den 4. van Grasmaand, stonden de Staaten toe, dat ook de Bisschop van Haarlem, als *Administrateur* van de *Goederen van de Abdye van Egmond*, voortaan op de Vergadering van *Hoofd-Ingelanden van Rynland*, zou mogen verschynen (*z*). By het zesde artikel der Satisfactie van Haarlem, was de Bisschop, in 't genot der Goederen van deeze Abdy, bevestigd (*a*).

Bl. 137. r. 6. v. o. „ Utrecht ontsloeg zig van de Bezetting." Terstond daar na, wierdt 'er eene vereeniging, op raad van Bossu, geslooten, tusschen de Kapittelen, Ridderschap en de Stad, tegen de Spanjaarden en ter onderhoud der Roomsche Religie en *pacificatie* van Gend. LEONINUS ontwierp dit stuk, 't geen, sedert, ook door 't Hof van Utregt, wegens den Koning, wierdt goedgekeurd (*b*).

Bl. 138. r. 10, „ *Ook hadt* Tholen *zig, in Grasmaand, — begeven aan 's Prinsen zyde: waar by* Goes *en* Zuidbeveland *zig, insgelyks, voegden.*" Goes ging, eigentlyk, eerst over by Acte van Satisfactie, den 22. van Lentemaand 1577, en Tholen, den 6. van Grasmaand, daar aan volgende. By het 6. en 7. Art. der Pacificatie van Gend, den 8. van Slagtmaand 1576 geslooten, was bedongen, „ dat de Prins van Orange zou blyven Stede-
„ houder van zyne Majesteit over Holland en
„ Zeeland, namelyk over de Steden en Plaat-
„ sen, welke hy nu inhield; en dat, ten aan-
„ zien der Steden en Plaatsen, onder des Prin-
„ sen

(z) Resol. Holl. 4 Apr. en 25 Mey 1577. *bl.* 37 en 92.
(a) BOR, *l. c.* 10 *B. bl.* 756.
(b) BONDAM, *l. c.* 2. *D. bl.* 136.

„ ſen lastbrief behoorende, maar thans onder „ zyn gebied niet ſtaande, dit punt zal ge- „ ſchorst blyven tot den tyd, dat dezelven „ zig, nevens de anderen, tot deeze bevre- „ dinge zullen gevoegd hebben, en de Prins „ haarlieden *Satisfactie* zal gegeeven hebben, „ op de punten, waar in zylieden zouden „ oordeelen belang te hebben, onder zyn „ Stadhouderſchap; 't zy ten opzigte der „ Religie, als anderzins." Hoe ernſtig nu de Algemeene Staaten zig toeleiden, om die van Goes te beweegen tot het neemen van Satisfactie van den Prinſe, welke onderhandelingen daar over hebben plaats gehad, welke de bedoelingen en gevolgen daar van waren, is, door de bekwaame pen van den Schryver der *Hiſtorie van de Satisfactie van Goes*, naauwkeurig, te boek geſteld; waar toe wy, mitsdien, den Leezer verwyzen.

Bl. 141. r. 3. v. o. „ Don JAN — *borst uit*, in ſcherpe bedreigingen." Eens zelve greep hy een' zilveren tafelbel, en bedwong zig, naauwlyks, dezelve naar 't hoofd te werpen van één der Afgevaardigden; onder welken, byzonder, de Heeren VAN ZWEVEGHEM en CHAMPAGNEI gezegd worden zeer ſtout geſprooken te hebben (*c*).

Bl. 142. r. 8. „ Don JAN *verklaarde de* (*Gendſche*) Vrede te willen omhelzen." Volgens ſommigen, hadt de Geheimſchryver ESCOVEDO aan DON JAN, uit 's Konings naam, voorgehouden, om, zo de nood drong, den vrede maar te ſluiten, op de best mooglyke voor-

(*c*) TASSIS, *l. c. p.* 246. BONDAM, I. D. I. *bl.* 312-315.

voorwaarden (*d*). De uitkomst leerde ook, hoe weinig deel de goede trouw in dit alles hadt. Voor 't overige hadden de Staaten van Holland, reeds op den 11. van Sprokkelmaand deezes jaars, zeven Heeren, van hunnent wege, gelast, zig op de Staatsvergadering, in Zeeland, te begeeven, met volmagt om, met den Prinſe, nopens den Vredehandel zodanig te overleggen en te ſluiten, als zy te ſamen, ten beste van den Lande, noodig zouden agten. Die van Zeeland, daar tegen, hadden thans, gewoonlyk, hunne Afgezondenen ter Staatsvergadering van Holland (*e*).

Bl. 146. r. 7. „ Zy (de Spanjaards) trokken allen ten Lande uit." Men begroot hun getal op, omtrend, dertig duizend. De tydversjes, op hun vertrek gemaakt en, door WAGEN., *zinryk* genoemd, waren het, naar den ſmaak van dien tyd (*f*).

Bl. 146. r. 21. „ Hy (DON JAN,) zwoer *de Gendſche Vrede, het eeuwig Verbond* enz." Op welk eene wyze zig dit alles toedroeg, vindt men aangeteekend, op de, hier onder aangehaalde, plaatzen (*g*).

Bl. 146. r. 9. v. o. „ Om gunst te winnen." Don JAN ſtelde, hier toe, alles in 't werk. „ Hy verſcheen (om de woorden van HOOFT

(*d*) TASSIS, *l. c. p.* 246.

(*e*) Reſol. Holl 11 Febr. en 3 Aug. 1577. *bl.* 18 en 155.

(*f*) *Vid.* BURMANNI, *Praefat. in* CASPAR. SCHETI *Commentar. pag.* 28 *et* 29. (*x*); alwaar men ook, *pag.* 30., te regt aanteekent, dat het zeggen van VIGLIUS, by WAGEN. alhier, *bl.* 146. *r.* 6. *v. o.* — 1. *v. o.*, gemeld, niet by BOR, maar by METEREN, 6 *B. bl.* 130, en by HOOFT, 12 *B. bl.* 507., te vinden zyn, „ Is dit den Prinſe (hadt VIGLIUS gezegd) die ons den „ Vrede brengen zal?"

(*g*) BONDAM, Verzam. 2 *D. bl.* 295. Zie ook TASSIS, *l. c. p.* 261. en SCHETZ, *Comment. de Pace. p.* 20 *et* 21.

Hooft te gebruiken (*h*)), „ in perſoon, „ op de banketten der Gilden, hanteerde „ de t' zamenkoomſten der Schutteryen, „ vermengde zich met haar gezelſchap en „ oeffeningen, en droegh zich ſpraaklyk en „ gemeenzaam jeeghens minſten en meeſten." Te Leuven was hy, door de Voetboogſchutters, verzogt het feest der Papegaaiſchieting by te woonen, en 't gelukte hem den houten Vogel, by den tweeden ſchoot, te treffen, waar op hy, met een' gouden halsband, aan welken een Papegaai van dat metaal afhong, beſchonken wierdt (*i*). Dan, overal ging het zo gunſtig niet. Toen hy, kort na zyne inhuldiging, op 't Stadhuis te Bruſſel, door de Regeering, onthaald wierdt, ontſtondt 'er een oproer, en hy, van Lyfwagt verlaaten, moest, dus onverzeld, naar zyne wooning terug keeren. De Staaten en de Regeering der Stad deezen handel van 't Gemeen niet ſtraffende (*k*), verbitterde dit een en ander 't gemoed van Don Jan; die, onder een' vriendelyken ſchyn, reeds lange op zynen kans loerende, kort hier op, Bruſſel verliet, om een geheel anderen rol te ſpeelen; zo als hy, weldra, maar met eene, voor hem ongelukkige, uitkomst, deedt.

Bl. 148. r. 6. „ *Onder dit handelen, kwamen* Aarschot enz." Terwyl de Staaten van Holland en Zeeland, benevens den Prinſe, te Geertruidenberg vergaderd waren, verſcheenen 'er Schetz en Leoninus, door de

(*h*) *l. c.* 12 *B. Bl.* 500.
(*i*) Tassis. *p.* 257 *et* 258. en myne Aanmerk. op Wagen. 5 *D. Bl.* 101. *r.* 5. *v. o.*
(*k*) Scheti. *Comment. p.* 21 *et* 22. *Conf.* Tassis. *l. c. p.* 264.

de algemeene Staaten afgezonden, die hunnen last openden, op den 14. van Bloeimaand. Drie dagen daar na, ontfingen zy 't antwoord, by WAG., kortelyk, vermeld. Intusschen waren mede te Geertruidenberg aangekoomen, uit naam van Don JAN, de Heeren van AARSCHOT, HIERGES, WILLERVAL, MEETKERKE en GAIL. Zy hadden last om de poogingen van de Afgezondenen der algemeene Staaten te ondersteunen, en op eenige andere punten aan te dringen; waar van zy schriftelyk opening gaven, den 13. derzelve maand. Eerlang volgde daar op 's Prinsen antwoord, zo weinig voldoende aan het oogmerk der bezending, dat, na eenige mondelinge woordenwisselingen, de Afgezondenen, onverrigter zaak, vertrokken (*l*). Zy deeden verslag van hunne verrigtingen, overgeevende, benevens de antwoorden van den Prinse en de Staaten, een Ontwerp van Vergelyk op de punten, die, hoofdzaakelyk, in verschil waren. Don JAN schreef daar op, den laatsten van Bloeimaand, aan de algemeene Staaten, hoe hy getragt hadt hunne poogingen, by den Prinse en de Staaten van Holland en Zeeland, te ondersteunen en met welk gevolg, verzoekende, dat zy eenige Heeren geliefden te magtigen, om de zaak nader in overweeging te neemen en uit te maaken, of 'er, van zyne zyde, nog iets meerder te doen was (*m*).

Bl. 152. r. 1. „ *Om, met den* Graave van Lalaing —, *te handelen, over de* opdragt van de

(*l*) BOR, 10 *B. f.* 816 en 817 vergel. BONDAM Verzam. 2 *D. bl.* 326, 331 en 849.

(*m*) BONDAM, Verzamel. 2 *D. bl.* 364.

de heerschappy der Nederlanden, *aan — den* Hertoge van Alençon." Zeer onzydig zegt onze Geschiedschryver HOOFT, „ Men moet „ bekennen, dat, ten zelven tyde, als Don „ JOHAN deezen handel zoo aaverechts dreef, „ misschien jeeghens hem met beeter trouwe „ niet gehandelt werd; zonderling van den „ Graave van Lalain; als hebbende, door „ toedoen der Koninginne van Navarre, zich „ wel diep ingescheept met den Hartooghe van „ Anjou, dien reeds alstoen smaak van de heer- „ schappye deezer Landen gegeeven was (*n*)."

Bl. 152. r. 7. v. o. „ *De Landvoogd zondt* — HIERGES —, *naar 't Slot.*" Spaansche Schryvers getuigen, dat de inneeming van het Slot van Namen, op aanraading van HIERGES, geschied was (*o*). Hy, Stadhouder van Gelderland en Utregt, liet, in den Zomer van het jaar 1576 (*p*), de ooren tot bevrediging hangen, en, sedert, na veele onderhandelingen, tot de zyde der algemeene Staaten zynde overgegaan, en de Gendsche Vrede, op den 11. van Slagtmaand, en dus *na* de komst van Don JAN, bezwooren hebbende, liet, egter, niet na, hoe zeer den Vriend der Staaten speelende, dien Landvoogd, straks, toe te vallen. Don JAN koos hem, die aan Orange zeer vyandig was, tot Overften van zyne Lyfwagt, en voornaamen Vertrouweling (*q*).

Bl.

(*n*) Nederl. Hist. 12 *B. bl.* 519. Ondertusschen blykt het, uit een brief van den 22. van Wintermaand 1576, dat de algemeene Staaten toen reeds dagten de Hertog van Alençon met eenig Volk te ontbieden, indien de zaaken met Don JAN niet konden getroffen worden. BONDAM, onuitgeg. Stukk. 1 *D. bl.* 261.

(*o*) TASSIS. *l. c. p.* 266—268.

(*p*) Resol. Holl. 17 July 1576. *bl.* 115.

(*q*) BONDAM, Verzam. van Onuitgeg. Stukk. 1 *D. bl.* 23. 30. 89. 29.

Bl. 153. r. 11. v. o. „ *Zyne eigene veiligheid*, welke men lagen gelegd hadt." Hy toonde, naamelyk, Brieven, by welken hy was gewaarschouwd, dat men, in Brusfel en Mechelen, het hadt toegelegd, om zyn' perzoon naar *Zeeland* te voeren; en sommigen wilden dit voor 't werk des Prinsen van Orange doen doorgaan. Doch deeze brieven waren ongetekend geweest, en 't bleek, sedert, dat Don JAN naar Mechelen was gereisd, om zig van de Duitschers, tegens de Staaten, te bedienen, met verachting der Gendsche bevrediging (r).

Bl. 153. r. 8. v. o. „ Hy begeerde, *dat men (den)* Heere van Heeze, Bevelhebber te Brusfel maakte, *en de Burgery aldaar ontwapende.*" Ik agt hier een schryf- of drukfout te zyn, en leeze liever, „ Hy begeerde, dat men „ den Heer *van Heeze*, toen Bevelhebber van „ Brusfel, en de Burgery aldaar, ontwapende." Immers, zo heeft het geval, volgens BOR, by WAGEN. hier aangehaald, en andere Schryveren, zig toegedraagen (s).

Bl. 153. r. 5. v. o. „ HIERGES *hadt zig verzekerd van* Charlemont." Ook van *Marienburg* (t).

Bl. 159. r. 13. „ In West-Vriesland, *gaf men hem naauwlyks eenen anderen naam, dan dien van* Vader WILLEM" Reeds vroeger, dat

92. 101. 128—130. 158. 172. 175. en 2 *D. bl.* 19. 36. 45. 99. 378 388. en *l. c.* 3 *D. bl.* 170., alwaar men vindt, dat de Gelderschen, in Herfstmaand 1577., alle Briefwisseling met hem verboden. Zie ook nog *l. c. bl.* 183 enz.

(r) G. SCHETI, *Comment. de Pace. Cat.* p. 21—30 *et p.* 54. (s). *Conf. ibi Præfat.* BURMANN. *p.* 39—48. die duidlyk aantoont hoe, ten onregte, men hier Orange, een vlek heeft aangewreeven.

(s) STRADA, *Lib.* 9. *p.* 436 HOOFT. *l. c. bl.* 516.

(t) TASSIS, *l. c. p.* 269 *et* 659.

dat is, op den 15 van Wynmaand des jaars 1575, noemden hem de Staaten van Holland „ een *getrouwen Vader*, Overften en Be- „ fchermer deezer Landen (*u*)." Die zelve Staaten hadden thans den Prinfe verzogt, te willen trekken naar Noord-Holland, om *zyne authoriteit te interponeeren*, tot de afdanking van eenige Kapiteinen en Kompagnien, waar toe zy, met overleg van zyne Doorlugtigheid, beflooten hadden (*v*).

Bl. 159. r. 18. „ *Hy* (Willem I.) *ontving de tyding van 't bemagtigen van Namen, waar op hy, terftond,* den algemeenen Staaten *riedt.*" Hy zondt ook Nievelt en Kasembrood, op den 29. van Hooimaand, naar Gelderland en nabygelegene Landen (*w*), om zig onderling te verbinden.

Bl. 159. r. 7. v. o. „ *De* Wethouderfchap *van Utregt.*" — Voor *Wethouderfchap*, leeze men *Staaten* (*x*).

Bl. 160. r. 16. „ *Ook gelukte dit in* Wynmaand." Op den 9. derzelver maand, wierdt het Verdrag van Voldoening, door den Prins en de Afgevaardigden der Staaten van Utrecht, te Brusfel bezegeld en onderteekend. De bezegeling der Staaten van Holland en Zeeland is, eerst in Slagtmaand daar aan, gevolgd (*y*).

Bl.

(*u*) Refol. Holl. *l. c. bl.* 695.

(*v*) Refol Holl. 23 Juny 1577. *bl.* 114. vergel. *l. c.* 9 Mey 1577. *bl.* 22.

(*w*) Bondam, Verzamel. van Onuitgegev. Stukken. 3 *D. bl.* 49. 63. 74 en *volgg. bl.* 94. en *volgg.*

(*x*) Bondam, *l. c.* 3 *D. bl.* 145. (*a*). De Prins was toen te Woerden.

(*y*) Zie Bondam, Redevoer. over de Unie van Utrecht. *bl.* 95—97. en Verzamel. van Onuitg. Stuk. 3 *D. bl.* 308—311.

Bl. 164. r. 6. „ 't Slot te Gouda, — in 't jaar 1438, gestigt, werdt — omverre geworpen." Dit Slot was van veel vroeger ouderdom, maar wierdt, ten jaare 1438, door een' fellen brand, die, op weinige huizingen na, de geheele Stad trof, verwoest en, sedert, herbouwd (z). Dat dit Slot, op besluit van *Burgemeesteren* en *Vroedschappen* van Gouda, op den 30. van Wynmaand des jaars 1577, zou zyn afgebrooken, zegt Bor, by Wagen. aangehaald, maar ik heb 'er, te vergeefsch, in de Resolutien van dat Kollegie, naar gezogt (a).

Bl. 165. r. . „ Goutum — werdt op 't Slot gelaaten." Men zie over de wyze, op welke dit geschiedde, de onderaangehaalde plaatz (b). Friesland hadt ook, thans, veel te lyden door de pest (c).

Bl. 166. r. 13. „ 't Voetvolk stondt *onder*

(z) Beschryv. van Gend. 1 *D. bl* 137 en 138.

(a) Hooft zegt alleen. „ dat de Regeerders en Burgers van der Goude hunnen slag waarnaamen en 't Slot ter aarde smeeten, zonder iemand verlof te vraagen." *l. c. bl.* 544. Dit laatste is, byzonder, met opzigt tot de Staaten, buiten tegenspraak. In de gedrukte Besluiten van Holland, vindt men 'er niets van, doch *A.* van *R.* (door wien ik liefst zoû verstaan Amelius van Rosendaal, Raad te Gouda, omtrend 't jaar 1602 gestorven) heeft een geschreeven Verzaameling derzelven gemaakt, onder welken my, op den jaare 1577, deeze twee, nimmer gedrukte, Stukken voorkomen:

„ Den 11en Novembris.

„ *Is ge-ordonneert te schryven den Oversten mitsgaders Burgemren en Regeerders van* Woerden, *dat zyl: hem nyet en vervorderen te procedeeren, tot afwerpinge van den Casteele* „ *aldaer, buyten consent van zyne Excel^tie ofte den Staeten*, „ zulcxs binnen der Goude es gedaen."

„ Den 111en Novembris.

„ *Die* Staeten, *verstaen hebbende int zeeker van de demolitie* „ *van den Casteele binnen der Goude*, hebben daer jegens „ geprotesteert, *als gedaen zynde* buyten heuren wille ofte „ kennisse."

(b) Schwartzenb. Charterb. van Veere. 3 *D. bl.* 1174—1176.

(c) *l. c.* 3 *bl.* 1066 en 1068.

der Filips, Graave van Lalaing." Lalaing was, voorheen al, *Generaal van 't Voetvolk* geweest, doch wierdt, nu, *Overste Veltheer* (*d*).

Bl. 166. r. 16. „ Goignies, *gesteld tot* Veltmaarschalk." Hy was *Mareschal de Camp* (*e*); welke benaaming wel, in onze taal, door *Veltmaarschalk* kan worden overgezet, maar niet moet worden opgenoomen in den tegenwoordigen zin. Zulk een Hoofd-Officier, aan wien, oorspronglyk, de plaatzing van 't Leger te regelen stondt, was, toen ten tyde, beneden den *Generaal* niet alleen, maar zelfs den *Lieut. Generaal* van 't Leger (*f*), en kon het hoofdbevel, slegts by afwezen van dezelven, voeren (*g*).

Bl. 170. r. 8. „ Staaten *van* Zeeland." 't Zal niet te onpas komen, ter deezer plaatze, iets aan te vullen, nopens den toestand der zaaken in Zeeland. Dit Gewest wierdt thans bestuurd door het Kollegie van Gouverneurs en Raaden van Zeeland, wier gezag, door de toevoeging van den Graave Philips van Hohenko, als Luitenant en Stadhouder Generaal des Prinsen, en het veranderen hunner Instructie, op den 22. van Herfstmaand 1576, aanmerkelyk was toegenomen. Dit hadt aanleiding gegeeven tot misnoegen aan de Steden, byzonder aan die van Middelburg, die niet nalieten, zig daar over, op den eersten Dagvaart, in Herfstmaand 1577, te Middelburg gehouden, en waar op nu de Afgevaardigden van alle Zeeuwsche Steden (met uitzondering van

(*d*) Bondam, onuitgegev. Stukken. 8 *D. bl.* 140.
(*e*) Bondam, *l. c.* en Tassis, *l. c. p.* 280.
(*f*) Daniel *de la Milice Françoise. Tom.* 2. *p.* 20.
(*g*) Bor, 6 *B. bl.* 719. en *bl.* 934.

van die van 't verwoeste Reimerswaal) weder by een kwamen, ernſtig te beklaagen. Men beſloot dan de inrigting van dit Kollegie te veranderen en meerder te ſchikken naar den jegenswoordigen ſtand van zaaken Dit gelukte en, den 22. van Bloeimaand 1578, wierdt het Kollegie van Gekommitteerde Raaden der Staaten 's Lands van Zeeland, op een geheel nieuw berichtſchrift, ingeſteld, beſtaande uit een' Plaatsbekleeder des Graaven van Buuren, als eerſten Edelen van Zeeland, en een' Afgevaardigden uit ieder (*h*) der zes Zeeuwſche Steden (*i*). Intusſchen was, reeds in 't laatst van den jaare 1577, een nieuw verſchil ontſtaan, over het getal en den rang der ſtemmen, ter Staatsvergadering in Zeeland, daar nu de plaats van den Prelaat van Middelburg ledig ſtond, de meeste Edelen 's Konings zyde hielden, en de Steden van Vlisſingen en Veere, ten jaare 1574, waren toegelaaten. De Prins hadt Jonkheer AREND VAN DORP aangeſteld, om, uit naam van den Graaf van Buuren, den post van eerſten Edelen waar te neemen. Vlisſingen en Veere, hoe zeer, in verſcheiden byeenkomſten, hoofdelyk geſtemd hebbende na de oude Graaflyke Steden, gaven nu voor, de plaats van den Prelaat van Middelburg te bekleeden, eisſchende, mitsdien, voor hun beiden eene byzondere, en dus de derde ſtem. In Sprokkelmaand 1578, drongen zy, op nieuws, deezen eisch aan, waar tegen zig de andere Steden, met ernst, kant-

(*h*) Zie WAGEN. in 't 8 *D. bl.* 457—459. kortlyk aanhaald.
(*i*) Zie deeze onder de Bylagen agter PAULUS, *Zeel. Regt. tot een Hooge School. bl.* 113.

kantteden. De Prins besliste het verschil, by een Akte van den 8. van Lentemaand 1578, ten voordeele der twee gemelde Steden, die, nogthans, op de uitvoering daar van niet schynen gedrongen te hebben. Maar Jonkheer AREND VAN DORP deedt het herleeven, op den Dagvaart van Bloeimaand 1579, tragtende de stemmen, op dien voet, te doen opneemen, waartegen zig de vier Graaflyke Steden, zo ernstig, verzetteden, dat de zaaken bleeven liggen. Zy zonden dan eenigen aan den Prins, die te Antwerpen was, met een nadrukkelyk vertoog (*) van hunne bezwaaren en met verzoek, om daar in, by voorraad, geduurende den Oorlog, te voorzien. De Prins draalde niet lang met de be-

(*) De Edele VAN GRYPSKERKE, in de Voorrede van zyn beroemd Handschrift, *over 't Graafschap van Zeeland*, merkt op dit Vertoog der Zeeuwsche Edelen aan, dat de Hoogleeraar BOXHORN, in zyne Byvoegselen op de *Chronyk van Reigersberg*, het zelve Vertoog plaatz gevende, daar uit gelaaten heeft twee gewigtige Artikulen, naamelyk, het 41 en 42.; luidende het 41 aldus: „ *Bovendien dat men niet ignoreert, dat de naam en qualiteit van* EERST EDELE, *eerst ten tyde van den Heer van* BEVEREN *opgestaan en uit zekere Consideratien toegelaten is geworden, dog niet in zulken respecte, zoo men die als nu wel schynt te willen gebruiken, dat by dezelve alle andere Edelen van den Lande zouden schynen uit de Vergaderinge worden gesecludeerd.*" En het 42. Art. „ *Alzoo van alle oude tyden de Staaten van den Lande gestaan hebben by de Ridderschap en Edelen, Steden en Ingezetenen van dien, zoo men nog, by oude Monumenten, des noods zynde, wel zal kunnen doen blyken, ende ook nog by menschen memorie, tot diversche reizen, de Edelen, in competenten getale, op de Vergaderinge van de Staaten gecompareerd hebben, makende onder hun allen ééne, ende die voyze of stemme van de Ridderschap ende Edelen.*"

beslissing. Op den 14. van Zomermaand 1579 verleende hy daar van een Akte, by welke hy verklaarde, dat men, geduurende den Oorlog, zoude stemmen by meerderheid, beginnende van den eersten Edelen, en volgende de Steden by orde; zo egter, dat men, na den Oorlog, weder, als van ouds, met drie stemmen zoude besluiten (*k*).

Van hoe veel invloed ook deeze verschillen waren op de zaaken van 't gemeene Bondgenoodschap, is ligt op te maaken. Middelburg wierdt 'er door gesterkt in haar voorig misnoegen tegen den Prins, meer en meer afkeerig van de jongstgeslooten Unie, en onthieldt zig van alle Staatsdeliberatien (*), waar door men verhinderd wierdt besluit te neemen tot ontzet van Maastricht, welke Stad den

29.

(*k*) BORH. op REIGERSB. 2 *D. bl.* 588—601. Leven van WILLEM den I. 3 *D. bl.* 289—298. Hist. der Satisf. van Goes. *bl.* 97—103.

(*) De Prins vondt zig dus genoodzaakt hier in te voorzien, by Akte, den 12 van Herfstmaand 1579, te Brugge gegeven; waar by zyne Doorlugtigheid de Staaten van Zeeland, of haare Gecommitteerde Raaden, magtigde, om op alle Vergaderingen, na voorgaande Beschryving, te besluiten, met de stemmen der aanwezige Leden, niet tegenstaande de Afgezondenen van Middelburg, of eenig ander Lid, niet mogten verscheenen zyn; zullende de besluiten, aldus genomen, moeten worden gehouden voor wettig, en verbindende zoo wel de afwezenden, als die, by 't nemen daar van, tegenwoordig waaren. Zie, in het *Register van oude Acten ter Staaten Griffie van Zeeland.*, *Litt.* A. *fol.* 122. Eene uitspraak, die, by het Reglement op 't beleid der zaaken ter Vergadering der Heeren Staaten van Zeeland, den 14 Maart 1664 vastgesteld en den 14 April 1702 vernieuwd, uitdrukkelyk is ingeroepen en, ook by 't jongste Reglement van 6 Augustus 1787, zaaklyk aangenomen.

29. van Zomermaand, ftormenderhand, wierdt ingenomen.

Bl. 171. r. 6. „*De Landvoogd* — *fchreef de Staaten* eenen fcherpen brief." Hy fchreef drie onderfcheiden' Brieven; alle welken de algemeene Staaten, by éénen breedvoerigen Brief, be-antwoordden (*l*).

Bl. 171. r. 18. „*Ten ware zy* — den Prins verdreeven." Te regt heeft men, voor my, aangemerkt, dat deeze eisfchen van DON JAN de verwydering onherftelbaar maakten. Ook wierden zy gevolgd van een Brief der algemeene Staaten, aan Hem, houdende derzelver laatfte waarfchuuwing van, zo hy dus voortvoer, zig, met alle kragt, tegen zyne onderneemingen te zullen moeten verzetten (*m*).

Bl. 171. r. 9. v. o. „Ruwaard – *waardigheid, welke*, niet ten onregte, *by die van* Dictator, *onder de oude Romeinen, vergeleken wordt.*" 't Is waar, dat kundige Lieden, te meermaalen, dus gedagt hebben (*n*); dan, 't fchynt my, behoudens beter oordeel, dat het Ambt van *Dictator*, even weinig overeenkomst hadt met dat van *Ruwaard*, als de Romeinfche Regeering met de onze. Beide Ambtenaars waren, zekerlyk, *Oppergezaghebbers*, maar verfchilden, in veele opzigten en, onder anderen, daar in, dat een *Dictator*, flegts voor zeer korten tyd, wierdt aangefteld, binnen welken egter, aan hem veel meer vermogen wierdt gegeeven, dan, anderfints, een eenig mensch in 't Roomsch gebied bezat; terwyl, integendeel, de *Ruwaard*

('t

(*l*) BONDAM, Verzamel. 3 *D. bl.* 299 en 4 *D. bl.* 42.
(*m*) BONDAM, *l. c.* 3 *D. bl.* 299.
(*n*) HOYNCK VAN PAPENDR. *ad* TASSIS, *l. c. p.* 281.

('t zy dat dit woord, oorſpronglyk, *Rustbewaarder* (*o*), *Toeziender* (*p*), of iets anders, beteekene,) gewoonlyk (*q*), zodanig een' Opperlandvoogd, plagt aan te duiden, aan wien, meestal een Prins van den bloede zynde, by minderjaarigheid, ziekte van, of geſchil met, den Landvorst, of ſoortgelyke ongelegenheid, in plaatz van denzelven, en dus, dikwyls, voor een zeer geruimen tyd, het hoogst gezag wierdt toevertrouwd, juist niet met meerdere, maar met gelyke magt, als dien Landvorst toekwam, en dus zonder van deezen aftehangen; in welken opzigte de *Ruwaard* een' gewoon' Vorstlyk, *Stadhouder* in aanzien overtrof. — Ik heb, reeds elders gezegd (*r*), dat het woord *Ruwaard*, oudtyds, verwisſeld wierdt met dat van *Baus*, *Gouverneur* &c., en ik zal 'er, hier, byvoegen, dat een gelyktydig Schryver, den Graave van S. POL, ten jaare 1420 *Ruwaard van Braband*, den naam geeft van *Mamburnus* en *Protector* (*s*); terwyl ALBRECHT VAN BEIEREN zig, in 't Nederduitsch, *Ruwaard*, *Toe-*

(*o*) HOOFD, *l. c.* 12 *B. bl.* 539.

(*p*) BURMANN. Aanmerk. over Nederd. Taal. 1 *D. bl.* 133. en *l. c.* 2 *D. bl.* 120. *Conf.* DU CANGE *Gloſſ. in voce* Regardum. VELTHEM, Spiegel Hiſt. *bl.* 111, 113, 201, 216, 297, 322, 378, 382, 397.

(*q*) Ik zeg, gewoonlyk. Zo hadt het plaatz, omtrend den Graave PHILIPS VAN ST. POL, als Ruwaard van Braband, en AELBERT en JAN VAN BEIEREN en PHILIPS VAN BOURGONDIE, als Ruwaarden van Holland en Zeeland. Men hadt egter ook wel eens minder Ruwaarden, dat is, zulken, die, door de Landsheeren zelven, tot hunne *Stadhouders*, wierden aangeſteld. Zo waren de Heer VAN GAASBEEK, en FRANK VAN BORSELEN, *Ruwaarden* van Hertog JAN VAN BRABAND in Holland, en dezelfde FRANK VAN BORSELEN, ſedert, ook *Ruwaard* van Voorne, onder de Vrouwe Wed. van JAN VAN BEIEREN. Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 *D. bl.* 510. *r.* 5. *v. o.* en *l. c. bl.* 511. *r.* 6. De *Ruwaardy* van Putten is 't over bekend.

(*r*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 *D. bl.* 304. (*y*).

(*s*) ANON. *Chronic. Brabant. p.* 163 *et* 183.

Toeziener en *Beschermer* van Holland en Zeeland noemde (*t*).

Voor 't overige, moet het aan ORANGE te aangenaamer geweest zyn, zig thans tot Ruwaard van Braband te zien kiezen, wyl hy, reeds in 't begin der oneenigheden, iets diergelyks schynt beoogd te hebben; maar toen, door GRANVELLE (die ook nu nog leefde,) daar in belet was geworden (*u*).

Bl. 174. r. 11. „*Tusschen den* eersten *en* tweeden *van Wynmaand.*" In den, sedert in 't licht gegeeven', Brief van Keizer RUDOLF, schreef die Vorst aan Don JAN, dat MATTHIAS, op den 3. van Wynmaand, des nagts, uit Weenen vertrokken was (*w*), buiten zyne voorkennis.

Bl. 175. r. 8. v. o. „*Men besloot dan eenige* Voorwaarden te ontwerpen." Dit geschiedde den 19. van Wynmaand 1577; zendende de algemeene Staaten, ten zelven dage, de *Concept-Instructie* voor den Aartshertoge aan de Staaten der onderscheiden Gewesten (*x*). 't Liep, nogthans, aan tot den 8. van Wintermaand, eer dezelve wierdt vastgesteld (*y*).

Bl. 175. r. 4. v. o. „*Men deedt* (MATTHIAS) — van Lier, te Antwerpen *komen.*" De reden, waarom men den Aartshertog van Lier naar Antwerpen deedt vertrekken, was, eigentlyk, om

(*t*) MIERIS, Charterboek. 3 *D. bl.* 39 en 40. De algemeene Staaten noemden, ook nu, WILLEM I., *Gouverneur Particulier de Braband.* BONDAM, onuitgeg. Stukken. 4 *D. bl.* 229 en 230.

(*u*) Myne Aanmerk. op WAGEN. Vaderl. Hist. 6 *D. bl.* 36 en 34.

(*w*) BONDAM, *l. c.* 3 *D. bl.* 296. en den, daar aangehaalden, BOR.

(*x*) BONDAM, Verzamel. 4 *D. bl.* 8—22.

(*y*) *Ibid. bl.* 148.

om dat 'er, in eerstgemelde Stad, een besmettende Ziekte heerschte (z).

Bl. 183. r. 7. v. o. „ Stadhouder *van* Braband, *welken naam men nu, voor dien van* Ruwaard, *scheen te kiezen.*" 't Woord *Ruwaard*, als ik zeide (*a*), in dien zin, waar in het Orange geweest was, beduidde, in 't Nederduitsch, een *Opper*-Landvoogd; schoon hy, in 't Fransch, *Gouverneur* kon blyven heeten. *Stadhouder* kon ook eenen minderen beteekenen. Nu MATTHIAS tot Opperlandvoogd was aangesteld, kon dus de Prins, niet meer den eersten, maar wel den tweeden, titel voeren. Met dat al, was men dit, onder den Opperlandvoogd, in Braband ongewoon, en 't geschiedde meest, op aandrang van die van Antwerpen (*b*).

Bl. 187. r. 10. v. o. „ *De Prins toonde zig zeer misnoegd over deeze onderneeming, die*, buiten zyne kennis, *geschied was.*" Men zie, over dit alles, en 't geen verder 't overgaan van Amsterdam betreffe, breeder onzen treflyken Schryver, op de, hier onder, aangehaalde plaatz (*c*); alwaar hy, egter, schynt te vermoeden, dat zyne Doorlugtigheid hier waarlyk kennis van gedraagen hebben. Dan, daar my dit van elders niet gebleeken is, zoude ik het met 's mans eerste gedagten houden. BOR (*d*) zegt duidlyk, dat „ dit werk geschied was, „ zonder weten en consent, als ook genoegsaam „ tegen den dank van den Prince." En HOOFT (*e*), „ 't gaat vast genoegh, dat de Prins geen' wee- „ ten-

(z) BONDAM, Verzam. 4 *D. bl.* 123. 229. 230. 239. 241. 243. 6 *D. bl.* 40. *r.* 14.

(*a*) Zie myne Aanmerk. op *bl.* 171. *r.* 9. *v. o.*, alhier.

(*b*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 5 *D. bl.* 40. *r.* 14.

(*c*) WAG. Beschr. van Amsterd. 3 *D.* 9 *B.* byzonder *bl.* 425—436.

(*d*) *l. c.* 11 *B. bl.* 908.

(*e*) *l. c.* 12 *B. bl.* 546.

„ tenſchap van deezen aanſlagh gehadt had."

Bl. 193. r. 9. v. o. „ *Van de Knegten bleeven 'er* 6000 ten minſten, *dooden en gevangenen* " De Geſchiedſchryvers zyn niet zeer eenpaarig in de opgave van het verliez der Staatſchen, in den ſlag by Gemblours, en van het geringe nadeel, 't geen Don JAN, by die gelegenheid, trof (*f*). BENTIVOGLIO ſchynt der waarheid 't naast by te koomen, wanneer hy 't verliez der Staatſchen begroot op 3000 dooden, en een groot aantal gevangenen (*g*). Onder de voornaame oorzaaken der nederlaag was de afwezigheid van den Graaf van LALAING en andere Legerhoofden, die naar Brusſel waren gegaan, om de Bruiloft van den Heere VAN BEERSELE, met Jonkvrouwe MARGARETE VAN MERODE (*h*), by te wonen.

Bl. 210. r. 3. v. o. „ *Te* Middelburg, *hadt men*, — *gepoogt de* Doopgezinden — van 't Burgerregt te verſteeken *enz.*" Het ſchynt, dat MARNIX van St. ALDEGONDE, met de Predikanten van Middelburg, hier in eens geweest was, en geen moeite geſpaard hadt, om den Prins tot hun gevoelen over te haalen. Maar de ſchrandere en verdraagzaame Vorst, was zo afkeerig van zulke, voor 't gemeen belang nadeelige, pogingen, en van den onmaatigen yver veeler Predikanten, die zig toeleiden om over 't geweeten der menſchen te heerſchen, dat ALDEGONDE, na met den Prinſe in woordentwist nopens dat Stuk geweest te zyn, by eenen brief van den 31. van Lentemaand 1577, uit

(*f*) Verg. STRADA, *Dec.* I. *Lib.* 9. *p.* 468. DE JONGE *Gendſche Geſchied.* 2 *D. bl.* 4. HARÆUS *Tumult. Belg. Lib.* 2. *p.* 274. en TASSIS, *Lib.* 4. *p.* 293.

(*g*) Nederl. Hiſt. 1 *D.* 10 *B. bl.* 284 en 285.

(*h*) L. AUBERI, *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire de Hollande.* *p.* 71.

uit Dordrecht, aan den Predikant GASPAR VERHEIDEN, te Middelburg, schreef, geen kans te zien, om in die zaak eenig nut meêr te doen, en te moeten erkennen, dat veele Luiden, in Duitschland, verkoozen, zig onder de dwaalenden te houden, uit vreeze voor de styfhoofdigheid hier te Lande (*i*).

Bl. 225. r. 10. v. o. „ Van wederzyden *waren 'er eenigē honderden gesneuveld.*" Het verliez van Don JAN was, nogthans, ongelyk grooter, dan dat der Staatschen, onder BOSSU; en men heeft reeden om te gelooven, dat, indien de laatste, van zyn bedaard besluit, om zig in zyne verschansing te houden, thans hadt losgelaaten en den vlugtenden Vyand nagézet, de uitkomst, aan die min voorzigtige daad, een gelukkig gevolg zou hebben gehegd, ja het, misschien, voor altoos, met Don JAN en zyn geheel leger, zou gedaan geweest zyn; gelyk men verzekerd, naderhand, door BOSSU zelve, te zyn opgemerkt (*k*).

Bl. 232. r. 2. v. o. „ *Sommigen willen, dat* hy (Don JAN) van vergif *stierf.*" Eenige Spaansche Schryvers zelve getuigen, dat, aan zyn ligchaam, teekenen van vergif gevonden waren; ook verhaalt men dat JOHAN VAN DER LINDEN, Abt van St. Geertruid te Leuven, hem zulks zou hebben doen toedienen, door zekeren GUERIN, toen ten tyde, bekend Vergifmenger, te Marseille. Anderen, egter, vinden geen grond voor dit verhaal, en 't overlyden van Don JAN, aan een pestkoorts, schynt

(*i*) *Vid. Illustr. et Clar. Viror. Epist. Cent.* 2. *p.* 755–759.

(*k*) TASSIS, *Lib.* 4. *p.* 321. LE PETIT, *Lib.* 12. *p.* 551. en byzonder, BURMAN. *Anal. Præfat. p.* 98–103.

ſchynt te natuurlyker, als men opmerkt, dat die ziekte in zyn Leger woedde (*l*).

Bl. 233. r. 3. „ Voorſlag des Prinſen van Orange *aan hem* (Don Jan), — *om zig van de oppermagt der Nederlanden te verzekeren.*" Reid zegt dit; maar anderen hebben 't min waarſchynlyke van dien reeds aangetoond (*m*); en, zo de Prins iets diergelyks ooit gezegd heeft, mag men aan den ernst twyffelen.

Bl. 244. r. 5. „ *De Spaanſche Gezant* – *beſchuldigde* den Prinſe van Oranje *van deeze euveldaad.* Doch hier voor is zelfs de minſte ſchyn niet." De dienſten, door Bossu, na zyn ontſlag uit de Hoornſche gevangenis, den Prinſe en den Staaten gedaan, hadden hem niet alleen, door toedoen zyner Doorlugtigheid, den weg gebaand tot het Grootmeeſterſchap der Hofhouding van Matthias (*n*) en, daar na, tot het Ambt van Veldheer der Algemeene Staaten, maar zelfs hadt de Prins, in Hooimaand des jaars 1578, den Staaten van Holland ſchriftelyk verzogt, dien Graave, „ *in betaelinge van de ſchulden, denſelven* „ *bevonden te competeeren ter cauſe van de* „ *dienſten, hier voertyden, gheduyrende den* „ *oorloge gedaen,*" de Heerlykheid van *Putten* en *Geervliet* op te draagen (*o*); ook wierdt hier

(*l*) Burman. *l. c. pag.* 107—111. Dit neemt niet weg, dat anderen, reeds lang, op 't leeven van Don Jan hadden toegelegd; waar over zeker jong Engelsman, kort na den Slag by Rimenant, op bekentenis der misdaad, wordt gezegd, te Namen, onthoofd te zyn. Vid. Tassis. *Comment. p.* 322 *et* 233.

(*m*) Burman. *Anal. Belg T.* 1. *Præf. p.* 109 *et* 110.

(*n*) Zie by Bondam, onuitgeg. Stukk. 5 *D. bl.* 107 en 177.

(*o*) Reſol. Vroedſch. Goud. 15 Aug. 1578. *bl.* 245. en *Copie* van een' Brief zyner Doorl., van 8 July 1578. onder my.

hier een punt van Beſchryving af gemaakt. De Staaten ſloegen dit af, beſchouwende 't verzoek (zo zy ſpraken) „ *diesaengaende „ ghedaen, niet alleenlyk onredelyk, maer ook „ van groote conſequentie ende prejudicie* (*p*)." Sedert, egter, kwamen zy wat nader, leggende Bossu 5000 ponden, jaarlyks, toe, waar van men bezegelde brieven zoude afgeeven; dan, gelyk Rotterdam, wel eer, door hem, onheusſchelyk, ingenomen, zig hier tegen verzet hadt (*q*), ſchynt die zaak, eerst draalende, daar na, met 's Graaven ſpoedig gevolgden dood, denklyk door een heeten koorts veroorzaakt (*r*), agtergebleeven te zyn. De Prins liet, nog in Wynmaand en Slagtmaand, op afkomst aandringen; doch ik ontdek 'er geen gevolg op (*s*).

Bl. 248. r. 12. „ *Ook* arbeidde Oranje, *ten* dien tyde, *reeds, heimelyk, aan deeze* Vereeniging." Nadien op dit Verbond, ſedert, onder den naam van *nadere Unie* en thans, eenvoudig, van *Unie*, bekend, 't Gemeenebest der Nederlanden, ſtaat gevestigd, zal het niet ondienſtig zyn, deeze ſtof, die ook door kundige mannen, na onzen beroemden Schryver,

(*p*) Reſol. Holl. 12 Sept. 1578. *bl.* 21. De redenen, waarom dit, immers by ſommigen Steden, *onredelyk* wierdt ge-agt, kan men opmaaken, uit de laatst aangehaalde Vroedſch. Reſol. van Gouda; waar in de Raad aan Stads Afgevaardigden ter Vergadering gelastte, te zeggen, „ *dat zy niet begeeren in die „ overdracht te bewilligen, achtende dat deſelve dienſten tegens „ die van Hollant vientelyk gedaen waren, omme d'zelve te „ crencken, bederven ende onder 't jock des gemeenen Vaderlants „ viant te brengen.*"

(*q*) Reſol. Holl. 17 en 24 Sept. 1578. *bl.* 22, 23 en 24.

(*r*) Burman *l. c. p.* 105 *et* 106. *et ibi alleg. Auctor.*

(*s*) Reſol. Holl. 24 Sept. en 15 Nov. 1578. *bl.* 24 en 82. Vergel. V. d. Spieg. Bundel. van onuitgeg. Stukk. 1 *D. bl.* 56 en 57.

ver, nu en dan, is toegelicht, eenigzints breder, aan te roeren.

Dat men, oorſpronglyk, de oprigting van dit Verbond aan Koningin ELISABETH zoude te danken hebben, ſteunt, voor zo ver ik, tot nog toe, by in- en uitlandſche Schryveren, of in andere, geſchreeven' of gedrukte, Stukken, heb kunnen naſpeuren, alleenlyk op den, door WAGEN. aangehaalden, brief van LANGUET, den 1. van Sprokkelmaand des jaars 1577. geſchreeven, aan AUGUSTUS, Keurvorst van Saxen, doch, by welken brief, die Schryver van den raad der Koninginne, als ſlegts een gerugt, niet eene zekere zaak, gewag maakt (*t*). Indien, egter, ELISABETH, waarlyk deezen raad gegeeven heeft, zoude het my toeſchynen, dat zy de voorneemens van ORANGE niet vooruit liep, maar, veel eer, hielp bevorderen. Een minder vernuft, dan 't zyne, moest, ras na de aankomst van Don JAN, al ligt, gevoelen, hoe, in zulk eene woeling der Koningsgezinden, in zulk eene tegengeſtelde vasthoudenheid der Vryheidsminnaaren, in zo groot een wantrouwen aan wederzyde, in zo veel verſchil van begrippen, byzonder omtrend het godsdienſtige, ſtaatkundige, en handeldryvende, de Gendſche Bevrediging geen' duurzaamen ſtand konde houden; dat Gelderland, Holland, Zeeland, Vriesland, Utrecht en de aangelegene Gewesten, de eerſte uitbarsting van 't, op nieuws nu broeiend, Spaansch on-

(*t*) „Dicunt (zegt hy) „ *Reginam Angliæ agere cum Hollandis, Zelandis, Friſiis et Trajectenſibus, ut ſe foedere conjungant, et iis promittere auxilia, ſiquis conatus fuerit eos opprimere.*" LANG. *Epiſt ſecr.* *l.* 1 *Epiſt.* 107. Vergel. TE WATER, Redenvoer. in Verhandel. der Maatſch. van Vliſſ., 8 *D. bl.* 105 en 106.

onweder, te dugten hadden, en dat hier tegen geen ander, laat ſtaan beter, middel overig bleef, dan zig, by tyds, te vereenigen tot onderlinge hulp. De gedagten, dan, van den Prinſe, die ook, tot behoud van eigen perſoon en gezag, hier by het hoogſte belang hadt, moesten zig, reeds ſpoedig, vestigen tot dit doel. Waar omtrend, indien de vroegere bewyzen, al eenigen tegenſpraak mogten lyden, egter, door de geloofwaardigſte Schryveren en onwraakbaarſte Stukken, vermeld wordt, dat zyne Doorlugtigheid, nevens de Staaten van Holland en Zeeland, niet alleen reeds in 't begin des jaars 1577, werkzaam was (*u*), en dat, op den 16. van Louwmaand deszelven jaars, (zeker niet door 's Prinſen Vyanden, of zonder deszelfs invloed) op de Kwartiersvergadering van Gelderland, de onderlinge verſtandhouding met de nabuurige Gewesten, en 't geeven van wederzydſche hulp, reeds was voorgeſlagen (*v*), maar dat zelfs, reeds in Wintermaand des jaars 1576, eenige Afgezondenen van Gelderland, Holland, Friesland, Overysſel en Groningen, onderling, over een nader Verbond gehandeld hadden; waar toe men, te Bommel, was byeen gekomen, onder voorzitting van FLORIS VAN PALLANT, Graave van Kuilemburg, denzelfden, in wiens huizinge, te Brusſel, ten jaare 1565, 't Verbond der Edelen geteekend was en die, een boezemvriend van den Prinſe zynde en, in 't laatst van 1574, met RUTGER VAN BOETZELAAR, Heere van Karnis, (die, in 't vervolg, de

(*u*) BOR, *l. c.* 10 *B. bl.* 775 en 776.
(*v*) BONDAM, Verzamel. v. onuitgeg. Stukk. 2 *D. bl.* 71 en 118.

de nadere Unie onderteekende) (*w*), Lid der Hollandſche Ridderſchap geworden (*x*), thans zyner Doorlugtigheid van zeer veel nut zyn konde (*y*) en ook was.

't Kan zyn, dat ORANGE, in 't begin, zynen naam, in deeze handelingen, ſpaarzaamer liet gebruiken; maar hy kwam, ſomtyds, meerder uit, byzonder toen hy, in 't laatst van Hooimaand des jaars 1577, na Don JAN de Stad Namen hadt ingenomen, Jr. WILLEM VAN ZUYLEN VAN NIEVELT, en Mr. LEONARD CASEMBROOT (*z*) naar de Staaten van Gelderland, ten zelfden einde, afzondt, en hun, kort daar na, deedt voorſlaan, om, zo den oorlog uitbrak, zig, nevens Utrecht, Overysſel en Vriesland, by hem, Holland en Zeeland te voegen (*a*); welke twee laatſte Gewesten hy, teffens, liet boodſchappen, „ *te vrede te zullen* „ *wezen, met haerluyder* in eenicheyt *te treden,* „ *onder al ſulke redelyke conditien, als, over* „ *wederſyden, ſouden ge-accordiert worden* (*b*)."

In de aangezogte Gewesten, met naame in Gelderland en Zutphen, ſtonden thans de zaaken zeer verward. De Prins hadt 'er veele Vrienden, die de voorgeſlagene vereeniging aanraadden, alzo van de algemeene Staaten, geen geld of hulp, in tyd van nood, te krygen zoude zyn; maar veelen waren nog Spaanschgezind, an-

(*w*) Zie breder over hem TE WATER, Verbond der Edel. 2 *D. bl.* 243—247.

(*x*) Reſol. van Holl. 10 Decemb. 1574.

(*y*) Zie *Extract Verbaal der HH. Gedeputns des Furſtend. Gelre en Zutphen.* by BONDAM, Verzam. Onuitgeg. Stukk. 1 *D. bl.* 215—221. en *bl* 271—275.

(*z*) Zie myne Aanm. op dit 7 *D. bl.* 159. *r.* 18.

(*a*) BONDAM. *Orat. Secul. de Foed. Traj. f. m.* 63. en Verzam. 3 *D. bl.* 49.

(*b*) BONDAM, Verzam. 3 *D. bl.* 256 en *volgg.*; ook 4 *D. bl.* 329 en *volgg.*

anderen bevreesd, van, langs deezen weg, begrepen te zullen worden der Gendſche Bevreediging den bodem in te ſlaan, (een zaak die ORANGE zelve gevoelde) en dit alles veroorzaakte een uitſtellend antwoord (*c*). Hier kwam by, dat de Stadhouder HIERGES, de zyde van Don JAN volgende, en nu voor Vyand 's Lands verklaard zynde, zonder dat deszelfs plaatz tot nog toe vervuld was, het ſtuur der zaaken in verſcheiden' handen ſlingerde.

Men oordeelde dan noodig, naar eenen Stadhouder uit te zien, die de zaaken, met nadruk, konde voortzetten. Doch, daar men nopens de keuze zeer oneenig was, daar ſommigen ORANGE, (die 't egter afſloeg,) anderen den Graave VAN EGMOND, VAN BOSSU, VAN ALPEN, of KUILEMBURG noemden, wierdt, eindelyk (*d*), de Aartshertog verzogt den perſoon te bepaalen, en de Prins (nu algemeen Stadhouder der Nederlanden) het werk te beſpoedigen. Sedert namen de zaaken, onder 't beſtuur zyner Doorlugtigheid, zodanig een leiding, dat deszelfs Broeder, JAN, Graaf VAN NASSAU, tot dit gewigtig Ambt beſtemd wierdt, het zelve aannam en, den 22. van Bloeimaand des jaars 1578, wierdt aangeſteld (*e*).

Graaf JAN hadt zig, van den beginne der Spaanſche beroerten af, hier te lande, zeer verdienſtelyk gemaakt (*f*). Hy was 'er, nog onlangs, wegens den Aartshertoge geweest en,

(*c*) BONDAM, Verzamel. 3 *D. bl.* 231.; 4 *D. bl.* 283 *en* 284. *ut Orat. Secul. f.* 63.

(*d*) Op 28 Jan. 1578. *Landdagreçes*, by BONDAM, Verzam. 4 *D. bl.* 356 en 357.

(*e*) BONDAM, *Orat. Secul. f. m.* 74. (*m*). Vergelyk BONDAM, Verzam. 4 *D. bl.* 38, 89, 139, 142 en 5 *D. bl.* 3, 4, 7, 9, 11, 13.

(*f*) WAGEN. Vaderl. Hiſt. 6 *D. bl.* 267, 271. enz.

en, in Louwmaand laatstleden, hadt hy, op zynen naam en door zynen Geheimschryver, ANDREAS CHRISTIAAN, genaamd KERSTE, by de Afgezondenen der Staaten van Holland, op eene vereeniging met Gelderland, doen aandringen (*g*); welk Gewest, kort te voren, twee Afgezanten, met naame Jr. KAREL VAN GELRE en HENRIK VAN BRYENEN, naar de Staaten van Holland, met verzoek om hulp, by vyandlyken aanval, hadt afgezonden en, wegens die Staaten, toen te Delft vergaderd (*h*), een gunstig antwoord, op voorschryving zyner Doorlugtigheid, hadt verkreegen.

Onder Graaf JAN, wiens openbaare en gewigtige Ambtsbediening hem nu meer betrekking en invloed op de Staatsleden, ook der nabuurige Gewesten van zyn Stadhouderschap, gee-

(*g*) In dit Voorstel, zynde van den 16 July 1578 (by V. D. SPIEGEL, Bundel van onuitgegeeven Stukk. I *D. bl.* 33—37.) beroept zig CHRISTIAAN op een Aanspraak, door hem, „ *in* „ *den name myn genadigs Heeren*, ouer vyff maenden, *gedaen.*" 't Is te bejammeren, dat de Resolutien van Holland, sedert den 28. van Oogstmaand des jaars 1577, tot den 21. derzelve maand van den jaare 1578, hier weder ontbreeken, waar door ons ook deeze Aanspraak en verscheidene andere, zeer aanmerklyke, zaaken van dit vak, geheel onbekend zyn gebleeven. In de geschrevene Verzaameling, door my, op *bl.* 55. (*a*) alhier, aangehaald, heb ik'er eenigen, schoon van minder belang, sedert den 23. van Herfstmaand, tot den 17. van Slagtmaand des jaars 1577, gevonden; zo als het geluk, my, onlangs, en onder myne eigene Verzameling van vroegere Stukken, heeft doen ontdekken een oorspronglyk dubbeld, der Hollandsche Staats-besluiten van den 19, 20, 22, 23, 25, 27 en 28 July des jaars 1572; die men, zo als verscheiden' andere Staats-Stukken, thans te vinden in de schoone Verzamelingen der Heeren BONDAM, VAN DE SPIEGEL en VAN HASSELT, voor verloren agtte. Vergelyk myne Aanmerk. op WAGEN. 6 *D. bl.* 376. *r.* 13. Ik teeken dit alles alleenlyk aan, om de Minnaaren van s' Lands Geschiedenissen tot naspooring op te wekken.

(*b*) Ik vinde deeze byzonderheid in een ongedrukt Besluit, der Staaten van Holland, van XXI *Martis* 1578, aan my, met veele andere Papieren, beleefdelyk, medegedeeld, door den Heere Burgemeester van HASSELT; in wiens *Stukken voor de Vaderl. Histor.*, ook dit, op zyn tyd, zal geplaatst worden. Vergel. BONDAM, Verzamel. 5 *D. bl.* 876.

geeven moest, namen de zaaken, wel ras, eenen meêr ernſtigen keer. De aanſtaande Bondgenooten wierden, niet ſlegts in Slagtmaand, (als by onzen WAGEN.) maar reeds tegen den 15. van Zomermaand (*i*), te Arnhem beſchreven. Hier ſprak men, met den anderen, over, of bragt, zo ik liever denken zoude, in geſchrifte, een Ontwerp van nader vereeniging, tusſchen Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Overysſel, ten bywezen, naar het ſchynt, van den Graave VAN RENNENBERG, Stadhouder van 't laatstgemelde Gewest (*k*). De Leden namen, denklyk, aan, hier over met hunne Meesters te ſpreeken, en keerden t' huiswaarts; doch 'er liep een vierdedeel jaars, eer men weder by den anderen kwam (*l*); in welken tusſchentyd egter, Graaf JAN

(*i*) In de Beſluiten der Staaten van Utrecht (by BONDAM, *Orat. Secul. f. m. 76.*) wordt, op den 14 *Juny* 1578, gezegd, dat de Vergadering zig *op Sondag* binnen Arnhem moest laaten vinden. De 14 Juny viel op een' *Saterdag*, en de *naastvolgende* Zondag, (de zin leert dat men deezen bedoelde) op den 15, zynde de Zondagsletter E.

(*k*) RENNENBERG zegt, in de Verklaaring, door welke hy, op 11 Juny 1579, de nadere Unie omhelsde, dat dit Verbont, „ in verleden Somer, *tot Arnhem*, in onſe preſencie, *ende* „ *met onſe Aduys, geconcipieert — is.*" Anderen, egter, vermeenen het woord *Zomer*, alhier, in een ruimer zin te moeten neemen, en denken om de maand *September*. SPIEGEL. Voorred *l. c. bl.* 25 en 26 'S GRAVEZANDE, Unie Herdagt. *bl.* 59 en 60 (*x*).

(*l*) Als men nagaat, hoe veel gewilligheid 'er bevorens, byzonder by Holland en Zeeland, nopens dit Werk, gevonden was, zou dit draalen kunnen vreemd ſchynen; maar, misſchien, zal men niet ver van de oorzaak af zyn, wanneer men overweegt, *Vooreerst*, dat 't gezag zyner Doorlugtigheid, hoe zeer in ſchyn hooger gereezen, egter, ſedert deszelfs afwezen, in deeze Gewesten merklyk geknakt was; in zo verre dat hy, om deezen tyd, reeds zyn werk maakte, om Graaf JAN tot zynen Vertegenwoordiger te doen kiezen; *Ten tweeden*, dat men overal verſpreidde, als wilde men, ondanks de bewoordingen, in 't ontwerp der Unie, duidlyk, voorkoomende, deeze Gewesten van de overigen afſcheiden, en de Gendſche bevreediging breeken; *Ten derden*, dat, daar men, tot nog toe, ſlegts over een nadere verbintenis met eenige Gewesten, om elkander in nood te helpen, ge-

 ar-

JAN (op wiens naam nu dat geene verrigt wierdt, 't geen de Prins, hoe zeer met hem te ſamen werkende, als algemeen Stadhouder der Nederlanden, niet zo opentlyk, konde verrigten) geen moeite ſpaarde, om de Leden tot ſpoed te vermaanen en de gevoelens tot één te brengen; waar toe hy, niet alleen zyn' reeds gemelden Geheimſchryver, in Hooimaand, naar Utrecht (*m*) en Holland zondt, maar ook, nog in die zelve maand, en ten zelven einde in perſoon naar dit laatſte Gewest toog.

Dit kort beſtek duldt geenzints de, toenmaalige, byzondere gevoelens der onderſcheidene Gewesten en Leden van dien, op te tellen; ook heeft de naarſtigheid van anderen dit Stuk tot groote klaarheid gebragt (*n*), en men mag op nog meerdere hoopen, indien een zeer kundig Schryver ons de vrugt zyner beloften, eene *Staatkundige Historie* naamlyk van deeze Unie, t'eenigen tyde, mogte doen erlangen (*o*).

Na men, nogmaals, eerst te Arnhem, in 't begin van Herfstmaand (*p*), toen te Utrecht, in Wynmaand (*q*), daar na, ter zelfde plaatze, in

arbeid hadt, 'er nu nieuwe voorſlagen, by het, in den Tekst vermelde, Ontwerp, ('t geen ik liefst zou aanzien voor de *Memorie van zekere Punten*, by den Heere V. D. SPIEGEL, onder de *Ontwerpen der Unie. bl.* 1. *Letter* A., voorkomende,) gedaan wierden, met naame om zig, nopens *'t poinct van de Religie*, (*l. c. p.* 5.) „ *te reguleeren naervolgende de Religions* „ *vrede by den Eertsbertoge Matthias — geconcipieert*, enz." ; 't geen, geheel en al, tegen de, thans, in Holland en Zeeland aangenoomene, maatregulen aanliep.

(*m*) BONDAM, *Orat. Secul. f.* 76 (*o*).

(*n*) Zie, byzonder, BOND. Hiſt. van de Unie, by PAULUS, Verklaar. der Unie. 1 *D. bl.* 9. §. 4. — *bl.* 19 en 's GRAVEZANDE, Unie Herdagt. *bl.* 60—69.

(*o*) VAN DE SPIEGEL, Bericht voor den Bundel. 1 *D. bl.* 1, welke Bundel, voor 't overige, de Bouwſtoffen tot dit werk vervat.

(*p*) Reſol. Holl. 2 Sept. 1578. *bl.* 12.

(*q*) BONDAM, *Orat. Secul. fol.* 81 *et* 82.

in Slagtmaand (*r*), was byeen gekomen, en het eerfte plan nu, meer dan eens, overwogen en, hier en daar, merkelyk veranderd hadt, wierdt, eindelyk, op die zelfde Vergadering, den 6. van Wintermaand des jaars 1578, door de Gemagtigden van Holland, Zeeland (*s*), Utrecht en Vriesland (*t*), een nader ontwerp uitgebragt en, om naar 't eind van zaaken te fpoeden, geteekend, niet alleen wegens de zo evengenoemde Gewesten, maar ook alle de overigen, die genoodigd, fchoon nog niet verfcheenen, waren, met naame Gelderland en Zutphen, Overysfel, Groningen en Ommelanden, Lingen en Drenthe (*u*); zo egter, dat deeze Teekenaars niets deeden, dan *op welbehaegen* hunner Meesters, welker verklaaring men, tegens den 10. van Louwmaand eerstkoomende, te Utrecht zoude inbrengen (*v*).

Nu naderde 't gewigtig tydftip, waar op de los gelegde knoop der nieuwe en nadere vereeniging of, voor altyd, toegehaald, of, mooglyk, ontftrikt ftondt te worden. Zeer veele moeite veroorzaakte dit uiterst befluit in veele Gewesten. Holland, Zeeland, (ondanks de zwaarigheden van Middelburg) de Groning-fche

(*r*) BONDAM, *l. c. p.* 84.
(*s*) Refol. Holl. 25 Nov. 1578. *bl.* 41. en het *Credentiaal* by V. D. SPIEGEL, Bundel. 1 *D. bl.* 104.
(*t*) BONDAM, *Orat. Secul. f.* 85 *et* 86. alwaar breder.
(*u*) Zie over de redenen hunner afwezigheid, met welke ook een deel der Utrechtfche Geestelykheid zyne weigering van te teekenen dekte, 's GRAVEZ. Unie herdagt. *bl.* 66 en 67. (*e*) *Conf.* BONDAM, *Orat. Secul. f.* 87 (*b*). en V. D. SPIEGEL. Bundel. 1 *D. bl.* 67, 86, 88 en 90.
(*v*) Zie Ontwerp. D. by V. D. SPIEGEL, *Ontwerpen der Unie. bl.* 15 en 79. Die van Gend keurden „ *mede op welbehaegen van* „ *haerlieden Meefters*," het Verbond, ten zelven dage, goed. VAN DE SPIEGEL. Bundel. 1 *D. bl.* 116 en 117.

ſche Ommelanden en Lingen, beſlooten 'er ras toe, en gaven, reeds voor den tyd der bepaalde byeenkomst, den noodigen last op hunne Afgevaardigden (*w*); maar, ſchoon de Stad Utrecht, reeds op den 9. van Wintermaand en, op den 30. daar aan volgende, ook de meerderheid der Ridderſchap, van dat Gewest en Wyk te Duurſtede, een gunſtig beſluit namen, 't welk Rhenen hoop gaf te zullen navolgen, bleef egter, behalven Montfoort (*x*) en Amersfoort, ('t geen eerst in 't volgende jaar door de wapenen kon bedwongen worden) (*y*) ook de Geestelykheid, en dus het eerſte Lid der Staaten, haare ſtem weigeren (*z*); waar by nog kwam, dat de Ridderſchap van Gelderland en Zutphen op den 16., en die van Nymegen, op den 22., van Louwmaand des jaars 1579, hunne Gemagtigden ſlegts gelastten, om 't beſlootene nader te brengen ter kennis van de Zenderen (*a*); terwyl Vriesland en Overysſel zig wel gunstig geneigd toonden, maar, deels om 't afweezen van RENNENBERG, (die een' dubbelden rol ſpeelde en de Staaten blinddoekte) deels om de kortheid des tyds, uitſtel vroegen (*b*), en die van Groningen en Drenthe de nadere vereeniging afſloegen (*c*).

Ondertusſchen was Graaf JAN, nevens eenige Afgezondenen van Gelderland, Holland, Zeeland en der Ommelanden, ten beſtemden ty-

(*w*) Zie dezelven by V. D. SPIEGEL. *l. c. bl.* 121, 126, 128, 137, 143, 147. vergel. s'GRAVEZANDE, *l. c. bl.* 72—75. en BOND, Hiſt. van de Unie. *bl.* .

(*x*) PONTANUS, *Hiſtor. Gelr. fol.* 938.

(*y*) Zie WAG. *bl.* 286.

(*z*) BONDAM, *Orat. Secul. fol.* 93—95. (*f*)

(*a*) SPIEGEL, Bundel. 1 *D. bl.* 154 en 161.

(*b*) SPIEGEL, *l. c. bl.* 123, 124 en 159.

(*c*) *l. c. bl.* 119 en 131. Vergel. ook *l. c.* 1 *D. bl.* 263.

tyde, te Utrecht gekoomen. Men overzag toen, nevens die Utrechtsche Staatsleden, welken der goede zaake waren toegedaan, 't ontwerp nog eens, bragt 'er eenige, maar weinige, verandering in, en zou, alvorens tot de eindelyke teekening over te gaan, denklyk, nog eenigen tyd de afwezende Leden ingewagt hebben, indien niet de onverwagte tyding van 's Vyands inval in Gelderland, en 't wegneemen van Straalen en Erkelens, de Leden, eensklaps, van meening hadt doen veranderen. Sedert dat oogenblik, oordeelde men allen uitstel gevaarlyk, en agtte zig (hoe zeer 't gerugt ging, dat die van Vriesland, Overysfel en Vlaanderen onder wege waren) *genootsaekt*, met de aanwezende Leden, te sluiten, om den Vyand, met vereende kragt, te kunnen keeren. Dit wierdt dan, om *des noods wille* (*d*), den 22. van Louwmaand, vastgesteld, terwyl de, zig gunstig verklaard hebbende, Utrechtsche Staatsleden, van dien nood een deugd maakende, straks uit elk der Kapitlen één Lid benoemden, om, wegens de weigerende Geestelykheid, 't Verbond te teekenen, met bedreiging van de benoemde persoonen, zo zy mede weigerig waren, uit de Stad te leiden en hunne goederen aan te slaan (*e*).

De 23. van Louwmaand des jaars 1579 was de, altyd gedenkwaardige, dag, op welken, de meeste Afgevaardigden der vyf aanweezende Gewesten de Unie teekenden. Ik zeg de meesten; want, dat niet allen, ten zelven dage, on-

(*d*) Zie by V. D. SPIEGEL, *l. c.* I *D. bl.* 190—198, 268 en 270. en brief van Graaf JAN, op 21 en 27 Jan. 1579. *MS.* by den Heer V. HASSELT.

(*e*) SPIEGEL, *l. c.* I *D. bl.* 164, 165, en 176 en 177.

onderteekenden, blykt ook daar uit, dat LODEWYK SCHORE, wegens 't Kapittel van Oudmunster, te Utrecht, zulks eerst op den 27. of 28. dier maand verrigt heeft (*f*). Men besloot, voorts, dit eerst onderteekend Stuk, eerstdaags, te doen drukken (*g*); zo als ook, doch na den 4. van Sprokkelmaand, geschiedde (*h*). Wat

(*f*) BONDAM, *Orat. Secul. f. m.* 90. (1).
(*g*) SPIEGEL, Bundel. 1 *D. bl.* 190 en 199.
(*h*) Van deezen eersten druk „ *t Utrecht*, *by* Coenraet „ Henrickz:, *woonende in de gulden Enghel*, *by die Gaert-* „ *brugghe*," zyn my drie Exemplaaren voorgekomen. Men leest, aan 't einde, deeze woorden, „ *Gecollationeert tegens die* „ originele beteyckẽde Unie, *es dese Copie bevonden daer mede* „ *te accorderen*, *by my* LAMZWEERT" en zy houdt, behalven de Unie, niets anders in, dan de „ *Ampliatie van 't* 15. „ *articule*," op den 1., en de toestemming van Gent op den 4., van Sprokkelmaand des jaars 1579. Zie verder s' GRAVEZANDE, *Unie herdagt. bl.* 262—264., alwaar zeer waarschynlyk gemaakt wordt, dat dezelve, tusschen den 4. van Sprokkelmaand en den 5. van Lentemaand des jaars 1579, is in 't licht gegeeven.

Zeer te bejammeren is het, dat dit, eerst onderteekend, oorspronglyk Stuk, 't geen my, van goeder hand, gemeld wordt, denkelyk, nog ten jaare 1596 of 1597, aanweezig geweest te zyn, sedert, of verlooren, of, ten minste, in 't ongereede is geraakt; wordende, egter, 't gemis hier van, verzagt, door een tweede en, insgelyks, by de Gemagtigden der Bondgenooten, eigenhandig, onderteekend *Origineel*, 't geen de Nakomelingschap te danken heeft aan de vlytige nasporing van den zeer kundigen Klerk van den Raad van Staaten, A. BOGAERS, die, alleen ter voldoening zyner Weetlust, de Archiven van den Raad naauwkeurig doorzoekende, zeer gelukkig dit onwaardeerbaar Stuk, ten jaare 1753, heeft ontdekt; waar na het, op last van den zelven Raad, op eene voortreflyke en, zulk een dierbaar Kleinood waardige, wyze, is uitgegeeven. Zie ook s' GRAVEZ. *l. c.* bl. 111.

Men heeft, op goede gronden, doen zien, dat dit, zo evengemelde, Stuk, iets laater gemaakt, immers geteekend is, (BONDAM, *Orat. Secul. fol.* 98. *seqq.*, s' GRAVEZ. Unie herdagt. *bl.* 264 en *volgg.* V. D. SPIEGEL, Bundel. 1 *D. bl.* 180. (*yyy*)) dan het Utregtsche. Het is, zekerlyk, zeer merkwaardig, dat, in het Handschrift, van den R. v. St., naast de onderteekening van Graave JAN, doch wat hooger, wel gelezen worden de woorden, „ *van weghen TRidderschap des Furstendoms Geldre ende Graefschaps Zuytphen*," doch, zonder dat een eenig der Gemagtigden van die Gewesten het zelve onderteekend heeft, zynde de, daar toe geschikte, plaatz opengebleven, hoe zeer men, in 't Utrechtsche, en in de daar naar gedaa-

· Wat 'er, in opzigt der toestemming tot de eindelyke teekening, in Holland en de overige Ge-

daane uitgaave, de Naamen van vier Gemagtigden ontmoet. De reden hier van, schynt niet uitgemaakt. Myne eenvoudige gedagten zouden, tot nog toe, hier op neder komen. *Voor-eerst*; dat het Haagsche Stuk een *oorspronglyk dubbeld* is, eenigzints laater dan het Utrechtsche gemaakt, en onderteekend door de, *toen aanweezende*, Gevolmagtigden van het Bondgenootschap; *Ten tweeden*, dat de Gelderschen, aangenoomen hebbende naderen last, tegen den 9. van Sprokkelmaand eerstkoomende, (blykens den Tekst der Unie) in te brengen, nu reeds vertrokken waren; even als ook Graaf JAN, den 24. van Louwmaand, reeds naar Gelderland was gekeerd, doch, binnen weinige dagen, te rug kwam (by SPIEG. *l. c.* 1 *D. bl.* 198.); schynende het vertrek der Gevolmagtigden des te waarschynlyker, daar, in dit zelfde Handschrift, ook een plaatz voor VAN DE WAEL, wegens Utrecht, en voor CLANT, wegens de Ommelanden, open gelaaten wordt, die beiden, egter, het Utrechtsch Handschrift mede geteekend hadden, (PAULUS over de Unie. 3 *D. bl.* 272.) maar, denklyk, thans mede niet tegenwoordig waren.

Ten derde; dat, in 't vervolg, deeze onderteekening geheel kan zyn agtergebleven, deels, en aan de zyde der Gemagtigden, wyl hunne Meesters, tegen den bestemden tyd, hen van den begeerden last niet voorzagen, waar door zy, natuurlyk, huiveriger moesten worden, om dit tweede Handschrift, even als 't eerste, te onderteekenen; deels om dat, zodra het Nymeegsche en Arnhemsche-kwartier, op den 5 en 9. van Lentemaand, en die van Venlo, op den 11. van Grasmaand, eene byzondere en nadere Verklaaring der Unie deeden onderteekenen, de eerstgemelde onderteekening der Gelderschen, in opzigt, ten minste, van die twee Kwartieren, geheel onnodig wierdt, alzo die eerstgemelde onderteekening, blykens den Tekst, slegts *voorwaardelyk* was geweest, zig, daarom, op *verder verklaringhen* beriep en dus, door die nu ingeloopene *verder verklaringhen*, kwam te vervallen. De zorglyke omstandigheden der volgende tyden hebben, misschien, doen verzuimen, om, daar nu 't Verbond doch aan den gang was, ook verder op de ondertekening van VAN DE WAEL, en CLANT, aan te dringen.

Of 'er, by vervolg van tyd, een nader geteekend Exemplaar deezer Unie zy gemaakt, zoude ik zeer twyffelen. By het 26. Artikel der Unie was wel vastgesteld, dat men bezegelde en geteekende Brieven van dezelve zoude maaken, en hier op wierdt niet alleen nader aangedrongen, by de Bondgenooten, op den 10. van Sprokkelmaand des jaars 1580, (toen men reeds vreesde, dat de Unie *in vergetenis* zoude geraaken,) en, op den 17. daar aan volgende, door dezelven, op 't welbehaagen hunner Meesters, gunstig gestemd, ja, op den 24. van Grasmaand des zelven jaars, door de Staaten van Zeeland, eene, dien overeenkomstigen, last aan hunne Afgevaardigden gegeeven (BONDAM. *Orat. Secul. f.* 104. en by V. D. SPIEG. Bundel. 2 *D. bl.* 254. §. 12 en 13, ver-

gel.

Gewesten voorviel, is, kortelyk, reeds door onzen WAGEN., geboekt; doch kan eenige opheldering dulden (*i*). In *Holland*, hadden niet alleen de Edelen, nevens Haarlem en Leiden, de nadere Unie, op den 12. van Sprokkelmaand des jaars 1579, goedgekeurd, maar dit was, ten zelven dage, gedaan mede door alle de Leden, voor zo veel zy „ Staatsgewyz „ *vergaderd waren, volgende 't Rapport elcx* „ *in haer Vroetschappen daer van gedaen;*" zo, egter, dat „ *alsoo*, daer na, *eenige veran-* de-

gel. met Kantteek. §. 11.) maar, dat meer is, op den 14. van Bloeimaand des jaars 1583, wierdt 'er zelfs, op een Vergadering der Bondgenooten te Utrecht, toe beslooten, (zie by PAULUS, Verklar. der Unie. 3 *D. bl* 224 en 320, doch 'er is, voor zo verre ik weete, even min aan anderen, als aan my, (byzonderlyk niet in de Resolutien van hun Hoog Mog., van de andere Gewesten, of die der Steden Gouda en den Briele) eenig blyk voorgekomen, dat immer dit Besluit ter uitvoer gebragt wierdt.

't Zou my, voor 't overige, te ver afleiden, en hier minder behooren, indien ik onderzoeken wilde, van waar het koome dat, in het Exemplaar van den Raad van Staate, schoon, in opzigte der *accessien* van de Bondgenooten, loopende tot den 11. van Grasmaand des jaars 1580, egter niet gevonden worden verscheiden, zeer aanmerklyke, en, *voor* dien tyd, gedaane *accessien*, (b. v. van Prinse WILLEM I., van den Graave VAN RENNENBERG, en veeler Friesche Steden,) welken, in de meeste volgende drukken, voor handen zyn. Mooglyk, zouden de Besluiten der Afgevaardigden van de Unie, die, in Zeeland, van den 30. van Louw- tot den 30. van Hooimaand des jaars 1579, zo ik meene, overig zyn, hier eenig licht kunnen geeven.

't Is, ondertusschen, my. van goeder hand, gebleeken, dat, op den 17. van Bloeimaand des jaars 1579, by REINIER CANT, is overgeleverd, de *Copie Authenticq*, van de *Akte*, by welke Prinse WILLEM de I., onder hand en zegel verklaarde, de Unie goed te keuren (waar over boven straks, nader) en welke aan voorn. CANT behandrykt was geweest door Mr. PAULUS BUYS. Ook heeft de bovengem. Klerk, A. BOGAERS, by de Unie en daar toe betreklyke Stukken, nog afzonderlyk, gevonden de door VAN ZUYLEN, eigenhandig, geteekende, en *oorspronglyke Akte.*, op welke Overyssel, den 9. van Lentemaand des jaars 1580, in de Unie is aangenomen, en die men vindt by 's GRAVEZ. *l. c.* bl. 273—277. Zynde veelligt, zo dit Stuk, als het oorspronklyk dubbeld van de Unie zelve, gekoomen uit het Sterfhuiz van voorn. VAN ZUYLEN, na LAMZWEERDE, Secretaris by de Afgevaardigden te Utrecht en, in den jaare 1604, overleden.

„ *deringen daer in gevallen waren, op 't* ingaen „ van de Unie," dit laatste punt slegts, door de Leden, met uitzondering der Edelen, Haarlem en Leiden, wierdt overgenomen (*k*). 't Schynt, egter, dat allen, na dien tyd, ook in dit punt berust hebben.

Dat *Zeeland*, behalven Middelburg, 't geen nooit de Unie van Utrecht aannam of afkondigde, spoedig de onderteekening goedkeurde, blykt uit deszelfs handelingen, schoon ik den dag der toestemming niet, volzeker, bepaalen durve (*l*). Den 12. van Sprokkelmaand, reeds, benoemde dit Gewest NIKOLAAS BLANCXS, als Afgevaardigden naar Utrecht (*m*).

Zutphen tradt, op verscheiden' voorwaarden en, onder anderen, dat Graaf JAN VAN NASSAU hun de goedkeuring van den Aartshertoge MATTHIAS en der algemeene Staaten zou doen geworden, eerst op den 11. van Louwmaand des jaars 1580, in dit Verbond, 't geen, op den 16. van Zomermaand daar aan, door de Zutphensche Burgers en, denkelyk, ook door de overige Steden van dat Graafschap, zo wel als door den Adel, bezwooren wierdt, met uitzonde-

(*k*) Resol. Holl. 12 en 13 Febr. 1579 *bl.* 8 en 19.

(*l*) Ik weet, dat s'GRAVEZANDE. *l. c. bl* 87, zig bepaald tot den 25 *Febr.* 1579, zig, beroepende op de Hollandsche Resolutien van dien dag, alwaar ik ook vinde, „ *Die van* „ *Zeelandt hebben verklaert uyt den naem van de Staeten van* „ *Zeelandt*, t selve Verbont ende Unie, *mitsgaders de Poincten* „ *van 't Gouvernement van zyne Excell.*, *in alles*, *geduyrende* „ *den oorlogh*, *als vooren te helpen onderhouden ende confirmee-* „ *ren.*" Maar de zamenhang deezer woorden, met de korts voorafgaande, leert my, dat, hier, alleenlyk van de Unie, „ *in Mey* 1576," tusschen Holland en Zeeland aangegaan, gesproken wordt. Nopens Middelburg zie men breeder, VAN DE SPIEGEL, Bundel. I *D. bl.* 38, 63, 85, 98, 148, 147, 194, 265, en 307; ook s'GRAVEZANDE, Unie Herdagt. *bl.* 87—92.

(*m*) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1579. *bl.* 17.

dering der Baanderheeren. De aanhoudende weigering deezer laatsten, kostte hun, in vervolg van tyd, de zitting ten Landsdage (*n*).

In *Vriesland* zie ik, dat de Stad *Harlingen*, eerst op den 14. van Oogstmaand, last gaf ter onderteekening (*o*).

Ik vinde niet dat *Overysfel* geteekend hebbe; maar, in Oogstmaand des jaars 1579, en breeder op den 9. van Lentemaand des jaars 1580, verklaarden zy zig onafscheidelyk te willen houden by de algemeene Staaten en die der nader vereenigde Gewesten, teffens zig verbindende tot het draagen der gemeene lasten. Die verklaaring wierdt, door de nader vereenigde Bondgenooten, met wederkeerige toezegging van hulpe, aangenomen. Men leest, dat de Overysselschen, tegen 't einde deszelfden jaars, besflooten eenigen hunner naar 't *Kollegie der nader Unie* aftevaardigen, 't geen ik egter niet weete, of, sedert, geschied is (*p*).

't Schynt dat *Groningen*, op den 11. van Hooimaand des jaars 1579, in navolging van haaren Stadhouder, Rennenberg, heeft toegestemd (*q*).

Dat ook *Drente*, op den 11. van Grasmaand des jaars 1580, mede geteekend heeft, blykt uit het

(*n*) Bondam, *Orat. Secul. f. m.* 106—108.

(*o*) Schwartzenb. Charterboek. 4 *D. bl.* 64.

(*p*) Bondam, *l. c. fol. m.* 108-110 *et* 112-119. en s'Gravez. *l. c. bl.* 273—277. Wanneer men vindt, dat Overysfel, nog ten jaare 1583, geen lust tot de nader Unie hadt, (zie V. Hattum, *Geschied. der Stad Zwolle.* 3 *D.* 1 *St. bl.* 212, 215 en 216, ook Paulus, Verklar. der Unie. 3 *D. bl.* 302 en 303.) zoude ik dit, liefst, in dier voege opvatten, dat dit Gewest zig, toen ten tyde, nog niet bepaald hadt om, met verlaating van 't *algemeene*, voortaan, alleenlyk het *nadere*, Bondgenootschap te omhelzen. Dat voor 't overige de Eed, by onzen Wagen. (*bl.* 266 alhier), uit Dumbar, aangehaald, niet aldus, door gantsch Overysfel, maar alleenlyk in Deventer, is afgelegd, kan men zien by Bondam, *l. c. f. m. f.* 114.

(*q*) Bond, Hist. der Unie. *l. c. bl.* 44 en 45.

het oorspronglyk Stuk van den Raad van Staate (*r*).

Nopens *'s Hertogenbosch* zal men, alhier, op bl 92 en volgende, eene afzonderlyke aanteekening vinden.

Wat, eindelyk, den Prinse van ORANGE betreffe, onze Schryver heeft reeds de voornaamste redenen opgegeeven (*s*), waarom zyne Doorlugtigheid een pooz draalde, eer hy de Unie aannam.

In de daad, schoon men, te Utrecht, spoediger dan 't eerste voorneemen was, geslooten hadt, is 't egter niet te denken, dat zulks, zonder 's Prinsen kennis en onderhandsche toestemming, zal volbragt zyn. Hy zal, zo zeer als iemand, gevoeld hebben, dat Gelderland, alleenlyk door dien stap, uit een, toen oogschynlyk, gevaar, kon gered worden, en, gelyk Dordrecht, ten opzigte van zeker punt der Unie, den 24. van Sprokkelmaand des jaars 1579, op 't believen zyner Doorlugtigheid toestemde, verklaarden, vier dagen daar na, de Staaten van Holland mede, „ *dat sy deselve Unie, op 't believen van* „ *syn Ex^e hebben geadroyeert.*" (*t*)

De Prins dan, schoon alles, door Graave JAN, hebbende doen bestuuren, hadt, voor zig zelven, de nadere Unie, ook *na* zy geteekend was, begunstigd; dit was, byzonder in zyne Stadhouderschappen, bekend, maar, zekerlyk, een daad van minder gewigt, dan, voor heel de waereld, aan te neemen deeze Verbintenis van slegts eenige Gewesten, daar hy, onder MATTHIAS, en we-

(*r*) Zie ook BOND, Hist. der Unie. *l. c. bl.* 45 en 46, alwaar men, te regt, heeft opgemerkt, dat het geheugen onzen WAGEN., alhier, bedrogen heeft.

(*s*) Vaderl. Hist. 7 *D. bl.* 249, 250 en 267.

(*t*) Resol. Holl. op 24 en 28 Febr. 1579. *bl.* 27 en 32.

wegens de algemeene Staaten, Stadhouder was van allen. In die laatste hoedanigheid, in welke, alleenlyk, men hem, alhier, moet beschouwen, en hy ook zig zelven beschouwde, kost hy niet roerloos gedoogen, dat, by voorbeeld, de Roomsche Godsdienst, met geen gunstiger oog was aangezien, noch 't gezag van MATTHIAS, als Hoofd van 't Bondgenootschap, erkend, en dit zettede hem (die, voor zig zelven, meêr dan sommige Staatsleden, voor verdraagzaamheid in de leer, en voor een Hoofd in de Regeering, was) gereedlyk, aan, om, door den Aartshertoge, eene algemeene Staatsvergadering, te doen beschryven, tegen den 26. van Lentemaand des jaars 1579; werwaarts zyne Doorlugtigheid de Staaten van Holland, by geschrifte, ernstiglyk verzogt en vermaande, hunne Afgevaardigden te zenden (*u*), en alwaar, sedert, over vrede, oorlog, 't opbrengen van penningen, en, byzonderlyk, over den Godsdienst, en 't gezag van een Opperhoofd, geraadpleegd wierdt, by een nader Ontwerp voor eene nieuwe en, zo het heette, *vastere*, Unie, over *alle* de Nederlanden, 't geen den Leden, op den 22. van Grasmaand daar aan, wierdt over-

(*u*) Uit de Resol. der Vroedsch. van Gouda 14 *Martii* 1579. *bl.* 265. blykt, „ *dat zyne pr: Extie by Missre. van den* 4 bevoorens, den Staaten „ *zeer ernstelyck versoeckt ende vermaendt, dat de Heeren Staeten, jegens xxvi deser maendt* „ *Martii; tot Antwerpen zullen schicken heure Gedeputeerden in* „ *competenten getaele ende genoechzaem, zoe veel als jmmermeer* „ *moegelyk werdt ge-auctoriseert. omme goede ordre te helpen* „ *stellen op de zaecken ende affairen van de Provintien, ten* „ *eynde d'Inconvenienten moegen worden geredresseert, daer jnne* „ *d'selve Provintien zyn gevallen.*" Zie ook Resol. Holl. 24 Maart 1579. *bl.* 61.

overgegeeven (*v*). Dan de Afgevaardigden der Utrechtſche Bondgenooten, op de uitnoodiging, nu ter dagvaart tegenwoordig, namen klein behaagen in dit Ontwerp, vertoonende, onder anderen, hoe, nopens den Godsdienst, by 't gedrag van Utrecht genoegzaam voorzien ware, door 't afſchaffen van allen gewetensdwang, en hoe gevaarlyk het zyn zoude, daar de Walſche Gewesten geenen, dan den Roomſchen, zouden voorſtaan, dit ſtuk, in 's Lands verwarden ſtaat, aan nieuwe geſchillen te onderwerpen. Ook dagten zy, dat 't gezag van MATTHIAS, en van de byzondere Landvoogden, te hoog, by 't Ontwerp, getrokken was en, hier door, t' eenigen tyde, den weg tot voorige, of ſtrengere ſlaverny, ſtondt gebaand te worden, in plaatz van te arbeiden tot verkryging der oude vryheid; betuigende zy, egter, dat men zyne Hoogheid niet uit de nadere Unie gelaaten hadt, om hem te verſmaaden, „ *mer vuyt zaecke, dat die van* „ *Hollant ende Zeelant hem noch nyet ge-* „ *accepteert en hadden* (*w*);" voor 't overige, 'er byvoegende, dat, nadien de Aartshertog, by de Provincien, op zekere voorwaarden, was aangenomen tot algemeen Landvoogd, hy zig daar aan mogt houden, en dus de, te Utrecht vereenigde, Gewesten, „ *zig door* „ *hunnen Unie niet wilden onttrekken van de* „ *onderdanicheyt, die zy zyn Hoocheyt re-* „ *ſpectivelick ſchuldich waren.*"

ORAN-

(*v*) Zie het zelve by den Heer V. D. SPIEG. Bundel. 2 *D.* *bl.* 81. daar, egter, geen dag of maand-teekening gevonden wordt; doch boven het zelfde Stuk, onder de Papieren van den Heere G. v. HASSELT, leeze ik, „ Concept der Union „ *binnen Antwerpen overgelevert den xxiien Aprilis Anno* 1579."

(*w*) Zie *l. c.* by V. D. SPIEGEL. *bl.* 61—64.

Orange, niet ras den moed verliezende, spaarde, ondanks de verschillende denkbeelden op de Antwerpsche Vergadering, geene moeite, om het Utrechtsch Bondgenootschap, 't zy dan op den voet der *aldaar getroffene*, 't zy naar leiding der, te *Antwerpen*, *nader ontworpene*, Unie, uit te breiden ook over de Brabandsche en andere Nederlandsche Gewesten, en 'er dus eene, zo veel mooglyk *algemeene*, Unie, van te maaken (*x*). Van hier, onder anderen, dat hy zig niet eerder, bepaaldelyk, voor de *Utrechtsche* verklaarde, ja zelfs den Graave van Rennenberg, die de toestemming van den Aartshertoge en zyner Doorlugtigheid, om in de laatstgemelde Unie te treeden, gevraagd hadt, een' geruimen tyd, naar antwoord liet wagten.

In die omstandigheid en in 't vooruitzigt van 't gevaar, 't geen, door 's Prinsen langer draalen, den Utrechtschen Bondgenooten boven 't hoofd hing, meenden deezen de zaak ernstiger te moeten aanvatten. Zy schreeven dan, op den 29 van Grasmaand, aan zyne Doorlugtigheid dat de rigtige (*y*) en zo noodzaaklyke heffing der middelen in de Ommelanden, en het al of niet toetreeden van Friesland en Overyssel tot hunne Unie, alleenlyk afhing van den Graave van Rennenberg, Stadhouder dier Gewesten; dat deez dit Verbond wel voorwaardelyk hadt aan-

(*x*) Zie 's Prinsen Brief en Voorstel, by V. d. Spiegel, Bundel. 2 *D bl.* 96 en 294 en 295.

(*y*) My is niet voorgekomen, of Holland aan den Prinse afzonderlyk schreef; dat Zeeland het deedt, en zyner Doorlugtigheid verzogt aan Middelburg een voorbeeld ter navolging te geeven, kan men zien by V. d. Spiegel, Bundel. 2 *D. bl.* 98.

aangenomen, t. w., mits de Aartshertog en zyne Doorlugtigheid, zyn doen goedkeurden, maar dat hy nu wederhouden wierdt het zelve, rondelyk en openlyk, te bevorderen; *voor eerst*, wyl hy noch antwoord, noch akte van toeſtemming, op zyn verzoek, bekomen hadt, waar uit hy vermoedde, dat zyne verrigting den Aartshertoge en zyner Doorlugtigheid niet naar den zin was; *ten tweede*, wyl hy ſcheen te willen afwagten, hoe 't met de voorſlagen, op de Antwerpſche byeenkomst gedaan, zoude afloopen. Zy voegden 'er by, dat thans, verſcheiden' andere Steden en Landen mede dien weg inſloegen, voorgeevende, dat de Utrechtſche Unie tegen den wille, zo van MATTHIAS, als van den Prinſe zelve, was opgerigt, 't geen ook verſcheiden kwaade geesten, ten dienſte der Spanjaards, uitſtrooiden; daar, ondertusſchen, naar hun begrip, het Antwerpsch Voorſtel alleenlyk kon ſtrekken en ſcheen uitgevonden, om oproer in den Lande te verwekken en, langs deezen weg, de uitwerking niet alleen der Utrechtſche Unie, maar zelfs 't oprigten eener algemeene, te dwarsboomen. Ten ſlotte, baden zy, zyne Doorlugtigheid den Graave VAN RENNENBERG de verzogte toeſtemming op de aanneeminge der Utrechtſche Unie te doen geworden, en ze ook, in eigen perſoon,
„ te avoueeren, *ende dat*, (zeiden zy) *ſoe verre*
„ *des eenichſints mogelyk es*, *ſonder eenich*
„ *langer vertrek*, *alſoe dat die voorſz. Graue*
„ VAN RUNNENBERCH *van tſelue op den iiii*^e^.
„ *van de toecomende maendt van Mey*, *als den*
„ *Lantdach tot Deventer geholden ſal worden*,

 „ *ver*

„ *veraduerteert mach wesen, ten eynde dat syn*
„ *Gen. die saecke van de voorsz. Vnie opentlyck*
„ *ende te vrymoediger mach vorderen* (z).

Zulk één nadruklyk schryven trof den Prins; hy merkte, ligtelyk, dat men zyn doen, hier te Lande, begon te mistrouwen, en, vooruit ziende dat de *Antwerpsche* onderhandeling, eindelyk, door 't volhouden van Holland en haare Medebondgenooten, zou moeten vallen en, met haar, alle denkbeelden eener *algemeene* Unie, gevoelde hy straks dat, door langer uitstel zyner toetreeding tot de *Utrechtsche*, ook deeze, en dus 't geheel behoud, zo van 't Land als van hem zelve, aan eenen zwakken draad stondt te hangen, dien de eerste slag van Parma's zwaard doorkerven zoude. Hy besloot dan, na rype overweeging, opentlyk uit te komen, en deedt dit, te Antwerpen, op den 3. Mei des jaars 1579, by eene, eigenhandig geteekende en, met zyn opgedrukt zegel, bevestigde, Akte, met zo veel omzigtigheid, egter, gesteld, dat zy, mynes inziens, genoegzaam aantoont de moei-

(z) Zie dien Brief by V. D. SPIEGEL, Bundel. 2 *D. bl.* 98-105. alwaar ook, uit een volgend Stuk, (*bl.* 108.) blykt, dat de Bondgenooten, deezen Brief, aan hunne Medeafgevaardigden in Braband zonden, met verzoek den inhoud van dien zyner Doorlugtigheid, mondeling, met alle bescheidenheid, aan te geeven; want, zeggen zy, de „ *Messiue by ons geresumeert synde, hebben* (wy) *daerinne eenege zwaricheyt bevonden, daer door* „ *wy beducht zyn, dat daerinne yet soude wesen dat*„ *syn Ex*[cie] *soude* „ *moegen offenceren*, vermits wy nyet en weten off die Propositie „ van de Generaele Unie, aldaer (te Antwerpen) gedaen, 't „ werk van syn Ex[cie] es, ende off zyn Ex[cie] met ernst die „ hant daer aen holt ofte nyet." Men heeft geen meerder bewyz noodig, omtrend de omzigtigheid, met welke de, veel zwygende en meêr doende Vorst, dit, zo teder als gewigtig, punt behandelde, en die zo verre ging, dat de Utrechtsche Bondgenooten, 's Prinsen houding niet kunnende doorgronden, eindelyk verlegen raakten wat men, ten deezen, van hem vermoeden moest.

moeilyke gestalte, in welke hy zig, als algemeen en byzonder Stadhouder, bevondt, en hoe zeer hy vermyden wilde één der partyen te beleedigen. Immers, schoon hy, aan de eene zyde, duidlyk, de Utrechtsche Unie, verklaarde aan te neemen en goed te keuren, was hy, aan den anderen kant, verre van het oogmerk tot eene algemeene te mispryzen, plotzeling de handelingen te Antwerpen af te snyden, of den schyn te geeven van iets, tegen den zin van den Aartshertoge, te willen onderneemen, waarom hy zeide de Utrechtsche niet omhelsd te hebben, dan na dat de Aarts-Hertog en een groot deel der Provintien *van herwaarts over* (de Prins schreef uit *Antwerpen*, en doelde dus op de byeenkomst aldaar) het aanneemen van „ *eene alsodanighe Unie (a)*" hadden goedgekeurd; agtende, verder, zyne Doorlugtigheid de hoogheid en gezag van MATTHIAS, by de Utrechtsche, niet verkort, waar toe hem de, eenigzints gunstige, verklaaring der Bondgenooten, ten opzigte van den zwakken Landvoogd, (alhier bl. 85. vermeld,) misschien te stade kwam.

Dan, dit zy hoe't wil, de opentlyke toetreeding van den Prinse, gaf wel ras den zaaken een an-

(a) Zo heeft de Tekst. Onze WAG. en andere kundige Schryvers, verstaan 'er door, de *Utrechtsche Unie*: maar, hadt MATTHIAS, en hadden *een groot deel der Provintien van herwaarts over*, de *Utrechtsche* Unie aangenomen?

Ik, voor my zou, liever, door de woorden *ALSODANIGE Unie*, verstaan, niet de *Utrechtsche*, maar eene soortgelyke, en wel het *Antwerpsch* Ontwerp, dat, hier en daar, den *Utrechtschen* Tekst hieldt, schoon met verscheiden, aanmerklyke, veranderingen; en dan is de zin, dat, daar de Aartshertog, en veele andere Provintien buiten 't Utrechts Verbond, eene *algemeene* Unie nodig agtten, de Prins, hier toe, de *Utrechtsche* het bekwaamste oordeelde en met zyn Stem aannam. Vergelyk ook V. D. SPIEGEL, Bundel. 2 *D. bl.* 131.

ander aanzien; zy vestigde het Utrechts Bondgenootschap, tot het welke nu ook, in Zomermaand hier aan volgende, RENNENBERG toetradt, en deedt het Antwerpsch ontwerp, al zagtkens, vervallen. De Prins zelve heeft, naderhand, geschreeven, dat de Antwerpsche Vergadering, na vyf of zes maanden by een geweest te zyn, ten laatsten, en dus omstreeks Herfstmaand des jaars 1579, zonder eenig besluit te neemen, van elkander scheidde (b).

Bl. 286. r. 6. „ *Men rigtte te Utrecht eene* Vergadering *op.*" Zie, over dezelve, de onderaangehaalde Schryvers (c).

Bl. 268. r. 14. „ *Men hadt hem* een' Raad *toegevoegd.*" De Raad, van wien onze WAGEN. spreekt, schynt alleen betrekking tot de Burgerlyke zaaken gehadt te hebben. SONOY wierdt hem gegeeven tot *Krygsraad*, na dat de Staaten, bevorens, hunne gedagten hadden doen gaan over den Overften, Jonkheer KRISTOFFEL VAN YSSELSTEIN (d).

Bl. 277. r. 10. v. o. „ De Aartshertog hadt *de algemeene Staaten, op dezen voorslag* en op andere punten, *tegen den* twintigsten *van Lentemaand, beschreeven.*" Die andere punten waren, byzonderlyk, het aangaan van een algemeene en, zo men ze noemde, vastere Unie, van welke boven gesprooken, doch, door onzen WAGEN., niet gewaagd is. Men leeze voorts, den *zes-en-twintigsten*, voor *twintigsten* van Lentemaand (e). Bl.

(b) Zie by V. D. SPIEGEL, *l. c.* 2 *D. bl.* 295.

(c) PAULUS, Verkl. Unie van Utr. s'GRAVEZ. Unie herdagt. *bl.* 267. en volgg. V. D. SPIEGEL, Bundel. 2 *D. bl.* 22. (1).

(d) Resol. Holl. 28 Febr, 7 Maart en 26 Juny 1579. *bl.* 34, 40 en 144. en 19 Nov. 1580. *p.* 246.

(e) De Brief van Beschryv. is van 18 Febr. 1579. by V. HASSELT, uittegev. Stukk. Vergel. V. D. SPIEGEL, Bundel. 2 *D. bl.* 4.

Bl. 280. r. 3. „ *Hy berispte* de nieuwigheid *van 't zegel.*" Dit was dan 't zelfde Zegel niet, 't geen, (*f*) de algemeene Staaten, reeds in 't begin van den jaare 1578, deeden maaken, gelyk aan en in plaatz van dat, 't welk Don Jan met zig vervoerd hadt, en 't geen ik liefst denken zoude 's Konings Wapen verbeeld te hebben, waar van de algemeene Landvoogden, even als de byzondere Stadhouders, met naame Prins Willem I. (*g*), zig bedienden, en 't welk van dat der Staaten, 't geen Wagen., alhier, uit de Resolutien van Holland, beschryft, verschilde. Men heeft, in de Besluiten van dit laatste Gewest, aangetekend, dat men, in Oogstmaand des jaars 1576, „ *gebruikt hadt het* nieuwe *zegel van de* „ *Staaten, door last van dezelve* (*h*);" doch, ik heb niet gevonden, waar in het bestondt. Veelligt verschilde het niet van dat geen, 't welk my, sedert het jaar 1578, en zeer lange daar na, verscheiden maalen, byzonder onder de Brielsche Charteren, onder 't oog kwam, en een', in den Hollandschen tuin liggenden, Leeuw vertoonde, met een' Standaard in den rechten poot, waar aan eene tweetandige Vlag, met een Leeuwtje daar in. Dit zou ik

(*f*) By Bondam, Verzamel. 4 *D. bl.* 245 en 247.

(*g*) Hy gelastte, daarom 's Lands Advokaat Buys, de *Respyten* en *Octroyen*, by zyn afwezen, „ met *'s Konings Zegel* te „ bezegelen." Resol. Holl. 25 July 1579; zo als dit ook by den Hove en 't Leengerigt gebruikt wierdt. Resol. Holl. 17 *Dec.* 1579 *bl.* 313. 't Zegel, 't geen men, in Zeeland, ten jaare 1578, besloot te doen maaken, (Te Water, Redenv. in Werk. Maatsch. Vliss. 8 *D. bl.* 104.) voerende 's Konings wapen en, rondom, deeze woorden, „ *Philip.* „ *D. G. Hisp. Rex. Comes Zeeland.*" is, veelligt, mede ten dienste des Stadhouders geweest.

(*h*) Resol. Holl. 11 Aug. 1576. *bl.* 133.

ik denken het *groot* zegel geweest te zyn; want, in Slagtmaand des zelfden jaars 1578, besloot men ook een *geheim* zegel te maaken, maar omzet met de wapens der byzondere Steden; zo als men, uit het onderstaande breder zien kan (*i*).

Bl. 296. r. 10. v. o. „ *En zig, by nood,* — naar Holland *begave.*" Dit zeiden, eigenlyk, die van *Hoorn*; 't geen der penne van onzen naauwkeurigen Schryver zal ontglipt zyn (*k*).

Bl. 297. r. 16. „ PARMA noodigde — de Stad, door Brieven." Niet alleen PARMA, door zyne Brieven (van welken 'er my verscheiden oorspronglyke in Stads Archiven zyn voorgekoomen), maar zelfs sommige Gemagtigden der algemeene Staaten, in Mei van dit jaar, door 's Hertogenbosch, naar Keulen trekkende, hadden geene moeite gespaard, om de Regeering en Burgery van die Stad aan te zetten ter wederkeering onder 's Konings gehoor-

(*i*) MS. Resol. van Holl. 6 Nov. 1578. „ *Is geresolveert* „ *dat een* Secreet Zegel voor de Staten van Hollant, ad Causas, „ zal worden gemaickt, *daer inne optie circumferentie, die* „ *wapenen van alle die besloten Steden van Hollant gestelt zullen* „ *worden, onvermindert t recht en d'autoriteit van den Zegelen* „ *van den Steden; mitsgaders een Zegel voor d'Universiteyt van* „ *Leyden. Ende es gecommitteert die Advocaet van t lant daer* „ *aff een Concept te doen maicken en t zelve den Staaten alvooren* „ *te vertboonen.*" Dit *geheim Zegel*, agt ik 't zelve, 't welk de Staaten hun *Cachet* noemen. Resol. Holl. 9 Mei 1579. *bl.* 97. Een woord, mynes meenings, niet van *chasser*, (*Origin. de Menage. p.* 163.) maar *cacher*, d: i: *verbergen, geheim houden*, koomende; van waar *Cacholet* (LA COMBE. *Dict. du Vieux Lang. Franc. p.* 86.) een *Momaangezigt* beteekent. 't Schynt dat het Zegel, 't welk men, nog hedendaags, boven de Plakaaten der Staaten vindt; naar dit geheim Zegel, met byvoeging van 't wapen des Prinsen van Orange, gevolgd is. Over 't Zegel van den Hove van Holland van ouds, en vervolgens. Zie Resol. Holl. 25 July en 17 Aug. 1581. *bl.* 388 en 429.

(*k*) Resol. Holl. 28 Sept. 1579. *bl.* 225.

hoorzaamheid en het handhaven der Roomſche leer, waar toe men hun ook den Keulſchen vrede hadt aangeraaden, en beloofd 't Ontwerp ſpoedig over te zenden. Van hier, dat byzonder de Regeering weinig genegenheid toonde voor de Utrechtſche Vereeniging, en nimmer tot dezelve kwam, dan op het dringen der Onroomſchen, doch, op eene wyze, die der Regenten goeden ernst, terſtond, verdagt maakte, doordien zy zig bepaalde by eene eenvoudige afkondiging (*l*), welke, ſchoon zy van den Raadhuize geſchiedde, en niet, als WAGEN. zegt, alleen by uitroeping door een' Stads dienaar, egter den Onroomſchen zo zeer belgde, dat, op 't aanhouden van deezen, het Utrechts Verbond, ten zelven dage, des namiddags ten drie uuren, van punt tot punt, moest worden afgeleeezen (*m*). Men mag dus veilig beſluiten, dat de begeerte van 's Hertogenbosch, om in het laatstgemeld Verbond te treeden (*n*), even min

(*l*) 't Zal, tot bevestiging van dien, niet ondienſtig zyn, die Publicatie, wyl de Hiſtorieſchryvers dezelve niet naauwkeurig opgeeven, hier, in haar geheel, by te voegen; zy luidde dus.

„ Men laat weeten eenen yegelycken, van wegen deſer „ Stadt eñ haere drye Leden, dat dieſelve hen conformeeren „ metter Unie, den xxiij Ianuary leſtleden te Utrecht ge- „ publiceert eñ onderteeckent. *Aldus gepubliceert ter Peyen* „ *aff binnen s' Hertogenboſſche, den eerſten Iuly anno vyftien* „ *hondert negen eñ tſeventich, inne preſentien van mynen Heere* „ van Loquire, *Gouverneur deſer Stad*, Jeronimus Wynants, „ Mr. Goyaert Lomberts, Jan van der Stegen, Jonckheer „ Willem van Lier *ende* Gerard van Deventer, *Schepenen*, „ Frans van de Wiel, Julliaen Cleerhaeg, Jacob van Caſte- „ ren, Capiteyn derſelver Stadt. *Onderſtond: Ick* Jacob Donck „ als Secretaris der voorſz. Stadt atteſtere dat deſe voorgaende „ ſyn gepubliceert ten daeghe voorſz. ende was ondertekent. „ I. DONCK."

(*m*) Men vindt daar van nog eene Copie Authenticq, onder Stads Archiven; doch ook niet meêr, alzo Stads Notulen over deezen tyd ontbreeken.

(*n*) WAGEN. alhier. *bl.* 267.

min als de verzogte onderſtand, aan de Regeering, maar alleen aan de Onroomſche Burgers, moet worden toegekend; gelyk, in het vervolg, nader blyken zal.

Bl. 297. r. 2. v. o. „ Roomſchen en Onroomſchen raakten, op de markt, aan 't ſchieten, op elkanderen, met ſcherp." Zie van dit gevecht, tusſchen de Roomſche Burgery en het *Schermers*-Gilde, den onderaangehaalden Schryver (*o*), die hetzelve, uit een geſchreeven Kronyk, onder my berustende, heeft ontleent en, daar by, eene afteekening gevoegd, naar de oorſpronglyke ſchildery van dien tyd, die, thans, door den Heer ALTHUIZEN, Schepen en Raad deezer Stad, bezeten wordt.

Bl. 298. r. 12. v. o. „ *Toen ontzonk* den Onroomſchen *de moed*, en de meesten weeken. met bewilliging der Wethouderſchap, ter Stad uit." Deeze uitwyking, zo van 't ge-

(*o*) VAN HEURN, Hiſtorie der Stad en Meyery van 's Hertogenb. 2 *D. bl* 102 en 103, en OUDENHOVEN, Beſchryv. derzelve Stad. *bl.* 152. Het is meêr dan waarſchynlyk, dat het, eigenlyk, was een *Beſchermers* Gilde, daar het, uit PLANTYN en KILIAAN, bekend is, dat de woorden *Schermer* en *Beſchermer*, door elkander gebruikt wierden; ſchoon VALER. ANDREAS, in *Bibliotb. Beg. p* 342, en uit hem C. BURMAN, *Traj. Crud p. 6* dit Gilde *Factio gladiatoria* noemen. Mr. HENDRIK AGYLÆUS, in de wandeling HENDRIK *in den Hoorn* genaamd, om dat het huiz, 't geen hy, in deeze Stad, op den Hoogen Steenweg, bewoonde, een' Hoorn tot Uithangbord hadt en nog heeft, was 'er het Hoofd af. Hy was een gebooren Boſchenaar, afkomſtig uit Italien; een Taalkundig en beroemd Regtsgeleerde, wiens uitgegeevene Werken, door V. ANDREAS, PAQUOT en andere worden opgegeven, en de voornaame oorzaak. dat de Utrechtſche Vereeniging, en wel in haar geheel, wierdt afgekondigd; doch, kort daar na, zig hier niet langer veilig reekenende, verliet hy, met een aantal Burgers, deeze Stad, en vertrok naar Utrecht, alwaar hy, ten tyde van *Leicester*, op den 27 Augustus 1586, Raad en ook Prokureur Generaal geworden is. Zie ook van hem VAN DE WATER, Utr. Placaatb. II *D. bl.* 1053.

geringfte foort der Roomschgezinden, als, vooral, van Onroomfchen, naar Gelderland, Holland, Utrecht en elders, wierdt op eenige duizenden begroot, en niet weinig bevorderd door de Publicatien der Regeering van den 8., en byzonder van den 15. July, 1579 (*p*), tegen het weder inkomen van fommigen, waar mede, vry duidlyk, de Onroomfchen bedoeld wierden, die men aanzag als eerfte bewerkers der opgereezene oneenigheden, en ter Stad wilde uitdryven. Ook vindt men, onder Stads Archiven, reeds een' brief, door den Prinfe van Parma, uit Maastrigt, den 12. July van dit Jaar, aan de Regeering en Burgers van 's Bosch, gefchreeven, by welken hy zyne blydfchap betuigde, hen preez en dankte over de goede tyding, hem onlangs berigt, wegens de trouwe, en toegeneegenheid, die zy, feitelyk, betoond hadden, ten dienfte van zyne Majefteit, door, zo vroomlyk, te hebben tegengegaan de kwaade wille en de voorneemens van de Ketters, Sectarisfen en andere flegte Geesten, die niet anders poogden dan, in haare Stad, uit te roeien de oude Roomfche Godsdienst, en de gehoorzaamheid aan den Koning, hunnen natuurlyken Heer en Landvorst, die niets meer dan de nakooming deezer twee punten begeerde; waarom de Landvoogd hun, ook uit 's Konings naam, vermaande, op deezen voet, tot zyne Majefteit weder te keeren, hun verzeekerende, dat zy nog met guarnizoen, noch met nieuwe belastingen, tegen hunne wil, zouden worden bezwaard, maar, daar tegen, in hunne privilegien en oude herkoomen gehandhaafd. Gelyke dankzeg-

(*p*) Zie by Bor, Befchryv. van s'Bosch. *bl.* 44–47.

zegging ontving de Regeering, by schryven van den Hertoge van *Terra Nova*, uit Keulen, den 26. van July deszelven Jaars, waar in zy niet minder tegen de Kalvinisten gewaarschouwd wierdt, en aangespoord gehoor te geeven aan de voorslagen van Vrede, die aldaar stonden gedaan te worden. Noch in het jaar 1584, liet de Wethouderschap, op de Markt, een' Autaar maaken, die men, jaarlyks, op den eersten July, stelde, ter gedagtenis der overwinning en opgevolgde uitdryving der Hervormden, ten zelfden dage, in dit jaar 1579, voorgevallen (q).

Bl. 298. r. 9. v. o. „*Sedert*, stondt 's Hertogenbosch eene poos tusschen beide *en, in deezen tyd, verklaarde de Stad zig voor de Vredepunten, door de Keizerschen, te Keulen, beraamd.*" Uit het huiverig gedrag van de Regeering, in het afkondigen der Utrechtsche Vereeniging, en het weigeren van Krygsbezetting in te neemen, komt my niet voor, dat de Stad, een' pooz aarzelde, welke party te kiezen, maar dat zy, in deezen tyd, en zelfs vroeger, gezind is geweest, om tot de gehoorzaamheid van Spanje weder te keren en, daar toe, de Keulsche Vrede aan te neemen. Althans, wanneer eenige voornaame Burgers, vreezende, dat de afgeperste afkondiging der Utrechtsche Vereeniging van geene waarde mogt zyn, op den 3 July, de Regeering verzogten, die afkondiging te willen goedkeuren, wierdt zulks, na veel overlegs, toegestaan, doch op uitdruklyke, voorwaarde, dat die vereeniging geene schade moest toebrengen aan de Keulsche Vre-

(q) Stads-Rekening, van *St. Remys* 1583 tot 1584, en in die, van *St. Remys* 1584 tot 1585.

Vrede, die reeds gemaakt was, of nog zoude worden (*r*). Met dat al draalde de Stad, (schoon inwendig, naar het schynt, bepaald,) of zy tot dezelve al of niet zou overgaan, willende, ongetwyffeld, naar het voorbeeld der meeste Landschappen en Steden, alvoorens afwagten, of, en op wat voet, de algemeene Staaten, thans te Antwerpen vergaderd, ten minsten de Staaten van Braband, dien Vrede zouden aanneemen.

Doch, nadien 's Hertogenbosch de eerste Stad is geweest, die den Keulschen Vrede aannam, en zig weder begaf onder de gehoorzaamheid van Spanje, zal het wel der moeite waardig zyn, daar van nog eenige byzonderheden, uit Stads oorspronglyke Stukken, kortlyk op te geeven.

De Onroomschen hadden naauwlyks deeze Stad verlaaten, of de Regeering en Burgery wierden, van alle kanten, ten sterkste aangezogt. Wy hebben reeds van Parma's brieven en die des Hertogen van Terra Nova gewaagd, ook drongen 'er de Keizerlyke Kommissarissen, te Keulen, op aan, by twee Latynsche Brieven van den 5 en 29. Augustus des jaars 1579 (*s*), en Terra Nova zelve, nog nader en sterker, op den 13. van die maand en op den 1. van September deszelven jaars (*t*). Hy klaagde, by

(*r*) OUDENHOVEN. *l. c. bl.* 157.

(*s*) Men zie ze, in 't Nederduitsch, by BOR. Nederl. Oorlog. 13 *bl.* 102.

(*t*) De Brieven van 29 Aug. en 1 Sept. 1579. zyn van gelyken inhoud, als die men, aan Overysfel geschreeven, aantreft by DUMBAR *Anal. Tom.* 3. *p.* 76. en *p.* 578; alwaar men egter den laatsten, verkeerdelyk, voor eene overzetting van den eersten, aanziet, daar zy zeer veel van den anderen verschillen. Men zondt ook dien rondgaanden Brief aan die van Arnhem, maar men liet ze, aldaar, onge-opend liggen, en zette 'er

by dit laatste schryven, dat de Keurvorsten, en andere Keizerlyke Gemagtigden, na, lang, te Keulen, vergaderd te zyn geweest, van de Afgevaardigden der algemeene Staaten nog geen antwoord bekoomen hadden, op de, aan hun ter hand gestelde, Vredepunten, verzoekende, daaromme, de Regeering, om, ten langsten binnen drie weeken, het zy by Gevolmagtigden, of by geschrifte, zig te verklaaren voor de verzoening met zyne Majesteit. Op den 25. van Augustus, wierdt hier aan, door de twee eerste en, op den 29. derzelve maand, door alle drie de Leden der Regeering voldaan, met kennis van de Kapiteinen der Schutteryen, maar zonder de gedagten der Staaten van Braband in te neemen, van welken zy egter Leden waren. Men verklaarde zig voor den Keulschen Vrede (*u*), doch alleen onder den mits van, behalven de noodige bescherming en eenige andere punten, bezegelde belofte te zullen erlangen, dat dezelve Vrede, aan 's Konings zyde, in allen deele zou worden nagekomen, en men, by gebreeke van dien, in niets gehouden zyn. Terra Nova schreef der Wethouderschap, hier op, den 17. September, een gerustfellend antwoord, 't geen de Prins van Parma, vier dagen daar na, goedkeurde, en nu op een, niet meêr voorwaardelyk, maar volledig, besluit der Stad aandrong. De drie Leden der Regeering, met

'er boven, „ *recepta den IIII Sept. lxxix, sed non perlecta nec aperta.*" In dien staat, viel die Brief, in onze dagen, in handen van den Heere Burgemeester van HASSELT, die ze 't eerst ontsloot. (MS. aanteeken., my medegedeeld door den Heere VAN HASSELT.)

(*u*) Dit en andere merkwaardige Stukken, in Stads Archiven te vinden, zullen, nevens anderen, tot 's Lands Historie betreklyk, by nader gelegenheid, het licht zien.

met overleg der Kapiteinen, kwamen hier toe, op den 29. der meergezegde maand September, verwittigden 'er den Hertoge van Terra Nova van, op den 6. Oćtober, en kreegen van deezen, op den 20. daar aan, nieuwe verzekering (*v*) van 's Konings woord. Ook zwaaide de Prins van Parma, op den 9. van Slagtmaand, der Regeering en Burgery eenen eeuwigen lof toe, hen waarſchouwende tegen de listen, en het weder inlaaten der Uitgeweekenen; en, op dat 'er niets aan ontbreeken zoude, betuigde Koning PHILIPS zelve zyn genoegen, by een' eigenhandig onderteekenden brief, aan de Regeering, uit Madrid, den 22. van Slagtmaand geſchreeven (*w*), met aanmaaning tot ſtandvastige gehoorzaamheid, en handhaving van het Roomsch Geloof; waar na zyne opene Brieven (*x*), zynde van den 30. November 1579, volgden, by welken hy al de punten goedkeurde, waar op 's Hertogenbosch den Keulſchen Vrede hadt aangenomen, en 't geen hun, verders, door Parma, was toegeſtaan. Terra Nova begeert hebbende, dat de verzoening en 's Konings breede goedkeuring, overal, zouden worden afgekondigd, onder 't gelûi der klokken en het doen eener algemeene Procesſie, als mede dat de eed van getrouwheid zou worden vernieuwd en, op het onderhouden der Vrede's punten, afgelegd, verſtondt de Regeering, gezamentlyk, hier toe, op den 23. van Slagtmaand. De afkondiging wierdt, dien overeenkomſtig, gedaan, van de puye van het Raadhuiz, op den 20. van

(*v*) Onder Stads Archiven Invent. A. N°. 382.
(*w*) De twee laatstgemelde Brieven zyn onder Stads Archiven. *l. c.* N°. 381.
(*x*) *l. c.* N°. 383.

van Wintermaand, alles in 't meergemelde jaar 1579 (*y*).

Bl. 303. r. 10. „ De meeste Steden in Zeeland *hadden toen nog geen harts genoeg, tot het doen van deezen ſtap.*" De algemeene Staaten, en die van Holland, lieten, te vergeefsch, door eene afzonderlyke bezending, dit Gewest aanmaanen tot verlaating des Konings (*z*). 't Haperde niet aan de ſtem van den eerſten Edelen, maar Middelburg, byzonder, zal 'er tegen geweest zyn (*a*).

Bl. 304. r. 8. „ *Aanſlag op den* Briele." Om hier tegen, zo veel doenlyk, te waaken, hadden de Staaten van Holland, bereids de noodige voorziening gedaan (*b*).

Bl. 309. r. 9. v. o. „ *De Vergadering, getroffen door dit* Vertoog." De Prins hadt ook, kort te vooren, in een ander, zeer leezenswaardig, Vertoog, den hagchelyken en, voor hem en den Lande nadeeligen, ſtand der zaaken, den Staaten voorgedraagen (*c*).

Bl. 323. r. 4. v. o. „ *De Staaten van Zee-*

(*y*) Zie, verder, VAN HEURN. *l. c. bl.* 130 en 131. De Hertog van Terra Nova, en vooral de Prins van Parma, als algemeen Landvoogd der Nederlanden, heeft, ſedert, der Stad zeer veele gunsten beweezen; byzonderlyk, ook, door haar, op den 1. van Sprokkelmaand des jaars 1580, toe te ſtaan, gouden, zilveren en koperen Gelden te munten. 't Octroy hier van is onder Stads Archiven. Inventar. N°. 390.

(*z*) VAN DE SPIEGEL, Bundel, 2 *D. bl.* 210—214.

(*a*) Satisf. van Goes. *bl.* 77—82.

(*b*) Brief der Staaten van Holland, van 30 Sept. 1579. *MS.* Men gelastte den Bailliu van Voorne de Landluiden te wapenen, te monſteren en, van voorraad en levensmiddelen voorzien, te doen trekken binnen den Briele, met volmagt aan de Regeering, om de gebreekige Ingezetenen, als Rebellen en openbaare vyanden, te mogen handelen. Ook wierdt de bezetting verſterkt, en die van Zeeland, tegen eenen, mooglyken, aanſlag van LA MOTTE, op dat Gewest, gewaarſchouwd. Reſol. van Holl. 15 Octob. 1579. *bl.* 241 en 242.

(*c*) SPIEGEL, Bund. 2 *D. bl.* 240 en *volgg.*

Zeeland hadden, omtrend deezen tyd —, *een Rekenkamer opgerigt.* Dit geschiedde veel laater, t: w:, in 't jaar 1594. De Instructie wierdt, na veele raadplegingen, eerst op den 20. van Zomermaand des jaars 1596, vastgesteld (*d*).

Bl. 324. r. 4. „ Zeeland, begon *zig — aan te merken en te gedraagen, als een* Landschap *en* Oppermagt op zig zelve." Dat Zeeland ook, oudtyds, een byzonder Graafschap geagt wierdt, en WILLEM de V., afzonderlyk, dien titel voerde, heb ik, reeds voorheen, aangestipt (*e*).

Bl. 354. r. 13. „ *De* Vereenigde *Staaten — oordeelden.*" Dat dit egter, by deezen, zo vlot niet ging, schoon de Staaten van Zeeland voor eene *Staatsgewyze* beantwoording waren, is, onlangs, duidlyk aangetoond (*f*). Ook

(*d*) A. DE JONGE VAN BRUINISSE, Staatk. Aanteek. over Zeel. *Cap* 8. MS. en tegenw. Staat van Zeel. 1 *D. bl.* 83. Sedert den Oorlog, waren de Reekeningen van dit Gewest by Gouverneurs en Raaden en, daarna, by Gecomm. Raaden, opgenomen.

(*e*) Aanmerk. op WAGEN. 8 *St. bl.* 33 en 61. Zie ook V. D. WALL. Handv. van Dordr. *bl.* 1416—1418. Leven van Prins WILLEM I. 3 *D. bl.* 367—371.

(*f*) VAN DE SPIEG. Bund. 2 *D. bl.* 278 en 279. In een *Extract Verbaal* der Bommelsche Afgevaardigden, nopens 't geen, by de vereenigde Staaten, thans te Delft vergaderd, verhandeld wierdt, leez ik, dat zyne Doorlugtigheid, op den 13. van Wintermaand, voorsloeg zyne Beantwoordiging te doen drukken; dat op den 14, de meeste Leden, hier in, wel toestemden, maar dat die van Gelderland en Utrecht daar tegen „ *expres geprotesteert hebben;*" dat men, op dien 14., besloot een *Apostille* op 't 's Prinsen verzoek te ontwerpen en, op den 17, na de leezing van het zelve *Apostil*, (ontworpen, door de Raaden *van der Wercke*, *Somere*, *van der Myle*, *Valck* en *van Dienen*) zodanig besluit nam, als onze WAGEN., kortlyk, hier verhaalt en, breeder, by BOR, 16 *B. bl.* 251. en Byvoegs. *p.* 65., te zien is; doch dat, op den 19. daar aan, eerst die van Gelderland, toen die van Utrecht, verklaarden, niet gemagtigd te zyn, die *Apostille* goed te keuren, maar ze ter kennis hunner Meesters te moeten brengen. 't Is my, tot nog toe, niet gebleeken, of Gelderland en Utrecht naderen last gaven.

Ook leert my 't besluit, hoe men zig niet inliet in al de beschuldigingen, tegen 't huiz van *Bourgondie*, ('zo noemde men toen nog 't huiz van *Oostenryk*, als 't geen de Nederlanden, uit de Bourgondische erffenis, hadt bekomen (*g*)) die, aan veelen, niet beweezen en min ter zaak doende, voorkwamen (*h*).

Bl. 360. r. 2. „ 't Ontzet van Steenwyk, *waar toe de Staaten der nadere vereeniging, na veel overleggens, eindelyk beslooten.*" Om alles hier toe in 't werk te stellen, hielden zig hunne Afgevaardigden thans te Kampen op (*i*) en, nevens dezelven, JOHAN STRICK *de Jonge*; die, sedert den 5. Mei 1580, tot Sekretaris der nadere vereenigde Gewesten aangenomen, zig zo zeer kweet, dat het ontzet van Steenwyk, een plaatz, door haare ligging, van 't hoogst gewigt, grootendeels mede aan zyn beleid te danken was (*k*); waar voor, en voor meer andere, treflyke, diensten, zyne Meesters hem, op den 27. van Grasmaand des jaars 1581, eene buitengewoone wedde hadden toegelegd. Op den 22. van Louwmaand des jaars 1592, wierdt hy, na 't scheiden van den Landraad, tot Geheimschryver der Staaten van Utrecht aange-

(*g*) Resol. Holl. 26 en 31 Maart 1575. *bl.* 182 en 195. wordt daarom, gezegd, dat 't huiz van *Bourgondien* zyne getrouwe Ondersaten, met openbaren Kryg, vervolgde. Zie ook *l. c.* 24 Jan 1850. *bl.* 11. Den kundigen Schryver van 't leeven van Prins WILLEM I. schynt dit onbekend geweest te zyn. 8 *D.* 11 *B, bl.* 414.

(*h*) HOOFD, Nederl. Hist. 17 *B. bl.* 742. GROTII. *Annal. Lib.* 3. *p. m.* 71.

(*i*) Resol. Holl. 11 en 20 Nov., 9. 20 en 21 Dec. 1580. *bl.* 240, 249. 265, 266, 274 en 276. alwaar teffens blykt, dat die van Holland, derwaarts, veele Penningen en Leevensmiddelen overmaakten, by korting van hun aandeel in de nader Unie.

(*k*) Uit geschreeven' Aanteekeningen van dien tyd.

JOHAN STRICK, DE JONGE.
Eerst aangestelde Secretaris der
Staaten van Utrecht.

gesteld, in plaatz van WILLEM VAN LAMSWEERDE, die, voorheen, de nadere Unie hadt onderteekend en, ten dien dage, afstand deedt van zyne bedieninge *(l)*. Eene aanstelling te opmerkelyker, om dat zy, door de Staaten zelve, geschiedde, die, voorheen, geenen anderen Sekretaris hadden, dan van 't Kapittel ten Dom *(m)*. STRICK, ook elders *(n)*, een uitmuntend man genoemd, lag, ten jaare 1589, wegens de moeite, die hem, by den aanhang van LEICESTER, bejegende, zyne bediening *(o)*, neder, ten behoeve van GILLIS JANSZ VAN LEDENBERCH, wiens rampzaalig uiteinde bekend is, en wierdt, in 't jaar 1599, algemeen Rentmeester en, in 1602, ook Raad en Sekretaris, van FLORIS VAN PALLAND, Graave van Kuilemburg. Hy stierf en wierdt begraaven in de Stad van dien naam, in Herfstmaand des jaars 1604.

Bl. 367. r. 6. „ *Den* negentienden *van Hooimaand.*" Elders leest men „ den *negenden, op een Zondag* *(p)*," 't geen zeer wel uitkomt. De Zondagsletter was, ten jaare 1581, A.

Bl. 382. r. 7. v. o. „ Vlissingen *en* Veere — *aangeslaagen* — *om* verkogt te worden." Zie over de Geschiedenis deezer Verkoop, breeder, de onderaangehaalde Schriften *(q)*.

Bl.

(l) 4 Regist. van de Beschryvingen der Staaten s' Lands van Utrecht, beginnende den 8 January 1581, en eindigende met 4 Juny 1584. *fol.* 84. *Vso. Conf.* MATTHÆUS, *de Nobilit. Lib.* 2. *C.* 4. 3. *p.* 687.

(m) VAN DE WATER, Utrechts Placaatb. 1 *D. bl.* 756.

(n) MATTHÆUS. *de jure gladii.* *C.* 87. *p.* 619.

(o) MATTHÆUS en VAN DE WATER hebben, verkeerdelyk, het jaar 1588. *ll. cc.*

(p) SCHWARTZENB. Charterb. van Vriesl. 4 *D. bl.* 263.

(q) *Supplement de Corps Diplomatique.* *T.* 2. *p.* 2. en 't Werkje,

 so-

Bl. 393. r. 1. „ Bloeimaand." Leez *Zomermaand.*

Bl. 393. r. 12. „ *In* Hooimaand, *wierdt hier toe, door de* algemeene Staaten *der vereenigde Nederlanden, in den Haage, besloten.*" De Staaten van *Utrecht* verklaarden, des niet min, in Wynmaand des jaars 1581, by een afzonderlyk Besluit, den Koning vervallen van de heerschappy over hun Gewest (*r*).

Bl. 395. r. 8. „ Te Enkhuizen maakten — Scheepenen zwaarigheid *in 't doen van den nieuwen eed.*" In Gouda, daar men zeer lang tegen de afzweering des Konings geweest, doch 'er, op den 2. van Zomermaand, in gestemd hadt (*s*), maakten eenigen uit de Vroedschap gelyke zwaarigheid, ten ware *die van Amsterdam, en de*

genaamd *het Regt van zyn Hoogheid tot Veere en Vlissingen*; ook *Histoire du different entre les Etats de Zelande et S. A. S.* GUILL. CHARL. HENR. FRISO. *au sujet du Marquisat de Veere & de Vlissingue* (Londres 1742.). BOXHORN op REIGERSB. I *D. bl.* 203—206. Tegenw. Staat van Zeeland. 2 *D. bl.* 111, 148, 149. GRYPSKERKE, over 't Graafschap van Zeeland. MS. *Cap.* 14. Leven van WILLEM den I. 2 *D. bl.* 449—455, en 3 *D. bl.* 433—451. Zie ook Brief van de Zeeuwsche Afgevaardigden te Amsterdam, van 21 Mey 1581. by PAULUS, Zeelands Regt tot stigting eener Academie. *bl.* 181. in de Bylagen. en WAGEN. Vaderl. Hist. 19 *D. bl.* 99—136.

(*r*) Dit belangryk Stuk, als, voor zo ver men heeft kunnen nagaan, voorheen niet gedrukt, en verscheiden byzonderheden, met betrekking tot het Sticht, behelzende, zal agter dit Stukje, onder Bylaage A, geplaatst worden.

Voor 't overige, dient men nog aan te merken, dat 's Lands zaaken thans zeer verward en de Gewesten oneens onder den anderen zynde, de Prins, reeds in Wynmaand des jaars 1580, de algemeene Staaten, ter herstelling der eendragt, en 't beraamen van een' vasten voet op 't Stuk der Regeering, naar Holland beschreeven hadt, alwaar zy ook, van Slagtmaand 1580, tot het einde van Louwmaand 1581, en weder, van Mei, tot het begin van Oogstmaand des laatstgemelden jaars, te *Delft*, te *Amsterdam* en in den *Haage*, byeen kwamen; op welke laatste plaats, zy zig, uit dien hoofde, ten tyde der Afzweering, bevonden. Vergel. V. D. SPIEGEL, Bundel. 2 *D. bl* 283-285. (1). en Resol. van Holl. 25 en 30 July 1581. *bl.* 388 en 410.

(*s*) Resol. der Vroedsch. 30 Aug. 1580. *fol.* 34. 6 Maart, 15 Apr. en 2 Juny 1581. *bl.* 51. *Vso.* 56, 59 en 60.

de andere ouder Steden, voorgingen. Toen de meerderheid, egter, 'er toe besloot, en dien eed afleide, in handen van der Staaten Afgevaardigden, Mr. NIKOLAAS CAMERLING, Raad in den Hove van Holland (*t*), bleeven drie Raaden, t: w: WILLEM HENDRICKS DE VOSCH, GYSBERT ABLBERTS en WILLEM DONCKER, weigerig, schoon de twee eersten, bedreigd met 't verliez hunner Raadplaatzen, kort daar na, by kwamen (*u*), 't geen ik van den derden niet vinde. In Amsterdam zelve, wierdt het ontslaan uit den eed opgehouden, doordien men 't, nopens den afstand des Verdrags van Voldoeninge, nog niet eens was (*v*); doch dit deedt Gouda besluiten, midlerwyl, in geene Lands lasten te stemmen en, toen dit niet hielp, zig zoo lang buiten de Vergadering van Holland te houden, tot de eed, in 't begin des jaars 1582, werkelyk te Amsterdam was afgelegd (*w*), en de Staaten, door de Heeren VAN MATHENESSE en BERKENRODE, hier van, ter hunner Vroedschap, kennis hadden doen geeven (*x*).

Bl. 409. r. 8. „ *Om eenen* Landraad — *op te rigten.*" Men zie de Geschiedenis van deezen Raad, in een egt Stuk, by den onderaangehaalden Schryver (*y*).

(*t*) In de Steden zonden de Staaten eenige Afgevaardigden, die de Regeering en Burgery van den Eed aan den Koning ontsloegen, en teffens dien aan den Prinse, als hooge Overigheid, afnamen. Resol. Gouda 27 Juny, 12 en 14 Aug. 1581. *bl.* 61. *Vso.* 66 *Vso.* 67 *Vso.*

(*u*) Resol. Vroedsch. Goud. 14, 23 Aug. en 1, 3 en 13 Sept. 1581. *bl.* 68, 69, 70 en 71. 6 Nov. 1583. *bl.* 139.

(*v*) WAGEN. Beschryv. van Amst. 4 *D.* 10 *B.* *bl.* 31, 33 en 38.

(*w*) Resol. Vroedsch. Gouda, 10, 13 en 29 Sept., 3 en 9 Oct., 2 en 7 Nov. 1581. *bl.* 71. 71 *Vso.* 72 *Vso.* 73 *Vso.* 74, 75 en 77. en 12 Jan. 1582. *bl.* 79. *Vso.*

(*x*) Resol. Vroedsch. 6 Febr. 1583. *bl.* 80 *Vso.* en 81.

(*y*) PAULUS, Verklar. der Unie. 2 *D.* *bl.* 299.

Bl. 413. r. 11. „ Raaden, *ten noorden, of ter regter zyde, van de Maaze.*" Meest al, zeide men, *beoosten* de Maaze, en, in Holland byzonderlyk, „ *aen* deze zyde *van* „ *de Maze ende Schelt* (z)."

Bl. 415. r. 14. „ Zeeland *den Aartshertog nimmer erkend hebbende.*" Dat ook *Holland* hem niet erkend hadt, heb ik reeds doen zien (*a*)."

Bl. 423. r. 7. „ *De Koningin* — (Elizabeth) *deedt hem, door eenen aanzienlyken sleep* Engelsche Grooten, — *verzellen.*" Onder deezen vinde ik den Graaf van *Leicester*, die, in 't vervolg, Landvoogd der Nederlanden is geworden. Ook was de *Dauphin* van Vrankryk in 't gezelschap van Anjou (*b*)."

Bl. 425. r. 9. „ *Zyne Doorlugtigheid hadt* — *den titel van* Hooge Overigheid nog niet gevoerd." De Prins bekleedde twéé hooge Ambten in Holland en Zeeland; 't één, by aanstelling van, en wegens, den Koning, 't ander, by verdrag met, en opdragt van, de Staaten. Als *Stadhouder* vertoonde hy 'sKonings Hoogheid, als Graave en Overheere, en moest zig houden aan zyne Lastbrieven; maar, daar dit onmooglyk te doen was, geduurende den oorlog en 't schorsen der gehoorzaamheid aan Philips, droegen hem de Staaten, voor zo veel in hun was, ten jaare 1576, de *hooge Overigheid* op, ten einde hy dus op 's Konings beveelen niet te passen hadde; in welk opzigt, (om dit, in 't voorby gaan, te zeggen) hy, eenigzints, gelyk scheen aan eenen *Ruwaard* van Hol-

(z) s'Gravez. Unie Herdagt. *bl.* 269 en *volgg.* Resol. van Holl. 16 Jan en 14 April 1581. *bl.* 4 en 141.
(*a*) Alhier op Wagen. *bl.* 85.
(*b*) Resol. Holl. 10 Febr. 1582. *bl.* 51.

Holland en Zeeland, terwyl hem die opdragt te aangenaamer zyn moest, om dat zy hem dekken konde tegen den laster, van zig tot de heerschappy te hebben opgeworpen (c). Daar, voor 't overige, egter, zyne magt, als *hooge Overigheid*, in veelen opzigte, niet grooter was, dan die van eenen Graaflyken Stadhouder, zo als, onder anderen, de vergelyking van zyne Lastbrieven met dien opdragt kan doen zien, en hy, by de Gendsche bevreediging, in 't algemeen, als 'sKonings Stadhouder, ja sedert, door dien Vorst zelven, (als die, by 't eeuwig Edict, ten jaare 1577, de gezegde Vrede, *in alle zyne punten ende articulen, bevestigt hadt* (d)) in die hoedanigheid was erkend geworden, is het geen wonder, dat hy, schoon, nu en dan, ook van de regten, hem, door de Staaten, by den opdragt der *hooge Overigheid*, toegekend, gebruik maakende, zig, (e) aanhoudend *Stadhouder* schreef; te meêr en voornaamlyk, nadien, door de binnenlandsche oneenigheden en den verschillenden toestand der Steden, ten opzigt haarer *satisfactien* (f), die opdragt zeer flaauwelyk was nagekomen, in zo verre, dat zy, door de Staaten wel onderteekend en bezegeld was geworden, maar zonder dat de Akte, onder 's Konings regeering ooit, met eede, was gestaafd en den Prinse terhand gesteld, of de zaak zelfs, vollediglyk, in trein gebragt (g).

Graaf

(c) Zie myne Aanmerking alhier. *bl.* 7. (*r*).

(d) Zie by Bor. *l. c.* 10 *B. bl.* 787. *Col.* 1.

(e) Resol. Holl. 25 July 1581. *bl.* 173., alwaar de Prins onderscheid maakt, tusschen 't geen hem, als *Stadhouder* des Konings, en uit hoofde van 't vastgestelde, van den jaare 1576, toekwam. Vergel. Van de Spiegel. Bundel. 2 *D. bl.* 310. en *l. c.* Vert. *bl.* 8.

(f) Van de Spiegel. 1 *D. bl.* 72. (*x*).

(g) Resol. Holl. 28 Juny 1581. *bl.* 289. Vergel. onzen Wagen. alhier. *bl.* 432.

Graaf JAN VAN NASSAU, vermaande, daarom, nog ten jaare 1578, den Staaten (niet zonder kennis van den Prinſe,) tot de uitoeffening hunner bezegelde beloften (*h*). Dit alles agtte ik, voor 't overige, ook de groote reden, waarom men, na de afzweering van PHILIPS, den Prinſe, die nu geen *Stadhouder* meêr heeten konde, met zo veel plegtigheid, en het afleggen van den, tot dus verre uitgeſtelden, eed, *van nieuws*, ſchoon, in de zaak, met weinige verandering, de *hooge Overigheid* weder opdroeg (*i*); niet tegenſtaande men dit reeds, ten jaare 1576, gedaan hadt.

Bl. 426. r. 1. „ Onlust, *gereezen tusſchen den Prinſe en de Staaten*, waar van my geen regt beſcheid is voorgekomen." Als men overweegt, gelyk, te regt, by onzen WAGEN. volgt, dat de Staaten, kort na zy zig ten besten verſchoond hadden, het punt der Regeering in beraad namen, en beſlooten zig te houden by het reeds vastgeſtelde van den jaare 1576, dunkt my, waarſchynlykst, dat het niet vollediglyk nakomen zo van den opdragt van de hooge Overigheid, waar over ik zo aanſtonds ſprak, als van alle de

(*h*) By VAN DE SPIEGEL, Bundel, 1 *D. bl.* 72 *volgg.*

(*i*) Zeer aanmerklyk zyn de woorden der Staaten zelve, by het doen van deezen Eed, (Reſol. van Holl. 24 July 1581. *bl.* 384.) „ *Verſoeckende de Staten dat*, *tot* meerder *vaſtigheydt* „ *ende verſeeckertheydt van denſelven Gouvernemente*, *alle deſelve* „ *poincten ende conditien*, by Eede *ende behoorlycke verplichtinge* „ *beveſtight ſoude moghen worden*, het welcke, *ſoo overmits de* „ *abſentie van ſyne Excellencie*, *als andere voorgevallen ſaecken*, „ tot noch toe, noyt volbracht *was geweest*." De Staaten leeverden ook, ten zelven dage, zyner Doorlugtigheid, „ *de* „ *Acte van Gouvernemente*, *ſulcks deſelve*, *in April vyfthien hon-* „ *dert ſes en tſeventich*, *by de Edelen en Steden van Hollandt en* „ *Zeelandt is onderteeckent ende bezegelt*;" en wierdt toen, ter begeerte zyner Doorlugtigheid, op den rug aangeteekend, dat de Staaten, zig houdende ontſlagen van allen Eed en Pligt aan den Koning, „ den Eed *van getrouwigheydt ende gehoor-* „ *zaamheydt* aan den Prinſe, Staatsgewyſe, hadden gepreſteerd," *l. c. bl.* 386. en 23 Dec. 1581. *bl.* 662.

de, daar uit ſpruitende, daaden (*k*), (welken, egter, by de Staaten, met geen voorneemen om ORANGE te verlaaten, ooit gepaard gingen,) wel den voornaamſten grond tot deezen onlust zullen opgeleverd hebben. Hoe het zy, men ſchetſte den afwezenden Prinſe dit alles af, als het werk van twistzoekers tusſchen hem en de Staaten, aan welke laatſten hy ook, in Wynmaand des jaars 1578, hier over klagtig viel en, op den 15. van Slagtmaand, daar aan volgende, 't verkiezen van eenen *Lieutenant*, waar mede hy zynen Broeder, Graave JAN VAN NASSAU, bedoelde, in zyn afwezen, voorſloeg. Graaf JAN wierdt nimmer hier toe gekooren, maar wel, als Hoofd en Beſtuurder der nadere Unie, erkend (*l*).

Bl. 427. r. 6. „ Behoudende aan zig 't verleenen van *Pardonnen* en *Remisſien*." De Prins grondde zig op zyne Inſtructie, als 's *Konings Stadhouder*; 't kwam hem ook toe, uit hoofde zyner Commisſie (*m*), en, voor zo ver in hun was, hadden de Staaten 't hem mede reeds opgedraagen, ten jaare 1576 (*n*). Zy konden het dan niet wel als hun regt aanmerken.

Bl. 427. r. 8. v. o. „ *De* Edelen *en* Amſter-

(*k*) Hier toe zoude ik, onder anderen, brengen het gebeurde te Amſterdam, (WAGEN. alhier. *bl.* 185. en aldaar, myne Aanmerk.; Vergel. Reſol. van Holl. van 4 Jan. 1577. bl. 2 en 5.,) en het afdanken van eenige Manſchap, door de Staaten, zonder den Prins te kennen; waar op egter Dordregt en Amſterdam geſtaan hadt, (Reſol. Holl. 26 Aug. 1578.)

(*l*) Vergel. V. D. SPIEGEL. Bund. 1 *D. bl.* 80—85, 98, 192, 193 en *l. c.* 2 *D.* Vertoog *bl.* 23—34. Men voegde den Graave, (zie WAGEN. alhier *bl.* 268. *r.* 14. en, aldaar, myne Aanmerk:) eenen Raad toe, in die hoedanigheid. By de Inſtructie op de Vergadering der Bondgenooten, die op den 19 Aug: 1579, wierdt vastgeſteld, (by V. D. SPIEGEL, *l. c.* 2 *D. bl.* 221. en *vervolg.*) wordt egter van hem niet, als zodanig, gewaagd.

(*m*) WAGEN. Hiſtor. van Amſt. 3 *D*, *bl.* 492.

(*n*) BOR. *l. c.* 9 *B. bl.* 671.

ſterdam *oordeelden, dat men* den Prinſe *de* Regeering *behoorde* aan te bieden &c." Schoon 't niet in de Beſluiten van Holland vermeld wordt (*o*), vinde ik, egter, in die van Gouda, dat ook de Afgevaardigden ter dagvaard, wegens die Stad, gelast waren *den Prinſe* te verzoeken, tot een „ Souverain Hoofd, *over de gemeene Nederlanden, onder alſulcken gelimiteerde conditien, als met hem gehandelt zoude mogen worden* (*p*)."

Bl. 431. r. 13. „ *Men* kwam overeen." Dit was ſlegts een *Rapport*, by de Staaten uitgebragt en, door Amſterdam, overgenomen (*q*).

Bl. 432. r. 6. „ Gouda *wilde eerst* verſlag doen." Zy deedt dit, op den 2. van Zomermaand, en kreeg toen last tot toeſtemming (*r*).

Bl. 434. r. 6 v. o. „ *Welken titel hy*, van toen af, *gemeenlyk gevoerd heeft.*" Uit de hier aangehaalde Reſolutien blykt, dat de Prins, nog ee-

(*o*) Reſol. Holl. 28 Maart 1580. *bl.* 44.

(*p*) Reſol. Vroedſch. Gouda. 15 Febr. 1580. *bl.* 10. *Vſo.* en 11. Toen de meeste Gewesten tot ANJOU neigden, begreep Gouda, by nader verklaaring. (Reſol. Vroedſch. 30 Maart 1580. *bl.* 15 *Vſo.*) „ *dat men zyne Princelyke Excellentie de* „ *Souverainitè over Holland, Zeelant ende Utrecht moest aan-* „ *bieden, onder alſulcke reſtrinctien, dat hy met den Hertoge* „ *van Alençon of eenig ander Vorst geen Verbond zou mogen* „ *maaken, dan met conſent ende Aduys van de voorſz. drye* „ *Prouintien*, ſonder dat dſelue Landen, jmmermeer, onder een „ ander Souuerain hooft ſtaen, ofte yemant anders ſubiect ge- „ maeckt ſullen moegen worden, dan zyner Extie;" Deeze gevoelens, ondertusſchen, werkten den bedekten handel zyner Doorlugtigheid, om voor zig, by ALENÇON, de Regeering deezer drie Gewesten te bedingen, merklyk in de hand, ſchoon ſommige Steden dien handel, (ſedert de bron van veel mistrouwen in de overige Gewesten; zie KERN. 2 *B bl.* 47. en WAGEN. alhier *bl.* 487. 42 *Vſo.*) niet bemerkten. Gouda zelve klaagde, niet genoegzaam te weten, wat 'er in de Vergadering van Holland omging? ja bevreesd te zyn, dat men ALENÇON te veel wilde geeven, te ver met hem liep, *en dat men in 't net zou getrokken worden.* Reſol. u. ſ. van 8 en 22 Dec. 1580. *bl.* 42 Vſo. 45 en 46.

(*q*) Reſol. Holl. 15 Maart 1581. *bl.* 64—68.

(*r*) Reſol. Vroedſch. 2 Juny 1581. *bl.* 59.

eenigen tyd, na den laatsten opdragt, alleenlyk den titel van *Gouverneur* en *Kapitein-Generaal* verkooz te voeren, schoon wel mogende lyden, dat de Staaten en de Kollegien hem die van *hooge Overigheid* gaven. Dan, na 't vertoon van 't Hof van Holland, dat de titel van *Gouverneur* nog eene andere *hooge Overheid* veronderstelde, schynt zyne Doorlugtigheid van meening veranderd te zyn. In Wintermaand schreef hy reeds, „*als ons gedefereerd zynde de hooge Overig-* „*heid over Holland* (*s*)."

Bl. 435. r. 2. „*Den* Staaten *wierdt geen dubbeld gegeeven.*" Leez den *Steden*. De Staaten hadden geen dubbeld noodig; 't oorspronglyke bleef onder 's Lands Advokaat (*t*).

Bl. 436. r. 6. „*Te* Gouda *zwaarigheid — in den* eed." Zie myne voorgaande Aanteekening (*u*).

Bl. 440. r. 5 v. o. „*Agterdogt tegen de* Franschen." Uit een Brief van den Heere PIETER VAN REIGERSBERG, Raad der Stad Veere, aan de Regeering dier Stad, te Antwerpen, den 19. Maart 1582, 's daags na den aanslag, geschreeven (*v*), blykt, dat men, toen reeds, berigt hadt, dat de Moordenaar een Spanjaard was of Biscayer, gehuurd door den Koning van Spanjen of zyn' Gezant, en men den booswigt

(*s*) Resol. Holl. 21 Dec. 1581. bl. 638. 't Is, egter, waar, dat de Prins, ook nog na dien tyd, zig, nu en dan, *Gouverneur*, en *Gouverneur Generael*, heeft geschreeven, blykens de, by WAGEN. aangehaalde, plaatzen, in de aanteekening (*z*), en Resol. van Holl 13 April 1584. bl. 229. *Stadhouder*, noemde hy zig, (schoon WAGEN. dit denkt) myns weetens, nimmer *na* de Afzweering, en dit zoude ook eene tegen strydigheid behelsd hebben. De *Stadhouder* was wel *Gouverneur*, maar alle *Gouverneur* geen *Stadhouder*.

(*t*) Resol. Holl. 20 July 1581. *bl.* 386.

(*u*) WAGEN., 7 *D. bl.* 395. *r* 8.

(*v*) Zie Bylage K., agter de Redevoering van J. VAN IPEREN, over MIGGRODE. bl. 155.

wigt hadt wys gemaakt, dat hy, het feit onderneemende, onzigtbaar gaan zoude.

Bl. 465 r. 7. v. o. „ *Zy* (de Spaanschen) *overmeesterden de Vesting.*" Der Staaten Volk, in Steenwyk liggende, wierdt, jammerlyk, den hals afgesneeden (*w*).

Bl. 502. r. 20. „ *De handel met* ANJOU *wierdt, door bewerking* — *van* ORANGE, ernstig, aangebonden." Men kan dien ernst ook ontdekken uit de, hier onderstaande, plaatz (*x*).

Bl. 503. r. 5. v. o. „ *Waar op* verklaard *wierdt, dat men den hervormden Godsdienst.*" Nopens het verschil over het regt verstand deezer verklaring, kan men meerder vinden, op de onderaangehaalde plaatzen (*y*). Onze WAGEN. heeft, sedert, ook begreepen, dat, nimmer, omtrend het alleen handhaaven van den Euangelischen Godsdienst, en het niet gedoogen van andere openbaare Godsdienstoeffeningen, in deeze Landen, eene algemeene wet gemaakt is (*z*).

Bl. 505. r. 2. „ *De Graaf* (VAN DEN BERGE) *wierdt* — *op den* vyftienden *van Slagtmaand, verzekerd.*" Leez den *vyfden*. De Graavin was mede van 't verraad bewust geweest;

(*w*) Brief MS. onder den Heere G. v. HASSELT.

(*x*) Op den 29 van Lentemaand des jaars 1584, schreef de Afgevaardigde der Stad Arnhem, op der Staaten Vergadering te Delft zynde, het volgende aan zyne Meesters, die zeer tegen de verzoening met ANJOU waren, „ *myn Heeren willen sich in* „ *deese saecke wel bedencken, ende can nyet speuren, dat alhier by* „ *vuele eenich ander middel tot bewaering van onse Religie ende* „ *Privilegien van den Lande goetgevonden wordt, dan die Alli-* „ *antie ende hulp van Vrankryck*, ende heeft syn Excie. sulcx, toe „ meermaelen, in myn tegenwoerdicheyt, *op syn salicheyt*, „ verclaert. (MS. onder den Heere V: HASSELT.) 't Woord *Salicheyt* wierdt toen, zo voor tydlyk, als eeuwig, geluk genomen.

(*y*) Advok. der Vaderl. Kerk. 2 *St. bl.* 17 en *volgg.* en J. C. VALCK, Verhandel. over het gepretendeerde Generaliteits Besluit van den jaare 1583 enz.

(*z*) Vaderl. Hist. 12 *D. bl.* 163.

weest; doch men hieldt zekeren UTENHAM voor den aanleider van dit geheele werk. 't Wierdt ontdekt door 's Graaven Kamerdienaar, WILLEM COCK (*a*).

Bl. 510. r. 10. „ FREDRIK HENRIK, *genoemd naar de Koningen van* Denemarken *en* Navarre." De Staaten hadden den Prinse verzogt, ook den Koning van Denemarken tot Getuigen op den Doop te vraagen, om, daar door, meerdere gunst by die Mogenheid te winnen. Zyne Doorlugtigheid verklaarde zig niet ongenegen, doch beriep zig op de onkosten van een derwaarts te schikkene Gezantschap, waar toe hem, sedert, van der Staaten wege, zes duizend guldens wierden toegestaan (*b*).

Bl. 512. r. 6. „ *Schoon zy in Zeeland weinig vorderden.*" Zie hier over breeder de onder aangehaalde plaatzen (*c*).

Bl. 512. r. 7. „ *Zy droegen den Prinse de* Graaflykheid *op.*" De Prins en de Staaten zelve getuigen, egter, dat, reeds onder 't handelen met ANJOU, de *Hoogheid en* Graaflykheid *van Holland en Zeeland*, ten jaare 1580, zyner Doorlugtigheid was aangeboden (*d*). Dan dit zal, denkelyk, alleen voorloopig geweest zyn; zo als wy reeds gezien heb-

(*a*) MS. Verhooren enz. onder den Heere G. v. HASSELT.

(*b*) Resol. Holl. 16 en 17 Maart 1584. *bl.* 160, 161 en 166. Niet lang daarna, wierdt ook, voor de behoeften der Hofhouding van den Prinse, deszelfs inkoomen, met vyftien honderd guldens, ter maand, vermeerderd. *l. c.* 30 Mei 1584. *bl.* 289.

(*c*) VAN DE SPIEGEL, Satisf. van Goes. *bl.* 288 en Bundel. 1 *D. bl.* 145. en 2 *D. bl.* 308—312.

(*d*) Resol. Holl. 14 Sept. 1582. *bl.* 344. en BOR, *l. c.* 2 *D. bl.* 188. Authentique Stukken.

hebben, dat men 'er, lang te voren, van gesproken hadt (*e*).

Bl. 516. r. 3. „*Het haperde aan de ſtem van* — Middelburg, Goes *en* Veere." Schoon, in de aangehaalde *Deductie*, verzekerd wordt, dat de Stad *Veere* zig mede tegen den opdragt der Graaflykheid zou verzet hebben, blykt my niet op welken grond, en 't is, op zig zelven, ook zeer onwaarſchynlyk (*f*). Veel eêr zou ik denken, dat *Tholen* met *Goes* eene lyn zal getrokken hebben, daar zy zig beſtendig hieldt aan haare Satisfactie, met welke, zeker, de opdragt der Graaflykheid aan den Prinſe niet ſtrookte.

Bl. 527. r. 12. v. o. „Te Gouda *wierdt een diergelyk beſluit genomen.*" Reeds in Slagtmaand des jaars 1582, hadt de Vroedſchap dier Stad haare Afgevaardigden op de dagvaard doen ſtemmen ter aanbieding der Graaflykheid, aan den Prinſe (*g*). Zy wilde toen ſlegts, nevens Amſterdam en Alkmaar, den inhoud zien van 't *Renverſaal*, of den *Opdragtsbrief*, voor zyne Doorlugtigheid, en, na zy dat gezien hadt, keurde zy het zelve goed (*h*). Maar, toen zy, ſedert, verſtondt, hoe Amſterdam zig verzet hadt tegen de overgave van dit ſtuk, aan Oranje, voor hy in Holland zou gekoomen en de *Capitulatie* of Voorwaarde, op welke hy den eed als Graaf moest dóen, met hem beraamd zyn, overwoog Gouda dit

(*e*) Zie WAGEN. Vaderl. Hiſt. 7 *D. bl.* 24 en 25.

(*f*) Vergel. V. D. SPIEGEL, Bundel 1 *D. bl.* 72; *Nota*, en Leven van WILLEM de I. 8 *D. bl.* 646—672; daar breder over deeze zaak, uit egte Stukken, gehandeld, maar ook van *Veere* niet gewaagd wordt.

(*g*) Reſol. Vroedſch. Gouda. 24 Nov. 1582. *bl.* 108.

(*h*) *l. c.* 12 en 19 Jan. 1583. *bl.* 112—114. *Vſo.* en 115 *Vſo.*

dit punt, en besloot, dat, indien deeze vraag nader mogt voorkomen, men zig by Amsterdam moest voegen, en de *Capitulatie* wel helpen beraamen maar ter kennis van de Vroedschap brengen, alvorens men een eindelyk besluit nam (*i*). Zeeland, ondertusschen, aarzelende, kreeg men, zo hier, als elders, op deezen handel kwaad vermoeden, en de meeste Hollandsche Leden begreepen toen, dat men 't *Renversaal* niet, dan gelykelyk met dat Gewest, moest overgeeven. Om redenen, egter, en op den voet, by WAGEN. (bl. 516-518) vermeld, veranderden zy, sedert, van gedagten, doch Amsterdam en Gouda begreepen *vrymoédiglyk* (*k*) by hun gevoelen te moeten blyven. Onze Schryver verhaalt dit breedelyk nopens Amsterdam. 't Besluit van Gouda (*l*) als minder bekend, zal ik, onder de Bylaage B, doen volgen. Men kan 'er uit zien, hoe die Stad, bevreesd, dat, misschien, Zeeland, in 't vervolg, iets nadeelig voor Holland bedingen zoude, en van haare voorige gedagten niet veranderende, wyders, aan zig behieldt, zig nader, nopens de Voorwaarden, door den Prinse, by zyne inhuldiging, te bezweeren, te uiten, na haar zou zyn gebleeken, dat die van Zeeland mede zyne Doorlugtigheid aangenomen, en aan hem een gelyk Renversaal, als Holland, zouden overgeleeverd hebben.

Bl. 531. r. 7. „ *Hem* (den Prinse) *treffende*, dwars door 't lyf *of* in 't hart." GASPAR VAN VOSBERGEN, één der Zeeuwsche Afgevaardigden in Holland, schreef, ten zelven dage, aan

(*i*) *l. c.* 23 Mei 1583. *bl.* 127. *Vso.*
(*k*) *l. c* 11 en 27 Oct. en 8 Dec. 1583. *bl.* 515, 158 en 141.
(*l*) Zynde van 2 Mei 1584. *l. c. bl.* 148.

aan die van Vlisfingen, dat de Prins getroffen was, „ *boven de heupe door den buyck* (m)." De Refolutien van Holland en der algemeene Staaten noemen, in 't geheel, de plaatz der kwetzing niet.

Bl. 534. r. 8. v. o. „ *Hy wierdt* gevonnisd." Hoe men, nopens dit Vonnis, buiten 's Lands, warde, is te zien, uit het verkeerd verhaal van eenen vreemden, fchoon gelyktydigen, Schryver (n).

Bl. 535. r. 6. „ *Eenige* Spaanfchen *verfoeiden den moord.*" PHILIPS, egter, die, by den ban, zodanigen Moordenaars geld en adeldom hadt toegezegd, gaf, vyf jaaren na het pleegen der euveldaad, opene brieven van veradeling aan de Broeders en Zusters van BALTHAZAR GERARDS (o).

(m) Zie by VAN IPEREN, Hift. Redenv. over MIDDELBURG, Bylage N. *bl.* 162. alwaar men ook, byna, dezelfde woorden van 's Prinfen uiteinde vindt, als meda, dat één der Soldaten van zyner Doorlugtigheids Guarde, die, ter goeder trouw, een Zinkroer aan den valfchen GUION verkogt hadt, zig, op 't hooren van 't gruuwzaam gebruik, 't geen 'er de Booswigt van gemaakt hadt, uit wanhoop, met twee of drie poignaardfteeken, om 't leeven bragt.

(n) BRANTOME, *Hift. des Hommes illuftr. Tom.* 2. *p.* 186 et Suiv.

(o) *Nobil. des Pays-Bas Tom.* 1. *p.* 81.

BYLAAGE.

A

Resolutie der Staaten van Utrecht, by welke zy den Koning van Spanje vervallen verklaaren van de Heerschappy over hun Gewest.

October 1581.

„ Die Staeten van den Lande van Utrecht, doen te weeten eenen ygelic die deezen zullen zien ofte hooren leesen, dat hoewel (gelyk noch in verscher Memorien is) die Stadt, Steeden ende Landen van Utrecht (die den tyd van omtrent duizend Jaeren in alle Vrydomen onder haere Bisschoppen gestaen hadden) eerst in den Jaere XVC XXVIIJ haer onder de Majesteyt van Keyser Caerl den Vyfde hoochloffelicker memorie begeeven hebben by seecker accoordt ofte tractaet daer by onder anderen overcommen was: Dat zyne Majt. die voorsz Stadt, Steeden ende Lande van Utrecht van alle gewelt, verdruckingen, Injurien, onreedelykhn ende bezwaernisse zoude preserveeren, beschudden ende beschermen, *Dat hy hen ook in allen haeren Rechten, Privilegien, Exemptien, Vryheeden ende Gewoonten zouden hant houden ende bewaeren.* Dat hy henluyde negeen onbehoorlicke off ongewoontlicke schattingen zoude opleggen. Dat hy henl: jeegens eenen iegelicken ende deur alle zyne Landen goede Justitie administreeren ende doen administreeren, ende in goede politie tracteeren ende onderhouden zoude; ende dat den Coningh van Spaengien, als die de voorsz: Landen deur Resignatie van Keyr: Mat op dezelve Conditien ontvangen hebben die voorsz: articulen van Tractaet ook belooft, ende by solemnelen eede bezwooren heevt te onderhouden; soo is t nogtans dat denselven Coningh van Spaengien meer geloofs gevende zynen Raedt in Spaengien, gesworen Vyanden dezer Nederlanden, dan zyn goede en getrouwe Ondersaten van deselve Landen, hem soo verre heevt laeten abu- Zie deeze Byvoegs. en Aanm. bl. 104.

feeren, dat hy zyn eedt ende gelofte vergetende, eñ zonder aenschouw te neemen dat d'Ingeseetenen van den voorf: Landeñ haer zoo jeegens Zyne Majt als Zyne Mat Heer Vader altyds in alle gehoorzaemheid, onderdaenicheid, eerbiedinge ende getrouwicheid gedragen hebben, niet alleen de voorf: poincteñ ende Conditien niet en heevt onderhouden ofte nagekomen, nemaer directel: ter contrarie van dien de voorf: Landen in plaetze van voor te staen, verdruckt: van tegen gewelt ende Injurien te beschermen, selfs geweldel: heevt bekryght ende doen becryghen; van hun goeden berooven, met Vuyer ende Sweerde vervolgen, als of hy haer gesworen Vyandt geweest waere, heeft die Staeten van den Lande sonder redenen gecasseerd ende hen Luyden van allen haeren Rechten, Privilegien, Eexemptien, Vryheyden, Costuymen onrechtel: gepriveert, ende deselve die van Stadt Utrecht datel: afgenoomen ende onthaeld: heeft hen ongewoontlicke en ongehoorde schattingen opgeleyt; Recht ende Justitie geweygerd ende de voorts gepooght alle haere oude ende goede policien te subverteeren ende te niet te doen; want behalven dat die voorsz: Privilegien deur bedeckte pracktycken van die vañ Raede soo van Keye. Mat voor, ende den Coninck naer, nu en dan tot den Jare toe van LXVJ in veele poincten ingebroocken ende de Rechten, vryheden ende exemptien seer besneden ende vermindert waeren, soo heeft den Coningh van Spaengien (neemende voor rebellie dat een groot deel van de Edelen van de Nederlanden aan die Hartoginne van Parma in den Jare van LXVJ met alle reverentie ende beleeftheid gepresenteert hadden seeckere Requeste, ten einde die Placcaeten op t stuck vañ Religie gemaeckt ende in deeze Landen tot vergietinge van veel onnoosel Christen bloets langhe Jaaren in groote rigeur geëxecuteerd gemodereerd ende versacht zouden worden, daar uit zeeckere Tumulte populair opgestaan waeren) in deeze Landen met grooter Heyrcracht gezonden den Hertoge van Alva, die naar zyn ingebooren wreedheyd,

ge-

geëxalteert deur een zeer rigoureuse Instructie hem by den Coningh in Spaengien gegeven, nietteegenstaende hy zonder eenige Contradictie in alle vriendelickh^t in den name vañ voorss. Coningh by de Ingesetenen vañ Lande ontfangen was, ende dat tsyner aencompste alle oproerte by de Hartoginne van Parma, doen Regente, beslecht ende nedergeleyt waren, nochtans die zelve Landen ende d'Ingeseetenen van dien zoo rouwel: ende verradel: getracteert ende zoo grooten aantal van Edelen en Onedelen omgebragt heevt, als of die Landen by hem met den Sweerde geconquesteerd ende gewonnen waren geweest, zonder acht te neemen op eenige Privilegien, Vryheeden, Rechten ofte Costuymen, niet min noch meer dan of die voorss Landen die zelve verbeurd ende voorts in handen van den Coningh vervallen waren geweest, om, nietteegenstaeñ: eenige Contracten ende Conventien met die Landen gemaekt ende bezwooren, beloften daer op gedaen absolutelyk te disponeeren naer zyn geliefte, ende naer dat hy zynen bitteren, wreeden, bloetdorstigen ende tirannigen moet lange genoech over die particuliere Ingesoetenen van den Lande gebruykt hadde; sulckx dat hy hem liet duncken datter langer niemant in deeze Landen was, die zyn bevel ofte wille zoude durven wederspreeken of tegen zyn, heeft de voorss Landen ende onder d'selve die Staten vañ Lande van Utrecht voorgeleyt die petitie van den hondertsten, XX^n ende X^n penningh; ende alsoo t zelve voor den Lande van Utrecht als ook voor die andere Landen was een ongehoorde zaacke, die verstaen worde te strecken tot uyterlicke ruïne van de Nederlanden, verdryvinge van alle Negotiatie, Coopmanschap, Manifactuure, Neeringe ende Welvaard, daer deeze Landen ganschel: op staen, ende die Gemeente der selver by moet leven: was den voorss Hartoghe die voorss petitie zoo wel van den C^e XXe als X^e penñ: by de Staeten van Utrecht afgeslagen by die van de Geestelycheid representeerende d'eerste Staet van voorss Lande, die hem remonstreer-

dan dat al zulke petitie was strydende jeegens die Pauselyke Bulle, die men tot Roomen leest op ten witten Donredag in *Cœna Dñi.* jeegens 't Concilium van Trenten; dat den voorss Hertoge henluyden boven alle recht ende reedenen, als in veele Pointen strekken: tot verminderinge van haare Privilegien, goeden ende gerechtigheeden, bedwongen hadden aan te neemen ende obedieeren, ende oock jegens d'andere beschrevene Pauselicke Rechten van alle de welcke hy Professie maekte een Voorstander te weezen. Edoch op dat hy geen reedenen hebben zoude hem over die voorss Landen te beclaeghen, hadden zy in plaetze van de voors: drie petitien eene meerdere Somme van Penningen gepresenteerd, dan zy oit te voren de Key. Mat. ofte Coning van Spaengien gegeven hadden, maer den voors: Hertoge daer mede niet genougen: ende verstaende dat zyn begeeren was gebieden, ende dat hy alsulcx niet wilde geweygerd hebben, heeft terstond naer die voors: weygeringe binnen die Stadt Utrecht geschikt tien Vaendelen Spaensche Soldaten, alse die geheele *Tertie* van Lombardyen, die aldaer geleegen hebben, zoo met thien, acht als zes Vaendelen ongeveerl: den tyd van twee Jaeren, levende meest al op de Borgers ende Ingezeetenen, doende middelertyt ontallicke veel ongehoorde, onuytspreekel:, affgryssselicke ende grouwel: Acten, soo van Moorden, Vrouwencrachten, Oppressien, Exactien, Concussien ende andere gewelden, Injurien, Fortsen ende Overdaeden, alsoo vryelick ende ongestraft als off hen de voors: Stadt tot een rooff gegeven ware geweest, off dat sy die met den Zweerden gewonnen hadden, zonder dat den voors: Hertoge (: niettegenstaen: continuele mennichfuldige Clachten by den voors: Staeten in den naem van d'Ingezetenen der voors: Stadt en Landen daar over gedaen ende d'Interjectie van de principaelste Heeren van deezen Lande, die doen noch in eenig Credyt waren) d'voors: Stadt Utrecht van voors: Soldaaten heevt willen ontlasten ofte over de voors: Overdaden, gewelden, exactien, con-

cussi

cussien, injurien &c. die zy luyden den armen Ingezeetenen van voors: Stadt, zoo Geestel: als Weereltl: sonder exceptie van Persoonen, sexe of ouderdom dagelicx aandeeden, ordre te stellen ofte eenige straff daar over te willen doen, noch oock verstaen tot eenige Compositie ofte handelinge, omme die saecke te moghen vynden, ten ware die voors: Staten absolutel: consenteerden in den Cen XXen ende Xn penningh ende in andere Schattingen, die namaels over de Landen gestelt zoude worden, ende boven dien hem noch souden humilieren ende haer schult van t geene t Utrecht in regard van de Religie gebeurd was, bekennen; ende alsoo de voors: Staten aanmerkende die Consequentie van de saecke daer toe geenzints en wilden verstaen, heeft hem by den Procur: Gnaël: van den Bloedtraedt doen moveren seecker crimineel Proces, ende daar by te laste geleyt, dat zy Luyden in den Jaare LXVJ die van de Gereformeerde Religie by seecker accoordt met henl: niet dan op t behagen van Hartoginne van Parma doen Gouvernante gemaekt voor den tyd van omtrent thien dagen een Kercke gegonst hadden om haer Religie te exerceeren, gecommitteerd hadden *Crimen læsæ Majtis Divinæ et Humanæ* en heevt mitsdien zonder henl: te willen hooren en zonder derselver Defensie, die zy gedaen ofte genoomen hadden, by zynen Raede gezien ofte geleesen te weesen (soo die in Nederlandse taele geschreven, ende niet, emmers voort meerendeel getranslateert weesende, by den voorsz: Hertoge van Alva, ende die van zynen Rade niet verstaen en worden) die van de Geestelicheyt ende Ridderschap, die over t voorschr: Accoort gestaen hadden, weezende die twee eerste Lidtmaaten van de voorsz: Staeten ten eeuwigen daege gepriveerd van Stemme die zy hadden gehadt in de Staten, ende verclaert dat sy in de voors: Staeten niet meer geroepen souden worden: heeft oock die van de Stadt Utrecht verclaert verbeurt te hebben alle haer Privilegien, Vryheyden, Exemptien, hoedanich die wesen mochten, mitsgaders

 die

die Goeden ende Innecommen van selve Stadt ende van alle Gilden van dien, ende die geconfisqueert ten behoeve van den Coningh van Spaengien, heeft voorts die voorss: Stadt mitsgad: die Steden van Amersfoort, Wyck ende Rheenen (die nochtans by t voorss: Accoordt niet present noch daer toe geroepen waren geweest, ende daer op hy geen actie ter werelt en hadde uytgenomen t refuys van: voorsz: petitie van Cste XXste en Xde penningh) gepriveert van de Stemme ofte deel dat zy in de Staaten van: Lande van Utrecht hadden: heeft voorts d'voorss: Procur: Fiscael zyn actie gereserveerd jegens die particulieren, die over t voorss: Accoordt gestaen hadden, in meyninge zynde (als *Jehan de Vergas* eerste Raedt van den voorss: Hartoge ende President van de Camere van den Bloede, naderhand tot Nimmegen, tegens den Bisschop van Munster, die voor de voorss: Staeten een woord ten besten sprak, verclaerde:) dat hy die van: Geestelicheyd, die hy *Rabauwen* noemde, die over t voorss: Accoordt gestaan hadden, van haar beneficien doen priveeren, ende die wereltl: doen onthalzen zoude, alwaer t schoon dat zy geappelleerd hadden of willen appelleeren: seggen: jegens den voorss: Bisschop, *wat willen zy doen? gaen zy aen den Paus, daer en passen wy niet op; gaen zy aen den Keyzer, daer en vraegen wy niet nae; gaen zy aen den Coningh, dien hebben wy in onze handen*; Die voorss: Staeten uyt die voorsz: Sententie wel verstaende die meyninge van den Hartoge te weezen, die Staeten van den Lande te Casseeren ende gecasseerd te houden, ende geen Staeten off Magistraeten, emmers nae d'oude usantie van de Steeden en Landen gesteld, meer te kennen ofte te lyden, maar absoluitel: over hen te gebieden, ende henl: zulke Schattingen en Lasten op te leggen, als hem zoude gelieven, sonder hen Consent te vraegen ofte te hooren, ende dat hy met den geenen, die over t voorss: Accoordt hadden gestaen, t welk waeren meest alle die besten van Ingezeetenen van de Stad ende platten Landen van Utrecht, soo

Gee-

Geestelick, Eedel, als Borgers zoude omspringen naar zyn bloetgierigen appetyt, ende dat hen zulks stondt te verwachten met Coorden, Vuyr ofte Zweerde omgebracht te worden, als veel binnen deselve Stadt omgebracht waaren: hebben (:aenmerkende die groote Consequentie der Zaeken) van den voors: Hertoghe (die voor hen hadde doen procedeeren, als speciael gedelegueerde van zyne Majt) en van zyn notoire, nulle ende inique Sententie in behoorlicke forme geappellt, Aplos begeerd, * ende hen 't zelve Appel ter presentie van Notaris en Getuigen by Reqe doen insinueeren, Verhoopende dat hy den Coningh zynen Mr eenich Respect, Eer off Reverentie toedragen en Consequentel: met die Executie van voors: Sententie ophouden zoude, soo t zelve is een gemeenen Reegel, soo wel van de Pauselyke als Keyserlicke Rechten, dan willende de voors: Hartoge metter daet bethoonen, dat hy nochte op den Paus, ofte zyne Rechten, op den Keyzer noch Keyzerl: Rechten, noch op den Coningh van Spaengien achte, heeft terstont naer dat hy d'insinuatie van de voorsz: Appellatie ontvangen hadde, aan den Hove van Utrecht (die ter ordonnantie van voorgaende Gouverneurs geusurpeert hadden, jegens die privilegien van den Lande, alle beschryvingen van Staeten te doen) geschreven dat zy die Staeten niet meer en zouden beschryven, noch doen vergaderen; heevt ook daer nae die van Stadt Utrecht doen beveelen, dat zy alle haere Charters, Brieven, Registers ende Munimenten, die zy hadden van haer Rechten ende Privilegien zouden leveren in handen van President van den Hove van Utrecht, om aen den Raedt van den Trouble gezonden, ende daer meede gedaen te worden, soo hen luyden goeddunken zoude, ende zoo die van de Stadt Utrecht hem daer inne weygerig maekte seggende dat zy van pretense Sententie zonder die voor Sententie te kennen, geappelleerd hadden, ende deselve appellatie eedtshalven niet en konden te buiten gaen dat zy hem ook met authoriteit van Rechten soo

(* lees Apostolos, Getuigen) [margin: (* [illegible] …)]

Key-

Keyzerlicke als Pausel: verthoonden, dat alsulke Appellatie executie schort, Jae dat die gheene, die daer tegens deden, vielen in *Crimen legis Juliæ de vi publica*, heevt geordonneerd ende last gegeven aen *Franc. de Valdez*, Lieutenant Collonel van voorf: *Tertio di Lombardia* ende den President van Utrecht, dat men alle die gheene die over d' voorf; antwoorde geweest waaren, of daar toe Consent gedragen hadden, zoude in Apprehensie doen stellen op den Casteele van Vreedenburch, menende daer meede die Regeerders der Stadt Utrecht te compelleren haar appel te buyten te gaen ende haere Chartres ende privilegien over te geeven, dan alzoo die voorf: Regeerders eendragtelyk volstandig bleeven, haar Appel insisteerende, ende liever hadden in gevanckenisse te gaen, dan daer af te wycken, mits dat zy verstonden by hem niet gedaen te weezen, dan t recht vermocht, heevt den voorsi: Valdez, siende de voorf: Stantvasticheyd, ende by informatie bevonden hebbende, dat de gantschen Raedt van Stadt, consisteerende in xl ofte xlj Persoonen, wesende alle van de beste ende notabelste van Stadt, over die voorf: Antwoorde geweest, immers hun consent daar toe gedraagen hadde ende dat zoo hy die alle soude op Vreedenburch gevanckel: gebrocht hebben, daer uit geschaepen waere geweest een groote confusie te volgen, heeft acht Vaendelen Spaengiaerden, die doen in de Stadt waeren, in wapen doen stellen, ende t Stadhuys daer mede doen besetten, om alsoo die van de Stadt te doen hedwingen tot leeveringe van voorf: privilegien, die t zelve ziende en geen middel hebbende om t gewelt te resisteeren, verklaert hebben aen den voorf: Valdez, dat zoo verre hy die voorf: Privilegien, ende alle die Chartres van de Stadt Utrecht met gewelt wilde hebben, dat zy niet en konden en zouden resisteeren, dan dat zy daar inne niet en consenteerden, maer by haer appellatie persisteerden, sulks dat hy die voorf: Privilegien ende alle die Chartres van Stadt Utrecht metter daet van den Stadhuyze heevt doen verveuren, ende op den huy-

huyze van Vredenburch brengen, ende middelre-tyd heevt nog veele Prelaten ende Edelen, die over t voorsz Accoordt gestaen hadden particulierel: doen dreygen, dat hy henl: zoude doen vangen ende causeeren van *Crimen Læsæ Majtis* ende *Rebellie*, ten waare zy hen conformeerden met die wille ende begeerte van den voorst Hertoge, tot welken einde hy zyne Gedepden t Utrecht geschikt, ook xxij blancken met zyn handt geteykent gegeven hadde om daer in alsulke rigoreuse Commissie zoo van apprehensie als andere te schryven, gelyk hy zoude vinden dienlyk tot des voorsz Hartoge intentie; Ende ziende den voors: Hartoge dat dit all niet en proffiteerde, ende dat hy daar meede tot zyne meyninge niet en konden geraecken, hadde voorgenoomen den voors: Ien, XXn ende Xe penn: metter daed te executeeren, ende den gheene, die daer tegens geweest waeren, ofte zouden willen weezen, te doen depescheeren, ofte ombrengen, gelyk hy metter daet ook gedaen zoude hebben (gelyk die van Utrecht door eenige van nieuwe Bisschoppen hier van geaduerteerd worden) ten waare dat den Brielle ingenomen hadde geworden, waar door hy genooddruckt is geweest zyn boos voorneemen te laeten, ende de Stadt Utrecht van Spaensche Soldaeten te ontlasten, ende d' selve op Hollandt te schikken, waer door de voors: Stadt door Godts genaeden wonderlicken verlost is geweest, niet alleen van de voorsz Soldaeten, executie van den Cten XXn ende Xn penn:, ende t gunt hen daer over ende vermits het gestadich refuys te verwachten stont van de gramschap van voors: Hertoghe, maer oock van haer totaele ruine, soo deselve Spaengiaerden onder sig gesslooten hadden (als by Confessie van verscheide gebleecken is) op ten witten Donredach s'avonts, als zy des morgens deur t voors: Innemen van den Briele hadden moeten vertrecken, onder haer hypocritische penitentie ofte Geesselinge de voors: Stad Utrecht (daar zy twee Jaeren in grooter weelden onderhouden, ende met alle beleeftheyd getracteerd waren geweest, alsoo dat by Calculatie be-

bevonden worde!, dat zy die Stadt en Ingezeetenen van Utrecht over driemaal Hondert Duysent Guldens gecost hadden) te saccageeren, plonderen, ende berooven, onder dexell dat zy in langhe van haer Soldye niet betaeld waeren geweest, ende vermits zy merckten dat die Stadt, Steden ende Landen van Utrecht waren in disgratie ofte ongenaede van den voorschreven Hartoghe, ende dat zy alsulcx geen zoo leelicke grouwel: ofte abominable feiten konden doen ofte aenrichten, die hen by den voorn. Hartoghe qualick afgenomen werden; doch hoewel haeren aanslach van Stad te plonderen, driemaal gefailleerd was, soo en hebben zy niet gelaaten geduirende d'Oorloge op Hollant, ende merckel: t beleg van Haarlem, die Stadt, Steeden ende Landen van Utrecht met ontallicke ende onnoodige inlaegen van Ruyteren ende Soldaeten soo zeer te overvallen, belasten ende bezwaren, ende het Lant zoo te beschatten, en uit te eeten, dat het ondragelik was, ende veele huysluiden ende andere van Commer ende Armoede verliepen, veel verstorven, ende van honger in grooter ellende vergaen zyn, weezende een saecke die wraek voor Godt roept, ende t zelve henl: noch niet genoeg zynde, hebben die Spaensche Soldaeten op een tyt, te weeten den eersten dag van Mey anno LXXIIIJ als zy voor by die Stadt Utrecht passeeren zoude, ende daer binnen t haeren wille niet gelaeten wordende, die vier Voorsteeden van deselve Stad in brand gesteeken, met meyninge die geheel af te branden, soo verre hen t weer ende windt niet gefailleert en hadde: hadde noch den voorsz Hertoghe, niet wetende wat leet hy die voorsz Stadt Utrecht aen doen zoude, voorgenoomen, vier van vyff Canonisyen ofte Captln binnen Utrecht resideerende, ende die over veel hondert Jaeren by Keyzers en Coninghen daar gefundeert en zeedert altyds geresideert hadden, te transfereeren van Utrecht op andere plaetzen, daer die nieuwe Bisdommen opgerecht waeren, alse tot Remundt, Leuwaerden, Groeningen ende elders, t welck hy ook ap-

apparentelick geffectueerd zoude hebben, ten hadde gedaen dit Oorloge op Hollandt, ende dat hy van den Coningh weder in Spaengien geroepen ware geweest, ende den grooten Commandeur in zyn plaetze gezonden: By tyde van welcken de voorsz: Stadt ende Landen van Utrecht niet beter dan by den Hartoghe van Alva getracteert zyn geweest; Jae zulcx ook dat de voorsz: Spaengiaerden hem metter daet hebben derven onderstaen in den Jaere LXXIIIJ den XIXe November die Stadt Utrecht onder t Casteel, daar zy intelligentie op hadden, doch niet zoo groot als zy meynden, met leeren te beclimmen, meynende deselve geweldel: te overvallen, saccageeren ende te plunderen, ende den Borgers naer haeren appetyt te tracteeren, als zy gedaen zouden hebben, ten waere hem zulcx deur die Borgeren, ende eenige die op t Casteel waeren, beleth waere geweest, sulcx dat die van de Stad Utrecht hen niet anders jeegens de Spaengiaerden hebben moeten weeren ende wachten, dan of zy haer vyanden waren geweest, hoewel sy hen doen nog gelieten tot defensie van: Landen gecommen te zyn, In summa en hebben den Hertoge van Alva ende den grooten Commandeur niet opgehouden van Stadt, Steeden ende Landen van Utrecht, zoo door die Spaensche, als andere allerhande natie van Soldaeten alzoo te travailleeren, verdrucken, beschatten, berooven, op ende uit te eeten, tot dat die platte Landen meer dan voor d'een helft verstorven, verloopen ende gedepeupleert waeren, en d Ingezeetenen van Steeden langer geen middel hadden, hen zelven of de Soldaten te onderhouden; Alle twelke die voors: Staeten van Utrecht alsoo patientel: geleeden hebben, tot dat die voors: Spaengiaerden in gelyke maniere aangetast hebben die van Braband ende Vlaenderen, ende eenige Steeden aldaer geoccupeert hebbende, hen sulks ook vyantlyk jegens d zelve verthoonende. die pacificatie van Gent, ende die Gnaël: Unie tusschen alle die Nederlandsche Provintien beslooten worden, om hen Gesaemenderhant van Spaensche Tyrannie te verlossen

en-

ende in haere Oude vryheid ende liberteyt stellen, haer Rechten, Privilegien ende Vryheyden te hanthouden, en bysonder om hen zelven, hun Wyven en Kinderen te bevryen van Infamie ende overdadige injurien, die zy dagelicx van Spaengiaerden mosten lyden, waer meede die Staeten van Utrecht, hen des te vlietiger gevoecht hebben, dat zy Luiden geduyrende den tyd dat zy in deeser manieren by den Hertoge van Alva ende grooten Commandeur ende die Spaensche Soldaaten getracteerd worden, vermits henl: gepersuadeert worden ; dat den voorsz: Hartoge ende Commandeur dit alles gedaen hadden buiten wil, weeten off adveu van Coningh van Spaengien, wiens gerechticheyd, goedertierentheyd ende goetheyt tot zyn ondersaeten henl: zeer hoochl: gepresen werde, zeeckere haerluyder Gedepu in Spaengien gesonden hadden, soo om haerluyder geinterposeerde appellatie te vervolgen, als om zyne Mat. te kennen te geven hoe ongoddel:, onmenschel:, ongenadel: ende tyrannel: sy van voorsz: Hartoge van Alva, grooten Commandeur ende Spaensche Soldaten boven alle Recht, reeden en menschelicheyt getracteert worden, ende sulcx te versoeken, dat sy in Appel ontvangen en van voorsz: Soldaeten ontlast, ende voorts aen watt favorabelicker en gratieusel: getracteerd zouden moogen worden, welverstaen: dat zy ingevalle van noot, te vreden waren Soldaten te ontvangen ; maar heeft den voorsz: Coningh soo veel het appel aengaat, naer lange Sollicitatie, tot der Staeten zeer groote Costen gedaen, verclaert gehadt, dat daer geen provisie van appel en viele, maar dat die Staaten henl: zouden addresseeren, ende haer Req. presenteeren aan den Hertoge van Alva, ende van zelven versoecken sulcke provisie, als sy te raeden vinden zouden, die hen daer van zoude voorsien soo hy in Recht, reedenen ende equiteit soude bevinden te behooren: ende hoewel sulcx buyten alle Recht en reedenen gedaen worde, soo hebben nochtans de Staten, ziende dat zyl: anders niet en kosten verwerven, syne Mat. in t lange sonder ee-

eenige dissimulatie remonstreerden verscheyden reedenen, waaromme sy van voorsz: Hartoge van Alva, noch van die van zynen Raeden geen Recht noch Justitie en verwachten, als dewelcke overmits t refuys van versch: Cn XXn en Xn penn: die geinterposeerde appellatie en dat zy verscheyde andere Clachten over hem aen zyne Mat gedaen hadden, soo zeer op henluyden vergrampt waeren, dat zy niet en waren te geseedigen ende doch andersints gewoonlick waeren alle die Werelt ongel: te doen, ende geen acht te neemen op Recht, reedenen, noch equiteyt, sulcx dat zy andermael van Coningh versocht hebben, dat hy henl: zoude willen gunnen provisie van Revysie en propositie van erreur ende d'Instructie van saecke Committeeren die van Secreten en grooten Raede gesamenderhandt ofte een van hen apart, ende de decisie d'selver Raden; daer by gevoecht ter costen van voors: Staten van Utrecht alle die presidenten van gansch Nederlandt, en, sulcx een Raedt, die niemant jae niet den Coningh zelfs, met redenen mocht refuseeren off sulcke andere als Zyne Mait believen zoude: om welke provisie van revisie die niemanden naer rechten geweygert mach worden, te obtineren, der Supplta Commissris vier jaren aen den anderen continuele Sollicitatie in Spaengien gedaen heeft, sonder dat hy yetwes heeft connen verwerven, anders dan dat hem d'eenmaale geseght worde door den President en den Sct van Coningh, dat die saecke die van Mechelen gecommitteert was, d'ander reyse, dat den Coningh selffs kennisse van saecke genoomen, en daer inne seecker sententie geconcipieert hadde tot voordele van Staten, als t geseyt en oock aan den President *Viglio* geschreven worde, sonder nochtans dat den voorsz: Commissaris die voors: sententie mochte sien ofte hooren lesen; hoewel hy groote instantie daeromme deede, dan een Jaer ofte meer daer mede opgehouden zynde wert geseyt dat den Coningh weder een ander sententie geconcipieert hadde, sonder hem nochtans die te communiceren, sulcx dat den voors: Col

 hingh

gingh meer dan viermael syn sententie in de voorsz saecke verandert heeft gehadt, naer dat die saecken in deeze Landen wel off qualick nae zynen sinne gingen. Ende soo veel die ontlastinge van Soldaten aenginge, ende dat over haer exactien, concussien, fortsen eñ ordre gestelt ofte straffe gedaen mochte worden, al was't dat zy d'overdaaden van Spaengiaerden in sulcker voegen remonstreerden eñ met wettige oirconden, ofte informatien bethoonden sulcx te zyn, dat een steene hart, jae den meesten Turck ende Tyran, hem daer over zoude hebben moeten erbermen: dat zy ook presenteerden, soo verre Zyne Mat verstont dat sy jegens die sententie van Hartoge van Alva in Justitie niet gehoort noch ontfangen behoorden te worden, dat zy bereyd waren van Zyne Mat sulcke Correctie te ontvangen, als syne Mat zoude bevinden dat zy verdient hadden; dan baeden alleenl: met aller ootmoet, dat Zyne Mat hem niet en zoude laaten straffen by den voorsz Hartoge off Soldaten, die niet en zochten dan hen over die van Utrecht te wreecken, vermits die clachten, die zy over henl: aen Zyne Mat gedaen hadden, dat zy ook hier by remonstreerden wat grooter consequentie en kwaede Exempelen zoude weesen voor alle d'Ingezeetenen van Nederlanden, eñ ook voor Zyne Mat eñ die goede Ondersaeten, om dat zy haer over 't onrecht, hen by de Gouverneur gedaen, aan Zyne Majt beclaecht hadden, denselven, daer over sy geclaecht hadden, tot een straffe by Zyne Mat overgeleevert, ofte in handen gelaeten zouden worden, soo alleen daer deur geen Ondersaten meer aen Zyne Mat souden derven claeghen, maer ooik den Gouverneur een voet gegeven worden om naer haerl: appetyte over die arme Onderdaenen van Zyne Mat te tiranniseeren ende t Landt naer heuren appetyte regieren, soo en hebben zy nochtans niet anders connen obtineeren, dan dat Zyne Mat twee brieven in haer faveur aan den Hartoge van Alva geschreeven heeft, d'eene van Xn Septemb: LXXJ en d'andere van XXIIJe February LXXIJ, by dewelke Zyne Mat oversendeñ der

Stae-

Stadten Req. ende die informat: op de excessen vañ Spaengiaerden genomen, (t welck was om den Hartoge van Alva ende die Spaengiaerden meer tegens henl: te verbitteren) schreeff in effecte, dat hem een aangenaeme saecke zoude weesen, dat die Stadt van Utrecht by den voorsz: Hartoge van t Guarnisoen ontlast zoude worden ende blyven, ten waere de noot anders vereyschte; bevelende den voorsz: Hartoge ordre te stellen, dat die goeden gemainctеneerd ende die Quarden gestraft mochten worden. Dan den voorsz: Hartoge willende toonen, of dat alle t geene hy deede des Coninghs wille was, of dat hy op des Coninghs beveelen niet en achte, heevt in plaats vañ Stadt Utrecht, volgeñ s Coninghs begeerte vañ Guarnisoenen te verlichten, deselve in Novembri XV^cLXXJ, sonder nootsaecke wederom met die Spaengiaerden, die daer gelegen hadden, ende ten aencomste vañ voorscht brieven in Hollant waren, ende daer toe nog twee Vaendelen uit den Briele gecomen, weder belast: sulcx dat die voorsz: Staten uit alle deese en veel meer andere ontallicke acten te langh te verhaelen, spoorеñ eñ ondervindende dat alle t geene by den voorsz: Hartoghe van Alva in deeze Landen gedaan was, t werck ende wille was vañ Coningh selver, ende dat zy alsulcx vañ selven Coningh noch Recht, nochte Justitie noch redelicht, noch gratie, noch genade nochte eenige verlichtinge en hadden te verwachten, haerluyden Commiss.^{ss} naer dat hy meer dan vyff Jaeren in Spaengien geweest was, wederroepen ende belast hebben weder t huys te commen, t waere hy sententie hadde ofte geen: t welck den Coningh door rapport vañ President *Hoppero* vernoomen hebbeñ ende wel merckende dat het een saecke van grooter Consequentie wesen zoude, dat by in zoo notoire rechtveerdige saecke die Staten van Utrecht geweygert hadde provisie van Justitie, die men henl: jae den minsten bedelaer met geene rechten, noch redenen en conde weygeren, den voorsz: Commiss. voor zyn vertreck doen voorleesen heevt, seeckere gefabri-

ceerde Sententie die, hoewel obſchuirel:, ſcheen te weſen tot voordeele van Staten voorſz:, doch alſoo dat d'eere van Hartoge daer inne bewaart was, meer dan van Staaten, zonder dat men den Commiſſ. daer van Copie heeft willen geven: doende den Coningh zeggen dat *Don Jan van Oostenryk* cortelick in de Nederlanden zoude commen ende die van Utrecht mette voorſ: Sententie gratificeeren, om alſoo haer herten t henrewaerds te trecken; dan de voorſ: Don Jean in t Land gecomen ende tot Luxemborch gearriveerd zynde den IIIJen Novemb: LXXVJ hebben die Spaengiaerden, die op t Caſteel van Utrecht in Guarniſoen lagen, zonder van Borgeren ofte Ingezeetenen van de Stad geirriteert ofte anders dan als vrienden getracteert te zyn, op ten XXen Xbr uit den Caſteele gevallen, ende tot den Borger ingeſchooten, hebben oock ettelicke Burgeren doot geſmeeten en ten zelven daghe ooik met groff geſchut van Caſteele tot die van der Stad innegeſchooten, oock den XXJen en XXIIJen Decemb: des avonts van Caſteele in de Stadt gevallen, ende etlicke huyzen in brant geſteecken; in der vougen dat die voorſ: Staten genooddrukt zyn geweeſt die wapenen tot haerl: nootlicke defenſie jegens die voorſ: Spaengiaerden, aen te nemen, en het Caſteel te becrachtigen met groot verl: van heuren Borgeren en Onderſaten, die daer over doot gebleeven, en aen haer huyſen grondelik bedorven zyn geworden &c. Ende als naer eenige ſimulate handelinge van voorſch. Don Jean tuſſchen hem ende die gnaele Staeten het perpetueel Edict beſlooten was, ende heev niet alleen die voorſ: gefabriceerde Sententie niet geleeverd, noch die van Hartoge van Alva gecaſſeert, maer hadde gemeynt die Stadt Utrecht door middel van drie Vaendelen Soldaten, die daer binnen, ende zes die in de Voorſteeden laagen, ende daer meede hy intelligentie hadde, in zyn gewelt te brengen, ende het Caſteel, dat doen in de Borger handen was, hen af te neemen, om alſoo deſelve Stadt met geſtadige Guarniſoenen beſett te houden, daer van een Rooffneſt te maeken

ken, en die van Hollant daer deur te becrygen, Dan alzoo Godt almachtig door zyne zonderling; Genaede den aenslach, by de voorsz: Soldaeten soo buyten als binnen Utrecht leggende gemaekte om die Stadt te occupeeren, ende den Borger te overweldigen; in sulcker voegen genoech miraculeusel: dirigeerde, dat die Borgers den Soldaten meester geworden, en d' zelve sonder zweerde te trecken ter poorten uytgeleyt hebben gehadt ende heur alsoo van eeuwige Slavernye deur Gods gratie bevrydt; heeft Don Jean t zelve vernomen hebben, om met practycke te wege te brengen, dat hy met gewelt gefailleert hadde te doen, opentlick verclaert en doen uytgeven, dat hy met myn Heere den Prince van Orangien wilde mondelingh spreeken, en ten dien eynde binnen de Stadt Utrecht commen gelyk hy t zelve die van Utrecht ontbooden heeft, all op hoope dat hy in de Stadt weesende, d' zelve machtig geworden soude hebben, dan soo hem geseyt worde, dat hy hem wel verseeckert mochte houden, dat die van Stadt Utrecht hem met meer Volcks niet inlaeten en zouden, dan zy machtig zouden weezen, heeft zyn propooft van t Utrecht te comen gelaaten, en: het Casteel van Namen geoccupeerd, ende van daer die Gnâêle Nederlanden een nieuwen Oorlogh gemaekt, die noch is duyrende. Mits t welcke een ygelick wel can verstaan, wat sententie geweest zoude hebben, die Don Jean ten voordeele van Staeten van Utrecht naer zoo langwylich vervolg mede gebracht zoude hebben. Ende zoo uyt alle t geene voorsz: is, claerl: genoech blyckt dat den Coningh van Spaengien die Stadt Steeden, ende Landen van Utrecht geen van alle die princi-paelste poincten, voorwaerden ofte conditien, daer op die Keyzerl: Mat. voor, en hy naer by die voorsf: Staeten was aangenoomen, ende die by henluyden belooft, ende by eede solemnelyk bezwooren waeren, gehouden heevt, maer d' selve opsettelik ende met voorraadt in verscheyden manieren en met diversche acten verbrooken, ende directel: daer tegens gedaen heeft, ende dat alsulcx die voorsf: Staten, noch d' Ingezeetenen van

Lande van Utrecht, niet voorder gehouden syn in den eedt die zy den voorf: Coningh gedaen hebben, noch in verbintenisse daer mede sy hem verplicht mogen zyn geweest, maer dat sy metter daet daer van geabsolveert eñ ontslaegen zyn, gelyk zy hem daer van oock over langhe ontslagen hebben gehouden, fulcx ook dat zy metter daet mogen procedeeren tot aenneeminge van een ander Heer, ofte Prince: Want behalven dat den Coningh van voorf: heerschappye en gerechticht die hy over den Lande van Utrecht gehadt heevt, vervallen is, vermits hy t Contract met henl: gemaeckt, t welck reciproque is, hem zoo well verbont aen d' een, als d' Ingezeetenen van den Lande van Utrecht aen d'andere zyde, en by d'een gebrooken weezende d' ander niet schuldig is te observeeren, niet heeft gehouden, soo is nae rechten notoir, dat als een Prince (alwaer t oock dat hy by speciael accoordt, ofte Tractaet niet aengenomen en waere, ende fulcke beloften niet en hadde gedaen als in desen) syn onderfaeten opprimeert eñ verdruekt (men laet staen openbaer oorloghe aen doet, als den Coning van Spaengien gedaen heevt) eñ hen weigert Justitie te administreeren, van syn gerechticheyd vervalt; ende dat den Onderfaeten geoorlooft is den macht hem gegeven te revoceren, ende eenen anderen in zyn plaetze aen te neemen, Alle welcke te meer plaets heevt dat den Coningh van Spaengien t accoordt tusschen Don Jean van Oostenryck en die Genaele Staeten gemaeckt ende by hem specialicken geapprobeert, gebroocken ende niet gehouden heeft, dat hy ook zeedert die tyd aangesocht zynde deur Intercessie van Keys mat en zyne Mats Gezanten om met redelicke middelen met zyne onderfaeten te verdragen ende zich te reconcilieeren niet alleen alle gevoechlicke middelen hem by de Staeten gepresenteert afgeslagen heevt, maer d' selve Communicatie tot Colen gehouden, onder een schynzel van vreedemaeckinge gebruyckt heevt tot oneenicheyt eñ twistmaeckinge onder die geunieerde provincien van deese Landen, alsoo dat deselve Communicatie sonder eenige vrucht gescheurt is, oock zonder ho-

opten xi^e ende xxvij^en Octobris lestleden, aengaende het ouerleueren van Renversael bryeven hebben ghenoomen, ende ouer sulcx dvoorn. Heeren Cōmissarissen ernstelick te versoucken, dat syluyden ghelieuen sullen, van wegen die van den Vroetschappe voornt, syn Ex^tie te bidden, haere voorsz. Resolutie genadelicken te willen verstaen, eñ hen voor ge-excuseert *te houden; aengesien syluyden gaerne souden sien, dat die van Seelant gelyckelicken syne P^re Ex^tie mede aenneemen ende gelycke Renversael-bryeven ouerleueren souden, achteruolgende de voorsz. Resolutien vañ xi^en en xxvij^en Octobris voorsz; Want syluyden presumeren ofte beduchtende syn, euen verre die van Seeland nyet,* simul & semel, *sulcx van gelycken en deden, dat in sulcke gheualle merckelicke swaricheden, tusschen dselue twee Provintien souden staen te verwachten, om dat syluyden yet Capittuleren mochten, twelck tot nadeel van die van Hollandt naemaels strecken soude moeghen; dan niettemin wanneer die van den Vroetschap blycke, dat die van Seelant syne P^e Ex^tie mede aengenoemen ende gelycke Renversael-bryeuen ouergeleuert hebben, dat syluyden, als dan, dvoorsz. Capittulatie naerder in communicatie leggen sullen, om dies aengaende te doen, sulcx ten meesten diensten sal behooren."*

NB. 'T PORTRET van STRICK, te plaatsen tegen over Bladz. 102 in de Byvoegsels

hope dat daer eenige Reconciliatie zoude mogen vallen, principael: aenschouw genoomen, dat den Coningh van Spaengien onlancx daer naer heevt laten publiceeren seecker Tractaet van prescriptie daer by die Staeten en Ingezeetenen van den Lande, onder dexell dat zy t haerluyder nootlicke defensie gebruykt hebben den Raedt ende Advyse van myn Heere den Prince van Orangien en van voornaemste Heeren en meest gegoede in de voors: Landen, ende off sulcx waere gedaen, niet om hem zelffs te defendeeren, maer alleen om denselven Heere Prince jeegens zyne Mat. te favoriseeren en supporteeren, verclaert worden rebellen van zyne Mat. en vyanden van de gemeene rustte, ende sulcx gepriveert van alle goederen, Edeldom, eer en gratie jeegenwoordich en toecommende, geevende haerl: persoonen en goederen, daer men die soude mogen vynden, het sy binnen synen Coningryken en Landen ofte daer buyten; den genen die deselve zoude mogen occupeeren of weten te becommen, boven dat hy noch seeckere groote somme van penningen gestelt heeft op 't lyff van myn Heere den Prince voornt.; Mits t welcke syne Mat genoech verclaert dat hy d' Ingezeetenen van dese Landen langer voor geen Ondersaeten en wil kennen, maer henluyden gansel: abandonneert en verlaet, jae als vyanden hout, ende alle hoope van Reconciliatie wechneemt: Waeromme ende om meer andere reedenen by de Genaele Staeten breeder vervath in seecker Placcaet by henluyden hier op laeten uytgaen van date den xxvje July voorleeden, anno Lxxxj, daer toe men hen om cortheyt wille gedraecht, SOO IS T, dat die voors: Staten van Utrecht t geene voors: overgemerckt, ende door den wtterften noot gedrongen zynde, eendrachtel: en by gemeen advyse den Coningh van Spaengien verclaert hebben, gelyk zy verclaeren by deesen *ipso Jure* vervallen te zyn van zyn heerschappye, Gerechticht en erffenisse van voors: Landen, ende voorthaen van geene meyninge te zyn, denselven te kennen, in eenige saecken den Prince zyn hoocheyt, Jurisdictie, Domainen van voors: Landen raecken, syn naem als Overheer

meer te gebruycken, of by yemanden toelaten gebruyckt te worden; Verclaereñ ook dienvolgens alle Officieren, Justicieren, Smaleheeren, Vasallen eñ allen anderen Ingezeetenen vañ Lande van Utrecht, van wat conditie ofte qualiteit sy zyn, voorthaen ontslegen van den eedt, die zy den Coningh van Spaengien. als Heere vañ Lande van Utrecht geweest hebbeñ, eenichsints mogen gedaen hebben ofte in hem gehouden hebben geweest; Ende gemerckt de Doorluchticht vañ Ertshartoge Mathias het Gouvernement Gñael: van de Landen in handen van Generaele Staeten geresigneert heevt, en 't selve by hen Luyden geaccepteert is, ordonneren ende bevelen alle Officieren, Justicieren eñ andere, die t zelve eenigsints aengaen ofte raecken mach, dat zy voortsaen den naem, tiltre, groote en cleyne Zegelen, Contre Zegelen, Cachetten vañ Coningh van Spaengien verlaten, ende niet meer gebruycken, ende in plaetze van dien voortsaen by maniere van provisie gebruycken den Naem vañ Staeten vañ Lande van Utrecht, ende in plaetze van t voorsz: Coninghs Zegel, sullen gebruycken alsulcken Zegel, als die voorsz: Staeten tot der saecke hebben geordonneert, op die peine van nulliteit vañ brieven, bescheyden, ofte depechen, die contrarie van t geene voors: is, gedaen ofte gesegelt sullen weezen; Ende tot beter en seeckerder voldoeninghe van t geene voors: is, hebben geordonneert eñ bevolen, ordineren ende beveelen by desen, dat alle des voors: Coninghs van Spaengiens Zegelen in den Lande van Utrecht wesende, terstont gebracht zullen worden in handen vañ ordinaris Gedepden van de voors: Staeten op peine van arbitrale correctie; Ordonneereñ voorts dat voortaen in des Landts van Utrecht munte die naem, titule ofte wapenen van Coningh niet meer gebruykt zullen worden, maer alsulcken slach en: forme als geordonneerd zal worden tot een goude eñ silvere penning met haere gedeelten. Ordonneeren eñ beveelen insgelycx den Vice-president ende andere Heeren van den Raede in den Hove van Utrecht, mitsgaders die vañ Reeckenkamer alhier wesende, dat zy hen ont-

ontslagen houden van den eedt, die zy den Coningh van Spaengien respectivel: naar luydt haerluyder Commissien gedaen hebben, schuldig ende gehouden zullen wesen in handen van geene, die de voorsz Staeten hier toe ordonneren sullen, te doen eenen nieuwen eedt, daer mede zy de voorsz Staeten zullen sweeren, getrouwicheid jegens den Coningh van Spaengien, ende allen zynen Aenhangers, naervolgen die formule daer van gemaeckt, die hem voorgehouden sall worden; ende zall men henluyden als dan geven nieuwe Commissie onder den naem ende Zegel van de voorsz Staeten, ten waere nochtans dat yemanden van heure voorschreve Commissie weedersproocken, ende achterhaelt worde van Contraventie der Privilegien des Landts, onbehoorlicke ende andere diergelycke saecken: ontbiedende daeromme die Vice president en Raeden in den voorsz Hove van Utrecht, Schouten, Maerschalken ende andere Justicieren ende Officieren, die dit aengaen mach, ende yegelyck van henluyden besondere, dat zy deeze onze Ordonnantie doen condigen over alle den bedryve van haere Jurisdictien, daar men gewoonlick is uytroepinge te doen, soo dat niemandt hier van ignorantie pretendeeren mach, ende deselve Ordonnantie doen onderhouden ende achtervolgen onverbreeckelyk daer toe rigoreuselick bedwingende den overtreeders in manieren voorsz:, sonder verdrach off dissimulatie, want de voorsz Staeten t zelve alsoo tot nut van den Lande bevonden hebben te behooren. Ende van des te doene met des daer aencleeft, geven wy u ende elcx van u die dit aengaen mag, volcommen macht, authoriteyt ende sonderling bevel. Des t eenen oirconde hebben wy dit (zoo onsen Zegel noch niet gemaeckt is) by onsen Secretaris doen onderteyckenen.

Gegeven tUtrecht desen n Octobris xv^{C}Lxxxi(a).

B Y-

(a) Daar, by dit Stuk, zo de dagteekening als den naam van den Secretaris, niet gevonden en opengelaaten wordt, durve ik, voor als nog, niet verzeekeren, of het zelve, werkelyk, is afgekondigd geworden.

BYLAAGE

B.

Extract uit het Vroedschapsboek der Stad Gouda, beginnende met den *vi Novembris* 1579, tot den *ix Meye* 1601. *bl.* 148.

„ Vroedschap gehouden den IJn dach Meye XVcLXXXIIIJtich.

Zie deeze Byvoegs. en Aanm. *bl.* 115. „ Up huyden den IJn dach van Meye ano XVcLXXXIIIJtich was jn de Vergaderinge van de Vroetschap verschenen Mr Sebastiaen van Loose, Raedt ordinaris jn den hooghen Raedt van Hollandt, als Commissaris van den Raede van Staten neffens zyne Pre Ertie, mitsgaders Mr Nicolaes Bruninck, eerste Secretaris van d'selue zyne Extie als beneffens d'voorn: Loose by syn Extie mede gecommitteert weesende; Ende naer dat syluyden respectiuelick hare Comissie verthoont ende die van de Vroetschappen voorgedraegen hadden alle t gene dat met syne Pre Extie (naer verscheyden Vergaederinghen ende communicatien Staets-gewys gehouden) was gehandelt, belangende *de hoocheyt ende heerlicheyt des Graefschaps van Hollandt ende Seelandt*, ende dat, dyen volghende, nu anders nyet en resteerde dan te procederen tot huldinghe ende jnauguratie van syne Extie etc: *als Graue van voorsz: Lande*, op de poincten ofte Capittulatie, daer toe by den Staten van Hollant geraempt, die d'voorn: Comissarissen, ouer sulcx versochten, naer dat die opgelesen waren, geaggreert ende geapprobeert te hebben, sulcx als meest alle de Steden van Hollandt alrede hadden gedaen, conform seeker formulyer daer van synde; soe was, dyen volgende, 't gene voorsz es by die van Vroetschappe jn deliberatie gelecht, ende by henluyden daer op *besloten ende geresolveert, te sullen persisteeren by de Resolutien, die syluyden* op-

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET AGTSTE DEEL.

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
AGTSTE DEEL
DER
VADERLANDSCHE HISTORIE
VAN
JAN WAGENAAR.

DOOR
Mr. H. VAN WYN, Mr. N. C. LAMBRECHTSEN,
Mr. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCII.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET AGTSTE DEEL.

Bl. 3. 1 r. „ De Staaten van Holland, — *gedroegen zig* bedaarder en kloekmoediger — *dan men, by zulk eene onverwagte en gewigtige verandering, zou hebben konnen hoopen.*" Zo, in de Gedenkboeken der eeuwen, immer, een uitmuntend voorbeeld van kloek beleid, bedaarde en voorzigtige ſtandvastigheid der Overheden, te midden van de moeilykſte en gevaarlykſte tydsveranderingen, gevonden wierdt, 't was, zeker, dat der Staaten van Holland en van die der overige Gewesten, welken, te Delft, by een waren, op den noodlottigen dag van Vader WILLEMS onvoorziene moord. Hoe zeer wel eens hunnen gang beproefd hebbende (*a*), maar egter, en als het 'er meest op aan

(*a*) Hoe veel gezags de Staaten onder, en zelfs nog op 't laatst der Regeeringe van, Prinſe WILLEM I. uitoeffenden, blykt, onder anderen, daar uit, dat zy, daags voor 's Vorſten dood, met te niet doening van 't Vonnis der Vierſchaar van Putten, zekeren F. CORNELISZ., die aldaar verwezen was, een jaar te moeten ſchans-delven (*pionnieren*), gelastten met de Koort ſtraffen, onder verbeurte van goederen. Reſol. Holl. 9 July 1584. *bl.* 368 en 369. en myne Aanmerk. op Vaderl. Hiſt. 7 *D. bl.* 5. *r.* 18. *bl.* 10. *r.* 14; *bl.* 15. *r.* 15. en *bl.* 24. *r.* 5. *v. ſ.*

aan kwam, tot nog toe, nooit gewoon geheel alleen en op eigen voeten te ſtaan, gaf de nood hun kragten. Ylings rigtten zy zig op en, met ter zyde ſtelling van alle voorgaande verſchillen, hielden zy zig ſteevig aan den anderen. Hunne eerſte en eenpaarige tred, in 't ſpoor der Helden gedrukt, beſliste, al rasch, alle de volgende, en, daar zy, met zo veel vastheid als onverſchrokkenheid, en als hadt Oranje hen Erfgenaamen gemaakt van zyne bedaardheid en moed, ieder aanvuurden om, met hun, 't gevaar ſtoutelyk onder de oogen te zien, kwam men, hoe zeer 'er, nu en dan, een zwakke buie reez, allengskens den ſchrik te boven, bragt de zaaken in orde en vondt, eindelyk, door MAURITS arm geſterkt, den weg, op welken s'Lands eer en geluk, hoe langer hoe weeliger, begonden te bloeien. Onze WAGENAAR dan roemt hier, met reden, 't gedrag der Staaten, by s' Prinſen overlyden. Die van Holland vaardigden niet alleen, terſtond, Brieven en Gemagtigden af aan de voornaamſte Krygsbevelhebberen, met vermaaning om, overeenkomſtig hunnen Eed, in dienst te volharden, en de Vestingen, tegen alle aanſlagen van den Vyand, in goede verzekerheid te houden, maar noodigden ook, reeds ten zelven dage, de afweezige Edelen en Steden, tot eene algemeene Vergadering te Delft, omme, aldaar, op de, by voorraad, aan te ſtellene Regeering en Overigheid, te helpen raadpleegen en, met de meeste ſtemmen, te ſluiten: ook ſchreeven zy aan dezelven (*b*), dat, „ hoe wel „ tmoordt-

(*b*) Reſol. Holl. 10 July 1584. *bl.* 370 en 371.

„ tmoordtdadigh feyt —, ongetwyffelt, een „ seer ongeluckige saecke ende een groot „ verlies voor den Lande, sonderlinge van „ Hollandt ende Zeelandt, was te achten, de „ Staten, nochtans, den moet, omme de gemee- „ ne saecke te handthouden, in het minste niet „ en hadden laten sincken, maer des te meer, „ als allen vroomhartigen toestondt, met de „ *aenwesende* Gedeputeerden van Zeelandt, ende „ van de andere generale Provintien (*c*), ge- „ resolveert, bedacht ende besloten alsulcke „ rechtvaerdighe saecke, als syluyden, tot noch „ toe, by assistentie van syne Furstelycke Ge- „ nade, hooger gedachten, soo loffelycken „ hadden aengegeven (*d*), tot beschermինge „ ende voorstandt der gemeene Vryheidt ende „ Privilegien van hun allen, te handthou- „ den ende, met Godes hulpe, uytterechten, „ niet twyffelende, den Almoghenden Godt, „ tot vermeerderinge van syne glorie ende eere, „ verleenen soude alle middelen, die daer toe „ souden moghen dienen, soo oock van Uyt- „ heemsche Potentaten daer toe goede hoope „ was gegeven; begeerende, daeromme, dat sy- „ luyden, nevens de andere Leden van de Pro- „ vincien van Hollandt ende Zeelandt, midts- „ gaders van de Generale Provincien, hen „ manlyk ende vromelyck wilden houden, son- „ der, door het voorsz: ongeluck, eenigsints te „ ver-

(*c*) Dat de algemeene Staaten, en die van Zeeland, zig thans te Delft bevonden, blykt, onder anderen, hier uit genoegzaam. Zy waren 'er reeds een geruimen tyd geweest, en deden 'er verscheiden gewigtige zaaken af. Vergel. Resol. Holl. 5 Juny 1584. *bl.* 307—309. 20 Juny 1584. *bl.* 328—330.

(*d*) Zo staat 'er; doch, denkelyk, moet men *aangeheven*, dat is, *begonnen*, leezen, in plaatz van *aangegeven*.

„ verflauwen, ofte van yemandt hen te laten „ misleyden, omme van de Unie in eenige „ ſcheuringe te komen. ” De Hollandſche Staats-Leden, die, thans, de Vergadering van dit Gewest uitmaakten en, op 't oogenblik dat 's Lands Vader geveld, de verſlaagenheid algemeen, de binnenlandſche verwarring, met alle de haar verzellende rampen, voor de deure, de vreugd en hoop van den Vyand in top (*e*), zyne magt voor Antwerpen en zyn dreigend oog reeds in 't hart van Holland was, deeze manlyke taal, (een taal in den ſmaak van wylen den Prinſe (*f*)) rustig voeren durfden, die Hollandſche Staatsleden, zeg ik, beſtonden, thans, in niet meêr dan zeventien Perſoonen, uit de Edelen en de Afgevaardigden der zes groote Steden, welker naamen ik, niet alleen der aanteekening in 's Lands Geſchiedboeken, maar ook der dankbaare erkentenis van de laatſte Nakomelingſchap, waardig agte. Uit de Edelen, verſcheenen de Heeren W. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT en J. VAN DUVENVOORDE, Heer van WARMONT, nevens 's Lands Advokaat, BUYS. Uit de Steden, de Heeren STOOP, WILLEM JANSZEN, WILLEM NYSSEN en de Penſionaris, Mr. JOOST DE MENYN, wegens Dordrecht; VAN BERCKENRODE, wegens Haerlem; VAN MOERKERCKEN en de Penſionaris, Mr. P. VAN DER MEER, wegens Delft;

(*e*) Veele aanzienlyke Luiden hier te Lande, neigden zelfs ſpoedig tot PARMA, en men verzekerde zig, om die reden, by de Staaten, van veele verdagte Perſoonen, met naame ook van den Heere HENNIN, toen ten tyde Griffier der algemeene Staaten (Reſol. Holl. 8 Aug. 1584. *bl.* 467).

(*f*) Zie myne Aanmerk. op Vaderl. Hiſt. 7 *D. bl.* 88. *r.* 2. v. *o.*

Delft; PR. OOM PIETERSZ en de Pensionaris Mr. PAULUS VOS, wegens Leiden; Dr NICASIUS DE SILLE, Pensionaris, en B. VAN DER WIERE, Secretaris, wegens Amsterdam; Mr. FRANCOIS VRANCK, Pensionaris van Gouda; Mr. JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, Pensionaris van Rotterdam, en Mr. W. VAN DER MEER, Pensionaris (*g*) van Schiedam (*h*).

Bl. 5. r. 14. „ *Men kwam — overeen, om eenen* Raad van Staate *op te regten, aan welken, by voorraad, de* Regeering *staan zou over* Braband, — Vlaanderen, — Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen en Friesland." De Edelen en Steden van Holland waren, eigenlyk, maar beschreven om op eene, by voorraad, aantestellene Regeering over *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* te besluiten, en hadden, reeds op den 1. van Oogstmaand des jaars 1584, *zes* Leden, uit en wegens hun Gewest, gekooren, om in dezelve, als Raaden, nevens Graave MAURITZ, als Hoofd, te dienen (*i*). Dan, sedert, bevroedende, hoe zeer het, tot vermyding van alle scheuring en misverstand, als mede om de overige Landschappen, des te eerder, tot gemeenschap der in trein zynde middelen te brengen, strekken konde, indien men zig, met dezelven, nader vereenigde, beslooten zy, wel met eenige tegenstreeving, maar egter, wat de hoofdzaak betreffe, eindelyke toestemming, van Amsterdam, hun

(*g*) Resol Holl. 13 en 14 July 1584. *bl.* 386 en 398. Vergel. *l. c.* 8 Febr. 1584. *bl.* 113.

(*h*) Resol. van Holl. 10 July 1584. *bl.* 370. Vergel. Resol. *l. c.* 12 July 1584 *bl.* 374. (alwaar, echter, VRANCK, verkeerdelyk, als uit *Woerden* afgevaardigd, en *Woerden*, als tusschen *Gouda* en *Rotterdam* in rang, geplaatst wordt. 't Woord *Woerden* zal, denklyk, in 't oorspronklyke, geen Stad aangeduid hebben, maar den Persoon van H. JANSZ VAN WOURDEN, Vroedschap van Gouda) en *l. c.* 13 July 1584. *bl.* 377, 381, 382, 383, 384, 385 en 395.

(*i*) Resol. Holl. 1 Aug. 1584. *bl.* 450.

hun eerste plan, onverminderd de nadere Unie en die van Holland en Zeeland, uit te breiden, en de proef eener gemeenschaplyke Regeering, over de bovengemelde Gewesten, voor den tyd van drie maanden, onder Graave MAURITZ, als Hoofd, te neemen *(k)*; daar toe, uit hun midden, in plaatze van *zes*, nu *vier* Leden, *uit de bekwaamste van geheel Holland* (*l*), tot Raaden, kiezende.

Zo dra deeze Raad, toen gezegd *de RAAD VAN STATE, by provisie gecommitteert totten Gouvernemente ende Regeeringe van den Lande van Brabant* enz. (*m*), was opgerigt, naar het breed Berigtschrift, straks by onzen naauwkeurigen Schryver volgende (*n*), verzogt en verkreeg de *LANDRAAD, aan de oostzyde van de Maaze*, die, tot nog toe, gediend hadt, een eerlyk afscheid (*o*), teffens een treflyk Vertoog doende van zynen oorsprong, verrigtingen en den staat, in welken hy 's Lands zaaken gevonden hadt en liet. Dit stuk, voor eenige jaaren uitgegeeven (*p*), verdient allen aandagt, en 't zal niet ondienstig zyn 'er 't volgende uit aan te teekenen, te meêr daar ik, voorheen, my, hier omtrend, heb moeten bekor-

(*k*) Resol. Holl. 16 Aug. 1584. *bl.* 488; 31 July en 30 Aug. 1584. *bl.* 450 en 525.

(*l*) *l. c.* Resol. 30 Aug. 1584. *bl.* 522. Zy waren de Heer VAN ASPEREN, de President VAN DER MYLE, GOVERT WILLEMSZ. BRASSER en SIMON MEYNDERTSZ. *l. c. bl.* 523.

(*m*) Ik vinde nader, dat hy ook „ *de Raad van Gedeputeer- „ den aan de Oostzyde van de Maaze* " gezegd wierdt. BOR. Nederl. Geschied. XIX *B. bl.* 499. en *Gecommitteerde Raden van State aen de Oostzyde van de Maze.* Resol. Holl. 1585. *bl.* 756. Vergel. 5 July 1585. *bl.* 353—357.

(*n*) Zie hier 8 *D. bl.* 6—8.

(*o*) Resol. Holl. 28 Nov. 1584. *bl.* 734. Vergel. myne Aanmerk. op 7 *D.* alhier. *bl.* 113. *r.* 11.

(*p*) SLINGEL. Staatk. 2 *D. bl.* 132—145. PAUL. Verhandel. over de Unie van Utrecht. 2 *D. p.* 299.

korten. Die LANDRAAD dan was gesprooten „ *uit de faulten van executie van den RAAD* „ *DER NADERE UNIE.*" Dit laatste Kollegie, naamlyk, met het aangaan van dat Verbond, in Louwmaand des jaars 1579, eenen aanvang genomen hebbende *(q)*, doch niet,

(*q*) Dit blykt genoegzaam uit de, sedert den 30 van Louw- tot den 30 van Hooimaand des jaars 1579, nog overige Besluiten. Ik heb van dezelven bereids gewaagd, in eene ondergeplaatste Note, by myne Aanmerk. op WAGEN. 7 *D. bl.* 248. *r.* 12. (Zie 7 Stukje deezer Aanmerk. *bl.* 80.) en het zoude aan de leezing van den, hier bovenstaanden, Tekst hinderlyk zyn, indien ik my, aldaar, breeder over die Stof uitliet. Hier, egter, kan ik niet voorby te zeggen, dat my sedert het drukken der opgemelde Note, deeze *Besluiten* of *Notulen* (die, door de Zeeuwsche Afgevaardigden in den Raad, met naame DE RYCKE en VOSBERGEN, aan hunnen Meesters, by losse Stukken, waren overgezonden en, ten jaare 1780, op den zoogenaamden *Papiertoorn*, by de Staaten Griffie van Zeeland, gelukkiglyk wierden ontdekt) zyn onder 't oog gekomen. Dit eerwaardig Overblyfzel is, in veelen opzigte, zeer dienstig, om zig een klaarder denkbeeld van s' Lands Regeering, kort na 't opregten der Utrechtsche Unie, te maaken, dan men tot nog toe heeft kunnen doen; waarom het te meerder te beklaagen is, dat ook de voorige Notulen, tot het *sluiten* der Unie betrekking hebbende, niet aanweezig zyn, en even min die, welken, na den 30 van Hooimaand, tot in Oogstmaand, des jaars 1581., toen dit Kollegie in dat van den Landraad wierds veranderd, zyn genomen. Ook bemerk ik dat, tusschen beiden, de Besluiten, sedert den 7 van Sprokkel- tot den 14 van Lentemaand 1579, ontbreeken.

In myne, meer gezegde, Note schreef ik, dat, misschien, deeze Notulen eenige reden zouden kunnen geeven, waarom, in het MS. Exemplaar der Unie, by den Raad van Staaten berustende en, in opzigte der *Accessien* van de Bondgenooten, loopende tot den 11 van Grasmaand des jaars 1580, egter niet gevonden worden verscheiden', zeer aanmerklyke en, *voor* dien tyd gedaane, *Accessien*, welken in de meeste drukken voor handen zyn. Ik ben, thans, verpligt te belyden, dat my, by nazien van de gemelde Stukken, hier omtrend niets is voorgekoomen.

Voor 't overige, is het te bejammeren dat, hoe zeer, ontwyffelbaar, de Afgevaardigden der overige Gewesten in den Raad der nader Unie, even als de Zeeuwsche, de Notulen van dat Kollegie aan hunnen Meesters zullen hebben overgemaakt, egter dezelven, voor zo ver ik weet, nergens anders zyn ontdekt, ondanks alle moeite, die door anderen en, wat de *Hollandsche* Archiven en die van hunne *Hoog Mog.* belange, door my zelve, voorheen, is aangewend. Zo als ook, tot

niet, dan op zeer losſen en ongeregelden voet; wierdt wel, in Oogstmaand des zelfden jaars, op 't aanhouden van Prinſe WILLEM den I., van zeker Berigtſchrift voorzien (*r*), maar geraakte, des niet te min, ſpoedig in duigen: want, daar verſcheiden aanzienlyke luiden, in 't hart, tegen de Utrechtſche Vereeniging waren, en de Gewesten wel in de lasten ſtemden, maar eenigen derzelven zig tegen de uitwinning (*executie*) van dien verzetteden, waar door de Raad, als tot die uitwinning niet ge-

tot nog toe, even min als ten tyde van den beroemden Raadpenſionaris van SLINGELAND (Staatk. Geſchrift. 2 *D. bl.* 156.), niet ontdekt zyn de Registers, ſedert het ontwerpen en teekenen der Unie van Utrecht, by de *Vergadering* van de *Utrechtſchen Bondgenooten zelven*, dat is, van de *Provintien der nadere Unie*, gehouden; welke *Vergadering*, met die van den *Raad der nadere Unie*, niet moet verward worden; als hebbende die *Raad*, alleenlyk, uit de *Gecommitteerden* van de gezegde Bondgenooten beſtaan; zoo als zy ook, voorts, niet moet worden vermengd, met die der *Algemeene Staaten*, welker Reſolutien, by hun Hoog Mog., ſedert den jaare 1576 tot 1585, overig zyn. Want, om dit, met één woord, te zeggen, toen, op den 8 van Slagtmaand 1576, de *Algemeene Unie* of *Pacificatie van Gend* was geſlooten, en de Leden van alle de, daar in deelende, Gewesten, telkens, by een kwamen, noemde men deezen, en geene anderen, de *Algemeene* Staaten, 't geen duurde, zo lang als dezelve Unie ſtand hieldt, en niet tegenſtaande de *Utrechtſche* Bondgenooten, ſedert 1579 vereenigd, doch ſlegts eenige Gewesten bevattende, nu en dan ook, in den hunnen, vergaderden, ter behandeling van hunne afzonderlyke zaaken. Maar toen, ten jaare 1585, niet alleen de Walſche Provintien, maar Braband zelfs en Vlaanderen, in 's Vyands magt gekomen waren, toen, daar door, de *Gendſche* bevreediging, en dus ook de byeenkomst van *haare* Bondgenooten verviel, en 'er geen andere, algemeene, hier te Lande overbleef, dan die der Provintien van de *nadere* of *Utrechtſche Unie*, toen eerst, en wel ſedert den 6 van Herfstmaand des gezegden jaare 1585, (dag, op welken de Brabandſche Afgevaardigden hun affcheid ter Vergadering namen) wierdt de naam van *algemeene Staaten*, alleen op deeze laatſten toepasſelyk; zo als dan ook de *Generaliteits* Reſolutien, ſedert dien tyd, tot heden toe, alleenlyk tot die *Utrechtſche* Bondgenooten betreklyk zyn. Zie SLINGEL. *l. c. bl.* 153 en volgg. PAUL. Verhand. over d'Unie. 2 *D. bl.* 26 en 27. en s'GRAVEZ. *l. c. bl.* 271 en 272.

(*r*) V. D. SPIEGEL, Bundel, 2 *D. bl.* 221 (1).

gevolmagtigd, van penningen verstooken en 's Lands zaaken zeer veragterd wierden, nam men dit tot eene reden voor de oprigting van een aanzienlyker Kollegie, 't geen den Hertoge van ANJOU zou worden toegevoegd en, niet alleen over de Gewesten der *nadere* Unie, maar over de *algemeene*, by de Gendsche Pacificatie vereenigde, aan deeze en geene zyde, dat is, be-oosten en bewesten, de Maaze (*s*), 't gebied zoude voeren. Voor dit Kollegie, 't geen men den naam van *Gedeputeerden der vereenigde Provintien* (*t*), of *LANDRAAD*, gaf, wierdt een vry breed Berigtschrift vervaardigd, op den 13. van Louwmaand des jaars 1581, ook by onzen WAGEN. te vinden (*u*). Het tradt eerst in werking met Oogstmaand des zelfden jaars. De *Raad der nader Unie*, wierdt toen afgeschaft (*v*) en, hier te lande, vervangen door deezen Landraad *be-oosten* de Maaze.

Dan die Landraad, hoe zeer nu, uitdruklyk, gemagtigd om (*w*), „ by alle bequame middelen, te *executeeren*, ende *te doen executeeren* alle consenten ende accoorden, gedaen „ ende gepasseert by den Staten, aengaende „ de contributien, collectatien van penningen, „ ofte andere dingen, die men behoeven „ sal tot de Regeeringe ende defensie der „ voorsz. Landen." Die Landraad, herzeg ik, slaagde, volgens zyne eigene Verklaaring, in *het point van executie* van 's Lands lasten, nog minder, dan 't Kollegie der nadere Unie ge-

(*s*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 7 *D. bl.* 413. *r.* 11.
(*t*) Zie by PAULUS. *l. c.* 4 *D. bl.* 905.
(*u*) 7 *D. bl* 409. en *volgg.*
(*v*) s'GRAVEZ., Unie Herd. *bl.* 270 en 271.
(*w*) BOR, 16 *B. bl.* 241.

gedaan hadt (*x*). Hy gaf zig, ongetwyfeld, veel moeite, verwisselde, tot beter stuur van zaaken, telkens, zyne zittingen, van Vriesland naar Holland, van Holland naar Utrecht, Gelderland en Overyssel, reizende heen en weder, vermaanende, biddende, dreigende, doch, veel al, te vergeefsch, door den feitelyken tegenstand van eenige Steden en Gewesten; in zo verre dat, eindelyk, de Leden deezes Raads, de straaten, om schulden, ten dienste der gemeene zaak gemaakt, nauwlyks durvende betreeden, verklaaren moesten het Kollegie te zullen sluiten; 't geen ten gevolge hadt, dat zy, door den tyd, nog zig zelven nog sommigen der Bondgenooten (hoe zeer anderen hunne vlyt, arbeid en moeite, hoog roemden) kunnende voldoen, en veele Gewesten, reeds sedert den jaare 1583, bedagt geweest zynde, weder een' anderen voet op de Regeering te beraamen, zulks dan ook, in Oogstmaand des jaars 1584, zyn beslag kreeg, door 't aanstellen van den *RAAD VAN STAATE*, aan wiens hoofd MAURITZ wierdt gesteld. De Landraad nam, toen, als ik zeide, zyn afscheid, doch niet, dan na een nadruklyk Verhaal van vroegere geleden' ongelyken; klaagende, onder anderen, „ dat men hem, „ dit leste jaar, hadt getracteert, recht ofte „ aen den ondergang van dezelve, die welvaert „ van den Lande was hangende (*y*)". De

(*x*) SLINGEL. *l. c. bl.* 135.

(*y*) SLINGEL. *l. c. bl.* 141. en een geschreeven Copie onder my. Zie ook Extract Reg: der Staats van Utr., by PAUL. *l. c.* 4 *D. bl.* 305 en *volgg.* byzonder *Art.* 42, 43 en 44. *bl.* 346—349. Een deel der Registers van deezen Landraad, *be-oosten de Maaze*, is, op meêr dan eene plaatz, aanweezig en zal, in de Verzaameling van den Heere G. VAN HASSELT, het licht zien. Vergel. s'GRAVEZ. *l. c. bl.* 268 en 269. In vervolg van tyd, wierden de verhoogingen der Convoyen geschikt om de schulden, door den Landraad, ten dienste van den Lande, gemaakt, af te doen. Resol. Holl. 19 Jan. 1585. *bl.* 28.

De nieuwe Raad van Staate ondertusschen, (wiens lotgevallen men, in 't vervolg, uit onzen Wag., gedeeltelyk, kan opmaaken,) hadt insgelyks, terstondt na zyne aanstelling, met zo veele onaangenaamheden te worstelen, dat de Hollandsche Leden, reeds op den 5 van Wynmaand des jaars 1584, verklaarden niet langer in dienst te kunnen blyven, byzonder ook, wyl men hun, in veelen opzigte, de verschuldigde gehoorzaamheid weigerde (z). Schoon men hen, hier op, by Holland, ernstig verzogt *in hunnen staat voort te vaaren* (a), ging dit te moeilyker, om dat zelfs Graaf Mauritz, zo wel als de overige Leden van den Raad, aan de algemeene Staaten, reeds meêr dan eens, geklaagd hadden, uit hoofde van veelerhande zwaarigheden, by hun, in de Besluiten van 18 van Oogstmaand 1584, gevonden, de Instructie van 't Kollegie, zo als die lag, niet te kunnen bezweeren noch agtervolgen. 't Ging zo ver, dat de algemeene Staaten vastftelden hen te verzoeken, magtigen en gelasten „ de administratie ende
„ regeeringe van de gemeene saecken der
„ Oorloge aengaende, ende dat daer aen
„ kleeft, te willen aenvaerden ende handthou-
„ den, in sulcker manieren, als sy, in goede
„ conscientie, na hun beste wetenschap ende
„ vermogen, en so nae den voet van de
„ Instructie, als sy, tot dienste ende behoudenisse
„ van den Lande, sullen bevinden doenlyck te
„ wesen sonder, andersints daer aen verbon-
„ den te zyn, enz. (b)". Toen, met dit al, de

eer

(z) Resol. Holl. 5 en 10 Oct. 1584. *bl.* 609 en 619.
(a) Resol. Holl. 6 Oct 1584. *bl.* 615.
(b) Resol. Holl. 19 Sept., 5, 7, 10 en 23 Oct. 1584. *bl.* 578, 609, 615, 619 en 650. Vergel. *l. c.* 2 Nov. 1584. *bl.* 682.

eerste drie maanden, geduurende welken men overeengekomen was, den Raad te doen dienen, om waaren en men, vervolgens, besloot dien dienst, nog voor drie maanden, te verlengen, moest men 'er byvoegen dat, zo de Raad, of iemand der Leden van dien, daar toe niet zoude begeeren te verstaan, hy, in zulken gevalle, „ daer toe *geconstringeert* sal werden, als „ nae behooren (*c*)". Men heeft, sedert, verscheiden' maalen, de verlenging, van drie tot drie maanden, vernieuwd (*d*).

Bl. 8. r. 13. v. o. „ *De* Wedde *van Graave* MAURITZ." Buiten die Wedde, wierdt ook de Hofhouding van den Graave, volgens eene Ordonnantie op dezelve gemaakt (*e*), voor reekening van Holland, Zeeland en Utrecht genomen en, in 't begin, op omtrend dertig duizend guldens, 's jaars, begroot (*f*). Men onttrok zig ook aan 's Vorsten Weduwe en Kinderen niet; nopens welk stuk ik, een oogenblik, zal stil staan, te meêr, daar dit punt my voorkomt, by onze Schryveren, eenigzints spaarzaam behandeld te zyn.

't Is bekend, dat de, dikwyls onvermydlyke, kosten, ten dienste van den Lande, door ORANGE gemaakt, zyne groote verliezen, in dien dienst geleden, zyn talryk Huizgezin, ryklyke Hofhouding en ongeldzugtigheid, 's Vorsten boedel met schulden overladen hadden (*g*). Dan de Staaten, met naame die van Holland en Zeeland, welken, be-

(*c*) Resol. Holl. 23 Nov. 1584. *bl.* 707 en 708.
(*d*) BOR. *l. c. B. bl.* 549.
(*e*) Resol. Holl. 4 Aug. en 27 Sept. 1584. *bl.* 459 en 592.
(*f*) Resol Holl. 8 Aug. 1584. *bl.* 466.
(*g*) GROTIUS, *de bello Belg. Liv.* 4. *p. m.* 85. REID. Nederl. Oorlog. 3 *B. bl.* 81. BOR, *l. c.* 18 *B. bl.* 438.

nevens die van Friesland en Utrecht, de kosten der Begraafnisse voor hunne reekening namen (*h*), toonden al rasch, hoe zeer zy de gedagtenis zyner Doorlugtigheid, ook in deszelfs Nageslagt, wilden eeren, niet zonder kosten van den Lande, voor zo ver, naamenlyk, de sobere toestand der Kasse zulks gedoogde. Zy hadden, kort voor 's Prinsen overlyden (*i*), aan deszelfs Gemalinne eene pillegifte, ten behoeve van haren, onlangs geboornen, Zoone, FREDRIK HENRIK, toegezegd, bestaande in eene losrente van vier en twintig honderd ponden, jaarlyks, tot veertig grooten het pond, waar in Holland agttien-, Zeeland zes-honderd ponden, zoude dragen, en van welke gifte, eerstdaags, de behoorlyke en gezegelde brieven zouden overgeleverd worden, welk laatste egter nog niet gevolgd was. Dan, twee dagen voor de begraafnis van 's Lands Vader, besloot men, in Holland, tot die bezegeling, die nog wel eenigen tyd, maar niet de betaaling, marde (*k*), even als Utrecht mede, tot zes honderd guldens 's jaars, aan lyfrenten, besflooten hadt. 't Bleef hier niet by. Daar die van het Sterfhuiz, door de Schuldeisscheren, telkens lastig gevallen, zig zelven, zo met opzigt tot deezen, als tot het gaande houden der Hofhoudinge, niet redden konden, en ook de Vorstinne Weduwe zig aan de Staaten van Holland vervoegd hadt, met verzoek om Bewindluiden in den Boedel te stellen, tot de aankomst der Bloedvoogden, namen de Staaten die zorge op zig en, begrypende, dat de uit-

(*h*) Resol. Holl. 21 July 1584. *bl.* 421.
(*i*) Resol Holl. 8 Juny en 7 July 1584. *bl.* 326 en 361.
(*k*) Resol. Holl. 1 Aug. 1584. *bl.* 453. 6 Oct. en 3 Dec. 1585. *bl.* 610. 747 en 748.

uitgaave van het Sterfhuiz diende te worden verminderd, en op zodanig eenen voet gebragt, dat, gelyk zy ſpraken, „de eere van „het Hof ende van de Staten geconſerveert „mochte werden, met goedt contentement „van de Gemeente,” ſtelden zy, behalven drie Bewindslieden, nog vier andere Leden, uit den hunnen, aan, ten einde, met die van Zeeland en Utrecht, een nieuw plan van Hofhouding, zo wel voor de Prinſeſſe, als voor den Graave MAURITZ, te beraamen (*l*). Ook wierdt de Wedde van wylen zyne Doorlugtigheid, tot den 1. van Herfstmaand des jaars 1584, verlengt, en kwam men, op aandrang der Hofmeeſteren, den Boedel te gemoete, met eene ſomme van agttien duizend guldens; laatende, wyders, nog eene ſomme van negen of tien duizend guldens, uit 's Lands Kaſſe, volgen, met vooruitzigt van verdere betaaling voor de Kooplieden, (*Levriers*), die goederen aan het Sterfhuiz geleverd hadden (*m*). Dan, daar die Kas zelve, zeer ſlegt voorzien en met de lasten van den oorlog zwaar gedrukt was, beſloot men de gelden, welken, ter voldoening van agterwezen, aan eenige Edellieden, en andere hoogere en laagere Bedienden, moesten worden uitgereikt, alvorens men dezelven konde afdanken, niet te neemen tot laste van den Lande, maar, daar toe, aan den Boedel te verſtrekken eene ſomme van zeven duizend guldens, voor welke der Stad Geertruidenberg, die by zyne Doorlugtigheid, voor gelyke ſomme, wel eer, in pandſchap was genomen (*n*) zou worden afgelost.

Ook

(*l*) Reſol. Holl. 4 en 6 Aug. 1584. *bl.* 459 en 461.
(*m*) Reſol. Holl. 30 Oct. en 6 Dec. 1584. *bl.* 622 en 767.
(*n*) Reſol. Holl. 10 Aug. 22 Sept. 8 Oct. en 6 Dec. 1584. *bl.* 469, 581, 608 en 767.

Ook hadt men, ter afdanking als boven, de Bewindhebbers van 't Sterfhuiz, op hun verzoek, gemagtigd en toegeſtaan eenig zilverwerk, van 't welk deezen eene Lyst hadden overgegeven, te mogen verkoopen, of doen ſmelten; als mede de Tapeetſeryen, Lynwaaten en verdere bederfſlyke Goederen, ten overſtaan van twee of drie Wethouders der Stad Delft, ter hoogſter markt te doen verkoopen; van welke goederen, egter, by vervolg, byzonderlyk de kleederen zyner Doorlugtigheid uitgeſlooten wierden, die, ter onderhandſche verkoop, tot dienst der Schuldeisſcheren, wierden *gepriſeerd*. Dit alles belette niet, dat eenigen deezer laatstgemelden de roerende goederen, voor den Verkoop, bekommerden; doch de Staaten gelastten 't Hof van Holland, „tot eere van den „Lande ende Sterfhuyze voorn:" deze luiden voor Kommisſarisſen te doen verſchynen, zonder over deeze zaak openlyk te doen pleiten (*o*).

Langs deezen weg, wierden de zaaken, allengskens en op eene gevoeglyke en min kostbaare wyze, geregeld, en hier uit kwam, ſtraks, de *Ordonnantie* voort op de Hofhouding van MAURITZ, van welke ik boven gewaagde, en waar by ik hier, alleenlyk, zal voegen, dat de Staaten van Holland, op het verzoek van dien Graave, om de *Hoofd-Officieren* van zyn huiz te benoemen, hunne Gemagtigden gelastten „de voorſz *Hooft-officieren* ende „*andere* te ſtellen, reguard nemende, dat „deſelve, is 't mogelyck, genomen mogen „werden uyt de Provincien, tot onderhoudt „van den Staet van ſyne Genade contribue-
„ren-

(*o*) Reſ. Holl. 22 Sept. 1584. *bl.* 580. 4 July, 21 en 28 Aug., 30 Sept., 6 Oct. en 11 Nov. 1585. *bl.* 352, 480, 490, 494, 589, 609 en 686

„ rende, in alles bequaem ende geſchickt „ zynde." Daar de Staaten, thans, als Voogden, handelden, ſtelden zy mede aan, „ die van „ den Raede ende Reeckeningen, ende den The- „ ſaurier in 't Hof van ſyne Excellencie *(p)*."

Wat de Princesſe Weduwe betreffe, ſchoon men aan haar, na s'Prinſen dood, twee kamers op 't Hof, voorzien „ *ende getapiſſeert na* „ *hare qualiteyt*," ſchynt te hebben aangewezen, met vryheid om alle haare, roerende en onroerende, goederen, weder tot zig te nemen *(q)*, behaagde Holland haar, in kort, minder dan voorheen; 't zy dan dat zulks aan 't misſen van haaren, in dit Gewest verloorenen, Gemaal, of aan eenen, haares inziens niet genoegzamen, onderſtand, of aan andere redenen, te wyten ware. Zeker is het, dat zy, reeds op den 12. van Herfstmaand des jaars 1584, den Gemagtigden uit de Edelen en Steden, die, by 't vertrek der Staaten, ter voorziening op alle voorvallende zaaken, te Delft gebleven waren *(r)*, door twee Hofmeeſteren, liet aandienen, hoe zy, op Saturdag, toen eerstkomende, van meeninge was zig naar Vlisſingen te begeeven, de Staaten voor alle gunst en vriendſchap bedankende. De Gemagtigden deeden haar, wel terſtond, verzoeken de reize uit te ſtellen, tot de byeenkomst der Staaten zelve, welke, op den 20. daar aan, ſtondt in te vallen *(s)*, maar, daar de Vorſtin, des niettegenſtaande, liet boodſchappen, by haare gedagten te blyven en,

(p) Reſol. Holl. 1 Sept. 1584. *bl.* 542 en 548.

(q) Reſol. Holl. 6 Aug. 1584. *bl.* 461. op den kant.

(r) Dit was de gewoonte dier tyden en, in tegenſtelling van de byeenkomst deezer *Gecommitteerden*, wierdt die der Staaten zelve genoemd de *Vergadering Generael der Staaten van Holland*. Zie b. v. Reſol. Holl. 8 en 22 Sept. 1584. *bl.* 566 en 579.

(s) Reſol. Holl. 12 Sept. 1584. *bl.* 571.

en, ten dien einde, ook by de algemeene Staaten afſcheid te zullen neemen, begaven zy zig, in perſoon, by haare Doorlugtigheid, en verkreegen, met veel moeite, 't uitſtel, 't geen zy verzogt hadden (*t*). De Staaten, hier op, in den Haage koomende, benoemden eenigen uit hun ligchaam, om der Prinſesſe voor te draagen, hoe zeer zy verlangden, dat haare Doorlugtigheid zig, voor eerst, in Holland bleeve ophouden, en voortginge „ de „ *vyf Kinderkens* van zyne Excellentie by haar „ te houden ende te doen inſtrueeren, mits dat, „ tot onderhoudt van dezelve vyf kinderkens, „ volgen zouden de twee duyzent guldens, s'jaars, „ by die van Hollant ende Zeelant, tot pillegave. „ Juffʷ. ELISABETH, op den doop, belooft." En op dat, wyders, de Vorſtin, daadlyk eenige middelen mogte hebben „ tot onderhoudt „ ende Hofhouding, deedt men haar teffens „ aanbieden, tot dien einde, te zullen doen volgen „ de ſes duyzent ponden van veertigh grooten, „ haer, tot vereeringe, op de inkomſten dezer „ Landen, ge-accordeert (*u*)." Toen, egter, ook deeze bezending ſlegts ten antwoorde te rug bragt, dat haare Doorlugtigheid, „ niet tegen- „ ſtaende haerluyder vermaningen, verſocht „ ende ge-inſteerd hadde, omme naer Zeelandt „ te mogen vertrecken, ten minſten voor den „ tyd van een maendt ofte ſes weecken, ende „ dat *met haer kindeken*" (FREDRIK HENRIK) „ ende d'andere kleyne kinderen, midts dat, „ daernae, hare Excellencie met de voorſz: „ kinderkens, belooft heeft, wederom in „ Hol-

(*t*) Reſol. Holl. 13 Sept. 1584. *bl.* 574.
(*u*) Reſol. Holl. 22 Sept. 1584. *bl.* 581.

„ Hollandt te koomen," begrepen de Staaten een' nieuwen aandrang te moeten maaken. Zy beslooten dan, door hunne Afgevaardigden, 't gedaan verzoek, te doen herhaalen, maar voegden 'er, nu, de volgende woorden by, „ ende ingevalle hare Excellencie, evenwel, daer op sal insisteeren, omme, voor denselven tyd, te mogen vertrecken met de kinderkens, sullen hetselve, voor soo veel als hare Excellencie aengaet, mogen consenteeren, *mids dat de kinderkens in Hollandt blyven mogen* (*v*)." Uit welk laatste niet weinig blykt, hoe zeer men zig hier aan deeze kinderen, en 't gevaar, 't geen dezelven, buiten Holland, van den Vyand konden loopen, liet gelegen liggen. De Vorstin ondertusschen, mooglyk voorziende, hoe, by verdere weigering, de ernst der Staaten en tevens eenig ongenoegen, tusschen dezelven en haare persoon, konde ryzen, veranderde toen van gedagten en, „ aanmerkende der Staten gunst ende faveur," nam aan, met der woon in Holland te blyven; waar op haar, van Staatswegen, „ omme voor het eerste te mogen hebben middelen van Hofhouding," terstond, eene *Ordonnantie* verleend wierdt van drie duizend ponden, tot veertig grooten 't pond, in mindering der zes duizend ponden, haar, in zodanig geval, toegezegd (*w*). De goederen haarer Doorlugtigheid, naar Zeeland reeds overgevoerd (*x*), wierden toen naar Leiden gebragt, alwaar zy, eenigen tyd (*y*), haar Hof hieldt, zo als wylen haar Gemaal ook, in vroegere dagen, gedaan hadt.

(*v*) Resol. Holl. 24 Sept. 1584. *bl.* 583.
(*w*) Resol. Holl. 25 Sept. 1584. *bl.* 587.
(*x*) Resol. Holl. 6 Oct. 1584. *bl.* 610.
(*y*) Resol. Holl. 11 Nov. 1585. *bl.* 686.

hadt. Nog kort te voren was zy, egter, van Leiden afkeerig geweest, doordien de Predikant HAKKIUS, aldaar, openlyk gepredikt hadde, dat het jongste onheil, zyner Doorlugtigheid overkoomen, moest worden aangemerkt als een straffe Gods, over deszelfs Huwelyk met eene Fransche Prinsesse en den pragtigen doop van FREDERIK HENRIK; ook hadt zy hier over den Staaten haar beklag gedaan, die de zaak in handen der Regeering gesteld hadden, en haar nu van de noodige meubilen, ten bedraage van omtrend twee duizend ponden, deden voorzien, mits zy zig schriftelyk verbondt, dezelven, volgens daar van gemaakte lysten, by haar vertrek, weder ter hand te zullen stellen aan Burgemeesteren van Leiden, die met den aankoop waren belast geweest (z). Uit zekere, nog aanwezige, Brief der Staaten van Holland, aan den Heere VAN CHASTILLON, één' der naastbestaanden van de Vorstinne, schynt niet duister te blyken, dat deez zig haarer zaake aangetrokken en den Staaten, in haar voordeel, geschreeven hadt; ook blykt, onder anderen, uit dit stuk, dat haare Doorlugtigheid, door wylen den Prinse, nog aan eene somme van agt (a), elders leez ik, zes (b), duizend ponden verlyftogt was, te beuren uit deszelfs goederen, in Holland gelegen.

Bl. 11. r. 9. „ Graave WILLEM VAN NASSAU." Verstaa Graave WILLEM LODEWYK VAN NASSAU.

Bl. 12. r. 12. „ Gelderland hadt zig niet be-

(z) Resol. Holl. 30 Oct. 1584. *bl.* 659, en BOR, *l. c.* 19 *B. bl.* 487 en 488.
(a) Resol. Holl. 23 Nov. 1584. *bl.* 709 en 710.
(b) Resol. Holl. 6 Aug. 1584. *bl.* 461, in de kantteekening.

begeeven *onder 't opperbewind van Graave* Maurits *en den* Raad der Regeeringe." 't Is zo, blykens de Resolutien van Holland van den eersten van Herfstmaand des jaars 1584; maar 't verdient opmerking, dat, in den eed der Bezetting van Bergen op Zoom, drie maanden laater, mede gezworen wordt aan den *Raad van Staate*, als *gecommitteert ten Gouvernemente der Vereenigde Provintien*; Brabant, *Gelderland*, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Mechelen, Vriesland en *Overyssel* (*c*).

Bl. 13. r. 10. v. o. „ *De algemeene Staaten hadden slegts drie duizend Knegten* — in 't veld." Zeer juist zegt Wagenaar *in 't veld*; want in de Vestingen was nog een maatig aantal (*d*). Om 't Veldleger te doen aangroeien, spaarde men, byzonder in Holland, geene moeite. De Staaten hadden, onder anderen, reeds voor 't einde van Hooimaand deezes jaars, besllooten eenige Bezettingen uit de Steden te doen trekken, welker plaats men, door Schutteren uit andere Steden, zoude vervullen. Ook hadden die van den Haage een getal van honderd en tien zodanige Schutteren gezonden binnen den Briele, ter aflossing der Kompagnie van Hopman Gyzelaar. — 't Gemeene Land zou aan zodanige Luiden, tien stuivers daags, geduurende hunnen dienst, betaalen, hen van Logisgeld ontslaan en, tot voorkooming van moeilykheden, om de veertien dagen doen aflossen (*e*). Men schynt egter, thans, maar korten tyd gebruik van deeze Schut-

(*c*) Resol. Holl. 1 Dec. 1584. *bl.* 748.
(*d*) Reid, *l. c.* 3 *B. bl.* 81.
(*e*) Resol. Holl. 26 July 1584. *bl.* 433. Vergel. 31 July en 12 Aug. 1584. *bl.* 449 en 474.

Schutteren te hebben gemaakt (*f*), doch kwam, in Holland, Zeeland en Utrecht overeen, om, voor reekening deezer Gewesten en op hunne bestel-brieven, twee duizend Waardgelderen aan te neemen, verdeeld in tien Vaandelen, elk van twee honderd hoofden; uit welken, zes binnen Holland, twee binnen Zeeland en twee binnen Utrecht zouden gelegd worden, en die, te samen, eene somme van vier duizend zeven honderd en zestig guldens, ter maand zouden kosten (*g*).

Bl. 16. r. 8. „ *Drie mylen beneden de Stad, te* Lillo, *hadden de Antwerpenaars een Blokhuis opgeworpen enz.*" Te Lillo, een neeringryk Dorp aan de Schelde en, reeds ten jaare 1123, als eene Heerlykheid bekend, hadt MONDRAGON, al voor, of in, den jaare 1573, begonnen een Schans te bouwen, ter beteugeling, zo wel als bescherming, van Antwerpen. By het vertrek der Spanjaarden uit deeze Landen, ten jaare 1573, of vroeger, zal zy verlaaten geweest zyn en, naderhand, onzeker wanneer, door die van Antwerpen hersteld en, vervolgens, met behulp der Zeeuwen, in dien staat gebragt, dat zy een beleg van drie weeken, door den dapperen MONDRAGON bestuurd, kon uitstaan. Men zie verder, nopens Lillo en

(*f*) Resol. Holl. 15 en 27 Aug. 1584. *bl.* 483, 515 en 516. In 't volgend jaar gebruikte men weder Schutteren, ter bezetting der Frontieren. Resol. Holl. 12 April 1585. *bl.* 210.

(*g*) Resol. Holl. 12 Aug. 1584. Alwaar ook de *Kwartieren* worden opgenoemd, over welken deeze manschap, in Holland, verdeeld wierdt en, teffens, de naamen der Hoplieden. Onder de laatstgemelden, telt men DIRCK DUYVEL, dien 't Kwartier van Amstelland en Goyland wierdt aangeweezen en, mooglyk, dezelve was, die, in den jaare 1572. den Briele hadt helpen inneemen (zie WAGEN. 6 *D. bl.* 345.), en onder andere nog voorkomt Resol. Holl. 12 Oct. 1585. *bl.* 628. Zie, wyders, wegens deeze Waardgelders, Resol. Holl. 11 Sept. 1584. *bl.* 628.

en de andere Schansen langs de Schelde, de onderaangehaalde plaatz (*h*).

Bl. 18. r. 8. „ *Men kon den* Gentenaaren *weinig onderstands toeschikken.*" 't Ontbrak, egter, den onzen noch aan goeden wil, noch aan yver. Naauwlyks vernamen de Staaten van Holland, dat de Algemeene eene som van drie honderd vyftig duizend ponden, van veertig grooten, behalven een aanzienlyk getal van manschappen, noodig oordeelden tot ontzet van Gend, of zy, schoon, in den aanslag van tweemaal honderd duizend guldens over Holland, Zeeland en Utrecht, drie vierde moetende draagen, stemden 'er daadlyk in toe, indien de overige Bondgenooten van 's gelyken wilden doen (*i*), en hielden hun woord (*k*). Ook deeden zy, sedert, de noodige aanschryvinge aan den Gouverneur van Noort-Holland, SONOY, en aan alle Bailliuwen en Dykgraaven van geheel Holland, omme, zo ter ontzetting der gezegde Stad, als van Vlaanderen en Braband, uit elk Dorp eenen Schansgraaver (*Pionnier*), tegens zekeren bepaalden tyd, naar Delft, daar zy thans vergaderd waren, te zenden, ten einde dit volk, 't geen gesteld wierdt onder 't gezag van MICHIEL VIMME, als *Superintendent* of *Collonel* (*l*), binnen agt dagen, te doen vervoeren naar

(*h*) I. ERMERINS, in de *Verhandelingen van 't Zeeuwisch Genootschap der Wetenschappen.* 5 *D. bl.* 1—64.

(*i*) Resol. Holl. 6 Aug. 1584. *bl.* 461.

(*k*) Resol. Holl. 31 Aug. en 6 Sept. 1584. *bl.* 539—541; en *bl.* 560.

(*l*) Resol. van Holl. 30 Aug. en 11 Sept. 1584. *bl.* 537, 569 en 572—574, alwaar blykt, dat deeze Luiden, op een Artikul-Brief der Staaten van Holland, wierden aangesteld en, in Vaandelen, elk van honderd hoofden, verdeeld. De gezegde Kollonel was by Holland aangenomen, en de Eed voor dit

naar Bergen op Zoom, daar de algemeene Staaten de verzamel- en loopplaatz van het Leger (*m*) bepaald hadden, 't welk, door nieuwe aanwerving, nu, allengskens, begon te groeien (*n*). Dan de onwilligheid van den Graave VAN HOHENLÔ, een' dapperen en, van ouds, getrouwen (*o*), maar woesten Krygsman, om zig, in 's Lands dienst en dit ontzet, anders, dan op den naam, en van wegens, de Staaten van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*, onder Graave MAURITZ, te doen gebruiken (*p*), de moeite ook, die men hadt, om hem, niet dan na den overgang van Gend en gedeeltelyke regeling zyner geldelyke eisſchen, door Holland, te beweegen, om, als *overſte Veltheer* of *Lieutenant Generaal* van den voorn. Graave, *in eed en op last der algemeene Staaten*, (door welken hy meende, voorheen, verongelykt en kwalyk betaald te zyn) te dienen; met één woord, dit ontydig gemis van een beproefd Legerhoofd, gebiedende zo wel te Water als te Lande (*q*), mag men, meen

dit Volk, bragt niet alleen mede aan de Algemeene Staaten, Graave MAURITZ en den Raad van Staate, maar ook aan de Provintien, daar zy in dienst waren aangenomen, gehouw en getrouw te zyn.

(*m*) Reſol. Holl. 6 Aug. 1584. *bl.* 499—502.

(*n*) Reſol. Holl. 15 en 30 Aug. en 3 Oct. 1584. *bl.* 483, 538 en 601.

(*o*) REID, Nederl. Oorl. 2 *B. bl.* 45. Die trouw was, voorheen, byzonder gebleeken, in 't verſmaaden der voordeelige aanbiedingen van den Koning van Spanje, indien hy zig met de Nederlandſche zaaken niet moeien wilde. In 't voorby gaan, zal ik aanteekenen dat HOHENLÔ, dikwils, onder den naam van HOLLACH, voorkomt, zo in de Reſolutien van Holland, als by TASSIS, STRADA en anderen.

(*p*) Reſol. Holl. 12 Sept. 1584. *bl.* 571, en BOR, 19 *B. bl.* 506.

(*q*) Reſol. van Holl. 24 en 28 Sept., 24 Oct., 28 Nov. en 10 Dec. 1584. *bl.* 584, 597, 651, 739 en 778. BOR. *l. c.* 20 *B. bl.* 583. Vergelyk hier mede onzen WAGEN., alhier *bl.* 20 en 21

meen ik, onder de voornaamste redenen schikken, welken, hier te lande, hinderlyk waren om, spoedig en kragtdaadig genoeg, tot ontzet, zo van Gend, als van Vlaanderen en Braband, daar Antwerpen en Brussel thans benaauwd wierden, toe te schieten; hoe zeer de Staaten van Holland, naar waarheid, verklaarden (*r*), 'er dag en nagt, alle moeite toe aan te wenden (*s*); waar omtrend, straks, nopens Antwerpen, nog een woord.

Bl. 21. r. 8. „ Bergen op Zoom." De Staaten van Holland hadden, zo voor hunne reekening, als voor die van Zeeland en Utrecht, reeds een' geruimen tyd te vooren, derwaarts een' grooten voorraad van mout, rogge, hooi, haver, zoetemelksche kaazen en Buskruid, gezonden (*t*), voor de betàaling der Bezetting gezorgd, en der Stad toegezegd „ van meeninge te zyn haar, met Godes hulp, „ ten uytersten toe, te helpen houden, tegens „ alle geweldt van den Vyandt (*u*)." HOHENLÔ kwam eerst hier en in Zeeland, met het begin van Wintermaand (*v*), schoon men 'er, zo als uit de voorgaande aanmerking is op te maaken, reeds een geruimen tyd te vooren, deszelfs tegenwoordigheid gewenscht hadt.

Bl. 22. r. 16. „ *De Inwooners* (van Antwerpen) *begroot op* vyf en tagtig duizend." Sommigen zeggen *negentig* of *honderd duizend* (*w*).

Bl.

(*r*) Resol. Holl. 1 en 8 Sept. 1584. *bl.* 559 en 567.
(*s*) Resol. Holl. 15, 17, 24, 26 en 31 Oct. 1584. *bl.* 642, 645, 646, 651, 652, 656 en 657.
(*t*) Resol. Holl. 7 en 11 Aug. 1584. *bl.* 465 en 471.
(*u*) Resol. Holl. 22 Aug. 1584. *bl.* 506.
(*v*) Resol. Holl. 10 Dec. 1584. *bl.* 778. en BOR, *l. c.* 19 *B. bl.* 509.
(*w*) BOR. *l. c.* 19 *B, bl.* 500. STRADA de *bell. Belg. lib.* 6.

Bl. 24. r. 6. v. o. „ *Met* goedvinden *of op* aanraaden *van den Graave van* HOHENLO." Deez was, nevens den Admiraal VAN TRESLONG, eigenlyk, door MAURITZ en den Raad van Staaten, naar Middelburg opontboden, om over 't ontzet van Antwerpen te raadpleegen. 't Geen 'er op volgde, sproot uit het, onderling, besluit, aldaar genomen (*x*).

Bl. 26. r. 4. „ Na, *of, veelligt, al* voor, de dood des Prinsen van ORANJE, *deedt men hem de eer aan, van 't* Wagtwoord by hem te laaten haalen." Ik zoude, behoudens beter oordeel, niet zeer waarschynlyk agten, dat GEBHARD TRUCHSES, Keurvorst en Aartsbisschop van Keulen, van wien hier, door onzen treflyken Schryver, gesprooken wordt, deeze eer, geduurende deszelfs verblyf te Delft, by 't leeven van WILLEM den I., aanhoudend, zal hebben genooten. Niet alleen, om dat hy, even als die Vorst, thans zyn gewoon, en niet slegts een kort en doortrekkend, verblyf daar ter plaatse hadt, maar, om dat zulks ook best schynt te strooken, met de zwaarigheid, die hy zelve, pas agt dagen na 's Prinsen dood, in het verder geeven van 't Wagtwoord, maakte (*y*), wyzende de Wethouderschap naar Graave MAURITZ, schoon deez,

(*x*) BOR, *l. c.* 19 *B. bl.* 509.

(*y*) Resol. Holl. 18 July 1584. *bl.* 412. „ Aengaende de „ swarigheydt, by den Churfurst van Keulen gemaeckt, om „ verder *het Woord* te geven binnen deser Stede, renvoyee„ rende de Magistraten aen den Grave MANVITUM (leez MAURITIUM) „ is geresolveert, dat met de sake gesuperse„ deert sal werden tot de aenkomste van die van Zeelandt „ ende Utrecht, en dat den voornoemde Churfurst versocht „ sal werden, in 't verleenen van 't Woordt te willen con„ tinueren, *binnen middeler tyde.*"

deez, toen ten tyde, nog aan 't hoofd der zaaken niet eens geplaatst was.

Bl. 28. r. 1. „ PETRUS DATHENUS." Men zie veele byzonderheden, nopens deezen kundigen, maar driftigen, Kerkhervormer, van wiens charakter onze Geschiedschryver, reeds voorheen, een' aanmerklyken trek heeft opgegeeven, onder anderen, in de, hier onder aangehaalde, plaatsen (z).

Voor 't overige weet men, dat de beryming van DATHENUS, na het schryven van onzen WAGEN., uit de hervormde Kerke dezer Landen geraakt en, op last der Bondgenooten, ten jaare 1773, eene nieuwe en verbeterde is ingevoerd.

Bl. 30. r. 5. „ *La Mouilliere.*" Leez, hier en elders, LA MOUILLERIË (*a*).

Bl. 30. r. 11. v. o. „ PRUNEAUX." Zo schynt men den naam van deezen Afgezant, toen ten tyde, by onze Landsaaten, meest uitgesprooken te hebben; immers, men vindt ze dus, met *twee* lettergreepen, by sommigen der onzen (*b*), gespeld. In de Resolutien van Holland, leest men meest D'ESPRIMEAUX (*c*), maar dit kan een drukfout zyn en, in 't oorspronglyke,

(z) BOR. *l. c.* 19 *B.* 518. *Lof en Laster van* DATHENUS, by W. TE WATER. *Historie der Hervormde Kerke te Gend. bl. bl.* 180--281. als mede de *Punten en Articulen, daar op* PETRUS DATHENUS, *tegenwoordelick gevangen, is gevraegt geweest*, en *Verantwoordynghe* Petri Datheni, *op die Articulen, hem, zonder name zynes aenclagers, toegestelt*; onder de Bylage van s'GRAVEZANDE's. *Twee honderdjaarige Gedagtenis van het eerste Synode der Nederlandsche Kerken, onder 't Kruis.* Zie ook s'GRAVEZ. *Unie Herdagt. bl.* 280 en 231. en *Charterb.* van Vriesl. 4 *D. bl.* 511.

(*a*) PETIT. *Chron. liv.* 13. *f.* 505. en BOR, *l. c.* 19 *B. bl.* 462. HOOFD, Nederl. Hist. 21 *B. f* 920.

(*b*) HOOFD en BOR, *ll. cc.* in de Goudsche Vroedsch. Resol. 17 Sept. 1584. *bl.* 157. heet hy DE PRUNEAULX.

(*c*) *l. c.* 23 en 28 Aug. 1584. *bl.* 507 en 518.

lyke, D'ESPRUNEAUX gestaan hebben. Zyne eigenlyke benaaming was ROCQUES DE SORBIERES, *Seigneur* D'ESPRUNEAUX *(d)*. (Heer van Espruneaux.)

Bl. 34. r. 1. „ De Advokaat BUYS — begaf zig, *sedert, meen ik,* in persoon, *naar* Engeland." In de, door onzen WAGEN., hier aangehaalde, Resolutie van den 6. van Oogstmaand des jaars 1584, leest men, met zo veele woorden, dat de Staaten van Holland den Heere BUYS „ verzochten, omme hem mede, „ als Gecommitteerde van wegen de Generaliteyt, te transporteren naer Engelandt, aen de „ Maijesteyt der Koninginne aldaer, op de „ Instructie, die den selven sal werden medegegeven." En 'er volgt op „ t welk by „ by den Advocaet — is aengenomen, mits „ dat goede ordre, tot vorderinge derselver reyse, ende de onkosten van dien, werde gestelt." Ook getuigt één onzer oude Historieschryvers, duidlyk, dat de algemeene Staaten den voorn. Advokaat, met eenige Afgevaardigden, naar dat Ryk zonden *(e)*. Dan ik kan, met dat al, niet ontveinzen, hoe my deeze reize toeschynt nimmer voortgang gehad te hebben; want, behalven dat andere, daar onder twee zeer voornaame, Schryveren, schoon over den Engelschen handel, breedlyk, spreekende, 'er geen woord van melden *(f)*, behalven ook, dat 's Lands Advokaat zelve 'er slegts on-

(*d*) PETIT, *Chron. Liv.* 18. *f.* 499. REID. Nederl. Oorl. 4 *B. bl.* 84. Vergel. WAGEN., Bladw. der Vaderl. Hist., op 't Woord *Pruneaux*. *CERISIER tableau des Prov. Un. T.* 4. *p.* 16 noemt hem, verkeerdelyk, *PRUNEAUX*, *Seigneur de* Sorbiere.

(*e*) PETIT, *Chron. liv.* 13. *f.* 499.

(*f*) HOOFD, Nederl. Hist. 21 *B. bl.* 924 en 925. BOR, *l. c.* 19 *B. bl.* 482.

onder zekeren *mids* in gestemd hadt, en 'er, in de Hollandsche Resolutien, voor zo ver ik, by nauwkeurig onderzoek, zien kan, niets meêr van deeze zaak, en dus ook, byzonderlyk, niets van eene, daar toe dienende, *Instructie*, (maar wel van die voor JOACHIM ORTEIL (*g*), van wien ook onze WAGEN., zo straks, zal gewaagen) gevonden wordt, staat de Heer BUYS, in de zo even gezegde Resolutien, sedert den bovengemelden 6. van Oogstmaand, alle dagen derzelve maand, onder de tegenwoordige Leden aangeteekend, behalven op den 13, 20 en 25., in welken, gebroken, tusschen tyd, 't niet te vermoeden is, dat hy den togt zal gedaan hebben. Op den 1. van Herfstmaand daar aan, verzogt hy reeds, van zyne bediening ontslagen te worden, aanbiedende, midlerwyl, „ tot „ *primo October in dienste te continuee-* „ *ren* (*h*);" woorden, die veel verschillen van eene reiz naar Engeland te doen; zo als hy dan ook, na ORTEIL reeds in dat Ryk was (*i*), de Vergadering van Holland, bleef bywoonen, tot den 3. van Wynmaand daar aan, toen hy wederomme en, zo 't my toeschynt, voor het laatste, aldaar zyn afscheidt nam (*k*); wordende, sedert, onder de Leden niet weêr vermeld, nog van de bovengem. reize een woord gerept. Misschien, heeft men

(*g*) Resol. Holl. 21 Aug. en 7 Nov. 1584. *bl.* 503 en 694.

(*h*) Resol. Holl. 1 Sept. 1584. *bl.* 543. Volgens het schryven van BOR, 19 *B. bl.* 495., zou de Advokaat BUYS, den Staaten verklaard hebben, „ te vrede te zyn, noch in zynen „ dienst te continueren tot het *nieuwe jaar* 1585". Dan dit zeggen van dien, anderfints, lofwaardigen en allernaauwkeurigsten, Schryver, sluit niet met de woorden, in mynen tekst, uit de Resolutie zelve, opgegeeven.

(*i*) BOR, *l. c. bl.* 485.

(*k*) Resol. van Holl. 3 Oct. 1584. *bl.* 60).

men deezen, zoogezegden, tocht, met dien, welken hy, in 't volgend jaar, ondernam, en onze geregelde Schryver, naderhand, zal aanroeren (*l*), verward.

Bl. 49. r. 7. v. o. „ *Men schikte Gemagtigden naar* Gouda, *om deeze Stad te verzoeken, dat zy het* overgeleverd Vertoog tegen den handel met Frankryk *geliefde in te trekken, en agter te houden. Doch my is* niet gebleeken, of zulks geschied zy." Na men, ter Vroedschappe van Gouda, op den 17. van Herfstmaand, zekeren brief der Staaten van Holland, van den 4. bevorens, en raakende de zaaken van Vrankryk, als mede de aanzoeken, zo door D'ESPRUNEAUX, als door die van Brabant en Vlaanderen, ten deezen opzigte, gedaan, in overweeging hadt genomen, was 't besluit geweest, zig „ *niet aen Vranckryck te* „ *onderwerpen, nemaer, dat men den handel* „ *van dien gantschceliken sal afslaen* (*m*);" ook werden Stads Afgevaardigden gelast, daar tegen *remonstrantie* ter Staatsvergadering te doen, en aan elk der Leden, die zulks begeerde, hier van een afschrift te geeven (*n*). Die *Remonstrantie* was het bewuste Vertoog, 't geen ik liefst meenen zoude, op den 25. van Herfstmaand, te zyn overgeleverd; immers, op dien dag en, na dat men, daags te vooren, den eed van geheimhouding, nopens 't geen, omtrend het Fransche werk, door de Leden, zou worden voortgebragt, hadt afgelegd, leest men, met nadruk, in de Resolutien van Holland, deeze woorden. „ De Edelen en Ste„ den

(*l*) Vaderl. Hist. 8 *D. bl.* 90.
(*m*) Vroedsch. Resol. van Gouda, 17 Sept. 1584. *bl.* 157.
(*n*) Vroedsch. Resol. Gouda. 23 Sept. 1584. *bl.* 157 *vso.*

„ den *zyn getreden in communicatie aengaen-*
„ *de de ſaecke van Vranckryk* (*o*)." Daar, egter, het ſtuk, ('t geen wel by BOR, maar niet in de gezegde Reſolutien, gevonden wordt,) der groote meerderheid van Leden zeer tegen de borst ſtondt, en de Stads Gedeputeerden van Gouda zig, ſedert den 8. van Wynmaand (*p*), der Staatsvergaderinge onttrokken hadden, behalven de Penſionaris FRANCKEN, die men 'er, deels om te hooren en te zien, hadt gelaaten, bevoolen de Staaten, op den 11. der gezegde maand, den Heere VAN SWIETEN en den Raadsheere KASEMBROOD, zig naar Gouda te begeeven, om, ware het mooglyk, de zaak een' gunſtiger keer te doen neemen (*q*). Zy verſcheenen, den 13. daar aan, ter Vroedſchap, alwaar zy deeze drie volgende punten aandrongen: 't Vertoog in te trekken en toe te treden tot de genomene Staats Reſolutie; geene afſchriften van Stads Remonſtrantie of Vertoog te laaten uitgaan; Gedeputeerden weder ter Dagvaard te zenden, om op 's Lands verdeediging te helpen beſluiten. De Vroedſchap, die ze eerlyk ontvong, maar, nog daags te vooren, 't vernieuwd beſluit genomen hadt, omme „ *vuyterlyck te perſiſteeren by de voor-*
„ *gaende Reſolutie ende, querſulcx, nimmer-*
„ *meer in deſe handelinge te conſenteren* (*r*)," bleef, ook nu, by voorigen gedagten, en voegde der Staaten Afgezanten, hoofdzaaklyk, toe, dat, wat het *eerſte* Lid der gedaane voordragt

(*o*) Reſol. Holl. 24 en 25 Sept. 1584. *bl.* 586 en 588.

(*p*) Zie de Lyst der aanwezende Leden in de Reſol. van Holl. van 7 en 8 Oct. 1584. en volgende dagen. *bl.* 616 en *volgg.*

(*q*) Reſol. Holl. 11 Oct. 1584. *bl.* 621.

(*r*) Vroedſch. Reſol. van Gouda, 12 Oct. 1584. *bl.* 167.

dragt betroffe, zy hier in niet treden konde, nadien men haare redenen niet wederlegd hadt; dat, nopens het *tweede*, de Staaten zelve, door hunne Secretarisſen, reeds afſchriften van het bewust Vertoog hadden doen maaken, en het dus, ook daar door, in de Steden overgebragt en nu genoegzaam bekend was; en dat, nopens het *derde*, de Stad nooit de gemeene zaak hadt willen verlaaten, maar dezelve, met goed en bloed, tot den einde toe, zoude handhaaven, en op alle de, daar toe dienende, Beſchryvingen, haare Gedeputeerden zenden (*s*). Hier mede moesten zig de Afgezanten vergenoegen. De Stad kwam, by vervolg, ter Vergadering, maar nimmer tot intrekking van het bewust Vertoog, en hieldt zig hier by ſtaande, byzonderlyk ook, toen, in 't volgende jaar, 's Lands Gezanten, uit Vrankryk koomende, in Holland verſlag van hunne verrigtingen (*t*) zouden doen.

Dat, voor 't overige, Meester FRANÇOIS FRANCKEN, (dien ik, in de Stads Beſluiten van Gouda, ook FRANCKESZ (*u*), VRANCK, en VRANCQ

(*s*) Vroedſch. Reſol. Gouda. 13 Oct. 1584.

(*t*) Vroedſch. Reſol. Gouda. 6 April 1586. *bl.* 175 *Vſo.*

(*u*) Vroedſch. Reſol. Gouda. 22 Aug. en 12 Sept 1583. *bl.* 132 *Vſo.* en 133. In de Hollandſche Reſolutien, heet hy meest VRANCK. Hy was, op den 12 van Herfstmaand des jaars 1583, tot Penſionaris van Gouda aangeſteld, en wordt in de, bovenaangehaalde, Stads Reſolutien, genoemd, „ *Advocaet voor den* „ *Hove van Hollant, weſende een geleert jongh ervaren man.*" Op den 21 van Grasmaand 1587. benoemden hem de Staaten tot s'Lands Advokaat (Reſol. Holl. *bl.* 121.) doch Gouda beſloot „ *dat men 't voorſz. verzoek zal afſlaan, gemerckt de ge-* „ *ſteltenisſe der Stede 't niet lyden mach, in deſen tegenwoordigen* „ *tyd*" (Vroedſch. Reſol. *ult.* April 1587. *bl.* 223. *Vſo.*) Hy wierdt Raadsheer in den Hoogen Raade op 4 Sept. 1592, en ſtierf den 11 van Wynmaand des jaars 1617, volgens het aangeteekende, zo ik van goeder hand verneeme, in de Archiven van welgemelden Raad; hoe zeer anderen zynen dood op 't jaar 1619 ſtellen. V. LEEUWEN *Batav. illuſtr. bl.* 1483.

Vrancq (v), genoemd vinde,) Opsteller van dit beroemd Vertoog geweest zy, is my, wel niet met zo veel woorden, gebleeken, maar egter, uit vergelyking van verscheiden andere, uit zyne pen gekoomene stukken, als mede om den invloed, dien hy by zyne Meesters hadt, zeer vermoedelyk. Meêr bedenkelyk, zou 't my voorkoomen, of Graaf Mauritz, door die van Gouda, zo als zulks onzen Schryver toeschynt, thans gewerkt hebbe. Immers, schoon het waar is, 't geen hy, vervolgens, zegt, dat Francken „ naderhand, bleek, een groot vriend te „ zyn van dien Graave (w)," (met welke woorden, hy 't geval van den jaare 1608 (x) schynt te bedoelen,) blykt my, tot nog toe, niet, dat 'er, thans, of kort hier na, eenige naauwere vriendschap tusschen Mauritz en Gouda, of haaren Pensionaris bestonde, dan tusschen dien Graave en de overige Steden. In tegendeel, op den 12. van Oogstmaand des volgenden jaars 1585, toen Francken, insgelyks, het ambt van Pensionaris bekleedde, en 'er gehandeld wierdt over 't stuk der Regeering, in Holland, verstondt men, hier ter Stede, „ *dat men wel behoort, ernstelicken, in com-* „ *municatie te leggen, off nyet raetsaen waer* „ *yemant anders, ouermits de joncheyt van syn* „ *G. Graue* Mauritz, *tot Hooft van de regee-* „ *ringhe ende Gouuernemente van den Lande* „ *te stellen, omme in alles, met aduys van den* „ *Raedt,*

(v) Vroedsch. Resol. Gouda, 10 July 1587. *bl.* 226 *Vso.* en 11 Oct. 1604. *bl.* 58.
(w) Vaderl. Hist. 8 *D. bl.* 50 en 51.
(x) Vaderl. Hist. 9 *D. bl.* 454.

„*Raeds te commanderen* (*y*);" ook stelde Gouda zig, in 't zelfde jaar, tegen de bevordering van MAURITS tot Stadhouder van Holland; zo als men, in 't vervolg, zal kunnen zien (*z*).

Bl. 53. r. 2. v. o. „*De Raadpleegingen en Besluiten* bleeven geheim." Zoo zeer zelfs, dat men verboden hadt dezelven te *registreeren* (*a*).

Bl. 55. r. 8. v. o. „*Heer* van Dohain." Leez „Heer van *Ohain*" (*Seigneur d'Ohain*). Hy was een der Brabandsche Edelen, die zig, ten jaare 1565, te samen verbonden en, sedert, den naam van *Geuzen* gekregen hadden; ook hadt hem Prins WILLEM I., te meermaalen, in zynen dienst gebruikt, byzonder ook, naar het schynt, tot het stillen van eenen gewigtigen opstand te Gend, in het jaar 1577. 't Geen ik te meerder aanteekene, om dat men, reeds voor my, heeft opgemerkt, dat onze WAGEN. het nederleggen van dat oproer den Heere VAN DOLHAIN, (leez VAN OLHAIN, in 't Fransch *le Seigneur* d'Olhain) toekent, die van den onzen onderscheiden en ADRIAAN VAN BERGEN genaamd was (*b*).

Bl. 59. (1.) r. 3. „*De Steden* van (Westfriesland) — *hadden uitdruklyk begeerd, dat men haar met den naam van* Westfrieslant, *beschreeve*, als gevoegt aan Holland." Zeeland, dit aanziende voor eene nieuwigheid, liet het niet doorgaan, dan onder eene schriftelyke verzeekering, dat haar zulks, by vervolg, in haare hoogheid of voorrang onder de Ge-

(*y*) Vroedsch. Resol. v. Gouda. 12 Sept. 1585. *bl.* 85.
(*z*) Zie deeze Aanm. op *bl.* 106. *r.* 2. van 't 8 *D.* der Vaderl. Hist.
(*a*) Resol. van Holl. 5 Nov. 1585. *bl.* 688.
(*b*) Vaderl. Hist. 7 *D.* *bl.* 177. METER. *l. c.* 7 *B.* *bl.* 127.

Gewesten, geene verkorting zouden toebrengen (*c*).

Bl. 64. r. 8. v. o. „ Brusfel — *vergeefs gehoopt hebbende*, op ontzet." De Staaten van Holland hadden, by aanhoudenheid, al hun vermogen tot dat ontzet in 't werk gesteld en, nog op den 23 van Sprokkelmaand, den Graave van HOHENLOHE gebeden en verzogt het *te willen doen spoedigen*, met byvoeging, dat zy alle diensten, die daar omtrent gedaan mogten worden, zouden agten, „ als of dezelven den „ Lande van Holland, in het geheel, gedaan wa„ ren (*d*)."

Bl. 67. r. 3. v. o. „ Aanslag *op* 's Hertogenbosch." Zy was, byzonderlyk, ondernomen om, konde het zyn, Parma van Antwerpen af te trekken. De zaak kwam hier op neder (*e*). KLEERHAAGE was, den 18 van Louwmaand, des avonds, met de zynen, behendiglyk over den Slagboom der Vugtsche Poort geklommen, en schuilde in de twee Wagthuisjes, staande voor de Valbrug aldaar, terwyl het Volk van HOHENLÔ zig, in de huisjes en elders, langs den Boschenstraat-weg, verborgen hieldt. De Poort ondertusschen, des morgens van den 19, ten 8 uuren, ge-opend en de Valbrug nedergelaaten zynde, vielen de Staatschen, onvoorziens, op de

(*c*) Resol. Holl. 7 Dec. 1584. *bl.* 769. 77. 2 Mei 1589. *bl.* 280.

(*d*) Resol. Holl. 28 Febr. 1585 *bl.* 140.

(*e*) *Brief discours d'une memorable Entre prise, nagueres attentée sur la Ville de* Bois le Duc, *le 19de Janvier l'an* 1585. MS. welk stuk was gezonden, door de Regeering van den Bosche, aan den Prinse van Parma en, in Stads Archiven aldaar, te vinden is. METEREN, Nederl. Oorl. 13 *B. bl.* 239. LE PETIT, *Chron. Liv.* 13. *fol.* 505 en 506. TASSIS, *Commentar. Lib.* 7. *p.* 470. STRADA, *de Bello Belg. Lib.* . HOOFD, Nederl. Hist. 22 *B. bl.* 982 en 983. REID, Nederl. Geschied. 4 *B. bl.* 94, en VAN HEURN, Beschryv. der Stad s'Bosch. 2 *D. bl.* 157—161.

de Burgerwagt aan, maakten ze deels, en ook, zo zy dagten, den Poortier (dien ze in een donker Toorntje ſtietten) af, en zig meesters van de Poort, welke zy, daar op, met weinige Manſchap, en last om te zorgen dat de Hekels of Schotbalken niet nedergelaten wierden, bezet lieten. Toen, onder 't woest geſchreeuw van *Victorie*, ter Stad zynde ingetrokken, die, thans, van geen bezetting voorzien en, volgens ſommigen (*f*), door HOHENLÔ, den zynen ter plundering toegezegd was, bezoedelden verſcheiden, al rasch, hunne handen met roof, terwyl anderen, langs de Wallen rennende, van daar zig naar de Markt en elders begaaven, maar verſchrikt wierden op 't onverwagt gezigt, niet alleen van weinige gewapende Burgeren, die op hun vuurden en één hunner paarden dooden, maar byzonder van eenige Spaanſche Ruiteren, die den voorigen dag, eenige Koopgoederen (verkeerdelyk leest men *Koopluiden*, by onzen WAGEN.) naar binnen geleid hadden, en nu op hun vertrek ſtonden. Waanende dan verraaden te zyn, moest de verbyſtering nog hooger ſteigen, zo dra men gewaar wierdt, dat CLAUDE DE BARLAIMONT, Heer van *Hautepenne*, een berugt Krygsman en s' Konings Stadhouder over Gelderland, zig aan 't hoofd der Spaanſchen bevondt. Deez naamlyk, om zyne byzondere zaaken, zig juist in de Stad bevindende, hadt naauwlyks berigt van den inval gekregen of, zo rasch mooglyk, in 't harnas geſchoten en opgezeten, begaf hy zig, verzeld door den Heere van HELMONT en eenige Leeden der Bosſche Regee-

(*f*) LE PETIT *l. c. fol.* 506.

geering, in 't heetst van 't gevegt, en moedigde de Koningschen en Burgeren, met woorden en daaden, aan. De Staatschen wederstonden eenigen tyd, maar, eindelyk, was 'er geen houden meer aan, daar zy, nog naar harde nog zagte vermaaningen meêr luisterende, elkander verdrongen, uit een spatteden en spoorslags renden om de Vugtsche Poort uit te vlugten, alwaar zig, egter, het bloedigste toneel eerst opende. De weinige Manschap, ter bewaaring dier Poort gesteld, hadt dezelve schandelyk verlaaten, om deel te hebben aan de plundering der Stad, en de Poortier, die men waande van kant te zyn, doch slegts zwaar gewond was, zig alleen bevindende, nam zyn' slag waar, kroop, op handen en voeten, naar de Poort en deedt, door het in stukken snyden der touwen, de Schotbalken nedervallen, waar door dus de eenige weg om te ontkoomen den vlugtenden wierdt afgesneden, dien, wilden zy een' wissen dood ontwyken, niets anders overbleef, dan zig, op hoop van redding, van de Vest in de Gragt te werpen. Dit gelukte aan sommigen, onder welken, behalven den dapperen Kleerhaage, zig ook bevondt Justinus van Nassau, Bastaardzoon van Prinse Willem den I. en, in 't vervolg, Admiraal van Zeeland. Doch veelen, met naame ook Ferdinand Truchses, Broeder des gewezen' Keurvorst van Keulen, kwamen elendiglyk om. 't Gevegt hadt, van 's morgens, ten agt, tot elf, uuren geduurd, en de Burgery, zo aan dooden als gekwetsten, ruim honderd twintig (g) man verlooren. Bl.

(g) *Brief Discours.* U. S. „*Le nombre de* Six vingts *hommes.*"

Bl. 69. r. 11. v. o. „ *De Staaten hielden ook eenige Scheepen* op de Eems." Gerrit Claasz Langhaar was 'er Admiraal over, en deez schreef, thans ten tyde, dat men 't Krygsvolk des Graaven van Oost-Friesland, op eene zonderlinge wyze in eed nam, gietende hun, by deeze plegtigheid, zeker water op het hoofd (*h*), waar door die Eed de gedaante van eenen Doop kreeg.

Bl. 71. r. 4. „ *De Roomschgezinden hadden* — eene sierlyke *Kerk verzogt.*" 't Schynt dat onze Wagen, den Historieschryver Hoofd, wiens leiding, te meermaalen, en wiens bewoordingen, somtyds, by hem gevolgd worden, alhier niet wel geleezen heeft. Men vindt aldaar, „ de Nieumeeghers — hadden —, *wat fierlyk*, „ een' Kerk verzocht (*i*)," de zin dan is, dat de Roomschgezinde Nieumeghers dit verzoek, op eenen *flouten toon*, gedaan hadden.

Bl. 71. r. 8. v. o. „ *Den* vyftienden *van Lentemaand.*" Volgens een Brief des Raads van Staate (*k*), aan de oostzyde van Maze, van den zeventienden dier maand, was dit, op den *zestienden*, gebeurd; ook hadden de kwaadwilligen eenige Burgers, behalven de Soldaaten, uit de Stad gejaagd en, daar men thans voor uit zag, hoe deeze zig, eerlang, met den Vyand, stondt te verdraagen, agtte men hoog noodig de Stad Tiel, als, na 't overgaan van Nieumegen, een *Frontier Stad wezende*, van meerder bezetting te voorzien en, ten dien einde, Jonkheer Dirk Vygh, Heer tot Soelen, Amptman der Neder-Betuwe, in alleryl te beweegen, derzel-

(*h*) Bor, 21 *B. bl* 694.
(*i*) Hoofd, 22 *B. bl.* 988 en 989. Vergel. Bor, *l. c. bl.* 563.
(*k*) Copie MS. onder my.

zelver getal op drie honderd hoofden te brengen, waar voor die van Holland hem verzeekering van betaaling geven zouden, mits het ſtrekte in vermindering van het Aandeel der gemeenſchaplyke lasten van dit Gewest. Holland handelde ſtraks; in 't geheim, hier over, als mede over 't afbreeken van Toornen, Huizen en Boomen, die der Stad te na mogte ſtaan, door twee Afgevaardigden, die den voornoemden Amptman en der Regeeringe van Tiel gezonden wierden; ook meen ik, dat men het met den anderen eens wierdt (*l*).

Bl. 72. r. 10. v. o. „ NIEUWENAAR *wist* — *behendiglyk*, Volk te krygen in Arnhem." Dit was hem, den 21 van Sprokkelmaand bevoorens, mislukt, door dien de Regeering dit Volk, ja zelfs de Ruiteren, die den Stadhouder in Louwmaand begeleid hadden, niet begeerde intelaaten. NIEUWENAAR ſchreef hun, daar op, uit Nymegen, een' vinnigen brief, onder anderen zeggende, „ dat een ieder nae zynen „ eygen kop ende fantazie Regeeren wilde, „ niet tegenſtaende, dat zy den bericht ofte „ gelegentheyt der ſaecken niet wiſten," en 'er by voegende, dat het onheil, uit deeze weigering te ſpruiten, hem nooit konde geweeten worden, en dat hy het op den Landdag zou brengen (*m*). Thans trof hy beter geluk.

Bl. 74. r. 18. „ Veldmaarſchalk - plaatz."
SCHENK VAN NIDEGHEM, van wien hier geſproken wordt, hadt wel verzogt om eene Veldmaarſchalksplaatz, maar, nadien 'er thans geen open was, verzogt men den verjaagden Keurvorst

(*l*) Reſol. Holl. 20 Maart, 12 en 15 April 1585. *Bl.* 196, 208, 216.
(*m*) VAN HASSELT, Kron. van Arnh. *Bl.* 229 en 230.

vorst van Keulen, GEBHARD TRUCHSES, hem, onder deszelfs Benden, van dit Ambt te voorzien; wordende, voor 't overige, vastgesteld, dat SCHENK, den Lande dienen zouden, onder den titel van Lieutenant Generaal, of algemeen Onder-Stedehouder van den Graave van NIEUWENAAR, Stadhouder van Gelderland, op eene Wedde van duizend *Heeren-Guldens*, (beloopende twaalf honderd vyftig ponden van veertig grooten, 's maands (*n*),) behalven den uitkoop, die men hem deede, voor de overgave van 't huiz Blyenbeek. SCHENK nam, sedert, wanneer hy niet te velde was, zynen intrek naar 't schynt, op het Slot van Persyn, buiten het Bosch van s' Gravenhaage, 't geen HOHENLÔ, eertyds, bewoond hadt (*o*).

Bl. 80. r. 11. v. o. „*De Staatschen doen* een tweeden aanval *op den* Kouwensteinschen Dyk." Volgens het schryven van den Admiraal van Warmond, wierden zy, by deezen tweeden aanval, des morgens, den 26 van Bloeimaand, wel van den Dyk geslagen, maar straks hervatteden zy 't gevegt, vielen, van nieuws, op denzelven aan en bleeven 'er, omtrend zes uuren lang, meesters van. Parma, sedert, de zynen doende aanrukken en, met eene lanse in de hand, tot den buik in 't water springende, lobberde, kloekelyk, naar den Dyk, verscheen 'er, eerlang, op en; toen, onder een' hoop van agt of negen honderd, versch medegebragte, Knegten, allen moed inblaazende, verzwakte hy, eindelyk, dien der Staatschen, hen noodzaakende den grond te ruimen, schoon

(*n*) Resol. Holl. 24 Juny en 5 July 1585. *bl.* 326. 353—357.
(*o*) Resol. Holl. 24 Oct. 1585. *bl.* 639.

niet dan na het ſcherpſte en bloedigſte gevegt en; onder zulk een geweldig vuur der Spaanſchen, dat men, van der Staaten zyde, ſchreef nooit diergelyks, hier te Lande, gezien te hebben. De Heer VAN HAULTAIN was, nevens zynes oudſten Broeders Zoon, reeds by 't eerſte gevegt, geſneuveld. Ook bleeven hier de Antwerpſche Admiraal, JACOB JACOBZE en andere Luiden van naam (*p*). De Admiraal, JUSTINUS VAN NASSAU, zig vroomlyk gedraagende, wierdt van den Vyand tot in de Schelde gedrongen, alwaar hy, ſchoon zwaar geharnast, in het lis en biezen wist te ontkoomen, zig van zyne wapenen te ontdoen en, door 't zwemmen over die Rivier, zyn leeven te redden (*q*).

Bl. 82. r. 18. „ *Ook maakte men de Vloot hier toe* vaardig." Men leest, dat die Vloot, geſchikt om Antwerpen te ontzetten, mede voorzien was van de noodige Vuurwerken, tot het breeken van het Vlot en de Schipbrugge van Parma; waar door, byzonderlyk ſchynt gedoeld te worden op zekere Kunstwer*ktuigen*, door KORNELIS EWOUTZE en EWOUT KORNELISZE, Vader en Zoon, Inwoonderen der Stad Delft, ten dien einde, uitgevonden, door de Staaten van Holland goedgekeurd en, ten hunnen koste, vervaardigd.

Daar, voorders, deeze Luiden hadden aangeboden de gezegde Kunsttuigen, ſchoon met oogſchynlyk gevaar van lyf en leeven, zelve, tegen den Vyand, te willen ſtellen en in werking bren-

(*p*) Reſol. Holl. 20 Mei 1585. *bl.* 276.

(*q*) BOR, *l. c.* 20 *B. bl.* 599 en 600. Zekere ROELKE VAN DIEST wierdt, by deeze gelegenheid, zo elendiglyk gekwetst, dat hy, ſedert, „ *voor ſyn aanſicht moeſt* gemasqueerd *gaan*," 't Land onderhieldt hem. Reſol. Holl. 1587. 13 Apr. *bl.* 102.

brengen, indien zy slegts verzekerd wierden dat, by hun overlyden, voor Vrouw en Kinderen gezorgd wierde, liet men niet na, daar omtrend, onder erkentenis van hunne te bewyzene trouw, een gunstig besluit te neemen, (*r*). Ik vinde niet op welke wyze dit Stuk of deeze Stukken gemaakt waren; trouwens, dit alles kwam even weinig te stade, als al het overige, 't geen, tot behoud van Antwerpen, toen voor de eerste Koopstad van Europa en de zenuw van Nederlandsch Bondgenootschap gehouden, in 't werk was gesteld, en waar omtrend, byzonder toen men de hoop op Vrankryk verloor (*s*), in Holland en Zeeland niets was nagelaaten, zo met opzigt tot aanvoering van Scheepen en Volk, ('t geen, ook om deeze reden, verboden was, ten haring te varen (*t*),) als van leevensmiddelen; hebbende men zelfs een' omslag over de Hollandsche Steden gedaan, om elk zyn aandeel in zekere duizend lasten Rogge, tot hulp der benaauwde Stad, in gewapende Scheepen, omslagen van eenen yzeren Keten, met een *Bonet*, te doen leveren (*u*). Ook gelastte men eene algemeene inzaameling van gelden, tot nut der behoeftigen aldaar (*v*) en, zo de algemeene als byzondere Staaten hadden een Dank- en Bededag, tegens Woensdag, den

(*r*) BOR, *l. c.* 20 *B. bl.* 609 en 610. Resol. Holl. 12, 22 en 27 July 1585. *bl.* 375, 413 en 430 en over een ander Werkstuk, tot breeking der Brugge van Parma in Zeeland, door zekeren Kaersmaker, bedagt, maar 't geen aldaar, als onnut, van de hand gewezen was. HOOFD, Nederl. Hist. 22 *B. bl.* 998.

(*s*) Resol. Holl. 9 en 10 April 1558. *bl.* 200.

(*t*) Resol. Holl. 1 Juny 1585. *bl.* 296.

(*u*) Resol. Holl. 15 en 20 Maart, 7 Juny en 8 July 1585. *bl.* 159, 197, 315 en 361.

(*v*) *l. c.* 20 April 1585. *bl.* 232.

den 12 van Zomermaand, doen aankondigen, om 'sHemels zege, over hunne Wapenen, af te smeeken (*w*).

B. 83. r. 4. „ *Men riedt hem* (ALDEGONDE), uit Zeeland, *zig* daar *niet te vertoonen.*" De Staaten van *Holland* verboden, insgelyks, hunnen Admiraal VAN DUVENVOORDE, Heere van Warwond, den Heere van St. ALDEGONDE, of iemand zyner Naastbestaanden, Paspoort te verleenen, of hem, eeniger maate, toe te laaten in *Holland* of *Zeeland* te koomen; met byvoeging dat, zo ALDEGONDE, des niet te min, op deeze of geene wyze, daar mogte verschynen, de Admiraal hem zou hebben te doen aantasten en in verzekerheid houden. Zy schreeven ook in dien zin aan Graave MAURITS en den Raad (*x*).

Bl. 85. r. 8. „ TRESLONGS Huisvrouwe." Zy was ADRIANA, Dogter van OTTO VAN EGMOND, Heere van Kenenburg. De, nog aanweezige, brief, door TRESLONG aan haar geschreeven, den 5 van Hooimaand, op 't oogenblik, dat hy vermeende zyne, te strenge, gevangenis te zullen verlaaten, die Brief, zeg ik, met de eenvoudige benoeming van *ARIAANTJEN* beginnende, schetst, mynes inziens, genoeg de eerlyke denkwyze, trouwe en liefde voor het Vaderland, van dien, meer dapperen dan, mooglyk, bescheiden Krygsman; „ *Gy zult,*" schreef hy, „ *myne Heeren,*" (doelende op Graave MAURITS, den Raad van Staate en de Wet van Middelburg) „ — *verseekeren, dat ik niet* „ *doen of attenteren sal, 't geen dat soude* „ *mo-*

(*w*) *l. c.* 2 Juny 1585. *bl.* 297. Charterb. van Vriesl. 4 *D. bl.* 534. Zie ook *l. c. bl.* 536 enz.

(*x*) Resol. Holl. 19 Aug. 1584. *bl.* 484.

„ *mogen prejudiciabel wesen aen onsen bedrukten Vaderlande;*" en wat verder, „ *Ik verhope te betonen, so lange myn siel in 't lyf slaet, — te wesen een slaef en dienaer van den Vaderlande, — en daer in sal volherden en sterven* (*y*);" ook heeft zyn volgend leeven, hoe zeer men hem buiten Staats- en Krygsbedieningen hieldt, nimmer, voor zo ver men kan nagaan, deeze woorden wedersproken.

Bl. 78. r. 5. „ *Zyn Ampt van* Admiraal van Zeeland *was — gegeven aan* JUSTINUS VAN NASSAU." Men heeft deezen reeds, als een dapperen Krygsman leeren kennen (*z*); dan, „ *overmits hy, in het fait van oorloge te water,* „ *nog niet zeer ge-useert was,*" wierden hem, tot „ *voornaame Raaden en mede Exploicteurs*" toegevoegd, MAARTEN DROOGE, en de Admiraal van Zierikzee, ADRIAAN SIMONSZ (*a*).

Bl. 87. r. 18. v. o. „ De Hanzesteden — *zonden hunnen Geheimschryver.*" Hy was mede gelast te klaagen, by de Regeering van Enkhuizen, over 't rooven en opbrengen van eenige Hamburgsche Scheepen, op Portugal vaarende. Dan de Staaten van Holland, dit werk opneemende, schreeven den Hanzesteden dat, nog die Regeering, nog zy, verantwoordelyk waren, voor de daaden van byzondere Ingezetenen, die, buiten hunne mee-

(*y*) BOR, Nederl. Stukk. 20 *B. Bl.* 576, welke deftige Schryver, voor 't overige, 't gebeurde met TRESLONG, ten deezen tyde, op de, door WAGEN. hier aangehaalde, plaatzen, breedelyk en, na zyne gewoonte, uit egte Stukken, met wederlegging van anderen, en verdeediging der eere van den Admiraal, opgeeft.

(*z*) Zie deeze Aanmerk. 8 *Stukje. Bl.* 36. en *Bl.* 40.

(*a*) Resol. Holl. 12 Maart 1585. *bl.* 163.

meening en last, zig begeeven hadden in dienst der Konings van Portugal, welken Vorst zy 't opbrengen van Spaansche Scheepen, in hunne Havens, hadden ontzegd (*b*).

Bl. 89. r. 11. „ Gouda alleen kon niet bewogen worden — *te bewilligen in de opdragt der* Opperheerschappy." Zo zeer als deeze Stad den bystand der Koninginne van Engeland noodig agtte (*c*), zo nadeelig, egter, oordeelde zy alle Opperheerschappy van vreemde Vorsten, en dus ook van ELISABETH zelve. Reeds in Lentemaand deezes jaars, hadt de Vroedschap haaren Afgevaardigden ter dagvaard van Holland gelast, dat zy, aldaar, by 't onderling overweegen van 't 14 Artikel der nieuwe Ordonnantie, raakende het punt der onderwerping (*Submissie*), zouden hebben te verklaaren, dat de Stad „ niet wilde gehouden zyn, alwaar „ 't oock dat de twee derden deelen van de „ Stemmen ouer een drougen, de zaecken, „ belangende de *verandering van de Souverainiteyt*, van de *Religie*, *capitale Impositie* „ ofte *Contributie*, te *submitteeren* (*d*)." Thans drong zy op deezen regel nog sterker aan en, op den 19 van Grasmaand deezes jaars, beval zy haaren Pensionaris om, zo men tot het aanbod der Opperheersch ppy wilde overgaan, de Vergadering te verlaaten, „ doende sodanighe protestatie, dat die van der Goude van „ meeninghe syn te recouvreeren alle d'onnutte costen, voor zoe veel haer aengaet, die „ opte handeling van Vranckryck, ALENCHON, „ en-

(*b*) Resol. Holl. 15 April 1585. *Bl.* 184.
(*c*) Resol. Vroedsch. Gouda 13 April 1585. *Bl.* 176 *Vso.*
(*d*) Resol. Vroedsch. Gouda. 5 Maert 1585. *Bl.* 174. *Vso.*

„ ende oock Engelant, gedaen zyn, off noch ge„ daen sullen worden (*e*)." Daar ik egter den Pensionaris FRANCKEN ter dagvaard vinde, toen men, kort na deezen, by de Staaten, tot den opdragt der Opperheerschappy besloot, schynt Gouda haar Besluit niet werkstellig gemaakt te hebben, hoe zeer zy by 't afslaan dier Opperheerschappy, bestendig en eenpaarig, bleef (*f*), ondanks allen aandrang der Staaten, die, ten dien einde, op den 25 van Grasmaand, de Heeren KASEMBROOD en PAULI, opzettelyk, aan de Vroedschap hadden afgezonden (*g*).

't Is, voor 't overige, aanmerkenswaardig, dat, daar men, by Holland, voorheen, vastgesteld en by eede gezworen hadt, „ dat alle „ propoosten, discoursen, opinien en advysen, „ die in de saecke van den Koning van Vranck„ ryk, ende van de Koninginne van Enge„ lant, sullen gehouden ende besloten wor„ den, *ten eeuwigen dage*, Secreet souden wor„ den gehouden (*h*)," men, egter, om deezen tyd, vaststelde, „ dat alzulken discoursen, „ motiven ende redenen, als in (der Staaten) „ Vergaderinge, op de handelinghe van de „ saecken van Engelandt, voortgebracht ende „ gesustineert mogen zyn, by de Gedeputeer„ den, tot vorderinghe der voorschreve saecke, „ „ elcks in haerluyder respective Collegien en „ „ de Vroedschappen, verhaeldt sullen mogen „ „ werden, sonder, nochthans, in het particu„ „ lier,

(*e*) Resol. Holl. 5—6 Mei 1585. *Bl.* 248—253.
(*f*) Resol. U. S. 27 April 1585. en 1 Mei en 23 Juny 1586. *Bl.* 187 *Vso.* 202 en 205.
(*g*) Resol. Holl. 25 April 1585. *Bl.* 239.
(*h*) Resol Holl. 28 Aug. 1584. *Bl.* 518. Vergel. 13 en 18 July 1584. *Bl.* 378 en 404.

„ „ lier, yder Stads opinie te ontdecken ofte
„ „ verclaren (*i*).” ”

Bl. 92. r. 6. „ *De Staten van* Holland *en* Zeeland *hadden, eindelyk, moeten besluiten, tot het geeven deezer verzekering* enz.” De Regeeringen der drie Steden op het eiland Walcheren waren zoo zeer bekommerd, wegens het inruimen van eene byzondere Stad, tot verzekering der Koningin, voorziende dat zulks aanleiding zou kunnen geeven tot scheuringe en verdeeldheid, dat zy, na onderling overleg, den 1. van Oogstmaand 1585, besflooten den Secretaris der Stad Middelburg, Mr. Pieter van de Baerse, en den Pensionaris der Stad Vlissingen, Mr. Jan van der Beke, naar Engeland te zenden, ten einde een voorslag te doen, om liever het geheele Eiland van Walcheren der Koninginne in handen te stellen, ten einde daar in het noodig Krygsvolk te leggen, mits hetzelve Eiland neemende onder haare opperheerschappy of bescherming, en de Steden, Plaatsen en Inwoonderen handelende, als haar eigene Onderdaten enz. (*k*). Zelf was men, by den aanvang der onderhandeling, niet genegen, om eenige Stad of Sterkte, in het eiland Walcheren, den Engelschen te pande te geeven, schoon men bereid was hun de keuze te laaten binnen de Eilanden Zuid-Beveland, Schouwen, of 't Land van Tholen (*l*). Dan, welhaast, veranderde men van taal, en toonde zig gereed der Koninginne de vryheid te laa-

(*i*) Resol. Holl. 18 April 1585. *Bl.* 229.
(*k*) Uit een oorspronglyk Handschrift.
(*l*) Notulen ten Rade van Vlissingen 25 Mey 1585.

laaten, om, uit de geheele Provincie, zoodanige Stad, ter harer verzekering, te kiezen, als zy zou goedvinden (*m*).

Bl. 95. reg. 7. „ *Gelykheid van* magt." Leez „ gelykheid van *ſtand* (*n*)."

Bl. 98. r. 12. „ *De Regeering van* Briele — *ontving Brieven van* ſchadeloosſtelling." Die Stad, niet zeer gezind om in vreemde handen verpand te worden, hadt egter, in Herfstmaand laatstleden, daar in bewilligd, mits, alvorens, erlangende Akte van ſchadeloosſtelling bovengemeld, en verzeekering, dat het onthaal, 't geen aan eenige Perſonagien, koomende uit Engeland, of derwaarts gaande, om 's Lands eer op te houden, zoude dienen te worden gedaan, niet ten haaren laste zoude koomen (*o*). De Algemeene Staaten deeden den Eed ontwerpen voor den Engelſche Gouverneur, als mede voor de Wethouderſchap, Gemeente en Bezettelingen van den Briele, dien de Staaten van Holland, daar op, goedkeurden (*p*).

Daar, ondertusſchen, de Engelſche Benden vast naderden, zogt Parma eenige Nederlandſche Steden aan zyne zyde over te haalen, door Brieven en beloften. In Holland blykt het niet, dat zulks aan anderen, dan aan die van Gouda, geſchiedde. De Vroedſchap zodanigen brief, geſchreeven te Beveren, den 18 Aug. 1585, en houdende „ aan Burgemeeſteren, „ Schepenen ende Raed, mitsgaders de gemeyne „ goede Burgeren en Ingeſetenen," ge-opend heb-

(*m*) Ibidem 28 July 1585.
(*n*) Bor, *l. c.* 20 *B.* *bl.* 643. Art. 19.
(*o*) Reſol. Holl. 10 Sept. 1585. *bl.* 548.
(*p*) Reſol. Holl. 6 Oct. 1585. *bl.* 617.

hebbende, oordeelde „ nyet raedsaem, parti„ culierlicken, d'voorsz. Missive te be-antwoor„ den, nemaer dat men deselve den Heren „ Staten sal communiceeren, d'andere Steden „ afvraegende, off by hen nyet gelycke Missive „ en es ontfangen?" Dit geschiedde, sedert; doch de Edelen en Steden verklaarden, „ dat sy „ noyt eenige Brieven van den Prinse van „ Parma ontfangen hadden (q)."

Bl. 98. r. 6. v. o. „ *'t Krygsbevel — over* Vlissingen, *werdt aan* PHILIPS SIDNEI *opgedragen.*" PHILIPS SIDNEI, Zusters Zoon van LEICESTER, dien DE GROOT (*r*) een' Jongeling noemt, tot groote daaden gebooren, als die, by zyne aanzienelyke geboorte en rykdommen, een' grooten voorraad van kennis en geleerdheid voegde, aanvaarde zyn' Ampt, te Vlissingen, den 1. December 1585, wanneer de Regeering, in deszelfs handen, den eed vernieuwde, dien zy, reeds te voren, aan den Engelschen Gezant, DAVIDSON, had afgelegd. Hy heeft hetzelve, *nogthans*, niet lang waargenomen; zynde, in den ouderdom van 30 jaren, overleden, te Arnhem, den 27. October 1586, aan de gevolgen eener wonde in de dye, die hy, by 't wisselen van zyn paerd, in den slag met de Spanjaarden, by Warnsfeld, bekoomen hadt. Zyn Opvolger was WILLIAM RUSSEL, die, den 6. April 1587, in eed genomen wierdt, door de Gecommitteerde Raaden van Zeeland en, ten zelven dage, den eed van trou-

(*q*) Resol. Vroedsch. 26. Sept. 1585. *bl.* 190. Resol. Holl. 31 Oct. *bl.* 602. BOR, 20 *B. bl.* 641.

(*r*) *Annal. Lib.* 5. *p.* 98. Zie ook METEREN, 18 *B.* 11 *bl.*

trouwe van de Regeering der Stad Vlissingen ontfing (*s*).

Bl. 98. (3). „ *De* algemeene *Staaten* — *hadden het* Markgraafschap *aan hem* overgedraagen." My is niet bewust, dat zulks, in de Besluiten der algemeene Staaten, gevonden wordt, maar wel, dat men ook, by dat Kollegie, den Prinse eene Akte van vrywaaring of schadeloosstelling gaf, voor de verpanding der Stad Vlissingen, en eene gelyke Akte aan de Staaten van Holland en Zeeland, nopens de Verpanding van Briele en Vlissingen; welke Stukken, door de byzondere Gewesten, wierden goedgekeurd en, sedert, met der algemeene Staaten groot Zegel, bezegeld (*t*). 't Is waar, op de, door onzen Schryver aangehaalde, plaatz, uit de Resolutien van Holland, leest men deeze woorden; „ beroerende het *Marquisaetschap* „ van der Veere en Vlissingen, is geresolveert, „ dat het selve op syne Excellencie, Graef „ MAURITZ, volgens zyn verzoek, zal mogen „ worden *ge-approbeerd*, van wegen DIE VAN „ HOLLAND, IN DE STATEN GENE„ RAEL, sonder dat, nogthans, die van Hollandt „ in eenige *warringe*" (zo staat 'er) „ sullen mo„ gen werden ge-obligeert (*u*)." Dan, zo ik dit gezegde wel verstaa, schynt het alleenlyk aan te duiden, dat die van Holland wel niet goedvonden eenige brieven van vrywaaringe, of verzekerheid, voor de opvolging in het *Markgraafschap* van Veere en Vlissingen te geeven, ten behoeve van MAURITS, maar, egter, ter al-

(*s*) Deeze en meerder byzonderheden aangaande PHILIPS SIDNEI. zie by J. W. TE WATER, *Inhuld. van Prins* WILLEM V. *bl.* 45. in *Nota.*

(*t*) Resol. der Generaliteit. 1, 2, 3, 5, 8 en 11 Oct. 1585.

(*u*) Resol. Holl. 6 Oct, 1585. *bl.* 609.

algemeene Staatsvergadering, wel wilden doen verklaaren, hoe zy, overeenkomſtig het verzoek van dien Graave (dien men, in Holland en Zeeland, nu grooter aanzien tragtte te bezorgen, en tot Stadhouder te verheffen, (*v*)), goedkeurden dat hetzelve Markgraafſchap op hem, aan wien het, ſchoon geen' oudſten Leenvolger zynde, door zynen Vader, by uiterſten wil, gemaakt was, zoude koomen, en zy hem dus voor Markgraaf erkenden; even als zy hem ook, by zynen lastbrief als Stadhouder, op den 4. van Slagtmaand des jaars 1585, dien titel gaven (*w*). Eene verklaaring, die, egter, al was zy ook, ſedert, door Holland, ter Generaliteit geſchied, en by de overige Leden aangenomen (daar niets van blykt) veel verſchilde van eene volſtrekte *overdragt*, aan hem, ten dien einde, door de algemeene Vergadering gedaan.

Bl. 99. r. 3. v. o. „ *Omtrend den aanvang van* Wintermaand." De hier vermelde inval der Spaanſchen, in den Bommelerwaard, was reeds gebeurd, in 't laatst der voorgaande Slagtmaand. HOHENLÔ hieldt, thans, den Vyand, voor Empel, zo bezet, dat men, aan der Staaten zyde, hoop hadt hem geheel te vernielen en, verbitterd door de „ *gruwelycke Tiran-* „ *nien*," die hy, telkens, bedreef, reeds last gegeeven denzelven, „ op geene conditien, „ in eenige genade te ontfangen ofte laaten „ échapperen (*x*)." Bl.

(*v*) *l. c.* 6 Oct. 1585. *Bl.* 609.

(*w*) Zie WAGEN. alhier 8 *D. Bl.* 271. *r.* 10. *v. o.* BOR, *l. c.* 20 *B bl* 664. 't Verly volgde lang naderhand en wierdt, door Holland, gedaan, ten jaare 1613. *Remonſtrant.* der Edel. van Zeel. B. K. Signat. M. 2. MS. Aanteekeningen.

(*x*) Reſol. Holl. 25 en 29 Nov. 10 en 11 Dec. 1585. *Bl.* 721, 738, 757—759. Vergel. HOOFD, *l. c.* 23 *B. Bl.* 1038.

Bl. 106. r. 2. „*In de Vergadering van Holland, viel 'er (over de aanstelling van Graave* Maurits, *tot* Stadhouder) *nog* eenig verschil." Hoofd, door onzen Schryver, aangehaald, spreekt van „*veel zeggens en wederzeggens.*" Amsterdam, naamlyk, en Gouda wierden hier, misschien, bedoeld, maar, byzonderlyk, de laatste Stad. Ik heb reeds doen zien (*y*), dat zy, in stede van Maurits, wiens jongheid haar nog geen genoegzaam vertrouwen inboezemde, een ander Hoofd, by den Raad van Staaten, begeerd hadt; dan, dit niet gelukkende, en de Vroedschap verwittigd zynde van het sterk aanhouden der Zeeuwen, om dien Graave te bevorderen tot het Stadhouderschap van Holland en Zeeland, besloot men den Afgevaardigden ter dagvaard te schryven, „*dat men Graave* Mauritz *nyet* „*vorder titul en sal gheuen, dan hy tot noch* „*toe en heeft gehadt* (*z*)." Toen men, des niet te min, by de meerderheid van Holland, hier mede voortging, en (als ook straks onze Wagen. zeggen zal) Amsterdam en Gouda het Berigtschrift overnamen, keurde wel de eerstgezegde Stad, met beding van eenige veranderingen in de „*geconcipieerde Instructie*," de zaak zelve, op 1 van Slagtmaand, goed (*a*), maar Gouda bleef by haare gedagten (*b*), tot op den 11. van Slagtmaand, wanneer, haare Afgevaardigden der Vroedschap aankondigende „*dat* „*alle de Steden Graeff* Mauritz *t Gouverne-* „*ment van Hollant hadden gedefereert, daer* „*inne*

(*y*) Zie hier *bl.* 32.
(*z*) Resol. Vroedsch. Goud. 20 Sept. 1585. *bl.* 189.
(*a*) Wagen. Amst. 4 *D. bl.* 49 en 50 en Resol. Holl. 1 Nov. 85. *bl.* 655. alwaar men leest &c.
(*b*) Resol. Vroedsch. Gouda. 9 Oct. 1585. *bl.* 191.

„ *inne deze Stede ſingulier is*," zy, ten zelven dage, beſloot „ *dat, gezien zynde d'Inſtructie aengaende t voorn. Gouvernement* (c), — *men* „ *als dan*, „ *hier inne doen zal naer behooren*." Sedert, en wel in Wintermaand daar aanvolgende, dit Berigtſchrift overwoogen hebbende, wierdt, eindelyk, „ *gereſolveert, dat* „ *deſe Stede haer met den inhouden van dien* „ *ſall conformeeren*," 't geen egter niet geſchiedde, dan met uitzonderingen van verſcheiden punten (d). Ik zie niet dat onze Hiſtorieſchryvers hier van gewaagen, en zelfs vindt men, in de gedrukte Reſolutien van Holland, de verklaring en uitzonderingen van Gouda op 't ontworpen Berigtſchrift niet vermeld, hoe zeer 'er die van Amſterdam in voorkoomen (e).

Bl. 106. r. 6. v. o. „ *Zyn* (*Prinſen* MAURITS)

(c) Reſol. Vroedſch. Goud. 11 Nov. 1585. *bl.* 192.

(d) Reſol. Vroedſch. Goud. 17 Dec. 1585. *bl.* 194. Zy wilden, naamlyk, in het I. Artikel, ſpreekende „ *van den voorſtant* „ *der Religie*," gelezen hebben, „ *dat ſyn Exc: tuſſchen d'Ingeſetenen van den Lande, alle goede vrede eñ eenicheyt ſal onderhouden in 't Stuck van Religie, ſonder nogthans yemant te* „ *onderſoucken, ofte bedwingen in ſyn conſcientie.*" In het 4., nopens „ *'t vernieuwen eñ veranderen van Burgemeeſteren,* „ *Schepenen eñ Wetten, DAER T SELUE VAN NODE WESEN* „ *SAL*," wilden zy, dat, „ *'t vernieuwen eñ veranderen zou* „ *geſchieden naer gewoonte, conform de Privilegien gebruycken* „ *ende oude Hercomen, in den Steden reſpective ge-obſerveert;*" ook moest men „ *uitlaeten de clauſule van de Staten, toelaetende* „ *de reſignatien ſonder bewillinge.*" Terwyl men, eindelyk, omtrend 't gezegde in het 5. Artikel, te weeten, „ *dat zyne G. gebeuden wordt behoorlyk te reſpecteeren den Gouverneur Generael* „ *vañ Nederlantſche Provintien, die, BY DE CO. MAT. van* „ *ENGELANT alhier ſal worden geſchikt.*" moest in plaatſe doen ſtellen „ *den Gouverneur, die, by de voorſz. STATEN GE-* „ *NERAEL van de Nederlantſche Provintien, zal worden AAN-* „ *GENOMEN.*" Welke laatſte aanmerking, oogſchynlyk, bedoelde, dat men, zelfs door min voorzigtige woorden, der Koninginne geene aanleiding tot het denkbeeld van Oppergezag over deeze Landen moeste geeven. (Vroedſch. Reſol. van Gouda 17 Dec. 1785. *bl.* 194 *Vſo.*)

(e) Reſol. Holl. 1 Nov. 1585. *bl.* 655.

RITS) Berigtschrift — vind ik niet, *dat* — immer *is* vastgesteld, *hoe wel men*, *in den jaare* 1587, — *zig*, *op zyn* Berigtschrift — beroepen *heeft*." Die daadlyke vaststelling is zeer in verschil. In de Resolutie van den 18. van Sprokkelmaand des jaars 1587, alhier, onder den letter *(w)*, by WAGEN., bedoeld, gebruiken de Staaten deeze woorden, „ *geresumeerd* „ zynde *d'Instructie*, *geconcipieerd* van wegen de „ Staten van *Hollandt* ende *Zeelandt*, voor syne „ Excellencie van Nassau, als Gouverneur, „ Capiteyn Generael ende Admirael van Holland, „ Zeelandt en Vrieslandt, is *dezelve Instructie*, „ van wegen die van *Hollandt*, gehouden „ voor *ge-arresteerdt*." Dat *Holland* 'er zig dan, niet alleen op *beroepen*, maar het, *voorheen ontworpen*, Berigtschrift, ten deezen tyde, in haare Vergadering *overzien* en, wat haar betreffe, voor *vastgesteld* gehouden heeft *(f)*, staat by my zeker; zo als ook BOR, HOOFD en DE GROOT 'er, als van een vastgesteld en den Prinse overhandigd stuk, van gewaagen *(g)*. Of egter, 't geen, omtrend Holland, waar is, ook van Zeeland kan gezegd worden, is my onbewust. Indien dit niet is geschied en, misschien, wel eene mede-deeling wegens Holland, maar geene, wegens de *twee* Gewesten, geteekende en gezegelde overgave van dit Berigtschrift, aan den Prinse gedaan is, zou hier de reden kunnen schui-

(*f*) Resol. Holl. 18 Febr. 1587. *bl.* 56. WAELWYK, Vaderl. Remarq. *bl.* 117 en 120 en de, hem volgende, Schryvers dwaalen dierhalven, wanneer zy het werk der Instructie voor Prinse Maurits beschouwen als „ *zonder eenig blyk van* legaliteit *of* „ autenticiteit, *of dat hetzelve ooit of ooit ter Staatsvergadering* „ in deliberatie gebragt, *veel min* gearresteerd *of goedgevonden* „ *zou zyn*."

(*g*) BOR, 20 *B. bl.* 665 en *bl.* 894. HOOFD, Nederl. Hist. 23 *B. bl.* 1040. en DE GROOT, *Apol.* 9 Hoofdst.

ſchuilen, waarom 'er, by Bor, geen dag- of tyd-teekening, in het zelve, gevonden wordt, en waarom ook de Staaten, na 't overlyden van Maurits en de komst van Fredrik Henrik tot het Stadhouderſchap *(h)*, van dit Stuk geſprooken hebben, als van een „*Concept Inſtructie, ſonder date* *(i)*;" woorden, die, anderſints, tegens 't beſlootene by Holland, in den jaare 1587, ſchynen aan te loopen *(k)*.

Bl. 109. r. 6. v. o. „*Graaf* Willem Lodewyk *tot* Stadhouder *verkooren.*" 't Is my, bevoorens, ontſchooten aan te merken, dat, naar 't ſchryven van

(h) Reſol. Holl. 24 April 1625.

(i) Reſol. Holl. 1 Mei 1625. *bl.* 450.

(k) 't Is, voor 't overige, wederom te beklaagen, dat men, op den meergemelden 18 Febr. des jaars 1587, in de Reſolutien van Holland, niet het Berigtſchrift zelve, zo als het toen was *gehouden voor ge-arreſteerd*, (eene ſpreekwyze, die de Staaten, nog dagelyks, voor eene daadlyke vastſtelling gebruiken) maar alleenlyk, op den kant, deeze woorden vindt, „*Fiat inſertie van de Inſtructie voor ſyne Excellencie van* „*Naſſauw, als Gouverneur, Capitein en Admiraal.*" Zelfs is, by my, wel eens bedenking gereezen, of het, in Bor voorkoomende, Stuk, wel juist dat geen is, 't welk, *in 1587*, wierdt *vastgeſteld*, en of het niet, veelêer, moet gehouden worden voor 't *Ontwerp*, 't geen, ten jaare 1585, door Amſterdam en Gouda overgenomen, toen ook, aan de overige Steden, was rond gezonden, en waar op Amſterdam, reeds den 1 van Slagtmaand (zie myne Aanmerking alhier *bl.* 51 en Reſol. Holl. 6 Octob. en 10 Nov. 1585. *bl.* 609 en 655) eenige bedenking maakte. Drie redenen zouden hier voor pleiten kunnen. *Voor eerst*, dat Bor en Hoofd 'er van gewagen, op den gezegden jaare 1585; *ten tweeden*, dat de aanmerkingen, die Amſterdam, maar, byzonder, Gouda, op den 17 van Wintermaand deszelfden jaars, gelast was, op het overgezonden *Ontwerp* te maaken, vergeleken met het *Berigtſchrift* by Bor, duidlyk genoeg doen zien, hoe zeer die twee Stukken overeenkoomen; om welke reden ik de Goudſche aanmerkingen, in de Note (*d*) *bl.* 52. alhier, heb doen drukken. *Ten derden* dat, op den 26 van Slagtmaand des jaars 1585, (Reſol. Holl. *bl.* 724.) de Heeren Menyn, P. van der Meer, en Maelson gelast zynde, om „de Inſtructie voor den Gouverneur, Captein en Admiraal *te concipieeren,*" (d: i:, blykens 't voorgaande, *een nieuw Ontwerp te maaken*) welk werk hangen bleef tot in den jaare 1587, het zeer ligtelyk te vermoeden is, dat, in zodanig een nieuw

van onze WAGEN. (*l*), de Staaten van Friesland, deezen Graave, het Stadhouderſchap, na den dood van Prinſe WILLEM I., *van nieuws* opgedraagen hadden. Men verſtaa dit, egter, in dier voege, dat zy hem, die eerst *Onder-Stadhouder* van dien Vorst was, nu, in deszelfs plaatſe, tot *abſoluut* Stadhouder en Gouverneur, d. i. tot zodanigen, die geen' hoogeren boven zig hadt (*m*), aanſtelden.

Bl. 109. r. 3. v. o. „ De Staaten van Gelderland *ſtelden* — *hunnen Stadhouder aan*, *zonder de* algemeene Staaten *of* iemand anders te kennen." Dat zy, by de aanſtelling van Graave JAN VAN NASSAU, den Aartshertog MATTHIAS kenden, heb ik, reeds voorheen, aangemerkt (*n*).

Bl. 110. o. r. „ Ten zelfde tyde, — *wierdt vastgeſteld, dat de vergaderde Leden deezen titel voeren zouden:* de Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland, vertoonende * de Staaten van den zelven Lande — ; waar uit *bleek" enz.* Hoe zeer, gelyk onze WAGEN. zeer wel zegt, het bleek, dat de vergaderde Edelen en Gemagtigden der Steden zig, voortaan, wilden aangemerkt hebben als 's Lands opperſte Magt verbeeldende, zoude ik, egter, dit beſluit (hoe zeer uit andere bewyzen, ten volle klaar) uit deezen titel, als die my zeer eenvoudig toeſchynt en de

* *repreſenteerende.*

nieuw Ontwerp, eenige veranderingen, ter gemoedkooming aan de ingeloopene bedenkingen van Amſterdam en Gouda, kunnen gemaakt en, in de Inſtructie van 18 Febr. 1587, gebragt zyn. Dan kundigeren mogen dit beſliſſen.

(*l*) Vaderl. Hiſt. 8 *D. bl.* 11.

(*m*) SCHWARTZENB. Charterb. van Vriesl. 4 *D. bl.* 512—517, 619 en 531.

(*n*) Zie deeze Aanm. op WAGEN. 7 *D. bl.* 248. *r.* 12. voeg 'er by SLINGEL. Staatk. Geſchrift 1 *D. bl.* 140, 211 en 212. 4 *D. bl.* 99—108. PAUL. Verklar. der Unie. 2 *D. bl.* 96. en BOR *l. c. B. bl.* 269.

de hoegrootheid van magt der Vertoonderen niet bepaalt, geenzints opmaaken. Ook was die titel niet nieuw; ja dezelfde, van welken zo de Graaven, als de Staaten, zig bediend hadden, onder de Graaflyke regeering. De twee, hier; onderstaande, bewyzen zullen genoeg zyn (*o*). Dezelfde eenvoudigheid heeft plaats, omtrend het, door onzen Schryver, aangehaald randschrift van het Zegel. Dat de Staaten, lang voorheen, een Zegel hadden, heb ik reeds aangemerkt (*p*).

Bl. 111. r. 18. „Hy (LEICESTER) vondt vreemd, *dat men* MAURITS *den naam van* Prinse *gegeeven hadt, als of men dien, daar mede, boven hem, hadt willen verheffen.*" Ik vinde; dat, schoon LEICESTER zig zelven maar *Graave* schreef, de Staaten hem, egter, mede den titel van *Vorst, Doorlugtigen en Hooggeboren Furst*, enz. gaven (*q*). De Stadhouders der Gewesten, met naame Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, Stadhouder van Friesland, volgden dit na (*r*).

Bl. 112. r. 7. v. o. „*De toestel, — met welken hy*, in den Haage, *vereerd wierdt*, muntte — uit." Op last der Staaten van Holland, was 't gansch gedeelte (*quartier*), aan de

(*o*) In 't Plakaat van den 16 van Oogstmaand des jaars 1572, noemen zig de vergaderde Leden „*de Edelen en Steden*, „*representeerende de Staaten van Hollant*," en Koning PHILIPS zelve, gaf, ten jaare 1560, vryheid tot het heffen van „*een* „*duyt op elcke tonne Tuyffs*" aan „*die Edelen ende zes groote* „*Steden van onsen Lands ende Graefffscepe van Hollandt, repre-* „*senteerende die Staeten van onsen voorsz Lande*" 1 Memor. van den Griff. ERNST. *bl.* 256. Zie BOR. *l. c.* 1 *D. bl.* 464 en 478.

(*p*) Aanmerk. op WAGEN. 7 *D. bl.* 280. *r.* 3.

(*q*) Resol. Holl. 11 Febr. 1586. *bl.* 53. Zie ook *l. c.* 9—19 April (alwaar *genadige Furst en Heer*) 24 Juny, 1 July, 17 10 en 22 July en 9 Aug. 1586. *bl.* 176, 232, 269, 288. Hoe hoog hy het droeg, zie by HOOFD, *l. c.* 23 *B. bl.* 1042.

(*r*) SCHWARTZENB. *l. c.* 4 *D. bl.* 615.

de oostzyde der Hof-Kapelle, (alwaar, ook toen, de algemeene Staaten en de hooge Raad zitting hielden,) met uitzondering der Gehoor- en Raadkamer van 't Geregtshof, en der Kamer van Reekening, geheel ontledigd, herbouwd en van de noodige meubilen, ter zyner huisvestinge, voorzien, naar en van welke wooninge hy op en af zoude gaan, over de groote Zaal van den Hove. De algemeene Staaten hadden, midlerwyl, hunne zitting genomen op 't Stadhuis in den Haage, alwaar Burgemeesteren hun, ten verzoeke der Staaten van Holland, voor eerst, twee Kameren hadden ingeruimd, terwyl de hooge Raad verplaatst was naar de Vertrekken, eertyds tot de Boekery (*Librarie*) geſchikt. Niemand, zelfs niet de Edelen, was bevryd 't gevolg van den Graave in te neemen, die, met een' ſleep van wel agt honderd Paarden, tot zyn gezin, buiten de Ruiteren, behoorende, aankwam, welken, deels, in de gewezene Kerk der Predikheeren, nu tot een ſtallinge toegemaakt, deels, elders, geplaatst wierden. De Staaten van Holland, die hem, door Joost de Menyn, als Penſionaris van de oudſte Stad (*s*), nadien 't Land thans, geen Advokaat hadt, deeden verwelkoomen, dagten eerst te kunnen volſtaan met een geſchenk van vier voederen Rynſchen Wyn, vier Koets Hengstpaerden, vier Osſen en vier Mestkalveren, de beste, ſchoonſte en grootſte, die te bekoomen waren, maar beſlooten, ſedert, op den wensch zyner Doorlugtigheid, hem met eene treflyke maaltyd (*Bancquet*) te vereeren, die, op de gezegde groote Zaal en, zo 't my toe-

(*s*) Reſol. Holl. 3 en 5 Jan. 1587. *bl.* 1 en 3.

toeschynt, op den 4. van Sprokkelmaand, toen hy op de Gehoorzaal (*Audientie*) van 't Hof eed deedt en door 't geheele Land de klokken luidden, gegeeven wierdt. Ook liet men, in den Vyver, eenige steekspelen, door Bootsgezellen, vertoonen; waar toe drie gouden *Siffletten*, als pryzen, wierden opgehangen, waardig, de hoogste, twaalf ponden Vlaamsch. De Admiraliteit van Holland was verzogt de uitdeeling van dien, den vroomste en handigsten, toe te wyzen (*t*).

Bl. 122. r. 10. v. o. „ *De Hollandsche Staaten beslooten, aan* LEICESTER *en den Raade, geene Vertoogen te doen, dan in de* Nederduitsche *taale: ook hem te verzoeken zyne voorstellen aan hun te willen doen*, in dezelfde spraake: *gelyk*, sedert, *meen ik*, altoos *geschied is.*" Die Regel hadt eenige weinige uitzonderingen. Gelyk LEICESTER de Nederduitsche taal niet verstondt, verzogt hy, by sommige gelegenheden, wel eens, dat de Staaten hunne besluiten in 't Fransch wilden doen overzetten (*u*); en toen zy, in 't laatst van Hooimaand des jaars 1586, hem een Vertoog, houdende hunne klagten nopens 't overtreeden van het Traktaat met de Koninginne, overgaven, geschiedde dit wel in 't Nederduitsch, maar met byvoeging van *het translaat*, 't geen ik agte, in de Fransche taal, te zyn gesteld geweest; immers, in die taal, ontmoet men, 's Graaven antwoord, met eene Ne-

(*t*) Resol. Holl. 28 Nov. 18, 21, 22, 24, 25, 26 en 27 Dec. 1585. *bl.* 726, 763, 770, 771, 774, 778 783, 787. en Resol. *l. c.* 3, 5, 8 en 9 *Jan.*, 1, 2 en 4 *Febr.* 1586. *bl.* 1, 3, 5, 11, 12, 35 en 38. Ik zoude deeze byzonderheden minder hebben aangeroerd, indien ze meerder by de Schryveren gevonden wierden.

(*u*) Resol. Holl. 16 Sept. 1586. *bl.* 254.

Nederduitsche overzetting, in de Resolutien van Holland (*v*).

Bl. 134. r. 6. v. o. „ MAURITS *en* SIDNEI — *maakten zig meester van* Axel." Zie breeder by den onderstaanden Schryver (*w*).

Bl. 138. r. 2. „ GRANVELLE — was overleden." In 't vyfde Deel, heb ik van hem reeds gesproken. De Staaten hadden, ten jaare 1584, binnen Amsterdam, een persoon doen ligten, die zig uitgaf voor Bastaardzoon van GRANVELLE en van muitery beschuldigd wierdt (*x*); doch my is niet gebleken welk lot deezen, by vervolg, wedervoer.

Bl. 146. l. r. „ 't Eerst, *dat hy* (LEICESTER) ondernam, *was het* opregten van eene *Munt te Amsterdam.*" Ik vinde dat hy, nog voor deezen tyd, 't Bailliuschap van den Haage begaf aan DIRK VAN ZYPESTEIN, zonder voorgaande benoeming der Staaten van Holland, die 'er den Raad van Staate wel over klaagden, maar, wyl de Bailliu reeds in zyn bediening getreden was, 't zig, op zekere wyze, lieten gevallen; te meêr, wyl de Raad verklaarde dat dit, by onkunde, geschied en 'er geen voornemen was iets tegen het Traktaat met haare Majesteit te doen (*y*).

De Staaten van Holland waren, voor 't overige, thans te meer bezorgd voor 't Muntwezen, nadien, sedert eenigen tyd, op 't huiz te Hedel, een sterk Slot in den Bommelerwaard, als mede te Gorinchem, veele gouden en

(*v*) Resol. van Holl. 22 July en 9 Aug. 1586. *bl.* 288—295. Vergel. BOR, *l. c.* 21 *B. bl.* 754. By wien, egter, van de overzetting niet gewaagd wordt.

(*w*) J. SCHARP, Geschied. en Costum. van Axel. 1 *D. bl.* 123-126.

(*x*) Resol. Holl. 1584. *bl.* 467.

(*y*) Resol. Holl. van 7—17 Maart 1586. *bl.* 105.

en zilveren Penningen, op naam en last van vreemde Vorsten, geslaagen waren, onder welken de nieuwe of Bourgondische Daalder, die tegen agt en veertig stuivers wierdt uitgegeeven, slegts zeven en twintig waardig was. De Regenten van Gorinchem begunstigden dit werk, en hadden zelf een beding, dien aangaande, gemaakt met de Prinsesse van Chimai, Gravinne van Megen, ondanks een streng verbod der Staaten. Deezen, ondertusschen, over dit gedrag, ten hoogsten, misnoegd, magtigden, daar op, in Bloeimaand des jaars 1585, alle de Hollandsche Steden, om de personen, schepen en goederen der Gorinchemsche Burgers en Ingezetenen, (welken men egter het regt, om zig weder op hunne Overheid te mogen verhaalen, vry liet) aan te houden, tot zo lang de Regeering der laatstgemelde Stad den Muntmeester of Muntvrouwe aldaar, nevens derzelver Bedienden en gereedschappen, in der Staaten handen zouden hebben gesteld, om met dezelven, overeenkomstig het regt en dienst van den Lande, te handelen: ook zonden zy den Prokureur Generaal naar Gorinchem, om de voorsz. personen te ligten en gevanglyk naar den Haage te voeren, 't geen hem, egter, door feitelyken tegenstand der Stads-Regeeringe, mislukte (z). Sedert was 'er vry veel om dit werk te doen, en de Opzigters der Geleigelden, te Gorinchem, hielden, eerlang, de eetwaaren aan, welken eenige Tielsche Burgers naar Holland bragten (*a*). In Oogstmaand, egter, deszelven jaars, wierden twee dezer Muntgezellen, te Via-

(z) Resol. Holl. 2 en 7 Mei 1585. *bl.* 247 en 254.
(*a*) Resol. Holl. 29 Mei 1585. *bl.* 278. 10 Oct. 1586. *bl.* 452.

Vianen, gevat en naar den Haage gevoerd (*b*); ook was de Gorinchemsche Muntmeester, HANS EVERDINGEN genaamd (*c*), voor 't Hof, in persoon, gedagvaard. ANTHONY VAN EMBRUGGE, gewezen Muntmeester tot Hedel, sedert, mede in hegtenis geraakt, en, in 't volgend jaar, ter pynbanke, voor den Hove van Holland gebragt, beleedt verscheiden Gelden te ligt gemunt te hebben (*d*). Hy wierdt, hier op, verwezen in een boete van zes duizend guldens, een vierdendeel uurs op 't schavot te pronken, met een' penning om den hals en, voor altyd, gebannen uit Holland, Zeeland en Vriesland. Doch de Staaten van Holland, dit vonnis te ligt agtende, gelasteden den Prokureur Generaal zig van hetzelve te beroepen aan den hoogen Raade (*e*).

Bl. 149. r. 6. „'s Lands Staaten – *afmaalende als eenen hoop* Koopluiden." Zodanigen schetz van de Staaten hadt men, al vroeg, LEICESTER ingeboezemd, en 't hadt zo veel invloed op hem, dat hy, reeds in 't begin van Louwmaand deezes jaars, verklaarde niet raadzaam te agten eenige Koopluiden toe te laaten in den Raade van Staate. Men was hem, wegens Holland, hier in te wille, mits, egter, eenige Koopluiden van kunde, eer en vermogen, in de Finantie gesteld zouden worden (*f*).

Bl. 159. r. 3. „Diergelyke Luiden." Verstaa zodanige, die den eed van getrouwheid niet

(*b*) Resol. Holl. 14 en 19 Aug. en 22 Sept. 1585. *bl.* 469, 487, 578 en 710.
(*c*) Resol. Holl. 14 Aug. 1585. *bl.* 469. 9 Nov. 1587. *bl.* 719 en 745.
(*d*) Resol. Holl. 22 Dec. 1586. *bl.* 533.
(*e*) Resol. Holl. 3 July 1587. *bl.* 181.
(*f*) Resol. Holl. 18 Jan. 1586. *bl.* 23.

niet zouden willen doen, welken de Regeering van Gouda, allen haaren Ingezetenen, daar onder ook de Predikanten, hebbende voorgehouden en laaten afleggen, daar op, by de Staaten, dienstig ge-oordeeld was, door geheel Holland, te worden ingevoerd (*g*).

Bl. 169. r. 3. „ *Men nam* VAN ZUILEN — *in der Staaten* hoede." Men deedt insgelyks, nopens WILLEM VAN LAMSWEERDE, wiens naam in 's Lands Historie is vereeuwigd geworden, doordien hy de Utrechtsche Unie, ten jaare 1579, onderteekende, als Sekretaris der Staaten van dat Gewest, welk ambt hy, 20 jaaren lang, bekleed heeft. Hy was, thans, Rentmeester der Domeinen van het Sticht, en met de Heeren, by WAGEN., alhier, bl. 166, genoemd, en veele anderen, op den laatsten van Hooimaand deezes jaars, ter Stad uitgezet (*h*).

Bl. 173. r. 5. v. o. „ Zilveren vergulden Kop *van negen duizend gulden.*" De Staaten zelve noemen dit stuk, 't geen men zeide, *om* zyne grootte, niet, dan op gevaar des leevens, te hebben kunnen verguld worden, „ so singulieren „ Juweel, als in eenige omliggende Koningryken „ soude mogen wesen." Het woog *f* 3000 aan Zilver; 't overige wierdt aan arbeid en kunst betaald. De gewezen Advokaat BUYS hadt den Meester, van buiten 's Lands, herwaarts ontboden (*i*).

Bl. 192. r. 12. „ Amsterdam, Gouda *en* Rotterdam *hebben zig* niet, *of*, naauwlyks, *konnen laaten beweegen, om haarer Majesteit de*

(*g*) Resol. Holl. 6 Febr. 1587. *bl.* 41 en 42.

(*h*) Resol. Holl. 7 Oct. 1586. *bl.* 397 en 442. BOR, *l. c.* 21 *B. bl.* 731. en myne Aanm. in 't 7 *St. bl.* 78. (*b*),

(*i*) Resol. Holl. 4 Oct. 1586. *bl.* 442.

de hooge Overheid — aan te bieden." Ik zie, in de aangehaalde Resolutien, niet, dat de bovengemelde Steden 'er zig toe hadden doen bewegen, en ik zoude dus de woorden, *of naauwlyks*, liefst, uit den Tekst laaten; ook getuigden die van Gouda, nog lange daarna, dat zy, nimmer, in de opdragt der Souverainiteit aan haare Majesteit bewilligd hadden (*k*).

Bl. 195. r. 3. v. o. „ MARIA STUARD — *in 't openbaar* onthalst." Men was het, in Engeland, niet eens geweest, omtrend de wyze van haare te regtstelling, en men legt LEICESTER te laste, dat hy geraaden zou hebben die Koningin, in den Kerker, door vergif, van kant te helpen; waar van, egter, de overige Raaden van ELISABETH een' afkeer hadden (*l*).

Bl. 203. r. 6. v. o. „ De *Staaten* — magtigden Prins MAURITS, *om 't gezag*, *hem*, *by* Lastbrief *en* Berigtschrift —, opgedraagen, *met der daad te gebruiken.*" Ik heb reeds aangemerkt dat, voor den 18. van Sprokkelmaand des jaars 1587, geen Berigtschrift voor MAURITS, myns weetens, is vastgesteld, hoe zeer het ontwerp 'er reeds van gemaakt was (*m*). s'Prinsen gezag hadt, geduurende de aanwezenheid van LEICESTER hier te lande, veel geleden. Na deezes vertrek en, byzonder, na de overgave van Deventer en den grooten Schans op de Veluwe, zorgde men, terstond, het in kragt te brengen; in zo verre, dat, reeds op den 6. der gezegde maand, by de meerderheid der Staaten van Holland en by de Afgevaardigden van

(*k*) Resol. Vroedsch. Gouda. 11 April 1587. *Bl.* 221.
(*l*) HUME, *Hist. of Eng. vol.* 8 *Sect.* 43.
(*m*) Op *Bl.* 106. *r.* 6. *v. o.* van dit 8 *D. bl.* 58 alhier.

van Zeeland, besllooten, onderteekend en, op den 18. daar aan volgende, nader vastgesteld wierdt, aan MAURITS te geeven zekere *Akte van Authoriteit* (n), houdende, byzonderlyk, dat zyne Doorlugtigheid, en onder hem de Graaf VAN HOHENLÔ, „ metter daad zoude „ gebruiken de magt, hem gegeeven by deszelfs „ *Commissie* (o)," welke, vervolgens, hoofdzaaklyk, in dier voege wierdt uitgebreid, als onze uitmuntende Schryver opgeeft. Ondertusschen benoemde men vyf Heeren, om MAURITZ en HOHENLÔ by te staan, in de uitvoering van het nieuw gezag (p), 't geen, sedert, doch niet zonder tegenstreeving, stand greep, wyl Dordrecht en Gorinchem, thans meest der Engelsche zyde toegedaan, 'er zwaarigheid in maakten (q), en SONOY en eenige Hopluiden 'er aan weigerden te gehoorzaamen (r), zo als ook, vervolgens, de Raad van Staate zig tegens den nieuwen eed verzettede (s).

Bl. 205. r. 5. „ Graave FILIPS." Hy hadt, onlangs, nevens den Kollonel BALFOUR, den eed

(n) Resol. Hol. 6 en 18 Febr. 1587. *bl.* 56 en BOR *l. c.* 22 *B. bl.* 894.

(o) Men lette op dit woord. De Staaten zeggen wel, wat bevorens, in het Stuk zelve, op den 6 *Febr.* dat het „ *Gouvernement* „ aan zyne Excellentie van Nassau, voor d'aankomste van „ LEICESTER, was *gedefereerd*, volgende de *Commissie* en *In-* „ *structie* daar van *gemaakt*." maar zy doen 'er, onmidlyk, op volgen, „ *dat zyne Excellencie van Lycester gehouden is de* „ *voorsz.* Commissie *effect te laten sorteren.*" Was de *Instructie*, toen, zo wel *vastgesteld* geweest, als de *Commissie*, men hadt 'er, denklyk, ook van gewaagd; nu was zy, meen ik, wel opgemaakt, maar bleef, tot 18 February 1587, slegts een Ontwerp. Zie BOR, 22 *B. bl.* 894. en SLINGEL. *l. c.* 1 *D. bl.* 144.

(p) Resol. Holl. 24 Maart 1587. *bl.* 90 en 91.

(q) *l. c.* 5 Mei, 5 en 6 Dec 1587. *bl.* 138, 338, 339, 348. Vaderl. Hist. 8 *D. bl.* 209 en 210.

(r) Resol. Holl. 20 Oct. 1587. *bl.* 284.

(s) Resol. Holl. 6 Maart. 1578. *bl.* 79.

eed in handen van MAURITS gedaan, met verklaaring, niet te zullen dienen, dan op last van Holland en Zeeland. Die van Gorinchem maakten zwaarigheid FILIPS te ontvangen, om dat hy van den Eed, aan LEICESTER gedaan, nog niet, zo zy zeiden, ontslagen was (*t*).

Bl. 205. r. 15. „SOLMS." GEORGE EVERARD, Graaf van Solms, Zusterszoon van WILLEM I., was ook, onlangs, tot algemeen Overste over 't Krygsvolk, in Zeeland, uitgezonderd Vlissingen en Rammekens, aangesteld (*u*).

Bl. 205. r. 14. v. o. „ *By bewilliging des Graaven* VAN NIEUWENAAR." Hy was, sedert eenigen tyd, zo zeer in gunst der Staaten van Holland gekoomen, dat, daar deezen voorgenoomen hadden het Stigt, alwaar hy, hunnes ondanks, Stadhouder geworden was, onder 't Stadhouderschap van MAURITS te brengen, (*v*), men nu besloot hem 't verkregen gezag te laaten, zonder nadeel, egter, van Holland, voor het toekoomende (*w*).

Bl. 205. r. 2. v. o. „ *Men hadt —, in Holland, beslooten de zaaken van Regeeringe*, wanneer de Staaten niet zaten, *door* Gekommitteerde Raaden, *te doen beleiden.*" De, by WAGEN., onder het teeken (*s*), aangehaalde Resolutie brengt, eigenlyk, mede, dat aan LEICESTER en

(*t*) Resol. Holl. 12 Maart en 13 April 1587. *Bl.* 80 en 108. Hy en andere Heeren waren ook byzonder gebelgd op LEICESTER, door dien deez (als ook onze WAGEN. 8 *D Bl.* 129, heeft aangeteekend) het Regiment van HAULTAIN, aan zynen Neeve SIDNEI begeeven hadt, waar door zy vreesden, dat elke Natie niet meêr, als ten tyde van WILLEM I., onder haar eigen Regiment, naar rang en verdiensten, zoude opklimmen. METER: 14 *B. Bl.* 24 *Vso.* en 45.

(*u*) Resol. Holl. 26 Febr. en 23 Maart 1587. *Bl.* 63 en 80.

(*v*) Zie alhier 8 *D. Bl.* 106.

(*w*) Resol. Holl. 4 Maart en 20 Oct. 1587. *Bl.* 70, 285 en 286.

en den Raad van Staaten zou worden verzogt de Plakaaten, voortaan, niet meêr aan 't Hof van Holland, maar aan Gekommitteerde Raaden, even als in Zeeland, Utrecht en Vriesland, te zenden. Voor 't overige, hoe zeer 't laatstgemeld Kollegie thans veel beleid hadt in zaaken van Regeeringe, ja reeds voor 's Princen overlyden, tot het afdoen van eenige zaaken, in 't afwezen der Staaten, was gemagtigd (*x*), hadt men, egter, by wigtige gelegenheden, nog na deezen tyd, de gewoonte, om, by zodanig afwezen, mede een' Afgevaardigden uit elke Stad, in den Haage te doen blyven; 't geen deels te wyten was aan de onwilligheid van eenigen, om in 't Kollegie van Gekommitteerde Raaden, schoon daar toe benoemd, te verschynen (*y*).

Bl. 220. r. 16. „ *De* Graaf *van* Nieuwenaar *misnoegd op den Predikant* HERMAN STRYKER *of* MODET, *om dat deeze, zo men meende,* hem den voet dagt te ligten." Anderen schryven het aantasten ('t geen hier op volgde) van MODET, door dien Graave, aan den last der algemeene Staaten toe, die KAREL ROORDA, heimlyk, aan Nieuwenaar gezonden hadden, met verzoek om, konde het zyn, dien Prediker, als, van ouds, een oproerig Persoon, buiten de Nederlanden te schikken (*z*).

BL.

(*x*) WAGEN. 8 *D. bl.* 9.

(*y*) Resol. Holl. 5 Dec. 1584. *p.* 762. en 7, 18 en 25 Oct. 1585. *bl.* 614, 632, 636. en 14 Febr. 1587. *bl.* 50.

(*z*) Zie TE WATER, Herverm. der Kerke van Gend. *bl.* 244. Hy wierdt, sedert, op *f* 500 's jaars door de Staaten gemagtigd, in Bremen en verdre Oostersche Steden, de Hervormde Gemeente over te haalen, tot het draagen van eenige kosten in den Oorlog tegen Spanje. Resol. Holl. 15 en 19 Nov. *p.* 485 en 506. De Algemeene Staaten lagen hem nog *f* 150-:-'s jaars toe. Resol. General. 19 April 1589.

Bl. 224. o. r. „ *In de woningen der Dorpen nestelde het* wild Gedierte." 't Is byna ongelooflyk, 't geen hier van vermeld wordt. De verlaatene Bedsteden, ten platten Lande van Braband en Vlaanderen, krielden, zegt men, van jonge Wolven, die, eerlang, niet alleen 't Vee besprongen en de Kinderkens wegsleepten, maar, omtrend Gend, in één jaar, wel honderd menschen opaten, zonder dat men dit ongedierte, eêr men een hoogen pryz op 't vangen en ombrengen hadt gesteld, konde uitroeien, wyl elk mensch zyne wooning verliet. De Honden liepen, verwilderd, in groote Kudden, agter 't Land, die mede, versmagt van honger en dorst, menschen, beesten en elkanderen vernielden (*a*).

Bl. 226. r. 5. „ Inval *in* Brabant." Eindhoven wierdt, door de Staatschen, by deeze gelegenheid, ingenomen, Helmond uit- en tusschen de 30 en 40 Dorpen af-gebrand (*b*).

Bl. 236. (1). „ LEICESTER sprak, *behalven zyne* moedertaal, niet dan *Italiaansch* en slegt *Latyn*." Hy verstond ook de *Fransche* taal, in welke, voornaamlyk in 't begin, de meeste zaaken met hem verhandeld wierden (*c*).

Bl. 238. r. 6. v. o. „ Gouda, — *dat met reden*, vreemd schynen mag, *hadt in de* Vredehandeling bewilligd." Op grond van onvermogen, om langer 's Lands lasten te kunnen draagen, was Gouda, nadien zy niet als andere Steden bloeide, altyd, geweest voor eene *redelyke* Vrede met Spanje, onder wel-

(*a*) METEREN, *l. c.* 14 *B. bl.* 81. BOR, 22 *B. bl.* 985.
(*b*) Resol. Holl. 9 July 1587. *bl.* 186.
(*c*) Zie deeze Aanm. op WAGEN. 8 *D. bl.* 122. *r.* 10. *v. b.*

welke zy vryheid van Godsdienst en Voorregten begreep (*d*). Thans oordeelde zy te noodzaaklyker 'er een proef van te nemen, om dat, indien zodanige redelyke Vrede, aan 's Vyands zyde, afgeweezen wierdt, als dan *de nu verflaauwde Gemeente, „ wesende de myne „ waer wt d'oorloge moet gevoet worden, hem „ meerder sou evertueeren, ja goed en bloed „ wagen.*" Voorts begreep Gouda dat, uit elke Hoofdstad, één of twee Afgevaardigden, by die der Koningin, dienden te worden afgezonden, en beval haaren Gedeputeerden de Vergadering te verlaaten, indien de Staaten geen ooren naar dit werk lieten hangen. Zy hieldt zig ook, sedert, afweezig, tot de tyding der naderende Spaansche Vloot, haar, met de andere Leden, tot s' Lands bescherming deedt toeschieten (*e*).

Bl. 226. r. 14. „ HAUTEPENNE — *geschooten, dat hy 't* bestierf." Terwyl hy de zynen aanmoedigde en voorging, trof hem een Kogel, uit een der Staatsche, op de Maaze liggende, Schepen, door den hals; waar op hy, van 't Paard stortende, en straks naar 's Hertogenbosch vervoerd, aldaar, niet lange na zyn' aankomst, stierf.

Bl. 249. r. 14. „ *De* Advokaat *begaf zig, hierop, nog voor den dag, naar* Delft." Ik vinde hem nog onder de tegenwoordige Staatsleden ter Vergadering, in 's Hage, op den 11. van Herfstmaand (*f*), na dat men, al-

(*d*) Resol. Vroedsch. 11 April 1587. *Bl.* 221.

(*e*) Resol. Vroedsch. Gouda 14 Oct., 6 en 23 Nov. 1587. *l. c.* 18—20 Maart, 9 Mei, 7 Juny, 1 July, 10 Aug. enz. 1588. *bl.* 247 *Vso.* 249 *Vso.* 250 *Vso.* 251 *Vso.*

(*f*) Resol. Holl. 11 Sept. 1585. *Bl.* 247.

aldaar, op den 5 en 6 bevoorens (*g*), kennis gekregen hadt, dat, op Delfshaven en Maaslandſluis, tien Kompagnien Engelſchen waren aangekoomen, en nog twee naar Gouda, en twee anderen naar Schoonhoven, geſchikt waren. Op dien zelven dag, beſlooten de Staaten hem, op nieuws, in 's Lands beſcherming te neemen, indien hy mogt worden bezwaard of hem iets te laste gelegd — „ uyt ſaecken van eenige diensten, die, by „ den ſelven Advocaat, den Lande ſouden mo„ gen weſen gedaen (*h*).” Hy was, des niet te min, daags daar aan, zynde den 12, afwezig, en 't ſchynt dus, dat hy, toen, in den dageraat, naar Delft vertrok, van waar ik hem, niet voor den 2 van Wynmaand, ter Vergadering van Holland weder ontmoete, geduurende welken tyd hy den toorn van LEICESTER ontweek, by wien de Staaten zynen handel verontſchuldigden (*i*).

Bl.

(*g*) *l. c.* 5 Sept. *naar neene.* en 6 Sept. 1585. *bl.* 244 en 245.
(*h*) *l. c.* 11 Sept. 1585. *bl.* 249.
(*i*) LEICESTER, naamlyk, zo als de Staaten, door hunne Afgezondenen by den Landvoogd, zynde de Preſidenten der beide Gerigtshoven, nevens de Heeren VAN WYNGAARDEN, KASEMBROOT en DE LA CAMME verſtonden, hadt nadruklyk verklaard, geen genoegen te willen neemen, ten zy hy volkomenlyk van de *Propoosten* van OLDENBARNEVELD onderrigt en hem, daar omtrend, voldoening was gegeeven, met voorafgaand aanbod, egter, dat hy te vreede was zyne eigene Papieren te doen verzegelen en zyne Inſtructie, door onpartydige Luiden, te doen onderzoeken. (Reſol. Holl. 11 en 14 Sept. 1587. *bl.* 248 en 251.) De Staaten beſlooten, hier op, zyner Doorlugtigheid te doen aandienen, dat „ aengaende de „ woorden, die, by den Advocaet van den Lande, gebruyckt „ ſouden weſen *in de Vergadering van de Staten*, te weten, „ dat haere Majeſteyt ſyne Excellentie gelaſt ſonde hebben, „ hem in 't Gouvernement van de geunieerde Provincien ab„ ſoluyt te doen beveſtigen, omme ſulcks deſelve Provin„ cien, door eenen pais met den Prince van Parma gemaeckt, „ of noch te maecken, aen den Koning van Spaigne weder „ te brengen, *de Staten* deſelve Propooſten, *uyt den monde* „ *van den voorſz. Advocaet, nochte van yemandt anders, gehoort te* „ *hebben*; da 't ſy oock niet lyden ſouden ofte gedoogen, dat

„ ye-

Bl. 246. r. 11. „*Staatsgewyze, besloten zyne Doorlugtigheid te verzoeken van*, met niet meêr dan twee honderd persoonen, *in de Steden te koomen.*" Te weeten van zyn Hofgezin, of *Guarde*, met uitdruklyke uitsluiting van eenige ongeruste geesten, die zig, voorheen, onder s'Graaven gevolg vervoegd, en verscheiden' ongeregeldheden gepleegd hebbende, men, zonder zoodanige voorziening, bedugt was, by deszelfs komst in de Steden, iets tegen dezelven, tot nadeel van den Staat en rust der goede Gemeente, te zullen onderneemen (*k*).

Bl. 251. r. 7. „ Vyf Pensionarissen *der voornaamste Steden waren* buiten *dit Gewest* gebooren." Ik vinde dat MENYN, Pensionaris van Dordrecht, DE BYE van Delft, SILLE van Amsterdam en BOEYMER van Alkmaar, buiten Holland geboren waren (*l*); wie de vyfde was, is my onbewust.

„ yemandt al sulcke Propoosten soude houden, *in haarluyder* „ *presentie*" (Resol. Holl. 15, 16 en 18 Sept. 1587. *bl.* 252, 254 en 258.). Op welk zeggen men, egter, kan aanmerken dat, hoe zeer de Advokaat van deeze zaak niet in *'s Lands Vergadering* gesprooken hebbe, hier door de ontdekking derzelve, door hem, aan sommige Leden, tot s'Lands nut gedaan, nier verviel. (zie ook WAGEN., alhier. *bl.* 239, *oud. reg.*)

(*k*) Resol. Holl. 27 Oct. 1587. *bl.* 296. De byzondere Steden naamen ook voorzigtige maatregulen. Zie WAGEN. Amst. 8 *D. bl.* 6). Gouda besloot, hem, met alle eer en met deszelfs Guarde, „ *maer, sonder eenich Krycxvolck met vliegende* „ *Vaendels, intelaeten.*" Resol. Vroedsch. 29 Aug. 1587. *bl.* 231. En' toen de Landvoogd, egter, kort daarop, verzogt twee Vaandelen, onder Hopman LATHAN, te ontvangen, liet men deezen boodschappen, „ *dat men niet geraeden vondt, in* „ *desen tyd, eenig Guarnisoen aentenemen.*" Resol. Vroedsch. Gouda. 6 Sept. 1587. *bl.* 231.

(*l*) Ref. Holl. 22 Nov. 1588. *bl.* 513. ook zie ik, dat de Staaten van Holland Mr. JAN VAN DER WERCKE, door Amsterdam, als haaren Pensionaris, voorgeslaagen, weigerden te ontvangen, om dat hy een Brabander was. *l. c.* 30 Oct. en 20 Nov. 1585. *bl.* 649, 703 en 704, en dat men van gelyken deedt, nopens Mr. ERASMUS DE ZOETE, voorgesteld als Pensionaris van Schiedam. *l. c.* 26 Jan., 4 July, en 22 Nov. 1588. *bl.* 18, 240 en 513.

Bl. 253. r. 10. „*Het begrip, welk de Staaten* — *van* de gronden *van 's Lands Regeering* hadden, *of* gaarne inboezemen wilden." Zeer juist ſpreekt hier onze WAGEN., en gelyk eenen onzydigen Schryver past. 't Vertoog, van 't welk hier geſproken wordt, is my, altyd, voorgekoomen als een treflyk, maar menschlyk, Werk, en 't geen, dierhalven, aan gebreken moest onderhevig zyn, die zig ook, byzonderlyk, opdoen, in de beſchryving van de Graaflyke Regeering hier te Lande. Ik heb ſommigen deezer Punten, reeds voorheen, aangeroerd (*m*), en deeze Stukjes lyden geen meerdere uitbreiding. Daar, ondertusſchen, na de Leicesterſche tyden, de vorme van s' Lands beſtuur, meest al, op den, hier beſchreeven, voet gebleeven is, heeft een groot Man (*n*), niet zonder grond, gezegd, dat men, om tot volkomen begrip der Regeering van Holland te koomen, niets meêr behoeft dan dit Vertoog, gevoegd by de Ordonnantie op der Staaten Vergadering van den 19 van Sprokkel- en 12 van Lentemaand des jaars 1585, nevens het, ten zelven dage, vastgeſtelde Berigtſchrift voor Gekommitteerde Raaden. Noch in den jaare 1788, toen over het doen van den nieuwen Eed, op de geſteltenis * van s' Lands Regeering gehandeld wierdt, heeft de Stad Gouda, ter Staats-

* *Conſtitutie.*

(*m*) Zie onder anderen deeze Aanmerk. op WAGEN. 2 D. bl. 73 (7); 108. r. 8. v. o. 123. r. 3; 299. r. 8. 3 D. bl. 23. r. 5; 283. r. 14.; 357. r. 2 en 7; 372. r. 6; 400 r. .; 410. r. 6. 4 D. bl. 119. r. 13. 5 D bl. 31. r. 11.; 32. r. 16. 34 r. 6. 63. r. 17. 384. r. 16. 6 D. bl. 40. r. 14. 7 D. bl. 4. r. 4; bl. 10. r. r. 14.

(*n*) SLINGEL., Staatſchrift. 1 *D. bl.* 106 en 121. wiens Werk over de oude Hollandſche Regeering. (*l. c. bl.* 1—150.) als een uitbreiding over dit Vertoog, kan worden beſchouwd.

Staatsvergadering, verklaard, zig aan dezelve te houden, overeenkomstig het bovengemeld Vertoog (*o*).

Bl. 260. r. 19. „NIKOLAAS DU MAULDE.” Hy was een Zoon van wylen den Heere VAN MANSARD, voorheen éénen der verbonden' Edelen, die 't Land veel dienst gedaan hadt, zo als DU MAULDE zelve zig, voor Oftende en elders, zeer wel gekweeten en eenige wonden hadt ontvangen. Dit bragt hem in zo veel beklag, dat, niet alleen zeer veel aanzienlyke Lieden voor hem fpraken, maar zelfs eene edele Jongvrouwe, te Leiden, zig by de Regeeringe dier Stad liet aandienen, met voorftel om hem te trouwen, en daar van, op de Strafplaatze, ten aanhooren van al het Volk, openlyke verklaaring te doen; welk verzoek haar, egter, om de grootheid der misdaad, wierdt ontzegd (*p*).

Bl. 263. r. 19. „ LEICESTER *week, in Slagtmaand, naar* Vlisfingen, *alwaar hy nog eenige weken vertoefde.*” Hy fchreef, den 30 dier maand, aan Gekommitteerde Raaden van Zeeland een' merkwaardigen Brief, waar in hy den elendigen toeftand van Axel, te kennen gaf; teffens verzoekende, om, vermits hy, door de vermindering van zyn gezag, byzonder in Holland en Zeeland, buiten ftaat was daarin te voorzien en, thans, naar

(*o*) Refol. Holl. 9 Jan. 1788 *bl.* 13 en volgg.

(*p*) Zie zeker Vertoog der, toenmaalige, Gevlugten uit Leiden, by BOR, *l. c.* 3 *D. bl.* 101., alwaar men teffens vindt dat, hier te Lande, en zelfs ten tyde nog van den Hertoge van ALVA, het niet ongewoon was, op foortgelyke verbidding, ook van gemeene Vrouwen, den Misdaadigers het leeven te fchenken. In de oude Vonnisboeken, zo wel als in de vroegere Duitfche Regten, vindt men, nu en dan, fpooren van deeze gewoonte.

naar Engeland was opgeroepen, de noodige bezetting, levensmiddelen en geld derwaarts te zenden (*q*).

Bl. 265. r. 12. „LEICESTER – deedt afftand." De Staaten lieten, federt, den afftand van LEICESTER, openlyk, bekend maaken (*r*), doch waaren verpligt den Penfionaris DE MENYN naar den Briele te zenden, ter overreding van den Engelfchen Gouverneur aldaar, die de afkondiging in den beginne geweigerd hadt (*s*).

Bl. 271. r. 18. „WILLOUGBYS *fchryven bragt veel toe tot het ftillen der muitery te* Veere." LEICESTER, die, nog korts voor zyn vertrek (den 19 en 20 November 1587), te Veere geweest was, en aldaar, ten koste der Stad, met zyn gevolg, goeden cier hadt gehouden, zal niet verzuimd hebben, zoo min als RUSSEL, de bezetting, beftaande uit de Vaandels van *VAN DEN ENDE*, *AMBROISE* en *PALLANT*, tegen de Staaten en Prinfe MAURITS, op te hitfen. Te Veere en Arnemuiden, weigerde men dan ook, in Sprokkelmaand des volgenden Jaars, eene Bende Ruitery, op bevel van dien Prinfe, tot dekking van 't eiland, tegen den gevreesden aanflag van Parma, afgezonden, in te neemen: zelfs hieldt men 'er den Thezaurier Generaal van Zeeland, MANMAKER, eenigen tyd, gevangen. Deeze onrustigheden fchynen geduurd te hebben, tot in Zomermaand des Jaars 1588 (*t*).

Bl. 271. r. 9. v o. „*Te* Vlisfingen, *wierdt de* inhuldiging, *op verzoek der Regeering zel-*

(*q*) J. SCHARP, Coft. van Axel. 1 *D bl.* 126 en 127.
(*r*) Refol. Holl. 7, 10 en 22 April 1588. *bl.* 110, 116 en 130.
(*s*) Refol. Holl. 28 April 1588. *bl.* 140.
(*t*) Uit MS. Aanteekeningen en LE PETIT, *Liv.* 14. *p.* 585.

zelve, - verschooven." Uit de Stads Notulen van den 18 November 1588, komt het my, veel eêr, voor, dat Prins MAURITS zelve ongenegen of bevreesd was, om zig, ten deezen tyde, in *Vlissingen* te doen hulden; zynde hy, misschien, bedugt geweest voor eenige onderneeming der Engelschen. Voorts zag de Vlissingsche Regeering ongaarne, dat de inhuldiging, te *Veere*, voorging; verzoekende, daar omme, een Akte van schadeloosstelling, by welke verklaard werdt, „ *dat de Possessie, daar in de voorsz. Stad* Vlissingen *is, van de Huldiging alhier eerst te solemniseeren, zal gehouden worden voor gecontinueerd, als of zy alhier eerst geschied ware; niettegenstaande dezelve eerst binnen de Stad van ter Veere geschieden zal: als hetzelve gedaan werdende, uit hoofde van de tegenwoordige tyds gelegenheid.*"

Bl. 274. r. 6. „ *Ook vertoonde de Admiraal*, KAREL HOWARD, *zig, omtrent het midden van Lentemaand, in Zeeland.*" Prins MAURITS, die, staande 't beleg van Medenblik, weder naar den Haage en, van daar, naar Zeeland, gereisd was, zig, zonder eenig gevolg, thans, te Veere bevindende, agtte 'er zich niet veilig, en vertrok naar Middelburg en, van daar, naar de Staaten Vloot op de Schelde, werwaarts de Engelsche Vlootvoogd hem eenige Heeren zondt, om het gerezen misverstand te middelen en, konde het zyn, 't beleg van Medenblik te doen opbreeken, tot welkers ontzet hy, egter, geen' last hadt (*u*). Dan, den Prinse zig beroepende op de orders der Staaten, vertrok ook de Vloot, na een verblyf van

(*u*) BOR, Nederl. Oorl. 24 *B. bl.* 208.

van slegts vyf dagen, waar op zyn Doorl. zig weder naar Middelburg begaf en, van daar, den Raadsheer VALCKE zondt aan den Gouverneur van Vlissingen, RUSSEL, om middelen te beraamen ter onderlinge bevreediging. Alles, egter, was vrugteloos. Het Krygsvolk bleef ongehoorzaam, tot de tyding van het naderen der Spaansche Vloot hen deedt tot inkeer koomen (v).

Bl. 274. r. 13. „ DANIEL DE DIEU, *Predikant te Vlissingen, enz.*" Men heeft (w), voor eenige Jaaren, getragt deezen en JAN MICHIELSZOON vry te pleiten van het vermoeden, als of zy buiten wettigen last gehandeld hadden; maar, myns oordeels, zonder voldoende reden. Zeker hadden zy geen last van de Staaten, en het is niet vermoedelyk, dat zy, ten dien tyde, nog deelden in het byzonder vertrouwen van Prinse MAURITS, voor wiens belang zy scheenen te waaken, maar die, immers, hunne onderhandeling met SONOY, en hunne poogingen ten voordeele van het Engelsch bewind over het Krygsvolk, nimmer zou hebben goedgekeurd. Welke dan, anderzins, de verdiensten deezer Kerkelyken mogen geweest zyn, hun gedrag was, in dezen opzigte, allezins onwettig en misdaadig.

Bl. 284. r. 15. „ *Zulke* groote *Scheepen.*" Men verstaa dit naar den tyd. Het ruim der grootste Spaansche Oorlogscheepen schynt, naar leiding van sommigen, niet veel meerder, dan onze kleinste Liniescheepen, gehouden te hebben. Eenige, in Spanje, beslagen Nederlandsche Koopvaarders, rekende men de bekwaamste van de Vloot (x).

(v) LE PETIT, *Liv.* 14. p. 555 en 556.
(w) VROLIKHERT's Vlisf. Kerkhemel. *bl.* 35–41.
(x) HUME, *l. c.* Vol. 2 *Sect.* 42. Resol. Holl. 7 Oct. 1588.

Bl. 284. r. 13. v. o. „ *In* Holland, *hadt men, reeds, geraadpleegd over de* voorwaarden, *welken men* van Spanje behoorde te bedingen." De gevoelens over den Vredehandel waren 'er zeer verſcheiden; Gouda, in 't byzonder, bleef 'er voor (*y*); doch de Gezant des Konings van Navarre, toen in den Haage zynde, raadde ze den Staaten volſtrektelyk af (*z*). Pontiaan Harmsen, Burgemeester van Muiden, begrepen wordende zig, tegen zynen last, voor den Vrede te hebben verklaard, en den Staaten onbetaamlyk toeſpreekende, wierdt, door de Leden, de Vergadering ontzegd (*a*).

Bl. 286. r. 13. „ *Scheepen onder den Heere* van Warmond." Kort voor den togt hadt de Heer van Warmond 't ongeluk van zekeren Dirk Josephz, die hem en zyn huis zeer gelasterd hadt, ter neder te leggen, waar over hy voor 't Hof was ingedaagd. Maurits gaf hem egter, eerlang, vergifnis, op byzonder goedvinden der Staaten van Holland, welken vermeenden, dat, omtrend hem, eene uitzondering moest plaats hebben, om dat, zeiden zy „ *niet veele Landzaten zyn van zulke diensten ende qualiteit* (*b*)."

Bl. 289. Tot de gebeurtenisſen van deezen tyd behoort ook de geſchiedenis der bekende *Acte van Committimus*, van den 13 Augustus 1588, waarby de Raad van Staaten aan de Gekommitteerde Raaden van Zeeland opdroeg de magt, om te beſlisſen over de geſchillen in

(*y*) Zie myne Aanmerk. *bl.* 288. *r.* 6. *v. o.* alhier.

(*z*) Reſol. Holl. 6, 9 en 11 April 1588. *bl.* 114, 115, 116, 121 en *l. c.* 13 Mei 1588. *bl.* 159.

(*a*) Reſol. Holl. 14 Mei 1588. *bl.* 161.

(*b*) Reſol. Holl. 15 en 17 Febr. 3 en 30 Maart 1588. *bl.* 41, 48, 79, 94 en 102.

't ſtuk van gemeene Middelen en andere lasten, mitsgaders over Dykagie en Politie, in de Quartieren van Vlaanderen (*c*).

Bl. 290. r. „ EVERARD." Leez GEORGE EVERHARD (*d*).

Bl. 291. r. 9. v. o. „ WILLOUGBY – *Sloeg eenige — Heeren* Ridders." De plegtigheid beſtond alleenlyk hier in, dat hy ze, in een' kring, te ſamen riep en, met het bloote zwaard, zagtkens op den Schouder raakende, hun, hoofdzaaklyk, zeide, dat zy dit tot een Gedenkteken van haare Majeſteits goede wil en genegenheid, en ter belooning van hunne vroomheid, ontvingen. Hier op dankten de nieuwe Ridders hem, en zwoeren zig, aanhoudend Ridderlyk te zullen gedraagen (*e*).

Bl. 294. r. 2. „ JOAN VAN DER WERCKE, Penſionaris *van* Amſterdam." BOR noemt hem dus, ter aangehaalde plaatze, niet, en my is niet gebleeken dat hy dit Ambt bekleed heeft (*f*).

Bl. 305. r. 3. v. o. „ MARKUS VAN RYE." Zyn naam was eigenlyk MARCO DEL RIO. De Schryvers hebben, dikwils, de gewoonte de naamen der vreemden, naar hunnen tongval, te verbuigen. WAGEN. volgt dit wel eens na, en ik ben niet zorgvuldig genoeg geweest, dit in hem te verbeteren. Een ander leere door myne feilen!

Bl. 311. r. 18. „ PARMA – *kreeg nimmer* zy-

(*c*) Men zie, over 't zogenaamd *Committimus*, VAN DE SPIEGEL, Bundel van Onuitg. Stukken. 1 *D. bl.* 259. Verg. SCHARP. Coſt. van Arel 2 *D. bl.* 87—101. en WAGEN 12 *D. bl.* 179.

(*d*) BOR, *l. c.* 3 *D. bl.* 130. en Aanm. op *bl.* 205. *r.* 15.

(*e*) BOR. *l. c.* 25 *B. bl.* 342.

(*f*) Zie, egter, WAGEN. Beſchr. van Amſt. 13 *D. bl.* 236, en myne Aanmerk. op WAGEN. 8 *D. bl.* 251. *r.* 7. (*l*). Ik vinde dat hy van 's Lands Advokaat, *postuleerende* voor 't Hof (Reſol. Holl. 5 Febr. 1586. *bl.* 89.) is geworden Penſionaris van Middelburg. 9 Oct. 1588. *bl.* 399.

zyne voorige gezondheid weder." 't Gerugt van zyn' dood was zelfs den Staaten van Holland, reeds in Herfstmaand dezes jaars, hoe zeer verkeerdelyk, aangediend (*g*).

Bl. 313. r. 15. „ Ridder JOAN NORRITZ." Ik vinde hem, in de Staatsbesluiten van Holland, EDUARD genoemd (*h*).

Bl. 325. r. 19. „ LEICESTER hadt een *Kollegie ter Admiraliteit – opgeregt –, te* Veere." In de, hier onder (*r*) aangehaalde, Resolutie van Holland, wordt gezegd, „ dat Advertentie was „ gekomen, dat *geprocedeerdt wierdt ter erectie* „ van drie Kollegien ter Admiraliteit, één tot „ Hoorn, één tot Rotterdam en één tot *Vee-* „ *re,*" 't geen, egter, niet behoeft te beteekenen, dat die oprigting, doorging. Immers, schoon zy, vervolgens, in de twee eerstgenoemde Steden, plaats greep, vindt men 'er geen blyk van in de derde; maar wel, dat LEICESTER, kort hier na, dat is den 26 van Hooimaand des jaars 1586, het oog, ten deezen opzigte, naar *Middelburg* wierp, en het te vermoeden is, dat, van dien tyd af, de Raad ter Admiraliteit in Zeeland, bestendig zyn verblyf, te Middelburg, zal gehouden hebben (*i*).

Bl. 326. r. 4. „ *In* Zomermaand *deezes jaars* 1589 –, stelden *de* algemeene *Staaten* in *een* Superintendent *Kollegie ter Admiraliteit.*" Die instelling geschiedde reeds op den 22 van Grasmaand des jaars 1589 (*k*).

Bl.

(*g*) Resol. Holl. 29 Sept. 1589. *bl.* 645.

(*h*) Resol. Holl. Jan. *bl.* 3.

(*i*) Memorie, relatief de Notulen van Weth en Raad der Stad Veere van 1 Dec. 1770, aangaande het aandeel dier Stad in den Aanbouw en Equipage van 's Lands Scheepen van Oorlog. *bl.* 9.

(*k*) SLINGEL. *l. c.* 2 *D. bl.* 98. Op den 20 Mei 1588 was wel,

Bl. 331. r. 9. „ *Men begreep dat het* Kollegie hersteld *moest worden.*" Na het Kollegie van Gekommitteerde Raaden, in het Zuiderquartier, op den 19 van Sprokkelmaand des jaars 1585, (als onze WAGEN. op de 10 *bladz.* van dit Deel, te regt geleerd heeft) was ingesteld, deeden 'er zig, al rasch, verscheiden zwaarigheden op, zo met opzigt tot den aart van 't werk, de onwilligheid der benoemde Leden, als andersints; door al 't welke 's Lands zaaken veragterende, teffens aanleiding wierdt gegeven tot het herzien van het vastgestelde Berigtschrift, waar mede men, reeds in Slagtmaand deszelfden jaars, een begin maakte. 't Stuk, hier en daar veranderd, wierdt aan de Steden rond gezonden, die men, vervolgens, te meermaalen beschreef, om 'er hunne uiterlyke gedagten over te zeggen. 't Schynt, egter, tot den jaare 1589 aangeloopen te zyn, eêr men zig, tot eene volkoomene bepaaling van 't nieuw Berigtschrift, begon te zetten (*l*). De Hoofdzaaken begreep men te moeten neêrkoomen op 't bestuur der provintiaale kasse en het bystaan zyner Doorlugtigheid, Prinse MAURITS

wel, by Holland (Resol. *l. c. bl.* 170.) de oprigting *hoog noodig* bevonden en, mede ter Generaliteit beslooten om de Admiraliteiten, nu van Leicesters Eed verlaaten, te *reformeeren*, en een „ *Collegie superintendent neffens* „ *den persoon van* „ *zyne Excie.*, *Graeff* MAURITS, *Admirael van der Zee*, *op te* „ *rigten*" maar 't leedt tot den 22 van April 1589 eer de zaak zyn volkomen beslag kreeg; en toen wierdt „ *gelezen* „ *d'Instructie van 't Collegie Superintendent van Admiraliteits en* „ *de by provisie ge-arresteert voor een jaar*, *sonder prejudicie van* „ *gerechtieheyt van Provincien respective*". MS. Resol. General. *bl.* 159 *Vso.* en 160.

(*l*) Resol. 30 Nov. 1585. *bl.* 740. XI point der Vergad. tegen 12 Mei 1586. *bl.* 55 en 55 *Vso.* van 't geschreven Regist. 5 Dec. 1587. *p.* 338, 10 Maart 1588. *bl.* 81. 6 Mei en 6, 7 en 9 Point der Beschryv. tegen 28 Mei, 3 July, 6 Aug. 1589. *bl.* 340, 450, 549 enz.

RITS in 't uitoeffenen zyner hooge Ambten. Men hadt de gewoonte, dien Vorst dan deeze dan geene Staatsleden, te velde en in wigtige omstandigheden, als Raaden, toe te voegen; zo als men, byzonder ten jaare 1587, vyf zodanige Leden, ter uitvoering van deszelfs nieuw gezag, verkreegen by de zogenaamde Akte van *Authoriteit*, by hem hadt geplaatst (*m*), en, zelfs nog onlangs, twee Leeden uit Gekommitteerde Raaden (*n*); maar dit werk was op geen' geregelden voet gebragt. Men sprak dan van de oprigting eenes *Raads* (*o*), *nevens* (d: i: *by*) *zyne Excellentie*, en van een *Collegie van Financie*. En hoe zeer, in den beginne, de gevoelens, over die wyze die inrigting, verschilden, byzonderlyk of deeze twee Raadsvergaderingen niet tot één ligchaam dienden te worden gebragt, 't geen zyne, verscheidene, werkingen den anderen zoude mededeelen en, met gemeene Stemmen, besluiten, kwam men, eindelyk, op den 15 van Wynmaand des Jaars 1589, overeen, om, op 't spoor van vroegere tyden, met naame van den jaare 1581, twee afzonderlyke Kollegien op te rigten; in diervoege, dat, in het Kollegie van *Gekommitteerde Raaden nevens zyne Excellentie*, *drie*, en in dat van *Gekommitteerde Raaden ter Finantie*, (die ook wel alleenlyk *Gekommitteerde Raaden* gezegd wierden) *zeven* Leden zouden worden benoemd, welker getal, egter, op den 16 en 17 van Louwmaand des volgenden Jaars 1590, toen men de

(*m*) Zie myne Aanteek. op WAGEN. 8 *D. bl.* 203. *r.* 6. *vlg.*
(*n*) Resol. Holl. 11 Maart 1589.
(*o*) Resol. Holl. 7 Oct. 1589. *bl.* 663.

de nieuwe Berigtſchriften, Staatsgewyze, overzag, veranderd, en *vier* Leden voor 't eerſte, *negen* voor het tweede Kollegie, beraamd wierden (*p*), zo als zulks ook, op den 22 dier zelve maand, met en uit hoofde van de Berigtſchriften der beide Kollegien, wierdt vastgeſteld, hoe zeer de benoemde Leden, deels, niet dan onder moeilyke voorwaarden, tot het aanvaarden hunner bedieningen te brengen waren, voornaamlyk MAELSON, wiens gevoelen, omtrend de byzondere Heerſchappy van Westvriesland, als niets gemeen hebbende met Holland, onze Schryver reeds heeft opgegeven (*q*). Ook was de verdeeling der twee Kollegien niet beſtendig. In Louwmaand des jaars 1593, wierden zy weder in één geſmolten en, tot heden toe, is dit zo gebleeven, hoe zeer 't Berigtſchrift, ten jaare 1623, hier en daar, eenige verandering heeft ondergaan.

Bl. 334. o. r. „*Op dat* — *de* Gemeente — een voorwerp van agtinge, voor 't gezigt, hebben mogt, *droeg men den Prinſe* MAURITS *de waardigheid op van Stadhouder – enz.*" 't Komt my niet voor dat dit, alleenlyk, om 't oog der Gemeente geſchiedde. Voor de komst van LEICESTER, hadt men, zo als ook WAGEN., elders, wel gedagt heeft; den Prinſe tot de bovengemelde waardigheden verkooren, om den pas, tot bekooming derzelven, den Engelſchen af

(*p*) Vergel. SLINGEL. I *D. Bl.* 122, die, zeer wel, aanteekent, dat de Inſtructie voor de *Gecommitteerde Raaden nevens Prinſe* MAURITS, in de Handvest Kronyk van VAN DER HOUVEN, verkeerdelyk, gebragt is, in plaats van de, ten zelven dage, vastgeſtelde Inſtructie voor de *Gecommitteerde Raaden ter Finantie*, dat is, voor de, afzonderlyk gezegde, *Gecommitteerde Raaden.*

(*q*) Reſol. Holl. 15 Oct. en 15 Nov. 1589. *Bl.* 1; 16, 17 en 22 Jan. 1589. *Bl.* 134, 136, 152—155.

af te ſnyden (*r*); ook hadt men, reeds ten zelfden tyde en, denklyk, niet zonder 't zelfde oogmerk, en om 't gezag van Holland te doen ryzen, beſlooten; Utrecht onder s' Prinſen Stadhouderſchap te brengen, 't geen, na LEICESTERS dood, gelukte (*s*). 't Aanzien, 't welk MAURITS zig, door vlyt, verſtandig beſtuur van s' Lands zaaken, en uitmuntende bedryven te velde, allengskens, by Vriend en Onvriend, verwierf, agte ik de naaste oorzaak, om welke ook de Staaten van Gelderland en Overysſel de keuze op hem deeden vallen.

Bl. 335. r. 7. „ Admiraal-Generaal *van* verſcheiden *Gewesten.*" De Algemeene Staaten hadden den Prinſe, op den 31 van Oogstmaand des jaars 1588, tot *Admiraal Generaal* over de *Vereenigde* Gewesten aangeſteld (*t*) en, den 15 van Bloeimaand 1587, op voorſtel van Holland, by voorraad, geduurende 't afwezen van LEICESTER, tot *Generaal van 't Leger* (*u*). Of zy hem, daar na, mede tot *Kapitein-Generael* hebben aangeſteld, blykt niet (*v*); hoe zeer ik vinde, dat de Leden van Holland gelast zyn geweest, hem, daar toe, ter Algemeene Staatsvergadering, voor te ſlaan (*w*).

Bl. 338. r. 2. v. o. „ *De* Afgevaardigden *van de Staaten der byzondere Gewesten* maaken de Algemeene Staaten uit." Dat is, de Algemeene *Staatsvergadering.* Men zou, nog naauwkeuriger, met de Hollandſche Staatsbeſlui-

(*r*) alhier 8 *D. bl.* 104 en 105.
(*s*) alhier 8 *D. bl.* 106 en 332.
(*t*) SLINGEL. *l. c.* 2 *D. bl.* 97 en 214. ook 4 *D. bl.* 116.
(*u*) MS. Reſol. General. 15 Juny 1587. *bl.* 106 *Vſo.*
(*v*) SLINGEL. *l. c.* 1 *D. bl.* 140, 210—215; 2 *D. bl.* 178 en 179. 4 *D. bl.* 99—103. PAULUS, Verkl. Unie. 2 *D. bl.* 96—100.
(*w*) Reſol. Holl. 8 Maart 1589. *bl.* 149.

ſluiten, kunnen zeggen, dat de *Afgevaardigden* van de Staaten der byzondere gewesten *de algemeene* Staaten *vertoonen* (*x*).

Bl. 339. r. 1. „ *De* algemeene Staaten *plagten* eerst *te* Utrecht *te vergaderen*." De byzondere Vergaderingen der *Utrechtſche* Bondgenooten, wierden wel, voor het eerst, in de Stad van dien naam, gehouden, maar, voor en na dien tyd, hielden de *algemeene* Staaten, door welken men, tot den 6 van Herfstmaand van den Jaare 1585, die der *Gendſche* vereeniging verſtondt; ſchoon aan geen plaats gebonden, egter (*y*), hunne Vergaderingen meest in Braband en, ſedert, op beſchryving van Prinſe WILLEM I., in Delft (daar zy, by s' Vorsten overlyden waren) en s' Haage, op welke laatſte plaats zy, den 15 van Louwmaand des jaars 1585, beſlooten, voortaan, zitting te houden; zo als, ſedert, geſchied is, hoe zeer men, by wigtige gelegenheid, wel eens gedagt heeft die zitting, voor een pooz, elders te verplaatzen (*z*), en ook, in den jaare 1609, daadlyk, verplaatst heeft (*a*).

Voor 't overige, waren de algemeene Staaten, voorheen, gewoon, op nader beſchryving, te ſcheiden; als dan egter, tot waarneeming der loopende zaaken, zig, even als de Hollandſche, door

(*x*) Reſol. Holl. 1 April 1588. *Bl.* 96. „ Gedeputeerden van „ *de Provintien*, repreſenteerende *de Staten Generaal.*"

(*y*) SLINGEL. 2 *D. Bl.* 154 en 155, en myne Aanteeken. alhier, *bl.* 8. (*q*).

(*z*) Zie, by voorb., Reſol. Holl. 21 Sept. 1589. *bl.* 624. 631.

(*a*) MS. Reſol. Generaal van 15 Jan. 1585., alwaar ik leeze, „ *Reſolutie genomen, dat de Staten Generael, in aenſien* „ *dat de Heeren Staeten van Holland, off heure Gedeputeerden,* „ *continuelyk alhier blyven vergadert*, insgelycx voortane heur „ Vergaderinge alhier jn sGreuenheeghe ſelen houden, by „ prouiſie, eñ ter tyt toe anders daer jnne ſal weſen verſien."

door weinige Afgevaardigden, doende vertegenwoordigen; tot dat zy, meêr dan zes jaaren na 't vertrek van Leicester, dat is, sedert den 24 Juny 1593, aanhoudend, by den anderen zyn gebleven (*b*).

Bl. 340. r. 5. „ *Dit laatste bleef* niet lang *in stand.*" Het verviel in den Jaare 1593 (*c*).

Bl. 341. r. 13. „ Het Krygsvolk *enz* " De Spaansche Voetknegten, voorheen de beroemdsten van Europa, deedt hy, wel haast, voor de Staatschen zwigten, dezelven op een' anderen voet brengende en, byzonder in den jaare 1589, van meer *Musquettieren* en zogezegde *Spietsen met Corseletten*, voorziende. Ik vinde, op dat jaar, „ eene Lyst der" *Wapenen* — „ *naar welken, voortaan, de Vendelen Voetknegten, staende tot lasten der vereenigde* „ *Nederlanden, zouden getracteert worden.*" Uit die Lyst blykt, onder anderen, dat de Kompagnien uit 200, 180, 150, 140, 130, 113 of 110 Hoofden moesten bestaan; dat elke Kompagnie 13 Officieren, 3 *Rondassiers*; zynde Edelluiden; en 3 *Pagien* hadt, doch, naar 't verschil der grootte, ook een verschillend getal van *Musquettiers*, *Spietsen met Corseletten* en *Harquebusiers* (*d*). De nieuwe wapening der Ruiteren, ten jaare 1597, kan men, breeder, elders vermeld vinden (*e*).

Bl. 351. r. 15. v. o. „ Hy (de Heer van St. Aldegonde) *werdt* — *aangesteld, om* den Bybel, uit het Hebreeuwsch, over te zetten." Hy heeft, alleenlyk, eene overzetting van *Ge-*

ne-

(*b*) Slingel. *l. c.* 2 *D. bl.* 160 en 161.
(*c*) Resol. Holl. 4 Juny 1589. *bl.* 442—449.
(*d*) Slingel. *l. c. bl.* 165.
(*e*) Bor, 34 *B. bl.* 300 en 301. Le Petit, *l. c. f.* 673.

nesis, doch niet volkomen beschaafd, kunnen overleveren (*f*).

Bl. 361. r. 12. „ *Zy* mislukten allen." Naamenlyk de aanslagen der Spaanschen en Staatschen. Men zondere, egter, hier van uit het Kasteel van Bergeyk, door MAURITS, by zyne terug komst van Maastricht, ingenoomen, terwyl de Spaanschen, kort daar na, vergeefsch het zelve poogden te rug te krygen (*g*).

Bl. 362. r. 6. v. o. „ Delft, Gouda — *hielden, dat 'er* (in 't ontwerp der Kerkenorde) *den* Kerkelyken te veel gezags *in gegeven wierdt.*" Gouda hadt reeds, by gelegenheid dat HERMANUS HERBERTS, Predikant aldaar, door de Synode van onregtzinnigheid beschuldigd wierdt, zig hier tegen verzet, vermeenende dat de Steden, elk in den haare, ook tegen Kerkelyke ongeregeldheden, orde moesten stellen; ja, zelfs in de handelinge met Engeland, en de aanstelling van LEICESTER tot Landvoogd, hadt die Stad reeds verklaard, dat de Godsdienst, hoe zeer zy de Hervormde ten sterkste bleef aankleeven; „ *alleen de censure* „ *van God almachtig was onderworpen, en dat* „ *de gelegenheid der Stede nyet en soude kunne* „ *lyden daer inne geprocedeert te worden,* „ *zonder nadeel van de gemeene ruste* (*h*)."

Bl. 366. r. 1. „ Prins MAURITS *kreeg een* Kogel, *door de* linker wang." Hy, van te naby, de uitwerking, die zeekere Myn gedaan hadt, willende bezigtigen, wierdt, op den 3 van Hooimaand,

(*f*) HINLOPEN, Histor. der Nederl. Overzett. des Bybels. *bl.* 31.
(*g*) PETIT, *l. c. Liv.* 15. *p.* 609.
(*h*) Resol. Vroedsch. Gouda 22 July 1586. *bl.* 207 en 207 *Vso.*; 11 Sept. 1591. 17 Jan., 19 Aug. 1594. *bl.* 335 *Vso.* en 341; 15 Dec. 1604. *bl.* 54 *Vso.* Resol. Holl. 8 Jan. 1586. *bl.* 9.

maand, van een vervloogen Kogel getroffen, door het linker Kinnebakken, tot op de tanden toe; 't geen egter, als slegts een vleeschwonde zynde, schielyk genas, en hem, wel in 't spreeken, maar niet in 't vroomlyk behartigen van het Beleg, hinderlyk was (*i*).

Bl. 368. r. 13. „ Graaf WILLEM *werdt* — gekwetst." De Schoot, die, in den eersten aanval, voorviel, ging, door den linker arm, in 't ligchaam, koomende de Kogel den navel weder uit. De Graaf bleef, egter, in den stryd, tot den laatsten man toe, en gaf, nevens Prinse MAURITS, overal orde en moed (*k*).

Bl. 370. r. 2. „ *Men heeft zynen* (PARMA's) *dood, toegeschreeven aan* vergif." Men verhaalt, dat hy zelve geloofde, tweemaal, vergeven te zyn geweest. Noch geen 48 Jaaren was PARMA, by zyn overlyden. Een Vorst, die zynen roem, door den moordaadigen aanslag op 't leeven van WILLEM I., en, zo men zegt, van eenige andere voornaame Personen, heeft bevlekt; schoon men dien Vyand, aan wien Rome een Standbeeld wydde, anders den lof niet weigeren kan, van den doorzigtigsten en dappersten Generaal geweest te zyn, dien Spanje, tot nog toe, herwaarts hadt afgezonden.

Bl. 382. r. 1. „ Ik vinde niet *dat 'er iets op besloaten wierdt.*" BOR, ter aangehaalde plaatze, meldt, dat 'er, eindelyk, niets van kwam, en WISSEL zelf, om zyn onbetaamlyk spreeken van de Staaten en s' Lands Advokaat, eene wyle lang, in de gevangenis gesteld wierdt (*l*).

Bl.

(*i*) BOR, *l. c.* 29 *B. bl.* 628. LE PETIT, *l. c. fol.* 611.
(*k*) VAN REID, Nederl. Oorl. 8 *B. bl.* 292.
(*l*) BOR, *l. c.* 30 *B. bl.* 771.

Bl. 382. r. 8. „*Op den Gelderschen Landdag, die, in Wintermaand, te* Arnhem *gehouden wierdt, handelde men over de hereeniging van* Bommel *en* Bommelerwaard enz." Dit Verhaal verdient eenige verbetering. De Stad Bommel was, benevens de Bommeler- en Thielerwaard, als eene Bondgenoote der Staaten van Holland en Zeeland, reeds sederd den jaare 1572, aangemerkt, en haare Gedeputeerden waren op de Staatsvergaderingen der beide Gewesten, als Medeleden, meermalen verscheenen. Doch, na de Vredehandeling van Gend, tragtten die van Gelderland deeze Leden weder met zig te vereenigen. Hier over viel het niet ligt eens te geraaken. Na veele onderhandelingen gelukte het, eindelyk, ten aanzien der Tielrewaard, welke, op den 29 van Wintermaand 1593, weder met het Hertogdom Gelderland vereenigd wierdt. Met Bommel en de Bommelerwaard liep het aan tot den laatsten van Lentemaand 1602, eêr deeze vereeniging haar vol beslag kreeg (*m*).

Bl. 384. r. 21. „ MAURITS *dagt* s'Hertogenbosch *te verrassen.*" Zie breder by den, onder aangehaalden Schryver (*n*).

Bl. 389. r. 8. *Kogel, — die — op zyne* Rondasse *afstuitte.*" MAURITS hadt dit Schild voor zig doen houden, om, van eene Battery, de Loopgraaven te kunnen zien; doch een Musket kogel 'er op aan gonzende, stiet de Rondas hem, met zulk een kragt, tegen 't hoofd, dat hy, byna, agterover sloeg, terwyl het, aan stukken gesprongen, loot, eenen, by hem

(*m*) BONDAM, Verzameling. 3 *D. bl.* 127.
(*n*) VAN HEURN, Beschryv. van s'Bosch. 2 *D. bl.* 206 en 207.

hem ſtaande Bediende, op twee of drie plaatzen, in 't aanzigt, kwetſte (*o*).

Bl. 406 r. 14. „ *Alzo* zy (VAN DORP en MENYN) *der* Engelſche Regeering *te zeer waren* toegedaan." Nopens VAN DORP is my dit niet gebleken; 't voorheen gezegde, by WAGEN. (*p*), zou zelfs het tegendeel kunnen doen denken. Dat ook MENYN, oorſpronglyk genaamd *Van Menen*, eerst Fiskaal en Raad van den Hove van Holland, daar na Penſionaris van Dordrecht, hier omtrend, met geen genoegzaamen grond, is verdagt gehouden, heeft eene treflyke Pen, voor weinige jaaren, doen zien (*q*).

Bl. 424. r. 21. v. o. „ FILIPS (van Naſſau) *kreeg hier eene wonde.*" *enz.* Hy, Broeder van WILLEM LODEWYK, was Gouverneur van Nimwegen; een jong en dapper Krygsman, maar, naar de gewoonte van die tyden wel eens eenen, te ſterken, Duitſchen dronk doende (*r*)." Zwaarlyk door de zyde en den Buik geſchooten, en van 't Paerd geſtort, zonder dat zyne ſmerten, door 't branden zyner Kleederen vermeerderd, toelieten hem weder in den Zadel te beuren, wierdt hy gevangen en, met den Graave VAN SOLMS, die mede in 't ligchaam, de armen, 't hoofd en een der beenen gekwetst was; naar Berk gevoerd. Hy overleedt, daags na den Slag, dat is, op 3 September, zo als SOLMS, op den 5. De Spaanſche Overſte, MONDRAGON, zondt beide de Lyken aan MAURITS; die ze, te Arnhem, in de Hoofdkerke, ſtaatelyk ten graave deedt brengen (*s*). Bl.

(*o*) BOR, *l. c.* 31 *B. bl.* 831. REID, *l. c.* 8 *B. bl.* 364.
(*p*) Vaderl. Hiſt. 8 *D. bl* 112 en 113.
(*q*) VAN DE WALL, Privileg. van Dord. *bl.* 1480—1485.
(*r*) BOR, *l. c.* 31 *B. bl.* 831.
(*s*) BOR, *l. c.* 32 *B. bl.* 44, 45 en 181. METER. 18 *B. bl.* 130.

Bl. 429. r. 11. „*De* Graavin van Hohenlo — en Prins Maurits zelf *hadden een* mondgesprek *met hem.*" De Graavin van Hohenlô, na, driemaal, door Philips genoodigd te zyn, begaf zig uit Buuren, daar zy Hof hieldt, naar hem toe, zonder 'er Maurits van te spreeken; die, vreezende dat zy zig, by haaren Broeder, beklaagen zoude over 't bestuur der goederen van Breda, hem den Raadsheere Hessels toezondt, zo om hem te begroeten, als om opening van dat bestuur te geeven (*t*).

Bl. 429. r. 19. „*De Koning van Spanje verleende hem*, (Prinse Philips Willem) door den tyd, *handligting van zyne* Goederen in Bourgondie." Men zegt, dat dit, den ongelukkigen Prinse, wierdt aangeboden, mits hy, uit die Goederen, jaarlyks drie duizend Guldens, aan de Erfgenaamen van zyns Vaders moorder, zoude uitkeeren; doch dat hy, verklaarende veel eer alle zyne Goederen te willen missen, dan ze, op zulk een' schandelyken voet, te aanvaarden, 'er eenige tyd verliep, alvorens men hem 't vry genot derzelven vergunde. De algemeene Staaten, den Prinse, by deszelfs komst te Brussel, doende begroeten, gaven den Bezorgers van 't Sterfhuis zyns overleeden' Vaders last, om hem, by Wissel, tien duizend Guldens, uit deszelfs Goederen, over te maaken.

Men

130. Petit, *Liv.* 15. *f.* 655. By Reid, leest men kwaalyk, dat Graaf Philips, op den 22 van Oogstmaand, overleedt. 21 *B. bl.* 403 en 404.

(*t*) 'Er was, thans, groote koelheid tusschen Maurits en Hohenlô, over 't bestuur dier Goederen; zo zeer, dat de laatste zig, aan een' der Staatsleden van Holland, beklaagde, by gelegenheid van zekeren, door hem gegeven' Maaltyd; tot welken hy, ook de Algemeene Staaten verzogt hebbende, 't genoegen niet hadt ze by zig te zien, schoon hy naar dezelven, *tot over één uur*, des middags, gewagt hadt. Bor, 33 *B. bl.* 246.

Men deedt dit, om hem geen reden tot misnoegen te geven en, teffens, zynen aart te polſen (*u*).

Bl. 437. r. 11. „ *Deezen* (de Staaten) weigerden *in onderhandeling te treeden met* Spanje." Men vertrouwde de Spaanſchen nog zo weinig, dat zelfs de Hollandſche Rhetorykkamers, in Bloeimaand, te Leiden vergaderd, een' pryz van eenige Stoopen Wyn uitloofden voor hun, die 't beste rymen zouden op den Sluitregel

„ *Voor een beveynsde pays een rechte krych te prysen is.*"

Der kamer van Vlaardingen, gezegd den *Akerenboom*, viel de pryz te beurte (*v*).

Bl. 453. r. 16. „ James Wimes, — *wierdt onthalst en gevierendeeld.*" Hoe zeer het vonnis van de Wet van Veere, met kennis der Staaten geweezen, ſchynt te hebben ingehouden, dat Wimes zou worden onthalst, gevierendeeld en zyn hoofd op een Staak geſteld, blykt het, nogthans, uit een brief, door Adriain Damman, Agent der Generale Staaten in Schotland, den 6 Juny 1597, uit Edenburg, aan de Magiſtraat van Veere geſchreven, dat Wimes alleen onthoofd is en zyn ligchaam eerlyk begraaven.

De Staaten van Zeeland beſlooten, 's daags na de uitvoering van het vonnis, den 9 January 1597, aan den Kapitein Rollé, ter erkentenis zyner goede diensten, te vergunnen vermeerdering van Wedde tot 25 ponden vlaamsch, 's jaars, en 50 gelyke ponden eens. In Schotland wierdt de zaak euvel opgenomen, zoo dat men

(*u*) Bor, 4 *D.* 32 *B. bl.* 151, 153, 167, 173 en 246.

(*v*) Ik zoude, thans, niet vreemd zyn te denken, dat zekere Prent, van welke ik, in deeze Aanm., op 't 6 *D. bl.* 77. geſproken heb, tot deezen tyd betreklyk moet gemaakt worden.

men zelfs dreigde alle de Schotten uit de Nederlanden thuis te roepen (*w*).

Bl. 455. r. 9. „ *Deeze* (MAXIMILIAAN) *nam den titel van* eersten Edele *aan* enz." Tot nader verstand van zaaken, verdiend nagezien te worden 't geen de Zeeuwsche Edele, JACOB VAN GRYPSKERKE, in zyn onwaardeerbaar Handschrift, *het Graafschap van Zeeland* genaamd, aangaande den Staat van *eersten Edele*, heeft aangeteekend. Daar dit Werk niet algemeen bekend is, agt men het niet ondienstig een korte schets van 's Mans Vertoog, op dit Stuk, den beminnaren der Vaderlandsche Geschiedenissen mede te deelen: 't geen, gewislyk, vollediger zyn zou, indien de oorspronglyke Stukken, waar op hy zig beroept, niet meerendeels aan het Werk ontbraken.

Van den staat of titul van *eersten Edele* vindt men, in Zeeland, geenerlei spooren, in de 15 eeuw. Alle de Edelen wierden, zonder onderscheid, geroepen, tot beleid van 's Lands zaaken, die, toenmaals, Staatsgewys behandeld wierden. Allengskens, egter, begonnen de Edelen uit den huize van *Bourgondie*, van *Egmond*, van *Lalaing*, van *Bergenopzoom*, van *Kruiningen*, enz. (schoon zonder wettig gezag of toestemming) zig als eerste en voornaamste Edelen te onderscheiden, en zig een voorregt aantemaatigen, 't geen, naderhand, aanleiding gegeven heeft tot trapsgewyze uitbreiding van gezag. 't Bestondt hier in, dat zy, benevens den Abt van Middelburg, Prelaat van Zeeland en, naderhand, ten jaare 1543, ook de Gemagtigden der Steden, geroepen wier-

(*w*) Uit MS. Aanteek. van den Heer Oud. Secretaris ERMERINS.

wierden tot het aanhooren van 's Lands Rekeningen, op 't ſtuk der gewoone en buitengewoone Beden, Belastingen en het *Surcrois* (*x*), dat ook hunne naamen, aan 't hoofd der Rekeningen en Rentebrieven, geſteld wierden, dat zy de Rekeningen teekenden, en, daarenboven, uit het *Surcrois*, een aanzienlyk inkoomen genoten; waar tegen het allen anderen Edelen wel vryſtondt, op 's Lands rekeningen mede te verſchynen, maar zonder, nogthans, dezelve te teekenen, of daar op, by naame, *geintituleerd* te worden.

Onder de Edelen uit den huize van Bourgondie muntte, door zyne eerampten, rykdommen en heerlyke goederen, in Zeeland, uit, MAXIMILIAAN, Heer van Beveren, Veere enz., Admiraal van de Nederlanden en Stadhouder van Holland en Zeeland. Geen wonder dan, dat hy zig, op gelyke wyze, als even gezegd is, onderſcheidde. Nimmer egter is de *titul* van *eerſten Edele*, aan hem, 't zy alleen, 't zy nevens anderen Edelen, opgedraagen, of door hem aangenomen. Nimmer heeft hy het 'er optoegelegd, om de andere Edelen uit te ſluiten, of, door eenen Gemagtigden, op de Vergaderingen der Algemeene Staaten van Zeeland te verſchynen, ſchoon hy zulks deedt by die der byzondere Staaten, en de daar uit ſpruitende *beſoignes*.

Na het overlyden van Heere MAXIMILIAAN, ten jaare 1558, hadt MICHIEL VAN DEN HAMEELE, uit naam der Verzorgers van den boedel, zig

(*x*) Nopens het *Surcrois* handelt de Heer VAN GRYPSKERKE, in 't 9 Hoofdſt. en zie men verder de Aanteekening van den Heer VAN DE SPIEGEL, in zyn Bundel van Onuitg. Stukken. I *D. bl.* 26—28.

zig wel gesteld in het bezit der hoedanigheid van eersten Edele, door, alléén, 'sLands rekeningen te onderteekenen, en daar op *geïntituleerd* te worden; maar, ten jaare 1562, verzette zig hier tegen Prins WILLEM VAN ORANGE, ten behoeve van zynen Zoon, PHILIPS WILLEM, als Heere van St. Maartensdyk, verzoekende, uit dien hoofde, mits het overlyden van den Heer Margraave van Veere, „*als geweest zynde de apparentste Edelman van Zeeland*," erkend te worden voor *Hoofd en eersten Edele*, en dus mede toegelaaten tot de *intitulatie* der Rekeningen: welk verzoek, by de byzondere Staaten van Zeeland, toegestaan zynde, zonder egter de andere Edelen uittesluiten, is, hier uit, de titul van *eersten Edele*, te voren onbekend, eerst ter gelegenheid van 's Lands rekeningen, geboren en, ten volgenden jaare 1563, by dezelve byzondere Staaten, niet alleen weder toegelaaten, maar de betrekking van eersten Edele zelfs ook uitgebreid, buiten de rekening, tot zaaken van Regeering, onder voorwendsel van spoediger afdoening; treedende Jonker ADOLF VAN BORSSELEN, by afwezigheid van den Prinse van Orange, en op deszelfs last, in deeze waardigheid.

Toen nu, ten jaare 1565, de Bezorgers der Nalatenschap van den Markgraave van Veere, dat Markgraafschap en, als een deel daar van, den staat van *eersten Edele*, met de voorregten van dien, en het genot van het *Surcrois*, hadden te koop gesteld, verzettede zig hier tegen de Prins van Orange; als reeds, voor zynen Zoon, tot *eersten Edele* aangenomen; by een Smeekschrift aan de Landvoogdes, in 't welk hy

hy ſtaande hieldt, dat de ſtaat van *eerſten Edele* en de beſchikking over het *Surcrois*, niet verbonden waren aan het Markgraafſchap van Veere, mitsdien, verzoekende, dat zulks uit de Plakbillietten mogt geligt worden; met dat gevolg, dat de Landvoogdes, het verzoek ſtellende in handen der gemelde Verzorgers, denzelven, egter, voor eerst, verboodt, den ſtaat van *eerſten Edele* en 't regt van *Surcrois* te koop te ſtellen. De Verzorgers, dus te leur geſteld, veroorloofden zig, des niet te min, de openbaare veiling, naar inhoude der Plakbilletten, te doen voortgaan, met byvoeging alleen dezer woorden, „ *voor zoo veel des in de magt van de Crediteuren mogt zyn en verder niet.*"

De verkooping, op dien voet, doorgegaan zynde, den 4. van Wintermaand 1566, en de Koning, by naaſting, kooper geworden van het Markgraafſchap, bleef de Prins van Orange, voor zynen Zoon PHILIPS, in het ongeſtoord genot van den ſtaat van *eerſten Edele*; ſchoon de Koning, eerst den Heere ADOLF en, naderhand, ANTHONY van Bourgondie, last gaf, om, in zynen naam, als Markgraave van Veere en Heer van Brouwershaven, te verſchynen op de Staatsvergaderingen en *den Heer en Steden* te vertegenwoordigen, even als de Markgraaf van ter Veere plagt te doen: terwyl, intusſchen, van elders blykt, dat de andere Zeeuwſche Edelen al mede ter Vergadering wierden beſchreven, ja dat zelfs Mr. ADRIAAN DE PROOST, naamens den Heere van St. Maartensdyk, te gelyk met de plaatsbekleeders van PHILIPS, aldaar verſcheen.

Het blykt egter niet, dat de Koning, of zyn

zyn Gemagtigde, den naam van *eersten Edele*, op de Staatsvergadering, immer gebruikt hebben, maar wel op 's Lands Rekening, overgebragt den 17 July 1571, alwaar men las „ ANTHONY VAN BOURGONDIE, *van wegens de* „ *Koninglyke Majesteit, als gecoft hebbende* „ *het Marquisaet van Veere, representeerende* „ *den Staat van EERSTEN EDELE* „ *'s Lands voornoemd.*"

Ondertusschen hadt het gevoelen des Konings, van, door koop, Eigenaar geworden te zyn van den staat van *eersten Edele*, den Prinse van Orange niet verhinderd, om zig, in de waarneeming derzelve hoedanigheid, ééns door hem, voor zynen minderjaarigen Zoon, met kennis en toestemming der Staaten, aangenoomen, te handhaaven. Ten dien einde, gaf hy onderscheiden lastbrieven, van welken egter geene strekten, om de andere Edelen uitteſluiten. Maar zy vervielen, door de opkomende beroerten, die, eerst den Prins en zyne plaatzbekleeders 't Land deeden ruimen en, naderhand, die des Konings. Nu stremde het oorlog den gewoonen loop van zaaken. De Zeeuwsche Staatsleden waren verdeeld, sommigen de zyde des Konings houdende, anderen die des Prinsen van Orange. De laatste wierdt, na de inneeming van Middelburg, de magtigste. De Prins gedroeg zig als 's Konings Stadhouder, en hadt 't voornaame beleid van zaaken, met advys van Gouverneur en Raaden van Zeeland (*y*). Dit duur-

(*y*) De Prins, in Zeeland zynde, zal, denkelyk, de plaats van eersten Edele, voor den Heere van St. Maartensdyk, daar zulks met nut en voordeel geschieden kon, sedert den jaare 1574, zelf vervuld hebben en, by zyne afwezigheid, die hebben doen waarneemen, eerst door ADRIAAN JUNIUS, naderhand, door AREND VAN DORP, of door CHRISTOFFEL ROËLS.

duurde tot den jaare 1577, wanneer, na de vereeniging van alle de Zeeuwsche Steden tegen den Koning, de eerste voltallige Staatsvergadering kon gehouden worden.

Jonker AREND VAN DORP bekleedde nu de plaats van *eersten Edele*, voor den Heere van St. Maartensdyk, op last van den Prins van Orange, die dus de *eerste* was, welke, door een' Gemagtigden, den *eersten Edele*, op de Vergadering der Algemeene Staaten van Zeeland, deedt verbeelden. Hy nam die waar, tot den jaare 1579, wanneer hy, na eene vrugtelooze pooging, om, aan de beide Steden, Vlissingen en Veere, de derde Stem, ter Staatsvergadering, te doen toewyzen, (en welke, mits de tegenkanting der vyf andere Steden, door den Prins, immers by voorraad, wierdt afgekeurd) genoodzaakt wierdt zyne waardigheid, als Plaatsbekleeder van den *eersten Edele*, neder te leggen en, ten zelve jaare 1579, opgevolgt wierdt door Mr. PIETER DE RYKE, wederom naamens den Heere van St. Maartensdyk, (nogthans niet zonder aanmerkelyke byvoeging en verandering in den lastbrief, waar in egter van de uitsluiting der andere Edelen niet gewaagd wordt) tot den jaare 1586 en, van dien tyd af, tot zynen dood, voorgevallen ten jaare 1596, naamens Prins MAURITS en naamens welgemelden Heere van St. Martensdyk.

Trouwens, de Koop van het Markgraafschap van Veere, door Koning PHILIPS, ten jaare 1566, was te niet gegaan, door het niet betaalen der Hoofdsom, en de zaaken in Zeeland waren zoodanig veranderd van gedaante, dat men, na het sneuvelen van ANTHONY VAN BOURGONDIE, in het jaar 1573, onnoodig schynt

ge-

geoordeeld te hebben, hem een' Opvolger, als Plaatsbekleeder van den Heere en de Steden Vlissingen en Veere, te benoemen (z).

Beide Steden waren ook, inderdaad, van alle leenroerigheid aan den Graave ontslagen. Zy waren goede en Graafelyke Steden geworden, en behoefden dus, door hunnen nieuwen Heer, of zyne Gemagtigden, ter Staatsvergadering niet meêr verbeeld te worden. Dit was te minder noodig, na dat hun, in 1574, by uitdrukkelyke Voorregtsbrieven, uit naam van den Graave, door den Prins van Orange, als deszelfs Stadhouder, belooft was, „ *dat zy nimmer zouden kunnen worden veralieneert, by transporte, beleeninge of anderzins, in 't geheel of ten deele.*"

Ondertusschen wierden zy, ten jaare 1580, op den aandrang van eenige Rentheffers, nogmaals te koop gesteld, en ook ingekogt door de Burgemeesters dier Steden: maar ook deeze tweede Verkoop, met gereede betaaling, niet gevolgt zynde, oordeelde men, ten volgenden jaare, eene derde Verkooping noodzaaklyk. Zy geschiedde, op voorwaarden, by Vonnis van den Hove van Holland, den 12 Mei 1581 vastgesteld, in welken men zig gedroeg tot

(z) Aan de zyde des Konings, wierden, na het verlies van Middelburg, voor Staaten van Zeeland gehouden JAN VAN STRYEN, gekooren Bisschop van Middelburg, doorgaans *de Bles* genaamd, eenige Edelen, en de Steden Goes, Tholen en Reimerswaale; waar by, naderhand, nog kwam de Stad Zierikzee. Zelfs waren, geduurende het beleg van Middelburg, de Staaten van Zeeland (en, naamelyk, de Vikaris van den Bisschop van Middelburg, eenige Edelen en de Stad Goes, naamens het Quartier bewester Schelde) op last van Requesens, tegen den laatsten April 1573, te Brussel beschreven. Zie VAN DE SPIEGEL, Onuitg. Stukk. I D. bl. 1—17. Hist. der Satisf. van Goes. bl. 96, 97 en 210.

tot de voorige van den jaare 1566, zonder van den Staat van *eersten Edele*, of met naame, of in kragt, gewag te maken.

Men hadt, nogthans, ten dage van het Vonnis, eene Waarschouwing aangeplakt, aangaande de te doene Verkooping van het Markgraafschap, waar by men verklaarde, „*dat den Kooper zoude volgen de Geregtigheid en prærogative van, over alle de Edelen van Zeeland, te representeeren den tweeden Staat van voorz. Landen.*"

Prins WILLEM van Orange kogt beide de gemelde Steden: doch maakte geen den minsten eisch op den Staat of titul van *eersten Edele*, veel min tot uitsluiting der anderen, of tot het voorgewend regt om den tweeden Staat alléén te verbeelden. Mr. PIETER DE RYKE bleef Plaatsbekleeder van PHILIPS, als Heere van St. Maartensdyk, zelfs lang na 's Prinsen dood, en 't was eerst ten jaare 1586, wanneer Prinse MAURITS, te Middelburg koomende, onder het oog gebragt wierdt, dat, by overlyden van zynen broeder PHILIPS, de Heerlykheid van St. Maartensdyk (uit hoofde van welke de staat van *eersten Edele* thans wierdt waargenomen) mogte kunnen vervallen aan anderen, terwyl hy, als Markgraaf van Veere, ook op dien staat aanspraak zoude kunnen maaken. Hy gaf dan, den 3 July 1586, een' nieuwen Lastbrief aan denzelven Mr. PIETER DE RYKE, uit zynen eigen naam, zonder vermelding zyner hoedanigheid, nogthans met byvoeging van een nieuwen titul, namelyk van *Præsident van Gecommitteerde Raaden*, en met magt van een ander, in zyne plaatz, te kunnen stellen in

de

de Vergadering der Staaten van Walcheren, zonder dat, wederom, van de uitfluiting der andere Edelen gerept wierdt.

Nu, egter, Mr. PIETER DE RYKE, ten jaare 1596, overleden was, veranderden de zaaken van gedaante. Prins MAURITS, die eerst, in navolging van zyn' Vader, den Staat van *eersten Edele* gelaaten hadt aan zynen broeder PHILIPS, en, naderhand, op eigen gezag, dezelve hadt aangenomen, nevens zyn' Broeder, altoos, egter, zonder uitfluiting der andere Edelen, vondt nu geraaden dien ftaat tot dien van *éénen Edele* over te brengen. Hier toe gaf aanleiding de groote magt en invloed van den Prins, die, mits de afwezigheid der anderen, nu gewoon was alleen het Lid der Edelen te verbeelden, wyl de meeste Zeeuwfche Edelen ten Lande waren uitgeweken, of der Roomfche Godsdienst en den Koning getrouw gebleven, terwyl de overigen buiten ftaat waren hun regt, tegen 's Prinfen gezag, te doen gelden. Waar by kwam, dat de meefte Regenten van Zeeland, dien de Regeering van voorige tyden bekend was, by het overlyden van Mr. PIETER DE RYKE, waren uitgeftorven, terwyl de nieuw' aangekoomene geen oudere Regeering kenden, dan van den jaare 1581, federt welken tyd, de Edelen wel niet uitgeflooten, maar, egter, niet verfcheenen waren.

Geen wonder dan, dat Prins MAURITS, eindelyk, zyn oogmerk bereikte, en dat zyn Lastbrief, op Jonker JACOB VAN MALDERÉ, ftand hieldt. 't Is waar, dit gefchiedde *zonder prejudicie, en onverminderd eens ieders geregtigheid*; maar, *door zoodanige Akten van non*

 pre-

præjudicie, ('t zyn de woorden van den Edelen VAN GRYPSKERKE, waar mede wy ook deeze schets van zyn betoog, over den staat van eersten Edele van Zeeland, besluiten zullen) „*worden doorgaans de zwakken in magt of courage, of in beiden, geabuseert, en verliezen hun regt, terwyl de magtigen grooter magt, en dus schyn van regt, verkreegen hebbende, niets los laten, maar hooger steigeren.*"

Bl. 461. r. 19. „*Zonder dat zy verstaan konden, dat den staat van* eersten Edele *aan eenige* Huizen, Geslagten *of* Plaatsen gehegt *was.*" De woorden in het besluit der Staaten van Zeeland, van den 15 Maart 1596, voorkoomende, „*zonder dat men, voor als nog, kan verstaan den staat van* eersten Edele *verbonden of geaffecteerd te zyn aan eenige Huizen, Plaatsen, Persoonen ofte Familien,*" bestreeden zoo wel 't gevoelen van den Graave van HOHENLÔ, voor den Heere van St. Maartensdyk, als die van Prinse MAURITS, voor zig zelven, als Markgraaf van Veere, en is, telkens, by de toelaating van de Prinsen van Orange, tot eerste Edelen, als een Grondwet der Regeering, herhaald. Men zie (behalven de toelaating * van den Heere ADRIAAN MANMAKER, in plaats van den overleeden Jonker, JACOB VAN MALDERÉ.) der Staaten Notulen van Zeeland, van 2 February 1618; nopens de aanstelling van Prins FREDRIK HENDRIK, die van den 9, 12 en 16 Mei 1625; van Prins WILLEM den II., die van 19 April 1647; van Prins WILLEM den III., die van 7 Augustus 1660; van Prins WILLEM den IV., die van 18 Mei 1747; en van de Prinsesse Weduwe, en den jegenwoordigen Hee-

* admissie.

Heere Prinse Erf-Stadhouder, WILLEM den V., die van den 1 en 3 November 1751.—Vooral zyn, ten deezen, zeer aanmerkelyk de geschillen tusschen de zes Steeden van Zeeland, en den Heere JOHAN DE KNUYT, die de bediening van *eersten Edele* wegens Prins WILLEM den II. hadt waargenoomen, blykens de Notulen van den 14, 15 en 16 November 1650; vermeenende den Heere DE KNUYT, na doode van den Prinse; in zyne vertegenwoordiging van *eersten Edele*, te kunnen en te moeten voortgaan, vermits die waardigheid aan 's Prinsen Huis verbonden was; dan, de Stad Middelburg toonde, met veele redenen, aan, „*de gelegenheid van de Regeering van Zeeland, en hoe de eerst Edele, op de Vergaderinge van de Staaten, zonder distinctie van graad of Familie, gecompareerd hadden, ten tyde van Hertog* KAREL *en anderen; dat ook dit Ambt, altyd, privative gestaan hadt aan de Tafel van de Heeren Staaten.*" enz. Waar by de andere Steden zig voegden: met dat gevolg, dat de Heer DE KNUYT van de behandeling der Staatszaaken wierdt uitgeslooten, en alle zyne bedieningen, uit den Lastbrief van wylen Zyne Hoogheid, als eersten Edele, spruitende, verklaard wierden op te houden (*a*).

Het spreekt van zelve, dat, na dat Hun Ed. Mog. de Heeren Staaten van Zeeland, by Resolutie van den 1 Mey 1788, ten verzoeke van eenige Landlieden, in Walcheren, goedgevonden hebben de waardigheid van *eersten Edele* erfelyk te verklaaren, in *die* wettige Af-

(*a*) Zie CHALMOT, Verzaameling van Staatsstukken, 4 *D.* *bl.* 283. en 25 *D.* *bl.* 182.

Afstammelingen van Prinse WILLEM V., aan welken het Stadhouder- Kapitein- Generaal- en Admiraalschap van Zeeland, den 30 November 1747, door Hun Ed. Mog., mede Erfelyk, opgedraagen is (*b*), de bovengemelde bepaaling, ten aanzien der opvolging, wel moet gehouden worden voor afgedaan; nogthans, behoudens de overige bepaalingen, by voorige Resolutie van den 1 November 1751, met betrekking tot den Plaatsbekleeder van den *eersten Edele*, by vernieuwing, vastgesteld.

Bl. 461. r. 9. v. o. „ *Voorts hadt het den Staaten* — *vry wat gestooten*, *dat* MALDERé, *een* Vlaamsch *Edelman*, *met deeze Waardigheid bekleed wierdt.* " De Steden Zierikzee, Goes en Tholen, ter gelegenheid der overweegingen van den Lastbrief, door Prinse MAURITS aan Jonker JACOB VAN MALDERé gegeven, den 16 Maart 1596, beriepen zig, daar tegen, zoo op der Staaten Resolutien van den 14 Juny en laatsten July 1582, als op 't geen, „ *tot conservatie van de reputatie van den Lande*," behoorde te geschieden. Die van Middelburg, Vlissingen en Veere, verklaarden zig wel voor den persoon van MALDERé, doch zeiden zulks te doen „ *gevoegshalven*, *dewyle de saeke in haer geheel niet en was*." Waarby die van Tholen zig, naderhand, voegden. En, hoe zeer de Gedeputeerden van Zierikzee, onder verklaringe, „ *dat zy verhoopt hadden*, *dat zyne Excellentie en de andere Leden van de Staaten liever zouden verstaan hebben tot de verkiezing in deezen van een Inboorlinck*," zeiden „ *te* vre-

(*b*) Vaderl. Hist. 12 *D. bl.* 132.

vrede te zyn zig, hier in, te laten overstemmen, zoo 'er overstemminge in plaats konde hebben," bleeven, nogthans, die van Goes in hunne meening volharden, 't geen, egter, niet belettede, dat VAN MALDERÉ, ten zelven dage (den 2 Mei), als Gecommitteerde Raad toegelaaten, beëedigd en Zitting verleend wierdt, in 't Kollegie ter Admiraliteit: leggende, niet lang daarna, zynen Lastbrief van Prinse MAURITS over.

Belangende de Resolutien, waar op de drie Steden zig, tegen de toelaating van Jonker VAN MALDERÉ, als zynde een' Vreemdeling, aankanteden, verdiend te worden aangeteekend, dat, wanneer, ter gelegenheid van de overweegingen, nopens de aanbeveelinge van Jonker ARENT VAN DORPE, tot Lid van den Raad van Staaten, door Prinse WILLEM den I. gedaan, by de meeste Stemmen, den 14 Juny 1582, dienstig geoordeeld wierdt, om, voortaan, alleen Inboorlingen tot de Ambten toe te laaten, of die voor Inboorlingen, Staatsgewyze, verklaard waren, mits zy binnen de Provincie van Zeeland hun verblyf hielden, en zeven jaaren te voren aanhoudend gewoond hadden, men besloot de Leeden van Staat, daar op, byzonderlyk, te beschryven. Dit geschiedde ook, en wierdt, daarop, den 31 July 1582, by de Staaten van Zeeland, genoomen dit merkwaardig besluit: „*dat men, voortaan, binnen deeze Provincie, zal agtervolgen, in 't nomineeren en de Kollatie tot Officien, het Privilegie van Vrouwe* MARIE, *gegeven den* 14 *van Meerte, in 't jaar onzes Heeren* 1476, *onverminderd eenen iegelyken zyn Privilegie, ten ware nogthans dat, om merkelyke redenen ende consideratien, den Staaten*

oirbaer dagte het zelve Privilegie te glisseeren. In allen gevallen wordt verstaan, dat, cæteris paribus, altoos die Ingeboornen zullen werden gepræfereert, voor die van buiten gebooren."

Deeze Resolutien wierden thans, ten jaare 1596, by de Steden ingeroepen, en is het vereischte, dat de Plaatsbekleeder van den eersten Edele een ingeboren van Zeeland zyn moet, altoos, by de Heeren Staaten, vastgehouden, blykens de Resolutien van 7 Augustus 1660, 18 Mei 1747 en 1 November 1751; zynde de twee ontslaagingen daar van, in de toelaating van den Heere WILLEM VAN NASSAU, Heere van Odyk, den 21 September 1668, en van Jonkheer WILLEM KAREL HENDRIK VAN LYNDEN, den 26 January 1779, beiden geschied onder verklaaring, dat zulks, geenzins, ooit of ooit, zal konnen worden getrokken in gevolge en, in het laatste geval, onder uitdrukkelyk beding, „*dat, in het toekomende, striktelyk zal moeten worden geobserveert, dat de Gedeputeerde van den Heere* eersten Edele *zal moeten wezen een geboren Zeelander, en, voorts gequalificeerd, als in de Resolutien van den 7 Augustus* 1660, 18 *Mei* 1747 *en* 1 *November* 1751 *staat geëxpresseert, welke requisiten op nieuws werden geconfirmeert.*"

Bl. 465. r. 8. v. o. „De Prins zondt het lyk van den verslaagen' Graave den Aartshertoge — toe." Van de Spaansche zyde, hebben wy een gelyk voorbeeld gezien, nopens de lyken der Graaven FILIPS VAN NASSAU en ERNST VAN SOLMS. Men toonde, sedert eenige jaaren, meêr blyken van heuschheid in 't oorlogen, aan wederzyde, en de Spaansche Schryvers zelve gedenken, met

lof,

lof, aan de edelmoedige handelwyze van DANIEL DE HARTAING, Heere van *Marquette*, die na zyn volk, in zekeren ſtroop, te Tienhoven, een kist met vyandlyke Vaandelen buit gemaakt hadden, niet ſlegts dezelve aan EMANUEL DE VEGA, op deezes verzoek, te rug zondt, als niet willende pronken met teekenen, welken niet, vegtenderhand en in openbaren ſlag, veroverd waren, maar 'er byvoegde een' zilveren Schotel en Lampetkan, aan VEGA behoorende en, ter zelver gelegenheid, den Staatſchen in handen gevallen (*c*). By dien aangroei der denkbeelden van menschlievenheid kwamen ook de Spaanſche Veltheer VERDUGO, en Graaf WILLEM LODEWYK, Stadhouder van Friesland, over een alle vrouwen, welken men gevangen mogte neemen, terſtond te ontſlaan (*d*).

Bl. 472. „ Kurkbrug." MAURITS bediende zig ook wel van Biesbruggen, die, mede, op wielen aangevoerd en op 't water dryvende, den manſchappen dienden, ter nadering der, met water omringde, ſtedelyke muuren, welken men dus niet behoefde te dempen (*e*). De Spaanſchen meenden het zelfde gebruik van linnen Bruggen te kunnen maaken, dan, deeze hunne uitvinding voldeedt niet aan de verwagting (*f*).

BY-

(*c*) STRADA, *de Bell. Belg. decad.* 10.
(*d*) REID, *Nederl. Oorl.* B. *bl.* 317.
(*e*) BOR. *l. c.* 34 *B. bl.* 315, 359 en 360. REID, *l. c.* *B. bl.* 314.
(*f*) BOR, *l. c.* 34 *B. bl.* 355, 356, 360 en 491.

BYLAAGE A.

OPHELDERING

van de Aanteekening, aan het slot der Bylaage A., geplaatst agter de Byvoegsels en Aanmerkingen op het 7 Deel deezer Vaderl. Historie. bl. 133.

„ Na dat het gemelde Deel, met de Byvoegsels, was afgedrukt en uitgegeeven, is my, by nader onderzoek, uit egte berigten, het volgende gebleeken.

Dat de Staaten 's Lands van Utrecht, bereids op den 28 van Herfstmaand des jaars 1581, besloten hadden den Koning van Spanje vervallen te verklaaren van de Heerschappy over hun Gewest en, dienvolgende, te schryven aan den Hove, Stad en Steden, Schouten ten platten Lande, en den Stadhouder van de Leenen,
„ 's Konings naam niet meer te gebruiken, de
„ zegels, tot nog toe gebruikt, in handen van
„ de Gedeputeerden te brengen en, in plaats
„ van den Koning, den naam van de Staaten
„ te gebruiken."

Dat, daar toe, het Plakaat, ten naam van gezegde Staaten, by het voorige stuk medegedeeld, maar aan welkers afkondiging men, toen, met reden getwyffeld heeft, wel is ontworpen geworden en, op den 6 van Wynmaand daaraan, goedgevonden een Afschrift van hetzelve, aan elk Lid mede te deelen, doch dat de Ridderschap, op den 20 dierzelve maand, toen het Ontwerp, als mede het Plakaat der algemeene Staaten, van den 26 van Hooimaand des jaars 1581, nader in overweging wierden genomen,

onder zeekere mitsen, heeft verklaard te vrede te zyn, indien het laatstgemelde Plakaat wierde afgekondigd.

Met dit gevoelen der *Ridderschap*, 't geen ik, naar d'oorspronglyke Resolutie, voor zo verre zy tot deeze zaak betrekking heeft, hier onder, zal doen volgen, zal ook dat der *Geestelykheid* en der *Stad Utrecht*, hoofdzaaklyk, gestrookt hebben; immers, na dat, op den 8 van Slagtmaand, de Resolutien der meergem: Geestelykheid, Ridderschap en Stad Utrecht, op het verlaaten van den Koning, waren medegedeeld aan de kleine Steden, *Wyk*, *Rhenen*, *Amersfoort* en *Montfoort*, ten einde, daar omtrend, haare besluiten te neemen, en na dat deezen hier aan hadden voldaan, wierdt, op den 16 van Wintermaand, by de Staaten van Utrecht, vastgesteld het Plakaat in dier voege aftekondigen, als het zelve, in Brabant, Vlaanderen en andere Gewesten, geschied was.

Weinige dagen daar na is dit Besluit ter uitvoering gebragt. In de geschreeven Plakaatboeken s'Hoofs van Utrecht, door my, ten deezen, nagezien, heb ik, alleenlyk, en wel aan het einde van het derde Deel, geboekt gevonden het Plakaat der Algemeene Staaten, met onderstaande Getuigschrift van CHRISTOFFEL VAN MYNDEN, Deurwaarder van dien Hove, zynde van den 23 van Wintermaand des jaars 1581 en houdende, dat de afkondiging van dit laatstgemeld Plakaat, door hem, ten dien dage, van den Stadhuize te Utrecht, voor den gemeenen Volke, is gedaan, ten overstaan van Jonkheer NIKOLAAS VAN ZUYLEN VAN DRAAKENBURG, Heere van *Zevender*, nevens de, toen dienende, Wethouderschap.

„ Den

Volgt nu de Resolutie der Utrechtsche Ridderschap.

„ Den XXen Octobris 1581 soe zy die Ritter„ schap, volgens beschryvinge, vergadert geweest „ om te hooren lesen het Placcaet geconcipieert „ op 't verlaten van den Coninck *etc.* ende daer „ op te resolveren. Ende naer dat het Placcaet „ van de Generale Staten, oick mede t geconci„ pieerde Placcate van de Staten van Vtrecht „ gelesen zyn geweest, hebben die van de Ritter„ schap eendrachtelick geresolveert, *dat zy te* „ *vreden zyn, dat men het Placcaet van de gene*„ *rale Staten op 't verlaten van den Coninck ge*„ *maeckt, van den XXVIen July lestleden, in de* „ *Stad, Steden ende Landen van Vtrecht sall* „ *publiceeren, zoe haest dat t zelve in d'andere* „ *Provincien, die gewoenlick zyn voor te stemmen,* „ *gepubliceert sal zyn*; mits dat tzelve in eenige „ pointen, de Provintie van Utrecht ende de Re„ solutie by den Staten genomen, op te zaecken „ van den Landraet ende den Hertouch van An„ jou prejudicabel wesende, geredresseert sall zyn.

„ Van gelycken verclaren, eendrachtelick, dat „ aengaende het doen van den nyen eedt, vol„ gende t generael Placaet, die Ritterschap te „ vreden zyn, dselven eedt allen Officiers ende „ Magistraten, die den Coninck van Spaengen „ eedt gedaen hebben, affgenomen te worden; „ oick zelffs mede te doen, zoe verre andere „ Provintien, die voor de Provintie van Vtrecht „ stemmen, d'selve eedt eerst doen; doch vynden „ goet, dat men den eedt, gelyck dselve van „ wegen de Staten van Vtrecht verandert ende „ ge-extendeert es, sall volgen (*) *enz.*"

Naar een los, doch gelyktydig Afschrift, uit de Archiven van het Kapittel van Oud-Munster, te Utrecht, aan my medegedeeld, door den Heere Professor BONDAM.

(*) *Men kan den Eed vinden by* VAN DE WATER, *Utrechtsch Placaatb.* I *D. bl.* 80.

VERBETERINGEN

VOOR DE

BYVOEGSELS EN AANMERKINGEN

VAN HET

VIERDE DEEL.

Bl. 5. r. 8. daich brieven, leez *daic brieven.*
——— 9. ver schynende, *leez* verschynende.
Bl. 11. (c) Proben, *leez Proben.*
Bl. 12. r. 6. v. o. Hoe vreemd, *leez* Hoe zeer dit, vooreheen, dat ik weete, niet is opgemerkt, en hoe vreemd.
Bl. 13. r. 14. welken, *leez* welke.
Bl. 20. (*x*) Bourgondien; sedert, *leez* Burgondie. Sedert.
Bl. 26. r. 14. Koolenbrander, *leez* Koolengraaver.
Bl. 27. r. 13. dat, *leez* wyl.
Bl. 36. r. 7. de staat der Nederlanden wordt, *voeg 'er by* onder de regeering van PHILIPS.
Bl. 41. (*z*) r. 2. ten Hove, *leez* zo ten Hove, als elders.
——— r. 10. T. *p. leez* T. 2 en r. 11. *p* 510 leez 519.
Bl. 50. r. 11. al wel te regt aan, *leez* wel te regt aan.
——— r. 9. v. o. Poitou (*g*), *leez* Poitou (*q*)
Bl. 54. r. 3. *Myn Jonker van Gelre* (verstaa Adolf, Zoon van Arnoud) en de *Jonkvrouwe van Gelre* zyne Zuster. *leez*, *Myn Jonker van Gelre* en de *Jonkvrouwe van Gelre*, zyne Zuster, (verstaa Karel en Philippa, Kinderen van Adolf van Gelre, beiden, thans, te Gend wordende opgevoed.)
Bl. 66. (*d*) NB. By nader inzien, blykt, dat deeze aanmerking eene overzetting is uit de *Dissert. Inaug. de Sanct. pragm. Car V.* van den Heer DE KEMPENAAR.
Bl. 71. r. 18. *Srassenceringe*, leez *Strassenceringe*,
Bl. 81. r. 17. Sauvage, *leez* Sauvage (*a*)
——— ——— Zyl (*a*), *leez* Zyl.
Bl. 107. (*u*) r. 3. *prot dolor*, leez *proh dolor.*
Bl. 103. r. 7. (*d*) Beangy, *leez* Beaugy.
——— r. 8. fatre, *leez* fratre.
——— r. 10. *armostendunt*, leez *arma ostendunt*,

VYF-

VYFDE DEEL.

Bl. 11. r. 17. dost, *leez* dorst.
——— (*c*) r. 9. 587 verhaalt) *leez f* 587) verhaalt,
Bl. 15. r. 15. zelfs voor een glimp. *Men haale deeze woorden door.*
Bl. 16. 10. te platten lande, *leez* ten platten lande.
——— r. 22. Stede, *leez* Steden.
Bl. 39. r. 19. vormè, *leez* vorme.
Bl. 40. r. 7. v. o. deeze, *leez* deezen.
Bl. 43. 14. verneemd, *leez* vermeend.
Bl. 44. r. 17. des jaars 1737, *leez* des jaars 1537.
Bl. 51. r. 20. *Destournaix*, leez *D'estournaux.*
——— r. 22. Dan deeze aanstelling schynt maar voor een' tyd te zyn geweest. *leez* dan uit een afschrift deezer aanstelling, blykt my, dat deez, eigenlyk gezegd *Philippe de Lalaing*, alleenlyk Onderstadhouder was, van en by 't afweezen, des Prinsen van Orange.
Bl. 56. r. 14. *leez voor* Bl. 241 *aldus*, Bl. 244 r.
Bl. 59. *in de Note*, r. 6. des jaars 1543 (1544) *leez* 1443 (1444)
Bl. 94. o r. *Voeg by de Noote deeze woorden.* Ook heeft Graaf HERMAN VAN NIEUWENAAR een Werkje, over deeze Ziekte, opzettelyk, uitgegeven; 't geen, in de Latynsche taale, eerst te Keulen, by SOTER, ten jaare 1529, daar na te Bazel, by HENRICUS PETRI, ten jaare 1531, gedrukt is, te gelyk met SCHILLER *Tractatus de peste Brittanica. Voyez* PAQUOT, *Memoir. Litter. des Pays-Bas*, *Tom.* 18. *p.* 324.
Bl. 113. r. 11. v. o. van de van de, *leez* van de.

ZESDE DEEL.

Bl. 1. (*a*) r. 8. *deça*; *voeg 'er by*, onder my berustende.
Bl. 2. (*b*) r. 10. XIII eeuw, *leez* XIV eeuw.
——— o. r. *voeg 'er by.* Zie ook over 't werk, gezegd *Brabandsche Gesten*, in 't byzonder, *Memoires de l'Academ. de Bruxell. T.* 2. *Journal des Seançes. p.* 41. *& Suiv.*
Bl. 3. (*e*) r. 3. Privilegien van, *leez* van Privilegien.
Bl. 35. r. 5. v. o. in hoop, 't belang, *leez* in hoop van 't belang.
Bl. 37. r. 15. De geest, *leez* den geest.
Bl. 38. r. 7. toen men, *leez* toen men my.
Bl. 59. (*m*) r. 4. en XX, *leez* XX.

B.

Bl. 60. r. 15. *lyeffe icke*, leez *lyeffelicke*
——— r. 26. welk teeken of Penningje aan een' rooden Sluyer hangende; *leez* welk Teeken, Penningje of Napje, aan een' rooden Sluier, of Koorde, hangende.
Bl. 71. (*n*) 1586, *leez* 1568.
Bl. 79. r. 10. onze, *leez* onzen.
——— (*h*) r. 2. Klokken weg te haalén. *voeg 'er by*; denklyk, om Gefchut van te gieten.
Bl. 82. r. 18. als een, *leez*, als een, nog onlangs,
Bl. 84. (*n*) r. 2. men befchuldigt, *leez* men befchuldigt Fokke Abelsz, één' der Bevelhebberen onder de Watergeuzen.
Bl. 86. (*b*) r. 7. de Dienstmaagden, *leez* dezelve Dienstmaagden.
Bl. 87. (*e*) r. 2. *Caftra l. c.* leez *Camftra*, zie Marcus *Sentent.* van Alva *bl.* 191.

ZEVENDE DEEL.

Bl. 5. r. 25. onzen Schryver, *leez* onze Schryver.
Bl. 10. r. 9. tot verlegge, of het afdanken, *leez* tot het het verleggen of afdanken.
Bl. 14. r. 3. Goukade, *leez* Goudkade.
Bl. 15. r. 4. *in Holland*, leez *in Holland beraamd.*
Bl. 20. r. 5. Dit laatfte, *leez* dit laatfte gevoelen van Gouda.
——— r. 11. Wat de eerfte aanmerking betreffe, *leez* wat haare aanmerking, nopens het in ftaate houden der twistgedingen, betreffe.
Bl. 52. (*n*) de Hertog, *leez* den Hertoge.
Bl. 55. (*z*) Gend, *leez* Gouda.
Bl. 56. r. 10. Hohenko, *leez* Hohenlô.
Bl. 61. r. 13. Vorstlyk, *leez* Vorstlyk'.
Bl. 72. (*g*) heb ik 'er eenige, *leez* heb ik eenige Befluiten der Staaten.
Bl. 80. *in de Noote* r. 21. en ik meene. *Zie hier nopens de Noote op 't* 8e. D. bl.
——— r. 23. Cant. *voeg 'er by* Afgevaardigden van Holland.
——— r. 30. van Zuylen, *leez* G. van Zuylen.
Bl. 83. r. 23. *geadroyeert* leez *geadvoyeert*.
Bl. 88. (*z*) 2. r. v. o. wat men, *leez* niet weetende wat men.

Bl.

Bl. 93. (*l*) r. 7. te Utrecht gepubliceert, *leez* „ tot Utrecht gesloten ende gemaeckt, volgende den voet van der Unie, den XII Juny lestleden tot Antwerpen gepubliceert."

Bl. 93. (*e*) r. 14. FRANS, *leez* HANS.

——— r. 14. CLEERHAEG, *leez* CLEERHAEGHEN

——— r. 15. Capiteyn *leez* Capiteyn.

Bl. 97. r. 11. de eerste Stad, *leez* de eenigste Stad; *en zie* BOR Neder. Oorl. 13. B. *bl.* 105.

Bl. 109. (*k*) r. 2. leez voor *bl.* 185. dus, *bl.* 187. r. 10. v. o.

Bl. 111. r. 13. den *Steden*, leez „ den *Steden*".

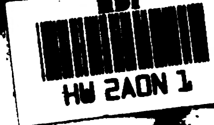
Bl. 135. (*a*) r. 1. den naam, *leez* de naam.

OVERGESLAGEN

IN HET

AGTSTE DEEL.

Bl. 147. r. 9. Te Dordrecht weigerde men, om deeze reden, (d. i. om 't opregten der Munt te Amsterdam) „ den eed te doen aan — LEICESTER". Men verstaa hier door, niet den algemeenen, maar byzonderen eed, door de Wethouderen, op LEICESTERS Plakaat, van den tienden Maart deezes jaars 1586, nopens den ophef der gemeene Middelen af te leggen. Zie VAN DE WALL. Privil. van Dordr. *bl.* 1480 (3).

HW 2AON 1

